Od przeszłości do teraźniejszości

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

1945–2015

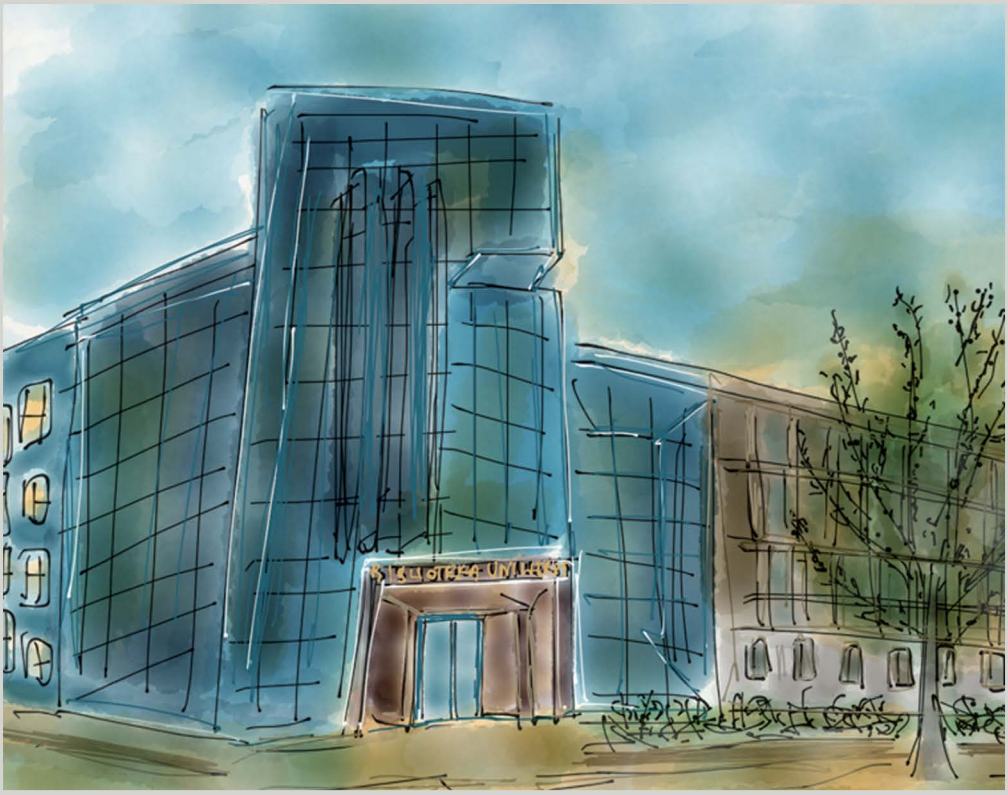

70 lat Uniwersytetu Łódzkiego

VERITAS ET LIBERTAS • UNIVERSITAS LODZIENSIS •

Uniwersytet ŁÓDZKI

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO

Od przeszłości do teraźniejszości

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

1945–2015

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Od przeszłości do teraźniejszości

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

1945–2015

pod redakcją
Marii Wrocławskiej, Ireny Kujawskiej i Ireny Łabiszewskiej

70 lat Uniwersytetu Łódzkiego

VERITAS ET LIBERTAS • UNIVERSITAS LODZIENSIS •

Uniwersytet ŁÓDZKI

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2015

SKŁAD I ŁAMANIE
AGENT PR

REDAKCJA TECHNICZNA
Jadwiga Janik, Irena Łabiszewska

PROJEKT OKŁADKI
Stämpfli Polska Sp. z o.o.
Grafika wykorzystana na okładce autorstwa Beaty Gamrowskiej

Publikacja bez opracowania redakcyjnego w Wydawnictwie UŁ

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2015

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.06923.15.0.I

Ark. wyd. 27,0; ark. druk. 27,25

ISBN 978-83-7969-679-6
e-ISBN 978-83-7969-680-2
https://doi.org/10.18778/7969-679-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

Spis treści

Jarosław Płuciennik, *Przedmowa* 9

Jadwiga Konieczna, *Wstęp* 11

Mariusz Raczyński, Irena Łabiszewska, *Historia Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego 1945–2014* 19

Historia Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego 1945–1980 (Mariusz Raczyński) 20

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1981–2014 (Irena Łabiszewska) 31

Anna Giermaziak, Małgorzata Kiersztejn, Paweł Pol, *Oddział Opracowania Zbiorów – historia, ewolucja, komputeryzacja* 45

Małgorzata Cieślak, *Oddział Wydawnictw Ciągłych – rys historyczny* 63

Anna Pielat, *Oddział Magazynów i Konserwacji Zbiorów* 79

Iwona Bednarek, *Pracownia Konserwacji Książki* 89

Agnieszka Górecka, Urszula Michalska, *Oddział Udostępniania Zbiorów – „wczoraj i dziś"* 101

Tomasz Piestrzyński, Katarzyna Mikołajczyk, *Wolny dostęp do zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–2015* 111

Mariola Augustyniak, *Początki, rozwój i stan obecny systemu informatycznego Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* 123

Monika Jędrzejczak-Wieczorek, *Samodzielna Sekcja Bibliografii, Bibliometrii i Sieciowych Zasobów Informacji* 139

Gabriela Waliszewska, *Świat sieciowych źródeł informacji* 151

Elżbieta Luzińska, Agnieszka Stolarczyk, *Historia i dzień dzisiejszy ogólnouczelnianej sieci bibliotecznej Uniwersytetu Łódzkiego* 165

Monika Sulejewicz-Nowicka, *Gromadzenie rzadkich wydawnictw XIX- i XX-wiecznych oraz druków przeznaczonych do zbiorów specjalnych w latach 2005–2012 w BUŁ* 179

Róża Rajchert, *Opracowanie przedmiotowe w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego – droga od katalogu klasowego do języka haseł przedmiotowych KABA* 201

Urszula Kowalewska, *Popularyzacja nauki i kultury w działalności Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* 213

Barbara Saletra, *Kolekcje cymeliów i rezerwy w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego* 229

Dorota Bartnik, *XIX-wieczna kolekcja map topograficznych regionu łódzkiego* 253

Radosław Michalski, *Plakat i film – polska szkoła plakatu w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* 275

Jarosław Pawlik, Małgorzata Roszkowska, *Muzykologiczny zbiór Philippa Spitty: niezwykła historia pewnej kolekcji* ... 285
Piotr Kowal, *Polskie książki podróżnicze z okresu XVII i XVIII w. w zbiorach Sekcji Starodruków Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* ... 297
Teresa Górniak, *Orzeszkowiana w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego* ... 311
Jan Janiak, *W kręgu ludzi i książek* ... 327
Biogramy dyrektorów i wybranych wicedyrektorów ... 351
Zygmunt Dylik (*Katarzyna Mikołajczyk*) ... 353
Adam Łysakowski (*Katarzyna Mikołajczyk*) ... 355
Helena Więckowska (*Teresa Górniak*) ... 359
Bolesław Świderski (*Anna Stańczyk-Lutz*) ... 363
Jerzy Mieczysław Włodarczyk (*Monika Pichola*) ... 365
Janusz Dunin-Horkawicz (*Justyna Jóźwiak*) ... 367
Jan Janiak (*Jan Janiak*) ... 369
Maria Wrocławska (*Maria Wrocławska*) ... 371
Tomasz Piestrzyński (*Tomasz Piestrzyński*) ... 373
Michał Kuna (*Paula Gamus*) ... 375
Krystyna Antonina Pieńkowska (*Irena Łabiszewska*) ... 379
Jerzy Andrzejewski (*Maria Konopacka*) ... 381
Marzena Kowalska, Aleksandra Brzozowska, Irena Łabiszewska (tekst w jęz. ang.), *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, Kalendarium 1945–2014* ... 383
Piotr Bajsarowicz, Teresa Kaniewska, *Spis pracowników Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego za lata 1945–2014* ... 409
Beata Gamrowska, *Struktura organizacyjna Biblioteki Głównej Uniwersytetu Łódzkiego – 2015 rok* ... 429
Exlibrisy ... 431

Przeszłość zachowana w pamięci
jest częścią teraźniejszości

prof. Tadeusz Kotarbiński

Przedmowa

Dynamika systematycznego wzrostu. Nowoczesna przestrzeń intelektu. Labirynt znaków. To tylko kilka haseł, które przychodzą na myśl, kiedy wywołać nazwę Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Uniwersytet Łódzki rozwijał się dynamicznie, był tygrysem środkowej Polski powojennej, a wraz z nim rosła Biblioteka. 70 lat w historii to niewiele, 70 lat w historii życia pokolenia, to życie po prostu. Łódź przed dwoma wiekami także powstawała z tradycji niejednorodnych, podobnie powstawał – jako mozaika różnych tradycji intelektualnych – Uniwersytet Łódzki. Ta mozaika różnych tradycji (m.in. lwowsko-warszawskich), ten labirynt znaków, to jedna z najnowocześniejszych bibliotek w powojennej Polsce – ta przestrzeń posiada w sobie moc i magię: moc olbrzymich mas wiedzy, zarówno tych drukowanych jak i elektronicznych oraz magię zaangażowanych w swoją pracę ludzi. Ludzi z pasją. Bo to pasje tworzą biblioteki. „Sto lat, Sto lat!" BUŁo…

Profesor zwyczajny dr hab. Jarosław Płuciennik

Jadwiga Konieczna[*]

Wstęp

„Powstała z niczego" – ta zwięzła, lecz równocześnie trafna, charakterystyka rozpoczętego w lutym 1945 r. procesu organizowania Uniwersyteckiej Książnicy została zamieszczona w *Sprawozdaniu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* za rok 1945/46 i 1946/47. Nie należy jednak tego lakonicznego zapisu rozumieć tylko jako braku stosownego dla biblioteki naukowej księgozbioru, odpowiednich pomieszczeń i wykwalifikowanej kadry. Za tymi słowami krył się także brak w ówczesnej Łodzi ośrodków naukowych, elit intelektualnych czy tradycji bibliotekarstwa naukowego. Zbiory o charakterze naukowym posiadała w 1945 r. (bezładnie zmagazynowane w niewykończonym budynku) jedynie otwarta w 1917 r. Biblioteka Miejska i, w niewielkim stopniu, założona w 1925 r., Centralna Biblioteka Pedagogiczna. Kompletnemu rozproszeniu uległy w czasie wojny, szczątkowe zresztą, zbiory istniejących krótko, w okresie 20-lecia, Instytutów – Nauczycielskiego i Prawa Administracyjnego. Niewiele też ocalało ze skromnej biblioteki, funkcjonującego w latach 1928–1939, Łódzkiego Oddziału Wolnej Wszechnicy Polskiej. Zniszczeniu uległy również większe, prywatne księgozbiory znaczących łódzkich inteligentów.

Powoływanie w tych warunkach Uniwersytetu i jego zaplecza naukowego w postaci biblioteki uczelnianej było ogromnym wyzwaniem. Improwizacja, jaka towarzyszyła początkom tworzenia Biblioteki, (gromadzenie różnymi metodami wszelkich dostępnych zbiorów, brak struktury organizacyjnej nowej instytucji) stopniowo przekształcała się w proces zorganizowany, którego głównym celem stało się zaspokajanie potrzeb macierzystej uczelni. Postępujący rozwój Biblioteki był niewątpliwie zasługą kolejnych dyrektorów (Zygmunta Dylika, Adama Łysakowskiego i Heleny Więckowskiej), ale przede wszystkim efektem ogromnego zaangażowania ówczesnych pracowników, którzy mimo braku fachowych

[*] Jadwiga Konieczna, dr hab. prof. Uniwersytetu Łódzkiego.

kwalifikacji zazwyczaj szybko identyfikowali się ze swoją pracą i instytucją. Jednak pełne możliwości realizacji wszystkich funkcji naukowej biblioteki uczelnianej pojawiły się dopiero po roku 1960, wraz z oddaniem do użytku nowego, najnowocześniejszego wówczas w Polsce, gmachu. Od tej pory, jako największa w regionie książnica naukowa, zyskała BUŁ również dodatkowo charakter biblioteki publicznej. Szybko też stała się istotnym elementem integracji środowiska akademickiego.

Nowe, przestronne pomieszczenia Biblioteki były w latach 60. i 70. ważnym i w pewnym stopniu atrakcyjnym miejscem, szczególnie dla studentów kierunków humanistycznych. Trudne warunki lokalowe na poszczególnych wydziałach, ubogie jeszcze niejednokrotnie księgozbiory bibliotek zakładowych powodowały, że studenci chętnie odwiedzali Bibliotekę Główną i korzystali z jej usług, a pewien udział w ich pozytywnym postrzeganiu Książnicy miała też niewątpliwie, przywołana w artykule dyrektora Jana Janiaka, kawiarenka, zwana „Piekiełko". Było to wówczas miejsce, w którym podczas skromnej konsumpcji (najczęściej herbaty i/lub papierosów) realizowała się część życia studenckiego – toczyły się ożywione dyskusje, rodziły „genialne" pomysły przyszłych magistrów, zawiązywały „dozgonne" przyjaźnie.

Postępujący rozwój Uniwersytetu, zwiększająca się liczba studentów (w roku 1960/61 – 4000, a w 1980/81 – 19 000 osób) narzucały również Bibliotece konieczność wprowadzania zmian. Jednak w trudnej sytuacji ekonomicznej, społecznej i politycznej lat 80. nie było to zadaniem łatwym. Możliwości, a jednocześnie potrzebę radykalnych, tym razem, przemian przyniosły dopiero lata 90. i przełom wieków. Podjęta w 1994 r. decyzja o wdrażaniu zintegrowanego systemu bibliotecznego Horizon zapoczątkowała nowy rozdział w blisko już wówczas pięćdziesięcioletniej historii Biblioteki. Kolejnym przełomowym momentem stał się rok 2006, czyli oddanie do użytku nowego gmachu uniwersyteckiej Książnicy. Od tej pory wprowadzanie zmian merytorycznych i nowych rozwiązań organizacyjnych nabrało zupełnie innego niż przez minione 60 lat tempa, a funkcje Biblioteki nowej jakości. Wyposażenie i działalność łódzkiej Książnicy Uniwersyteckiej są dzisiaj całkowitym zaprzeczeniem popularnego jeszcze, niestety, stereotypu postrzegania biblioteki jako swoistego skansenu i miejsca niechętnego wszelkim zmianom. Przyczynkiem do obalania tego stereotypu powinna stać się także niniejsza publikacja.

Decyzję o przygotowaniu monografii, która nie tylko przypomni historię Biblioteki, omówi zmiany zachodzące na przestrzeni 70 lat w jej działalności i strukturze, wskaże na istnienie ciekawych kolekcji, ale przede wszystkim zaprezentuje aktualny obraz instytucji oferującej czytelnikom bezpośredni i pośredni dostęp do ogromnej liczby dokumentów, a jednocześnie placówki kulturalnej, przyjaznej, podejmującej

funkcję tzw. trzeciego miejsca, podjęto w początkach 2013 r. Zgłaszane przez zaangażowanych w realizację tego projektu pracowników tematy, po przedyskutowaniu i zaakceptowaniu przez dyrekcję Biblioteki, zyskały, pod kierunkiem komitetu redakcyjnego w składzie: Maria Wrocławska, Irena Kujawska, Irena Łabiszewska, formę znormalizowanych opracowań. Uważny Czytelnik z pewnością dostrzeże pojawiające się w poszczególnych pracach powtórzenia, czy relacje o tych samych wydarzeniach. Nie jest to jednak wynik błędów redakcyjnych, ale efekt oczywistego faktu powiązań organizacyjnych, jakie istniały i nadal istnieją pomiędzy komórkami Biblioteki UŁ oraz podporządkowania wszystkich jednostek realizacji tych samych, nadrzędnych funkcji i zadań. Ostateczna konstrukcja pracy i kompozycja poszczególnych rozdziałów zostały podporządkowane przyjętym założeniom redakcyjnym.

W dzieje Biblioteki wprowadzają dwa pierwsze artykuły – Mariusza Raczyńskiego i Ireny Łabiszewskiej. Jako cezurę czasową rozgraniczającą ich opracowania przyjęto rok 1980. M. Raczyński skupił się więc na początkowym okresie organizowania Biblioteki ze szczególnym uwzględnieniem historii powstawania nowej siedziby Książnicy. I. Łabiszewska zaś najwięcej uwagi poświęciła wydarzeniom związanym z wdrażaniem komputeryzacji oraz z budową i wyposażaniem nowego gmachu po roku 2006.

Kolejne artykuły poświęcone zostały poszczególnym komórkom organizacyjnym Biblioteki. Zastosowano w nich ujęcie diachroniczne, dzięki czemu w większym lub mniejszym stopniu uwzględniają fakty z przeszłości, chociaż najwięcej uwagi poświęcono w nich bieżącej działalności oddziałów i sekcji. Otwiera ten dział monografii opracowanie Anny Giermaziak, Małgorzaty Kiersztejn i Pawła Pola zatytułowane *Oddział Opracowania Zbiorów – historia, ewolucja, komputeryzacja.* Historia tego Oddziału jest doskonałą ilustracją zmian, jakie na przestrzeni lat zachodziły w strukturze organizacyjnej całej Biblioteki i w realizowanych formach działalności merytorycznej. To właśnie Oddział Opracowania zapoczątkował w 1998 r., praktyczne stosowanie komputeryzacji, co w następnych latach zrewolucjonizowało pracę także w innych jednostkach organizacyjnych.

W artykule Małgorzaty Cieślak pt. *Oddział Wydawnictw Ciągłych – rys historyczny* zostały natomiast uwzględnione zmiany strukturalne i merytoryczne dokonujące się w zakresie gromadzenia i opracowania czasopism. Udział tego Oddziału w procesach komputeryzacji polega, poza wdrażaniem (od roku 2002) modułu opracowania czasopism, także na stopniowym zastępowaniu periodyków drukowanych ich wersjami elektronicznymi. Dzięki temu można już korzystać z blisko 10 tys. tytułów czasopism z całego świata.

Oddział Magazynów i Konserwacji Zbiorów jako odrębna jednostka organizacyjna istnieje od roku 1957. Dzieje tego Oddziału przybliżone przez Annę Pielat, to przede wszystkim historia przeprowadzek i przemieszczeń zbiorów, w celu pozyskiwania miejsca dla nowych nabytków. Radykalne zmiany w organizacji pracy nastąpiły dopiero po roku 2006, w nowym gmachu, wraz z wdrożeniem elektronicznego systemu składania zamówień.

Jedną z młodszych komórek organizacyjnych Biblioteki jest opisana w artykule Iwony Bednarek *Pracownia Konserwacji Książki.* Jej uruchomienie, mimo iż planowane jeszcze w latach 60., mogło dojść do skutku dopiero w roku 2006. Pracownia zajmuje się nie tylko konserwacją zniszczonych książek. W obszarze jej oddziaływania pozostaje również profilaktyka, a częścią Pracowni jest też nowoczesna komora fumigacyjna typu KONVAK.

Agnieszka Górecka i Urszula Michalska, autorki artykułu pt. *Oddział Udostępniania zbiorów – wczoraj i dziś,* zgodnie z zawartą w tytule dyspozycją przypomniały warunki udostępniania zbiorów przed rokiem 2006 i po przeprowadzce. Rewolucyjne zmiany, jakie nastąpiły w procesie wypożyczania, służą przede wszystkim czytelnikom. Mogą oni teraz dokonywać zamówień z dowolnego komputera, a zwracać książki do specjalnej wrzutni, bez konieczności stania w kolejkach.

Opracowanie *Wolny dostęp do zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–2015* autorstwa Tomasza Piestrzyńskiego i Katarzyny Mokołajczyk jest opisem metody udostępniania coraz częściej stosowanej w dużych bibliotekach naukowych. Wprowadzenie wolnego dostępu w BUŁ stało się możliwe dopiero w nowym gmachu, ale zaplanowane musiało być już na etapie projektowania i wykonawstwa budynku. Wymagało także wcześniejszego przygotowania lub implementacji istniejącego systemu ustawienia zbiorów. Stworzone w strefie wolnego dostępu warunki korzystania ze zbiorów znajdują pełne uznanie czytelników, czego dowodem jest systematycznie odnotowywany wzrost liczby udostępnień na miejscu.

Wspomniany zakup zintegrowanego systemu bibliotecznego Horizon i planowane jego wdrażanie, wymagały powołania jednostki organizacyjnej odpowiedzialnej za realizację tego procesu. Zadanie to podjęła (od 1 maja 1996 r.) opisana w artykule Marioli Augustyniak pt. *Początki, rozwój i stan obecny systemu informatycznego Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* Samodzielna Sekcja Komputeryzacji BUŁ. Jej działalność nie zakończyła się jednak wraz z momentem wdrożenia wszystkich modułów Horizona. Funkcjonowanie i dalszy systematyczny rozwój Sekcji zdeterminowane są stałą ewolucją systemu (obecnie już Symphony) i koniecznością ciągłego usprawniania procesów bibliotecznych.

Dwa kolejne opracowania dotyczą działalności i zasobów najnowszej komórki organizacyjnej Biblioteki, czyli powołanej w listopadzie 2012 r. Samodzielnej Sekcji Bibliografii, Bibliometrii i Sieciowych Zasobów Informacyjnych. W pierwszym artykule, autorstwa Moniki Jędrzejczak-Wieczorek, została przedstawiona geneza i główne obszary działalności Sekcji. Natomiast drugi, autorstwa Gabrieli Waliszewskiej, zatytułowany *Świat sieciowych źródeł informacji* prezentuje w formie tabel wszystkie sieciowe zasoby informacji, które za pośrednictwem BUŁ subskrybowano w latach 2000–2012 dla UŁ. Zwiększaniu zróżnicowanej oferty elektronicznych źródeł towarzyszy poszerzanie do nich dostępu. Dzięki zakupowi serwera Proxy HAN możliwe jest korzystanie z baz nie tylko w obrębie sieci akademickiej, ale również z komputerów domowych.

Ważną częścią systemu biblioteczno–informacyjnego Uczelni jest sieć tzw. bibliotek zakładowych. Historii ich powstawania i bieżącej działalności jest poświęcony artykuł Elżbiety Luzińskiej i Agnieszki Stolarczyk pt. *Oddział Bibliotek Zakładowych – wczoraj i dziś.* Mimo iż specjalistyczne księgozbiory przy katedrach powstawały już od momentu założenia Uniwersytetu, to jednak dopiero w początkach lat 50. zostały organizacyjnie i merytorycznie powiązane z Biblioteką Główną. Na przestrzeni 70 lat struktura sieci bibliotek zakładowych podlegała ciągłym zmianom, a przyczyną było nie tylko powstawanie nowych kierunków i wydziałów, ale też niejednokrotnie łączenie istniejących, małych placówek.

Wszechobecna dotychczas problematyka komputeryzacji nie pojawia się w opracowaniu Moniki Sulejewicz-Nowickiej zatytułowanym *Gromadzenie rzadkich wydawnictw dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych oraz druków przeznaczonych dla Zbiorów Specjalnych w drodze zakupu antykwarycznego w latach 2005–2012 w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego.* Zakup antykwaryczny, jak przypomniała Autorka, był i jest nadal ważnym źródłem pozyskiwania zbiorów w bibliotekach naukowych, w tym również w BUŁ. Nabywane są szczególnie wartościowe dziewiętnasto- i dwudziestowieczne książki literackie, publikacje dotyczące historii Polski, lodziana oraz wszelkiego rodzaju dokumenty graficzne i oglądowe gromadzone w poszczególnych sekcjach Oddziału Zbiorów Specjalnych. Zbiory te pełnią istotną rolę w działalności naukowo-badawczej i dydaktycznej Biblioteki.

Tekst Róży Rajchert pt. *Opracowanie przedmiotowe w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego – droga od katalogu klasowego do języka haseł przedmiotowych KABA* jest kolejnym przykładem dostosowywania struktur organizacyjnych i form działalności merytorycznej do zmieniających się warunków funkcjonowania Biblioteki. Zapoczątkowany w 1946 r. katalog rzeczowy typu klasowego został w początkach lat 50. przekształcony

w katalog przedmiotowy, wyszczególniający, aby z momentem wdrożenia modułu opracowania w systemie Horizon przyjąć postać języka haseł przedmiotowych KABA. Konsekwencją tych merytorycznych zmian było połączenie, w 2005 r., Oddziału Opracowania Rzeczowego z Oddziałem Opracowania Wydawnictw Zwartych.

Innym niż dotychczas omawiane funkcjom Biblioteki Uniwersyteckiej poświęcony jest artykuł Urszuli Kowalewskiej *Popularyzacja nauki i kultury w działalności BUŁ.* Autorka przypomniała niektóre, wybrane inicjatywy Biblioteki wpisujące się w szeroko pojęty system komunikacji naukowej i upowszechniania wiedzy oraz w światowy nurt postrzegania biblioteki akademickiej jako tzw. trzeciego miejsca. Poodejmowane działania realizowane są w formie tradycyjnej (wystawy stacjonarne, akcje głośnego czytania, spotkania z pisarzami) i jednocześnie, coraz częściej, z wykorzystaniem elektronicznych kanałów informacyjnych (wystawy wirtualne, komunikator gadu-gadu, Newsletter).

Przedmiotem kolejnych pięciu opracowań są dzieje powstawania i zasoby wybranych, niezwykle wartościowych kolekcji bibliotecznych, mało jednak znanych zdecydowanej większości czytelników. Niniejsza publikacja jest jedną z pierwszych prób upublicznienia wiedzy o tego typu zbiorach. Otwiera ten dział artykuł Barbary Saletry pt. *Kolekcje cymeliów i rezerwy w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego.* W opracowaniu, oprócz wyjaśnień terminologicznych dotyczących nazwy kolekcji i historii powstawania zbioru, zaprezentowano też (omówienie + fotografia) kilka ciekawszych obiektów z tego zasobu.

Zgromadzone w BUŁ dokumenty kartograficzne liczą obecnie 24 tys. jednostek. Dorota Bartnik w artykule zatytułowanym *XIX-wieczna kolekcja map topograficznych regionu łódzkiego* przybliżyła wprawdzie krótką historię kompletowania zbiorów kartograficznych w ramach Sekcji Kartografii, ale skupiła się na omówieniu jedynie kilku obiektów. Przedmiotem Jej opisu stały się opracowane w latach 1795–1918 wieloarkuszowe mapy topograficzne ziem regionu łódzkiego. Są one nie tylko częścią dziedzictwa kulturowego, ale też źródłem informacji wykorzystywanym w badaniach regionalnych.

W świat filmu i związanych z polską kinematografią publikacji wprowadza Radosław Michalski w artykule *Plakat i film – polska szkoła plakatu w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* (Dokumenty Życia Społecznego). Z ogromnego zbioru plakatów zgromadzonych w Sekcji Dokumentów Życia Społecznego Autor wybrał grupę plakatów filmowych z lat 50. i 60. XX wieku, kilkunastu wybitnych, ówczesnych grafików, prezentując je jako reprezentatywne dla zjawiska zwanego Polską Szkołą Plakatu.

Historia kolekcji opisanej w artykule Małgorzaty Roszkowskiej i Jarosława Pawlika zatytułowanym *Muzykologiczny zbiór Philippa Spitty: niezwykła historia pewnej kolekcji* ma pewien posmak sensacji, a jednocześnie jest ciekawym przykładem międzynarodowego współdziałania w zakresie udostępniania cennych zbiorów, z wykorzystaniem narzędzi komunikacji elektronicznej. Oto część biblioteki słynnego, niemieckiego muzykologa, która jako efekt wojennych zawirowań trafiła do BUŁ, została „scalona" z resztą przechowywanego w Berlinie zbioru, dzięki utworzeniu zintegrowanego katalogu elektronicznego. W efekcie digitalizacji, pozostające nadal w Łodzi i Berlinie dokumenty, są teraz dostępne w bibliotece cyfrowej.

Omówione w artykule Piotra Kowala *Polskie książki podróżnicze z okresu XVII i XVIII w. w zbiorach Sekcji Starodruków BUŁ* są tylko niewielką częścią zgromadzonych w BUŁ starodruków. Z liczącego około 28 tys. jednostek zbioru Autor wybrał 22 polonika dzieląc je na 3 kategorie: relacje z podróży; leksykony, dykcjonarze geograficzne; wszelkie opisy świata lub wybranych krain geograficznych. Charakterystyka zawartości treściowej poszczególnych wydawnictw uzupełniona jest ich bibliografią.

Ostatnią z przedstawionych kolekcji tworzą oprócz książek również rękopisy, fotografie, tzw. adresy hołdownicze, wycinki prasowe oraz szarfy pogrzebowe. Elementem łączącym tak różne dokumenty jest nazwisko Elizy Orzeszkowej. Historia powstania tej niezwykłej kolekcji, jej droga z Wilna do Łodzi i obecne miejsce w zbiorach Biblioteki, są przedmiotem opracowania Teresy Górniak zatytułowanego *Orzeszkowiana w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego.*

Od artykułów prezentujących poszczególne oddziały, kolekcje czy realizowane zadania różni się zasadniczo obszerne opracowanie Jana Janiaka pt. *W kręgu ludzi i książek.* Jest to subiektywna historia Biblioteki, obejmująca lata 1959–2005, opowiedziana przez człowieka, który przeszedł wszystkie szczeble kariery bibliotecznej – od pomocnika magazyniera do dyrektora naczelnego. Żywo i dowcipnie napisany tekst doskonale oddaje atmosferę życia bibliotecznego na przestrzeni blisko pół wieku, a jednocześnie przywołuje pamięć o wielu osobach, które już odeszły, nie tylko z Biblioteki.

Cennym dopełnieniem ukazanego w pracy obrazu 70-letnich dziejów Biblioteki są krótkie biogramy jej kolejnych 9 dyrektorów i 3 wybranych wicedyrektorów oraz zestawione przez Marzenę Kowalską i Aleksandrę Brzozowską *Kalendarium BUŁ* i *Spis pracowników Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego za lata 1945–2014* przygotowany przez Piotra Bajsarowicza i Terersę Kaniewską.

Całość zamyka *Struktura organizacyjna Biblioteki Głównej Uniwersytetu Łódzkiego* wykonana przez Beatę Gamrowską.

Na zakończenie należy podkreślić, iż niniejsza publikacja jest w zasadzie pierwszym w historii Biblioteki tak obszernym, całościowym opracowaniem[1], ukazującym w wyważonych proporcjach przeszłość i teraźniejszość Uniwersyteckiej Książnicy. Pokazuje jak długą i trudną, ale efektywną drogę przeszła BUŁ, by stać się nowoczesną, realizującą wszystkie funkcje naukowej biblioteki uczelnianej (także publicznej) placówką, co również, jako osoba od ponad pół wieku, w mniejszym lub większym stopniu, związana z tą instytucją, z satysfakcją potwierdzam.

[1] Wcześniej, w roku 2008, ukazała się pod redakcją profesor Stanisławy Kurek-Kocińskiej interesująca praca zbiorowa zatytułowana *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*. Nie miała ona jednak charakteru monograficznego. Znalazło się w niej 11 artykułów, z których 7 poświęconych było różnym aspektom działalności Biblioteki Głównej i jednej bibliotece zakładowej. Pozostałe dotyczyły udziału BUŁ w dydaktyce akademickiej i w rozwoju współczesnej bibliologii.

Mariusz Raczyński[*]*, Irena Łabiszewska*[**]

Historia Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego 1945–2014

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) powołana została do życia 11 lutego 1945 r. Historia BUŁ przedstawiona jest w dwóch częściach: pierwsza (1945–1980) obejmuje okres od początków istnienia Biblioteki do roku 1980; kolejna (1981–2014) przedstawia historię Biblioteki od wprowadzenia stanu wojennego do chwili obecnej.

The Library of Łódź University was founded on 11 February, 1945. The history of the Library is presented in two parts. The first period (1945–1980) covers the time from the beginnings of this institution to 1980; the following part (1981–2014) shows the history of the Library from the introduction of The Martial Law to the present time.

[*] Mgr Mariusz Raczyński, Oddział Zbiorów Specjalnych BUŁ.

[**] Dr Irena Łabiszewska, Oddział Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych BUŁ.

Mariusz Raczyński

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–1980

Abstract: The Library of Łódź University – 1945–1980

In the first period (1945-1980), the most important problem was the premises; the Library was situated in few small rooms. In 1960, the Library was moved to the new, modern building on Jan Matejko Street. Then, the full functionality of the Library could be started –with the examples of The Sections of Special Collections, which constitute a specific and separate part in every scientific library, and The Scientific Information Department, started to develop their activities. The whole network of the branch libraries was organized then.

Lata 1945–1959

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) jest ściśle związana z macierzystą uczelnią. W Łodzi dopiero po zakończeniu I wojny światowej utworzono pierwszą wyższą szkołę, Oddział Wolnej Wszechnicy Polskiej, dysponującą niewielką biblioteką. Możliwości powstania nowej, podobnej jednostki zrodziły się po wyzwoleniu miasta 19 stycznia 1945 r., a zwłaszcza po przybyciu do niego grupy pracowników naukowych, w dużej części pracujących tutaj przed wojną. Głównymi inicjatorami powstania wyższej uczelni byli prof. Teodor Vieweger i prof. Bolesław Wilanowski, współpracujący w Komitecie Organizacji Uczelni Państwowej w Łodzi. Komitet ten już 11 lutego 1945 r. powołał do życia Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ). Powstawała ona w specyficznych warunkach: nie było lokalu, personelu ani księgozbioru. Komitet powierzył kierownictwo BUŁ Zygmuntowi Dylikowi, znanemu działaczowi kultury w przedwojennej Łodzi. Faktycznie biblioteką kierował delegat Komitetu dr Julian Żukowski, a od 23 marca 1945 r. do 31 sierpnia 1946 r., prof. dr Jan Muszkowski. Od 1 września 1946 r. na stanowisku dyrektora zatrudniono dr Adama Łysakowskiego, przedwojennego dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Wi-

leńskiego[1]. Kierował on biblioteką do 30 września 1948 r. kiedy to, wobec nadmiaru obowiązków i chęci kontynuowania pracy naukowej (był równocześnie wykładowcą na UŁ i dyrektorem Państwowego Instytutu Książki) zrezygnował z powierzonej funkcji. Stanowisko dyrektora BUŁ objęła wówczas dr Helena Więckowska, kustosz Biblioteki Narodowej w Warszawie i sprawowała je do 30 września 1969 r., tj. do przejścia na emeryturę[2]. Kolejnym dyrektorem Biblioteki został dr Bolesław Świderski, były wicedyrektor Biblioteki Uniwersytetu im. A., Mickiewicza w Poznaniu.

Największy problem, w pierwszym okresie istnienia biblioteki, stanowiła jej baza lokalowa. Już w końcu lutego 1945 r. uzyskała, po decyzji Komitetu Organizacyjnego UŁ, pokój o powierzchni 40 m^2. przy al. Kościuszki 10. Po uzgodnieniach z zajmującą resztę posesji Okręgową Dyrekcją Poczt i Telegrafów lokal biblioteczny powiększył się do 800 m^2. Był to budynek pofabryczny, nienadający się do celów bibliotecznych ze względu na zniszczone stropy i podłogi oraz niedostatek urządzeń ciepłowniczych, kanalizacyjnych i wodociągowych. Służył on jednak przez następne 15 lat jako tzw. magazyn zbiorów zabezpieczonych, do którego zwożono uzyskane dla BUŁ wol.[3] W lipcu 1945 r. biblioteka otrzymała trzy sale w budynku przy ul. Narutowicza 59a, który zajmowany był w większości przez Gimnazjum i Liceum F. Miklaszewskiej. Po likwidacji tych szkół w 1948 r., Ministerstwo Oświaty oddało do dyspozycji BUŁ kolejne pomieszczenia. Jednocześnie na 2 piętrze ulokowano Studium Nauczycielskie, a na parterze Wojewódzką Przychodnię Przeciwalkoholową i Psychiatryczną. Zdecydowanie pogorszyło to warunki korzystania z biblioteki, ponieważ pracownicy i czytelnicy zostali zmuszeni do częstych kontaktów z pacjentami przychodni[4]. Problem ten rozwiązało dopiero wprowadzenie do planu Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego budowy nowego budynku BUŁ, którą rozpoczęto 8 marca 1955 r.

Trudności związane z budynkami bibliotecznymi wpływały negatywnie na całą pracę instytucji w pierwszym okresie jej istnienia. Nowa biblioteka nie posiadała żadnych zasobów, w związku z czym przejmowano wszystkie możliwe zbiory bez wcześniejszej selekcji. Gromadzono zbiory porzucone z Łodzi i okolic. Po uzyskaniu odpowiednich zezwoleń zabezpieczano księgozbiory z lokali publicznych i mieszkań prywatnych. W połowie 1945 r. akcje tę rozszerzono na zasoby z zachodnich regionów kraju,

[1] J. Kita, S. Pytlas, *Uniwersytet Łódzki w latach 1945–1995*, Łódź 1996; s. 16–17; B. Baranowski, K. Baranowski, *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1949)*, Łódź 1985, s. 23–28, 57–59.

[2] H. Tadeusiewicz, *Helena Więckowska jako dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, [w:] *Helena Więckowska 1897–1984*, red. J. Andrzejewski, Łódź 1988, s. 43–54.

[3] B. Baranowski, K. Baranowski, *op. cit*, s. 211.

[4] H. Więckowska, *Biblioteka Główna UŁ*, [w:] *Uniwersytet Łódzki 1945–1970*, red. A. Kłoskowska, Łódź 1970, s. 166.

gdzie znajdowało się wiele zbiorów poniemieckich i podworskich. Drugie podstawowe źródło gromadzenia zbiorów stanowiły dary, wśród których największe uzyskano w maju 1946 r., od Związku Patriotów Polskich we Lwowie (23 500 wol.)[5]. Stopniowo uruchomiono także pozostałe źródła wpływów: kupno, egzemplarz obowiązkowy, a także wymianę (dzięki nawiązaniu współpracy z instytucjami krajowymi i zagranicznymi). Zbiory gromadzono w lokalu przy al. Kościuszki 10, a najwartościowsze, po wstępnej selekcji, przenoszono do sal przy ul. Narutowicza 59a. W pierwszym okresie istnienia biblioteki wyodrębniono Dział Katalogowania, kierowany przez Helenę Walterową, zajmujący się opracowywaniem zbiorów. Starano się przy tym od początku o zachowanie odpowiedniej kolejności opracowania poszczególnych wpływów (począwszy od najwartościowszych dzieł zakupionych, a następnie egzemplarza obowiązkowego). Do 1960 r. opracowano ponad 80% zbiorów (w tym prawie 100% czasopism).

Najważniejszym zadaniem każdej biblioteki jest udostępnianie zbiorów. Trudna sytuacja BUŁ w latach 1945–1959 mocno ograniczała tę działalność. W maju 1946 r., w gmachu przy al. Kościuszki utworzono Czytelnię Główną zaopatrzoną w stale aktualizowany księgozbiór podręczny, udostępniano tam również czasopisma bieżące. W październiku tegoż roku uruchomiono Wypożyczalnię Międzybiblioteczną, a rok później Wypożyczalnię Miejscową. Agendy te przeniesiono później do nowych sal przy ul. Narutowicza 59a, oddalonych od magazynów przy al. Kościuszki 10 o dwa km, co mocno utrudniało korzystanie ze zbiorów bibliotecznych w szerszym zakresie. Mimo tych trudności następował systematyczny wzrost czytelnictwa, zarówno w Czytelniach, jak i Wypożyczalniach[6].

Poza podstawową działalnością w BUŁ prowadzono także inne działania. W 1949 r. zorganizowano agendę informacyjno-bibliograficzną, przekształconą następnie w Oddział Informacji Biblioteczno-Bibliograficznej, kierowany przez Leona Błaszczyka. Od początku biblioteka pełniła funkcję ośrodka centralnego, kierującego działaniami wszystkich bibliotek na terenie Uniwersytetu Łódzkiego. Poza tym prowadzono intensywną działalność dydaktyczną, organizując od 1954 r. systematyczne szkolenia biblioteczne dla młodzieży rozpoczynającej studia uniwersyteckie, w celu zapoznania jej ze zbiorami i sposobami ich udostępniania. Ważną dziedziną pracy biblioteki szkoły wyższej jest działalność naukowa. Jest ona jednym z wyznaczników poziomu personelu. O planowej działalności naukowej w BUŁ zaczęto myśleć od początku lat 50., gdy ustabilizowała się jej organizacja i personel. Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z 1953 r. nałożyło na biblioteki naukowe obowiązek prowadzenia

[5] Z. Dylik, *Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi w pierwszym okresie istnienia*, „Życie Szkoły Wyższej" 1980, R. 28, z. 7, s. 102–105.

[6] H. Więckowska, *op. cit.*, s. 179.

prac naukowych. W BUŁ w 1959 r. utworzono Oddział Prac Naukowych, Organizacyjno-Naukowych i Dydaktycznych. Oprócz wydawania szeregu mniejszych pozycji zaczęto realizować dwie wielkie prace zespołowe. Pierwszą był, prowadzony od 1954 r., *Słownik pracowników książki polskiej*, pod redakcją Ireny Treichel. Drugą pracą była *Encyklopedia wiedzy o książce*, której trzy działy, bibliotekarstwo, bibliografia i historia bibliotek, powstawały od 1957 r., pod redakcją Heleny Więckowskiej[7].

Mimo szybkiego rozwoju, na prawidłową pracę całej Biblioteki negatywnie rzutowała jej trudna sytuacja lokalowa. Już pierwszy dyrektor BUŁ Adam Łysakowski zgłosił w 1948 r. wniosek odnośnie budowy nowego gmachu. Jednocześnie wicedyrektor Zygmunt Dylik opracował szczegółowy program przyszłego lokalu Biblioteki. Władze zwierzchnie zaakceptowały plany i od grudnia 1950 r. łódzcy architekci Eugeniusz Budlewski i jako główny projektant Edmund Orlik opracowywali projekt i dokumentację techniczną nowego gmachu. Starali się przy tym uwzględniać nowe rozwiązania pojawiające się w dziedzinie budownictwa bibliotecznego. Odchodząc od tradycyjnych, europejskich rozwiązań bibliotek-magazynów, wykorzystali w pewnym stopniu rozwiązania amerykańskie, proponując nowy typ magazynu wieżowego oraz zróżnicowanie obsługi czytelników. Podstawą koncepcji gmachu była zasada nie krzyżowania się drogi czytelnika, książki i personelu oraz dostępność podstawowych zbiorów i możliwości rozbudowy. Zaprojektowany budynek składał się z dwóch części: frontowej, gdzie znajdowały się pomieszczenia czytelń, pracownie, biura zarządu i administracji oraz tylnej, magazynowej. Postarano się o przestronne pomieszczenia czytelnicze, które zajęły 28% ogólnej powierzchni, więcej zajmowały tylko magazyny (49%). Ustalono przy tym pewne rezerwy magazynowe, by budynek zbyt szybko nie stracił użyteczności[8]. Prace nad projektem zakończono w 1952 r. Nowy gmach BUŁ zaplanowano u zbiegu ul. Matejki i Narutowicza. Budowę rozpoczęto w marcu 1955 r., ukończono na początku 1960 r., a w maju tegoż roku rozpoczęto działalność już w nowym gmachu. Budynek magazynowy przewidziano na 1 mln wol., 320 miejsc w czytelniach głównych i 220 w pozostałych. Kubatura gmachu wynosiła 55 069 m^3. Dekoracje plastyczne wykonali profesorowie Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Łodzi, Leon Kunka i Stanisław Fijałkowski, natomiast rzeźbę w hallu na I piętrze stworzył Mieczysław Szadkowski. Na parterze budynku głównego, obok szatni, znalazły się pomieszczenia katalogowe, a także aula wykładowa i wystawowa. W pobliżu katalogów ulokowano Działy Opracowania Zbiorów i Katalogów. Na I piętrze umieszczono Wypożyczalnię oraz pokoje

[7] *Ibidem*, s. 188–191.

[8] Z. Dylik, *Założenia budowy nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, „Przegląd Biblioteczny" 1954, R. 22, z. 3, s. 233–240.

administracji i dyrekcji. Natomiast na II piętrze znajdowały się dwie duże czytelnie, po 160 miejsc. W oddzielnej części budynku umieszczono Dział Zbiorów Specjalnych[9] (ryc. 1).

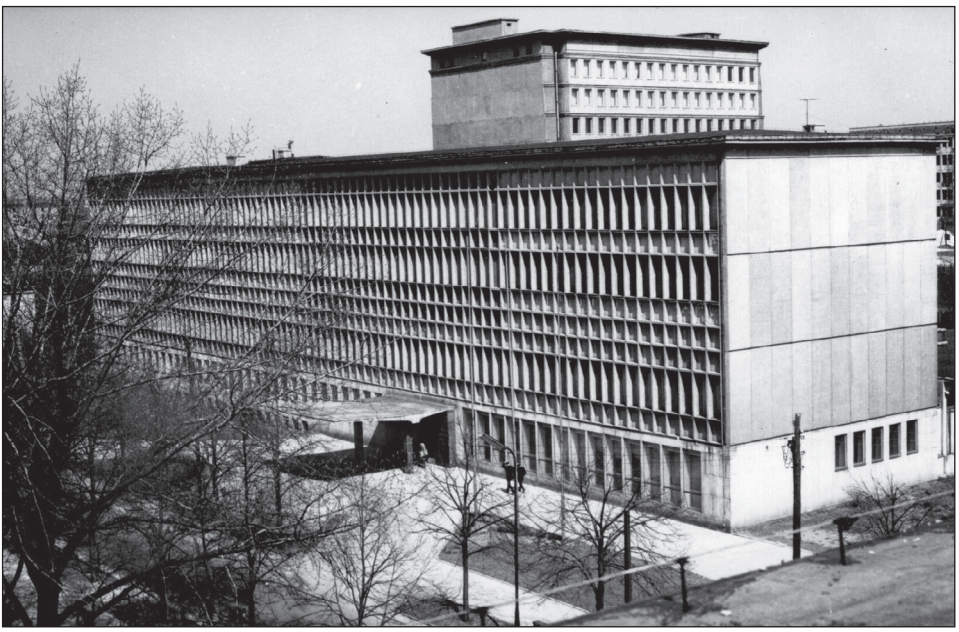

Ryc. 1. Budynek Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w 1960 r. Foto: J. Baranowski

Biblioteka nie objęła w 1960 r. całości budynku. Wobec trudności lokalowych UŁ szereg pomieszczeń zajęły zakłady, katedry i inne jednostki uczelni. Mieściły się tu m.in. sale wykładowe i pomieszczenia Katedry Etnografii, Zakładu Literatury Polskiej, Katedry Teorii Literatury i Filmu, Zakładu Historii Sztuki. Sytuacja ta zmieniała się dopiero w kolejnych dekadach, dzięki przeniesieniu tych jednostek do nowych budynków uniwersyteckich.

Lata 1960–1980

Nowy lokal pozwolił na właściwe rozwinięcie działalności bibliotecznej. Zwracano, co prawda, uwagę na szereg niedociągnięć, które wydłużyły adaptację pracowników w nowym gmachu[10]. Mimo to szyb-

[9] Z. Dylik, *Pierwszy etap budowy nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi. Zmiany w pierwotnym projekcie*, „Przegląd Biblioteczny" 1956, R. 24, z. 2, s. 136–147.

[10] Niedociągnięcia dotyczyły prac wykończeniowych, braku części urządzeń usprawniających pracę, ciasnych pomieszczeń parterowych. Szerzej zob.: J. Janiak, *Biblioteka Uni-*

ko ustabilizowano sprawy organizacyjne, zwiększono stopniowo kadrę pracowniczą. Działalność podstawowa biblioteki, polegająca na gromadzeniu, opracowywaniu i udostępnianiu zbiorów uległa zdecydowanej poprawie. Można było także w większym zakresie rozwinąć inne rodzaje działalności, informacyjne, dydaktyczne i naukowe.

Pierwszą z trzech głównych funkcji bibliotek, obok opracowania i udostępniania, jest gromadzenie zasobów. Działalnością w tym zakresie zajął się w BUŁ Dział Gromadzenia Zbiorów, kierowany początkowo prze Zofią Hiszpańską, a od 1972 r. przez Janusza Dunina[11]. Zbierano od początku głównie wydawnictwa z dziedzin nauk reprezentowanych na UŁ, a w szerszym zakresie wydawnictwa humanistyczne. Po włączeniu do Uczelni Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej i Wyższej Szkoły Ekonomicznej, większą uwagę zaczęto zwracać także na wydawnictwa matematyczno-przyrodnicze oraz prawno-ekonomiczne. Nowe pomieszczenia umożliwiły również rozbudowę księgozbiorów podręcznych i zbiorów specjalnych, ale przede wszystkich wpłynęły na poprawę warunków udostępniania zasobów bibliotecznych[12]. Zajmowało się tym kilka agend: Wypożyczalnie: Miejscowa i Międzybiblioteczna oraz kilka czytelń. Czytelnię Główną zaopatrzono w bogaty księgozbiór podręczny, składający się z wydawnictw informacyjnych (encyklopedii, bibliografii, słowników, wydawnictw statystycznych) oraz podstawowych opracowań, monografii i podręczników z poszczególnych dziedzin wiedzy, dobierany pod względem dziedzin UŁ, stale aktualizowany i rozbudowywany. Czytelnia Czasopism zaopatrzona była w bieżące czasopisma. Technika udostępniania zbiorów w tym okresie nie ulegała zmianie. Czytelnik wyszukiwał w katalogach poszukiwane wydawnictwa i odnotowywał je na rewersach, zapisując ich sygnaturę, ustalającą ich położenie w magazynach. Rewersy wrzucano następnie do skrzynek, skąd wybierali je pracownicy magazynów i realizowali, odsyłając znalezione pozycje do wypożyczalni lub czytelni (ryc. 2 i 3).

Wraz z rozwojem UŁ wzrastała też systematyczne liczba czytelników BUŁ. Tendencje te były najbardziej widoczne w latach 70., kiedy to w 1977 r. odwiedziło ją 15 036 osób. Znacznie zwiększyło się udostępnianie wszystkich rodzajów zbiorów[13]. Biblioteka, po przeniesieniu do nowego gmachu,

---

wersytetu Łódzkiego. Główne problemy organizacji i zarządzanie w latach 1945–2005, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008, s. 86–88.

[11] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1972*, s. 17.

[12] H. Więckowska, *op. cit*., s. 170–171.

[13] Ogólna liczba czytelników podniosła się z 4219 w 1959 r. do 12 815 w 1980 r. Wyraźny wzrost zanotowano także w udostępnianiu zbiorów: w wypożyczalni od 52 571 wol. w 1960 r. do 166 954 wol. w 1980 r., w czytelniach od 337 610 wol. w 1962 r. do 487 677 wol. w 1980 r. Dane na podstawie *Sprawozdań Biblioteki za lata 1960–1980*.

w ciągu dwóch pierwszych dekad funkcjonowania wyróżniała się na tle innych bibliotek uniwersyteckich w kraju. Odnotowywano tu jedne z największych wskaźników udostępnianych i wypożyczanych dzieł. Świadczy to o randze młodej instytucji oraz właściwym jej rozwoju.

Ryc. 2. Czytelnia Główna BUŁ. Foto: J. Baranowski

Ryc. 3. Czytelnia Czasopism BUŁ. Foto: J. Baranowski

Nowy lokal BUŁ pozwolił również na właściwe rozwinięcie działalności Oddziału Zbiorów Specjalnych. Zgromadzone w nim zasoby stanowią specyficzną, odrębną część każdej biblioteki naukowej. Należą do nich m.in. starodruki, mapy, ryciny, rękopisy, nuty. W BUŁ początkowo były gromadzone dość przypadkowo, w niewielkim stopniu opracowywane i prawie nie udostępniane. Część kolekcji opracowywano w Oddziale Opracowania, a w 1952 r. uruchomiono Oddział Kartografii i udostępniano zasoby w Czytelni Głównej. Po przeniesieniu do nowego budynku w 1961 r. wyodrębniono osobny Oddział Zbiorów Specjalnych, podzielony na sekcje: rękopisów, starodruków, kartografii, ikonografii, muzykaliów i dokumentów życia społecznego, kierownictwo powierzając od 1969 r. Michałowie Kunie. Rękopisy z kolekcji BUŁ są podzielone na dwie grupy. Pierwszą są maszynopisy prac doktorskich i habilitacyjnych powstałych na UŁ, a drugą – kolekcje rękopiśmienne i pojedyncze rękopisy. Sekcja Starodruków gromadzi druki wydane do 1800 r., stanowiące bardzo cenną cześć zbiorów Biblioteki. Wyróżnia się wśród nich kolekcja inkunabułów, czyli druków wydanych do 1500 r. Kolejna grupa zbiorów specjalnych – zbiory kartograficzne to mapy, atlasy, plany i przewodniki. Zbiory ikonograficzne to różnego rodzaju albumy malarskie, teki z reprodukcjami oraz fotografie, grafiki artystyczne i ekslibrisy. Sekcja Muzykaliów gromadzi nuty, płyty i taśmy magnetofonowe oraz wydawnictwa dotyczące muzyki. Wyposażono ją w specjalną salę z aparaturą do obsługi nagrań oraz fortepian. Odrębną część zasobów specjalnych stanowią dokumenty życia społecznego. Gromadzi się tutaj różnorakie katalogi, instrukcje handlowe i przemysłowe, broszury okolicznościowe, druki reklamowe, kalendarze, informatory periodyczne, gazetki zakładowe i plakaty. Dzięki cennym pozycjom zbiory specjalne szybko stały się ważną częścią księgozbioru BUŁ. Większy nacisk kładziono tutaj na lodziana (wydawnictwa dotyczące regionu łódzkiego), które w coraz większym stopniu mogły być wykorzystywane do badań pracowników naukowych oraz studentów[14].

Jedną z ważnych funkcji biblioteki uniwersyteckiej jest informacja naukowa. Obok działalności podstawowej, biblioteki uczelniane muszą posiadać księgozbiór służący pracy naukowej i pomagający w nauczaniu. Tego typu działalność skupia się głównie na informowaniu o własnych zbiorach. W BUŁ pod koniec lat czterdziestych uruchomiono agendę informacyjno-bibliograficzną, przekształconą w 1964 r. w Oddział Informacji Naukowej, kierowany przez wiele lat przez Wandę Frontczakową[15]. Dzięki temu można było odpowiadać na pytania wysuwane przez pojedyncze osoby lub instytucje. Niezbędne są do tego pomoce naukowe:

[14] W. Frontczakowa, J. Jaworska, *Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi. Informator dla czytelników*, Łódź 1966, s. 39–43.

[15] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1963*, s. 10, 15.

bibliografie, encyklopedie, katalogi itp. Do tych celów zebrano w BUŁ odpowiedni księgozbiór bibliologiczny, umieszczony na I piętrze nowego gmachu. Poza tymi funkcjami Oddział Informacji Naukowej zajmował się organizowaniem różnorodnych wystaw tematycznych, problemowych, okolicznościowych oraz nabytków. Od początku istnienia BUŁ wydawano *Wykaz Nabytków Biblioteki*, starając się ciekawsze z nich, co miesiąc, prezentować w hallu głównym. Nowy gmach umożliwił w szerokim zakresie organizację wystaw. Organizowano ich od kilku do kilkunastu rocznie. Do największych należały ekspozycje z okazji uroczystości 15. lecia UŁ (1960 r.) i obchodów lelewelowskich 1861–1961 (1961 r.) a także wystawa *Łódź i region łódzki w nauce polskiej 1945–1968* (1968 r.) i związana z jubileuszem 25. lecia UŁ (1970 r.). Najczęściej jednak organizowano mniejsze ekspozycje z okazji rocznic urodzin lub śmierci wybitnych osób. Udostępniano również hall na wystawy organizowane przez inne instytucje.

Nowa lokalizacja Biblioteki pozwoliła również na rozwinięcie działalności dydaktycznej. Wydawano informatory i przewodniki dla czytelników. Organizowano systematyczne przysposobienia biblioteczne dla studentów I roku (od 1960 r. zostały uznane za obowiązkowe)[16]. Zaczęto prowadzić również ćwiczenia bibliograficzne dla studentów starszych lat, przygotowujących prace magisterskie. Ponadto ważne miejsce w dydaktyce zajęły pokazy zbiorów dla uczniów szkół średnich oraz innych osób zainteresowanych. Dbano także o dokształcanie młodej kadry pracowniczej prowadząc różnorodne szkolenia i umożliwiając studia wyższe na różnych kierunkach.

Systematycznie rozwijała się działalność naukowa pracowników BUŁ. Ważną rolę odgrywali tutaj bibliotekarze dyplomowani, przygotowani do prowadzenia tego typu działalności. Organizacją działań naukowych zajmował się Oddział Prac Naukowych, Organizacyjno-Naukowych i Dydaktycznych. Kontynuowano rozpoczęte w pierwszym okresie istnienia Biblioteki duże prace: *Słownik biograficzny pracowników książki polskiej* oraz *Encyklopedię wiedzy o książce* wydaną przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich Prowadzono wiele prac związanych z uczelnią i łódzkim środowiskiem bibliotekarskim. Zebrano materiały bibliograficzne dokumentujące dorobek piśmienniczy pracowników UŁ z lat 1955–1964, 1965–1969, 1970–1974 i 1975–1979. W najszerszym zakresie pracowano nad zagadnieniami regionalnymi, opracowując m.in.: *Bibliografię prasy łódzkiej 1863–1944* (Wiesława Kaszubina), *Bibliografię łódzkiej produkcji wydawniczej do 1918 r.* (Janina Jaworska) oraz *Łódzką bibliografię regionalną 1945–1970* (Wanda Frontczakowa, Wacław Frontczak). Spora część prac naukowych

[16] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1960*, s. 87.

była realizowana w indywidualnym zakresie i wynikała z osobistych zainteresowań pracowników BUŁ[17].

Osobne zagadnienie stanowi sieć bibliotek zakładowych. Biblioteki główne szkół wyższych razem z bibliotekami instytutów i katedr stanowią tzw. sieć biblioteczną. W BUŁ od początku istnienia nadzorowano prace mniejszych bibliotek. Już w 1952 r. powołano samodzielny Referat Bibliotek Zakładowych, przekształcony w 1956 r. w oddział, kierowany przez Janinę Racięcką (od 1972 r. przez Halinę Rosiecką)[18]. W bibliotece głównej prowadzono ponadto centralny katalog zbiorów bibliotek zakładowych. W 1980 r. w sieci UŁ było 15 większych bibliotek zakładowych, o księgozbiorach powyżej 10 tys. wol.

Łódzka Biblioteka Uniwersytecka bardzo szybko stała się największą instytucją biblioteczną w mieście. W latach 1945–1959 zorganizowano jej podstawy, ale decydujący wpływ na dalszy rozwój miało przeniesienie jej do nowego gmachu w 1960 r. Nowy lokal i właściwa organizacja pozwoliły na kontynuowanie i poszerzenie najważniejszych form pracy instytucji oraz umożliwiły podejmowanie kolejnych zadań, którym BUŁ nie mogła podołać w poprzednich, trudnych warunkach. Bardzo szybko powiększał się księgozbiór biblioteczny. W 1980 r. był już trzykrotnie większy niż w 1960 r. i przekraczał 1 mln wol. (razem z bibliotekami zakładowymi ponad 2 mln wol.). Znacznie zwiększyło się także opracowanie zbiorów. Dzięki nowym pomieszczeniom biblioteki poprawiła się jakość użytkowania. Zwłaszcza w latach 70. odnotowano bardzo duży wzrost liczby udostępnionych w Czytelniach i Wypożyczalni dzieł, związany niewątpliwie ze znacznym wzrostem liczby studentów, ale świadczący także o ważnej pozycji biblioteki w Łodzi.

Bibliografia

Baranowski B., Baranowski K., *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1949)*, Łódź 1985.

Dylik Z., *Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi w pierwszym okresie istnienia*, „Życie Szkoły Wyższej" 1980, R. 28, z. 7.

Dylik Z., *Pierwszy etap budowy nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi. Zmiany w pierwotnym projekcie*, „Przegląd Biblioteczny" 1956, R. 24, z. 2.

Dylik Z., *Założenia budowy nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, „Przegląd Biblioteczny" 1954, R. 22, z. 3.

Frontczakowa W., Jaworska J., *Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi. Informator dla czytelników*, Łódź 1966.

[17] Przykładami tutaj są prace H. Więckowskiej i I. Treichel dotyczące J. Lelewela oraz prace J. Dunina na temat łódzkiej książki i bibliofilstwa oraz wydawnictw drugorzędnych z końca XIX i początku XX w.

[18] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1972*, s. 21.

Janiak J., *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, Główne problemy organizacji i zarządzanie w latach 1945–2005*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008.
Kita J., Pytlas S., *Uniwersytet Łódzki w latach 1945–1995*, Łódź 1996.
Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1963.
Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1960.
Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1972.
Tadeusiewicz H., *Helena Więckowska jako dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, [w:] *Helena Więckowska 1897–1984*, red. J. Andrzejewski, Łódź 1988.
Więckowska H., *Biblioteka Główna UŁ*, [w:] *Uniwersytet Łódzki 1945–1970*, red. A. Kłoskowska, Łódź 1970.

Irena Łabiszewska

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1981–2014

Abstract: The Library of Łódź University – 1981–2014

The history of the Library of Łódź University in the years 1981–2014 was marked by three important events: the introduction of The Martial Law, the introduction of computerization, and the enlargement of the Library with another edifice.

The Martial Law reduced the activity of the Library. The examples were, for instance, the limits put on the foreign periodical subscription, the breakdown of foreign purchase, the limits put on the foreign exchange of books.

The process of computerization took place in the mid–1980s. It completely revolutionized all the tasks and turned the Library into a quite modern institution.

The opening of the new building (2006) meant a considerable enlargement of the Library. Then, The Open Access Area came into being, which also provided the self-service and extended the possibilities for using the Internet. Owing to the advanced technical equipment and bigger space, were created better possibilities for organizing numerous cultural events.

Początek lat 80. naznaczony został w dziejach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) ważnym wydarzeniem polityczno-społecznym. W niedzielę 13 grudnia 1981 r., na terenie całego kraju wprowadzono stan wojenny. Fakt ten spowodował wiele negatywnych konsekwencji w działalności Biblioteki. Obowiązki dyrektora pełnił wówczas doc. dr hab. Jerzy Włodarczyk.

Stan wojenny wstrzymał produkcję wydawniczą, zahamował import z krajów kapitalistycznych i ograniczył podaż antykwaryczną. Przyczynił się do wzrostu cen wydawnictw, co w rezultacie pozwoliło na zakup niewielkiej liczby podręczników dla studentów UŁ. Restrykcje nałożone na Pocztę Polską utrudniały wysyłanie paczek z książkami w ramach wymiany zagranicznej między bibliotekami, załamaniu uległo kupno zagraniczne. Przestały ukazywać się niektóre periodyki, tj. „Zapowiedzi Wydawnicze" i „Nowe Książki", a to ograniczało dostęp do informacji dotyczących bieżącego ruchu wydawniczego. Z uwagi na niełatwą sytuację dewizową ograniczono prenumeratę zagranicznych czasopism.

W BUŁ zamknięto Pracownię Fototechniczną, uniemożliwiając w ten sposób działalność reprograficzną w zakresie uzupełniania zbiorów. Magazyn Biblioteki realizował zamówienia czytelników jedynie do Wypożyczalni Miejscowej i to w ograniczonym wymiarze godzin. Utrudniony został dostęp do cimeliów i kolekcji z tzw. rezerwy[1], z których mogli korzystać wyłącznie pracownicy naukowi UŁ. Przerwy w nauczaniu wynikające z trudnej sytuacji na Uczelni sprawiły, że część studentów odbyła szkolenie biblioteczne ze znacznym opóźnieniem, tj. dopiero w 1982 r. To tylko część niekorzystnych okoliczności, jakie wpłynęły na spadek liczby czytelników odwiedzających BUŁ.

Mimo piętrzących się trudności BUŁ starała się funkcjonować „normalnie", tym bardziej, że sytuacja w kraju zaczęła się powoli normalizować i zniesiono najsurowsze sankcje. Kontynuowano współpracę z bibliotekami naukowymi na terenie kraju oraz z instytucjami nauki i kultury. Dzięki tym kontaktom BUŁ wzbogaciła się o cenne rękopisy, muzykalia, stare druki, zbiory ikonograficzne i kartograficzne. Istotnym źródłem wpływu były dary od indywidualnych osób. Pracownicy Biblioteki uczestniczyli w konferencjach i wygłaszali referaty nt. zagadnień bibliotekarskich. Dbali o podnoszenie kwalifikacji zawodowych, podejmując naukę na zaocznych studiach wyższych, studiach doktoranckich oraz rozmaitych kursach. BUŁ wizytowali goście z Polski i z zagranicy. Prowadzono zajęcia dydaktyczne, w zakres których wchodziły szkolenia biblioteczne i praktyki kierunkowe dla studentów bibliotekoznawstwa oraz szeroko rozumiana aktywność informacyjna. Część kadry kontynuowała działalność naukową. Kolejne artykuły zamieszczano w czasopismach naukowych i prasie fachowej. Trwały prace nad kolejnym tomem *Słownika pracowników książki polskiej*.

W 1984 r. funkcję dyrektora naczelnego BUŁ objął doc. dr hab. Janusz Dunin-Horkawicz. Głównym zadaniem, które wyznaczył sobie na czas trwania kadencji było przywrócenie właściwej rangi Biblioteki w środowisku naukowym Łodzi.

Jednym z ważniejszych wydarzeń lat 80. okazało się spotkanie w Politechnice Wrocławskiej w sprawie komputeryzacji bibliotek naukowych. Celem, jaki przyświecał temu spotkaniu było nawiązanie kontaktów, które miały umożliwić przeniesienie systemu APIN (Automatyzacja i Przetwarzanie Informacji Naukowej) do UŁ. Był to pierwszy krok w kierunku komputeryzacji Uczelni i, w niedalekiej przyszłości, BUŁ.

[1] Rezerwa – prohibita, czyli druki zastrzeżone, zakazane, uznane za szkodliwe ze względu na treść polityczną lub obyczajową, udostępniane czytelnikom tylko na podstawie specjalnego zezwolenia. G. Czapnik, Z. Gruszka przy współpracy H. Tadeusiewicz, *Podręczny słownik bibliotekarza*, Warszawa 2011, s. 275.

W roku 1985 Książnica Uniwersytecka obchodziła 40. lecie istnienia. W związku z tym jubileuszem przygotowano sesję naukową poświeconą prof. Helenie Więckowskiej, dyrektor BUŁ w latach 1948–1969[2]. Zorganizowano także wystawę cimeliów zatytułowaną *To jest w Łodzi*, prezentującą cenne i unikatowe książki z kolekcji Biblioteki.

Problem braku miejsca na nowe druki zwarte i czasopisma narastał w Bibliotece od dłuższego czasu. Rozpoczęto więc starania o budowę nowego gmachu. Dr Jerzy Andrzejewski[3] opracował wytyczne programowe do założeń technicznych i ekonomicznych, wkrótce zatwierdzone przez władze uczelni, Zarząd Inwestycji Szkół Wyższych w Łodzi oraz przez Ministerstwo Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Niestety, z powodu trudności finansowych projekt nie został zrealizowany. Kwestia rozbudowy BUŁ powracała jeszcze wielokrotnie...

W 1987 r. nastąpiła zmiana na stanowisku dyrektora BUŁ. Na posiedzeniu Rady Bibliotecznej odbyło się głosowanie, w wyniku którego poparto kandydaturę dr. Jana Janiaka, starszego kustosza dyplomowanego.

W tym czasie zapadły decyzje mające na celu systematyczne usprawnianie i unowocześnianie działalności usługowej i dydaktycznej Biblioteki przez stopniowe wprowadzenie komputeryzacji, która miała objąć kolejne oddziały. W pierwszym rzędzie zadbano o skomputeryzowanie pracy nad *Bibliografią dorobku pracowników UŁ.* Ustalono warunki techniczne i materialne potrzebne do zainstalowania komputerów i właściwego ich oprogramowania. Unowocześnieniu poddano dotychczasową formę zajęć ze szkolenia bibliotecznego dla studentów I roku studiów na UŁ. W sali wykładowej zainstalowano dwa telewizory i magnetowid. Emitowany film ilustrował historię BUŁ, jej organizację, system pracy i sposób korzystania ze zbiorów. Podjęto współpracę z Uniwersytetem im. Justusa Liebiga w Giessen, dzięki której przez wiele lat składano obustronne wizyty pozwalające na wymianę doświadczeń zawodowych. Podjęto współpracę z British Library w Londynie w zakresie komputeryzacji druków angielskich XVIII w. z zasobów bibliotek naukowych na świecie. W 1988 r. prof. zw. dr hab. Leszek Wojtczak, Rektor UŁ, powołał do życia serię wydawniczą „Folia Librorum"[4]. Łamy periodyku stały się miejscem publikacji artykułów będących efektem naukowej aktywności zarówno pracowników Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uczelni, jak i pracowników BUŁ. Redaktorem naczelnym czasopisma została

[2] W 1988 r. ukazała się publikacja *Helena Więckowska 1897–1984*, red. J. Andrzejewski, Łódź 1988, zawierajaca referaty wygłoszone w trakcie sesji.

[3] Wicedyrektor Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1984–2008.

[4] „Folia Librorum" ukazuje się w ramach serii zeszytów naukowych Uniwersytetu Łódzkiego. Jest czasopismem punktowanym Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (4 punkty).

doc. dr hab. Hanna Tadeusiewicz. W tym samym roku miało miejsce jeszcze jedno ważne wydarzenie. Odbyło się uroczyste nadanie Czytelni Głównej Biblioteki imienia Profesor Więckowskiej. Przygotowano także wystawę dokumentującą jej życie i dorobek naukowy.

Zaszczytnym wydarzeniem dla Sekcji Muzykaliów BUŁ była wizyta prof. Christiana Wolffa, muzykologa z Harvard University w USA. Zapoznawszy się z unikatową kolekcją muzykaliów, starych druków i rękopisów Philippa Spitty, niemieckiego muzykologa i autora biografii J.S. Bacha, rozsławił ją w świecie muzycznym.

Niestety, obok pozytywnych zjawisk, pojawiły się trudności destabilizujące funkcjonowanie Biblioteki. Jedna z nich wiązała się z realizacją ustawy o egzemplarzu obowiązkowym[5]. W tym czasie wielu wydawców nie wypełniało zobowiązań wynikających z tej ustawy i nie przesyłało do BUŁ nowych publikacji, narażając tym samym instytucję na dodatkowe i niemałe koszta. Mimo powiadomienia o tym fakcie Ministra Kultury i Sztuki, sytuacja nie uległa zmianie. Z kolei likwidacja koncernu RSW „Książka-Prasa-Ruch" doprowadziła do zakłóceń na rynku prasowym, co wywołało niekorzystne skutki w polityce gromadzenia czasopism.

Poważnego problemu przysporzyła nowa *Ustawa o szkolnictwie wyższym* z września 1990 r. Zgodnie z ustaleniami tego dokumentu bibliotekarze dyplomowani stracili prawo do zatrudnienia do 70. roku życia. W rezultacie, dość nagle Bibliotekę opuściła grupa wysoko wykwalifikowanych pracowników z dużym doświadczeniem zawodowym.

W dalszym ciągu trwał proces modernizacji pracy. Zainstalowano nowe komputery, m.in. w Sekcji Muzykaliów, w Samodzielnej Sekcji Czasopism Bieżących i w Sekcji Wydawnictw Zagranicznych. Przy aktywnym współuczestnictwie Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ i poznańskiej firmy „Stratus" zorganizowano pokaz dysków optycznych typu CD-ROM i przedstawiono możliwości zastosowania ich w bibliotekach.

Z inicjatywy Jerzego Giedroycia, w Warszawie powstała Fundacja Pomocy Bibliotekom Polskim, dzięki której do BUŁ wpłynęło wiele wartościowych darów polskich i zagranicznych.

W 1991 r. Sekcję Muzykaliów odwiedził Alfred Orda, polski baryton mieszkający na stałe w Londynie. Artysta ofiarował 10 tys. funtów na potrzeby Sekcji. Suma ta została przeznaczona na zakup nowoczesnej aparatury do nagrywania i odtwarzania płyt, kaset, taśm muzycznych oraz na zakup materiałów bibliotecznych. Źródłem finansowania najważniejszych potrzeb Biblioteki była także kwota 50 tys. marek przyznana instytucji przez Fundację Volkswagena.

---

[5] *Ustawa z dnia 7.11.1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych* (Dz. U. 1996 r., nr 152, poz. 722).

W 10. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego BUŁ włączyła się w przygotowanie wystawy w Muzeum Historii m. Łodzi, udostępniając afisze, ulotki i inne materiały dokumentujące strajk studentów UŁ.

W trwającym procesie komputeryzacji, w 1992 r. wprowadzono program MAK. W następnym roku, w Oddziale Informacji Naukowej zainstalowano sieć komputerową NOVELL Net Ware V.11 dla 5 stanowisk oraz pocztę elektroniczną. W Czytelni Oddziału zaczęto udostępniać bazy komputerowe. W związku z komputeryzacją Biblioteki pracownicy brali udział w kursach przygotowujących do pracy w nowych warunkach. Uczestniczyli również w kursach języków obcych.

Ponieważ sprawa zapewnienia BUŁ miejsca na nowe zbiory nie została do tej pory rozwiązana, w 1997 r. uzyskano środki finansowe na adaptację na magazyn składowy nieczynnej kotłowni węglowej. W tym samym okresie w Bibliotece zainstalowano zintegrowany komputerowy system biblioteczny i opracowano stronę internetową. BUŁ pozyskała także sprzęt komputerowy z Fundacji A.W. Mellona. W związku z modernizacją pracy, coraz więcej czytelników zaczęło korzystać z elektronicznych usług i źródeł informacji.

Koniec lat 90. był czasem intensywnego szkolenia pracowników w zakresie języka haseł przedmiotowych KABA, niezbędnym przy komputerowym opracowaniu zbiorów.

Rok 2000 rozpoczął nowy rozdział w historii Biblioteki Uniwersyteckiej. Efektem zmian zaistniałych dzięki sukcesywnie wprowadzanej komputeryzacji był wzrost czytelnictwa i wzrost liczby czytelników, zwłaszcza studentów szkół niepublicznych. Jednak niemożność zatrudnienia nowych pracowników wpłynęła niekorzystnie na funkcjonowanie Instytucji, a zwłaszcza tych agend, które pozostawały w bezpośrednim kontakcie z użytkownikiem. Na terenie Biblioteki powiększono sieć komputerową i udostępniono CD-ROMy. Rozbudowano Wypożyczalnię Miejscową. W związku z rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, BUŁ została zobowiązana do tworzenia narodowego zasobu bibliotecznego ze względu na wysoką wartość swojej kolekcji[6].

Narastający od lat problem braku miejsca na magazynowanie zbiorów sprawił, że władze UŁ ogłosiły przetarg nieograniczony na projekt rozbudowy BUŁ. W 2001 r. zwyciężyło Biuro Architektoniczne API PROJEKT prowadzone przez architektów Iwonę i Jerzego Pietkiewiczów. Seniorem budowy został dr J. Andrzejewski. W sierpniu 2003 r. rozpoczęto wykop pod nowy gmach. Ponieważ sprawa zmniejszającej się powierzchni magazynowej osiągnęła swoje apogeum, w 2003 r. dyrekcja BUŁ uzyskała

[6] Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4.07.2012 r. w sprawie narodowego zasobu bibliotecznego.

zgodę Rektora UŁ i Dziekana Wydziału Zarządzania na przeniesienie części książek do pomieszczeń magazynowych biblioteki tego Wydziału.

W tym okresie BUŁ odniosła poważny sukces zajmując 6 miejsce wśród 57 bibliotek współpracujących z Narodowym Uniwersalnym Katalogiem (NUKAT) pod względem liczby opracowanych rekordów. Wysoką pozycję BUŁ utrzymała przez wiele lat.

W 2005 r. nastąpiła zmiana na stanowisku dyrektora naczelnego. Po przejściu na emeryturę dr. Jana Janiaka, obowiązki dyrektora BUŁ przejęła mgr Maria Wrocławska, starszy kustosz dyplomowany.

Ryc. 1. Nowy budynek Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Foto: J. Pawlik

Niewątpliwie wielkim wydarzeniem w dziejach Biblioteki, a także Uniwersytetu Łódzkiego i całego środowiska naukowego miasta była uroczystość wmurowania kamienia węgielnego pod nowy budynek Biblioteki (ryc. 1). Ceremonia ta miała miejsce 13 października 2003 r. Wzięli w niej udział: Premier RP Leszek Miller i Minister Finansów Andrzej Raczko, prof. zw. dr hab. Wiesław Puś, Rektor UŁ, dr Jan Janiak, Dyrektor BUŁ, władze wojewódzkie, samorządowe i zaproszeni goście. Do złotej kapsuły wykonanej z łuski pocisku artyleryjskiego włożono *Akt Erekcyjny*, na którym wpisano nazwiska Prezydenta Polski Aleksandra Kwaśniewskiego, Premiera Rządu L. Millera, Prezydenta m. Łodzi Jerzego Kropiwnickiego i Rektora UŁ W. Pusia.

Plan nowej Biblioteki uwzględniał innowacje organizacyjne i techniczne tj.: wolny dostęp do półek, zastosowanie Klasyfikacji Biblioteki Kongresu USA przy opracowaniu księgozbioru, wprowadzenie nowoczesnych zabezpieczeń w postaci kamer, zestawu bramek oraz systemu RFID (Radio Frequency Identification). Modyfikacji miała ulec tzw. droga książki oraz rejestracja czytelników. Najwyższej klasy aparaty cyfrowe, skanery, plotery i służąca do mikrofilmowania aparatura, to tylko niektóre z rozwiązań mających ułatwić czytelnikom korzystanie ze zbiorów. Jak twierdził dr J. Andrzejewski: „To biblioteka, w której wyraźnie na pierwszym planie widać czytelnika, bibliotekarze pozostają w ukryciu są jakby za szybą".

Przez kilka najbliższych lat personel BUŁ intensywnie przygotowywał się do nowych zadań i obowiązków, uczestnicząc w różnego rodzaju szkoleniach i kursach. Trwały prace techniczne i merytoryczne konieczne przed oddaniem nowego budynku do użytku.

Dnia 1 października 2006 r. nastąpiło uroczyste otwarcie Biblioteki UŁ dla czytelników. Rozpoczął się czas funkcjonowania Biblioteki w nowej przestrzeni. Osiągnięcia BUŁ na rzecz rozwoju bibliotekarstwa i popularyzacji książki w społeczeństwie doceniło Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich przyznając w 2007 r. łódzkiej Książnicy medal *Bibliotheca Magna Perennisque.*

Zmieniły się zasady opracowania zbiorów, co było konsekwencją wcześniej podjętych decyzji o wprowadzeniu nabytków do katalogu online. W dalszym ciągu znakomicie układała się współpraca z Narodowym Uniwersalnym Katalogiem Centralnym – BUŁ uplasowała się na trzecim miejscu wśród wszystkich bibliotek współpracujących z NUKAT pod względem liczby przygotowanych rekordów bibliograficznych, a na pierwszym miejscu wśród tego typu instytucji pracujących w systemie Horizon. Radykalnym zamianom poddano zasady udostępniania kolekcji. Bezpośredni dostęp do zbiorów znajdujących się na czterech poziomach nowego gmachu umożliwił czytelnikom samodzielne wyszukiwanie potrzebnych materiałów. Obecne na wszystkich pięciu kondygnacjach urządzenia do wypożyczania książek ze Strefy Wolnego Dostępu oraz kserokopiarki bardzo usprawniły proces uzyskania dokumentów. Bibliotekarze dziedzinowi zapewniają pomoc w problematycznych kwestiach. Istotnym udogodnieniem dla czytelników okazało się wdrożenie elektronicznego zamawiania książek i czasopism.

BUŁ wyszła naprzeciw osobom niedowidzącym. Zakupiono powiększalnik elektroniczny MyReader2, skaner Plustek OpticBook, drukarkę brajlowską ViewPlus Proembosser i urządzenie lektorskie Poet Compact. Zainstalowano zintegrowany zestaw komputerowy z klawiaturą brajlowską Super Vario 64, z klawiaturą z powiększonymi opisami ZoomText i drukarką brajlowską. W komputer wgrano program powiększająco -udźwiękawiający Supernova (wersja 9.00).

Uruchomiono Internet bezprzewodowy. W nowym budynku znalazło się miejsce dla Czytelni Cimeliów i, od dawna oczekiwanej, Pracowni Konserwacji Zbiorów. Dzięki próżniowej komorze fumigacyjnej „Konvak" i nowoczesnej technologii, dokonuje się odkażania książek i czasopism zagrożonych niszczącym działaniem drobnoustrojów, owadów i… czasu. Pracownia świadczy także usługi na zewnątrz wzbogacając w ten sposób budżet Biblioteki. W Czytelni Oddziału Informacji Naukowej rozszerzono zakres usług. Oprócz księgozbiorów informacyjnego i bibliologicznego zaczęto udostępniać mikrofilmy, mikrofisze i płyty CD. Obecna na terenie Biblioteki firma Digital Center rozpoczęła, na zlecenie Biblioteki, w ramach outsourcingu, bardzo użyteczne przedsięwzięcie polegające na przenoszeniu unikatowych kolekcji na płyty CD i mikrofilmy. Zreformowano szkolenie biblioteczne dla studentów pierwszego roku studiów UŁ wprowadzając wymagany do zaliczenia zajęć test komputerowy. Na stronie internetowej ukazał się przydatny, zwłaszcza dla studentów, przewodnik po BUŁ.

Odpowiadając na potrzeby czytelników, rozszerzono zakres prenumerowanych elektronicznych baz danych, zakupiono m.in. Internetowe Archiwum Gazety Wyborczej i bazę Global Market Information Database zawierającą informacje z dziedziny ekonomii. Ze strony internetowej czytelnicy mogą korzystać z wielu baz, m.in.: American Chemical Society, ISI Emerging Markets, SCOPUS, Elsevier, Serwis Link Springer + Kluwer, Lista A-Z czasopism i Serwis Wiley InterScience. Udostępniono również Science Citation Index Expanded i Chemical Abstracts. W ramach promocji dostępne były: RefWorks, MyiLibrary, Brepolis, Books on ScienceDirect, Sage Journal Online, Humanities International Complete i inne. Warto też podkreślić możliwość wygodnego korzystania z baz EBSCO dostępnych z komputerów domowych.

Pracownicy Biblioteki, chcąc sprostać wielorakim obowiązkom, systematycznie podejmowali zawodowe dokształcanie na studiach licencjackich, magisterskich lub podyplomowych. Wielu chętnych zgłosiło się na kursy języków obcych. Bibliotekarze aktywnie uczestniczyli w konferencjach wygłaszając referaty, biorąc udział w dyskusjach i debatach. Tak jest do dzisiaj, a owocem tej aktywności są publikacje drukowane w formie materiałów konferencyjnych, jak również w czasopismach.

Czytelnicy BUŁ doczekali się Biblioteki Cyfrowej, która rozpoczęła funkcjonowanie od 1 kwietnia 2008 r. Książnica Uniwersytecka znalazła się w Federacji Bibliotek Cyfrowych w Polsce. W tym samym roku ukazała się publikacja nt. bibliotek Uniwersytetu Łódzkiego autorstwa pracowników Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej i Biblioteki[7]. Otwarto Czytelnię Zbiorów Specjalnych. Przygotowano sale do pracy grupowej

[7] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008.

oraz pokoje do pracy indywidualnej. Pomieszczenia te były chętnie i często wykorzystywane przez studentów i naukowców. Dzięki poczcie elektronicznej szybko i sprawnie rozsyłano monity i komunikaty do czytelników. Rozpoczęto gigantyczną pracę związaną z digitalizacją katalogu kartkowego, systematycznie konserwowano i odkażano zbiory wymagające renowacji. Czytelnicy BUŁ korzystali z zagranicznych elektronicznych baz oferujących informacje niemal ze wszystkich dziedzin nauki. W ramach działalności dydaktycznej i naukowej wprowadzono stałe szkolenia i prezentacje systemu bibliotecznego dla pracowników bibliotek zakładowych, zajęcia pokazowe dla studentów bibliotekoznawstwa i innych kierunków, a także dla zainteresowanych czytelników. Programy ERASMUS i STELLA organizowały pracownikom BUŁ staż w bibliotekach zagranicznych, jak również wizyty gości z innych krajów w łódzkiej Instytucji. Owocne okazały się kontakty BUŁ z bibliotekami polskimi. Nowoczesne technologie zastosowane w nowej części gmachu zachęcały pracowników bibliotek krajowych do składania wizyt w Bibliotece UŁ**.**

W roku 2009 odbyła się I Konferencja Naukowa pt. *Stare i nowe w bibliotece. Współpraca czy konkurencja.* Celem spotkania była debata nad nowymi rozwiązaniami technologicznymi, organizacją pracy w bibliotece akademickiej, wprowadzeniem nowych form książek i innych dokumentów do niedawna jeszcze nieobecnych w kolekcjach bibliotecznych. Zasadniczy temat dyskusji dotyczył możliwości pogodzenia nowoczesnych rozwiązań technicznych z tradycyjnymi metodami pracy.

Od dawna oczekiwane Repozytorium Wiedzy gromadzące i udostępniające dorobek naukowy pracowników Uniwersytetu Łódzkiego zostało uruchomione w 2010 r. Biblioteka czynnie zaangażowała się w popularyzację idei Open Access przygotowując cykliczne spotkania i wykorzystując rady ekspertów w tej dziedzinie. W tym samym roku zakupiono narzędzie HAN, które udoskonaliło dostęp do baz elektronicznych czasopism. Utworzono Newsletter, aby informować czytelników o wystawach, spotkaniach autorskich i wszelkiego rodzaju aktualnych imprezach odbywających się w Bibliotece. Ukazał się tom pokonferencyjny pt. *Stare i nowe w bibliotece [...]* zredagowany przez Marię Wrocławską i Justynę Jerzyk-Wojtecką. BUŁ zaangażowała się w projekcie zat. *Autostrada Informacji Cyfrowej* polegającym na łączenia lokalnych katalogów w bazie NUKAT.

Rok 2011 oznaczał kontynuację dotychczasowych prac, ale także podjęcie nowych wyzwań. W Repozytorium UŁ zdeponowano pierwsze publikacje i uruchomiono stronę internetową tego archiwum. W dalszym ciągu propagowano Open Access i poszerzano dostęp do baz danych i serwisów czasopism. W maju, na Wydziale Prawa i Administracji otwarto Centrum Badań nad Historią i Kulturą Basenu Morza Śródziemnego

i Europy Południowo-Wschodniej im. Prof. Waldemara Cerana [Ceraneum], w BUŁ natomiast uruchomiono czytelnię tego centrum naukowego. W tym czasie miała miejsce II Konferencja Naukowa pt. *Biblioteka jako „trzecie miejsce"*. Wśród uczestników obrad znaleźli się pracownicy BUŁ. Na stronie internetowej Biblioteki stałe miejsce zyskały wystawy wirtualne, np. o Karolu Estreicherze, o XIX-wiecznych drukach muzycznych w Bibliotece Cyfrowej i o zabytkowej architekturze Łodzi. Nad problemami bibliotek szkół wyższych debatowano na konferencjach i seminariach. Jedną z takich spotkań była konferencja pt. *Dziś i jutro bibliotek niepaństwowych szkół wyższych* zorganizowana w formie panelu dyskusyjnego. Należy wspomnieć o konferencjach, w których uczestniczyli pracownicy Biblioteki Uniwersyteckiej, np. *Absolwenci bibliotekoznawstwa na rynku pracy. Możliwości, potrzeby, perspektywy*[8] oraz *Uwierz w promocję. Budowanie wizerunku biblioteki w środowisku oświatowym*[9]. W listopadzie złożyła wizytę Pani Ambasador Australii Ruth Pearce i wygłosiła wykład *Australia w 21 wieku*. Wizycie towarzyszył pokaz książek ze współczesnej literatury australijskiej. W roku 2011 zreorganizowano obydwie czytelnie w dawnym budynku Biblioteki. Czytelnię Główną włączono do Strefy Wolnego Dostępu i przeniesiono do niej księgozbiór z nauk historycznych. Pozostałą część księgozbioru umieszczono w Czytelni Czasopism, która od kwietnia przyjęła nazwę Czytelni Głównej.

Zwolennicy książki elektronicznej mogli uczestniczyć w spotkaniu pt. *Kierunek e-książka,* które miało miejsce w marcu 2012 r. *Światowy Dzień Książki w BUŁ* to impreza przygotowana przez Katedrę Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ, w trakcie której czytano fragmenty ulubionych lektur. Z kolei w czerwcu odbyła się konferencja *Sztuka przekładu w „Tyglu Kultury"*[10], na której poruszono istotne kwestie translatorskie oraz dyskutowano o zasługach łódzkich tłumaczy w popularyzację wiedzy na temat regionu i dziedzictwa kulturowego Łodzi. Konferencja ta wygrała konkurs Urzędu Miasta w zakresie promowania Łodzi jako ośrodka nauki. Ważnym wydarzeniem było III seminarium Open Access pt. *Kurs na otwartą naukę*, podczas którego miało miejsce oficjalne uroczyste otwarcie Repozytorium UŁ. W nowym roku akademickim 2011/2012 szkolenie biblioteczne studentów I roku studiów

[8] Konferencja zorganizowana przez Katedrę Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ. Uczestnicy: dyr. Irena Kujawska, Urszula Kowalewska, Lidia Mikołajuk.

[9] Konferencja zorganizowana przez Departament Kultury i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi i Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką im. Prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi. Uczestnicy: Marzena Kowalska, Lidia Mikołajuk.

[10] Pełny tytuł konferencji – *Sztuka przekładu w „Tyglu Kultury". Wkład łódzkich tłumaczy w popularyzację wiedzy o regionie i dziedzictwie kulturowym Łodzi.* Organizatorami spotkania był Uniwersytet Łódzki i „Tygiel Kultury".

po raz pierwszy odbyło się w formie e-learning. Po raz pierwszy też zorganizowano dwutygodniową akcję *BUŁ-a do północy doda sesji mocy.* Studenci, w komfortowych warunkach, przygotowywali się do sesji egzaminacyjnej. Jak co roku, Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów zorganizował kiermasz wycofanych z kolekcji książek i czasopism. BUŁ zaistniała na Pikniku Naukowym w Warszawie. Koleżanka pracująca w Sekcji Kartografii wygłosiła wykład nt. spuścizny rodu Lindleyów. Ku ogromnej radości wszystkich bibliotekarzy „piszących", w 5. rocznicę powstania „bibuła. Biuletyn Informacyjny BUŁ" uzyskała własny ISSN. W omawianym roku Biblioteka otrzymała dotacje z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na digitalizację unikatowych czasopism, gazet oraz dokumentów RP i PRL. Dotacja objęła także cyfryzację kolekcji poloników z XVI i XVII w. i ich konserwację. Rozpoczęto wdrażanie systemu bibliotecznego Symphony oraz systemu bibliograficzno-bibliometrycznego EXpertus umożliwiającego sporządzenie bibliografii dorobku pracowników łódzkiej Uczelni.

Rok 2013 minął pod znakiem kolejnych prac. Zorganizowano wspólne czytanie utworów Juliana Tuwima z okazji Roku poświęconego Poecie. Dla miłośników słowa drukowanego zapoczątkowano cenną akcję wymiany książek (Bookcrossing). Ważnym wydarzeniem było wmurowanie tablicy pamiątkowej prof. Jana Muszkowskiego. Szczególnym zaszczytem był fakt, że w uroczystości wzięła udział Jego córka, prof. Joanna Muszkowska. BUŁ nie zaniechała tradycji naukowych spotkań. Tym razem przygotowano międzynarodową konferencję pt. *Biblioteka w komórce? Przyszłość usług bibliotecznych* oraz IV seminarium poświęcone Open Access. Owocem naukowej aktywności Biblioteki była realizacja 9 projektów dotyczących m.in. digitalizacji rzadkich druków periodycznych ukazujących się do roku 1945 na terenie Łodzi, kolekcji wydanej przez Franciszka Cezarego w XVII w, plakatów filmowych z lat 1947–1989 czy inkunabułów z XV w. W ramach projektów Pracownia Konserwacji Zbiorów i Pracownia Introligatorska dokonały konserwacji tychże obiektów. Pracownicy Biblioteki uczestniczyli w projekcie „Twórczy Uniwersytet", czego rezultatem była publikacja *Twórczy Uniwersytet. Twórczy student. Przewodnik dla studentów Uniwersytetu Łódzkiego.* Jeśli chodzi o działalność informacyjną i dydaktyczną, zorganizowano dla pracowników Uczelni prezentacje baz testowych, warsztaty na temat baz posiadanych i szkolenia o deponowaniu materiałów w Repozytorium UŁ. W tygodniu e-książki odbyło się seminarium *Kierunek e-książka. Stare po nowemu?* Udostępniono, po raz pierwszy, wideotekę Watch Docs zawierającą 40 filmów o prawach człowieka. Jak zawsze, zainteresowaniem cieszyły się spotkania naukowo -informacyjne dla pracowników BUŁ i bibliotek zakładowych, wernisaże i inne imprezy kulturalne. Kontynuowano, z powodzeniem, współpracę

z NUKAT-em – BUŁ zajęła 4 miejsce wśród innych bibliotek krajowych. Natomiast wśród bibliotek pracujących w systemie Symphony, łódzka Książnica uplasowała się na 1 miejscu. Prężnie rozwijały się kontakty z bibliotekami zagranicznymi. W ramach programu ERASMUS pracownik BUŁ złożył wizytę w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego. Z kolei studenci pragnący studiować na UŁ oraz przedstawiciele z Uniwersytetów z Ukrainy i Węgier gościli w Bibliotece UŁ. Wspólnie z Ambasadą republiki Czeskiej przygotowano wystawę pt. *Dawne i obecne mapy z terytorium Republiki Czeskiej.* Zagraniczna współpraca BUŁ odnosiła się również do wymiany dokumentów bibliotecznych z bibliotekami i instytucjami naukowymi (tj. muzea, towarzystwa naukowe) wielu krajów, m.in. Anglii, Belgii, Chin, Chorwacji, Francji, Irlandii. Ponadto BUŁ systematycznie współdziałała np. z The Polish Library i The British Library w Londynie, z National Library of Belarus w Mińsku. W zakresie wymiany publikacji BUŁ utrzymywała kontakty z bibliotekami polskimi, a także z Katedrą Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ, z Muzeum Książki Artystycznej, z Filharmonią Łódzką, Instytutem Pamięci Narodowej oraz z łódzkimi teatrami.

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego jako instytucja naukowa i publiczna nigdy nie stroniła od imprez kulturalnych, których organizatorami lub współorganizatorami były rozmaite instytucje, osoby z zewnątrz oraz jej pracownicy. Na działalność popularyzującą kulturę złożyły się wystawy i niekiedy towarzyszące im seminaria oraz spotkania z „ludźmi książki": autorami, wydawcami, agentami literackimi[11]. Zainteresowanie, jakim się cieszyły pozwalają mieć nadzieję, że wejdą na stałe do kanonu obowiązków bibliotecznych i sprawią, iż Biblioteka pozostanie miejscem otwartym na atrakcyjne propozycje, miejscem wartym częstych wizyt zarówno dla bohaterów spotkań, jak i dla publiczności. Organizatorzy spotkań dbają, aby wydarzenia tego typu miały wyraźne kontury i odpowiedni poziom. Wobec bowiem innych konkurencyjnych placówek kultury, imprezy w BUŁ powinny być pod każdym względem dobrze przygotowane i przemyślane[12].

Jeden z ostatnich faktów w dziejach BUŁ dotyczył zmiany dyrekcji. W roku 2014 dyrektorem naczelnym Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego został mgr Tomasz Piestrzyński, kustosz dyplomowany.

Rozpoczął się nowy okres w historii Biblioteki.

---

[11] I. Łabiszewska, *Spotkania autorskie w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego jako przejaw działalności kulturalnej łódzkiej książnicy*, „Kronika Uniwersytetu Łódzkiego" 2013, nr 3, s. 31–33.

[12] Na temat popularyzacji nauki i kultury w działalności BUŁ pisze szerzej w niniejszej monografii Urszula Kowalewska.

Bibliografia

Łabiszewska I., *Spotkania autorskie w Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego jako przejaw działalności kulturalnej łódzkiej książnicy*, „Kronika Uniwersytetu Łódzkiego" 2013, nr 3, s. 31–33.
Sprawozdania Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego za lata 1981–2013.

Anna Giermaziak[*], *Małgorzata Kiersztejn*[*], *Paweł Pol*[*]

Oddział Opracowania Zbiorów – historia, ewolucja, komputeryzacja

Abstract: The Collections Preparation Department – History, Evolution, Computerization

The Collections Preparation Department has changed since its beginnings, similarly to the whole Library of Łódź University. The changes were of the organizational and substantive nature.

The organizational changes covered the formations of some sections, the liquidations of others, and the fusions of departments. All these transformations are discussed in the article in the chronological order.

The organizational changes were connected with substantive ones. The former system of work was revolutionized by computerization. The collections were being prepared according to the changing rules. The changes mainly concerned the process of cataloging, which is presented at the end of the article.

Opracowanie szeroko rozumianych materiałów bibliotecznych gromadzonych przez bibliotekę, to jeden z głównych zakresów jej działalności. Katalogowanie druków zwartych jest, obok opracowania przedmiotowego i klasyfikacji Biblioteki Kongresu (od 2006 r.), jednym z podstawowych elementów opracowania. Oparte jest ono na jednoznacznych przepisach katalogowania obowiązujących w danym okresie.

Historię Oddziału Opracowania Zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego przedstawiono w podziale na okresy związane ze zmianami w normach katalogowania i ewolucją procesów opracowania, do komputeryzacji włącznie.

Mimo, iż Sekcja Opracowania Wydawnictw Ciągłych była w strukturze Oddziału do 2005 r., ze względu na znaczną autonomiczność jej działalności, przedstawiona zostanie w innym artykule. Wyodrębnione zostały cztery okresy w historii Oddziału: 1945–1955; 1956–1983; 1984–1997; od 1998–.

[*] Anna Giermaziak, mgr Małgorzata Kiersztejn, dr Paweł Pol, Oddział Opracowania Zbiorów BUŁ.

1. Początek – czyli lata 1945–1955

Opracowanie zbiorów to jeden z najważniejszych filarów biblioteki. Przejrzyste i pełne skatalogowanie książek (i innych zasobów) to gwarancja dostarczenia czytelnikowi wszechstronnych możliwości dotarcia do poszukiwanych dokumentów. Odpowiednio stworzone i prowadzone katalogi (kartkowe lub elektroniczne) zapewniają czytelnikowi skuteczne skorzystanie z oferowanych przez Bibliotekę zasobów.

Oddział Opracowania Zbiorów jest częścią Biblioteki, w którym książki przygotowywane są do udostępniania ich czytelnikowi. Opracowanie polega na sporządzeniu opisu katalogowego zgodnie z obowiązującymi normami, będącego zespołem informacji formalnych identyfikujących dokument. Opis taki zawiera odpowiednio uszeregowane, wg stref opisu, informacje o dokumencie – nazwę autora, tytuł, miejsce wydania, rok wydania, nazwę wydawcy, uwagi o serii, bibliografii, ISBN i in. Na przestrzeni kilkudziesięciu ostatnich lat wyróżnić można dwa okresy: czas tworzenia opisów katalogowych na znormalizowanych kartach katalogowych, oraz czas opracowania komputerowego dokumentów (tworzenie rekordów bibliograficznych). Cel pozostaje jednak niezmienny: tak opracować książkę, aby odbiorca uzyskał jak najpełniejszą informację o niej.

W powojennej rzeczywistości początki funkcjonowania Biblioteki były trudne, nie tylko ze względów lokalowych, ale i personalnych. Niełatwo było skompletować wykwalifikowany personel, rozdzielić pracę wg konkretnych czynności, dominowała wszechstronność. W 1946 r. istniały trzy zasadnicze działy: Nabytków, Katalogowania i Czytelnictwa. Dział Katalogowania, który po reorganizacji w 1948 r. przyjął nazwę Działu Opracowania Książek, liczył początkowo 13 osób. Do ich obowiązków należało katalogowanie druków nowych, czasopism (do 1948 r.), przydział rzeczowy, sporządzanie wykazu nabytków, inwentaryzacja i opracowanie techniczno-magazynowe.

W początkowych latach katalogowanie odbywało się na znormalizowanych kartach, zapisywano na nich hasło, skrócony tytuł, miejsce i rok wydania. Nie sporządzano jeszcze odsyłaczy. W późniejszych latach karty tymczasowe zostały zastąpione właściwymi kartami formatu międzynarodowego (1946 r.)[1]. Dokładniej o pracy katalogera opowiemy w dalszej części artykułu.

Pierwszym kierownikiem Działu Opracowania Książek została mgr Krystyna Pieńkowska, w jego skład wchodziły: Oddział Katalogowania Alfabetycznego, Katalogu Rzeczowego, Referat Inwentarza, Opraw i Ma-

[1] *Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1955*, Łódź 1955, s. 37–38.

gazynu Książek[2]. Po kolejnej restrukturyzacji BUŁ dział przemianowany został na Oddział Opracowania Zbiorów (1952 r.)[3].

W pierwszych latach funkcjonowania Biblioteki opracowywano nie tylko druki zwarte nowe, ale także tzw. zbiory zabezpieczone. Były to książki poniemieckie, podworskie i porzucone, zarówno z Łodzi i okolic, jak i sprowadzane z tzw. Ziem Odzyskanych. Biblioteka powiększała też zbiory o dary krajowe i zagraniczne oraz zakupione zbiory poprofesorskie. Nabytki często miały charakter przypadkowy, dążono do skompletowania podstawowej literatury polskojęzycznej XIX i XX w. oraz najważniejszych dzieł zagranicznej literatury naukowej[4].

Opracowanie zbiorów zabezpieczonych wymagało dodatkowych prac, gdyż książki trafiały do Biblioteki bez żadnej selekcji, czy podziałów. Należało je najpierw posegregować, a następnie opracować. W roku 1947 do księgozbioru BUŁ wprowadzono 250 tys. tomów ze zbiorów zabezpieczonych (na ogólną liczbę 320 tys.).

Bardzo duże znaczenie miało przyznanie Bibliotece, w 1946 r., prawa do otrzymywania tzw. egzemplarza obowiązkowego, który od roku następnego w miarę regularnie zaczął do Biblioteki napływać. Równie dużo książek Biblioteka otrzymywała w tym czasie z wymiany międzybibliotecznej.

Od 1947 r., przy opracowaniu egzemplarza obowiązkowego zaczęto wykorzystywać opisy z „Przewodnika Bibliograficznego". Wycinano opis, nalepiano na karty katalogowe, wybijano sygnaturę oraz dorabiano potrzebne odsyłacze. Ta usprawniająca pracę zasada funkcjonowała do czasów komputeryzacji.

W 1948 r. wyodrębniono zespół do opracowywania czasopism, a w 1949 r. nowopowstały Dział Informacji Bibliograficznej przejął od Opracowania sporządzanie wykazu nabytków BUŁ[5].

Katalog alfabetyczny, jako nierozerwalna część opracowania, istniał w Bibliotece od początku. W dzisiejszej postaci istnieje od października 1945 r[6]. Włączanie kompletu kart do katalogu odbywało się po całkowitym opracowaniu książek i umieszczeniu ich w magazynie. Połączone to było z tworzeniem i uzupełnianiem zbiorowych kart dla wydawnictw seryjnych (od 1948 r.). Więcej informacji na ten temat zamieszczono w dalszej części artykułu.

---

[2] *Ibidem*, s. 6.

[3] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008, s. 10–12.

[4] Baranowski B., Baranowski K., *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1949)*, Łódź 1985, s. 211–212.

[5] *Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi...*, s. 33–34.

[6] *Ibidem*, s. 57–59.

2. Lata 1956–1983

W 1957 r., po ustaleniu struktury organizacyjnej Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, Oddział Opracowania Książek przyjął nazwę Oddziału Opracowania Zbiorów[7]. W 1958 r. w dalszym ciągu kierownikiem była mgr Krystyna Pieńkowska, pracowało w nim 10 osób[8]. Oddział Opracowania dzielił się na następujące referaty: Katalog Alfabetyczny Wydawnictw Zwartych, Katalog Alfabetyczny Wydawnictw Ciągłych, Referat Starych Druków, Referat Muzykaliów i Referat Ikonografii[9].

Oddział, oprócz podstawowych zadań, zajmował się również stałą melioracją katalogu alfabetycznego, czyli uzupełnianiem i poprawianiem zniszczonych kart katalogowych. W miarę powiększania się zbiorów Biblioteki dodawano kolejne bloki katalogowe. Ponadto prowadzono prace nad katalogiem rzeczowym, ujednolicając hasła, dodając odsyłacze tak, by jak najbardziej ułatwić korzystającym ze zbiorów znalezienie potrzebnej literatury. W 1959 r. zakończono melioracją katalogu rzeczowego. W 1961 r. pracownicy Oddziału rozpoczęli melioracją katalogu wydawnictw ciągłych (czasopism). Po przeprowadzeniu się Biblioteki UŁ do nowego gmachu przy ul. Matejki, przełożono katalog do nowych bloków katalogowych, co pozwoliło rozluźnić zawartość skrzynek[10]. Na podstawie zatwierdzonej przez Senat UŁ w dn. 27 listopada 1961 r. struktury organizacyjnej BUŁ, Oddział Opracowania i Katalogów Alfabetycznych składał się z: Sekcji Opracowania Wydawnictw Zwartych, Sekcji Opracowania Wydawnictw Ciągłych i Sekcji Katalogów Alfabetycznych.

W tym też roku z Oddziału wyłączono Sekcję Ikonografii i Sekcję Rękopisów. Natomiast w dalszym ciągu do jego zadań (oprócz opracowania wydawnictw zwartych i ciągłych) należało opracowanie mikrofilmów i starych druków[11].

W 1963 r. została ustalona nowa struktura organizacyjna BUŁ. Jednym z jej dziewięciu działów był Oddział Opracowania Zbiorów[12]. W jego skład weszły: Sekcja Druków Zwartych Nowych i Sekcja Wydawnictw Ciągłych Nowych[13]. Wyodrębnił się jednocześnie Oddział Katalogowania Rzeczowego Zbiorów[14]. W końcu tego roku liczba skrzynek katalogowych powiększyła się z 800 do 1000.

---

[7] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego...*, s. 13.

[8] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1958*, s. 25; *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1959*, s. 26–28; *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1964*, s. 18–21.

[9] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1959*, s. 17.

[10] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1960*, s. 48–49.

[11] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1961*, s. 17.

[12] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego...*, s. 15.

[13] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1963*, s. 10.

[14] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego...*, s. 15.

W roku 1965 w Oddziale pracowało już 11 osób (kierownik, 9 pracowników stałych i jedna osoba zatrudniona częściowo przy opracowaniu starodruków)[15]. W roku kolejnym – 13 osób i taki stan zatrudnienia utrzymywał się przez kilka kolejnych lat[16]. Również w tym roku zakres prac Oddziału Opracowania powiększył się o katalogowanie maszynopisów rozpraw doktorskich, dotychczas opracowywanych w Sekcji Rękopisów[17]. W 1969 r. zakończono wyłączanie z katalogu alfabetycznego opisów starych druków i stworzono ich odrębny katalog[18].

W 1972 r. na stanowisko kierownika Oddziału Opracowania Zbiorów została powołana kustosz dyplomowany mgr Helena Borkowska-Kerszman[19]. Podobnie jak w latach ubiegłych, kontynuowano dostarczanie materiałów do Centralnego Katalogu Książek Zagranicznych (nowe nabytki bibliotek polskich) oraz do Centralnego Katalogu Wydawnictw Zagranicznych Treści Społeczno-Ekonomicznych znajdujących się w bibliotekach polskich[20].

W 1973 r. rozpoczęto systematyczne prace w katalogu alfabetycznym, stemplując oznaczeniem t. n. m. (tylko na miejscu) karty katalogowe książek polskich wydanych przed rokiem 1850. Ponadto rozpoczęto oznaczanie pieczątką „CIMELIA" kart katalogowych polskich książek ilustrowanych z XIX w.[21]

W 1977 r. katalog przedmiotowy został przeniesiony do osobnego pomieszczenia[22]. Pod koniec lat 70. Oddział Opracowania liczył średnio 20 osób. Stan ten utrzymywał się również na początku lat 80.[23]

3. Lata 1984–1997

Od 1983 r. kierownikiem Oddziału Opracowania Zbiorów została kustosz dyplomowany Jolanta Fontner, która jednocześnie pełniła funkcję wicedyrektora BUŁ w latach 1984–1986.

W omawianym okresie kontynuowano prace przypisane poszczególnym sekcjom:

– Sekcja Opracowania Druków Zwartych: katalogowanie książek polskich i obcych, które ukazały się po 1800 r.,

[15] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1964*, s. 34.
[16] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1968*, s. 27.
[17] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1966*, s. 32.
[18] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1970*, s. 33.
[19] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1972*, s. 12.
[20] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1977*, s. 3.
[21] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1973*, s. 44.
[22] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego...*, s. 18.
[23] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za lata 1983/1984*, s. 28.

– Sekcja Opracowania Wydawnictw Ciągłych: katalogowanie gazet i czasopism, rozpraw, prowadzenie kartoteki topograficznej, prowadzenie katalogu czasopism,

– Sekcja Katalogu: włączanie kart do katalogu alfabetycznego, powielanie kart do katalogu alfabetycznego i przedmiotowego, zakładanie serii, melioracja katalogu.

W sierpniu 1994 r. katalog alfabetyczny poszerzono o kolejnych 12 bloków[24]. Ważnym wydarzeniem końca tego okresu była przebudowa patio, co pozwoliło na uzyskanie powierzchni dla katalogu alfabetycznego. Katalog przedmiotowy przesunięto do pomieszczeń po katalogu alfabetycznym, a powierzchnię po katalogu przedmiotowym zaadoptowano na potrzeby przyszłego katalogu komputerowego Open Public Acces Catalog (OPAC)[25].

W opisywanym okresie pięcioro pracowników Sekcji Opracowania Druków Zwartych odbyło szkolenia z komputerowego opracowania zbiorów w zintegrowanym systemie bibliotecznym Horizon[26].

Na przestrzeni tych lat zatrudnienie w Oddziału utrzymywało się na poziomie 17–20 etatów.

4. Lata komputeryzacji – od 1998 r. do dziś

Rok 1998 był przełomowym dla Oddziału Opracowania Zbiorów. Wtedy bowiem rozpoczęło się komputerowe opracowanie zbiorów, poprzedzone kilkumiesięcznymi przygotowaniami, szkoleniami i reorganizacją.

Wdrożenie modułu katalogowania wymogło zmiany w strukturze organizacyjnej Biblioteki. Do Oddziału Opracowania Zbiorów przypisana została Sekcja Inwentarza i Przysposobienia Książki zwana odtąd Sekcją Inwentarza (do tej pory znajdująca się w Oddziale Magazynów i Konserwacji Zbiorów). Opracowanie książki w systemie komputerowym wymaga stworzenia zarówno rekordu bibliograficznego, jak i rekordu egzemplarza, a ten ostatni tworzony jest na etapie inwentaryzacji i opracowania technicznego. Każda książka, oprócz nadania jej numeru inwentarza i sygnatury, otrzymuje kod paskowy.

W pierwszym roku pracy w module opracowania do bazy Horizon wprowadzonych zostało ok. 4500 opisów bibliograficznych, przy dwóch posiadanych stanowiskach komputerowych[27]. W późniejszych latach sys-

[24] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1963*, s. 27.

[25] M. Kowalska, *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. Kalendarium*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego...*, s. 24.

[26] *Ibidem*, s. 23.

[27] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1998*, s. 4.

tematycznie wzrastała liczba stanowisk i liczba wprowadzanych opisów bibliograficznych; w 2002 r. każdy katalogujący miał już własne stanowisko komputerowe.

W chwili pojawienia się (w miejsce przeniesionego katalogu przedmiotowego) katalogu komputerowego OPAC, kilka terminali otrzymał również katalog alfabetyczny.

Z początkiem 2002 r. baza komputerowa liczyła prawie 53 tys. rekordów bibliograficznych[28].

Skatalogowane książki, po opracowaniu, czy to komputerowym, czy jeszcze na kartach katalogowych, przekazywane były do Oddziału Opracowania Rzeczowego. W pierwszych trzech latach pracy w module katalogowania przyjęto zasadę, że najpierw przekazywane były one do Sekcji Inwentarza, a następnie – po opracowaniu technicznym i nadaniu sygnatury, przesyłane do opracowania przedmiotowego. Później jednak zmieniono ten porządek i ostatnim etapem stała się Sekcja Inwentarza, skąd książki przekazywano do magazynu, lub innej lokalizacji.

Rok 2002 przyniósł kolejne zmiany. We wrześniu Kierownikiem Oddziału Opracowania Zbiorów została kustosz mgr Małgorzata Kiersztejn. Nawiązano współpracę z Biblioteką Uniwersytecką w Warszawie w zakresie tworzenia rekordów bibliograficznych do Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego (NUKAT). Na potrzeby tej współpracy zainstalowano system, „Virtua", funkcjonujący równolegle z systemem stosowanym w BUŁ (najpierw Horizon, a od 2013 r. Symphony), który umożliwia pracę bezpośrednio w bazie NUKAT. Łącznikiem między BUŁ, jako biblioteką współkatalogującą, a NUKAT-em jest bibliotekarz systemowy. Ma on prawo nadawania kolejnym pracownikom, po przeszkoleniach, uprawnień do pracy w systemie Virtua, w zakresie kopiowania rekordów bibliograficznych, tworzenia rekordów bibliograficznych i haseł wzorcowych oraz korekty[29].

Osoby rozpoczynające pracę przy opracowaniu książek, od początku 2004 r. szkolone są w obu systemach: Horizon/Symphony i Virtua. W tym samym roku rozpoczęto także systematyczne eksportowanie rekordów z bazy komputerowej BUŁ do katalogu NUKAT, zwiększając tym samym udział w tworzeniu Katalogu Centralnego w Warszawie[30].

Rok 2005 był początkiem dalszej reorganizacji. Połączono Oddział Opracowania Zbiorów z Oddziałem Opracowania Rzeczowego Zbiorów. Powstał Oddział Opracowania Zbiorów. Zlikwidowane zostały: Sekcja Katalogu Alfabetycznego i Sekcja Katalogu Rzeczowego[31]. Podjęto też

[28] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2001*, s. 15–17.

[29] *Sprawozdanie roczne Oddziału Opracowania Zbiorów za rok 2002*, (mpis), s. 1–4.

[30] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2004*, s. 5.

[31] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2005*, s. 5.

decyzję o utworzeniu, w ramach Oddziału, Sekcji Klasyfikacji Biblioteki Kongresu, co było podyktowane przyjęciem w/w klasyfikacji do opracowania książek i następnie ustawianiu ich w strefie Wolnego Dostępu[32]. W nowopowstałym Oddziale znalazły się następujące Sekcje: Sekcja Opracowania Druków Zwartych, (w której skład weszli pracownicy opracowania rzeczowego), Sekcja KBK, Sekcja Inwentarza i Sekcja Opracowania Wydawnictw Ciągłych (w strukturze Oddziału do grudnia 2006 r., kiedy weszła w skład nowoutworzonego Oddziału Wydawnictw Ciągłych). Ogólna liczba pracowników Oddziału liczyła średnio 30 osób.

W 2005 r. rozpoczęto na szeroką skalę przygotowania części księgozbioru do ustawienia w Wolnym Dostępie. Pracownicy całego Oddziału zostali w te prace zaangażowani, równolegle wykonując swoje podstawowe czynności. Należało księgozbiór wyselekcjonować, opracować, zaopatrzyć w etykietę RFID oraz w etykietę grzbietową z sygnaturą KBK.

W związku z uruchomieniem i organizacją wolnego dostępu do księgozbioru, oprócz prac przygotowawczych i pomocniczych, prowadzone były szkolenia pracowników Sekcji Wolnego Dostępu w posługiwaniu się bazą Horizon oraz z klasyfikacji Biblioteki Kongresu[33].

W roku 2006 oddano do użytku nowy gmach BUŁ. Część Oddziału przeniosła się do nowych pomieszczeń, część do pomieszczeń zajmowanych wcześniej przez Oddział Gromadzenia. Dało to możliwość takiego rozmieszczenia Sekcji, aby zachować właściwą drogę książki: od skatalogowania, przez przydział przedmiotowy, klasyfikację KBK do opracowania technicznego i inwentarza. Katalog komputerowy z terminalami OPAC przeniesiono do holu na parterze nowego gmachu.

W listopadzie tego samego roku po raz pierwszy wydrukowano komputerowy inwentarz.

W roku 2007 rozpoczęto systematyczną retrokonwersję zbiorów. Granica roku 1998, po którym wszystkie wydane pozycje były katalogowane komputerowo została ostatecznie zniesiona. Zakończył się czas katalogowania kartkowego.

W następnym roku podjęto prace przygotowawcze do digitalizacji alfabetycznego katalogu kartkowego, które ostatecznie ukończono w 2014 r.

W kolejnych latach stopniowo wprowadzano do bazy komputerowej poszczególne kolekcje: Cymelia (2009 r.), Bibliologię (2010 r.), księgozbiór Podręczny Czytelni Głównej (2010 r.), księgozbiór Informacji Naukowej (2011 r.), Rezerwę (2012 r.). W 2011 r. opracowano również księgozbiór, powstałego w lutym tego roku, Centrum Badań nad Historią i Kulturą Basenu Morza Śródziemnego i Europy Południowo-Wschodniej, im. Prof.

[32] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2004*, s. 1.

[33] *Sprawozdanie roczne Oddziału Opracowania Zbiorów za rok 2006*, (mpis), s. 2.

Waldemara Cerana (Ceraneum)[34]. Rozpoczęto też opracowanie retrospektywne książek z magazynu zwartego.

Po czternastu latach, w sierpniu 2012 r., nastąpiło rozstanie z pierwszym systemem komputerowym Horizon. Jego miejsce zajęła Symphony, system komputerowy na tyle różny od poprzedniego, że wymagał przeprowadzenia szeregu szkoleń pracowników. W ramach współpracy z katalogiem NUKAT (scalanie katalogów lokalnych – tzw. autostrada), przygotowano lokalne rekordy bibliograficzne do włączenia do katalogu NUKAT. Tym samym prawie cały katalog BUŁ stał się częścią Centralnego Katalogu.

5. Sekcja Klasyfikacji Biblioteki Kongresu, czyli droga do Wolnego Dostępu

Jak już wcześniej wspomniano, w 2005 r. utworzono w ramach Oddziału Opracowania Zbiorów Sekcję Klasyfikacji Biblioteki Kongresu. Nowoutworzona sekcja liczyła 5 bibliotekarzy.

Natomiast już od lipca 2004 r. rozpoczęto przydział rzeczowy książek wg Klasyfikacji Biblioteki Kongresu Stanów Zjednoczonych. W Bibliotece odbyło się szkolenie w tym zakresie, przeprowadzone przez Romana Frąckowskiego, pracownika Library Associate I, Rutgers University Libraries (USA). Działania te związane były z podjęciem przygotowań do uruchomienia strefy Wolnego Dostępu w nowej części gmachu.

Do końca 2004 r. sygnaturę KBK nadano ponad 4 tys. książek[35]. W roku kolejnym nastąpił duży, prawie pięciokrotny, wzrost liczby nadanych sygnatur. Przez kolejne lata ich liczba utrzymywała się na podobnym poziomie.

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego jest jedną z trzech korzystających z Klasyfikacji Biblioteki Kongresu bibliotek w Polsce, obok Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego i Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego. Korzystanie z w/w klasyfikacji jest możliwe dzięki zakupionej licencji (dostęp do bazy sygnatur jest online). Ustawienie na liście sygnatur jest determinowane przez dziedzinę, której dotyczy dana książka. W sygnaturze występują dwa podpola: **a** i **b**. Poszczególnym literom alfabetu zostały przypisane określone dziedziny, np. K – prawo[36].

---

[34] *Sprawozdanie roczne Oddziału Opracowania Zbiorów za rok 2011*, (mpis), s. 1.

[35] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2004*, s. 14.

[36] Więcej o Klasyfikacji Biblioteki Kongresu zob.: Piotr Lewkowicz, Tomasz Stolarczyk, *Klasyfikacja Biblioteki Kongresu (KBK) – dziewiętnastowieczna klasyfikacja piśmiennictwa w bibliotece XXI w.*, [w:] *Stare i nowe w bibliotece. Współpraca czy konkurencja*, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź 2010, s. 199–210.

Podpole **a** – numer występujący po oznaczeniu dziedziny (pierwszy LC cutter) szereguje daną pozycję wg klasy i podklasy w obrębie dziedziny.

Podpole **b** – cutter tworzony od nazwiska autora lub tytułu w przypadku pozycji pod redakcją, po nim występuje rok wydania. W przypadku prac, których rok wydania jest taki sam (np. dodruki) po roku wydania dodaje się kolejne litery alfabetu poczynając od **b**.

Pełny przykład opisu bibliograficznego z katalogu BUŁ zawierający sygnaturę i hasło KBK prezentuje ryc. 4. W znormalizowanym opisie bibliograficznym w formacie MARC21 sygnatura KBK znajduje się w polu 050 (Numer sygnatury LC). Z sygnaturami nierozerwalnie związane są hasła przedmiotowe angielskie, za których tworzenie bazy też sekcja jest odpowiedzialna. We wspomnianym formacie znajdują się one w polach 699 (Hasło KBK).

W listopadzie 2014 r. podjęta została decyzja o reorganizacji Oddziału Opracowania Zbiorów, w wyniku której Sekcja KBK została włączona do Sekcji Opracowania Druków Zwartych.

6. Od katalogu kartkowego alfabetycznego do komputerowego OPAC[37]

Katalogi kartkowe

Katalog alfabetyczny istniał w Bibliotece od początku i był podstawowym źródłem informacji o zbiorach BUŁ. Obejmował wydawnictwa zwarte wydane po roku 1800; opisy wcześniejszych wydawnictw znajdują się w katalogu starych druków, będącego jednym z katalogów Oddziału Zbiorów Specjalnych.

Katalog alfabetyczny zawiera opisy wydawnictw zwartych uszeregowanych w porządku alfabetycznym według nazwisk autorów, tytułów prac zbiorowych lub anonimowych w oparciu o ogólnopolską, zmodyfikowaną po II wojnie światowej, instrukcję katalogowania alfabetycznego. Oprócz szczegółowych opisów książek, zawierał on skrócone opisy wydawnictw ciągłych (czasopisma), opisy rozpraw wydawnictw ciągłych, karty zbiorcze serii wydawniczych oraz maszynopisy rozpraw doktorskich[38].

Opisy katalogowe zawierały cechy wydawniczo-formalne, niezbędne do zidentyfikowania dzieła. Pierwsze karty do katalogu były zapisywane

[37] OPAC – Online Public Access Catalog – publiczny dostęp do katalogów przez Internet, dostępny 7 dni w tygodniu przez 24 godziny.

[38] H. Więckowska, *Biblioteka Uniwersytecka 1945–1950*, [w:] *Materiały do dziejów Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1950)*, Łódź 1952, s. 113–132.

jednostronnie pismem ręcznym, później opisy sporządzano na maszynie do pisania, na kartach formatu międzynarodowego 7,5 x 12,5 cm. Karta główna zawierała pełny opis katalogowy posiadanego egzemplarza oraz sygnaturę, umieszczoną w prawym górnym rogu.

Karty katalogowe pisano alfabetem łacińskim. Inne transliterowano korzystając z tablic dla: cyrylicy, rosyjskiego, ukraińskiego, białoruskiego, bułgarskiego, macedońskiego, serbskiego, greckiego, hebrajskiego i żydowskiego.

Włączanie kompletu kart (karta główna + odsyłacze) do katalogu odbywało się po całkowitym opracowaniu książek i umieszczeniu ich w magazynie. Połączone to było z tworzeniem i uzupełnianiem zbiorczych kart dla wydawnictw seryjnych (od 1948).

Kartkowy katalog alfabetyczny istnieje do dziś i używany jest równolegle z katalogiem komputerowym. Już się nie rozrasta, od jesieni 2014 r. zaprzestano także jego melioracji. Aktualizowana jest tylko jego zdigitalizowana forma udostępniona na stronie internetowej biblioteki.

Katalog przedmiotowy, jego ewolucja i przemiany oraz samo opracowanie przedmiotowe dokumentów omówione zostało w osobnym artykule.

Pierwszym zbiorem przepisów katalogowania, czyli „biblią katalogera" były, wydane w 1946 r., *Skrócone przepisy katalogowania alfabetycznego* Józefa Grycza i Władysławy Borkowskiej. Źródłem pomocniczym była opracowana przez E. Walterową *Interpretacja i objaśnienia skróconych przepisów katalogowania*. Obowiązywały one do 1984 r., kiedy to wydano, powstałą na bazie międzynarodowych ujednoliconych przepisów katalogowania, polską instrukcję *Przepisy katalogowania książek. Cz. 1. Opis bibliograficzny* w opracowaniu Marii Lenartowicz. Pozycja ta stała się podstawą warsztatu katalogera, aż do wprowadzenia systemów komputerowych, które radykalnie zmieniły sposób pracy osób opracowujących wydawnictwa zwarte i zapoczątkowały współpracę międzybiblioteczną.

Opis katalogowy karty głównej składał się z: hasła, odpisu tytułu, szczegółów wydawniczych (oznaczenie wydania, adres wydawniczy), opisu zewnętrznego, uwag bibliograficznych i bibliotecznych oraz sygnatury (ryc. 1).

Poszczególne części opisu katalogowego należało umieszczać w ustalonym porządku, a szczegółowe zasady zastosowania wraz z przykładami omawiały wszystkie wydania Skróconych przepisów katalogowania[39].

[39] J. Grycz, W. Borkowska, *Skrócone przepisy katalogowania alfabetycznego*. Warszawa 1946 oraz późniejsze wydania. (Pierwsze wydanie instrukcji katalogowania książek zostało opublikowane przez Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, późniejsze wydania przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

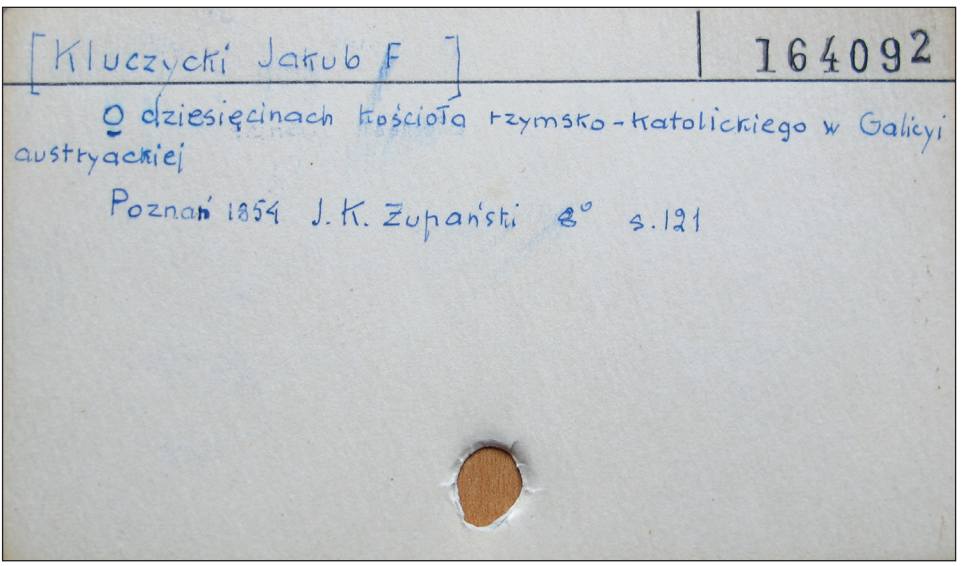

Ryc. 1. Opis katalogowy z katalogu kartkowego BUŁ (karta główna). Foto: B. Gamrowska

Jeszcze w drugiej połowie XX w., kiedy w Polsce opracowywano zbiory według przepisów J. Grycza i W. Borkowskiej, bibliotekarstwo na świecie osiągnęło wysoki poziom ujednolicenia zasad katalogowania. Zaczęto mówić o współpracy i współdziałaniu w ramach tworzonych sieci i systemów informacyjnych. Wówczas utworzono agencję standaryzacyjną – ISO[40]. Standaryzacją zasad katalogowania zajęła się IFLA[41] oraz UNESCO[42], co zaowocowało ukazaniem się w 1974 r. pierwszego wydania ISBD(M)[43], którego nadrzędnym celem było usprawnienie międzynarodowej wymiany informacji poprzez ujednolicenie zasad sporządzania opisów bibliograficznych. Chodziło o to, by opisy: były zrozumiałe bez względu na kraj i język, sporządzone w jednym kraju mogły być wykorzystywane w innych oraz sporządzone w postaci pisemnej lub drukowanej mogły być przekształcone na formę czytelną dla systemu komputerowego.

Na przełomie lat 70. i 80., pod patronatem Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, podjęto prace zmierzające do przygotowania nowej polskiej instrukcji katalogowania. W 1983 r. ukazała się tylko jej część pierwsza pt. *Przepisy katalogowania książek. Cz. 1 Opis bibliograficzny* wraz z normą arkuszową na opis bibliograficzny PN–82/N–01152.01.

[40] International Organization for Standardization.

[41] The International Federation of Library Associations and Institutions.

[42] J. Wołosz, *Standardy europejskie w dziedzinie bibliotekarstwa*, [w:] *Polskie bibliotekarstwo w perspektywie wejścia do Unii Europejskiej*, red. M. Szyszko, Warszawa 2001, s. 19.

[43] International Standard Bibliographic Description for Monographic Publication.

Przepisy składają się z trzech rozdziałów: Zasady ogólne, Opis książki jednotomowej, Opis książki wielotomowej, słownik terminologiczny i indeks rzeczowy.

Zasady zebrane w przepisach katalogowania książek obowiązywały od 1 stycznia 1984 r., w Bibliotece od stycznia 1985 r. Należy podkreślić, iż decyzję o ich wprowadzeniu podjęto po wielu zebraniach i naradach organizowanych w Oddziale Opracowania Zbiorów i szkoleniach pracowników BUŁ prowadzonych w Warszawie przez autorkę *Przepisów* [...] Marię Lenartowicz.

Najważniejsze zmiany w stosunku do przepisów wcześniejszych dotyczyły doboru elementów opisu, budowy opisu, źródła danych i fachowej terminologii.

Ustalono, wzorując się na anglo-amerykańskich przepisach katalogowania, trzy stopnie szczegółowości opisu:

– pierwszy stopień – obejmuje elementy obowiązkowe, niezbędne do identyfikacji dokumentu (wykorzystywany w katalogach nabytków),

– drugi stopień – obejmuje elementy obowiązkowe i zalecane, bliżej charakteryzując katalogowaną książkę (wykorzystywany w katalogach bibliotecznych),

– trzeci stopień – obejmuje elementy obowiązkowe i zalecane oraz elementy dodatkowe, wykorzystywane np. do prymarnej rejestracji książek.

	Sygnatura
Tytuł właściwy : dodatek do tytułu / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności ; każde następne oznaczenie odpowiedzialności. - Oznaczenie wydania / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności dotyczące wydania. **Miejsce wydania : nazwa wydawcy, data wydania. - Określenie formy książki i/lub objętość : oznaczenie ilustracji ; format + oznaczenie dokumentu towarzyszącego.** **(Tytuł serii, ISSN serii ; numeracji w obrębie serii. Oznaczenie i/lub tytułu podserii ; numeracja w obrębie podserii).** **Uwagi.** **ISBN**	

Ryc. 2. Wzór rozmieszczenia poszczególnych stref na karcie katalogowej wg *Przepisów* M. Lenartowicz. Oprac.: A. Giermaziak

W BUŁ przyjęto drugi stopień szczegółowości przy katalogowaniu książek, z zachowaniem zalecanego układu graficznego i znaków umownych.

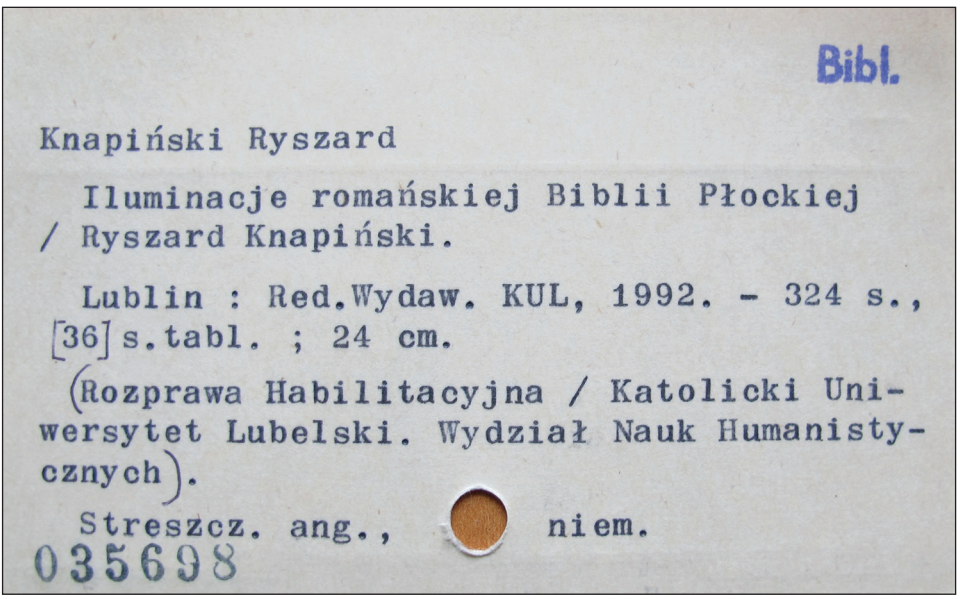

Ryc. 3. Przykład opisu bibliograficznego z katalogu kartkowego BUŁ. Foto: B. Gamrowska

7. Katalogi komputerowe

Lata 90. ubiegłego wieku były przełomowe ze względu na rozwój komputeryzacji i pojawienie się w bibliotekach zintegrowanych systemów bibliotecznych, mających decydujący wpływ na sposób opracowania zbiorów. Komputeryzacja była przedsięwzięciem trudnym i kosztownym.

W 1994 r., konsorcjum bibliotek naukowych Łodzi, w tym BUŁ, wystąpiło do Fundacji Andrew M. Mellona o wsparcie finansowe na budowę sieci komputerowej oraz zakup i wdrożenie zintegrowanego systemu bibliotecznego Horizon[44].

Po długim okresie przygotowań, w roku 1998 rozpoczęto opracowywanie książek w systemie Horizon[45], początkowo według formatu USMARC, później MARC21[46] rekordu bibliograficznego książki[47].

[44] J. Janiak, *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego: główne problemy organizacyjne i zarządzania w latach 1945–2005*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego...*, s. 100–101.

[45] Od września 2012 r. w systemie Symphony.

[46] Pełna oryginalna dokumentacja wszystkich formatów dostępna jest na stronach internetowych Biblioteki Kongresu pod adresem http://www.loc.gov/marc/marc.html.

[47] Obecnie standardem bibliograficznym zostały objęte dokumenty dla: druków zwartych, starych druków, wydawnictw ciągłych, dokumentów elektronicznych, dokumentów dźwiękowych, dokumentów kartograficznych, filmów, dokumentów ikonograficznych.

Początki budowy katalogu komputerowego w BUŁ nie były łatwe. Zmiany, które miały miejsce, to nie tylko oswajanie się z komputerem, klawiaturą i myszką, dla większości pracowników biblioteki było to pierwsze zetknięcie się z nową technologią. Trzeba było nauczyć się sporządzania rekordu bibliograficznego w zintegrowanym systemie bibliotecznym, czyli wprowadzania danych do odpowiednich pól i podpól z zachowaniem reguł ich wypełniania[48].

Ważnym momentem był zakup w roku 2001 licencji oprogramowania klienta VTLS, pozwalającego na rozpoczęcie przez BUŁ współpracy z Centralną Kartoteką Haseł Wzorcowych (CKHW). Pod koniec roku pierwsi bibliotekarze Opracowania Zbiorów odbyli cykl szkoleń w Centrum CKHW, uzyskując uprawnienia do tworzenia i wysyłania do CKHW rekordów haseł wzorcowych formalnych (autorskich, korporatywnych, ujednoliconych oraz serii) i przedmiotowych (rozwinięte hasła przedmiotowe – rhp) i hasła wzorcowe języka KABA[49]. Od 2002 r. rozpoczęto współpracę z katalogiem centralnym.

BUŁ była pierwszą biblioteką regionu łódzkiego, która czynnie przystąpiła do współpracy z CKHW i NUKAT. W toku bieżących prac podjęto działania w kierunku ujednolicania haseł z bazy lokalnej z CKHW.

Do 2006 r., jak wcześniej wspomniano, proces opracowania zbiorów przebiegał dwutorowo. Druki zwarte wydane w 1998 r. zaczęto wprowadzać do katalogu komputerowego, pozostały wpływ opracowywano w sposób tradycyjny. Od 2007 r. zdecydowano o zniesieniu tych ograniczeń. W ten sposób nie tylko cały bieżący wpływ zaczęto wprowadzać do bazy komputerowej BUŁ, ale również zdecydowano się na prowadzenie prac w zakresie retrokonwersji (ryc. 4).

[48] Do najważniejszych pozycji literatury przedmiotu opracowania zbiorów należą: Skróty wyrazów i wyrażeń w opisie bibliograficznym. PN–N–01158:1985; M. Lenartowicz, *Przepisy katalogowania książek, cz. 1, Opis bibliograficzny*, Warszawa, 1993; Opis bibliograficzny-Książki. PN–N–01152–1:1982; Opis bibliograficzny-Książki (Zmiana A1). PN–N–01152–1/A; M. Lenartowicz, A. Paluszkiewicz, *Format USMARC rekordu bibliograficznego dla książki*, wyd. 2, Warszawa, 2000; Hasło opisu bibliograficznego-Hasło osobowe. PN–N–01229:200; Hasło opisu bibliograficznego-Hasło korporatywne. PN–N–1230:200; Hasło opisu bibliograficznego-Hasło tytułowe. PN–N–1231:2001; Hasła osobowe, korporatywne i tytułowe, oprac. Maria Gajowniczek-Woźniak [i in.], Warszawa, 1999; Kody nazw krajów. PN–N–ISO 3166; Kody nazw języków. Kod trzyliterowy. PN–ISO 639–2; Transliteracja znaków cyrylickich na znaki łacińskie. Języki słowiańskie i niesłowiańskie. PN–ISO 9:2000; Konwersja znaków greckich na znaki łacińskie. PN-ISO 843; Format MARC21 dla rekordu bibliograficznego, [dostęp: 8.09.2013], http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=42&Itemid=148.

[49] W strukturze NUKAT działa Zespół Konsultacyjny języka haseł przedmiotowych KABA, do zadań którego należy konsultowanie zasad tworzenia, stosowania i rozwoju jhp KABA, BUŁ ma swoją reprezentantkę.

Szczegóły Egzemplarza

Znajdź więcej tego autora

Znajdź więcej z tej dziedziny

Informacje o egzemplarzu | **Rekord katalogu**

Prawo pracy
Florek, Ludwik.

Numer sygnatury LC:	KKP1270 .F66 2014 bgul
Autor:	Florek, Ludwik.
Tytuł:	Prawo pracy / Ludwik Florek.
Wydanie:	16. wyd. zm. i zaktual.
Adres wydawniczy:	Warszawa : Wydawnictwo C. H. Beck, 2014.
Opis fizyczny:	XXIV, 379 s. ; 21 cm.
Serie:	(Podręczniki Prawnicze)
Uwaga o lokalizacji:	BU BWES BWPA
Hasło przedmiotowe - nazwa pospolita:	Prawo pracy--Polska--podręczniki akademickie.
Hasło KBK:	Labor laws and legislation Poland.
Hasło dodatk. - ciało zbiorowe:	Wydawnictwo C.H. Beck.
Książka wielotomowa i seria:	Podręczniki Prawnicze
Symbol Klasyfikacji:	BWP 20.1. Opracowania dotyczące całości. Zagadnienia ogólne i polityka społeczna [Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych]

Ryc. 4. Przykład opisu z katalogu komputerowego BUŁ. Oprac.: M. Kolasa

W pierwszym etapie współtworzenia CKHW i NUKAT pojawiły się problemy natury technicznej (odmiennego kodowania znaków diakrytycznych), organizacyjnej i wieloletnich przyzwyczajeń i sposobu myślenia bibliotekarzy. Koniecznym stało się tworzenie opisów bibliograficznych spełniających wymogi opisu dla bibliografii narodowej. W początkowym okresie proces opracowania uległ więc spowolnieniu, ze względu na pracę w dwóch systemach. Obecnie wiele etapów procesu opracowania zbiorów jest zautomatyzowanych na poziomie katalogu centralnego NUKAT.

Ze względu na przeznaczenie i formę, od początku istnienia Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, podstawowym źródłem informacji o jej zbiorach i zasobach są katalogi. W miarę upływu czasu, dało się zauważyć, mimo starań o zachowanie jednolitości, różnice wynikające ze sposobu tworzenia opisu bibliograficznego, transliteracji, czy doboru haseł.

Bez względu na wprowadzane zmiany w sposobie katalogowania dokumentów do katalogu alfabetycznego, później komputerowego, użytkownik otrzymuje pełną informację o posiadanym księgozbiorze.

Stosowanie ujednoliconych zasad katalogowania w BUŁ gwarantuje wysoką jakość opracowania zbiorów, ułatwia wymianę informacji, oszczędza czas, mimo pracy w dwóch systemach, w zamian daje możliwość korzystania z dorobku innych bibliotek i zwiększa efektywność pracy. Dzięki temu pracujemy nie tylko na rzecz katalogu lokalnego, ale i centralnego. Oprócz pobierania danych z katalogu centralnego, wzbogacamy wspólny katalog NUKAT, o czym świadczą przedstawione statystyki:

Tabela 1. Rekordy KHW w wybranych latach, opracowano na podstawie statystyk NUKAT

Rok	Nazwa	Hasła przedmiotowe	Hasła rozwinięte	Tytuły ujednolicone	Tytuły serii	Nazwa/ Tytuł	Razem
2004	1882	107	3461	22	210	33	**5715**
2011	7564	941	7141	1792	713	62	**18213**
2012	5037	1024	6125	1270	380	36	**13872**
2013	6073	1569	6197	1069	384	43	**14633**

Tabela 2. Rekordy bibliograficzne w wybranych latach, opracowano na podstawie statystyk NUKAT i sprawozdań BUŁ

Rok	Ilość wprowadzonych rekordów bibliograficznych do NUKAT	Ilość skopiowanych rekordów bibliograficznych z NUKAT	Ilość modyfikowanych rekordów bibliograficznych w NUKAT
2004	6264	24739	brak danych
2011	16618	70312	7156
2012	10541	49345	4298
2013	11938	65919	5464

Zauważalna tendencja spadkowa w roku 2012 r. spowodowana była udziałem bibliotekarzy w szkoleniach związanych z przejściem na nowy system biblioteczny Symphony oraz prac związanych z przygotowaniem bazy lokalnej do stosowania hasła uniwersalnego w nowym systemie.

Proces ujednolicania katalogów lokalnych z katalogiem centralnym zakończył projekt realizowany przez Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie „NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej", który trwał w latach 2009–2012[50].

Dzięki doświadczeniu nabytemu po latach współpracy z katalogiem centralnym, pracownicy BUŁ są gotowi na nowe wyzwania w kwestii stosowania nowych standardów korzystnych dla szeroko rozumianego użytkownika.

Bibliografia

Andrzejewski J., *50 lat Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, „Bibliotekarz" 1995, nr 12.
Baranowski B., Baranowski K., *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1949)*, Łódź 1985.
Bibliotekarstwo, red. Z. Żmigrodzki, wyd. 2 uzup. i rozszerz., Warszawa 1998.
Dylematy opracowania, red. U. Ganakowska i M. Różycka, Szczecin 2014.
Grycz J., Borkowska W., *Skrócone przepisy katalogowania alfabetycznego*, Warszawa 1946.

[50] A. Giermaziak, *Problemy opracowania zbiorów w kontekście budowy społeczeństwa informacyjnego na przykładzie doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, [w:] *Dylematy opracowania*, red. U. Ganakowska i M. Różycka, Szczecin 2014, s. 82.

Materiały do dziejów Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1950), Łódź 1952.
O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008.
Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1955, Łódź 1955.
Polskie bibliotekarstwo w perspektywie wejścia do Unii Europejskiej, red. M. Szyszko, Warszawa 2001.
Przepisy katalogowania książek, Cz. 1, Opis bibliograficzny, oprac. M. Lenartowicz, Warszawa 1983.
Sprawozdania Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za lata 1956–2012, Łódź 1957–2013.
Sprawozdania roczne Oddziału Opracowania Zbiorów za lata 2002–2012 [mpis].
Stare i nowe w bibliotece. Współpraca czy konkurencja, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź 2010.
Uniwersytet Łódzki 1945–1970, red. A. Kłoskowska, Łódź 1970.
Zarządzenie Dyrektora Biblioteki UŁ nr 15/96 z dn. 21.11.1996 r.

Małgorzata Cieślak[*]

Oddział Wydawnictw Ciągłych – rys historyczny

Abstract: The Continuous Publications Department

The article presents the origin and the development of The Continuous Publications Department in The Library of Łódź University. The text shows the changes in the process of acquisition, collecting, storing and providing access to Polish and foreign periodicals between 1945 and 2012. The process of adaptation of cataloged series and the cooperation with other Polish scientific libraries in similar problems, are also discussed.

1. Polityka gromadzenia i uzupełniania czasopism

W początkowym okresie istnienia Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego polityka gromadzenia czasopism nie była jednolita. Wydawnictwa ciągłe pozyskiwano głównie ze zbiorów zabezpieczonych[1] i darów społecznych[2].

„W pierwszym, początkowym okresie, gdy trzeba było tworzyć księgozbiór od podstaw, brano wszelki materiał [...] pośpiesznie, bez selekcji, zarówno z terenu Łodzi, jak bliższych okolic, a nawet z ziem zachodnich. Były to rzeczy poniemieckie, podworskie, porzucone, nie mające właścicieli, tzw. zbiory zabezpieczone, które Biblioteka często ratowała przed zniszczeniem"[3].

W ciągu pierwszych dziesięciu lat napłynęło dużo cennych darów spoza Łodzi i Polski. Hojnym darczyńcą była m.in. Biblioteka Związku

---

[*] Mgr Małgorzata Cieślak, Oddział Wydawnictw Ciągłych BUŁ.

[1] Wśród zbiorów zabezpieczonych ogromną większość stanowiły czasopisma niemieckie.

[2] Książki instytucji i osób prywatnych gromadzone po 1945 r. z terenów dawnej RP i wschodnich kresów niemieckich (Prusy, Pomorze, Śląsk).

[3] Z. Hiszpańska, *Zbiory biblioteczne*, [w:] *Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955, s. 14.

Patriotów Polskich w ZSRR, biblioteki uniwersyteckie w Sztokholmie i Genewie, instytucje z Nowego Yorku, Waszyngtonu, Londynu, Moskwy, a także UNESCO oraz społeczeństwo polskie z Wilna[4]. Stopniowo, od 1949 r., polityka gromadzenia stawała się coraz bardziej przemyślana. W pierwszej kolejności pozyskiwano polską literaturę przedwojenną. Nabyto wówczas 165 wol. czasopism polskich z dawnego księgozbioru Lemańskich spod Zgierza. Zakupiono wiele ciągów czasopism polskich[5]. „W rezultacie Biblioteka posiada komplety najpoważniejszych czasopism polskich z końca 18, z 19 i 20 wieku z przewagą ogólnych, społeczno-literackich, pedagogicznych i prawnych, np. wydawnictwa ciągłe PAU, Gazeta Warszawska, Dziennik Praw, Wiadomości Brukowe, Kroniki Emigracji Polskiej, Chimera, Czerwony Sztandar, Prześwit oraz długie ciągi: Ateneum, [...] Czas, Gazeta Sądowa Warszawska, Izys Polska, [...] Pamiętnik Literacki, Prawda, Przyjaciel Ludu"[6].

Przełomowym okazał się rok 1950, kiedy to gromadzenie stało się już częściowo uzupełnianiem, zwłaszcza zebranych uprzednio ciągów czasopism pełnych luk. Rozpoczął się wtedy okres najbujniejszego rozkwitu Biblioteki Uniwersyteckiej. Biblioteka specjalizowała się w zbieraniu czasopism polskich, gromadziła druki dotyczące zagadnień społecznych, zwłaszcza historii ruchów robotniczych XIX i XX w.[7] Dzięki wymianie krajowej uzupełniono całkowicie lub w znacznej mierze ciągi wielu czasopism polskich, np. „Biblioteki Warszawskiej", „Przeglądu Powszechnego", „Kuriera Łódzkiego" (z lat 1915–1938), „Monitora Polskiego (z lat 1915–1931)", „Gazety Warszawskiej" (1787–1860), „Ludu" (seria II, t. 1–12)[8].

Wkrótce przed bibliotekami naukowymi Łodzi stanął problem ścisłej współpracy w zakresie prenumeraty czasopism zagranicznych. W celu skoordynowania zamówień zagranicznych utworzono Komisję do Spraw Importu Książek i Czasopism Naukowych przy Uniwersytecie Łódzkim. W czerwcu 1954 r. odbyła się narada bibliotek naukowych Łodzi w sprawie polityki gromadzenia periodyków zagranicznych. Postulowano ograniczenie zakupu większej liczby egzemplarzy jednego tytułu na rzecz większej liczby tytułów, wymianę dubletów i przekazywanie sobie druków zbędnych, a także scalanie niekompletnych, szczątkowych czasopism znajdujących się w kilku bibliotekach.

---

[4] *Ibidem*, s. 24.

[5] „Przegląd Powszechny", „Krytyka", „Kłosy", „Chimera", „Sfinks", „Biblioteka Warszawska".

[6] W. Skibińska, *Czasopisma w BUŁ*, [w:] *Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955, s. 48.

[7] Z. Hiszpańska, *op. cit.*, s. 16.

[8] *Ibidem*, s. 28.

W związku z możliwością skreśleń czasopism zagranicznych z prenumeraty na skutek ograniczeń dewizowych, starano się przynajmniej część prenumerowanych dotychczas tytułów zdobyć drogą wymiany. Jednak czasopisma obce z wymiany nadchodziły z tak dużym opóźnieniem i licznymi brakami, że mimo wszystko korzystniejsze okazało się ich prenumerowanie.

W przygotowaniu prenumeraty czasopism dużą pomocą okazał się katalog środowiskowy czasopism zagranicznych, zainicjowany przez Podkomisję Bibliotek Naukowych przy Radzie Książki i Czytelnictwa, a przyjęty do opracowania przez Referat Czasopism Zagranicznych naszej biblioteki. Katalog miał początkowo objąć tylko czasopisma pochodzące z prenumeraty. W miarę realizacji objęto nim także regularnie nadchodzące czasopisma z wymiany i darów ze zbiorów 19 instytucji. Katalog środowiskowy centralizował w jednym miejscu informacje o czasopismach znajdujących się na terenie miasta.

W akcji uzupełniania braków czasopism zagranicznych za lata ubiegłe, opracowano wykaz braków dotyczących lat 1953–1954. Temu celowi służyła także utworzona kartoteka dezyderatów w odniesieniu do czasopism otrzymywanych z darów lub wymiany. Stała się ona podstawą bardziej racjonalnej polityki w tym zakresie i ściślejszego współdziałania z Oddziału Udostępniania i Gromadzenia. Referat Czasopism Zagranicznych opracował wykaz czasopism zagranicznych za rok 1954 r., który objął 719 tytułów czasopism w układzie alfabetycznym i rzeczowym.

Stopniowo, zwłaszcza od 1956 r., zaczął zmieniać się jakościowy charakter prenumeraty czasopism[9]. W latach 60. polityka zakupu była coraz bardziej uzależniona od ilości przyznanych dewiz w danym roku. Z powodu ograniczeń finansowych biblioteka została pozbawiona wielu wartościowych tytułów. Posiadane ciągi czasopism uległy zdekompletowaniu, co obniżało wartość użytkową zbiorów i utrudniało pracę pracownikom naukowym. W latach późniejszych konieczne stało się przede wszystkim uzupełnianie braków w ciągach zgromadzonych czasopism.

Bardzo ważna w gromadzeniu czasopism krajowych była selekcja wydawnictw ciągłych wpływających do Biblioteki z egzemplarza obowiązkowego. W oczekiwaniu na nową ustawę zawieszono wszelkie prace dotyczące selekcji napływających tą drogą czasopism[10].

Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 2 sierpnia 1968 r. w sprawie dostarczania bibliotekom obowiązkowego egzemplarza druków i nagrań dźwiękowych zaczęło obowiązywać od 1 stycznia 1969 r. Spowodowało to konieczność rozsądnej selekcji tych materiałów, co z kolei

[9] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1956*, s. 45.

[10] Ustawa miała obowiązywać od 1.01.1969 r. – „Monitor Polski" 1968, nr 34, poz. 34.

wiązało się z obowiązkiem przekazywania innym bibliotekom części wpływającego materiału, nie związanego z profilem zbiorów Uczelni. Dublety zasadniczo wymieniano z bibliotekami krajowymi. Dzięki wymianie uzupełniono w znacznej mierze czasopisma polskie[11].

Od 1989 r. nastąpiły zmiany w zakresie gromadzenia czasopism krajowych wynikające z braku stabilizacji rynku prasowego. W Polsce polityka gromadzenia zaczęła normalizować się dopiero w latach 90. Obecnie bieżące czasopisma polskie otrzymywane są głównie z egzemplarza obowiązkowego (8192 tytuły), chociaż w związku z pogarszającą się sytuacją ekonomiczną wydawców, występują poważne trudności z wyegzekwowaniem wielu należnych egzemplarzy. Wybrane czasopisma polskie oraz zagraniczne kupowane są w oparciu o prenumeratę u dostawcy, który wybrany zostaje w drodze procedur przetargowych. Pozostałe gromadzi się drogą kupna, wymiany i darów[12].

Od 2004 r. po raz pierwszy zaprzestano prenumeraty wersji drukowanej zagranicznych czasopism naukowych i zakupiono 108 tytułów tylko w wersji elektronicznej, z możliwością dostępu do numerów archiwalnych. Obecnie ze strony internetowej BUŁ można korzystać z około 10 tys. zagranicznych czasopism naukowych w wersji elektronicznej.

Po transformacji ustrojowej zmieniły się metody gromadzenia zbiorów. Wprowadzony został system zamówień publicznych z obowiązującą zasadą jawności postępowania[13]. Biuro Zamówień Publicznych w okresie jesiennym organizuje dwa przetargi na dostawę czasopism polskich i zagranicznych do BUŁ oraz wszystkich jednostek UŁ, natomiast propozycje tytułów czasopism do zaprenumerowania przygotowuje Sekcja Gromadzenia Czasopism Bieżących BUŁ. Jedynie niewielka część czasopism, wydawanych nieregularnie, zamawiana jest w trybie z wolnej ręki za pośrednictwem Oddziału Gromadzenia Zbiorów lub bezpośrednio u wydawców.

Zmiany w sposobie gromadzenia czasopism w bibliotece szkoły wyższej wymusza rozwój cyfrowych zasobów. Magazynowanie wydawnictw ciągłych staje się coraz trudniejsze. Stały wpływ drukowanych czasopism

---

[11] Pozyskano w ten sposób:„Bibliotekę Warszawską", „Przegląd Powszechny", „Kurier Łódzki" (z lat 1915–1938), „Monitor Polski" (z lat 1915–1931), „Gazetę Warszawską" (z lat 1787–1860), „Lud" (seria II, t. 1–12).

[12] W 1995 r. Biblioteka Polska w Londynie podarowała BUŁ polskie czasopisma zagraniczne, dzięki pośrednictwu prof. Jerzego Starnawskiego.

[13] W 1994 r. (10 czerwca) uchwalono ustawę o zamówieniach publicznych, której przepisy podlegały modyfikacjom doprowadzając do powstania w marcu 2004 r. ustawy Prawo zamówień publicznych. Nowelizacja z 1995 r. wprowadziła przesłankę stosowania trybu zamówienia z wolnej ręki, jeżeli wartość zamówienia nie przekraczała kwoty 1000 ECU.

bieżących powoduje szybkie zapełnianie magazynowych półek kolejnymi wol. Nieuniknione wydaje się więc zastępowanie wersji papierowych wersjami elektronicznymi czasopism.

2. Udostępnianie czasopism

Stosunkowo wcześnie, 15 października 1945 r., uruchomiono w BUŁ oddzielną Czytelnię Czasopism z wyłożonymi na półkach periodykami bieżącymi polskimi i zagranicznymi, które zarówno swą wzrastającą stale liczbą tytułów jak i przejrzystym układem działowym stanowiły wielką atrakcję dla czytelnika.

W 1950 r. zaprenumerowano kolejne, drugie egzemplarze, najbardziej poczytnych, polskich czasopism, odpowiadając tym samym na potrzeby czytelników. Na półkach Czytelni Czasopism wyłożono ponad tysiąc czasopism polskich i zagranicznych; resztę, ponad 500 tytułów, ułożono w szafach na korytarzu obok Czytelni (ze względu na szczupłość miejsca na sali). Mimo wolnego, bezpośredniego dostępu do półek, gromadzonych tam roczników czasopism oraz wzrastającej frekwencji czytelników, przeprowadzona roczna kontrola wykazała wówczas brak tylko 6 numerów[14]. W czytelni, oprócz czasopism bieżących, udostępniano również egzemplarze z lat wcześniejszych, które sprowadzano z magazynu po wypełnieniu przez czytelników specjalnych rewersów.

Nowy rozdział w działalności Czytelni Czasopism zapoczątkowało przeniesienie Biblioteki do nowego gmachu. Czytelnię przeniesiono do nowego budynku już w styczniu 1959 r. Początkowo uruchomiono ją w pawilonie przy ulicy Matejki, dopiero w maju 1959 r. rozpoczęto przenoszenie Czytelni Czasopism do przestronnego, specjalnie przygotowanego pomieszczenia na drugim piętrze.

W nowej czytelni udostępniono 3300 tytułów czasopism bieżących. Przeprowadzkę poprzedziło szereg prac przygotowawczych takich jak: selekcja czasopism pod kątem ich poczytności, rozplanowanie układu działów na sali, utworzenie księgozbioru podręcznego (słowniki, encyklopedie i in. informatory) i jego katalogu[15]. Poza czasopismami wyłożonymi w Sali, przewieziono także podręczny magazyn czasopism bieżących oraz czasopisma z lat ubiegłych przechowywane i udostępniane w Czytelni. Po zorganizowaniu Czytelni przygotowano też pracownię czasopism bieżących, która wkrótce wraz z katalogiem czasopism została przeniesiona obok.

Przeniesienie Czytelni Czasopism utrudniło pracę Oddziałowi Gromadzenia poprzez brak na miejscu bieżących czasopism bibliograficznych

[14] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1950*, s. 38.

[15] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1959*, s. 75.

i kartoteki akcesji czasopism. Natomiast oddalenie zasobów od katalogów i większości agend bibliotecznych utrudniło obsługę czytelników w okresie przejściowym. W związku z tym powstała konieczność sporządzenia zastępczego katalogu czasopism na użytek czytelników korzystających ze zgromadzonych tam zbiorów, gdyż katalog czasopism pozostał w starym gmachu Biblioteki[16]. W styczniu 1960 r. przeniesiono Referat Opracowania Wydawnictw Ciągłych na zaplecze Czytelni Czasopism Bieżących. Czytelnia Czasopism prowadzona była przez Oddział Czasopism Bieżących, który obejmował całość prac nad czasopismami bieżącymi.

W 1962 r. zapoczątkowano udostępnianie mikrofilmów w Czytelni Czasopism co trwało do 1 czerwca 2007 r., kiedy rozpoczęła działalność Czytelnia Multimedialna w Oddziale Informacji Naukowej, która udostępnia mikrofilmy i płyty CD. Jednak nadal w Czytelni Czasopism istniała możliwość skorzystania z mikrofilmów, gdyż pozostawiono tam czytnik mikrofilmów. Obecnie, po reorganizacji w 2011 r., w Czytelni Głównej również udostępnia się czytelnikom mikrofilmy.

W latach 70. w Czytelni Czasopism zwiększyły się odwiedziny pracowników naukowych i czytelników pozauniwersyteckich. Dużą grupę czytelników czasopism bieżących stanowili pracownicy naukowi i studenci ostatnich lat, którym program zalecał znajomość zawartych w czasopismach najnowszych materiałów. Wzrastała liczba udostępnionych woluminów sprowadzanych z magazynu.

W 1973 r., w związku ze znacznym wzrostem wpływu tytułów czasopism bieżących, przeprowadzono selekcję czasopism wyłożonych w sali, przenosząc część do magazynu czasopism bieżących. Katalog czasopism bieżących zawierał wówczas 5901 opisów tytułów czasopism[17].

W Czytelni Czasopism udostępniano wybrane czasopisma bieżące polskie i zagraniczne, ustawione tematycznie, a w obrębie działów alfabetycznie według tytułów. Czytelnia Czasopism posiadała, oprócz katalogu alfabetycznego i działowego czasopism bieżących, kartotekę ułożoną według krajów, z których Biblioteka otrzymywała czasopisma.

W 2005 r. nadane zostało Czytelni Czasopism imię prof. zw. dr. hab. Adama Szpunara, Rektora UŁ w latach 1956–1962.

W wyniku reorganizacji w 2011 r. Czytelnia Czasopism została połączona z Czytelnią Główną. Przeniesiono do niej księgozbiór podręczny druków zwartych. Dokonano selekcji wyłożonych bieżących czasopism i ograniczono ich liczbę do kilkudziesięciu tytułów z różnych dziedzin wiedzy. Pozostałe wydawnictwa ciągłe przechowuje się na zapleczu, a po skompletowaniu całych roczników odsyła się do magazynu.

---

[16] *Ibidem*, s. 56.

[17] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1973*, s. 53.

3. Opracowywanie wydawnictw ciągłych

Od początku istnienia Biblioteki wielki nacisk położony został na sprawność i precyzję prac katalogowych. „Pierwsze dziesięciolecie było okresem pełnym dynamiki, bogatym i różnorodnym w zakresie wszystkich prac [...]”[18].

Początkowo „[...] katalogowano według „Przepisów katalogowania w bibliotekach polskich” z 1934 r. W maju 1946 r. rozpoczęto katalogowanie według *Skróconych przepisów katalogowania alfabetycznego* wydanych przez Józefa Grycza i Władysławę Borkowską. Jesienią 1946 r. wprowadzono dalsze uproszczenia w katalogowaniu alfabetycznym ze względu na konieczną oszczędność pracy [...]”[19].

Opracowano uproszczone przepisy katalogowania alfabetycznego. „Dla usprawnienia pracy w Dziale i dzielenia się doświadczeniami z pracy z czytelnikiem urządza się co pewien czas narady produkcyjne pracowników Działu oraz przeszkala się stale nowowprowadzonych pracowników, praktykantów i stypendystów”[20].

W 1950 r. skatalogowano czasopisma polskie z tzw. zbiorów zabezpieczonych. Katalogiem czasopism objęto zarówno wpływające bieżąco roczniki i zeszyty uzupełniające, jak i owe czasopisma ze zbiorów zabezpieczonych.

W tym czasie ukończono prace nad likwidowaniem starego katalogu czasopism, przekatalogowując ok. 1900 tytułów w 10 000 wol., na nowe karty mniejszego formatu. Opracowano komplety naukowych czasopism polskich XVIII, XIX i XX w., głównie z zakresu nauk pedagogicznych, społecznych, literackich, prawniczych i ogólnych. Cenniejsze czasopisma zabytkowe oprawiono w płótno. Pozostałe czasopisma i większość dzienników oprawiono w ochronne teczki tekturowe.

Dział Czasopism przystąpił do katalogowania czasopism bibliotek zakładowych UŁ. Prace nad centralnym katalogiem czasopism rozpoczęto w 1952 r.

Od 1956 r. starano się przyspieszyć proces opracowania wydawnictw ciągłych, aby posiadane przez Bibliotekę zbiory szybciej docierały do czytelników. Położono szczególny nacisk na uporządkowanie tzw. „martwych” dotąd księgozbiorów, głównie księgozbiorów zakładów, instytutów i innych jednostek UŁ, zawierających bardzo cenne materiały. „Dokonano ostatecznej selekcji pozostałych materiałów [...]. Skatalogowano i zinwentaryzowano ok. 280 tytułów [...]. Pośród nich najbardziej interesujące były czasopisma i almanachy niemieckie z końca XVIII w. i początku XIX w. zawierające często cenne miedzioryty [...]”[21].

---

[18] Z. Hiszpańska, *op. cit.*, s. 14.

[19] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok akad. 1945/46 i 1946/47*, s. 24.

[20] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1950*, s. 39.

[21] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1957*, s. 52.

Poza Wykazem Nabytków, wydawanym co dwa miesiące, ogłaszano spisy najnowszych wydawnictw naukowych. Bieżące czasopisma zagraniczne zostały ujęte w oddzielnym wykazie, który rozszerzono o zbiory wszystkich instytucji naukowych Łodzi. Powstał w ten sposób zaczątek centralnego katalogu bieżąco prenumerowanych w skali regionalnej czasopism zagranicznych. Zgodnie z dotychczasową praktyką, wpływające do opracowania wydawnictwa ciągłe były sprawdzane w katalogu w celu ewentualnego uzupełnienia posiadanych przez Bibliotekę tytułów. Katalogując nowe tytuły sporządzano obok kart do katalogu druków ciągłych także karty skrócone do głównego katalogu alfabetycznego i katalogu przedmiotowego oraz, w razie potrzeby, do katalogów Działu Informacji.

W 1957 r. pracownica Biblioteki Głównej, Wiesława Kaszubina, zakończyła pracę nad katalogiem centralnym, rejestrującym czasopisma zagraniczne w bibliotekach naukowych Łodzi. Tom 1 obejmował lata 1955–1956 oraz nowe zamówienia na rok 1957. Publikacja ukazała się w formie powielonego maszynopisu. Katalog wykazywał w układzie systematycznym ponad 2200 tytułów czasopism opatrzonych znakami bibliotek. Zestawienie systematyczne uzupełniał alfabetyczny spis tytułów czasopism oraz indeks rzeczowy. Główny zrąb publikacji uwzględniał stan z roku 1956. Katalog czasopism łódzkich był pierwszym tego rodzaju wydawnictwem o zasięgu regionalnym, zapowiedzią i zaczątkiem katalogów centralnych czasopism zagranicznych w skali ogólnokrajowej.

W 1959 r. powstał nowatorski projekt przepisów katalogowania czasopism opracowany przez Krystynę Pieńkowską i Władysławę Skibińską z udziałem Weroniki Kubickiej i Natalii Canowej, który stanowił pierwszy etap opracowania ogólnopolskich przepisów katalogowania. Powstał w celu przyspieszenia prac nad normalizacją katalogów polskich. „Wobec zahamowania ogólnopolskich prac nad nowelizacją instrukcji katalogowych, opracowany projekt jest wstępnym krokiem do ustalenia praktyki polskiej w tym zakresie”[22]. „Ponieważ jednak dotychczasowe przepisy zajmują się głównie wydawnictwami zwartymi w niedostatecznym stopniu uwzględniają specyfikę katalogowania czasopism, podjęto próbę zebrania w całość i uzupełnienia przepisów odnoszących się do tego zagadnienia”[23].

Projekt powstał w Bibliotece UŁ w Łodzi, jako część przygotowywanej z ramienia SBP ogólnej instrukcji katalogowania. Składał się z prze-

[22] K. Pieńkowska, *Kronika Naukowa Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi (1957–1962)*, „Roczniki Biblioteczne” 1963, R. VII, s. 229.

[23] K. Pieńkowska, W. Skibińska, *Przepisy Katalogowania Czasopism. Projekt*, Łódź 1959, s. [5].

pisów oraz przykładów. Jako główne założenia przyjęto m.in.: stosowanie dotychczasowych przepisów, szersze omawianie specyficznych przypadków, wprowadzanie większej przejrzystości opisu przez odróżnienie czterech grup opisów i rozmieszczanie ich na odrębnych kartach katalogowych, dopuszczanie pewnej elastyczności w wyborze hasła oraz przedstawianie w opisie katalogowym rozwoju danego czasopisma i szczegółowe odzwierciedlanie zasobu bibliotecznego. Założenia te były przedstawione w Przeglądzie Bibliotecznym[24].

Projekt zaowocował w 1967 r. instrukcją wydaną na prawach rękopisu *Katalogowanie Wydawnictw Ciągłych* opracowaną przez Krystynę Pieńkowską (kierownika Oddziału Opracowania Zbiorów). „Przy okazji zbierania materiałów do przepisów katalogowania czasopism przeglądano katalog i przeprowadzono melioracje szeregu opisów"[25].

Od 1961 r. zaczęto stosować hasło korporatywne do wydawnictw ciągłych, które miały charakter dokumentów życia społecznego. Pod nazwą instytucji wydającej katalogowano np. spisy wykładów, wykazy nabytków bibliotek i niektóre sprawozdania. Wzbogacano je dodatkowo odsyłaczami. Ponadto czasopisma o zmieniających się tytułach, wpływały na bieżąco do Biblioteki, katalogowano pod ich każdorazowymi tytułami, łącząc je odpowiednimi uwagami. Melioracje wcześniej skatalogowanych pozycji odłożono do czasu opublikowania nowej, szczegółowej instrukcji ogólnokrajowej.

We wrześniu 1961 r. wznowiono współpracę z Bibliotekę Narodową nad Centralnym Katalogiem Czasopism, obejmującym czasopisma oraz wydawnictwa zbiorowe polskie do 1950 r. i zagraniczne do 1960 r. Współpraca ta przyniosła wiele korzyści. Umożliwiła dostarczenie materiałów z regionu łódzkiego oraz pozwoliła na przeprowadzenie szeregu melioracji katalogu kartkowego, a także wpłynęła na uporządkowanie zasobów BUŁ[26]. Niestety melioracją nie zdołano objąć wszystkich pozycji występujących w katalogu.

W kolejnych latach, w związku z nową normą bibliograficzną dotyczącą opisu bibliograficznego wprowadzano dalsze zmiany w sposobie katalogowania. W końcu 1974 r. ukazał się 1 tom *Centralnego katalogu czasopism zagranicznych w bibliotekach łódzkich za lata 1955–1970* w opracowaniu Władysławy Skibińskiej, z udziałem Jadwigi Bogusławskiej i Krystyny Boskiej (tom 2 wydano w początkach 1975 r.)[27].

---

[24] K. Pieńkowska, W. Skibińska, *Główne założenia projektu instrukcji katalogowania czasopism*, „Przegląd Biblioteczny" 1958, R. 26, z. 2/3, s. 149–161.

[25] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1955*, s. 33.

[26] Zmeliorowane karty katalogowe oznaczano umownym symbolem (c).

[27] Wydawnictwo posiada mylną datę druku: 1973.

4. Komputeryzacja i wdrożenie modułu opracowania czasopism

Jednym z ważniejszych momentów, przełomowych dla Oddziału, była komputeryzacja, która spowodowała jakościową zmianę metod pracy bibliotekarza. Poprzedziły ją intensywne prace nad wdrażaniem poszczególnych modułów systemu Horizon[28]. Na przełomie kwietnia i maja 1995 r. rozpoczęły się szkolenia komputerowe pracowników z opracowania bibliograficznego wydawnictw ciągłych. Od 1999 r. rozwijała się współpraca z Biblioteką Główną UMK w Toruniu dotycząca pracy w systemie Horizon. Pracownicy BUŁ wyjeżdżali na szkolenia i konsultacje z katalogowania czasopism w formacie MARC 21.

Od 2000 r. intensywnie szkolono pracowników również w BUŁ. W październiku podjęto prace nad komputeryzacją czasopism. Ustalono drogę czasopisma w bibliotece. W pierwszym etapie utworzono bazę liczącą 180 tytułów czasopism polskich otrzymywanych z prenumeraty[29]. Stanowiło to podstawę do rozpoczęcia przyjmowania nowych wpływów. W listopadzie zapoczątkowano uruchamianie modułu „czasopisma" w systemie Horizon, w Samodzielnej Sekcji Czasopism Bieżących.

Od kwietnia 2002 r. w Sekcji Wydawnictw Ciągłych w Oddziale Opracowania Zbiorów rozpoczęto tworzenie rekordów bibliograficznych wydawnictw ciągłych na bieżąco wpływających do biblioteki oraz wprowadzanie rekordów zasobu tych czasopism do bazy Horizon. Rozpoczęto również opracowanie nowych tytułów wpływających do zbiorów. Od października importowano rekordy bibliograficzne czasopism oraz hasła wzorcowe bezpośrednio z katalogu NUKAT w systemie Virtua.

Prace przy wprowadzaniu rekordów bibliograficznych wydawnictw ciągłych i rekordów zasobu były czasochłonne. Początkowo w Sekcji Wydawnictw Ciągłych wykonywała je jedna osoba. W celu przyspieszenia prac związanych z tworzeniem komputerowej bazy czasopism zdecydowano, że w pierwszym etapie nie będą wprowadzane egzemplarze archiwalne. W zasobie podawano ogólną informację o posiadanych rocznikach, a po szczegółową informację kierowano czytelnika do katalogu kartkowego czasopism.

Bazę czasopism w następnych latach uzupełniano sukcesywnie o kolejne tytuły z egzemplarza obowiązkowego, wymiany i darów.

Prowadzono (tak jak w większości bibliotek) równolegle dwa katalogi: tradycyjny i komputerowy. Jednak w 2008 r., po wprowadzeniu in-

[28] System biblioteczny wprowadzony w BUŁ.

[29] J. Janiak, *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego: główne problemy organizacji i zarządzania w latach 1945–2005*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008, s. 101.

wentarza elektronicznego, zamknięto katalog kartkowy. Jego kontynuacją stał się katalog komputerowy.

W ostatnim etapie, na przełomie roku 2009 i 2010 rozpoczęto wprowadzanie do bazy czasopism zagranicznych. Stopniowo do katalogu komputerowego wprowadzane są z katalogu kartkowego starsze tytuły czasopism wraz z zasobem wstecznym.

Wraz z komputeryzacją konieczne okazało się opracowanie wszystkich haseł wzorcowych do kartoteki haseł wzorcowych (khw). Wymagało to niewątpliwie zwiększenia nakładu pracy. Niezwykle ważną sprawą okazała się możliwość korzystania z bazy Centralnej Kartoteki Tytułów Czasopism Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego, a po jej przeniesieniu do Warszawy, z Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT.

W październiku 2003 r. rozpoczęto naukę sporządzania rekordów bibliograficznych w systemie Virtua[30]. Współpraca zaczęła rozwijać się błyskawicznie. Do 2014 r. wprowadzono 4508 własnych rekordów bibliograficznych dla wydawnictw ciągłych, co dało szóste miejsce wśród bibliotek naukowych aktywnie współpracujących z NUKAT[31]. Skopiowano do bazy BUŁ ogółem około 13 000 rekordów wydawnictw ciągłych.

Od 2012 r. rozpoczęto wdrażanie nowego zintegrowanego systemu bibliotecznego – Symphony.

5. Inwentarze

Na przełomie 1946/47 r. zaprowadzono tymczasowy inwentarz czasopism, z rezerwą serii numerów. Księga miała uproszczony zapis.

W kwietniu 1949 r. przyjęto wzór inwentarza druków zwartych jako inwentarz stały i wpisano do niego wszystkie zasoby, dawne i nowe wpływy. W grudniu 1949 r. inwentaryzacją objęto ponad 2300 tytułów. W 1956 r. wprowadzono uproszczenie do statystyki i wyceny wydawnictw ciągłych.

W pierwszym półroczu 1960 r. rozpoczęto pracę nad kartoteką topograficzną uzupełniającą inwentarz czasopism. Mimo zawieszenia na lata 1971/1972 Instrukcji Ministerstwa Kultury i Sztuki o nowych zasadach ewidencji zbiorów bibliotecznych, wprowadzono w BUŁ niektóre jej postanowienia. Dotyczyło to opracowywanych wydawnictw ciągłych, dla których wprowadzono dodatkowy inwentarz, tzw. Amerykański,

[30] W grudniu 2003 r. zatwierdzono w Nukacie pierwsze 25 rekordów wydawnictw ciągłych skatalogowanych w BUŁ w systemie bibliotecznym Virtua.

[31] Obecnie aktywnie współpracuje z NUKAT 61 bibliotek naukowych katalogujących m.in. wydawnictwa ciągłe.

wykazujący katalogowane wydawnictwa według woluminów[32]. Pierwszego wpisu do tego inwentarza dokonano w styczniu 1971 r.

Wobec wprowadzenia uproszczonego systemu inwentaryzacji czasopism, w 1971 r., założono kartotekę topograficzną wydawnictw ciągłych, stanowiącą uzupełnienie inwentarza. Objęto nią wpływ bieżący, uwzględniając jednocześnie sumarycznie stary zasób na podstawie katalogu. Przystąpiono też do uzupełnienia kartoteki wstecz[33]. Ten rodzaj inwentarza kartkowego prowadzony w formie kartoteki topograficznej jest kontynuowany i stanowi dużą pomoc przy pracach selekcyjnych i kontrolnych w magazynie.

Przełom w pracochłonnym, ręcznym dopisywaniu egzemplarzy czasopism (poszczególnych woluminów) nastąpił w 2008 r., gdy wprowadzono inwentarz drukowany elektronicznie. Od tego momentu zaniechano wypełniania ręcznego inwentarza woluminowego oraz zaprzestano uzupełniania gromadzonych zasobów na kartach katalogowych.

Dopełnieniem inwentarza bibliotecznego jest księga ubytków, w której chronologicznie notuje się wyłączenie poszczególnych jednostek, z podaniem przyczyny i daty wyłączenia. Rejestr ubytków do inwentarza czasopism założono w 1975 r. Druki zbędne, nie odpowiadające profilowi gromadzenia, oferowane innym bibliotekom rejestrowane są w formie kartoteki druków zbędnych.

Stan inwentarza tytułowego wynosi obecnie: 46 758 tytułów, a inwentarza woluminowego: 533 898 wol.[34]

6. Zmiany organizacyjne jednostek zajmujących się gromadzeniem, opracowaniem i udostępnianiem wydawnictw ciągłych

Struktura i nazwy agendy zajmującej się gromadzeniem i opracowywaniem wydawnictw ciągłych wielokrotnie ulegały zmianom – od Oddziału do Referatu Czasopism Bieżących Zagranicznych, Referatu Bieżących Czasopism poprzez Samodzielną Sekcję Wydawnictw Ciągłych do obecnie funkcjonującego Oddziału Wydawnictw Ciągłych.

Pierwszą strukturę organizacyjną nadał Bibliotece Uniwersyteckiej ówczesny dyrektor Adam Łysakowski w 1947 r. Pracę w Bibliotece podzielono na trzy zasadnicze działy: Nabytków, Katalogowania i Czytelnictwa[35]. W roku 1948 utworzono Dział Czasopism celem scentralizowa-

[32] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1971*, s. 35.
[33] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1973*, s. 44.
[34] Stan na dzień 31.07.2014 r.
[35] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok akad. 1945/46 i 1946/47*, s. 14.

nia wszystkich czynności związanych z nabywaniem i reklamowaniem czasopism bieżących, katalogowaniem i inwentaryzowaniem periodyków oraz udostępnianiem i magazynowaniem wydawnictw ciągłych, co miało usprawnić i przyspieszyć proces oddania opracowanych czasopism czytelnikom. Wyodrębniono w nim Oddział Czasopism Bieżących z Czytelnią i pracami akcesyjnymi oraz Oddział Czasopism z lat ubiegłych z konserwacją i magazynem druków ciągłych[36].

W ramach ustalonej struktury organizacyjnej BUŁ w 1952 r.[37] nadal funkcjonował Oddział Czasopism. Pomimo iż nowa struktura nadana przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego pomijała Oddział Czasopism, dyrekcja nie widziała możliwości zniesienia tego Oddziału. „Zniesienie tego Oddziału jako odrębnej komórki organizacyjnej nie obeszłoby się bez dużego wstrząsu i co za tym idzie, źle odbiłoby się tak na zbiorach jak i na czytelnictwie. Opinii tej dano wyraz w memoriale z dnia 25 września 1952 uzasadniając prośbę o pozostawienie Oddziału Czasopism w strukturze organizacyjnej Biblioteki"[38].

W 1955 r. utworzono samodzielny Referat Czasopism Zagranicznych w obrębie Oddziału Udostępniania. Referat przejął z oddziału gromadzenia prenumeratę czasopism zagranicznych. Zadaniem referatu było: planowanie gromadzenia czasopism zagranicznych od strony potrzeb czytelników, śledzenie kompletności czasopism, reklamowanie niedostarczonych czasopism bieżących, opracowywanie list czasopism powojennych do uzupełnienia (tzw.: niekompletów), usprawnienie pracy przez skupienie wszystkich czynności związanych z czasopismami bieżącymi w jednym miejscu.

We wrześniu 1957 r. zmieniono strukturę Oddziału Czytelnictwa. W nowej strukturze organizacyjnej BUŁ powstał samodzielny Referat Bieżących Czasopism Zagranicznych podległy bezpośrednio Dyrekcji. Natomiast z Oddziału Udostępniania wydzielono w listopadzie 1959 r. odrębny, samodzielny Referat Czasopism Bieżących (przekształcony z istniejącego wcześniej Referatu Bieżących Czasopism Zagranicznych). Utworzenie tego Referatu zostało podyktowane koniecznością prowadzenia racjonalniejszej polityki gromadzenia i udostępniania czasopism bieżących, uzależnionej od potrzeb środowiska oraz związanej z ogólną polityką Biblioteki w tym zakresie. Zniesiono dotychczasowy podział na referaty czasopism polskich i zagranicznych[39].

W lipcu 1960 r. przekształcono Referat Czasopism Bieżących w Oddział Czasopism Bieżących.

---

[36] W obrębie działów głównych wyodrębniały się poszczególne czynności w formie oddziałów lub referatów.

[37] Zarządzenie Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego z lipca 1952 r.

[38] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1952*, s. 28

[39] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1959*, s. 75.

Kolejne zmiany nastąpiły w marcu 1961 r. kiedy to ponownie zmieniono strukturę. Oddział Czasopism Bieżących przeistoczył się w Samodzielną Sekcję Czasopism Bieżących[40]. Natomiast w nowej strukturze, obowiązującej od 1962 r., Dział Czasopism został wchłonięty przez Oddział Opracowania Zbiorów jako Sekcja Opracowania Wydawnictw Ciągłych[41]. Samodzielność odzyskał dopiero 1 grudnia 2006 r.

Na posiedzeniu Rady Bibliotecznej 22 listopada 2006 r. powołano Oddział Wydawnictw Ciągłych z podlegającą mu Sekcją Czytelni Czasopism[42]. Nowa struktura organizacyjna była zgodna z modułową budową systemu katalogowego Horizon i drogą czasopisma w bibliotece.

W 2011 r., po połączeniu Czytelni Czasopism z Czytelnią Główną, Sekcja zajmuje się wyłącznie gromadzeniem bieżących wydawnictw ciągłych i funkcjonuje pod nazwą Sekcja Gromadzenia Wydawnictw Ciągłych w Oddziale Wydawnictw Ciągłych.

W wyniku zmian organizacyjnych w Oddziale prace nad czasopismami zostały skupione w jednym miejscu, co dało bardzo dobre rezultaty. Rozpoczął się nowy etap scalania zespołu osób zajmujących się wyłącznie gromadzeniem i opracowaniem wydawnictw ciągłych.

Podsumowanie

Przez ponad pół wieku, pomimo częstych zmian strukturalnych, opracowywaniem czasopism zajmowały się osoby doświadczone, z dużą praktyką zawodową zdobytą w różnych agendach biblioteki. Z ogromną determinacją dbano o zachowanie wysokiego poziomu opracowania wydawnictw ciągłych. Przez wiele lat z powodzeniem starano się wyodrębnić jednolity i profesjonalny zespół ludzi. Pomimo trudnych warunków pracy, zwiększonego wpływu oraz zmniejszeniu personelu wpływ bieżący był niemal w całości opracowywany bez zaległości, co należy przypisać dużemu wysiłkowi pracowników.

W ciągu dwóch ostatnich dekad zaszły ogromne zmiany w sposobie opracowywania wydawnictw ciągłych. Komputeryzacja przyniosła wiele pozytywnych efektów. Przede wszystkim wpłynęła na ujednolicenie zasad katalogowania i klasyfikowania wydawnictw.

---

[40] Samodzielna Sekcja Czasopism Bieżących funkcjonowała aż do roku 2006, kiedy to została włączona do nowo powołanego Oddziału Wydawnictw Ciągłych.

[41] Oficjalnie agenda została wyodrębniona jako Sekcja Opracowania Wydawnictw Ciągłych w Oddziale Opracowania Zbiorów, w wyniku zatwierdzenia nowej struktury Zarządzeniem Ministra Szkolnictwa Wyższego z 1964 r.

[42] Przekształcił się on z Sekcji Wydawnictw Ciągłych w Oddziale Opracowania Zbiorów oraz z Samodzielnej Sekcji Czytelni Czasopism.

Wdrażanie procesu retrokonwersji przyczyniło się do powiększania liczby rekordów bibliograficznych w bazie komputerowej BUŁ. Wprowadzanie zasobów wstecznych wiązało się z melioracją zbiorów, a tym samym sprzyjało ich uporządkowaniu. Ułatwiało również czytelnikom zamawianie wybranych pozycji.

Polityka gromadzenia stawała się trudniejsza i wymagała stosowania surowszych kryteriów doboru tytułów, chociażby ze względu na malejące fundusze.

Do głównych zadań Sekcji Gromadzenia Czasopism Bieżących w Oddziale Wydawnictw Ciągłych należała współpraca z jednostkami organizacyjnymi UŁ w kwestii doboru czasopism polskich i zagranicznych do prenumeraty dla BUŁ i bibliotek zakładowych.

Jednym z nadrzędnych celów Oddziału stała się współpraca z NUKAT we wprowadzaniu do Centralnego Katalogu nowych tytułów wydawnictw ciągłych oraz nadzór nad prawidłowością rekordów bibliograficznych w kontekście tej współpracy. Niezwykle istotne było kontynuowanie procesu ujednolicenia bazy komputerowej z katalogiem centralnym oraz korekta i modyfikacje sporządzonych rekordów. Od kilku lat BUŁ znajduje się w pierwszej dziesiątce wśród polskich bibliotek naukowych katalogujących wydawnictwa ciągłe (jak już wspomniano obecnie zajmuje szóste miejsce).

Ogromną korzyścią współkatalogowania jest przyspieszenie prac związanych z tworzeniem bazy komputerowej czasopism oraz wymiana informacji o posiadanych zbiorach na niespotykaną do tej pory skalę.

Bibliografia

Hiszpańska Z., *Zbiory biblioteczne*, [w:] *Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955, s. 14–29.

Skibińska W., *Czasopisma w BUŁ*, [w:] *Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955, s. 47–55.

Janiak J., *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego: główne problemy organizacji i zarządzania w latach 1945–2005*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008, s. 83–103.

Parzonka E., *Gromadzenie, opracowanie i udostępnianie wydawnictw ciągłych*, [w:] *Ewolucja procesów bibliotecznych na tle dziejów Biblioteki Głównej Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, red. Barbara Żmigrodzka, Wrocław 2007, s. 66–79.

Pieńkowska K., *Kronika Naukowa Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi (1945–1956)*, „Roczniki Biblioteczne" 1957, R. I, s. 255–258.

Pieńkowska K., *Kronika Naukowa Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi (1957–1962)*, „Roczniki Biblioteczne", 1963, R. VII, s. 227–230.

Pieńkowska K., *Kronika Naukowa Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi (1963–1967)*, „Roczniki Biblioteczne" 1967, R. XI, s. 552–103.

Pieńkowska K., Skibińska W., *Główne założenia projektu instrukcji katalogowania czasopism*, „Przegląd Biblioteczny" 1958, R. 26, z. 2/3, s. 149–161.
Sprawozdania Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok akad. 1946–2000.
Suska M., *Gromadzenie zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–2004. Zarys problematyki*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008, s. 103–115.
Więckowska H., *Organizacja Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, [w:] *Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955, s. 1–13.
Wojciechowicz A., *Biblioteka moich marzeń...*, „Bibliotekarz" 2009, nr 5, s. 22.

Anna Pielat[*]

Oddział Magazynów i Konserwacji Zbiorów

Abstract: The Repositories and Collections Maintenance Department

The article presents the history of The Repositories and Collections Maintenance Department since 1945. The problems of acquisition and location of library holdings as well as all changes in the organization of work in The Department (2007) and connected with computerization and electronic system of ordering items are described.

W dniu 14 lutego 1945 r. ustalono schemat organizacyjny tworzącej się Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi (BUŁ). Wydzielono sekretariat, referat gromadzenia zbiorów oraz zespoły zabezpieczania i wstępnej segregacji zbiorów[1]. W połowie roku 1947, ówczesny dyrektor Biblioteki dr Adam Łysakowski nadał placówce strukturę organizacyjną odpowiadającą jej aktualnym potrzebom i możliwościom. Obejmowała ona cztery działy główne: Zarząd Ogólny, Dział Nabytków, Dział Katalogowania i Dział Czytelnictwa[2]. Początkowo magazyn tzw. zbiorów zabezpieczonych należał do Działu Nabytków. W roku 1949 magazyn druków zwartych i inwentarz znalazły się w Dziale Opracowania Książek, natomiast magazyn druków ciągłych – w Dziale Czasopism[3]. Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z 24 lipca 1952 r. ustaliło organizację bibliotek uczelnianych[4]. Zgodnie z jego wytycznymi magazyn druków zwartych, inwentarz, oprawa i konserwacja, a także magazyn zbiorów zabezpieczonych trafiły do Oddziału Opracowania Zbiorów, magazyn druków ciągłych znalazł się w Oddziale Czasopism[5].

---

[*] Mgr Anna Pielat, Oddział Magazynów i Konserwacji Zbiorów BUŁ.

[1] Z.S. Dylik, *Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi w pierwszym okresie istnienia*, „Życie Szkoły Wyższej" 1980, R. 28, nr 7/8, s. 107–108.

[2] H. Więckowska, *Organizacja Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, [w:] *Pierwsze Dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955, s. 5.

[3] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1948/49*, s. 16.

[4] H. Więckowska, *op. cit.*, s. 9

[5] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1952*, s. 14.

Z dniem 1 stycznia 1957 r. do struktury organizacyjnej Biblioteki wprowadzono Oddział Magazynów i Konserwacji Zbiorów[6]. Proces tworzenia nowej komórki trwał do maja, kiedy to zatwierdzono ostatecznie odrębny Oddział[7]. Struktura organizacyjna Biblioteki uchwalona na posiedzeniu Senatu UŁ 27 listopada 1961 r. wydzielała w Oddziale Magazynów i Konserwacji Zbiorów trzy Sekcje: Inwentarza, Opracowania Technicznego, Obsługi Czytelniczej[8]. 1 stycznia 1964 r. została ona zatwierdzona przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, jednak zmniejszono liczbę sekcji i zmieniono nomenklaturę. Oddział Magazynów i Konserwacji Zbiorów składał się z Sekcji Inwentarza i Przysposobienia Książki i Sekcji Obsługi Czytelniczej[9]. Kolejne zmiany nastąpiły dopiero w 1998 r., kiedy to Zarządzeniem nr 3/98 Dyrektora Biblioteki z dnia 4 marca 1998 r. prace związane z ewidencją nowego wpływu i opracowaniem technicznym książki przeniesiono do Oddziału Opracowania Alfabetycznego Zbiorów[10]. Dnia 1 sierpnia 1998 r. powołano Sekcję Opracowania Technicznego Czasopism. Sekcja Obsługi Czytelniczej pozostała bez zmian. Struktura ta przetrwała do dziś.

1. Zbiory i pomieszczenia

1945–1957 – cztery adresy, brak miejsca na zbiory

Kompletowanie zbiorów BUŁ rozpoczęto od przejmowania tzw. książek opuszczonych z terenu Łodzi i okolic, a także pochodzących z terenu Ziem Odzyskanych. Kolejnym źródłem wpływów były dary zarówno od osób prywatnych, jak i instytucji. W 1946 r. Biblioteka zaczęła otrzymywać egzemplarz obowiązkowy, co pozwoliło jej zbierać całą polską bieżącą produkcję wydawniczą. Kupno oraz wymiana krajowa i zagraniczna dopełniały możliwości gromadzenia i uzupełniania zbiorów.

W lutym 1945 r. na potrzeby tworzącej się Biblioteki zajęto, przy al. Kościuszki 10, część budynku pofabrycznego, w którym były zniszczone stropy i podłogi[11]. Z.S. Dylik podaje, że początkowo były to dwa pomieszczenia: pokój mający 40 metrów i pokoik dwumetrowy[12]. Z czasem udało się powiększyć powierzchnie do 800 metrów i urządzono tam magazyn zbiorów zabezpieczonych[13].

---

[6] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1957*, s. 12.
[7] *Ibidem*, s. 55.
[8] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1961*, s. 17.
[9] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1963*, s. 10.
[10] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1998*, s. 22.
[11] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1945/47*, s. 15.
[12] Z.S. Dylik, *Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi…*, s. 101.
[13] *Ibidem*.

W lipcu 1945 r. Biblioteka otrzymała 3 sale i 2 małe pokoje na III piętrze budynku przy ul. Narutowicza 59a. Magazyn znajdował się w jednej z sal i już w końcu roku 1945 nie mieścił opracowanego księgozbioru[14]. Latem 1948 r. pozyskano jeszcze pierwsze piętro tego samego budynku. Nie rozwiązało to jednak problemów lokalowych Biblioteki.

Z uwagi na przepełnienie magazynów przy ul. Narutowicza 59a, brak miejsca na nowy wpływ, w grudniu 1951 r. dyrekcja została zmuszona do podjęcia decyzji o lokowaniu mniej poczytnych zbiorów skatalogowanych w magazynach przy al. Kościuszki 10. Wpływało to ujemnie zarówno na wygodę czytelników, którzy otrzymywali książki z opóźnieniem, jak i na stan techniczny księgozbioru narażonego na ciągłe przenoszenie[15]. Zaczęto też dzielić wpływające książki na dwie grupy: mniej poczytne otrzymywały nr inwentarzowy od 150 000 i magazynowano je w gmachu przy al. Kościuszki, oceniane natomiast jako poczytne otrzymywały kolejny nr inwentarza (powyżej 80 000) i pozostawiano je w magazynie przy ul. Narutowicza. W miesiącach letnich roku 1952 dokonano gruntownego przesunięcia w magazynie przy ul. Narutowicza 59a, aby uzyskać miejsce na wstawienie nowych regałów. W efekcie tego, kolejność ustawienia książek została zakłócona, a praca magazynierów jeszcze bardziej utrudniona[16].

W 1956 r. nastąpiło połączenie Uniwersytetu z Wyższą Szkołą Pedagogiczną, czego skutkiem była konieczność przejęcia 40. tysięcznego księgozbioru przechowywanego przy al. Kościuszki 21[17].

Lata następne to bezustanne borykanie się z brakiem miejsca. Jak pisano: „magazyny nie mogą już pomieścić napływających zbiorów, umieszcza się je na różnych »pomysłowych« przyczepkach i zawieszkach między regałami, co psuje porządek magazynowy i w konsekwencji powoduje trudności w wyszukiwaniu zamówień”[18].

W 1955 r. położono kamień węgielny pod budowę nowego gmachu przy ul. Matejki. Najszybciej ukończono skrzydło magazynów, co pozwoliło, od listopada 1957 r., na stopniowe przenoszenie zbiorów.

1957–1960 – przeprowadzka do nowego gmachu

Plan przeprowadzki zbiorów opracowano bardzo szczegółowo. Przeniesieniem i instalowaniem zbiorów w nowym gmachu zajmował się mgr Wacław Frontczak, pierwszy kierownik Oddziału Magazynów i Konserwacji

[14] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1945/47*, s. 15.
[15] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1951*, s. 14.
[16] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1952*, s. 28.
[17] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1956*, s. 6.
[18] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1956*, s. 9.

Zbiorów, wspomagany przez zespół magazynierów. Pierwszy transport książek przewieziono do nowego gmachu 22 listopada 1957 r. Przygotowano specjalne skrzynki do transportowania zbiorów. Do końca grudnia 1957 r. przeniesiono ok. 10 tys. wol., składanych na parterze nowego budynku magazynu na podłodze, w stosach, a następnie ustawiono je na regałach III piętra[19]. W styczniu 1958 r. ustawiono na półce w magazynie nowej Biblioteki pierwszą książkę. Do wakacji 1958 r. przeniesiono do magazynu przy ul. Matejki 34/38 zbiory lokowane przy al. Kościuszki 21. W maju 1959 r. zakończono przeprowadzkę zbiorów z magazynów przy al. Kościuszki 10, łącznie ponad 300 tys. wol. Od czerwca 1959 r. zaczęto przewozić czasopisma z magazynów przy ul. Narutowicza 59a. To wszystko odbywało się przy normalnym funkcjonowaniu Biblioteki. Czasopisma zaczęto ustawiać od razu zgodnie z planem, z zachowaniem rezerwy miejsca na 20 lat. Druki zwarte ustawiano według przyjętej od początku istnienia Biblioteki zasady „numerus currens".

Gmach magazynu przeznaczony był na druki opracowane zwarte i ciągłe, jednakże początkowo, ze zrozumiałych względów, służył jako skład wszelakich zbiorów.

Ostatni transport przenoszonego księgozbioru odbył się 30 maja 1960 r. i od tej pory zbiory BUŁ znajdowały się już tylko w nowym gmachu. Nie było to równoznaczne z zakończeniem przeprowadzki. Kilkanaście tys. wol. wymagało wypakowania ze skrzyń na parterze, przewiezienia i ustawienia na piętrach. Gazety przeniesiono do podziemia pawilonu parterowego na specjalnie skonstruowane regały. Wszystkie prace wykonano do końca 1960 r. bez zakłócania normalnego funkcjonowania Biblioteki.

1960–1967 – nareszcie mamy miejsce

Budynek magazynowy obliczony został na milion wol.

„Zbiory uzyskały znakomite pomieszczenie na metalowych regałach w przestronnym 10. piętrowym magazynie"[20].

Regały wykonano w Łódzkich Zakładach Metalowych według zaleceń kierownictwa Biblioteki. Rozmieszczono je na 7 piętrach magazynu, przy czym tylko trzy piętra miały początkowo komplet półek[21]. Były też niedociągnięcia – brzęczące i drgające świetlówki, klimatyzacja, która właściwie nie istniała, wadliwie działająca wentylacja, windy zbyt małe, z trudnością mieszczące wózek na książki i jednego pasażera. Jeszcze w 1964 r. na IX i X piętrze magazynu nie było wody, nie działały urządzenia sanitarne i nie było ogrzewania[22].

[19] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1957*, s. 56.
[20] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1960*, s. 7.
[21] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1957*, s. 18.
[22] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1964*, s. 24.

W 1961 r. oszacowano, że magazyn jest w 77% zapełniony przez książki, czasopisma, część zbiorów specjalnych, dublety i zbiory nieopracowane. Zbiory opracowane zajmowały ok. 55% miejsca.

Po trudnych latach związanych z powstawaniem Biblioteki i z jej adaptacją w nowych warunkach, BUŁ weszła w okres pewnej stabilizacji. W roku 1963 opracowane wydawnictwa ciągłe mieściły się w podziemiach pawilonu parterowego oraz na trzech kolejnych najniższych piętrach, z zachowaniem odpowiedniej rezerwy na uzupełnienia i nowy wpływ. Wydawnictwa zwarte zajmowały już całkowicie piętra X, IX i większą część VIII. Pozostałe piętra zostały zajęte przez następujące zbiory: wydawnictwa byłej Wyższej Szkoły Ekonomicznej i tzw. zbiory lubelskie, księgozbiory Zakładu Bibliotekoznawstwa i Zakładu Filologii Rosyjskiej oraz nieopracowane zbiory poniemieckie, dublety, stare druki, depozyty Łódzkiego Towarzystwa Naukowego i Aurelego Drogoszewskiego, dokumenty życia społecznego i muzykalia[23].

W 1964 r. posegregowano tzw. zbiory zabezpieczone i część z nich, głównie należące do byłej Preussiche Staatsbibliotek w Berlinie oraz zmagazynowane u nas tzw. zbiory lubelskie, przewieziono w 1965 r. do Berlina[24].

W 1966 r. księgozbiór „W", wieloegzemplarzowy księgozbiór dydaktyczny, znajdujący się dotąd w wypożyczalni przeniesiono na VI piętro magazynu. W tym samym roku do magazynu trafiły zbiory rękopisów i mikrofilmów.

W 1967 r. ukończono nową bibliotekę Wydziału Ekonomicznego i zaczęto wywozić zbiory byłej WSE do nowego gmachu. Dzięki temu zwolniło się miejsce na gazety w podziemiach parterowego pawilonu. Zaczynało natomiast brakować miejsca na nowy wpływ wydawnictw ciągłych. Okazało się, że w całym magazynie jest już tylko 175 pustych półek. Zaplanowano dostawienie nowych regałów w magazynie głównym i po podłączeniu BUŁ do elektrociepłowni, zaadaptowanie na magazyn pomieszczenia zajmowanego dotychczas na skład opału[25].

1968–1989 – coś przesuniemy, coś oddamy i jeszcze się zmieścimy

W 1968 r. zapełnienie magazynu sięgnęło 93%, w tym 70% zajmowały zbiory opracowane: wydawnictwa zwarte, ciągłe oprócz gazet, stare druki, rękopisy i mikrofilmy. Rozpoczęto zatem dostawianie dodatkowych regałów na wszystkich piętrach magazynu. Uzyskano w ten sposób miejsce na dodatkowe 100 tys. wol.[26]

[23] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1963*, s. 30–31.
[24] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1964*, s. 6–7.
[25] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1967*, s. 35–36.
[26] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1969*, s. 35.

Trudności w usuwaniu zbiorów przyjętych do magazynu na przechowanie „tymczasowe" przyśpieszyły myśl o konieczności rozbudowy magazynu. Policzono wszystkie puste półki w całym magazynie i miejsca, na których można jeszcze było dostawić nowe regały, i wziąwszy pod uwagę coroczny wpływ, obliczono, że magazyn zapełni się całkowicie już w 1977 r. Poczyniono więc pierwsze kroki zmierzające do wprowadzenia zamiarów rozbudowy BUŁ do najbliższych planów budowlanych uczelni[27].

Lata następne to nieustanne przesuwanie i ścieśnianie zbiorów w obrębie magazynu, a także przemieszczanie części przechowywanych zbiorów poza magazyn.

W 1984 r. przeniesiono dokumenty życia społecznego do dawnej auli oraz dublety czasopism do pomieszczenia zajmowanego wcześniej przez archiwum. W 1988 r. przesunięto poza magazyn (do pomieszczeń zajmowanych dotąd przez Katedrę Teorii Literatury) część starych druków[28].

Wszystkie wspomniane przedsięwzięcia były doraźnymi próbami poradzenia sobie z brakiem miejsca na nowe zbiory. Dlatego już w latach 1985–1986 opracowywano projekt rozbudowy biblioteki, między innymi zakładano budowę bliźniaczego budynku magazynu, usytuowanego na wschód od obecnego, jednakże projekt ten nie został zrealizowany[29].

1990–2002 – zdobywamy nowe terytoria: pomieszczenie po magazynie mebli, sala 128, dawna kotłownia

W 1990 r. wyremontowano i przystosowano do magazynowania zbiorów pomieszczenie, w którym dotąd składowano zbędne lub zapasowe meble. Ponadto zmontowano i dostawiono dodatkowe regały na gazety. Uzyskano również, po uprzednim wyremontowaniu, pomieszczenie po usuniętych dubletach[30]. W 1991 r. zagospodarowywano oba te pomieszczenia.

W 1995 r. przeniesiono mikrofilmy i mikrofisze do Samodzielnej Sekcji Czasopism Bieżących, a księgozbiór „D", czyli zbiór kalendarzy, informatorów i sprawozdań, do sali 128. W 1996 r. przesunięto tam rękopisy prac doktorskich i habilitacyjnych i sala 128 stała się integralną częścią magazynu. Przekazano do Oddziału Zbiorów Specjalnych stare druki gromadzone na V piętrze. Ostatecznie, po dwuletnich roszadach, połowę VI piętra można było przeznaczyć na nowy wpływ druków zwartych.

---

[27] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1970*, s. 36–37.

[28] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1988*, s. 11.

[29] J. Andrzejewski, *Rozbudowa Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi. Stan prac*, [w:] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1985/86*, s. 33–36.

[30] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1990/91*, s. 34.

W 1997 r. podjęto starania o pozyskanie środków finansowych na adaptację na magazyn składowy nieczynnej od wielu lat kotłowni węglowej. Uzyskane z Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej pieniądze pozwoliły na rozpoczęcie prac budowlanych[31]. W 1998 r. zakończono prace adaptacyjne kotłowni węglowej na magazyn książek. Przebudowa polegała na utworzeniu trzech kondygnacji, ciągów komunikacyjnych i wind towarowych. Jednakże przekazanie wyremontowanych pomieszczeń do eksploatacji opóźniło się z uwagi na brak regałów na książki, a przede wszystkim na znaczne zawilgocenie pomieszczeń[32]. W 1999 r. zakupiono osuszacz powietrza DEHUMID-10 i zainstalowano go w zaadaptowanych pomieszczeniach[33]. W 2000 r. zakupiono regały metalowe i zamontowano je w nowej części magazynu[34], a w roku 2001 całkowicie zapełniono magazyn składowy, gdzie przeniesiono część mniej poczytnych czasopism oraz depozyty druków zwartych. W 2002 r. przemieszczono ok. 250 tys. wol. czasopism w obrębie pięciu pięter magazynowych, zapełniając regały po czasopismach przeniesionych do magazynu składowego. Uzyskano w ten sposób miejsce na nowy wpływ czasopism na dwa do trzech lat.

2003–2005 – całkowity brak miejsca na nowy wpływ, przenosimy część zbiorów do Biblioteki Wydziału Zarządzania

W sierpniu 2003 r. przeniesiono czasowo do Biblioteki Wydziału Zarządzania druki zwarte oceniane jako najmniej wykorzystywane części księgozbioru. Kontynuowano przenoszenie w sierpniu 2004 r. Zwolnione w ten sposób regały zajmował stopniowo nowy wpływ druków zwartych. W 2005 r., w sierpniu, przeniesiono do Biblioteki Wydziału Zarządzania dalszą część księgozbioru głównego, łącznie w ciągu trzech lat około 65 tys. wol.

2006–2013 – nowa wspaniała Biblioteka, nareszcie znowu mamy miejsce, ale…

W 2006 r., w związku z oddaniem do użytku nowego gmachu Biblioteki, nastąpiły znaczne zmiany w rozlokowaniu zbiorów. Wróciły na dawne miejsce książki przechowywane czasowo w bibliotece Wydziału Zarządzania. Około 40 tys. wol. księgozbioru głównego i około 10 tys. wol. księgozbioru „W" przeniesiono do magazynów otwartych. Pozostałe 20 tys. wol. księgozbioru „W" i około 140 tys. wol. księgozbioru głównego

[31] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1997*, s. 3.
[32] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1998*, s. 12.
[33] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1999*, s. 11.
[34] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2000*, s. 10.

przemieszczono do magazynu zwartego w podziemiach nowego gmachu Biblioteki. Do nowego gmachu trafił także zbiór cimeliów. W ten sposób uzyskano miejsce na nowy wpływ czasopism.

W 2009 r. z uwagi na brak miejsca w piwnicy pod dawną aulą, gdzie gazety były dotąd gromadzone, podjęto decyzję, że roczniki gazet wydanych od roku 2009 będą ustawiane w piwnicy mieszczącej dawniej dublety.

W 2013 r. rozpoczęto przenoszenie ze starego magazynu do magazynu zwartego w nowym gmachu części księgozbioru głównego. Zwolnione miejsce zostanie zajęte przez nowe tytuły czasopism.

W następnych latach należałoby wygospodarować kolejne pomieszczenia na gazety, brakuje też miejsca na nowy wpływ czasopism. Magazyn zwarty w podziemiach nowego gmachu jest już w połowie zapełniony książkami. Czy trzeba będzie budować kolejny magazyn?

2. Organizacja pracy wczoraj i dziś

Od początku istnienia Oddziału wykonywano prace takie, jak: realizacja zamówień czytelniczych, prace porządkowe w magazynie, przemieszczanie księgozbioru w Sekcji Obsługi Czytelniczej oraz prowadzenie inwentarzy druków zwartych (do 1998 r.), opracowanie techniczne druków ciągłych i do 1998 r. zwartych, przygotowanie do oprawy i opracowanie techniczne po oprawieniu druków zwartych i ciągłych w Sekcji Inwentarza a od 1998 r. Sekcji Opracowania Technicznego Czasopism.

Prace inwentarzowe na znormalizowanych formularzach rozpoczęto w październiku roku 1946[35]. Przyjęto zasadę „numerus currens", numer inwentarzowy był jednocześnie numerem miejsca w magazynie. Początkowo sygnatury wybijano na sztywnych karteczkach, wklejanych i wystających ponad okładkę książki. Od roku 1947 zamieniono je na naklejki z sygnaturą Od 1998 r. w związku z wprowadzeniem systemu Horizon, druki wprowadzone do katalogu online opatrywane są kodami kreskowymi, a od 2006 r. część księgozbioru także elementami systemu RFID. Prace związane z przygotowywaniem druków do oprawy zasadniczo się nie zmieniły. Nową czynnością jest wymiana stron w pozycjach wydawanych w formie skoroszytu (rocznie ok. 60 tys. stron).

Znacznie większe zmiany zaszły w sposobie zamawiania i realizacji zamówień czytelniczych. Od roku 1960, kiedy to zainstalowano się w nowym gmachu przy ul. Matejki, praca w Sekcji wyglądała następująco: należało przynieść z katalogu rewersy składane tam przez czytelników, ułożyć je według kolejności sygnatur, sprawdzić w kartotece wypożyczeń,

[35] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1946/47*, s. 27.

czy poszukiwane przez czytelnika dzieło nie jest wypożyczone, oprawiane, zagubione itp. Była to czynność szalenie żmudna zważywszy na to, że na jednym rewersie znajdowało się często kilka, kilkanaście lub więcej sygnatur, a dziennie zamówień było od jednego do trzech tysięcy (w 2003 r. było np. 429 395 zamówień, średnio dziennie 1584). Po sprawdzeniu partia rewersów była dzielona na dwie części. Jedną, z rewersami opatrzonymi adnotacjami o wypożyczeniu, oprawie, zagubieniu itp., stemplowano odpowiednimi pieczątkami i wysyłano do wypożyczalni jako rewersy „niezrealizowane". Druga z rewersami na książki, które powinny znajdować się na półkach w magazynie, była przekazywana magazynierowi bezpośrednio wybierającemu książki z półek. Po wybraniu książek, wysyłano je do wypożyczalni. Podobnie postępowano z rewersami do czytelń na książki, czasopisma, rękopisy i inne.

Od 1 marca 2007 r. wprowadzono elektroniczny system zamawiania, co spowodowało znaczącą zmianę w pracy magazynu. Rewersy stosuje się już tylko sporadycznie, przy korzystaniu z maszynopisów prac doktorskich lub w przypadku awarii systemu. Zamówienie czytelnika drukuje się bezpośrednio w magazynie. Jedno zamówienie może opiewać tylko na jeden wolumin książki, czasopisma lub gazety. Katalog komputerowy rejestruje wypożyczenia, oprawę, opracowanie, zagubienia. Bibliotekarze znajdują na półkach stosowne dzieło i wraz z wydrukiem zamówienia przekazują je do Wypożyczalni, Czytelni bądź Wolnego Dostępu. Książki wypożyczane poza Bibliotekę są rejestrowane przy użyciu czytników kodów, dzięki czemu czytelnik uzyskuje informację, że książka już czeka na niego w Wypożyczalni. W przypadku braku zamawianej pozycji, poszukiwania i wyjaśnienia przyczyn braku prowadzone są w bazie komputerowej, a także w dawnej kartotece zawierającej już tylko zakładki informacyjne o zagubieniach czy umiejscowieniu danej pozycji w jednym z księgozbiorów podręcznych. Kartoteka jest przydatna w przypadku zamówień na pozycje nie wprowadzone jeszcze do katalogu komputerowego.

Dzięki wprowadzeniu elektronicznego systemu zamawiania przy realizacji zamówień magazynowych pracuje obecnie mniej pracowników niż przed rokiem 2006, choć realizują oni zamówienia na dzieła gromadzone zarówno w 10. piętrowym magazynie w starym gmachu, magazynie zwanym zwartym w nowym gmachu, magazynie składowym i w kilku piwnicach, w których przechowuje się gazety i czasopisma, zaś zbiory magazynowe od roku 2006 wzrosły o około 50 000 wol. czasopism i gazet i około 150 00 wol. książek. Liczą one dziś ok. 1 mln wol. książek i ok. 470 tys. wol. czasopism.

W ciągu minionych lat księgozbiór magazynów zamkniętych stale się rozrastał, wielokrotnie był przemieszczany i rozsuwany, przybywało pomieszczeń magazynowych. Zmieniły się metody i narzędzia pracy.

Niezmienne pozostało natomiast podstawowe zadanie stojące przed Oddziałem: przechowywać, chronić i udostępniać zgromadzone zbiory.

Żadna większa biblioteka nie mogłaby funkcjonować bez magazynu i pracy magazynierów, mimo że te aspekty działania biblioteki nie są widoczne, efektowne czy spektakularne.

Bibliografia

Andrzejewski J., *Rozbudowa Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi. Stan prac*, [w:] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1985/86*, Łódź 1987.

Dylik Z.S., *Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi w pierwszym okresie istnienia*, „Życie Szkoły Wyższej" 1980, R. 28, nr 7/8.

Sprawozdania Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za lata 1945/1946–2000.

Więckowska H., *Organizacja Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, [w:] *Pierwsze Dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955.

Iwona Bednarek[*]

Pracownia Konserwacji Książki

Abstract: The Section of the Collections' Preservation

The article presents The Section of the Collections' Preservation that was founded in the new building of The Library of Łódź University in 2006. However, the first attempts of founding such a workshop were taken up in the 60s. of the previous century. Unfortunately, they appeared ineffective.

Now, the Section consists of five rooms. There are two main directions of work undertaken here. The first of them are preventive measures introducing and applying protective acid free and high quality materials preventing any possible damage. The other one are necessary repairs of library holdings (old prints, manuscripts, posters, newspapers and magazines, public relations documents).

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) od początku istnienia posiadała bardzo wiele cennych druków, dlatego już w latach 60. pojawiła się pilna potrzeba utworzenia Pracowni Konserwatorskiej.

Jak czytamy w sprawozdaniu BUŁ za 1960 r. „Pracownia Konserwatorska nie została jeszcze zorganizowana, wykonano plany i rysunki właściwego jej urządzenia. Na razie zaś zmontowano pracownię zastępczą, przeznaczoną tylko do oczyszczania starodruków [...]. Dokonano też przeglądu starodruków i wyłączono szereg pozycji zaatakowanych pleśnią. Do przeprowadzenia dalszych zabiegów przygotowano odpowiednie chemikalia. Ponieważ Biblioteka nie posiada jeszcze własnych urządzeń do konserwacji nawiązano stosunki z Zakładem Chemii Organicznej UŁ, gdzie uzyskano zezwolenie na korzystanie z digestorium oraz innych urządzeń zakładowych. [...] Ponieważ pracownia nasza, jako placówka przy instytucji naukowej, winna stanąć na najwyższym poziomie, postanowiono też postarać się o specjalne papiery do konserwacji. Zwrócono się do przedstawicieli CZPP oraz Instytutu Celulozowo-Papierniczego z zapytaniem o możliwości wytwarzania papierów do konserwacji o specjalnej recepturze [...]"[1].

---

[*] Mgr Iwona Bednarek, Pracownia Konserwacji Książki BUŁ.

[1] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1960*, s. 95.

Dalej w sprawozdaniu za rok 1961 czytamy: „Pracownia Konserwatorska w dalszym ciągu nie została zorganizowana, chociaż odczuwa się coraz bardziej jej potrzebę, sporadyczne przypadki wymagające niezwłocznych zabiegów wykonywano w Pracowni Zakładu Chemii Organicznej [...]”[2]. Nie wiadomo kto i w jaki sposób wykonywał te prace, nie było bowiem konserwatora. W 1963 r. pojawiły się poważne zamiary dezynfekcji zbiorów: „W zakresie konserwacji odczuwa się brak urządzeń dezynfekcyjnych. Dużo trudności nastręcza budowa komory próżniowej i digestorium. Nawiązano kontakt z Biblioteką Uniwersytetu Poznańskiego, która posiada sporządzoną dokumentację na komorę próżniową [...]”[3]. Niestety, mimo poważnych planów, prawdopodobnie z powodu braku pomieszczeń, odpowiednich urządzeń i kadry pracownia jednak nie powstała. W latach 80. dzięki staraniom ówczesnego wicedyrektora i kierownika Zbiorów Specjalnych, dr. Jerzego Andrzejewskiego, któremu ochrona zbiorów bardzo leżała na sercu, konserwację najcenniejszych i zniszczonych druków powierzono dr Halinie Rosa i dr Mirosławie Wojtczak z Zakładu Konserwacji Papieru i Skóry UMK w Toruniu oraz autorce artykułu. Po roku 2000, kiedy pojawiła się możliwość powstania nowego gmachu biblioteki dr J. Andrzejewski starał się, aby w planach znalazła się dobrze wyposażona pracownia konserwatorska. Trzeba było czekać prawie pół wieku, aby ziściły się ambitne zamiary z 1960 r. utworzenia pracowni: „[...] która winna stanąć na najwyższym poziomie”[4].

Pracownia Konserwacji Książki powstała w 2006 r. wraz z oddaniem do użytku nowego gmachu BUŁ. Obiekt spełnia wszelkie normy nowoczesnej pracowni konserwatorskiej. Składa się z 3 pomieszczeń: komory do dezynfekcji zbiorów oraz 2 pomieszczeń pracowni konserwacji o łącznej powierzchni 140 m^2.

Zainstalowana w Bibliotece najnowocześniejsza Komora fumigacyjna typu KONVAK jest przeznaczona do odkażania książek, archiwów, skóry oraz także tkanin, mebli i rzeźb. Obiekty poddawane są działaniu gazu ROTANOX (mieszanina tlenku etylenu i dwutlenku węgla w proporcji 1:9), który jest obecnie najbardziej skutecznym i nieszkodliwym dla papieru i innych materiałów środkiem do dezynfekcji – niszczy wszystkie formy owadów, grzyby a nawet bakterie. Istotą wysokiej skuteczności tej metody jest podwyższenie temperatury i wilgotności we wstępnej fazie procesu dezynfekcji co powoduje wzrost grzybów i zwiększenie ich wraż-

[2] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1961*, s. 101.
[3] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1963*, s. 66.
[4] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1960*, s. 95.

liwości na działanie tlenku etylenu. Dzięki zastosowaniu katalizatorów substancje toksyczne jako nieszkodliwe zostają usunięte na zewnątrz. Całość procesu jest sterowana przez komputer i monitorowana. W pomieszczeniach zainstalowane są czujniki stężenia gazu i osobny system wentylacyjny, Przebieg dezynfekcji trwa od 24 do 36 godzin. Obsługą i kontrolą urządzeń zajmuje się przeszkolony pracownik Biblioteki. Po dezynfekcji obiekty w specjalnym pomieszczeniu przechodzą 5. dniowy okres kwarantanny.

Pracownia Konserwacji Książki obejmuje 2 pomieszczenia, w których wykonuje się prace o różnym zakresie działań.

Pracownia tzw. sucha, wyposażona jest min. w: duży stół konserwatorski, dwa stoły próżniowe, stół podświetlany, system oświetleniowy wraz z lampą do prac makro, pHmetr do badania pH papieru i skóry metodą stykową, waga laboratoryjna, skalpel parowy, aparat fotograficzny, mikroskop z kamerą, lampa UV Wooda oraz urządzenia introligatorskie.

Przeprowadza się tu czynności:

– wykonania dokumentacji opisowej i fotograficznej przed i po konserwacji,
– badania pH materiałów,
– demontaż i oczyszczanie obiektów na sucho,
– uzupełnianie ubytków papieru i skóry,
– wzmacnianie, prostowanie, zabezpieczanie papieru,
– prace scalające, punktowania.

Pracownia tzw. Mokra posiada wysokiej jakości filtr wodny z podwójną osmozą, wanny i kuwety do mycia papieru, wyciąg do prac prowadzonych z użyciem środków szkodliwych dla zdrowia, kuwetę z podwójnym dnem do mycia obiektów bardzo zniszczonych, suszarkę.

Przeprowadza się tu czynności:

– mycia i odkwaszania papieru,
– suszenie arkuszy,
– inne zabiegi wymagające stosowania środków chemicznych.

Pracownia Konserwacji zajmuje się konserwacją pełną lub zachowawczą, której zakres zależy od stanu zachowania i stopnia zniszczenia materiałów. Obejmuje jednostki o dużej rozpiętości czasowej i technologicznej znajdujące się w różnych oddziałach biblioteki, są to min. starodruki, rękopisy, grafiki, mapy, fotografie a także druki ulotne, różne formy dokumentów, projekty artystyczne, czasopisma i gazety, plakaty. Po zabiegach konserwatorskich wszystkie te obiekty umieszczane są w nowych, specjalistycznych, bezkwasowych opakowaniach ochronnych. W ramach prac konserwatorskich wykonuje się podstawowe badanie pH papieru i skóry przed i po zabiegach konserwatorskich.

Ryc. 1. Pomieszczenie z komorą próżniową KONVAK do fumigacji zbiorów. Foto: autor

Ryc. 2. Pomieszczenie pracowni Konserwacji. Pracownia tzw. sucha. Foto: autor

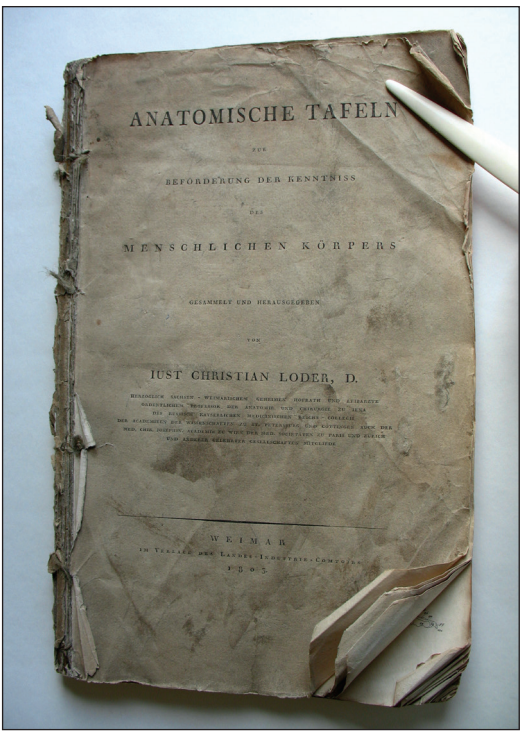

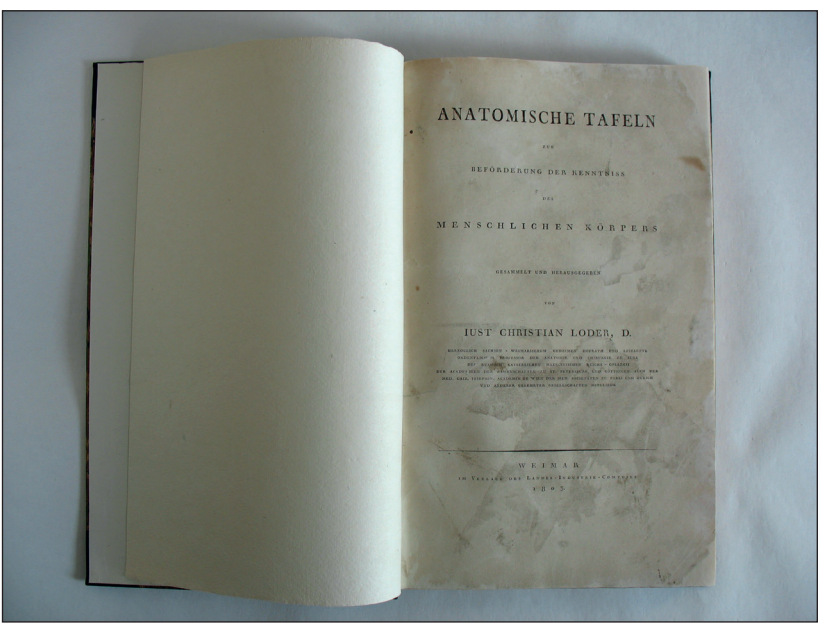

Ryc. 3, 4. Atlas anatomiczny *Anatomische Tafeln* [...] 1803 r.
Stan przed i po konserwacji. Foto: autor

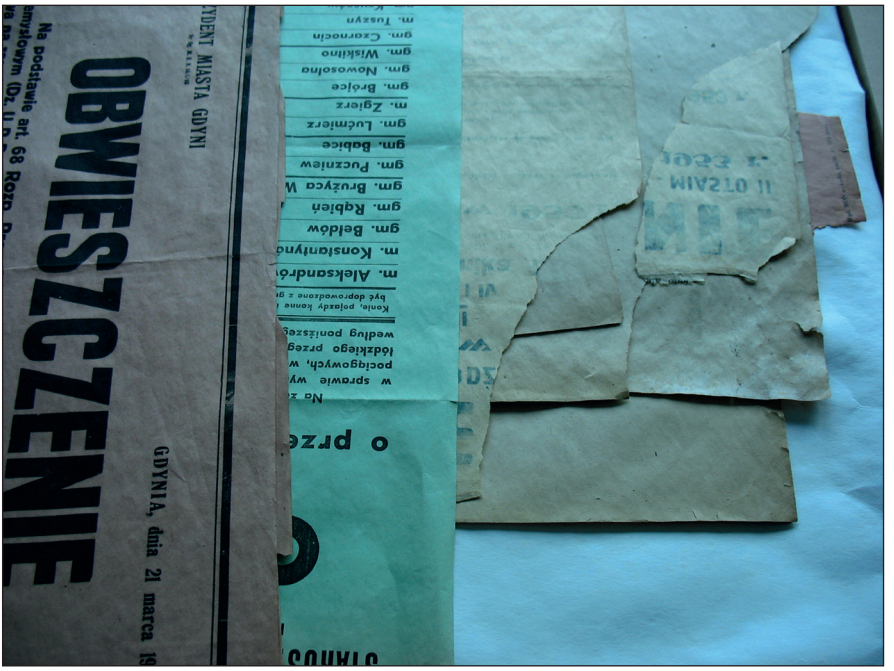

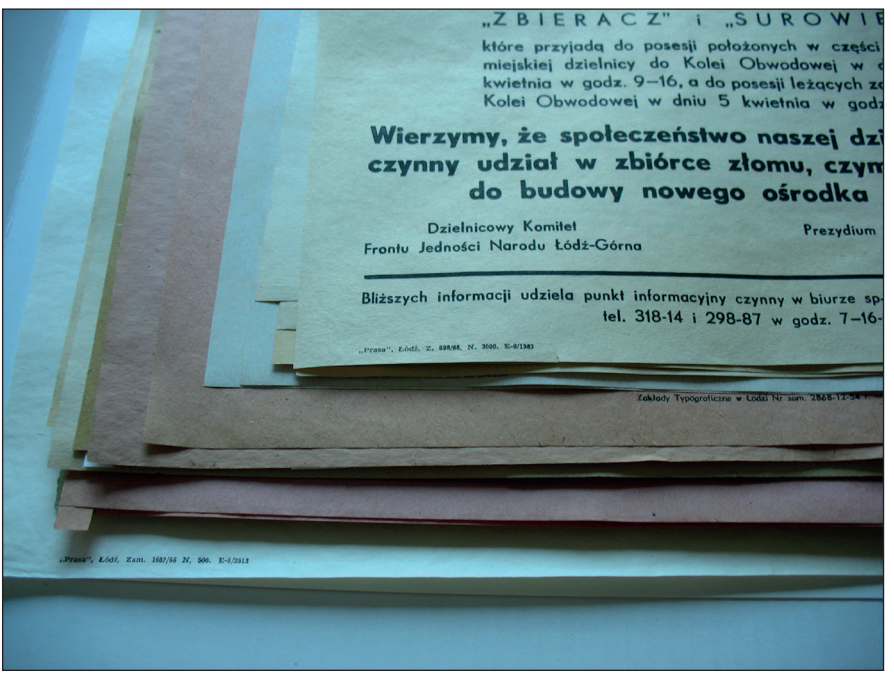

Ryc. 5, 6. Obwieszczenia i plakaty propagandowe (1945–1989 r.)
Stan przed i po konserwacji. Foto: autor

Ryc. 7, 8. Starodruk – Stanislai Hostii, [...] *Opera Omnia In Duos* [...], Coloniae 1584
Stan przed i po konserwacji. Foto: autor

Obiekty przeznaczone do konserwacji znajdują się w różnym stopniu zniszczenia. W przypadku książek najczęstszym problemem są duże uszkodzenia opraw oraz kart początkowych i końcowych, spowodowane użytkowaniem oraz nieprawidłowym przechowywaniem. Starodruki, których losy powodowały częste zmiany miejsca, a szczególnie w okresie wojennym, bardzo często znajdowały się w warunkach ekstremalnych – piwnicach, w wilgoci a nawet na zewnątrz budynków. Powodowało to zalania opraw i kart, co prowadziło do różnych uszkodzeń książek. Są to m.in. intensywne zabrudzenia skóry oraz mechaniczne jej uszkodzenia – przetarcia lica, przedarcia i ubytki brzegów oraz czasami całego grzbietu, a także braki pasków i zapinek spinających blok książki. Zalania powodowały butwienie skóry i papieru kart, wypadanie całych fragmentów papieru i skóry. Każdy obiekt stanowi odmienną historię i inny rodzaj prac konserwatorskich należy do niego zastosować. Dlatego na początku ustalany jest zakres i program prac konserwatorskich. Priorytetem jest zachowanie w jak największym stopniu oryginału i ograniczenie ingerencji konserwatorskiej do niezbędnego minimum, dlatego jeśli nie wymaga tego bardzo zły stan zachowania, wykonuje się tzw. konserwację zachowawczą. Polega ona, w przypadku starodruków, na oczyszczeniu kart z zabrudzeń powierzchniowych, odkwaszenie papieru i wzmocnienie jego struktury, pełną konserwację kart początkowych i końcowych oraz wyklejek, oczyszczanie chemiczne i natłuszczanie skóry oprawy, uzupełnienie ubytków, naprawa lub wymiana okładzin, wykonanie rekonstrukcji brakujących elementów min. zapinek, okuć, brakujących wyklejek.

Celem wszystkich zabiegów konserwatorskich jest ustabilizowanie i wzmocnienie zniszczonych w procesie starzenia oraz na skutek działania warunków otoczenia materiałów, z których wykonany jest obiekt, w celu przywrócenia jego funkcji użytkowych i estetyki jak najbardziej zbliżonej do oryginału.

Ważnym i trudnym problemem z jakim borykają się biblioteki i archiwa jest profilaktyka ochrony zbiorów. Nie wszystkie obiekty, ze względu na ich liczebność, można poddać zabiegom konserwatorskim, dlatego należy im zapewnić prawidłowe warunki przechowywania w magazynach – jest to ograniczenie dostępu światła przez montaż ekranów i rolet anty UV, montaż nawilżaczy bądź osuszaczy powietrza i stałe monitorowanie warunków wilgotności i temperatury w magazynach. Konieczna jest także stopniowa wymiana starych, bardzo zniszczonych, zakwaszonych opakowań ochronnych, na nowe, bezkwasowe, z materiałów o dobrej jakości, co w BUŁ od 2011 r. jest już realizowane z własnych funduszy biblioteki oraz dzięki grantom i programom np. „Digitalizacja i konserwacja".

Ryc. 9, 10 i 11. Starodruk *Res Virgiliana Hoc est Phrases* [...], Gorlici 1594
Stan przed, w trakcie i po konserwacji. Zniszczona przez owady okładzina została uzupełniona nowym fragmentem drewna bukowego. Foto: autor

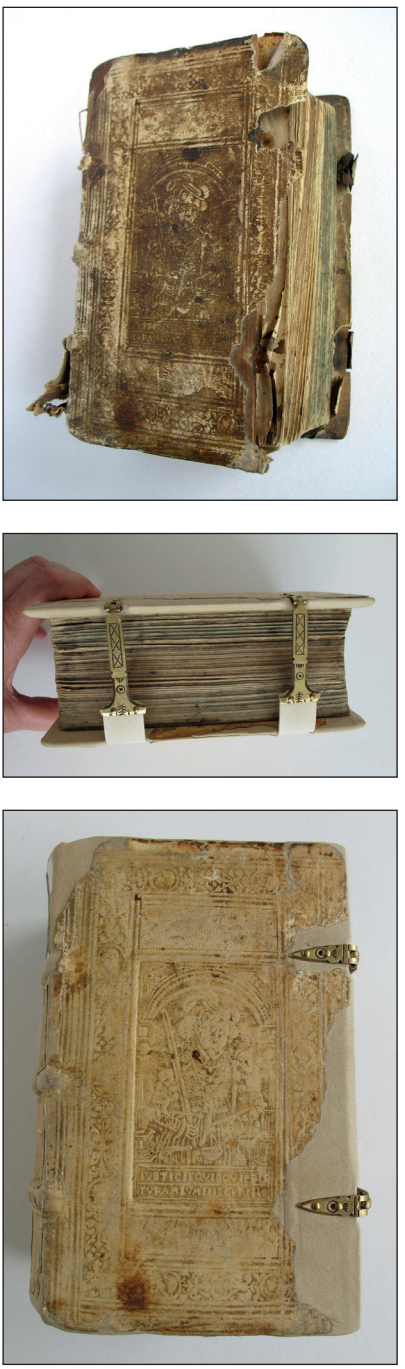

Ryc. 12, 13 i 14. Starodruk przed i po konserwacji, z uzupełnionymi paskami spinającymi i rekonstrukcją brakującej zapinki. Foto: autor

Ryc. 15, 16 i 17. Starodruk *Comoediae Ac Tragoediae* [...], Basilea 1540 – w trakcie oczyszczania bardzo zabrudzonej skóry oprawy. Foto: autor

Ryc. 18, 19. Starodruki po konserwacji umieszczone w pudłach i fastykułach ochronnych wykonanych z wysokiej jakości tektury bezkwasowej. Foto: autor

Kilkuletnie istnienie Pracowni Konserwacji pokazało jej niezbędną rolę w działaniu biblioteki, której zadaniem, oprócz udostępniania, jest także ochrona zbiorów. Działanie Pracowni to nie tylko zabiegi konserwatorskie przy poszczególnych obiektach, ale także prewencja, uświadamianie zagrożeń i zabezpieczanie zbiorów przed ich zniszczeniem, aby dziedzictwo narodowe przetrwało i mogło być udostępnione następnym pokoleniom.

Bibliografia

Sprawozdania Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego za lata 1960–1964.

Agnieszka Górecka[*]*, Urszula Michalska*[*]

Oddział Udostępniania Zbiorów – „wczoraj i dziś"

Abstract: The Circulation Department – Yesterday and Today

The article presents a short history of the collections' circulation in The Main Reading Room, in The Lending Department, and in The Inter Library Lending Department.

It also shows the reorganization of The Circulation Department after the changes introduced in the new building (2006). The modern interiors, a lot of space and fully-automated lending with the internal system of books transport named TELELIFT have a significant influence on all tasks in this Department.

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego w nowej odsłonie rozpoczęła swoją działalność jesienią 2006 r. Gmach ma nowoczesne wnętrza, dużą przestrzeń oraz w pełni zautomatyzowaną wypożyczalnię z systemem wewnętrznego transportu książek TELELIFT.

Artykuł opisuje krótką historię udostępniania zbiorów w starym gmachu Biblioteki UŁ oraz organizację oddziału w zmienionych warunkach.

„Mijając dom przy ul. Narutowicza 59a, łodzianie nie przypuszczają nawet jakie skarby on mieści. Encyklopedie, słowniki, podręczniki, czasopisma z różnych dziedzin […]".

W pierwszych latach istnienia Biblioteka Uniwersytecka nie miała własnego gmachu. Udostępnianie zbiorów odbywało się w Czytelni Głównej na pierwszym piętrze. Wydawnictwa na zewnątrz wypożyczano tylko kadrze naukowej UŁ (ryc. 1) a od października 1947 r. również studentom. W latach 1948–1950 Wypożyczalnię książek usytuowano w pracowni katalogowej. W 1951 r. przeniesiono ją do samodzielnego niewielkiego pokoiku na I piętrze (ryc. 2), a w roku 1954 – do większego na parterze[1]. Czytelnia, mimo trudności lokalowych, była dostępna dla wszystkich (ryc. 3).

[*] Mgr Agnieszka Górecka, mgr Urszula Michalska, Oddział Udostępniania Zbiorów BUŁ.

[1] *Dom przy ul. Narutowicza 59a skarbnicą wiedzy*, „Łódzki Express Ilustrowany" 1945, I, nr 43.

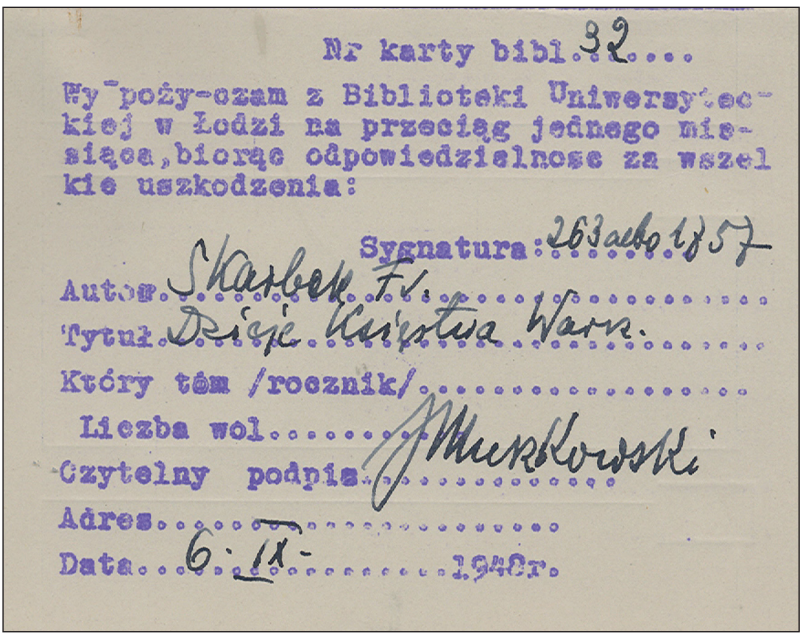
Nr karty bibl. 32...
Wypożyczam z Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi na przeciąg jednego miesiąca, biorąc odpowiedzialnosc za wszelkie uszkodzenia:
Sygnatura: 263 albo 1857
Autor: Skarbek Fr.
Tytuł: Dzieje Królestwa Warsz.
Który tom /rocznik/:
Liczba wol.:
Czytelny podpis: Muszkowski
Adres:
Data: 6. 11. 1940 r.

Ryc. 1. Zamówienie na książkę. Foto: Archiwum BUŁ

Ryc. 2. Wypożyczalnia. Foto: Archiwum BUŁ

Ryc. 3. Czytelnia. Foto: Archiwum BUŁ

Jak wyglądało korzystanie przez czytelników z biblioteki oraz praca bibliotekarzy, najlepiej oddaje opis zamieszczony w łódzkiej gazecie: „Czytelnia mieszcząca się na I piętrze, ma tylko 48 miejsc, a powinno być 100. Czytelnicy i pracujący tu ludzie – przeważnie studenci, naukowcy, profesorowie – […] nie mogą skupić uwagi na lekturze gdyż właśnie nad Czytelnią Główną mieści się sala ćwiczeń […], gdzie odbywają się próby chórów, rytmiki i gimnastyki […]. Książki dostarczane są w tzw. „kozłach” (ryc. 4). Pracownicy znoszą jak w swoim czasie koźlarze cegłę-książki do czytelni z III piętra, gdzie znajduje się magazyn główny, a po ich wykorzystaniu dźwigają je znowu na górę. Dodatkową trudność stanowi dostarczanie książek z magazynu znajdującego się przy al. Kościuszki 10 oraz ul. J. Matejki. Zamówione przez czytelników podręczniki znajdujące się w tych magazynach przewożone są do biblioteki przez gońców w teczkach lub plecakach”[2].

Wypożyczalnia Międzybiblioteczna została uruchomiona w październiku 1946 r. i początkowo współpracowała tylko z dwiema bibliotekami krajowymi: Biblioteką Narodową i Biblioteką Jagiellońską.

[2] „Dziennik Łódzki” 1953, nr 15.

Ryc. 4. „Kozły" na plecach pracowników
Foto: „Dziennik Łódzki" 1953, nr 15. Zbiory BUŁ

Warunki korzystania ze zbiorów poprawiły się dopiero w 1961 r., po przeprowadzce do nowego gmachu przy ulicy Matejki 32/34. Czytelnia Główna i Czytelnia Czasopism Bieżących z wolnym dostępem do półek, liczące po 160 miejsc, oraz tzw. czytelnia profesorska otrzymały pomieszczenia na II piętrze. W sprawozdaniu za rok 1960 odnotowano ponad 39 tys. odwiedzin. Użytkownicy korzystali zarówno z księgozbioru podręcznego, (którego aktualizacja odbywała się w oparciu o ankiety przeprowadzane wśród pracowników naukowych uczelni), (ryc. 5) jak i z materiałów znajdujących się w magazynie.

W celu zamówienia danego dzieła z magazynu do czytelni, użytkownik musiał wypełnić rewers: (obowiązywały dwa kolory: czerwony – do Czytelni Głównej, zielony – do Czytelni Czasopism). Lewa połówka rewersu zostawała w kartotece magazynowej, prawa z książką była przekazywana do czytelni. Jednorazowo można było złożyć do dziesięciu rewersów. Przekazywaniem rewersów do realizacji magazynowej, jak i odbieraniem zamówień zajmował się tzw. łącznik. W przypadku, kiedy wyczerpały się egzemplarze do wypożyczeń, czytelnia zawsze dysponowała tymi samymi tytułami tylko na miejscu. Liczba odwiedzin systematycznie rosła. Coraz częściej zdarzały się przypadki, że czytelnicy oczekiwali w kolejce na wolne miejsca. Taka sytuacja spowodowana była m.in. lokalizacją w bibliotece

katedr humanistycznych: Teorii Literatury, Teatru i Filmu oraz Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Aby zaspokoić rosnące oczekiwania czytelników, umożliwiono im korzystanie na miejscu z księgozbioru podręcznego obu czytelń również w niedziele w godz. 9.00–14.00. Zrezygnowano z tego rozwiązania w 1981 r. w wyniku wprowadzenia w kraju stanu wojennego. W latach 90. także katedry uzyskały nowe siedziby.

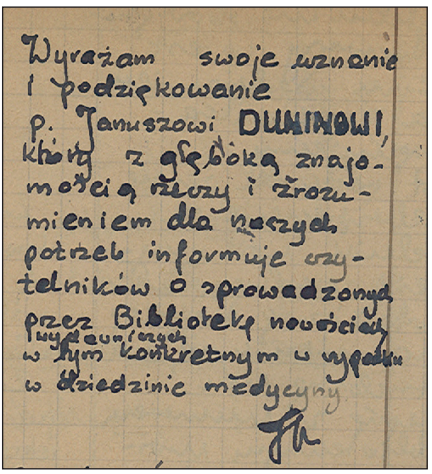
Wyrażam swoje uznanie
i podziękowanie
p. Januszowi DUMINOWI,
który z głęboką znajomością rzeczy i zrozumieniem dla naszych
potrzeb informuje czytelników o wprowadzonych
przez Bibliotekę nowościach
wydawniczych
w tym konkretnym wypadku
w dziedzinie medycyny

Ryc. 5. Wpis czytelnika. Foto: Archiwum BUŁ

Studenci czwartego i piątego roku studiów oraz pracownicy naukowi Uniwersytetu Łódzkiego mieli do dyspozycji również Wypożyczalnię Międzybiblioteczną, która zajęła pokój na półpiętrze nowego gmachu. Agenda współpracowała z 78 bibliotekami krajowymi oraz 9 zagranicznymi (ryc. 6).

Ryc. 6. Rewers okrężny. Foto: Archiwum BUŁ

Wypożyczalni Miejscowej przydzielono osobne pomieszczenie na I piętrze, które było małe i duszne, ale przy ówczesnej liczbie zbiorów i czytelników spełniało swoją funkcję. Z biegiem lat sytuacja lokalowa stawała się coraz trudniejsza ze względu na rozrastający się księgozbiór, jak również powiększającą się rzeszę użytkowników. Brakowało regałów mogących pomieścić zamówione książki, dostawiano więc kolejne, które zmniejszały i tak niewielką przestrzeń, bardzo utrudniając pracę. Pomieszczenie Wypożyczalni Miejscowej było na tyle małe, że ograniczało lub wręcz uniemożliwiało swobodne poruszanie się, zwłaszcza na początku roku akademickiego i w okresie sesji, kiedy do pomocy przychodzili pracownicy z innych działów biblioteki. Zapisy czytelników odbywały się tylko przy jednym okienku, przy którym dyżurował bibliotekarz. Warunki lokalowe nie pozwalały na utworzenie kolejnych stanowisk do obsługi, co w znacznym stopniu zmniejszyłoby uciążliwe zarówno dla czytelników, jak i pracowników, kolejki. Zamawianie książek, podobnie jak w innych bibliotekach, polegało na wyszukiwaniu pozycji w katalogu kartkowym i wypisaniu rewersu, który składał się z dwóch części. Czytelnie wypełniony rewers wrzucano do skrzynek umieszczonych w katalogach. W wyznaczonych godzinach magazynier wybierał złożone zamówienia i przygotowywał je do realizacji. W magazynie rewersy były rozkładane według sygnatur (błędne lub nieczytelnie wypełnione odrzucano), pozostałe realizowano. Książki z lewą połówką rewersu wysyłano windą do wypożyczalni. Prawa połówka rewersu zostawała w kartotece magazynowej. Do zadań pracowników wypożyczalni należało m.in. rozładowanie wind towarowych, wypełnionych po brzegi książkami i odpowiednie ustawienie ich na półkach (połówki rewersu były stemplowane datą realizacji i sprawdzane czy sygnatura wypisana na rewersie zgadza się z tą na książce. Prawidłowo zrealizowane ustawiano na półkach według numerów kont czytelniczych. Błędne wycofywano do magazynu do ponownej realizacji). Numer konta był uzależniony od typu czytelnika, np. 1 – studenci Wydziału Filologicznego, 6 – pracownicy UŁ. Po wypożyczeniu książki czytelnikowi rewers włączano do kartoteki kont czytelniczych. Nie zawsze jednak użytkownicy otrzymywali interesujące ich materiały, ponieważ nie mieli możliwości sprawdzenia, czy są one aktualnie dostępne. Problemy te dotyczyły również wypożyczania międzybibliotecznego. Zamówienia przesyłane z innych bibliotek nie zawsze były realizowane. Cały księgozbiór biblioteki znajdował się w magazynie zamkniętym.

„Były miesiące, że zamówienia złożone do wypożyczalni po godz. 13.00, były realizowane dnia następnego, czytelnicy nie byli zadowoleni"[3].

[3] „Gazeta Wyborcza Łódź" 2001, nr 70.

Taka sytuacja miała miejsce w październiku, kiedy zaczynał się nowy rok akademicki. W pozostałe miesiące zamówienia złożone do godz. 18.00 realizowano tego samego dnia. Prowadzenie codziennych statystyk oddziału, oraz rozmowy z dziekanatami na temat czytelników, którzy nie uregulowali swoich zobowiązań bibliotecznych narzuciło konieczność wprowadzenia skróconych godzin otwarcia wypożyczalni – 11.00–18.00. Do godziny jedenastej sprawdzano i monitowano konta czytelnicze, żmudnie wypełniając stosy powiadomień pocztowych. Rocznie wysyłano ok. 10 000 tysięcy takich pism.

Pojawienie się nowoczesnych technologii stworzyło nowe możliwości w zakresie obsługi czytelnika, takie jakich nie było wcześniej – były one związane z automatyzacją procesów bibliotecznych. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego znalazła się szybko w czołówce bibliotek polskich.

W latach 90. podjęto w Bibliotece UŁ prace, związane z utworzeniem katalogu komputerowego, który oddano do użytku czytelnikom w 1998 r. W tym samym czasie z inicjatywy dyrekcji i na polecenie władz uczelni, opracowana została koncepcja rozbudowy Biblioteki UŁ. Podstawowym założeniem tej inwestycji miała być strefa wolnego dostępu, duża i przestronna wypożyczalnia oraz pomieszczenie dla Wypożyczalni Międzybibliotecznej. Czytelnia Główna miała pozostać w starym gmachu. Z różnych względów realizacja tej koncepcji odsunęła się w czasie, aż do 2003 r. Po trzech latach intensywnych prac w październiku 2006 r. oddano do użytku czytelnikom długo oczekiwany nowy gmach biblioteki.

Przygotowując się do pracy w nowych warunkach, pracownicy oddziału odbyli cykl szkoleń. W ciągu czterech miesięcy, od maja do września, do bazy komputerowej wprowadzono ponad 20 tys. kont czytelniczych. Wszystkie informacje o czytelniku: dane osobowe, wypożyczenia, zwroty i rezerwacje znalazły się w bazie elektronicznej. Utworzono ponad 200 kont dla bibliotek polskich i zagranicznych, współpracujących na zasadach wypożyczeń międzybibliotecznych. Wcześniej przeprowadzono zakrojoną na szeroką skalę akcję odzyskania od czytelników wypożyczonych książek w celu ich ponownego opracowania (m.in. umieszczając komunikaty na stronie internetowej, zakładki informacyjne w książkach i prowadząc rozmowy telefoniczne). Mimo licznych apeli, większość książek nie została jednak bibliotece oddana. W związku z tym, zawartość kont czytelniczych także musiała znaleźć się w elektronicznej bazie danych. Dodatkowy problem sprawiały nieczytelnie wypełnione rewersy, które przed wprowadzeniem musiały być skorygowane na podstawie inwentarzy i kart katalogowych. Pomimo tych trudności prace zakończono 30 września.

Ryc. 7. Wypożyczalnia obecnie. Foto: Archiwum BUŁ

1 października 2006 r. bibliotekarze rozpoczęli pracę w dużej, przestronnej i w pełni zautomatyzowanej wypożyczalni (ryc. 7) z pięcioma stanowiskami komputerowymi. Każde wyposażono w: czytniki kodów kreskowych, urządzenia odczytujące dane zakodowane w etykietach RFID, drukarki paragonów potwierdzających stan konta bibliotecznego, urządzenie autoryzujące elektroniczne legitymacje i karty biblioteczne oraz drukarkę deklaracji. Wprowadzono nowoczesny system technologii radiowej RFID (Radio Frequency Identification) połączony z komputerowym systemem bibliotecznym, który identyfikuje czytelnika i książkę zawierającą etykietę RFID. W nowym systemie wypożyczanie polega na umieszczeniu książki na pulpicie, w który wbudowano urządzenie odczytujące dane zapisane w etykiecie RFID. Cała operacja trwa kilka sekund. Czytelnik składa zamówienia na książki i czasopisma elektronicznie z każdego komputera z dostępem do Internetu, wybierając odpowiednią lokalizację odbioru. Jeśli pozycja znajduje się w katalogu komputerowym i ma aktywną opcję *zamów*, użytkownik składa na nią zamówienie, które drukowane jest w magazynie. Wydawnictwa, których opisy nie zostały wprowadzone do bazy komputerowej są zamawiane przy pomocy opcji *Fast Add*. Wypożyczalnia współpracuje z dwoma magazynami zamkniętymi: jednym, znajdującym się w starym gmachu, z którym połączona jest poprzez system transportu podwieszanego *telelift* i drugim, magazynem zwartym, z którego książki przesyłane są do wypożyczalni windą towa-

rową. Przy zapisie czytelnik otrzymuje hasło umożliwiające logowanie się na konto biblioteczne. Po każdej transakcji użytkownik otrzymuje potwierdzenie w postaci wydruku komputerowego, zawierającego informacje o stanie konta. System biblioteczny wysyła automatycznie do czytelników powiadomienia za pośrednictwem poczty elektronicznej. Należą do nich informacje o rezerwacji książek, powiadomienia o upływie terminu ich zwrotu, monity wzywające do uregulowania zaległości. Księgozbiór dydaktyczny „W”, znajdujący się obok wypożyczalni, zawiera podręczniki przeznaczone dla studentów Uniwersytetu Łódzkiego. Czytelnicy mogą tutaj samodzielnie przeglądać książki na półkach i korzystając z urządzenia do samoobsługowego wypożyczania – *selfcheka*, wypożyczać wybrane pozycje na swoje konto. Te same książki można oddać korzystając z tzw. wrzutni. Urządzenie to nie wydaje jednak wydruków potwierdzających zwrot książki. Dzięki wprowadzeniu elektronicznego systemu samodzielnych wypożyczeń i zwrotów oraz wydłużonym godzinom pracy, w Wypożyczalni rozwiązany został, tak uciążliwy dotąd, problem kolejek.

Do 1 października 2009 r., system automatycznie nakładał na konto użytkownika blokadę za nieterminowy zwrot książek, uniemożliwiając przeprowadzenie jakichkolwiek operacji m.in. wypożyczania, przedłużania. W październiku 2009 r. blokadę zastąpiono karą pieniężną.

W roku 2011, w wyniku reorganizacji, Czytelnia Główna została przeniesiona do dawnej Czytelni Czasopism, umożliwiając użytkownikom bezpośredni dostęp zarówno do księgozbioru druków zwartych jak i wielu tytułów polskich i zagranicznych czasopism bieżących z różnych dziedzin wiedzy. W październiku 2012 r. został zmieniony elektroniczny system biblioteczny: Horizon zastąpiono nowocześniejszym Symphony. Konta użytkowników zostały skopiowane do nowego systemu, a obsługa czytelników nie uległa zmianie.

Automatyzacja udostępniania zbiorów spowodowała, że praca w oddziale zmieniła swój charakter. Nie ogranicza się tylko do wydawania książek. Oprócz kwalifikacji z zakresu bibliotekarstwa, pracownik udostępniania powinien znać również techniki informacyjne i komunikacyjne, aby sprostać coraz większym wymaganiom użytkowników. Częste rozmowy z czytelnikami pokazują, że dobrze odnajdują się oni w nowych warunkach. Pozytywnie oceniają dostępność i szerokie możliwości korzystania z usług biblioteki.

Bibliografia

Andrzejewski, J., *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, Łódź 2005.

Biblioteki jutra. Nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej, red. J. Chruścińska, E. Kubisz, Warszawa 2001.

Biblioteki XXI wieku... czy przetrwamy, materiały konferencyjne, Łódź 2006, s. 226.
Stupnicki, R., *Analiza i prezentacja danych ankietowych*, Warszawa 2003.
Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich: materiały konferencyjne, Rzeszów 2005.
O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008.
Bibliotekarstwo, red. Z. Żmigrodzki, Warszawa 1998.
Wycinki prasowe nt. Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego za lata 1945–2006.
Sprawozdanie Biblioteki Uniwersytetu za rok akademicki 1946–1947.
Księga życzeń Czytelni Głównej z lat 1954–1988.

Tomasz Piestrzyński[*], *Katarzyna Mikołajczyk*[**]

Wolny dostęp do zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–2015

Abstract: The Open Access to Holdings in The Library of Łódź University in the Years 1945–2015

This article presents changes in the open access to the library holdings in The Library of Łódź University, which was initially limited to a small reference collection and nowadays is spread to extensive mulitidisciplinary holdings.

Additionally, it presents organizational, technological, and modern architectural solutions for users which create a friendly atmosphere in the Library.

Wolny dostęp jest najbardziej naturalnym i pierwotnym sposobem obcowania z księgozbiorem. W starożytności i średniowieczu studiujących księgi było niewielu, bo niewiele było osób umiejących czytać. Wielka wartość i niewielka liczba ksiąg w bibliotekach sprawiały, że dostęp do nich mieli tylko nieliczni. Pomieszczenia bibliotek starożytnych, a później klasztornych czy uniwersyteckich wypełnione były pilnie strzeżonymi manuskryptami. Księgi przechowywano na półkach pod ścianami lub w skrzyniach, czytelnik korzystał z nich pod czujnym okiem bibliotekarza. Często również zabezpieczano zbiory przymocowując je łańcuchem do pulpitu (libri catenati). Czytelnia stanowiła jednocześnie magazyn książek. Rewolucyjny wynalazek druku przyczynił się do rozpowszechnienia słowa pisanego i gwałtownego zwiększenia liczby książek, a co za tym idzie – zasobów bibliotek. Już w XVI–XVII w. zaczęto modyfikować wnętrza czytelni, aby pomieścić rosnące księgozbiory. Początkowo rozbudowywano półki ścienne, które nierzadko sięgały trzech kondygnacji. Aby można było korzystać ze zbio-

[*] Mgr Tomasz Piestrzyński, dyrektor Bibioteki Uniwersytet Łódzkiego.

[**] Mgr Katarzyna Mikołajczyk, Samodzielna Sekcja Wolnego Dostępu BUŁ.

rów tworzono balkoniki i galeryjki lub używano drabinek. W późniejszym okresie wypełniano przestrzeń czytelni dodatkowymi regałami. Dopiero wiek XIX przyniósł zmiany w budownictwie bibliotecznym. Rozwój przemysłu i techniki a także nauki, spowodował powstawanie nowych ośrodków naukowych, w których istotną rolę odgrywały biblioteki. Wówczas pojawiły się nowatorskie rozwiązania architektoniczne zakładające rozdzielenie przestrzenne poszczególnych funkcji bibliotek – udostępniania, przechowywania i opracowania książek. Bezpośredni kontakt czytelnika z księgozbiorem został zerwany, rolę przewodnika przejął katalog, dostępne pozostały w większości bibliotek niewielkie księgozbiory podręczne[1]. O ile w bibliotekach narodowych, których misją jest gromadzenie, przechowywanie i archiwizacja dorobku człowieka utrwalona na papierze lub innym nośniku, magazyn jest rozwiązaniem słusznym, to w bibliotekach naukowych model ten kłóci się z ideą studiowania. Umberto Eco w rozprawie O bibliotece zauważa, że „główną funkcją biblioteki […] jest odkrywanie książek, których istnienia się nie podejrzewało, a które jak się okazuje są dla nas bardzo ważne". Swobodne wertowanie kolejnych tomów w systemie wolnego dostępu do półek, w którym układ dziedzinowy pozwala czytelnikowi na samodzielny dobór lektury jest istotą kształcenia uniwersyteckiego. Dlatego już w połowie XX w., zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych Ameryki, w architekturze i organizacji bibliotek zaznacza się powrót do wolnego dostępu. Powstają systemy klasyfikacji pozwalające na elastyczny rozwój księgozbioru np.: Klasyfikacja Biblioteki Kongresu, Klasyfikacja Dziesiętna Deweya. W przeciwieństwie do tradycyjnego ustawienia zbiorów wg numerus currens, układ systematyczny wymaga większej przestrzeni, zarówno ze względu na zróżnicowany przyrost woluminów w poszczególnych dziedzinach, jak i niejednolity format książek zajmujących tę samą półkę. Osobnym problemem jest zabezpieczenie księgozbioru, który narażony jest na większe niszczenie i kradzieże. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) była jedną z pierwszych nowopowstających po wojnie bibliotek naukowych w Polsce. Celem twórców było zorganizowanie w Łodzi – pozbawionej dotąd wyższej uczelni – zaplecza dla pracy badawczej, dostosowanego do wymogów środowiska naukowego. Książnica początkowo rozlokowana była w kilku skromnych, przejściowych pomieszczeniach. Pomimo tych utrudnień, w 1946 r. otwarto Czytelnię Główną, w której wolny dostęp obejmował dzieła o charakterze ogólnym – encyklopedie i słow-

[1] J. Wierzbicki, *Optymalne rozwiązania magazynów książek w bibliotekach uniwersyteckich*, Warszawa 1966.

niki. Dwa lata później usystematyzowano także księgozbiór podręczny. Wyodrębniono 25 działów i ok. 130 poddziałów nadając sygnatury alfanumeryczne (symbol działu i numerus saltans) oraz udostępniono szczegółowy katalog alfabetyczny i rzeczowy. Ówczesna dyrektor Biblioteki, Helena Więckowska tak opisuje jego charakter: „Księgozbiór ten stale się powiększa i unowocześnia, zasadą jego jest by był użyteczny i zawsze aktualny”[2]. Niestety ze względu na trudności lokalowe kolekcja ta do 1960 r. musiała pozostać w magazynie. Kolejną agendą oferującą wolny dostęp do zbiorów była utworzona w 1948 r. Czytelnia Czasopism bieżących. Jej funkcjonowanie było utrudnione przez nieterminowe dostawy prasy oraz nie wywiązywanie się wydawców z obowiązku dostarczania czasopism[3].

Taka sytuacja trwała do 1960 r., kiedy oddano do użytku nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej przy zbiegu ulicy Matejki i Narutowicza. Składał się on z 4-kondygnacyjnego budynku głównego i 11. kondygnacyjnego magazynu, połączonych przewiązką, oraz parterowego pawilonu. Ogólna kubatura wynosiła 52 582 m^3, a powierzchnia użytkowa 12 266 m^2. Z tego prawie 50% zajmowały magazyny, 30% – pomieszczenia przeznaczone dla czytelników, ok. 10% – pracownie. W gmachu głównym podstawowe funkcje zewnętrzne usytuowano na trzech poziomach, katalogi na parterze, Wypożyczalnię i Oddział Informacji na I piętrze oraz czytelnie: Główną i Czasopism na II piętrze. Księgozbiór podręczny Czytelni Głównej, po wielu latach, zgodnie z wcześniejszymi założeniami, rozmieszczono według przyjętego porządku i udostępniono w całości na zasadzie wolnego dostępu. Czytelnia Czasopism zaś dawała użytkownikom możliwość samodzielnego korzystania z periodyków bieżących. Wraz z upływem czasu, pojawił się problem braku miejsca na nowe publikacje, który spowodował ograniczenia udostępniania. Szacowana początkowo liczba miliona woluminów, które miał pomieścić gmach Biblioteki, została osiągnięta już w latach 80. XX w. Wówczas rozpoczęto starania o rozbudowę Książnicy. Na poprawę warunków trzeba było jednak czekać do roku 2006.

W 2003 r. rozpoczęto rozbudowę Biblioteki. „Głównym jej założeniem była zmiana organizacji i udostępniania zbiorów w nowym gmachu oraz przedłużenie, przenoszenie i rozszerzenie funkcji ze starego do nowego gmachu, trzymając się sztywno zasady równych poziomów podłóg”[4].

[2] H. Więckowska, *Biblioteka Uniwersytecka*, [w:] *Materiały do dziejów Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1950)*, Łódź 1952.

[3] *Sprawozdania Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, 1945–1960*.

[4] J. Andrzejewski, *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, Łódź 2005.

Po trzech latach budowy, w październiku 2006 r., oddano czytelnikom do użytku nowoczesny gmach Biblioteki, w którym uwzględniono koncepcję otwartych magazynów do zbiorów – wolnego dostępu. Autorami projektu są Iwona i Andrzej Pietkiewiczowie z firmy API PREOJEKT. Ogólna kubatura wynosi 44 050 m^3, a powierzchnia użytkowa 12 258 m^2. Dobudowana część składa się z 6 kondygnacji, z których 4 przeznaczono na magazyny otwarte. Powinny one pomieścić ponad 700 tys. wol. Magazyny te oparte są na jednym module konstrukcyjnym, zapewniającym jednakową wytrzymałość stropów na całej powierzchni. Zostały zaprojektowane tak, żeby można było łatwo zmieniać ich organizację przestrzenną i funkcję.

Zmiana sposobu udostępniania zbiorów wiązała się z koniecznością stworzenia, bądź implementacji istniejącej już systematyki, według której publikacje zostaną uszeregowane na półkach. Budowa nowej klasyfikacji wymagałaby czasu i środków, którymi Biblioteka nie dysponowała. Rozwiązania lokalne, stworzone w niektórych polskich bibliotekach uniwersyteckich (Toruń, Gdańsk) odrzucono, uznano bowiem, że unifikacja jest kryterium nadrzędnym. Zatem wybór, spośród najpopularniejszych na świecie taksonomii, padł na Klasyfikację Biblioteki Kongresu USA (KBK), zastosowaną już wcześniej w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego. W czerwcu 2004 r. w ramach przygotowań personelu i księgozbioru do przeniesienia, w BUŁ odbyło się szkolenie dotyczące nadawania sygnatur KBK, przeprowadzone przez specjalistę polskiego pochodzenia z Rutgers University Library (New Jersey), stypendystę Fundacji Fulbrighta[5]. Dyskusyjnym było to, czy założenia tej systematyki odpowiadają strukturze księgozbioru BUŁ oraz czy będzie ona czytelna dla użytkowników Biblioteki. Podział dziedzinowy KBK powstał na przełomie XVIII i XIX w., co powoduje, że niektórych współcześnie rozwijających się dyscyplin nie odnajduje się intuicyjnie (np. fotografia: opracowania dotyczące sprzętu, poradniki, jak fotografować, oraz albumy zdjęć, są usytuowane w dziale Technika). Największy kłopot, nawet wykwalifikowanym katalogerom, sprawia prawo, ponieważ systemy prawne USA i Polski znacznie odbiegają od siebie i nadanie precyzyjnej sygnatury nie zawsze jest możliwe. Dużego doświadczenia i wyczucia wymaga również sklasyfikowanie piśmiennictwa z pogranicza dyscyplin naukowych[6]. Jednocześnie klasyfikacja ta jest niezwykle elastyczna i dzięki swoim założeniom pozwala na umieszczenie nowego egzemplarza publikacji pomiędzy sklasyfiko-

[5] *Ibidem*.

[6] K. Mikołajczyk, *Wolny dostęp do zbiorów w nowoczesnej bibliotece akademickiej na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, [w:] *Stare i nowe w bibliotece. Współpraca czy konkurencja*, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź 2010.

wanymi wcześniej działami. Dzięki zastosowaniu Klasyfikacji Biblioteki Kongresu, bibliotekarze mogą scharakteryzować przez sygnaturę nie tylko tytuł, ale i konkretny egzemplarz publikacji. Natomiast czytelnicy mają łatwy i szybki dostęp do, obecnie, ponad 200 tys. wol. Układ dziedzinowy pozwala użytkownikom na myszkowanie wśród regałów i przeglądanie tomów sąsiadujących ze sobą na półce, w wypatrywaniu publikacji, która akurat ich zainteresuje. Sprzyja więc nieskonkretyzowanym poszukiwaniom i umożliwia odkrycie tytułów, o jakich istnieniu wcześniej nie wiedzieli. Największą jej zaletą jest możliwość zweryfikowania wybranej lektury, a także wglądu do zbliżonych tematycznie publikacji stojących tuż obok[7].

W połowie 2006 r. opracowano również plan rozmieszczenia poszczególnych dziedzin nauki w wolnym dostępie. Wzięto wówczas pod uwagę przede wszystkim architekturę budynku, oszacowano wielkości oraz przyrost księgozbioru według przyjętej systematyki. Zasada tematycznego ustawienia zbiorów, ze względu na zróżnicowane tempo rozwoju poszczególnych dziedzin nauki, wymaga ciągłych korekt w przyjętym planie zagospodarowania przestrzeni. Niewielkie zmiany wprowadzane są na bieżąco, natomiast przesunięcia całych bloków tematycznych realizowane są w miesiącach wakacyjnych. Obecne rozmieszczenie zbiorów na piętrach wg KBK przedstawiono na ryc. 1.

Wraz z otwarciem nowego gmachu, 1 października 2006 r., postanowiono także usprawnić system administracji kont czytelniczych oraz wypożyczania książek. Działanie to poprzedzone było wprowadzeniem do zintegrowanego systemu bibliotecznego Horizon prawie 60 tys. kont czytelników. Dotychczas system ten funkcjonował jako narzędzie katalogowania dla bibliotekarzy i wyszukiwania dla użytkowników. Włączenie dodatkowo modułu udostępniania, pozwoliło na usprawnienie wypożyczeń i pokazanie w katalogu informacji o statusie książki. Dodatkowym czynnikiem ułatwiającym korzystanie ze zbiorów była instalacja systemu RFID (Radio Frequency Identification), który wprowadzono w celu ochrony i zabezpieczenia księgozbioru, automatycznego wypożyczania i zwracania książek oraz kontroli zasobu. Dzięki połączeniu RFID z ówczesnym systemem bibliotecznym Horizon, użytkownik bez pomocy bibliotekarza wypożycza książki w selfchecku i może je później zwrócić w usytuowanej na parterze wrzutni. Czytelnik otrzymał także możliwość poruszania się z książką z wolnego dostępu po całym gmachu i samodzielnego wybierania miejsca pracy z dokumentem.

[7] T. Piestrzyński, *Architektura i rozwiązania technologiczne w nowoczesnej bibliotece akademickiej na przykładzie nowego gmachu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, [dostęp: 26.11.2014], http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/1645/138-155.pdf?sequence=1.

Ryc. 1. Rozmieszczenie księgozbioru na piętrach wolnego dostępu w 2014 r.
Oprac. własne

Przestrzeń magazynową wyposażono w informację wizualną pokazującą rozmieszczenie księgozbioru na piętrze. Biblioteka oferuje w wolnym dostępie różnorodne obszary do nauki, badań czy też spędzania wolnego czasu – sale do pracy grupowej, czytelnie, pokoje do pracy indywidualnej tzw. celki, samodzielne stanowiska czytelniane pomiędzy regałami oraz pufy. Każde z tych miejsc ma własną akustykę, oświetlenie, wyposażenie i dostęp do usług IT. Dostosowane są one do różnych stylów uczenia się, zachęcają do nauki we własnym tempie, a także inspirują do pracy twórczej. Nowa część Biblioteki, dzięki zachowanej równowadze między przestrzenią dla czytelników, zbiorów, usług i technologii informacyjnych, promuje współpracę między ludźmi oraz zachęca do korzystania z szybkiej i fachowej pomocy specjalistów dziedzinowych. Zadaniem tych ostatnich – bibliotekarzy dziedzinowych, jest kompleksowa obsługa czytelnika. Najważniejsze jest przygotowanie użytkowników do korzystania z Biblioteki i wszystkich oferowanych przez nią usług i udogodnień, aby mogli samodzielnie dotrzeć do wszelkich potrzebnych materiałów. Ponadto pracownicy służą informacją na temat księgozbioru, zasobów elektronicznych oraz usług oferowanych przez Bibliotekę. Dzięki stałym dyżurom bibliotekarzy na piętrach zmniejszyła się bariera komunikacyjna pomiędzy użytkownikiem a obsługującym go bibliotekarzem. Czytelnicy chętnie zwracają się do dyżurujących pracowników z pytaniami, problemami i dezyderatami. Relacje te pozwalają na budowanie więzi bibliotekarz – czytelnik, dzięki której użytkownik traktuje Bibliotekę jako miejsce przyjazne, z którym się utożsamia. Nie mniej ważnym źródłem informacji o potrzebach czytelniczych jest praca magazynowa, czyli włączanie zwrotów i utrzymywanie porządku na półkach. Bibliotekarze Samodzielnej Sekcji Wolnego Dostępu są również odpowiedzialni merytorycznie za zbiory znajdujące się w strefie wolnego dostępu. Dokonują wyboru publikacji do poszczególnych dziedzin nauki. Wykorzystują do tego różnorodne kanały informacji m.in.: bezpośredni kontakt z użytkownikiem, złożone dezyderaty, informacje od współpracowników czy stały monitoring rynku wydawniczego.

Z uwagi na rosnące zainteresowanie czytelników wolnym dostępem oraz kontynuację założenia funkcjonalnej integracji obu budynków, tak aby Biblioteka była dla czytelników spójnym organizmem, łączącym nowoczesne technologie biblioteczne z tradycyjnymi, w 2011 r. powiększono o strefę magazynu otwartego o dotychczasowe pomieszczenie Czytelni Głównej. Wymagało ono remontu, wymiany wykładziny, montażu nowych regałów na zbiory, wstawienia 5 terminali z dostępem do Internetu oraz instalacji sieci Wi-Fi. Po tych czynnościach przeniesiono do niego zbiory szeroko rozumianych nauk historycznych. Ponadto, z części czytelnianej wydzielono 16 numerowanych miejsc, gdzie czytelnicy mogą

również korzystać ze zbiorów sprowadzonych z magazynu zamkniętego. Obecnie Czytelnia nosi nazwę Historycznej i jest bardzo pozytywnie oceniana przez czytelników.

Wbrew pesymistycznym prognozom dotyczącym spadku czytelnictwa w Polsce, w Bibliotece UŁ, dzięki zmianie organizacji i udostępniania zbiorów, odnotowuje się stały wzrost liczby egzemplarzy udostępnionych na miejscu (wykres 1).

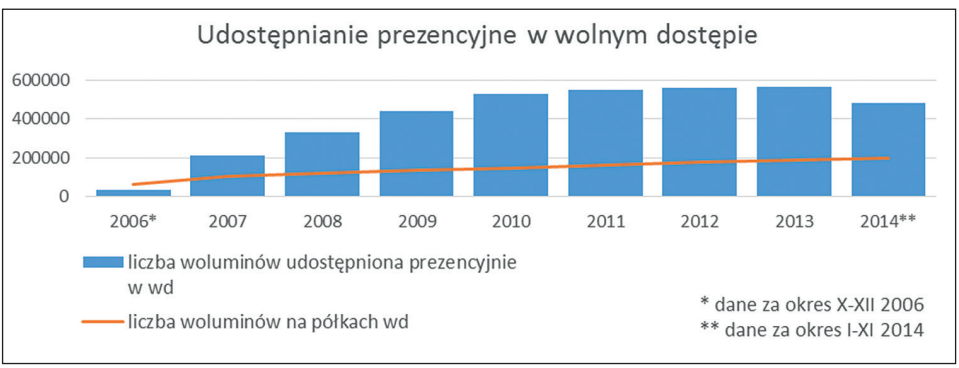

Wykres 1. Liczba woluminów udostępnionych prezencyjnie w strefie wolnego dostępu w latach 2006–2014. Oprac. własne

Realizując założenia integracji obu budynków w wolnym dostępie wprowadzono równolegle system udostępniania z magazynu zamkniętego. Dzięki takiemu rozwiązaniu czytelnik Biblioteki może korzystać równocześnie z publikacji znajdujących się w wolnym dostępie, jak i w magazynie. Zamówienia realizowane są na II p. i w Czytelni Historycznej, co wpływa korzystnie na rosnącą liczbę udostępnianych zbiorów (wykres 2).

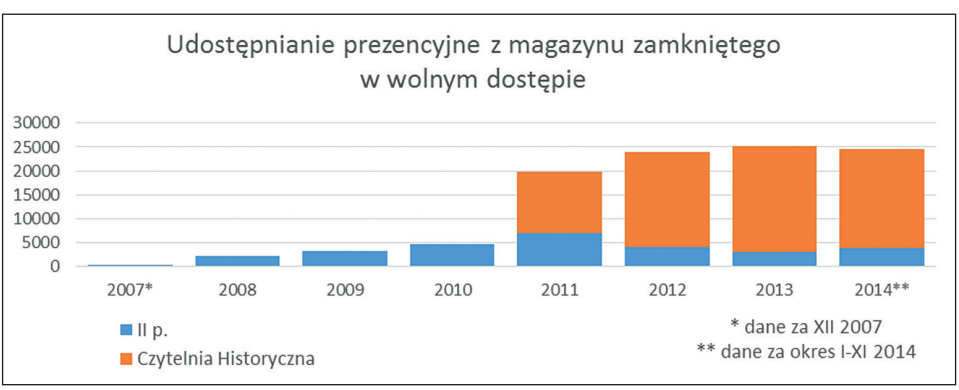

Wykres 2. Liczba woluminów udostępnionych prezencyjnie z magazynu zamkniętego w strefie wolnego dostępu w latach 2007–2014. Oprac. własne

Kolejnym elementem mającym ogromny wpływ na jakość korzystania z wolnego dostępu, jest powszechny dostęp do Internetu, który umożliwia także korzystanie z subskrybowanych przez Bibliotekę baz danych. Czytelnicy mogą z niego korzystać na 40 terminalach usytuowanych na wszystkich piętrach, lub przez sieć Wi-Fi, instalując własne urządzenia przenośne (wykres 3).

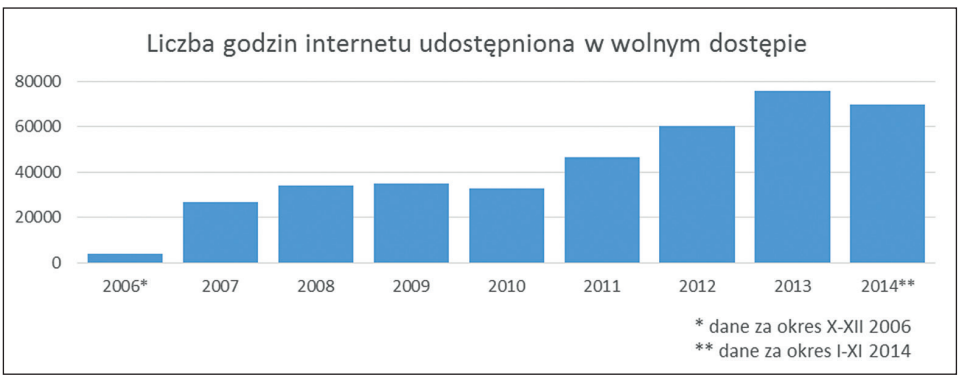

Wykres 3. Liczba godzin Internetu udostępnionych w strefie wolnego dostępu w latach 2006–2014. Oprac. własne

Rok 2012 zapoczątkował kolejne zmiany w funkcjonowaniu wolnego dostępu. Biblioteka UŁ, w ramach Łódzkiej Akademickiej Sieci Bibliotecznej, przeprowadziła migrację do nowego zintegrowanego systemu bibliotecznego Symphony. Zaletą nowego systemu jest wielopoziomowa architektura, oparta na wydzieleniu bazy danych i portalu prezentującego dane. Ponadto, system wprowadził zmianę filozofii wyszukiwania, która czytelnikom ułatwiła przeszukiwanie katalogu bibliotecznego. Umożliwia on też korzystanie z wielu aplikacji np. BookMyne czy e-Library przy jednoczesnym zachowaniu funkcjonalności systemu Horizon.

W czerwcu 2012 r., w trakcie trwania sesji egzaminacyjnej, rozpoczęto także akcję pod przewodnim hasłem „BUŁ-a do północy doda sesji mocy". W czasie wydłużonych godzin otwarcia (20.00–24.00) zachowano pełną obsługę czytelników. Użytkownicy mogli korzystać zarówno z księgozbioru wolnego dostępu, jak i zasobów magazynu zwartego, Internetu oraz elektronicznych baz danych (wykres 4). Pracownicy naukowi i studenci, odwiedzając Bibliotekę oraz dokonując wpisów na wielu forach internetowych w kraju, wyrażali pozytywne opinie na temat przeprowadzonej akcji. Ponadto, wydłużenie godzin otwarcia przez Bibliotekę, zgodne było z ideą Uniwersytetu zawsze otwartego Przedsięwzięcie to powtarzane jest w każdej sesji i wzbudza coraz większe zainteresowanie społeczności akademickiej Uniwersytetu Łódzkiego.

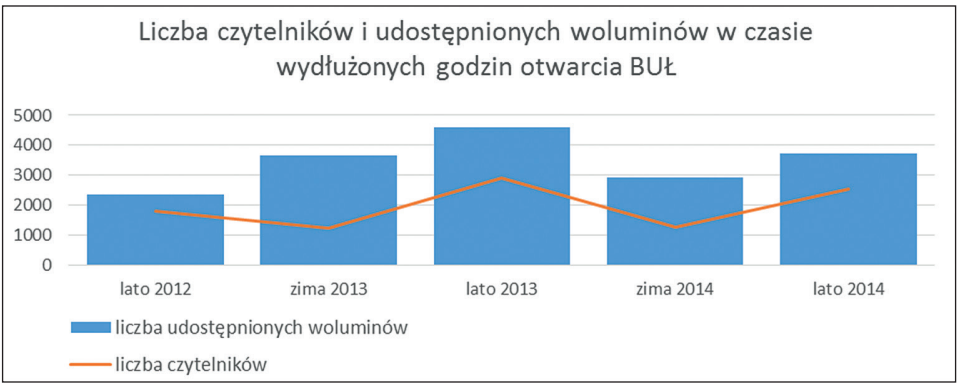

Wykres 4. Liczba czytelników i udostępnionych woluminów w czasie wydłużonych godzin otwarcia BUŁ. Oprac. własne

Wolny dostęp został wyposażony w klimatyzację, dzięki której można ustawić temperaturę i wilgotność w poszczególnych strefach, co stwarza odpowiednie warunki zbiorom i pracującym tam urządzeniom. Przestrzenie wolnego dostępu, wraz z wyodrębnionymi czytelniami, są oświetlone światłem dziennym. Wykładziny wyciszają kroki, a oświetlenie zamontowane między regałami zapala się, dzięki czujnikom ruchu, nad miejscem, w którym znalazł się czytelnik. Przestrzenie wolnego dostępu dostosowane są również do potrzeb użytkowników niepełnosprawnych. W nowym gmachu zainstalowane są specjalistyczne podnośniki, odpowiednio oznakowane windy oraz sprzęt specjalistyczny: stanowisko komputerowe WINDOW-EYES PL 6.1, powiększalnik MyReader, urządzenie lektorskie POET Compact, drukarka brajlowska ViewPlus Pro Gen II, klawiatury Intellikeys, Big Keys LX, Maltron jednoręczna, myszy komputerowe Smart Nav AT, Track Ball. Oczywiście odpowiednio dostosowane są także toalety.

Bezpośredni dostęp do zbiorów jest w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego znany i stosowany od początków istnienia Książnicy – od 70. lat. Przez pierwsze dziesięciolecia obejmował on tylko księgozbiory podręczne i bieżące druki periodyczne, spełniając jednak podstawową funkcję – szybki dostęp do piśmiennictwa ogólnego i elementarnego. Dopiero w 2006 r., wraz z rozbudową Biblioteki, wprowadzone zmiany organizacji i udostępniania zbiorów pozwoliły na pełne wykorzystanie idei magazynów otwartych. Dzięki temu Biblioteka, między innymi, stała się obiektem na miarę XXI w. Dopełnieniem tego procesu było zastosowanie w nowym gmachu nowoczesnych rozwiązań organizacyjnych, technologicznych i architektonicznych, które oszczędzają czas i czynią Bibliotekę miejscem przyjaznym. Nowa przestrzeń biblioteczna jest całkowicie podporządkowana czytelnikom. To oczywiste – przecież właśnie ich potrzeby wyznaczają nam, bibliotekarzom, kierunki zmian.

Bibliografia

Andrzejewski J., *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, Łódź 2005.

Eco U., *O bibliotece*, Wrocław 1990.

Mikołajczyk K., *Wolny dostęp do zbiorów w nowoczesnej bibliotece akademickiej na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, [w:] *Stare i nowe w bibliotece. Współpraca czy konkurencja*, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź 2010.

Piestrzyński T., *Architektura i rozwiązania technologiczne w nowoczesnej bibliotece akademickiej na przykładzie nowego gmachu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, [dostęp: 26.11.2014], http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/1645/138-155.pdf?sequence=1.

Więckowska H., *Biblioteka Uniwersytecka*, [w:] *Materiały do dziejów Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1950)*, Łódź 1952.

Wierzbicki J., *Optymalne rozwiązania magazynów książek w bibliotekach uniwersyteckich*, Warszawa 1966.

Wrocławska M., *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego bazą sukcesów naukowych użytkowników? Zmiany w organizacji komunikacji naukowej w latach 2006–2007*, [dostęp: 26.11.2014], http://eprints.rclis.org/13697/1/wroclawska-n.pdf.

Sprawozdania Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego za lata 1945–1960.

Mariola Augustyniak[*]

Początki, rozwój i stan obecny systemu informatycznego Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

Abstract: The Beginnings, the Development and the Current State of the Computer System in the Library of Łódź University

The article presents the history of the computer system in the Library of Łódź University.

The expansion of computerization has changed the face of the Library, which has to be up to the requirements of the twenty-first/XXI century users, also in the range of offered information services. The evolution of the library information system covered technical infrastructure, reorganizations and the extension of functionality of the system. This allowed a growing range of activities within the Library, the information system of The University of Łódź, and beyond the local structures by implementing interlibrary cooperation mechanisms.

1. Wstęp

Pojawienie się terminu „system informatyczny" związane jest z rozwojem nowych technologii, co w odniesieniu do bibliotek sprowadza się przede wszystkim do komputeryzacji procesów bibliotecznych. Intensywny rozwój automatyzacji w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego rozpoczął się w połowie lat 90. ubiegłego stulecia i w początkowym okresie koncentrował się przede wszystkim na zakupie zintegrowanego systemu bibliotecznego Horizon. Wydarzenie to, uznane przez Marię Wrocławską i Jana Janiaka za pierwszy z czterech „momentów historycznych" w dziejach BUŁ, które „zaważyły na rozpoczętym i nie zakończonym jeszcze

[*] Mgr Mariola Augustyniak, zastępca Dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, Samodzielna Sekcja ds. Komputeryzacji BUŁ.

po dzień dzisiejszy procesie zmian organizacyjnych"[1], było przedsięwzięciem równie ważnym co kosztownym i wymagającym ogromnej pracy merytorycznej. Dlatego też, wzorem innych środowisk bibliotekarskich, łódzkie biblioteki naukowe podjęły współpracę w ramach Międzyuczelnianego Zespołu Bibliotecznego[2], powołanego do życia w 1994 r. W jego skład weszła również BUŁ, jako największa biblioteka regionu łódzkiego. Działania te zaowocowały uzyskaniem z Fundacji Andrew W. Mellona grantu na zakup i wdrożenie zautomatyzowanego systemu bibliotecznego Horizon, co pozwoliło na rozwiązanie, przynajmniej w początkowym okresie, problemów finansowych planowanego przedsięwzięcia. Dzięki zaangażowaniu i wspólnej pracy wszystkich bibliotek wdrożenie systemu stało się faktem i pierwsze rekordy zaczęły zapełniać bazy biblioteczne.

Po automatyzacji spodziewano się bardzo wiele. Wśród oczekiwań wymienić można:

– dążenie do usprawnienia procesów bibliotecznych, przyspieszenie opracowania zbiorów i usprawnienie obsługi czytelników,

– umożliwienie wdrożenia nowych mechanizmów współpracy międzybibliotecznej,

– usprawnienie procesu wymiany informacji,

– umożliwienie szybkiego i łatwego dostępu do metadanych i do pełnych tekstów w jak najszerszym zakresie.

Nie wszystkie nadzieje pokładane w komputeryzacji bibliotek zostały spełnione, a na pewno nie od razu. W miarę upływu czasu okazało się, że system informatyczny nie może być elementem stałym, a wręcz przeciwnie, musi ulegać permanentnym modyfikacjom wraz ze zmieniającymi się potrzebami czytelników, warunkami organizacyjnymi macierzystej instytucji i pojawianiem się nowych możliwości technicznych.

2. Struktura systemu informatycznego BUŁ

Struktura i rozwój systemu informatycznego w ramach jednolitego systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Łódzkiego omówione zostały na XI Krajowym Forum Informacji Naukowej i Technicznej

[1] J. Janiak, M. Wrocławska, *„Filozofia codzienności". Tradycyjne i nowoczesne formy pracy i zarządzania biblioteką (na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego). Rozważania poważne i niepoważne*, [w:] *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji. Działania i codzienność. Materiały konferencyjne, t. l, Poznań, 15–17 VI 2005*, red. H. Ganińska, Poznań 2005, s. 104.

[2] Międzyuczelniany Zespół Biblioteczny został powołany do życia przede wszystkim z przyczyn finansowych. Jego powstanie wiązało się z wystąpieniem do Fundacji Andrew W. Mellona z wnioskiem o przyznanie grantu na zakup i wdrożenie zautomatyzowanego systemu bibliotecznego Horizon. Inicjatywa zaowocowała dalszą współpraca, trwającą do dnia dzisiejszego. Od 2003 r. Międzyuczelniany Zespół Biblioteczny nosi nazwę Łódzkiej Akademickiej Sieci Bibliotecznej (ŁASB).

w 2011 r.[3] W ciągu trzech lat, jakie minęły od tego czasu system informatyczny BUŁ wciąż się zmieniał, niemniej podstawowe czynniki wpływające na jego ewolucję pozostały takie same. Główne z nich to:

– konieczność ciągłego usprawniania procesów bibliotecznych i dostosowania się do zmian organizacyjnych zachodzących w ramach uczelnianego systemu biblioteczno-informacyjnego,

– rozwój nowych nośników informacji i konieczność zorganizowania dostępu do tych zasobów dla użytkowników,

– rozwój współpracy międzybibliotecznej,

– zróżnicowane potrzeby i coraz większe wymagania użytkowników,

– zmiany w zakresie regulacji prawnych,

– nowe możliwości techniczne, pozwalające na unowocześnienie systemu informatycznego.

Podstawowymi segmentami systemu informatycznego BUŁ są: zintegrowany system biblioteczny, strona WWW biblioteki i poczta elektroniczna. Odgrywają one szczególnie ważną rolę ze względu na przepływ informacji między poszczególnymi elementami systemu informatycznego. Duże znaczenie mają także: Biblioteka Cyfrowa UŁ, Repozytorium UŁ i zasoby elektroniczne udostępniane przez serwer HAN. Jednak centralnym punktem systemu informatycznego pozostaje, niezależnie od zmian i modyfikacji dokonujących się na przestrzeni lat, zintegrowany system biblioteczny. Najważniejszymi wydarzeniami w historii rozwoju systemu informatycznego BUŁ począwszy od 1997 r. były:

– 1997 – wdrożenie zintegrowanego systemu bibliotecznego Horizon[4],

– 2001 – rozpoczęcie współpracy z Centralną Kartoteką Haseł Wzorcowych (CKHW)[5],

– 2002 – rozpoczęcie współpracy z katalogiem centralnym NUKAT[6],

– 2006 – oddanie do użytku nowego gmachu BUŁ,

– wdrożenie modułu udostępniania systemu Horizon,

– integracja systemu bibliotecznego z systemem RFID[7],

---

[3] M. Augustyniak, *Twórcy systemu informatycznego biblioteki akademickiej. Z doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, „Kwartalnik PTINT" 2012, nr 2, s. 66–72.

[4] Prace wdrożeniowe trwały od 1994 r., zaś w grudniu 1997 r. pierwsze rekordy bibliograficzne zostały wprowadzone do bazy.

[5] W 2001 r. BUŁ zakupiła 5 licencji oprogramowania systemu VTLS dające techniczne możliwości podjęcia współpracy z CKHW, która od 2002 r. stała się integralna częścią NUKAT-u.

[6] NUKAT (Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny) – katalog centralny polskich bibliotek naukowych i akademickich tworzony metodą współkatalogowania, z którym BUŁ aktywnie współpracuje od początku jego powstania w 2001 r. http://www.nukat.edu.pl/.

[7] RFID (Radio Frequency Identification) – system identyfikacji obiektów za pomocą fal radiowych, wykorzystywany również w rozwiązaniach dla bibliotek w zakresie kontroli i zarządzania zbiorami. W BUŁ od października 2006 r.

– 2007 – wdrożenie elektronicznego zamawiania zbiorów w systemie bibliotecznym Horizon,
– udostępnienie usługi Wi-Fi[8],
– 2008 – uruchomienie Biblioteki Cyfrowej UŁ,
– 2009 – digitalizacja i udostępnienie czytelnikom katalogu kartkowego Oddziału Zbiorów Specjalnych obejmującego zbiory Sekcji Kartografii, Ikonografii i Starych Druków,
– 2011 – uruchomienie Repozytorium UŁ[9],
– 2012 – migracja do nowego systemu bibliotecznego Symphony,
– 2014 – udostępnienie Multiwyszukiwarki EBSCO Discovery Service (EDS)[10],
– zakończenie procesu digitalizacji katalogu alfabetycznego i udostępnienie cyfrowych katalogów kartkowych w nowym interfejsie.

Każde z tych wydarzeń wiązało się z koniecznością modyfikacji systemu informatycznego BUŁ i zintegrowanego systemu bibliotecznego. W miarę upływu czasu niektóre elementy systemu informatycznego zdezaktualizowały się lub zostały zastąpione przez inne rozwiązania, inne musiały zostać zawieszone ze względu na zmieniające się uwarunkowania i konieczność dostosowania do nowych możliwości. Równocześnie nowe narzędzia informatyczne wymagały integracji z systemem informatycznym, wpływając na rozbudowę jego struktury. Zależności między elementami systemu informatycznego mają charakter jedno- lub dwustronny. Mogą wiązać się z modyfikacjami danych lub tylko z ich generowaniem i tworzeniem raportów. W przypadku Biblioteki Cyfrowej i Repozytorium są to tylko linki kierujące od metadanych do pełnego tekstu[11]. Strukturę systemu informatycznego BUŁ według stanu na listopad 2014 r. ilustruje diagram – ryc. 1.

[8] Bezprzewodowy dostęp do sieci Internet kontrolowany jest za pomocą oprogramowania umożliwiającego autoryzację użytkownika i limitowanie czasu korzystania z tej usługi.

[9] Repozytorium UŁ zostało oficjalnie powołane do życia Zarządzeniem Rektora w 2013 r., jednak w praktyce już od 2011 r. zaczęto deponować w nim teksty.

[10] Multiwyszukiwarka EBSCO Discovery Service (EDS) umożliwia jednoczesne przeszukiwanie wielu sieciowych zasobów informacji: baz danych, serwisów czasopism i książek elektronicznych, katalogu bibliotecznego, Repozytorium UŁ oraz Biblioteki Cyfrowej UŁ.

[11] W opisach bibliograficznych w systemie Horizon zamieszczane są w odpowiednim polu adresy URL prowadzące do pełnych tekstów publikacji w Bibliotece Cyfrowej UŁ. Podobna zasada jest zastosowana w przypadku Repozytorium UŁ w zakresie publikacji dostępnych również w formie drukowanej i skatalogowanych w zintegrowanym systemie bibliotecznym.

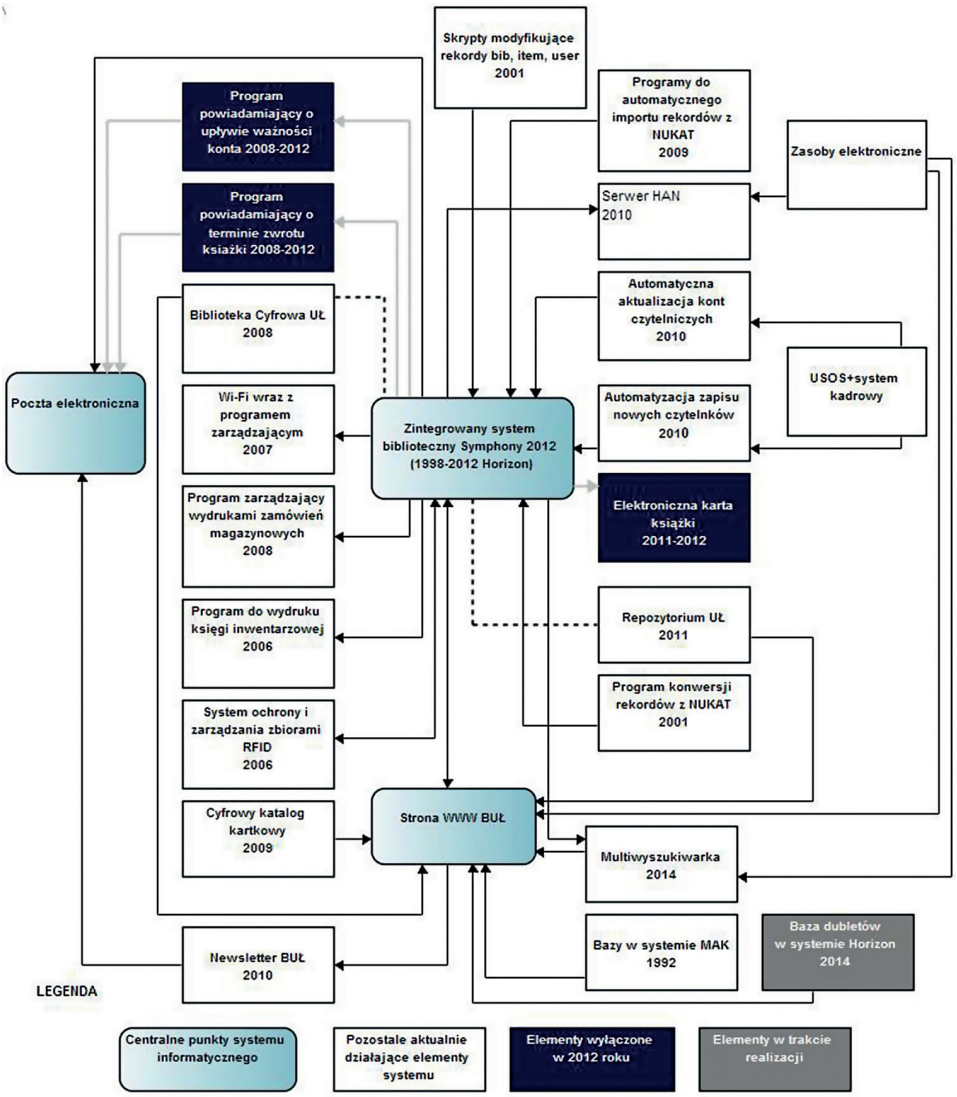

Ryc. 1. Schemat struktury systemu informatycznego Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego według stanu na listopad 2014 r. Oprac. własne

Istotne znaczenie dla rozwoju systemu informatycznego BUŁ miało podjęcie decyzji o rozpoczęciu aktywnej współpracy z Narodowym Uniwersalnym Katalogiem Centralnym NUKAT. Organizacja płynnej współpracy z Centralną Kartoteką Haseł Wzorcowych (CKHW – od 2001) i z NUKAT (od 2002) wymagała zastosowania odpowiedniego oprogramowania, które przyspieszyło i usprawniło pracę bibliotekarzy, a dzięki temu wpłynęło na tempo budowy katalogu lokalnego. Kolejnym

przełomowym momentem w rozwoju systemu informatycznego BUŁ było oddanie do użytku nowego gmachu biblioteki w 2006 r., wiążące się z wdrożeniem elektronicznej rejestracji wypożyczeń i integracją systemu RFID z systemem bibliotecznym Horizon. Pięć miesięcy później uruchomiono elektroniczne zamawianie zbiorów i udostępniono usługę Wi-Fi, co wymagało włączenia w strukturę systemu informatycznego kolejnych elementów. Ważnym wydarzeniem w zakresie rozbudowy struktury systemu informatycznego BUŁ było również uruchomienie Biblioteki Cyfrowej UŁ w kwietniu 2008 r. i Repozytorium UŁ trzy lata później. Pozostałe elementy przedstawione na rysunku wiążą się przede wszystkim ze zmianami organizacyjnymi, dokonującymi się w bibliotece i modyfikacjami zintegrowanego systemu bibliotecznego Horizon i Symphony. Ta ostatnia grupa modyfikacji wynika głównie z braków funkcjonalnych zintegrowanych systemów bibliotecznych, nie zawsze spełniających wszystkie wymagania wynikające z organizacji pracy w danej bibliotece.

Duże znaczenie dla zaistniałych w ciągu ostatniego roku zmian w strukturze systemu informatycznego BUŁ miała migracja danych z systemu Horizon, użytkowanego w bibliotece od 1997 r., do nowocześniejszego systemu Symphony firmy Sirsi Dynix, przeprowadzona w 2012 r. System Symphony przejął niektóre funkcje realizowane dotąd przez narzędzia zewnętrzne. W efekcie zrezygnowano:

– z zewnętrznego narzędzia przypominającego czytelnikom o terminie zwrotu wypożyczonych egzemplarzy – funkcja ta od 2012 r. jest realizowana bezpośrednio przez system Symphony i nie wymaga narzędzi zewnętrznych,

– ze skryptu blokującego konta czytelnicze ze względu na przetrzymanie wypożyczonych egzemplarzy – funkcja ta również od 2012 r. jest realizowana bezpośrednio przez system Symphony i nie wymaga narzędzi zewnętrznych.

Niestety, system Symphony, mimo że nowocześniejszy od stosowanego do 2012 r. systemu Horizon, również musi być wspomagany przez dodatkowe skrypty i rezygnując z jednych narzędzi zewnętrznych trzeba było zastosować nowe. Ich działanie pozwala m.in. na spełnienie wymogów w zakresie ochrony danych osobowych i umożliwia realizację niektórych funkcji związanych z obsługą zamówień magazynowych[12].

Wdrożenie nowego systemu bibliotecznego jest zawsze przedsięwzięciem trudnym, a w przypadku dużej biblioteki naukowej z tak złożoną strukturą jak BUŁ, szczególnie skomplikowanym. Z tego powodu niektó-

[12] Dodatkowe narzędzia umożliwiają: zmianę haseł dostępu do systemu dla bibliotekarzy (przy zachowaniu wymogów częstotliwości zmian i formy hasła), wydruk danych czytelnika w czytelnej i zrozumiałej formie, przywrócenie macierzystej lokalizacji egzemplarza w przypadku usunięcia zamówienia magazynowego przez czytelnika.

re funkcje, realizowane wcześniej dzięki dodatkowym programom, zostały zawieszone, co nie oznaczało całkowitej rezygnacji z ich ponownego wdrożenia. Elektroniczna karta książki, funkcjonująca w bibliotece około roku, miała duży wpływ na płynny przebieg procesów gromadzenia i opracowania zbiorów bibliotecznych. Funkcjonalność ta nie została powtórnie uruchomiona i ze względu na specyfikę systemu Symphony trudno będzie przywrócić ją w dawnej formie. Udało się natomiast powrócić do rejestracji czytelników i aktualizacji kont czytelniczych w oparciu o system USOS, co przyspiesza obsługę czytelników.

3. Samodzielna Sekcja ds. Komputeryzacji

System informatyczny to nie tylko sprzęt i technologia. Bardzo ważnym czynnikiem w procesie tworzenia systemu informatycznego i wdrażania zintegrowanego systemu bibliotecznego są zaangażowani w ten proces ludzie. Jednostką organizacyjną odpowiedzialną za wdrożenie zintegrowanego systemu bibliotecznego Horizon w BUŁ była, powołana do życia od 1 maja 1996 r., Samodzielna Sekcja ds. Komputeryzacji (SSK)[13]. Był to zespół liczący wówczas 3 i pół etatu, składający się z administratora systemu Horizon i jednocześnie kierownika sekcji, 2 informatyków (1+ pół etatu) i jednego starszego bibliotekarza. Na SSK spoczywał obowiązek szkolenia pracowników biblioteki w zakresie obsługi komputera oraz korzystania z Internetu i baz MAK[14], jak również administracja i rozbudowa lokalnej sieci BUŁ (LAN), administrowanie serwerami i prowadzenie aktualnej strony WWW biblioteki[15]. Najwięcej czasu poświęcano jednak na wdrożenie systemu Horizon, migracje do jego kolejnych wersji, uruchomienie nowych modułów i funkcjonalności oraz merytoryczne przygotowanie do pracy w systemie pracowników BUŁ i bibliotek zakładowych UŁ. Skład osobowy SSK zmieniał się

[13] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej oraz sieci bibliotek zakładowych Uniwersytetu Łódzkiego za rok 1996 (skrócone)*, s. 9.

[14] Bazy prowadzone od 1992 r. przez Oddział Informacji Naukowej obejmowały początkowo katalog księgozbioru podręcznego Oddziału Informacji Naukowej, doktoraty i habilitacje UŁ, bibliografię dorobku pracowników UŁ i katalog płyt CD. Obecnie prowadzony jest tylko katalog Informacji Naukowej obejmujący księgozbiór bibliologiczny i informacyjny i katalog doktoratów UŁ, zamknięty w 2008 r. i kontynuowany w systemie bibliotecznym Horizon/Symphony. W 2001 r. zakupiono oprogramowanie MAK WWW, umożliwiające dostęp internetowy do baz utrzymywanych w programie MAK, co znacznie ułatwiło czytelnikom korzystanie z tych zasobów.

[15] W 2012 r. prowadzenie strony internetowej przejął od SSK Oddział Informacji Naukowej i Prac Dydaktycznych BUŁ.

co prawda na przestrzeni lat, zarówno jeśli chodzi o administratora zintegrowanego systemu bibliotecznego, jak pozostałych pracowników – bibliotekarzy i informatyków, jednak liczebność tego zespołu nie ulegała radykalnej zmianie. W latach 1997-2005 SSK liczyła 5 osób (4 i pół etatu), w tym administrator systemu – kierownik Sekcji, 1 starszy bibliotekarz, 3 informatyków. Zwiększenie zatrudnienia w marcu 2006 r. stało się konieczne ze względu rozbudowę systemu informatycznego BUŁ, wdrożenie nowych funkcjonalności zintegrowanego systemu bibliotecznego i włączenie się do współkatalogowania coraz większej liczby bibliotek zakładowych UŁ. W takim składzie osobowym, mimo systematycznej rozbudowy systemu informatycznego biblioteki, SSK pracuje do dnia dzisiejszego. Od października 2006 r. informatycy pracują w trybie dwuzmianowym. Dzięki temu przez cały czas otwarcia biblioteki dla czytelników zapewniona jest pomoc w zakresie działania i obsługi urządzeń wchodzących w skład infrastruktury informatycznej BUŁ.

Sprawne funkcjonowanie systemu informatycznego zależy od współpracy wszystkich osób zaangażowanych w proces jego tworzenia. Dotyczy to zarówno wzajemnych relacji między pracownikami SSK, poszczególnymi działami BUŁ, jak i kontaktów z osobami należącymi do innych struktur i jednostek o zasięgu regionalnym czy ogólnokrajowym. Takie zadania SSK realizuje biorąc udział w pracach ŁASB i zespołów roboczych powoływanych okazjonalnie dla realizacji określonych zadań[16]. W skali krajowej współpraca realizowana jest w ramach Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT i Federacji Bibliotek Cyfrowych (FBC). Pracownicy SSK biorą udział w konferencjach i warsztatach związanych z zakresem swojej działalności. W latach 2001–2014 uczestniczyli w 25 konferencjach i warsztatach, wygłaszając 12 referatów. Zarówno informatycy jak i bibliotekarze starają się podwyższać swoje kwalifikacje. Wszyscy pracownicy mają ukończone studia magisterskie, a w przypadku studiów innych niż bibliotekoznawcze lub informatyczne, również kierunkowe studia podyplomowe. Uczestniczą także w szkoleniach podnoszących kwalifikacje[17]. Niezależnie od szkoleń praca w SSK wymaga samodzielności w zdobywaniu wiedzy i samokształcenia.

[16] Na przykład w 2012 r. powołano kilkuosobowy zespół roboczy ds. wdrożenia systemu bibliotecznego Symphony. Zespół zajmował się ustaleniem harmonogramu wdrożenia i szkoleń, a po przeprowadzeniu migracji pracuje nad ustaleniem warunków ostatecznego przyjęcia systemu i planami dotyczącymi nowych funkcjonalności.

[17] 2001 r. – szkolenia z zakresu administrowania serwerem Novell użytkowanym w BUŁ do 2009 r., 2004 r. – kurs „Querying Microsoft SQL Server 2000 with Transact-SQL" (M. Augustyniak), 2011 r. – szkolenie techniczne dla informatyków, poświęcone urządzeniom do ochrony styku sieci firmowej z Internetem firmy NETASQ – Administrator NETASQ UTM.

4. Zakres i zasięg systemu informatycznego BUŁ

Rozwój systemu informatycznego BUŁ można rozważać nie tylko w aspekcie infrastruktury informatycznej, a więc narzędzi, które powstawały wraz z pojawiającymi się potrzebami, ale także w kontekście rozszerzania się jego zasięgu – w wyniku przyłączania do wspólnego systemu biblioteczno-informacyjnego nowych jednostek i zakresu – w odniesieniu do nowych funkcjonalności.

Centralnym punktem systemu informatycznego BUŁ jest zintegrowany system biblioteczny, dawniej Horizon, obecnie Symphony. Zintegrowany system biblioteczny składa się z kilku modułów. Niektóre z nich mogą funkcjonować niezależnie od siebie, przy czym założeniem systemu jest oczywiście wdrożenie wszystkich jego elementów, co pozwala na pełne wykorzystanie możliwości i osiągnięcie celu, jakim jest wspomaganie procesów bibliotecznych w najbardziej efektywny sposób. Podstawowe moduły wchodzące obecnie w skład zintegrowanego systemu bibliotecznego, to: OPAC[18], czyli publiczny dostęp do katalogu biblioteki, Gromadzenie, Katalogowanie, Czasopisma (obsługujący akcesję wydawnictw ciągłych), Udostępnianie, Rezerwacje, czyli zamówienia egzemplarzy aktualnie niedostępnych (wypożyczonych przez innego czytelnika), Close Stack, czyli zamawianie zbiorów aktualnie dostępnych z magazynów bibliotecznych[19], a także rozbudowany moduł administratora, pozwalający na konfigurację systemu zgodnie z potrzebami biblioteki. Wdrażanie systemu Horizon rozpoczęto w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego w 1994 r., zaś pierwsze rekordy bibliograficzne wprowadzono w 1998 r. Nie od razu jednak uruchomiono wszystkie funkcjonalności systemu i nie w formie obecnej, znanej dobrze użytkownikom i pracownikom.

Istnienie modułu OPAC, umożliwiającego czytelnikom przeglądanie katalogu biblioteki, wydaje się być dzisiaj oczywiste. Jednak publiczny dostęp do bazy nie funkcjonował od razu w dzisiejszym kształcie. W latach 1998–1999 dostęp do katalogu BUŁ, podobnie jak do katalogów pozostałych bibliotek wdrażających system Horizon, był w fazie testów Początkowo ze strony internetowej biblioteki był to dostęp wykorzystujący połączenie przez Telnet[20]. Korzystanie z katalogu w takiej formie było zdecydowanie bardziej skomplikowane niż obecnie, a ponadto oprogramowanie zawierało błędy utrudniające poszukiwania potrzebnej literatury, co ilustruje ryc. 2.

[18] OPAC – Online Public Access Catalog.

[19] Close Stack – moduł zintegrowanych systemów bibliotecznych Horizon i Symphony, pozwalający na składanie zamówień na zbiory przechowywane w magazynach zamkniętych.

[20] Telnet – standard protokołu komunikacyjnego używanego w sieciach komputerowych.

Dostęp do katalogu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi poprzez TELNET

[Początek] [Opis] [ISO-8859-2 w MS Windows] [Problemy przy przewijaniu indeksów] [Uwagi]

Opis

Katalog *on-line* książek w BUŁ dostępny jest przez TELNET. Należy zalogować się do hosta cat.lib.uni.lodz.pl jako użytkownik **katalog** albo **catalog** (lub w skrócie: **kat** albo **cat**) bez hasła. Możliwe jest również logowanie z pominięciem pytania o *username*. Trzeba zalogować się do portu 24 lub logując się do standardowego portu poprzedzić nazwę terminala frazą **cat-**, np. *cat-vt100*.

[Początek] [Opis] [ISO-8859-2 w MS Windows] [Problemy przy przewijaniu indeksów] [Uwagi]

Problemy z kodowaniem znaków pod MS Windows 95

Standardowy klient TELNET pod MS Windows źle wyświetla zestaw znaków ISO-8859-2. Aby uniknąć tego problemu należy nazwę terminala poprzedzić frazą **win-**, np. *wtn-vt100*. Spowoduje to przekodowanie wyświetlanego zestawu znaków tak, aby był dobrze wyświetlany pod MS Windows. Nazwę terminala podaje się w oknie dialogowym 'Połącz', np.:

[Początek] [Opis] [ISO-8859-2 w MS Windows] [Problemy przy przewijaniu indeksów] [Uwagi]

Zatrzymywanie się podczas przewijania

System *Horizon* zawiera błąd, który powoduje powstawanie nieciągłości w tablicach indeksowych. Wskutek tego nie ma możliwości przewinięcia całego indeksu alfabetycznego od *A* do *Z*, bo w pewnym momencie program zatrzymuje się tak, jakby nie było dalszych rekordów. Można ominąć to wracając do listy indeksów i po *Szukaj:* wpisać wyrażenie odpowiadające ostatniemu (lub pierwszemu, jeśli w górze) wyświetlanemu rekordowi.

[Początek] [Opis] [ISO-8859-2 w MS Windows] [Problemy przy przewijaniu indeksów] [Uwagi]

Ryc. 2. Dostęp do katalogu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego przez Telnet[21]
Oprac. własne

Równolegle testowany był dostęp przez WWW (WebPAC)[22], który ostatecznie oddano do użytku czytelnikom wszystkich bibliotek łódzkich wchodzących w skład Łódzkiej Akademickiej Sieci Bibliotecznej od stycznia 2000 r.[23] Wspólny interfejs, dostępny ze strony Konsorcjum Bibliotek Łódzkich obejmował wówczas 10 bibliotek[24].

W sierpniu 2008 r., wraz z przeprowadzeniem w BUŁ migracji systemu Horizon do wersji 7.3, WebPAC został zastąpiony przez nowy produkt – Horizon Information Portal (HIP), a Od 2012 r., po migracji do systemu Symphony, HIP ustąpił miejsca E-Library. W dalszym ciągu funkcjonuje wspólny interfejs wszystkich bibliotek – członków ŁASB[25].

---

[21] Wayback Machine – Internet Archive, [dostęp 18.11.2013], http://web.archive.org/web/*/irys.uni.lodz.pl.

[22] WebPAC – dostęp przez WWW do katalogów bibliotek użytkujących system Horizon w wersji 5.1 i 5.3.

[23] B. Feret, Łódzka Akademicka Sieć Biblioteczna, [dostęp 18.11.2013], http://212.191.39.139/projekt.html.

[24] W 2000 r. wspólny interfejs obejmował katalogi bibliotek: Akademii Medycznej, Akademii Muzycznej, Akademii Sztuk Pięknych, CBMiM PAN, PWSFTviT, Politechniki Łódzkiej, Uniwersytetu Łódzkiego, d. WAM, WSD i Biblioteki im. Piłsudskiego. Po utworzeniu w 2002 r. Uniwersytetu Medycznego w Łodzi (z połączenia Akademii Medycznej i Wojskowej Akademii Medycznej) i przystąpieniu do ŁASB Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi, w dalszym ciągu w skład ŁASB wchodzi 10 bibliotek.

[25] Wspólny interfejs dostępny jest pod adresem http://www.biblioteki.lodz.pl/.

Dostęp do bazy biblioteki w katalogu komputerowym zlokalizowanym na terenie BUŁ również przeszedł kilka etapów. Do 2001 r. funkcjonował klient wykorzystujący połączenie przez Telnet[26], działający w trybie tekstowym, Character User Interface (CHUI). Dążono do jego zmiany nie tylko ze względu na mało przyjazny dla czytelnika sposób przeszukiwania bazy, ale przede wszystkim z powodu błędnych informacji otrzymywanych przez czytelników – zastosowany system nie przewidywał odsyłaczy. W 2002 r., mimo problemów sprzętowych, udało się zmienić software w katalogu komputerowym zastępując program działający w systemie DOS przeglądarką działającą w systemie Windows, Windows User Interface (WUI). Równocześnie rozbudowano o kilka stanowisk katalog komputerowy, co miało istotne znaczenie ze względu na powiększającą się bazę i coraz liczniejszą grupę korzystających. Przeglądarka WUI miała dużo przyjaźniejszy w obsłudze interfejs i dawała wiarygodne i pełne wyniki wyszukiwania, oferując system odsyłaczy pomagający w odnalezieniu potrzebnej literatury. W 2005 r., w związku z migracją systemu Horizon do wersji 5.3, w katalogu komputerowym zastosowano WebPAC. Od tej pory katalog biblioteki dostępny był wyłącznie przez WWW.

W latach 1998-2000 wdrożenie systemu Horizon w BUŁ objęło, poza modułem OPAC, Gromadzenie i Katalogowanie. Początkowo opracowywano jednak wyłącznie druki zwarte, stosując jednocześnie ograniczenie chronologiczne do książek wydanych po 1997 r. Ograniczenie to przyjęto jednak wyłącznie w BUŁ, założeniem realizowanym przez biblioteki zakładowe UŁ było opracowanie całości posiadanych zbiorów. W BUŁ zrezygnowano z cezury czasowej dopiero w 2006 r., a decyzja ta miała bezpośredni związek z wdrożeniem programu do wydruku księgi inwentarzowej generowanej z systemu bibliotecznego. Konieczność zachowania ciągłości numeracji w księdze inwentarzowej zweryfikowała dotychczas przyjęty tryb pracy i od tej pory wszystkie druki zwarte opracowywano w systemie Horizon.

W 2001 r. wdrożono kolejny moduł systemu Horizon – moduł Czasopisma[27]. Moduł ten, obsługując kontrolę i wpływy, umożliwia zarządzanie kolekcją czasopism w bibliotece. W latach 2001–2012 działał w kolejnych wersjach systemu Horizon i funkcjonuje również obecnie, po migracji do systemu bibliotecznego Symphony, którego jest integralną częścią. Prawidłowa konfiguracja modułu kontroli, odpowiednie ustawienia powiązanego z nimi rekordu założeń i wzorca oraz właściwy wybór formatu i częstotliwości pozwala na systemowe monitorowanie terminowości wpływu czasopism i obsługę reklamacji.

[26] Telnet – standard protokołu komunikacyjnego używanego w sieciach komputerowych.
[27] W 2001 r. wprowadzono do katalogu komputerowego 170 tytułów czasopism.

Przełomowym momentem, na który czekali zarówno czytelnicy BUŁ jak i bibliotekarze, był październik 2006 r., kiedy to, wraz z otwarciem dla czytelników nowego gmachu BUŁ, uruchomiono moduł Udostępniania. Kilka miesięcy później, od lutego 2007 r., uruchomiono Close Stack, czyli elektroniczne zamawianie zbiorów. W bibliotekach pracujących w module Udostępniania wdrożono także Rezerwacje egzemplarzy wypożyczonych. Wdrożenie modułu Udostępniania i elektronicznego zamawiania zbiorów zbiegło się z całkowitą zmianą filozofii udostępniania zbiorów w BUŁ i integracją systemu bibliotecznego z systemem ochrony i zarządzania zbiorami RFID[28]. Wprowadzenie udostępniania w trybie wolnego dostępu niosło ze sobą znaczne zmiany konfiguracyjne podyktowane koniecznością zapewnienia czytelnikom możliwie szerokiego dostępu do wszystkich wprowadzonych udogodnień, przy jednoczesnym zachowaniu obowiązującego *Regulaminu korzystania ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* i przestrzeganiu niezbędnych zasad ochrony zbiorów. W efekcie musiało to mieć istotny wpływ na rozbudowę systemu informatycznego BUŁ i rozszerzenie jego zakresu.

Po wdrożeniu udostępniania system biblioteczny wykorzystywano już w pełni, ale równocześnie pojawiały się braki funkcjonalne, a wraz z nimi konieczność zastosowania narzędzi zewnętrznych umożliwiających płynną realizację procesów bibliotecznych, jak chociażby sprawne zarządzanie wydrukami zamówień magazynowych, czy zautomatyzowanie niektórych czynności związanych z obsługą czytelników. Tym samym zintegrowany system biblioteczny rozszerzył swój zasięg poza granice systemu informatycznego BUŁ, wykorzystując połączenie z systemem USOS w celu usprawnienia procesów rejestracji użytkowników.

W latach 1997–2014 pojawiały się nowe funkcjonalności, związane z nowymi nośnikami informacji, które również poszerzały zakres systemu informatycznego BUŁ. Są one w różny sposób związane z zintegrowanym systemem bibliotecznym:

– dostęp do źródeł elektronicznych zakupionych przez bibliotekę, realizowany od 2010 r. za pomocą serwera HAN, oparty jest o autoryzację na podstawie widoku utworzonego w systemie bibliotecznym Symphony,

– zasoby Biblioteki Cyfrowej UŁ, w całości realizowanej przez Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego, w oparciu o własne zbiory biblioteczne i prowadzonej przez pracowników BUŁ, mają w systemie bibliotecznym Symphony linki skierowujące od metadanych do pełnych tekstów,

– Repozytorium UŁ, posadowione na serwerze zlokalizowanym w Centrum Informatycznym Uniwersytetu Łódzkiego, ale administro-

[28] RFID (Radio Frequency Identification) – system identyfikacji obiektów za pomocą fal radiowych, wykorzystywany również w rozwiązaniach dla bibliotek. W BUŁ od października 2006 r.

wane i prowadzone przez pracowników BUŁ, łączy z systemem Symphony podobna zależność, jak Bibliotekę Cyfrową UŁ, oczywiście wyłącznie w zakresie źródeł będących w posiadaniu BUŁ również w formie drukowanej,

– zdigitalizowany katalog kartkowy obejmujący katalog alfabetyczny i katalogi Zbiorów Specjalnych: Starych Druków, Ikonografii i Kartografii, zintegrowany z inerfejsem obsługującym zamówienia na zbiory nieskatalogowane w systemie bibliotecznym Symphony,

– Multiwyszukiwarka EBSCO Discovery Service (EDS), której zasoby są aktualizowane z częstotliwością zapewniającą informację spójną z katalogiem bibliotecznym i innymi źródłami objętymi wspólnym przeszukiwaniem[29].

W najbliższym czasie planowane jest również utworzenie bazy dubletów BUŁ i udostępnienie jej w systemie bibliotecznym Horizon, użytkowanym przez bibliotekę do 2012 r. Projekt jest aktualnie w trakcie realizacji.

Na przestrzeni niemal 20 lat, począwszy od roku 1997 zmieniał się nie tylko zakres systemu informatycznego BUŁ, ale także jego zasięg. Początkowo wdrożenie systemu bibliotecznego Horizon ograniczało się wyłącznie do Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, ale w niedługim czasie, po przeprowadzeniu niezbędnych szkoleń, do współkatalogowania przystąpiły pierwsze biblioteki zakładowe UŁ. Szkolenia prowadzone były początkowo przez Samodzielną Sekcję ds. Komputeryzacji BUŁ, później zostały przejęte przez Oddział Bibliotek Zakładowych. Liczba bibliotek tworzących wspólną bazę katalogową systematycznie rosła, a co za tym idzie zasięg systemu informatycznego z roku na rok się powiększał[30]. Do roku 2012 pracę w zintegrowanym systemie bibliotecznym Horizon rozpoczęło dwadzieścia bibliotek zakładowych[31]. Wyjątkowo dynamiczny rozwój automatyzacji bibliotek sieci nastąpił w latach 2003–2008. W tym okresie

[29] W zakresie katalogu biblioteki i Repozytorium UŁ aktualizacja następuje raz dziennie, dla Biblioteki Cyfrowej UŁ raz na tydzień.

[30] W 2004 r. liczba bibliotek współkatalogujących zwiększyła się do 9, w 2005 r. wynosiła 10, w 2006 r. – 11, w 2007 r. – 14, w 2009 r. – 17, a w 2010 r. – 19.

[31] 2003 r. – Biblioteka Polonistyczna, Biblioteka Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego, Biblioteka Socjologiczna, Biblioteka Geograficzna, Biblioteka Fizyczna, Biblioteka Wydziału Matematyki; 2004 r. – Biblioteka Instytutu Anglistyki, Biblioteka Instytutu Psychologii, Biblioteka American Corner ; 2006 r. – Biblioteka Wydziału Zarządzania, Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji; 2007 r. – Biblioteka Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej, Biblioteka Instytutu Historii, Biblioteka Wydziału Nauk o Wychowaniu; 2009 – Biblioteka Instytutu Filozofii, Biblioteka Instytutu Kultury Współczesnej (do 2009 r. pod nazwą Biblioteka Instytutu Teorii Literatury, Teatru i Sztuk Audiowizualnych), Biblioteka Katedr Germanistyki; 2010 – Biblioteka Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Biblioteka Instytutu Rusycystyki, Biblioteka Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej; 2012 r. – Biblioteka Instytutu Archeologii.

wdrożeniem systemu Horizon objęto 14 bibliotek[32]. W wyniku zmian organizacyjnych i łączenia bibliotek, od października 2014 r. łączna liczba bibliotek włączonych w proces automatyzacji to 15 jednostek, w tym BUŁ, 13 bibliotek zakładowych UŁ i Biblioteka American Corner[33].

Zakres wdrożenia zintegrowanego systemu bibliotecznego w bibliotekach zakładowych również zmieniał się na przestrzeni lat. Wszystkie biblioteki pracują w module katalogowania, ale tylko część z nich wykorzystuje moduł akcesji czasopism. Jak dotąd tylko 7 bibliotek sieci uczelnianej uruchomiło elektroniczną rejestrację wypożyczeń i zamawianie zbiorów w systemie bibliotecznym[34], jednak już w 2015 r. kolejne 3 biblioteki planują dołączyć do ich grona[35]. W żadnej z bibliotek zakładowych nie wdrożono modułu Gromadzenia ze względu na brak możliwości dostosowania konfiguracji użytkowanej wówczas wersji systemu bibliotecznego do specyficznych potrzeb każdej z tych jednostek.

Podsumowanie

System informatyczny, rozumiany jako cześć systemu informacyjnego oparta o technologię komputerową, jest elementem istotnym dla prawi-

dłowego funkcjonowania instytucji i wspomagającym procesy przez nią realizowane. Tak zdefiniowany system informatyczny nie może być elementem stałym i niezmiennym. Przeciwnie, powinien zmieniać się i doskonalić wraz z instytucją, w strukturze której funkcjonuje. Modyfikacje systemu informatycznego nie mają charakteru operacji jednorazowej.

[32] A. Stolarczyk, *Komputeryzacja bibliotek zakładowych Uniwersytetu Łódzkiego – od katalogu kartkowego do katalogu komputerowego*, [w:] *Stare i nowe w bibliotece współpraca czy konkurencja,* red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź, 2010 s. 161 i n.

[33] 2010 r. – połączenie Biblioteki Wydziału Nauk o Wychowaniu i Biblioteki Instytutu Psychologii; połączenie Biblioteki Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego i Biblioteki Instytutu Socjologii; 2014 r. – połączenie 9 bibliotek funkcjonujących na Wydziale Filologicznym w jedna Bibliotekę Wydziału Filologicznego (Biblioteka Wydziału Filologicznego scali: Bibliotekę Polonistyczną, Bibliotekę Instytutu Anglistyki, Bibliotekę Instytutu Rusycystyki, Bibliotekę Katedr Germanistyki, Bibliotekę Instytutu Kultury Współczesnej, Bibliotekę Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Bibliotekę Slawistyczną, Bibliotekę Katedry Filologii Klasycznej, Katedry Filologii Romańskiej).

[34] Wdrażanie elektronicznej rejestracji wypożyczeń i zamawiania zbiorów rozpoczęto w 2009 r. W ciągu 4 lat moduł udostępniania uruchomiono w Bibliotece Wydziału Nauk o Wychowaniu (2009), w Bibliotece Geograficznej (2010), w Bibliotece Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego, Bibliotece Wydziału Prawa i Bibliotece Wydziału Zarządzania (2011) oraz w Bibliotece Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych (2013).

[35] Chęć wdrożenia modułu udostępniania i elektronicznego zamawiania zbiorów w 2015 r. zgłosiły: Biblioteka Wydziału Matematyki, Biblioteka Fizyczna i Biblioteka Instytutu Historii.

Proces ten jest procesem stałym i dlatego nawet zaprojektowanie systemu informatycznego zgodnie z potrzebami konkretnej instytucji nie gwarantuje jego efektywności bez możliwości późniejszych modyfikacji. Dlatego też podstawową cechą systemu informatycznego powinna być elastyczność rozwiązań i zapewnienie możliwości włączania do jego struktury nowych elementów. System informatyczny BUŁ przeszedł w ciągu ostatnich kilkunastu lat wiele zmian. Były trudności, problemy, przejściowe kryzysy, szczególnie podczas trudnych migracji systemu bibliotecznego do nowych wersji, ale były również radości i ogromna satysfakcja z udanych wdrożeń. Dotychczasowe doświadczenia uzasadniają optymizm i pewność, że również w przyszłości system informatyczny BUŁ sprosta nowym wyzwaniom i pozostanie narzędziem wspomagającym realizację zadań wszystkich jednostek objętych jego zasięgiem.

Bibliografia

Augustyniak M., *Twórcy systemu informatycznego biblioteki akademickiej. Z doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*. „Kwartalnik PTINT" 2012, nr 2, s. 66–72.

Feret B. *Łódzka Akademicka Sieć Biblioteczna* [dostęp: 18.11.2013]., http://212.191.39.139/projekt.html.

Janiak J., Wrocławska M., *„Filozofia codzienności". Tradycyjne i nowoczesne formy pracy i zarządzania biblioteką (na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego). Rozważania poważne i niepoważne*, [w:] *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji. Działania i codzienność. Materiały konferencyjne*, t. l, Poznań, 15–17 czerwca 2005, red. H. Ganińska, Poznań 2005, s. 101–110.

Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej oraz sieci bibliotek zakładowych Uniwersytetu Łódzkiego za rok 1996 (skrócone).

Stolarczyk A., *Komputeryzacja bibliotek zakładowych Uniwersytetu Łódzkiego – od katalogu kartkowego do katalogu komputerowego*, [w:] *Stare i nowe w bibliotece współpraca czy konkurencja*, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź 2010, s. 162–170.

Wayback Machine – Internet Archive, [dostęp: 18.11.2013], http://web.archive.org/web/*/irys.uni.lodz.pl.

Monika Jędrzejczak-Wieczorek[*]

Samodzielna Sekcja Bibliografii, Bibliometrii i Sieciowych Zasobów Informacji

Abstract: The Bibliography, Bibliometrics, and Information Resources Network Independent Section

The paper describes The Bibliography, Bibliometrics, and Information Resources Network Independent Section. The text presents the reasons for setting up this Section, the range of its duties, and the examples of tasks done there.

The bibliometrics and the registration of the scientific achievements of the staff of the Łódź University are described in a more detail way.

W związku z nowymi wyzwaniami stojącymi przed Uniwersytetem Łódzkim, głównie związanymi z parametryzacją dorobku naukowego pracowników oraz poszerzaniem oferty elektronicznych zasobów informacji, zaistniała potrzeba dokładnej i systematycznej rejestracji publikacji wszystkich pracowników oraz upowszechniania wiedzy na temat elektronicznych źródeł. Od lipca 2012 r. rozpoczęto przygotowanie pracowników Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) do pełnienia nowych zadań związanych z oceną dorobku naukowego oraz kwestiami dotyczącymi sieciowych źródeł informacji w Uniwersytecie Łódzkim. Finalnie, zarządzeniem w sprawie zmian w strukturze organizacyjnej BUŁ z dnia 27 listopada 2012 r., Rektor UŁ, prof. dr hab. Włodzimierz Nykiel, powołał Samodzielną Sekcję Bibliografii, Bibliometrii i Sieciowych Zasobów Informacji.

Kierownikiem Sekcji została dr Gabriela Waliszewska, która wcześniej zajmowała Samodzielne Stanowisko ds. Konsorcjów i Sieciowych Zasobów Informacji w BUŁ. W skład Sekcji weszło ponadto dwoje pracowników

[*] Mgr Monika Jędrzejczak-Wieczorek, Samodzielna Sekcja Bibliografii, Bibliometrii i Sieciowych Zasobów Informacji BUŁ.

na stanowisku bibliotekarza i dwie osoby na stanowisku młodszego bibliotekarza. Sekcja zajmuje dwa pomieszczenia, pokój 109 w nowym budynku BUŁ oraz pokój 108 w starym gmachu Biblioteki, który dzieli z Oddziałem Informacji Naukowej.

W działalności Sekcji można wyróżnić cztery główne obszary:

1. Elektroniczne zasoby informacji:

– konsultowanie (aktualizowanie) zakupów i prenumerat e-zasobów;

– organizowanie krótkoterminowych tzw. dostępów testowych do zasobów, które nie są subskrybowane przez UŁ;

– nadzorowanie sieciowych dostępów do baz danych, serwisów czasopism i książek w UŁ;

– wdrożenie narzędzia linkującego Link Source;

– monitorowanie poprawności narzędzi wspomagających e-źródła (serwer Proxy – system HAN, lista źródeł elektronicznych A to Z, narzędzie linkujące LinkSource);

– wdrożenie narzędzia linkującego Link Source;

– administrowanie serwisami sieciowymi, np. EBSCOhost, SpringerLink, Wiley Online Library, Sage Journals Online, lista A–Z, itp.;

– negocjowanie z dostawcami usług i organizatorami konsorcjów warunków udziału UŁ w tych przedsięwzięciach;

– przygotowanie dokumentacji wymaganej do zawierania umów zapewniających dostęp online do zasobów elektronicznych (np. dokumentacja wymagana przez Centrum Gospodarcze UŁ, radców prawnych);

– generowanie statystyk wykorzystania zasobów elektronicznych, opracowanie i analiza;

– organizacja i uczestnictwo w szkoleniach i prezentacjach prowadzonych przez przedstawicieli wydawców współpracujących z Uniwersytetem Łódzkim – BUŁ.

2. System bibliograficzno-bibliometryczny w systemie Expertus:

– prace nad opracowaniem, wdrożeniem oraz utrzymaniem w UŁ systemu bibliograficzno-bibliometrycznego;

– prowadzenie szkoleń z zakresu tworzenia bibliografii oraz bibliometrii.

3. Obsługa czytelników:

– udzielanie odpowiedzi na zapytania czytelnicze w zakresie sieciowych zasobów informacji;

– udzielanie odpowiedzi na zapytania dotyczące wskaźników bibliometrycznych: indeks Hirscha, Impact Factor;

– prowadzenie w oparciu o bazy bibliograficzno-bibliometryczne szkoleń dotyczących cytowalności itp.;

– przygotowanie i prowadzenie szkoleń w zakresie sieciowych źródeł informacji.

4. Działania upowszechniające i promocyjne:

– współpraca przy tworzeniu strony internetowej BUŁ oraz redagowanie komunikatów z zakresu elektronicznych zasobów informacji;

– merytoryczne opracowanie wiadomości oraz administrowanie serwisem Newslettera BUŁ;

– redagowanie komunikatów na portalach społecznościowych BUŁ;

– organizacja konkursów promujących e-zasoby.

Pracownicy Sekcji aktywnie brali udział w licznych szkoleniach, seminariach, konferencjach i podobnych wydarzeniach o tematyce związanej z wykonywanymi zadaniami.

W roku akademickim 2012/2013 uczestniczyli w wielu konferencjach m.in. *Wolność i świadomość studiowania*, z cyklu *Twórczy Uniwersytet* – II konferencja (Łódź), *Bibliograficzne bazy danych i ich rola w rozwoju nauki*. II Konferencja Naukowa BazTech (Poznań), *Prawna strona interesu autorów naukowych. Prawo autorskie oraz licencje Creative Commons* (Poznań), *JSTOR Events in Poland* (Warszawa), *THAT Camp Polska* (Lublin). Autorka wygłosiła referat pt. *Mobilna biblioteka akademicka jako centrum zarządzania wiedzą* na III konferencji BUŁ zatytułowanej *Biblioteka w komórce*? – p*rzyszłość usług bibliotecznych* w dniach 4–6 czerwca 2013 r. w Łodzi. Ilona Niewczas i Dariusz Perliński przedstawili natomiast na *VIII Forum Młodych Bibliotekarzy* w Olsztynie referat pt. *Blogi bibliotekarzy jako wyraz samorealizacji*.

Ponadto uczestniczono w spotkaniach z przedstawicielami następujących wydawców: EBSCO, Wydawnictwo Naukowe PWN, Sage, Lingea, Thomson Reuters, Wydawnictwo C.H. Beck, Wydawnictwo Brill, Harvard University Press oraz dostawców treści i narzędzi elektronicznych: ABE–IPS, Legalis, Aleph Polska, ProQuest. Pracownicy odbyli szereg szkoleń między innymi: z zakresu obsługi platform Oxford Journals, EMIS, Municipium; Indeks Hirscha – zastosowanie oraz metody obliczania, Tworzenie formatowanie bibliografii pracy w EndNote Web, Indeks Cytowań książek, Journal Citation Reports – ocena parametryczna czasopism.

Pracownicy Sekcji samodzielnie prowadzą szkolenia dla pracowników naukowych i bibliotekarzy Uniwersytetu Łódzkiego z zakresu obsługi baz m.in.: L'Annee Philologique, Business Source Complete, JSTOR oraz platform Ibuk Libra i Cambridge. Trwają prace nad opracowaniem kursów w formie e-learning dla społeczności akademickiej z zakresu efektywnego wykorzystania sieciowych zasobów dostępnych w UŁ.

We wrześniu 2013 r. autorka artykułu odbyła w ramach programu Erasmus szkolenie w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego, gdzie miała okazję zapoznać się z działalnością największej biblioteki na Litwie.

Samodzielna Sekcja Bibliografii, Bibliometrii i Sieciowych Zasobów Informacji jest pomysłodawcą i organizatorem seminarium na temat elektronicznych publikacji pod cyklicznym tytułem *Kierunek e-książka* organizowanego wraz z Wydawnictwem Uniwersytetu Łódzkiego (ryc. 1).

Ryc. 1. Plakat *Kierunek e-książka. Od teori do praktyki*
Źródło: Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego, http://hdl.handle.net/11089/201

Pierwsze spotkanie *Od teorii do praktyki* odbyło się 8 marca 2012 r. Honorowy patronat nad spotkaniem sprawowali prof. dr hab. Joanna Jabłkowska, Prorektor UŁ ds. programów i jakości kształcenia oraz prof. dr hab. Antoni Różalski, Prorektor UŁ ds. nauki. W trakcie spotkania poruszono, z różnych perspektyw, kwestię przyszłości książki elektronicznej i tradycyjnej. Obradom towarzyszyły prezentacje firm zajmujących się czytnikami e-książek, które zaprezentowały swoje produkty oraz wyjaśniły mechanizmy ich działania.

Przy współpracy Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego 8 marca 2013 r. zorganizowano spotkanie pod tytułem *Kierunek e-książka. Stare po nowemu?* (ryc. 2). Patronat honorowy nad seminarium objęli: Prezydent Miasta Łodzi Hanna Zdanowska i JM Rektor Uniwersytetu Łódzkiego

prof. dr hab. Włodzimierz Nykiel. Wśród prelegentów znaleźli się blogerzy, pisarze, przedstawiciele portali czytelniczych, pracownicy uczelni wyższych, wydawcy. Celem spotkania było zaprezentowanie wiedzy o e-czytelnictwie i e-nauce oraz najnowszych technologiach kierowanych do czytelnika, naukowca, studenta i ucznia.

Ryc. 2. Plakat *Kierunek e-książka. Stare po nowemu*
Źródło: Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego, http://hdl.handle.net/11089/1546

Trzecia edycja cyklicznego seminarium odbyła się 6 marca 2014 r. pod hasłem *Kierunek e-książka. Nauka i relaks* (ryc. 3). Patronat honorowy nad seminarium sprawowali: Marszałek Województwa Łódzkiego Witold Stępień, Prezydent Miasta Łodzi Hanna Zdanowska i JM Rektor Uniwersytetu Łódzkiego prof. dr hab. Włodzimierz Nykiel. Praktycy i eksperci dyskutowali na temat estetyki e-książki. Ponadto zaprezentowano m.in. mechanizmy generowania e-booków z Wikibooks i Wikipedii, multimedialne książki dla dzieci oraz elektroniczne komiksy. W drugiej części spotkania zaproponowano uczestnikom krótkie warsztaty relaksacyjne. Dzięki zaangażowaniu organizatorów udało się połączyć rozważania na temat nauki i relaksu w oparciu o ciągle rosnącą popularność e-książek.

Ryc. 3. Zaproszenie na seminarium *Kierunek e-książka. Nauka i relaks*
Źródło: Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego, http://hdl.handle.net/11089/4227

1. Bibliometria

Termin *bibliometria* został po raz pierwszy użyty w 1922 r. przez E.W. Hulme'a w czasie wykładów w University of Cambridge. Do terminologii wprowadzili go Alain Pritchard i Robert A. Fairthorne w swoich pracach zamieszczanych w „Journal of Documentation" w 1969 r., definiując bibliometrię w odniesieniu do bibliografii statystycznej[1]. Wraz z postępem badań bibliometrycznych, ewoluował sam termin. W polskiej literaturze był on definiowany przez autorów z perspektywy uprawianej przez nich dyscypliny. Pierwsza definicja bibliometrii w polskim piśmiennictwie została odnotowana w *Słowniku terminologicznym informacji naukowej* w 1979 r. i brzmiała: „Bibliometria – badanie stanu ilościowego i tendencji rozwoju piśmiennictwa metodą statystyczną na podstawie spisów bibliograficznych lub statystyki wydawnictw"[2].

Piotr Nowak, prof. Uniwersytetu Adama Mickiewicza (UAM) w Poznaniu, specjalista z zakresu nauki o informacji, określa bibliometrię jako: „zastosowanie metod ilościowych, w których jednostką pomiaru jest opis bibliograficzny lub wybrane jego cechy (zarówno formalne, jak i treściowe) do analizy struktury zbioru dokumentów (lub struktury ich cech) poprzez odkrywanie relacji pomiędzy dokumentami (lub ich cechami) oraz

[1] *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*, oprac. B. Bojar, Warszawa 2002, s. 34.

[2] *Słownik terminologiczny informacji naukowej*, red. M. Dembowska i in., Wrocław–Warszawa 1979, s. 30.

ustalanie parametrów charakteryzujących zbiory dokumentów i ich właściwości (rozproszenie, starzenie się etc.) […] Rezultaty studiów bibliometrycznych znajdują wykorzystanie w opisie i wyjaśnianiu zjawisk zachodzących w nauce poprzez analizę wytwarzanego przez nią strumienia informacji, definiowaniu wskaźników efektywności badań naukowych, ocenie badaczy i jednostek badawczych oraz doskonaleniu działalności systemów informacyjnych, głownie bibliotek akademickich"[3].

Wiodącym ośrodkiem w dziedzinie bibliometrii jest Instytut Informacji Naukowej (Institute for Scientific Information) w Filadelfii, będący obecnie częścią Thomson Reuters[4]. Indeksy cytowań, podstawowe źródło analiz bibliometrycznych, znajdują się w bazie Web of Science i są wykorzystywane do badań powiązań zachodzących między dokumentami oraz oceny parametrycznej badaczy i jednostek naukowych. Inną wiodąca bazą w zakresie bibliometrii jest Scopus tworzony przez wydawnictwo Elsevier. Z obu baz można korzystać po wykupieniu licencji. Potrzeba obiektywnej oceny dorobku naukowego, opartej na liczbie cytowań, sprawiła, że w otwartym Internecie powstały ogólnodostępne rozwiązania w zakresie indeksowania cytowań. Jednym z nich jest Google Scholar – darmowa specjalistyczna wyszukiwarka firmy Google Inc., służąca do wyszukiwania publikacji naukowych z wielu dziedzin i w wielu językach. Pomocą w analizie cytowań z Google Scholar jest narzędzie Publish or Perish[5], stworzone przez prof. Anne-Wil Harzing z University of Melbourne, które analizuje i prezentuje wskaźniki uzyskane z bazy. Należy podkreślić, że pomimo darmowego dostępu do tychże baz nie są one produktami gorszej jakości w porównaniu z płatnymi bazami. Wskaźniki w nich uzyskiwane są brane pod uwagę przy ocenie badaczy, czy np. we wnioskach o finansowanie badań.

Najważniejsze wskaźniki bibliometryczne to:

- Impact Factor[6] – jest to wskaźnik oddziaływania czasopism naukowych, ustalany corocznie na podstawie indeksu liczby cytowań czasopism przez Thomson Reuters

---

[3] P. Nowak, *Biblimetria. Webometria. Podstawy, wybrane zastosowania*, Poznań 2008, s. 19.

[4] Thomson Reuters to jedna z największych korporacji na świecie, zajmująca się dystrybucją informacji naukowej dla firm i specjalistów. O korporacji można przeczytać, [dostęp: 13.11.2013], http://thomsonreuters.com/about-us/company-history/.

[5] Harzing Anne-Wil, *The publish or perish book*, [online] *Your guide to effective and responsible citation analysis*, 1st ed., [dostęp: 18.10.2013], http://www.harzing.com/popbook.htm.

[6] In September 2005, Dr. Eugene Garfield presented a paper, *The Agony and the Ecstasy – The History and the Meaning of the Journal Impact Factor*, that addresses this topic, at the Fifth International Congress on Peer Review in Biomedical Publication, in Chicago, USA, [dostęp: 25.07.2014], http://garfield.library.upenn.edu/papers/jifchicago2005.pdf. Richard Monastersky, *Liczba, która paraliżuje naukę. Impact factor – kiedyś prosta metoda tworzenia rankingów czasopism naukowych, dziś bezwzględne kryterium zatrudniania i przyznawania grantów* [online] „Biuletyn EBIB", r. 3/2006 (73) marzec, [Warszawa] 2006, http://www.ebib.info/2006/73/monastersky.php. – Tyt. z pierwszego ekranu. – ISSN 1507–7187.

IF jest ustalane wg wzoru: *IF* = **B**/**C**, gdzie:

B – łączna lista cytowań w danym roku kalendarzowym, wszystkich publikacji, które ukazały się w danym czasopiśmie w ciągu ostatnich dwóch lat, z wyłączeniem autocytowań – czyli cytowania publikacji autora w jego pracach,

C – liczba wszystkich publikacji, które ukazały się w danym czasopiśmie, w ciągu ostatnich dwóch lat.

Wskaźnik ten pozwala na określenie prestiżu czasopisma, jakości prac badaczy (w zależności od tego jak wysoki IF ma czasopismo, w którym publikują prace) oraz oceny poziomu badań jakie są prowadzone w danej jednostce naukowej.

• Indeks Hirscha[7] (h-indeks), stworzony przez Jorgego E. Hirscha, ma wykazać znaczenie wszystkich prac naukowych autora poprzez analizę całego jego dorobku. Według Hirscha:

> *„Naukowiec ma indeks* ***h****, jeśli* ***h*** *spośród* $\mathbf{N}_p$ *jego/jej publikacji ma co najmniej po* ***h*** *cytowań każda, a każda z pozostałych* $(\mathbf{N}_p - \mathbf{h})$ *publikacji ma nie więcej niż* ***h*** *cytowań"*[8].

W Polsce wzrost zainteresowania analizą cytowań jest powiązany z powstaniem w 1991 r. Komitetu Badań Naukowych (KBN)[9] i tym samym przyjęciem koncepcji finansowania nauki, wymagającej obiektywnych kryteriów oceny.

2. Dokumentacja dorobku naukowego w Uniwersytecie Łódzkim

Podstawą analiz bibliometrycznych jest opis bibliograficzny, nie dziwi więc, że to Biblioteka stała się miejscem najbardziej odpowiednim do sprawowania funkcji rejestracji spisu publikacji pracowników naukowych. Obowiązek dokumentowania dorobku naukowego pracowników

[7] S. Alonso, F.J. Cabrerizo, E. Herrera-Viedma, F. Herrera, *h-index. A Review Focused in its Variants, Computation and Standardization for Different Scientific Fields*, [online] "Journal of Informetrics" 3–4 (2009), s. 273–289, [dostęp: 24.07.2014], doi:10.1016/j.joi.2009.04.001.

[8] *Indeks H,* Wikipedia, 29.09.2013:49Z, [dostęp: 18.10.201], http://wikipedia.org/w/index.php?title=Indeks_H&oldid=37592254.

[9] Komitet Badań Naukowych został włączony w struktury Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego 5.–2.2005 r. Archiwalna kopia oficjalnej strony KBN, [dostęp 28.07.2014], http://kbn.icm.edu.pl/index_p.html. Na podstawie dotychczasowych struktur stworzono Radę Nauki, która zakończyła funkcjonowanie 31.09.2010 r. Archiwum Rady Nauki, [dostęp 28.07.2014], http://www.nauka.gov.pl/rada-nauki/.

Uniwersytetu Łódzkiego od 1975 r. spoczywał na Oddziale Informacji Naukowej. Początkowo w latach 1981–1984 bibliografia ukazywała się jako drukowane tomy, które zostały opracowane przez zespół bibliotekarzy z BUŁ i bibliotek zakładowych. Kompletność danych była uzależniona od liczby i systematyczności dostarczanych do OIN materiałów. Ze względu na nikłe zainteresowanie zgłaszaniem publikacji, bibliografia była niekompletna i w efekcie od 1993 r. zadanie rejestracji dorobku w bazie powierzono bibliotekarzom z Bibliotek Zakładowych. Dziś bibliografia dorobku pracowników UŁ jest dostępna w postaci elektronicznych baz: Bibliografia dorobku pracowników UŁ (1985–1992) oraz Bibliografia Dorobku Pracowników UŁ (1993–2012).

Dorobek publikacyjny rejestruje system bibliograficzny Expertus firmy Splendor® Systemy Informacyjne, który pozwala na tworzenie bazy *Bibliografia dorobku naukowego pracowników Uniwersytetu Łódzkiego*. System umożliwia też analizę bibliometryczną w oparciu o wskaźniki wartościujące: Impact Factor, European Reference Index for the Humanities, punktację Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW) oraz stworzenie statystyki całej instytucji, jednostki organizacyjnej i każdego autora. Opisy bibliograficzne wraz ze wskaźnikami wartościującymi mogą być wykorzystywane do tworzenia zestawień na użytek ministerstwa np. Ankieta Jednostki OPI, a także na potrzeby procedur związanych z prowadzonymi przewodami doktorskimi i habilitacyjnymi, akredytacją jednostek, wnioskami o granty, rocznymi sprawozdaniami naukowymi pracowników (ryc. 4).

Ryc. 4. Formularz wyszukiwania dla bazy Bibliografia Publikacji Pracowników Uniwersytetu Łódzkiego w systemie Expertus. Oprac.: M. Kolasa

W związku z decyzją o rejestracji dorobku pracowników UŁ w systemie Expertus, Samodzielna Sekcja Bibliografii, Bibliometrii i Sieciowych Zasobów Informacji wykonała szereg prac niezbędnych do implementacji systemu na potrzeby Uczelni. Podstawowe zadania objęły:

– konwersję danych z systemu Mak z lat 1992–2012;

– opracowanie struktury jednostek, pracowników i doktorantów Uniwersytetu Łódzkiego;

– stworzenie listy redaktorów uprawnionych do wprowadzania rekordów w systemie Expertus;

– opracowanie formularza rejestracyjnego publikacji;

– stworzenie charakterystyki formalnej dokumentów, pozwalającej na precyzyjne określenie typu publikacji;

– sporządzenie indeksu czasopism – zestawienie czasopism z numerem ISSN ułatwiające uzupełnianie formularzy;

– opracowanie instrukcji dla wprowadzających dane do formularza rejestracyjnego i przeprowadzenie krótkiego szkolenia dla bibliotekarzy z konsultacjami w sprawie dostosowania systemu Expertus do potrzeb uczelni;

– prace nad formalnymi wytycznymi, regulującymi obowiązek rejestracji publikacji w systemie Expertus.

Narzędzia wykorzystywane w celach naukometrycznych są stale ulepszane i dostosowywane do nieustannie zmieniających się potrzeb społeczności akademickiej.

Wprowadzone rozwiązania w BUŁ, związane z bibliometrią i rejestracją dorobku naukowego są konsekwencją tendencji obecnych we współczesnej nauce oraz potwierdzeniem stale wzrastającej roli bibliotek w działalności naukowo-badawczej uczelni wyższych.

Bibliografia

Alonso S., Cabrerizo F.J., Herrera-Viedma E., Herrera F., *h-index. A Review Focused in its Variants, Computation and Standardization for Different Scientific Fields*, [online] "Journal of Informetrics" 3–4 (2009), s. 273–289, [dostęp: 24.07.2014], doi:10.1016/j.joi.2009.04.001.

Drabek A., *Bibliometryczna analiza czasopism naukowych w dziedzinie nauk społecznych*, Toruń 2010.

Garfield E., *The Agony and the Ecstasy–The History and Meaning of the Journal Impact Factor*, International Congress on Peer Review And Biomedical Publication Chicago, September 16, 2005, [dostęp: 18.10.2013], http://garfield.library.upenn.edu/papers/jifchicago2005.pdf.

Harzing Anne-Wil, *The publish or perish book [electronic resource]. Your guide to effective and responsible citation analysis*, 1st ed. [dostęp: 18.10.2013], http://www.harzing.com/popbook.htm.

Impact factor, Wikipedia, 3.09.2013, 20:13Z, [dostęp: 18.10.2013], http:////pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Impact_factor&oldid=37423864.

Indeks H, Wikipedia, 29.09.2013:49Z, [dostęp: 18.10.2013], http://wikipedia.org/w/index.php?title=Indeks_H&oldid=37592254.

Monastersky *R., Liczba, która paraliżuje naukę. Impact factor – kiedyś prosta metoda tworzenia rankingów czasopism naukowych, dziś bezwzględne kryterium zatrudniania i przyznawania grantów*, [online] „Biuletyn EBIB" nr 3/2006 (73) marzec, [Warszawa] 2006, [dostęp: 25.07.2014], http://www.ebib.info/2006/73/monastersky.php. – Tyt. z pierwszego ekranu. – ISSN 1507–7187.

Nowak P. *Bibliometria. Webometria. Podstawy, wybrane zastosowania*, Poznań 2008.

Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych, oprac. B. Bojar, Warszawa 2002.

Słownik terminologiczny informacji naukowej, red. M. Dembowska i in., Wrocław–Warszawa 1979.

Gabriela Waliszewska[*]

Świat sieciowych źródeł informacji

Abstract: The World of Network Resources Information

The 70th anniversary of The Library of Łódź University gave an impulse to summarize the knowledge about the network resource information.

This paper explains the essential concepts for online sources. The scientific databases, including collections of books and journals subscribed to the Library in the past 15 years, are presented in the table form. The source selection rules and financing models are also explained. At the end, the auxiliary tools, necessary to efficiently use numerous and dispersed sources, are presented.

We must prepare now for a future that will surely come[1].

1. Wprowadzenie – od papieru do e-zasobów

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) przez 70 lat funkcjonowania zgromadziła w swoich murach księgozbiór, który jest jednym z największych w kraju. Obok ponad dwumilionowych zbiorów na papierze, BUŁ posiada wielki zasób czasopism i książek elektronicznych. Autorka od 2006 r. zajmuje się sieciowymi zasobami informacji i one będą przedmiotem niniejszego opracowania.

W Bibliotece, pierwotnie gromadzoną formą książek i czasopism była forma drukowana. Popularyzacja elektronicznych wydawnictw encyklo-

---

[*] Dr Gabriela Waliszewska, Samodzielna Sekcja Bibliografii, Bibliometrii i Sieciowych Zasobów Informacji BUŁ.

[1] Davies, Colin R., *An evolutionary step in intellectual property rights – Artificial intelligence and intellectual property*, *Computer*, "Law & Security Review", vol. 27, iss. 6, p. 601, 2011. Źródło: ScienceDirect wydawany przez Elsevier [online], [dostęp: 19.01.2015]. Dostępny DOI: 10.1016/j.clsr.2011.09.006.

pedycznych, słowników i baz danych[2], to efekt postępu technologicznego. W latach 90., gdy pojawiła się możliwość korzystania z nośników elektronicznych, BUŁ zaczęła nabywać i udostępniać źródła informacji na dyskietkach, trochę później na płytach CD i DVD, urządzeniach USB, itp.

Ze związku hipertekstu i technologii informatycznych zrodziły się elektroniczne bazy danych, które wyparły drukowane bibliografie, encyklopedie i słowniki. Intuicyjne wyszukiwanie oraz zaoszczędzony czas, to podstawowe atuty i argumenty zjednujące zwolenników elektronicznych baz danych. Obecnie w Bibliotece niewiele osób korzysta z papierowych wydawnictw encyklopedycznych, słowników i bibliografii. Nowe preferencje czytelnicze szybko zostały zauważone przez wydawców, w 2005 r. drukowaną Bibliografię Zawartości Czasopism (BZCz) zastąpiono wydaniem online i na elektronicznych nośnikach fizycznych. Od 2010 r. BZCz udostępniane jest czytelnikom już tylko online[3]. Innym przykładem jest encyklopedia Britannica. W 2012 r. ogłoszono, że wersja z 2010 r. będzie ostatnią wersją drukowaną, a Britannica będzie dostępna jedynie w formacie elektronicznym[4].

W 2000 r. Biblioteka UŁ zaczęła udostępniać pierwsze sieciowe źródła informacji. W 2014 r. BUŁ subskrybowała 100 baz danych, 163,5 tys. książek i 49,5 tys. tytułów czasopism online.

2. Kryteria wyboru źródeł online

Wydawcy źródeł internetowych, oprócz treści, oddają do dyspozycji bibliotekarzy również moduły statystyczne. Analiza danych pozwala określić liczbę pobranych artykułów i rozdziałów z serwisów pełnotekstowych lub liczbę wejść oraz przeprowadzonych wyszukiwań w bazach bibliograficzno-abstraktowych. Prawie wszystkie subskrybowane przez UŁ zagraniczne bazy danych, mają statystyki w jednolitym formacie zgodnym ze standardami projektu COUNTER (**C**ounting **O**nline **U**sage of **N**etworked **E**lectronic **R**esources)[5]. Dane statystyczne zdefiniowane i zebrane według ta-

[2] Baza danych: w najszerszym rozumieniu jest to każdy usystematyzowany zbiór danych zapisanych na różnych nośnikach, wyposażony w system przetwarzania tych danych na informacje. *Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, Kraków 2006, s. 139–140.

[3] *Bibliografia Zawartości Czasopism* Źródło: Strona internetowa Biblioteki Narodowej. Dostępny w World Wide Web: [dostęp: 15.12.2014], http://www.bn.org.pl/katalogi-i-bibliografie/bibliografia-narodowa/bibliografia-zawartosci-czasopism.

[4] *Po 244 latach koniec z drukowaniem Encyklopedii Britannica*. Prot 14.03.2012 Źródło Gazeta.pl Wiadomości [online]. Dostępny w World Wide Web: [dostęp: 15.12.2014], http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,11338888,Po_244_latach_koniec_z_drukowaniem_Encyklopedii_Britannica.html.

[5] COUNTER Counting Online Usage of NeTworked Electronic Resources, [dostęp: 14.12.2014], http://www.projectcounter.org/index.html.

kich samych zasad pozwalają na wzajemne ich porównywanie oraz ocenianie kolekcji. Sieciowe bazy danych cieszą się różnym zainteresowanie wśród czytelników BUŁ. Od wielu lat, najlepiej wykorzystywanymi w UŁ serwisami pełnotekstowymi są ScienceDirect (Elsevier), SpringerLink, ACS (American Chemical Society) i Wiley Online Library (Wiley&Blackwell). Niepokojąco słabo wykorzystywaną kolekcją jest Cambridge Journals, należąca do Cambridge University Press – prestiżowego wydawcy, o wielowiekowej tradycji. Statystyki wykorzystania stanowią ważne kryterium oceny, na ich podstawie podejmowana jest decyzja o utrzymaniu lub rezygnacji z prenumeraty.

3. Modele finansowania licencji

Naukowe bazy danych oraz kolekcje e-czasopism i e-książek udostępniane są w ramach licencji udzielanych Uniwersytetowi Łódzkiemu przez komercyjnych wydawców e-źródeł. Zasadniczo w BUŁ istnieją trzy modele finansowania zakupu licencji:

1. Licencje indywidualne – koszt dostępu w 100% ponosi UŁ.
2. Licencje konsorcyjne – koszt dostępu dla każdej instytucji deklarującej udział w konsorcjum wyznaczany jest oddzielnie. Koszt brutto jest pokrywany ze składki subskrypcyjnej uczestnika oraz z dofinansowania Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW) do 50%. Zakup licencji, w imieniu wszystkich uczestników konsorcjum jest realizowany w ramach zamówień publicznych prowadzonych przez Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego UW (ICM) lub Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe (PCSS) afiliowane przy Instytucie Chemii Bioorganicznej (IChB) PAN.
3. Licencje krajowe – koszt jest ponoszony w całości ze środków MNiSW. Zakup licencji krajowych realizowany jest na podstawie umów licencyjnych zawieranych pomiędzy ICM UW lub PCSS/IChB PAN a wydawcami. ICM UW lub PCSS/IChB PAN występują w charakterze koordynatorów reprezentujących instytucje akademickie na podstawie udzielanych im upoważnień.

Dostęp do zasobów licencjonowanych możliwy jest z zarejestrowanych adresów IP komputerów należących do sieci uczelni. Z komputerów w sieci akademickiej mogą korzystać pracownicy oraz studenci Uniwersytetu, a w Bibliotece UŁ dodatkowo goście Biblioteki, o ile licencja nie stanowi inaczej. Licencje pozwalają na dostęp spoza sieci akademickiej pod warunkiem, że we własnym zakresie uczelnia zabezpieczy i będzie kontrolować ten dostęp tak, aby nie mogły z niego korzystać osoby nieuprawnione[6].

[6] Informacje ogólne. Strona internetowa Wirtualnej Biblioteki Nauki, [dostęp: 17.12.2014], http://vls.icm.edu.pl/zasady/index.html#info.

4. Kalendarium sieciowych zasobów informacji

W tabeli 1 zebrano wszystkie sieciowe zasoby informacji, które za pośrednictwem Biblioteki UŁ subskrybowano dla Uniwersytetu Łódzkiego. Wśród licznych zasobów online znalazły się serwisy czasopism[7] i książek[8] elektronicznych, bazy pełnotekstowe[9] oraz bibliograficzno-abstraktowe[10], a także faktograficzne[11] i bibliometryczne[12].

Tabela 1. Chronologiczny wykaz sieciowych zasobów informacji prenumerowanych przez Uniwersytet Łódzki

Tytuł	Początek dostępu	Koniec dostępu	Platforma
1	2	3	4
2000 rok			
Academic Search Elite (Database)[13]	2000	2000	EBSCOhost
Business Source Premier (Database)[14]	2000	2006	EBSCOhost
Health Source Plus (Database)[15]	2000	2001	EBSCOhost
MasterFile Premier (Database)[16]	2000	do teraz	EBSCOhost
MEDLINE (Database)[16]	2000	do teraz	EBSCOhost
Newspaper Source (Papers)	2000	do teraz	EBSCOhost

[7] Czasopismo elektroniczne: czasopismo wydane w formacie elektronicznym.

[8] Książka elektroniczna: książka wydana w formacie elektronicznym.

[9] Baza pełnotekstowa: baza z dostępem do pełnych tekstów artykułów z czasopism, książek itp.

[10] Baza bibliograficzno-abstraktowa: baza zawierająca dane bibliograficzne dokumentów oraz streszczenia dokumentów.

[11] Baza faktograficzna (źródłowa): baza zawierająca dane źródłowe.

[12] Baza bibliometryczna: baza gromadząca dane bibliometryczne, cytowania, wskaźniki.

[13] Wyjaśnienie autorki: w 2001 r. bazę Academic Search Elite zastąpiono jej wyższą wersją tj. bazą Academic Search Premier. Chronologia bazy ustalona na podstawie listu email z dnia 4.02.2014 r. otrzymanego od Pani Teresy Góreckiej z EBSCO Information Services.

[14] Wyjaśnienie autorki: w 2007 r. bazę Business Source Premier zastąpiono jej wyższą wersją tj. bazą Business Source Complete. Chronologia bazy ustalona na podstawie listu email z dnia 4.02.2014 r. otrzymanego od Pani Teresy Góreckiej z EBSCO Information Services.

[15] Wyjaśnienie autorki: w 2002 r. baza Health Source Plus zmieniła nazwę na Health Source: Consumer Edition. Chronologia bazy ustalona na podstawie listu email z dnia 4.02.2014 r. otrzymanego od Pani Teresy Góreckiej z EBSCO Information Services.

[16] Wyjaśnienie autorki: chronologię baz ustalono na podstawie listu email z dnia 4.02.2014 r. otrzymanego od Pani Teresy Góreckiej z EBSCO Information Services.

1	2	3	4
2001 rok			
Academic Search Premier (Database)[17]	2001	2007	EBSCOhost
Chemical Abstracts (Database)[18]	2001	2008	
SpringerLink (Journals)[19]	2001	do teraz	SpringerLink lub Yadda
Swets Nawigator[20]	2001	2003	
2002 rok			
ERIC (Education Resource Information Center) (Database)[21]	2002	do teraz	EBSCOhost
Health Source: Consumer Edition (Database)[21]	2002	do teraz	EBSCOhost
Health Source: Nursing/Academic Edition (Database)[21]	2002	do teraz	EBSCOhost
Regional Business News (Journals)[21]	2002	do teraz	EBSCOhost
ScienceDirect OnSite (Journals)[22]	2002	do teraz	ScienceDirect lub Yadda
2003 rok			
AGRICOLA (Database)[23]	2003	do teraz	EBSCOhost
Clinical Pharmacology (Database)[24]	2003	2005	EBSCOhost

[17] Wyjaśnienie autorki: w 2008 r. bazę Academic Search Premier zastąpiono wyższą wersją tj. bazą Academic Search Complete. Chronologia bazy ustalona na podstawie listu email z dnia 4.02.2014 r. otrzymanego od Pani Teresy Góreckiej z EBSCO Information Services.

[18] Wyjaśnienie autorki: pierwsza wzmianka o sieciowym dostępie do Chemical Abstracts wystąpiła w sprawozdaniu BUŁ za rok 2001. W okresie subskrypcji dostęp do bazy był realizowany z serwera Politechniki Wrocławskiej – koordynatora konsorcjum. Obecnie baza udostępniana jest na terminalach w wolnym dostępie BUŁ.

[19] Wyjaśnienie autorki: chronologia bazy ustalona na podstawie sprawozdań rocznych BUŁ, faktur i umów. Od 2010 r. SpringerLink jest udostępniany w ramach krajowej licencji akademickiej. Dostęp do czasopism realizowany jest równolegle w serwisie wydawcy – SpringerLink oraz poprzez stronę Wirtualnej Biblioteki Nauki.

[20] Wyjaśnienie autorki: chronologia bazy ustalona na podstawie sprawozdań rocznych BUŁ i zapisków.

[21] Wyjaśnienie autorki: chronologię baz ustalono na podstawie listu email z dnia 4.02.2014 r. otrzymanego od Pani Teresy Góreckiej z EBSCO Information Services.

[22] Wyjaśnienie autorki: chronologia bazy ustalona na podstawie zapisków, sprawozdań rocznych BUŁ, faktur i umów. Od 2010 r. ScienceDirect jest udostępniana w ramach krajowej licencji akademickiej (Freedom Collection). Dostęp do czasopism realizowany jest równolegle w serwisie wydawcy – ScienceDirect (Elsevier) oraz poprzez stronę Wirtualnej Biblioteki Nauki.

[23] Wyjaśnienie autorki: chronologia bazy ustalona na podstawie listu email z dnia 4.02.2014 r. otrzymanego od Pani Teresy Góreckiej z EBSCO Information Services.

[24] Wyjaśnienie autorki: w 2006 r. Clinical Pharmacology (baza informacji o lekach) została włączona do bazy Health Source: Consumer Edition. Chronologia bazy ustalona na podstawie listu email z dnia 4.02.2014 r. otrzymanego od Pani Teresy Góreckiej z EBSCO Information Services.

Tabela 1 (cd.)

1	2	3	4
2004 rok			
EI Engineering Village 2[25]	2004	2005	
Portal ISSN (Database)[26]	2004	do teraz	portal.issn.org
Library of Congress Classification Web (Database)[26]	czerwiec 2004	do teraz	
2005 rok			
American Chemical Society (ACS) (Journals)[27]	2005	do teraz	pubs.acs.org
PsycARTICLES (Journals)[28]	2005	do teraz	EBSCOhost
PsycINFO (Database)[28]	2005	2010	EBSCOhost
Scopus (Database)[29]	2005	do teraz	Scopus
Wiley Online Library (Full Collection) (Journals)[30]	2005	do teraz	Wiley Online Library
2006 rok			
Emerging Markets Information Service Global (EMIS) (wcześniej ISI Emerging Markets Polska)[31]	2006	do teraz	EMIS
Library Information Science & Technology Abstracts (LISTA) (Database)[32]	2006	do teraz	EBSCOhost
Polska Bibliografia Prawnicza (Wolters Kluwer) (Databases)[33]	wrzesień 2006	do teraz	SIP Lex
LEX System Informacji Prawnej (Wolters Kluwer) (Databases)[33]	wrzesień 2006	do teraz	SIP Lex

[25] Wyjaśnienie autorki: chronologia bazy ustalona na podstawie zapisków i sprawozdań rocznych BUŁ.

[26] Wyjaśnienie autorki: chronologię baz ustalono na podstawie listu email z dnia 11.08.2014 r. otrzymanego od Pani Katarzyny Ostrowskiej z Księgarnia ABE-IPS.

[27] Wyjaśnienie autorki: chronologia bazy ustalona na podstawie sprawozdań rocznych BUŁ, faktur i umów.

[28] Wyjaśnienie autorki: prenumerata Instytutu Psychologii UŁ. Chronologię baz ustalono na podstawie listu email z dnia 4.02.2014 r. otrzymanego od Pani Teresy Góreckiej z EBSCO Information Services.

[29] Wyjaśnienie autorki: od 2012 r. Scopus jest udostępniany w ramach krajowej licencji akademickiej. Chronologia bazy ustalona na podstawie zapisków, faktur i umów.

[30] Wyjaśnienie autorki: początkowo uczestnicy konsorcjum mieli wspólny dostęp do czasopism wcześniej prenumerowanych przez siebie drukiem (maksymalnie 182 tytuły). W 2009 r. zmieniły się zasady wyliczania składek konsorcyjnych, uczelnia rozpoczęła subskrypcję pakietu Full Collection. 7.8.2010 r. serwis Wiley Interscience zastąpiła Wiley Online Library. Od 2012 roku dostęp do WOL odbywa się w ramach krajowej licencji akademickiej.

[31] Wyjaśnienie autorki: w 2012 r. serwis ISI Emerging Markets Polska zastąpiono szerszą wersją EMIS (Emerging Markets Information Sernice) Global (dane ze świata). Chronologia bazy ustalona na podstawie umów.

[32] Wyjaśnienie autorki: chronologia baz ustalona na podstawie listu email z dnia 4.02.2014 r. otrzymanego od Pani Teresy Góreckiej z EBSCO Information Services.

[33] Wyjaśnienie autorki: od września 2006 r. rozpoczęto prenumeratę Systemu Informacji Prawnej LEX Omega, w skład którego wchodzi baza Polska Bibliografia Prawnicza PAN. Chronologia baz ustalona na podstawie zapisków i faktur.

1	2	3	4
2007 rok			
Business Source Complete (Database)[32]	2007	do teraz	EBSCOhost
Gazeta Wyborcza Internetowe Archiwum (Database)[34]	kwiecień 2007	do teraz	
Global Market Information Database (GMID) (Database)[35]	kwiecień 2007	marzec 2009	
2008 rok			
Academic Search Complete (Database)[32]	2008	do teraz	EBSCOhost
GreenFile (Database)[32]	2008	do teraz	EBSCOhost
Database of Latin Dictionaries (Latin Dictionaries)[36]	2008	2008	BREPOLiS
In Principio Online (Free-standing Database)[36]	2008	2008	BREPOLiS
International Directory of Medievalists (Directories)[36]	2008	2008	BREPOLiS
International Medieval Bibliography Online (Medieval Bibliographies)[36]	2008	2008	BREPOLiS
Lexicon des Mittelalters Online (Encyclopaedic Work)[36]	2008	2008	BREPOLiS
Library of Latin Texts (Full-Text Database)[36]	2008	2008	BREPOLiS
Monumenta Germaniae Historica (Full-Text Database)[36]	2008	2008	BREPOLiS
Nature (Journals)[37]	2008	do teraz	Nature Publishing Group
Sage Journals (Humanities and Social Science Package)[38]	2008	2013	online.sagepub.com
SocINDEX with Full Text (Database)[39]	marzec 2008	do teraz	EBSCOhost
Czytelnia Czasopism Prawniczych (Wolters Kluwer) (Journals)[40]	listopad 2008	do teraz	SIP Lex

[34] Wyjaśnienie autorki: chronologia Internetowego Archiwum Gazety Wyborczej ustalona na podstawie faktu.

[35] Wyjaśnienie autorki: chronologia bazy GMID ustalona na podstawie umów.

[36] Wyjaśnienie autorki: chronologia baz na platformie BREPOLiS ustalona na podstawie umowy.

[37] Wyjaśnienie autorki: w latach 2008–2010 indywidualna prenumerata w wersji online z dostępem do roczników 1995–2010 na platformie OvidSP. W 2010 r. czasopismo objęto krajową licencją akademicką z dostępem przez stronę Nature Publishing Group. chronologia czasopisma ustalona na podstawie umów i informacji ze strony WBN.

[38] Wyjaśnienie autorki: chronologia kolekcji czasopism ustalona na podstawie umów.

[39] Wyjaśnienie autorki: początkowo prenumerata Instytutu Socjologii UŁ, od 2011 r. prenumerata Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ. Chronologia bazy ustalona na podstawie listu email z dnia 4.02.2014 r. otrzymanego od Pani Teresy Góreckiej z EBSCO Information Services.

[40] Wyjaśnienie autorki: chronologia serwisu ustalona na podstawie umów.

Tabela 1 (cd.)

1	2	3	4
2009 rok			
American Institute of Physics (AIP oraz wydawcy stowarzyszeni) (Journals)[41]	2009	do teraz	scitation.aip.org
American Physical Society (APS) (Journals)[41]	2009	do teraz	aps.org
Arts & Humanities Citation Index (A&HCI) (1975-present) (Database)[42]	2009	do teraz	Web of Science
Journal Citation Reports (JCR): JCR Science Edition (2008-present); JCR Social Sciences Edition (2008-present) (Database)[42]	2009	do teraz	Web of Science
Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED) (1945-present) (Database)[43]	2009	do teraz	Web of Science
Social Sciences Citation Index (SSCI) (1956-present) (Database)[42]	2009	do teraz	Web of Science
Thesaurus Linguae Graecae (Database)[44]	marzec 2009	do teraz	tlg.uci.edu
2010 rok			
Conference Proceedings Citation Index- Science (CPCI-S) (1990-present) (Database)[45]	2010	do teraz	Web of Science
Conference Proceedings Citation Index- Social Science & Humanities (CPCI-SSH) (1990-present) (Database)[45]	2010	do teraz	Web of Science
MEDLINE (1950-present) (Database)[45]	2010	do teraz	Web of Science
Science (Journals)[46]	2010	do teraz	AAAS
SpringerLink (Book Series) – 17 serii od pierwszego do rocznika 2008 oraz 9 serii z archiwami z lat 1997–2008[47]	2010	do teraz	SpringerLink lub Yadda

[41] Wyjaśnienie autorki: dostęp do czasopism AIP oraz wydawców stowarzyszonych, z wyjątkiem APS realizowany jest na platformie Scitation. Czasopisma APS dostępne są w serwisie American Physical Society. Chronologia serwisów ustalona na podstawie umów.

[42] Wyjaśnienie autorki: w 2009 r. kolekcje były prenumerowane indywidualnie, z dostępem na platformie Web of Knowledge. W 2010 r.zostały objęta krajową licencją akademicką. Chronologia kolekcji ustalona na podstawie umów i informacji na stronie WBN.

[43] Wyjaśnienie autorki: w latach 2002–2004 dostęp do bazy był realizowany ze strony Institute for Scientific Information. W 2009 r. wznowiono subskrypcję bazy, dostęp realizowano z platformy Web of Knowledge. W 2010 roku bazę objęto krajową licencją akademicką. 12.01.2014 r. nastąpiła zmiana nazwy platformy z Web of Knowledge na Web of Science. Chronologia kolekcji ustalona na podstawie umów i informacji na stronie WBN.

[44] Wyjaśnienie autorki: chronologia bazy ustalona na podstawie umów.

[45] Wyjaśnienie autorki: od 2010 r. dostęp realizowany w ramach krajowej licencji akademickiej. Chronologia baz ustalona na podstawie informacji na stronie WBN.

[46] Wyjaśnienie autorki: od 2010 r. dostęp realizowany w ramach krajowej licencji akademickiej z dostępem na stronie American Association for the Advancement of Science. Chronologia czasopisma ustalona na podstawie informacji na stronie WBN.

[47] Wyjaśnienie autorki: od 2010 r. dostęp realizowany w ramach krajowej licencji akademickiej z dostępem w serwisie SpringerLink. Lista tytułów dostępna na stronie WBN pod adresem http://vls.icm.edu.pl/zasady/2010/Springer/springer_licencja_rozszerzona_2010_archivesBookSeries.xls [dostęp: 17.12.2014]. Chronologia bazy ustalona na podstawie informacji na stronie WBN.

1	2	3	4
SpringerLink (Books) – książki z lat 2004, 2005 i 2009-2011[48]	2010	do teraz	SpringerLink lub Yadda
CEIC Data (Database)[49]	maj 2010	do teraz	
IBUK Libra (wcześniej Ibuk.pl czytelnia online) (Books)[50]	listopad 2010	do teraz	IBUKLibra
ebrary Academic Complete (Books)[51]	grudzień 2010	listopad 2012	ebrary
2011 rok			
European Views of the Americas: 1493 to 1750 (Database)[52]	2011	do teraz	EBSCOhost
Teacher Reference Center (Database)[53]	2011	do teraz	EBSCOhost
OECD iLibrary (Platform)[54]	2011	do teraz	OECD iLibrary
Reaxys (wcześniej Beilstein i Gmelin) (Database)[55]	2011	do teraz	Reaxys
2012 rok			
Analytical Abstracts (RSC Databases)[56]	2012	do teraz	rsc.org
Catalysts & Catalysed Reactions (RSC Databases)[49]	2012	do teraz	rsc.org
Chemical Hazards in Industry (RSC Databases)[49]	2012	do teraz	rsc.org
Issues in Environmental Science and Technology (RSC Books)[49]	2012	do teraz	rsc.org
Laboratory Hazards Bulletin[49]	2012	do teraz	rsc.org
Methods in Organic Synthesis (RSC Databases)[49]	2012	do teraz	rsc.org

[48] Wyjaśnienie autorki: od 2010 roku dostęp realizowany w ramach krajowej licencji akademickiej z dostępem w serwisie SpringerLink. Lista tytułów dostępna na stronie WBN pod adresem http://vls.icm.edu.pl/zasady/2013/Springer_ksiazki.xls, [dostęp: 17.12.2014]. Chronologia bazy ustalona na podstawie informacji na stronie WBN.

[49] Wyjaśnienie autorki: prenumerata Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ. Od grudnia 2013 r. CEIC Data dostępna tylko na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ. Chronologia bazy ustalona na podstawie umów i zapisków.

[50] Wyjaśnienie autorki: w grudniu 2012 r. nastąpiła zmiana nazwy z Ibuk.pl czytelnia online na IBUK Libra. Chronologia bazy ustalona na podstawie umów.

[51] Wyjaśnienie autorki: chronologia bazy ustalona na podstawie umów.

[52] Wyjaśnienie autorki: informacje o bazie pochodzą z platformy EBSCOhost.

[53] Wyjaśnienie autorki: chronologia bazy ustalona na podstawie listu email z dnia 4.02.2014 r. otrzymanego od Pani Teresy Góreckiej z EBSCO Information Services.

[54] Wyjaśnienie autorki: uczelnia nie posiada dostępu do baz International Energy Agency. Chronologia bazy ustalona na podstawie umów.

[55] Wyjaśnienie autorki: prenumerata Wydziału Chemii UŁ. Baza Reaxys, bez limitów jednoczesnych użytkowników, udostępniana od roku 2011, wcześniej jako bazy Beilstein i Gmelin z możliwością korzystania na Wydziale Chemii oraz jednostanowiskowo w OIN BUŁ. Chronologia bazy ustalona na podstawie korespondencji email.

[56] Wyjaśnienie autorki: chronologia baz ustalona na podstawie umów.

Tabela 1 (cd.)

1	2	3	4
Natural Product Updates (RSC Databases)[49]	2012	do teraz	rsc.org
RSC Journals (Royal Society of Chemistry)[49]	2012	do teraz	rsc.org
Central and Eastern European Online Library (C.E.E.O.L.) (Journals)[57]	2012	do teraz	ceeol.com
IOPscience extra (Institute of Physics) (Journals)[57]	2012	do teraz	iopscience.iop.org
L'Année philologique (Database)[58]	2012	do teraz	EBSCOhost
Municipium[59]	2012	czerwiec 2014	EMIS
Oxford Journals (Full Collection) (Journals)[60]	2012	do teraz	oxfordjournals.org
Serwis Kadrowy Gazety Prawnej (Database)[60]	2012	2012	
Serwis Księgowy Gazety Prawnej (Database)[60]	2012	2012	
Carl Beck Papers In Russian and East European Studies (Book Series)[61]	kwiecień 2012	do teraz	
JSTOR: Art and Science I, Art and Science II, Language and Literature Archive, Language and Literature Current (Journals)[60]	grudzień 2012	do teraz	jstor.org
Rynek Pracy (Databases)[60]	grudzień 2012	listopad 2013	
eBook Academic Collection (Books)[60]	grudzień 2012	do teraz	EBSCOhost
2013 rok			
American Society for Microbiology (Journals)[62]	2013	2013	asm.org
Cambridge Journals (Full Collection) (Journals)[63]	2013	do teraz	CJO
Current Contents Connect: Agriculture, Biology & Environmental Sciences (ABES) (1998-present); Life Sciences (LS) (1998-present) (Database)[64]	kwiecień 2013	marzec 2015	Web of Science

[57] Wyjaśnienie autorki: chronologia baz ustalona na podstawie umów.

[58] Wyjaśnienie autorki: prenumerata Katedry Filologii Klasycznej UŁ. W latach 2012–2013 dostęp był realizowany ze strony wydawcy (annee-philologique.com). Od 2014 r. dostęp do L'Année philologique kontynuowany na platformie EBSCOhost. Chronologia bazy ustalona na podstawie umów.

[59] Wyjaśnienie autorki: prenumeratę serwisu Municypium rozpoczęto w 2012 r. Z początkiem lipca 2014 r. bazę włączono do serwisu EMIS. Chronologia bazy ustalona na podstawie umów i korespondencji email.

[60] Wyjaśnienie autorki: chronologia baz ustalona na podstawie umów.

[61] Wyjaśnienie autorki: chronologia serii określona na podstawie własnych zapisków.

[62] Wyjaśnienie autorki: chronologia kolekcji ustalona na podstawie umowy.

[63] Wyjaśnienie autorki: chronologia serwisu ustalona na podstawie umów.

[64] Wyjaśnienie autorki: przed 2013 r. kolekcje Agriculture, Biology & Environmental Sciences i Life Sciences Current Contents były dostępne na Wydziale Biologii i Ochrony Środowiska UŁ. Chronologia serwisu CCC ustalona na podstawie arkuszy zamówienia prenumeraty zagranicznej.

1	2	3	4
LEGALIS System Informacji Prawnej (Beck) (Platform)[65]	grudzień 2013	do teraz	SIP Legalis
2014 rok			
Emerald Management 200 (Journals)[66]	2014	do teraz	Emerald
AHFS Consumer Medication Information (Database)[67]	2014	do teraz	EBSCOhost
SciELO (Scientific Electronic Library Online) Citation Index (SCIELO) (1997-present) (Database)[68]	styczeń 2014	do teraz	Web of Science
2015 rok			
Taylor & Francis Journals (Science & Technology Collection)[69]	2015		

5. Narzędzia wspomagające sieciowe zasoby informacji

Należy podkreślić znaczenie narzędzi wspomagających sieciowe zasoby informacji. Serwis A-to-Z umożliwia wyszukanie potrzebnego tytułu i połączenie się z dokumentem. Bez niego, wyszukiwanie wśród około 163,5 tys. tytułów książek i około 49,5 tys. tytułów czasopism rozproszonych po różnych serwisach i bazach danych, byłoby nieefektywne lub niemożliwe. Bez serwera Proxy HAN nie można byłoby komunikować się, poza siecią akademicką, ze źródłami, do których UŁ ma prawa licencyjne. Zaś wyszukiwarka naukowa EBSCO Discovery Service (EDS) doprecyzowuje serwis A-to-Z i umożliwia jednym wspólnym zapytaniem przeszukanie zarówno zasobów licencyjnych UŁ, jak i papierowych – indeksowanych w katalogu bibliotecznym.

6. Zaczęło się od listy A-to-Z

Czytelnicy korzystający ze źródeł online potrzebują, a więc i domagają się, ułatwień podobnych do tradycyjnych, znanych im katalogów. Pierwszymi „katalogami" pomocnymi w wyszukiwaniu danych w środowisku sieciowych zasobów informacji, były listy A-to-Z, dostarczone

[65] Wyjaśnienie autorki: chronologia serwisu ustalona na podstawie umów.

[66] Wyjaśnienie autorki: prenumerata Wydziału Zarządzania UŁ. Chronologia bazy ustalona na podstawie umów.

[67] Wyjaśnienie autorki: informacja o bazie pochodzi z platformy EBSCOhost.

[68] Wyjaśnienie autorki: informacja o bazie pochodzi z platformy Web of Science (Thomson Reuters).

[69] Wyjaśnienie autorki: chronologia bazy ustalona na podstawie umowy.

przez wydawców baz danych. Zapewniają one szybkie wyszukiwanie tytułów i łączenie się z nimi, są też kompleksowymi narzędziami do tworzenia zindywidualizowanych kolekcji zasobów online, pobierania całych pakietów e-czasopism, zarządzania tytułami, dodawania linków CustomLink itd. Początkowo serwisy A-to-Z indeksowały jedynie czasopisma, w miarę upływu lat zaczęto indeksować również książki.

Biblioteka UŁ, w maju 2005 r., po raz pierwszy nabyła serwis EBSCO A-to-Z i dostosowała go do prenumerowanych wówczas czasopism online. Od tego czasu lista EBSCO A-to-Z jest regularnie aktualizowana i pod nazwą *Zasoby elektroniczne A-Z* udostępniana czytelnikom w zakładce *Katalogi* na stronie WWW BUŁ.

Dostęp do źródeł online jedynie na uczelni, to w XXI w. zdecydowanie za mało

Korzystanie z zasobów online bazuje na sieci internetowej. Przeglądarki stron internetowych komunikują czytelników z treściami zawartymi w bazach danych wszędzie tam, gdzie została pokonana bariera technologiczna i istnieje łącze internetowe. Wyniki pracy intelektualnej człowieka, zebrane w bazach, chronione są prawami autorskimi. O tym kto i w jaki sposób może korzystać z sieciowych zasobów informacji, decydują wydawcy, którzy są właścicielami majątkowych praw autorskich. Uniwersytet Łódzki zawiera z wydawcami umowy licencyjne, określające zasady korzystania z materiałów znajdujących się w bazach. Zazwyczaj osobami uprawnionymi są pracownicy i studenci UŁ, a użytkowników identyfikuje się po zgłoszonych do wydawcy adresach IP sieci akademickiej. Ponadto, dzięki serwerowi Proxy, uprawnieni użytkownicy mają dostęp z komputerów znajdujących się wprawdzie poza siecią uniwersytecką, ale identyfikujących się, w połączeniu z serwerami wydawców, właśnie numerem IP Proxy.

W grudniu 2010 r. Biblioteka UŁ zakupiła oprogramowanie serwera Proxy w systemie Hidden Automatic Navigator (HAN) oraz 30 licencji indywidualnych. W kolejnym roku liczbę licencji indywidualnych zwiększono do 60, zaś w grudniu 2013 r., kupiono licencję kampusową, rozszerzając dostęp na całą społeczność uniwersytecką.

Serwer Proxy HAN pozwolił pracownikom naukowym oraz studentom na korzystanie ze źródeł online, nie tylko w obrębie sieci akademickiej, ale i z komputerów domowych oraz – co szczególnie ważne – na łączność ze źródłami macierzystej uczelni podczas staży naukowych za granicą. Można więc powiedzieć, że serwer Proxy HAN pokonuje barierę odległości i barierę terytorialną.

Serwer Proxy HAN jest skojarzony z systemem bibliotecznym Symphony, z którego pobiera informacje o uprawnionych użytkownikach

i na tej podstawie autoryzuje dostęp do źródeł licencyjnych. Dlatego studenci i pracownicy UŁ, którzy chcą zdalnie korzystać ze źródeł online powinni zarejestrować się do systemu bibliotecznego czyli zapisać do biblioteki.

Przyszedł czas na wyszukiwarkę naukową, czyli integrujemy różnorodne zasoby sieciowe z papierowymi indeksowanymi w katalogach bibliotecznych

Różnorodność sieciowych źródeł informacji oraz ich rozproszenie czasami sprawia czytelnikom kłopoty i powoduje ich dezorientację. Sprawne poruszanie się w obszarze e-zasobów wymaga czasu i cierpliwości. Dlatego wychodząc naprzeciw potrzebom i przyzwyczajeniom czytelników, chętnie korzystającym z Google'a, Biblioteka UŁ, z początkiem 2014 r., zakupiła wyszukiwarkę naukową EBSCO Discovery Service (EDS). EDS wdrożono i udostępniono czytelnikom w sierpniu 2014 r. EDS to narzędzie, integrujące sieciowe źródła informacji i indeksowane w katalogu bibliotecznym źródła na nośniku tradycyjnym – papierowe i elektroniczne na nośnikach fizycznych. EDS umożliwia jednoczesne przeszukiwanie wszystkich tych zasobów, łącznie z Repozytorium UŁ oraz Biblioteką Cyfrową UŁ. Podobnie jak w Google'u, zasoby te, przeszukiwane są jednym zapytaniem wpisanym do jednego okienka, zaś rezultaty wyszukiwania wyświetlane są na jednej platformie w postaci ujednoliconej listy wyników.

7. Refleksja – ile teatru jest w sieciowych źródłach informacji

Rynek naukowych baz danych rozwija się bardzo dynamicznie, stara się sprostać oczekiwaniom wymagających odbiorców – pracowników naukowych i studentów. Witryny internetowe zapraszają do wejścia do wnętrza serwisów.

Świat zasobów online przypomina teatr. Na wirtualnej scenie Uniwersytetu Łódzkiego grają swoje role serwisy online subskrybowane dla uczelni. Z repertuarem czytelnik może się zapoznać na stronie internetowej BUŁ. Repertuar – lista źródeł – jest zróżnicowany, dostosowany do zainteresowań widzów – pracowników i studentów. Podobnie jak w prawdziwym teatrze niektóre spektakle grane są przy pustej widowni, a inne przy komplecie widzów. Obcowanie z kulturą jest tak samo ważne jak obcowanie z sieciowymi źródłami informacji, pierwsze zaspokajają głównie potrzeby duchowe, a drugie intelektualne.

Bibliografia

Bibliografia Zawartości Czasopism. Źródło: Strona internetowa Biblioteki Narodowej [online], [dostęp 15.12.2014]. Dostępny w World Wide Web: http://www.bn.org.pl/katalogi-i-bibliografie/bibliografia-narodowa/bibliografia-zawartosci-czasopism.

COUNTER Counting Online Usage of NeTworked Electronic Resources, [dostęp: 14.12.2014], http://www.projectcounter.org/index.html.

Davies, Colin R. *An evolutionary step in intellectual property rights – Artificial intelligence and intellectual property*, "Computer Law & Security Review", vol. 27, iss. 6, p. 601, 2011. Źródło: ScienceDirect wydawany przez Elsevier [dostęp: 19.01.2015]. Dostępny DOI: 10.1016/j.clsr.2011.09.006.

Po 244 latach koniec z drukowaniem Encyklopedii Britannica. Prot 14.03.2012 Źródło Gazeta.pl Wiadomości [online], [dostęp 15.12.2014]. Dostępny w World Wide Web: http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,11338888,Po_244_latach_koniec_z_drukowaniem_Encyklopedii_Britannica.html

Słownik terminologii medialnej, red. W. Pisarek, Kraków 2006, s. 139–140.

Strona internetowa Wirtualnej Biblioteki Nauki, [dostęp: 17.12.2014], http://vls.icm.edu.pl/zasady/index.html#info.

Elżbieta Luzińska[*], *Agnieszka Stolarczyk*[**]

Historia i dzień dzisiejszy ogólnouczelnianej sieci bibliotecznej Uniwersytetu Łódzkiego

Abstract: The History and Today of the Branch Libraries Network in the Łódź University

The Library of Łódź University has existed since its beginnings of the University whereas the branch libraries were organized step by step. In this article their history is presented as well as the development and the process of computerization. The present state of the branch libraries forming the network within The University, is also described.

Do rozlicznych zadań jakie stanęły przed powołanym do życia, na mocy Dekretu Rady Ministrów Polski Ludowej z dnia 24 maja 1945 r., Uniwersytetem Łódzkim należało zorganizowanie warsztatu pracy dydaktycznej i naukowej. Zarówno Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ)[1], której organizowanie rozpoczęto już 11 lutego 1945 r., jak i poszczególne zakłady, będące w tym czasie podstawowymi jednostkami na Uczelni, od początku swojego istnienia gromadziły intensywnie księgozbiór ze wszelkich dostępnych źródeł.

Samo zgromadzenie zbiorów to nie wszystko. Aby mogły służyć pracy naukowej i dydaktycznej należało je uporządkować, opracować i przygotować do udostępniania. Niedostatek fachowego personelu w Bibliotece Uniwersyteckiej spowodował, że organizowaniem bibliotek zakładowych zajęli się pracownicy naukowi poszczególnych jednostek, korzystając z pomocy i porad bibliotekarzy BUŁ[2].

---

[*] Mgr Elżbieta Luzińska, zastępca Dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego.

[**] Mgr Agnieszka Stolarczyk, Oddział Bibliotek Zakładowych BUŁ.

[1] Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego zwana również jako BUŁ, Biblioteka Uniwersytecka, Biblioteka Główna.

[2] A. Stolarczyk, *Komputeryzacja bibliotek zakładowych Uniwersytetu Łódzkiego-od katalogu kartkowego do katalogu komputerowego*, [w:] *Stare i nowe w bibliotece. Współpraca czy konkurencja*, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź 2010, s. 161–162.

Początkowo współpraca ta była sporadyczna. Pierwszym etapem wspólnych działań z Biblioteką Główną było zorganizowanie w 1950 r. trzech kursów dla asystentów prowadzących biblioteki zakładowe, mających na celu zapoznanie ich z podstawowymi zagadnieniami bibliotekarskimi. Kursy prowadzili pracownicy BUŁ. Nacisk położono na ogół problemów związanych z opracowaniem księgozbiorów, tworzeniem własnych katalogów i katalogu centralnego[3]. Należy zaznaczyć, że tego rodzaju kursy dawały wymierne rezultaty tylko w tych zakładach, które zatrudniały w bibliotekach pracowników na stałe. Asystenci zajmujący się bibliotekami dorywczo, nie mogli zapewnić im profesjonalnej opieki i dalszego rozwoju. W tym czasie, w miarę już zorganizowana Biblioteka Główna, mogła rozszerzyć swoje działania na księgozbiory zakładowe. Przyjęto założenie, że wszystkie zgromadzone w Uczelni zbiory muszą się wzajemnie uzupełniać oraz być jednolicie opracowane i uporządkowane. Księgozbiory bibliotek w poszczególnych zakładach odgrywały coraz większą rolę, stawały się niezbędnym i często jedynym warsztatem pracy dydaktycznej i naukowej dla pracowników i studentów. W 1950 r. istniały 63 księgozbiory zakładowe obejmujące ok. 100 tys. wol.[4] Ich stan był bardzo różny, najczęściej były nieopracowane, często stanowiły jedynie warsztat pracy kierownika zakładu. Nieuporządkowane były inwentarze, książki i czasopisma wpisywano do ogólnej księgi inwentarzowej razem z meblami.

Bardzo ważnym kolejnym krokiem współpracy BUŁ z jednostkami posiadającymi księgozbiory było powołanie w 1951 r. stałej agendy do spraw bibliotek zakładowych pod nazwą Referat Bibliotek Zakładowych. Stanowił go zespół pracowników oddelegowanych z personelu Biblioteki Głównej do prac organizacyjnych w bibliotekach zakładowych i do tworzenia katalogu centralnego[5].

W 1952 r. rektor UŁ, prof. Józef Chałasiński, specjalnym pismem (z dnia 26 października 1952 r.) powierzył Helenie Więckowskiej, dyrektorowi Biblioteki Głównej, opiekę nad bibliotekami zakładowymi. Od tej pory Biblioteka Główna stała się ośrodkiem centralnym, koordynującym działalność wszystkich bibliotek uczelni. Wkrótce pojawiła się pilna potrzeba przygotowania instrukcji, która dokładnie wyjaśniałaby, jak należy gromadzić księgozbiory, porządkować je i udostępniać. Opracowano Wskazówki dla bibliotek zakładowych, które powielono w 200 egz. i rozprowadzono po jednostkach Uniwersytetu Łódzkiego. Równolegle z przygotowaniem instrukcji, zapoczątkowane zostały prace nad Katalogiem Centralnym Bibliotek Zakładowych.

---

[3] *Sprawozdanie Oddziału Bibliotek Zakładowych za rok 1950*, [mpis.].

[4] *Informator Oddziału Bibliotek Zakładowych 1950*.

[5] M. Justyna, *Rozwój bibliotek zakładowych Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–2005*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2008, s. 159–170.

W grudniu 1952 r. odbyło się spotkanie z przedstawicielami zakładów, na którym omawiano projekt regulaminu opracowanego przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego dotyczący współpracy Biblioteki Głównej z bibliotekami zakładowymi. Współpraca polegała na:

- wspólnym prowadzeniu katalogu centralnego;
- udzielaniu porad i prowadzeniu szkoleń w celu podniesienia poziomu bibliotek zakładowych;
- kontrolowaniu pracy bibliotecznej w zakładach.

Opracowano specjalny formularz sprawozdania kwartalnego, który obowiązywał od 1953 r., rozpoczęto również pracę nad wyceną księgozbiorów w poszczególnych zakładach.

W 1952 r. istniało 55 bibliotek zakładowych. Liczba ta zmalała w stosunku do 1950 r. ze względu na zmiany organizacyjne zachodzące na uczelni (np. łączenie się zakładów w katedry i łączenie ich księgozbiorów)[6].

Stan bibliotek na Wydziałach przedstawiał się następująco:

- Wydział Biologii i Nauki o Ziemi 11
- Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii 8
- Wydział Filozoficzno-Historyczny 10
- Wydział Filologiczny 8
- Wydział Prawa 13

Największymi księgozbiorami dysponowały: Biblioteka Instytutu Historii (15 tys. wol.) i Zakład Historii Myśli Społecznej (18 tys. wol.). Księgozbiory te w całości opracowane były w Katalogu Centralnym Bibliotek Zakładowych.

Należy zwrócić uwagę, że tylko nieliczne zakłady miały warunki lokalowe, które umożliwiały udostępnianie księgozbioru na miejscu. Osobne czytelnie w 1960 r. posiadało tylko sześć jednostek:

1. Instytut Geograficzny 40 miejsc w czytelni
2. Instytut Historyczny 28 miejsc w czytelni
3. Instytut Socjologiczny 12 miejsc w czytelni
4. Zakład Języka Polskiego 36 miejsc w czytelni
5. Zakład Literatury Polskiej 20 miejsc w czytelni
6. Katedra Matematyki 18 miejsc w czytelni

Dążenie Biblioteki Głównej do wypracowania wspólnych metod pracy z jednostkami nad podniesieniem poziomu fachowego poszczególnych bibliotek, spowodowało konieczność przekształcenia w 1956 r. Referatu Bibliotek Zakładowych w Oddział Bibliotek Zakładowych (OBZ)[7]. Zakres działalności nowego Oddziału ustalono na podstawie dotychczasowych doświadczeń.

---

[6] *Sprawozdanie Oddziału Bibliotek Zakładowych 1952*, [mpis].

[7] M. Justyna, *op. cit.*, s. 159–170.

Oddziałowi powierzono:

- prowadzenie ewidencji bibliotek zakładowych całej sieci;
- instruktaż metodyczny;
- organizowanie poszczególnych bibliotek zakładowych i opiekę nad nimi;
- gromadzenie materiałów i prowadzenie Katalogu Centralnego Bibliotek Zakładowych UŁ;
- sprawozdawczość roczną całej sieci;
- organizację centralnego zaopatrzenia w druki biblioteczne i sprzęt biblioteczny.

Od 1 stycznia 1964 r. w ramach OBZ powołano Sekcję Instruktażu i Nadzoru. Liczba osób pracujących w Oddziale zmieniała się w poszczególnych latach. Średnio pracowało w nim 4–5 osób. Zakres działania Oddziału Bibliotek Zakładowych ustalony wraz z jego powołaniem, prawie nie zmieniał się przez kolejne dziesięciolecia[8].

Nadzór OBZ pozwolił podjąć działania w kierunku łączenia księgozbiorów poszczególnych katedr i zakładów w biblioteki. Przeprowadzono akcję selekcji księgozbiorów pod kątem specjalizacji. Efektem tych działań było utworzenie w 1960 r. pierwszej wydziałowej biblioteki. Była to Biblioteka Wydziału Prawa, którą stworzono z dziewięciu księgozbiorów zakładowych m.in. Zakładu Historii Państwa i Prawa Polskiego, Zakładu Powszechnej Historii Państwa i Prawa, Zakładu Prawa Administracyjnego, Zakładu Prawa Finansowego i Zakładu Prawa Rzymskiego[9].

We wrześniu 1961 r. zorganizowano drugą bibliotekę wydziałową – Bibliotekę Wydziału Ekonomicznego-Socjologicznego, która powstała na bazie księgozbioru Wyższej Szkoły Ekonomicznej. W bibliotece pracowało 10 osób, miała ona dwie czytelnie: ogólną i czasopism, z księgozbiorem liczącym ponad 60 tys. wol.[10]

Podstawy prawne tworzonej w Uniwersytecie Łódzkim sieci bibliotecznej dało Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 18 marca 1961 r. w sprawie struktury organizacyjnej i zasad działania biblioteki głównej szkoły wyższej oraz bibliotek przy poszczególnych jednostkach organizacyjnych szkół wyższych podległych Ministrowi Szkolnictwa Wyższego. Zarządzenie to stanowiło, że ogólnouczelnianą sieć biblioteczną szkoły wyższej tworzą: biblioteka główna i biblioteki działające przy poszczególnych wydziałach, studiach, instytutach, sekcjach, oddziałach, katedrach i zakładach[11]. Potwierdzeniem tego zarządzenia jest zapis w Statucie UŁ z roku 1986, stanowiący, że na sieć biblioteczną składają się

[8] A. Stolarczyk, *op. cit.*, s. 163.

[9] *Sprawozdanie Oddziału Bibliotek Zakładowych 1961*, [mpis].

[10] *Informator Oddziału Bibliotek Zakładowych 1961.*

[11] „ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego", 1961, nr 3, poz. 9.

Biblioteka Główna i biblioteki zakładowe. Mają one wspólne zadania jakimi są: gromadzenie, opracowanie i udostępnianie literatury naukowej pracownikom i studentom UŁ. Zasada ta jest aktualna do dnia dzisiejszego. Statut UŁ obowiązujący od 1 lutego 2012 r. stanowi, że Biblioteka Uniwersytecka tworzy jednolity system biblioteczno-informacyjny wraz z bibliotekami jednostek organizacyjnych Uniwersytetu[12].

Sieć biblioteczna UŁ w latach 50. i 60. charakteryzowała się dużym rozdrobnieniem. Głównym celem działań w owych latach było dążenie do tworzenia dużych, funkcjonalnych bibliotek, udostępniających swój księgozbiór szerokiej rzeszy czytelników w możliwie dobrych warunkach. Jednak nadal powstawały małe katedralne księgozbiory udostępniane bardzo małej grupie użytkowników, najczęściej zainteresowanym pracownikom. Można przytoczyć tu następujące dane: w 1962 r. w sieci bibliotecznej UŁ istniało 56 bibliotek zakładowych, w 1965 r. – 73, w 1968 r. – 78, w 1969 r. ich liczba wzrosła do 79. Wydzielone czytelnie posiadało tylko 8 bibliotek. Oprócz 6 w/w, czytelnie miały 2 biblioteki wydziałowe (Wydziału Prawa – 40 miejsc i Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego – 110 miejsc).

W latach 70. nastąpiła reorganizacja bibliotek. Łącząc różne księgozbiory, tworzono specjalistyczne, samodzielne biblioteki. Tak powstała Biblioteka Pedagogiki i Psychologii łącząca niewielkie księgozbiory Zakładu Teorii Wychowania, Zakładu Historii Wychowania i Oświaty oraz Zakładu Pedagogiki Społecznej. W Instytucie Filozofii scalono dwa księgozbiory Zakładu Filozofii Marksistowskiej oraz Zakładu Logiki i Metodologii Nauk, na rzecz nowopowstałej Biblioteki Filozoficznej.

W połowie lat 70. liczba bibliotek zmniejszyła się do 66. Do sieci przystąpiły Biblioteka Wyższego Studium Nauczycielskiego w Zgierzu i Biblioteka Studiów Zaocznych UŁ w Piotrkowie Trybunalskim. Zwiększyła się również z 8 do 11 liczba bibliotek posiadających czytelnie (do grona dołączyły Biblioteka Zakładu Filologii Angielskiej i Wyższego Studium Nauczycielskiego i Studiów Zaocznych)[13]. Dobra sytuacja lokalowa sprzyjała wzrostowi czytelnictwa. W pozostałych bibliotekach warunki były złe. Mimo niesprzyjających okoliczności czytelnictwo w sieci miało tendencje wzrostowe.

W 1974 r. powstała Biblioteka Instytutu Filologii Polskiej. Połączono dwa księgozbiory Zakładu Literatury Polskiej i Zakładu Języka Polskiego. Biblioteka otrzymała nowy lokal przy al. Kościuszki 65, gdzie powstała czytelnia (61 miejsc), czynna 10 godzin dziennie[14]. W roku akademickim

[12] Statut Uniwersytetu Łódzkiego przyjęty uchwałą Senatu Uniwersytetu Łódzkiego nr 422 z dnia 23.01.2012, § 63, pkt 2.

[13] *Informator Oddziału Bibliotek Zakładowych 1974.*

[14] *Sprawozdanie Oddziału Bibliotek Zakładowych 1975*, [mpis].

1981/82, w związku z likwidacją Instytutu, biblioteka zachowała swój stan organizacyjny, zmieniając jedynie nazwę na Bibliotekę Polonistyczną Wydziału Filologicznego. W dalszej kolejności uruchomiono w sieci następne czytelnie: w Bibliotece Instytutu Filologii Rosyjskiej, w Bibliotece Instytutu Pedagogiki i Psychologii, w Bibliotece Katedry Archeologii, w Bibliotece Instytutu Teorii Literatury, Teatru i Filmu i w Bibliotece Studium Wojskowego. Łączna liczba miejsc w/w czytelniach wynosiła 89.

Na początku lat 80. sieć liczyła 67 bibliotek: 2 biblioteki wydziałowe, 19 instytutowych, 17 katedralnych, 25 bibliotek w zakładach i 4 biblioteki studiów. Tylko w 20 bibliotekach zatrudniony był personel biblioteczny[15]. Tam też koncentrowało się udostępnianie, prowadzono określoną politykę gromadzenia i opracowania księgozbiorów. Biblioteki, w których pracowali bibliotekarze prowadziły również działalność informacyjno-bibliograficzną. Sporządzano: kwerendy, zestawienia tematyczne (Biblioteka Polonistyczna, Wydziału Prawa), wykazy nabytków (Biblioteka Historii, Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego). Organizowano przysposobienie biblioteczne dla studentów I roku i praktyki wakacyjne dla studentów bibliotekoznawstwa.

W 1984 r., w nowym gmachu Instytutu Fizyki, powstała Biblioteka Instytutu Fizyki z połączenia dwóch księgozbiorów: Zakładu Fizyki Teoretycznej i Zakładu Fizyki Doświadczalnej[16].

W latach 90., w związku ze zmianami politycznymi, następowały zmiany w procesie dydaktycznym Uczelni. Wraz z likwidacją Studium Wojskowego i Międzyuczelnianego Instytutu Nauk Politycznych przestały działać biblioteki tych jednostek. Ich księgozbiory przekazano do BUŁ i Biblioteki Instytutu Historii. W roku 1991 powstała Biblioteka Katedry Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego na nowo utworzonym Wydziale Nauk o Wychowaniu. W końcu lat 90. sieć liczyła 100 bibliotek zakładowych[17]. Zwiększyła się liczba bibliotek wydziałowych o bibliotekę Wydziału Matematyki. Z dwu bibliotek instytutowych i dwu zakładowych powstała kierunkowa Biblioteka Geograficzna, która swoją działalność rozpoczęła w nowych pomieszczeniach Instytutu Geografii[18].

Z dniem 1 października 2002 r. została powołana Biblioteka Wydziału Zarządzania[19] (czwarta biblioteka wydziałowa), która została ulokowana w nowym budynku Wydziału Zarządzania. Główny zrąb jej księgozbioru stanowiły dary Biblioteki Wydziału Ekonomiczno-Socjologiczne-

[15] *Informator Oddziału Bibliotek Zakładowych 1980, 1981, 1982.*

[16] *Sprawozdanie Oddziału Bibliotek Zakładowych 1984*, [mpis].

[17] *Informator Oddziału Bibliotek Zakładowych 1989.*

[18] Zarządzenie Rektora UŁ z dnia 7.07.1999 r.

[19] Zarządzenie Rektora nr 73 z dnia 21.06.2002 r. w sprawie powołania Biblioteki Wydziału Zarządzania UŁ.

go i księgozbiory katedr tegoż Wydziału. Od września 2002 r. rozpoczęła swą działalność Biblioteka Filii Uniwersytetu Łódzkiego w Tomaszowie Mazowieckim, z księgozbiorem liczącym ok. 5 tys. wol. W tym okresie znacząco wzrasta udostępnianie w bibliotekach zakładowych. Najwięcej wypożyczonych książek, czasopism i zbiorów specjalnych zarejestrowano w 28 bibliotekach posiadających zorganizowane czytelnie. Czołowe miejsca zajmowały 4 biblioteki: Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego, Polonistyczna, Wydziału Prawa i Administracji oraz Instytutu Historii.

Lata 90. i następne niewątpliwie sprzyjały rozwojowi bibliotek zakładowych. W okresie 2000–2005[20] cztery biblioteki otrzymały nowe pomieszczenia: Biblioteka Polonistyczna, Biblioteka Instytutu Filozofii, Biblioteka Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Odnowiono i wyremontowano lokale Biblioteki Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego, Biblioteki Instytutu Socjologii i Biblioteki Instytutu Historii.

W 2007 r. utworzono piątą bibliotekę wydziałową[21], powstała ona na Wydziale Nauk o Wychowaniu z połączenia Biblioteki Katedr Pedagogiki i Biblioteki Edukacji Artystycznej. Następnie dołączono do Biblioteki Wydziału Nauk o Wychowaniu zbiory: Biblioteki Katedry Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego[22] oraz zbiory Biblioteki Instytutu Psychologii[23]. W tym czasie sieć tworzyło 100 bibliotek[24], ale tylko w 24 zatrudnieni byli na stałe pracownicy biblioteczni na 102 etatach.

W 2008 r. liczba bibliotek zmniejszyła się do 96 jednostek[25], gdyż zlikwidowano Bibliotekę Kolegium Języków Obcych na Wydziale Filologicznym, pozostałe 3 biblioteki przyłączono do bibliotek wydziałowych. Księgozbiory Katedry Badań Niemcoznawczych i Katedry Studiów Transatlantyckich i Mediów Masowych stały się podwaliną nowo powstałej Biblioteki Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych[26]. Biblioteka otrzymała nowy lokal przy ul. Lindleya 5a. Do wyremontowanych pomieszczeń przy ul. Franciszkańskiej 1/5 przeniosła się Biblioteka Instytutu Teorii Literatury, Teatru i Sztuk Audiowizualnych. Wydział Prawa i Administracji wraz z biblioteką uzyskał nowy budynek przy ul. Kopcińskiego 8/12.

---

[20] *Sprawozdanie Oddziału Bibliotek Zakładowych 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005*, [mpis].

[21] Zarządzenie Rektora nr 86 z dnia 29.06.2007 w sprawie: powołania Biblioteki Wydziału Nauk o Wychowaniu UŁ.

[22] Zarządzenie Rektora nr 37 z dnia 12.11.2008 r. w sprawie: likwidacji Biblioteki Katedry Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego UŁ.

[23] Zarządzenie Rektora nr 19 z dnia 30.12.2009 r. w sprawie likwidacji Biblioteki Instytutu Psychologii UŁ.

[24] *Informator Oddziału Bibliotek Zakładowych 2007*.

[25] *Informator Oddziału Bibliotek Zakładowych 2008*.

[26] Zarządzenie Rektora nr 48 z dnia 18.12.2008 r. w sprawie powołania Biblioteki Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych UŁ.

W związku z uchwałą Senatu UŁ dotyczącą zmian zasad gospodarki finansowej UŁ[27] w roku 2010 nastąpiło szereg zmian w bibliotekach. Zmiany te dotyczyły głównie zmniejszenia liczby personelu bibliotecznego. Nastąpiła redukcja 23 etatów w bibliotekach zakładowych. Konsekwencją tych redukcji było skrócenie czasu pracy bibliotek, rezygnacja z dyżurów popołudniowych i sobotnich. Ważnym wydarzeniem na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym było przyłączenie do Biblioteki Wydziałowej Biblioteki Socjologicznej i Biblioteki Instytutu Ekonometrii i Statystyki[28]. Powiększona Biblioteka otrzymała nowy lokal w budynku Centrum Informatyczno-Ekonometrycznym (budynek dawnej PALMY) przy ul. Rewolucji 1905 r. 37/39. W tym czasie likwidacji uległa Biblioteka Katedry Historii Sztuki, której księgozbiór został przekazany do Biblioteki Instytutu Historii[29].

W dalszej kolejności nastąpiły zmiany w zakresie podległości kadrowej. Trzy biblioteki: Biblioteka Wydziału Nauk Geograficznych, (w której nastąpiła również zmiana statusu z kierunkowej na wydziałową[30]), Biblioteka Wydziału Matematyki i Informatyki[31] oraz Biblioteka Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego[32], zgodnie ze Statutem UŁ, zostały podporządkowane bezpośrednio dziekanom poszczególnych wydziałów. Od tej pory Biblioteka Główna sprawuje nad ich działalnością jedynie nadzór merytoryczny. Pracownicy w/w bibliotek stali się pracownikami Wydziałów, a nie jak do tej pory, pracownikami BUŁ.

Obecnie system biblioteczno-informacyjny tworzy 91 bibliotek[33]. Należy zaznaczyć, że tylko 19 z nich to w pełni zorganizowane biblioteki, które zatrudniają bibliotekarzy (66 etatów)[34], gromadzą księgozbiór według określonej polityki, opracowują go w systemie komputerowym

[27] Załącznik do Uchwały Nr 140 Senatu UŁ z 23.11.2009 r. w sprawie zasad gospodarki finansowej UŁ.

[28] Zarządzenie Rektora nr 76 z dnia 6.09.2010 w sprawie połączenia bibliotek na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ.

[29] Zarządzenie Rektora nr 74 z dnia 10.08.2010 r. w sprawie połączenia bibliotek na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UŁ.

[30] Zarządzenie Rektora nr 37 z dnia 10.03.2010 r. w sprawie zmiany statusu Biblioteki Geograficznej UŁ i Zarządzenie Rektora nr 12 z dnia 26.11.2011 r. w sprawie podporządkowania organizacyjnego Biblioteki Geograficznej UŁ dziekanowi Wydziału Nauk Geograficznych UŁ.

[31] Zarządzenie Rektora nr 135 z dnia 19.09.2011 r. w sprawie podporządkowania organizacyjnego Biblioteki Wydziału Matematyki i Informatyki UŁ dziekanowi Wydziału Matematyki i Informatyki UŁ.

[32] Zarządzenie Rektora nr 149 z dnia 30.09.2011 r. w sprawie podporządkowania organizacyjnego Biblioteki Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ dziekanowi Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ.

[33] *Informator Oddziału Bibliotek Zakładowych 2012, Łódź.*

[34] Stan na 30.09.2014 r.

i udostępniają swoim czytelnikom. Pozostałe jednostki to jedynie księgozbiory, które znajdują się w instytutach, katedrach i zakładach. Nie są one opracowywane, a jedynie ewidencjonowane, a biblioteki nie mają wyodrębnionych lokali.

W tym miejscu warto wspomnieć, iż personel zatrudniony w bibliotekach zakładowych (66 etatów) to pracownicy w większości posiadający wykształcenie wyższe bibliotekarskie, przygotowani do obsługi komputerowych systemów bibliotecznych oraz obsługi baz pełnotekstowych i czasopiśmienniczych.

W roku akademickim 2014/2015 nastąpiło scalenie 9 bibliotek na Wydziale Filologicznym w jedną bibliotekę wydziałową, która ma swoją siedzibę w nowym gmachu Wydziału przy ul. Pomorskiej 171/173. Równolegle z organizacją ogólnouczelnianej sieci bibliotecznej powstawał Katalog Centralny Bibliotek Zakładowych UŁ (KCBZ) W swoim pierwotnym założeniu miał obejmować księgozbiory wszystkich bibliotek, zarówno wydawnictwa zwarte, jak i ciągłe. Miał być na bieżąco aktualizowany. Do 1956 r. wpływ do Katalogu Centralnego pochodził z katalogowanych zbiorów bibliotek zakładowych nie zatrudniających bibliotekarzy – prace wykonywali asystenci w poszczególnych jednostkach. Od 1956 r. do Katalogu Centralnego zaczęły wpływać karty sporządzane przez fachowy personel biblioteczny, będące kopią kart głównych z katalogów poszczególnych bibliotek zakładowych. Zebrany materiał układano wg jednostek, a w ich obrębie – alfabetycznie.

Od 1967 r. materiały do katalogu centralnego z poszczególnych bibliotek ułożono w jeden szereg alfabetyczny pozostawiając jedynie podział na wydawnictwa zwarte i ciągłe. Na każdej karcie – w prawym górnym rogu – widniała pieczątka z nazwą i adresem biblioteki posiadającej dane dzieło. Katalog był bieżąco aktualizowany zarówno w zakresie wpływu jak i ubytków. Dostępny był dla wszystkich zainteresowanych. Znajdował się w gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej i pozostawał pod opieką Oddziału Bibliotek Zakładowych. Planowano nawet utworzenie w ramach Oddziału Sekcji Katalogu Centralnego.

Według przyjętej na początku lat 70. koncepcji, Katalog Centralny Bibliotek Zakładowych miał być odbiciem stanu organizacyjnego sieci, w związku z tym liczba bibliotek w nim reprezentowanych była różna na przestrzeni lat, a materiał do niego zbierano w miarę opracowywania zbiorów tych bibliotek.

W roku 2001 rozpoczęła się komputeryzacja bibliotek zakładowych. Nowe obowiązki, jakie od roku 2003 powierzono pracownikom Oddziału sprawiły, że mieli oni coraz mniej czasu na aktualizację katalogu, jednocześnie informacje zawarte w KC i katalogu komputerowym BUŁ zaczęły się dublować, gdyż – w przeciwieństwie do Biblioteki Głównej – biblioteki zakładowe nie miały wyznaczonej daty wydania, od której rozpoczynają

wprowadzanie książek do katalogu komputerowego. Przyjęto zasadę, że najpierw wprowadza się bieżący wpływ (bez względu na datę wydania), a później retrospektywnie zbiory, które są najczęściej udostępniane i kolejne, aż do opracowania całości.

Od roku 2006 wpływ do KC zaczął się sukcesywnie zmniejszać (materiałów do Katalogu nie dostarczały już biblioteki o największym wpływie rocznym). W związku z tym podjęto decyzję o zamknięciu Katalogu Centralnego Bibliotek Zakładowych UŁ z dniem 31 grudnia 2007 r. W chwili zamknięcia, KCBZ swoim zasięgiem obejmował 61 bibliotek zakładowych i zawierał 528 564 karty katalogowe wydawnictw zwartych i ciągłych.

Przystąpienie bibliotek zakładowych do programu współkatalogowania spowodowało, że funkcję katalogu centralnego uczelnianej sieci bibliotecznej UŁ pełni od tej pory katalog komputerowy BUŁ. Dostępność tego katalogu jest nieporównywalnie większa, a co za tym idzie informacje o bogatych zbiorach poszczególnych bibliotek zakładowych są prezentowane szerokiemu gronu użytkowników[35].

Komputeryzacja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego rozpoczęła się w 1998 r. Po 3 latach funkcjonowania w BUŁ zintegrowanego systemu bibliotecznego Horizon, w roku 2001 podjęto decyzję o rozpoczęciu przygotowań do komputeryzacji w 7 bibliotekach zakładowych. Bibliotekarze wspólnie z informatykami poszczególnych wydziałów rozpoczęli opracowywanie projektów komputeryzacji następujących bibliotek: Biblioteki Polonistycznej, Biblioteki Instytutu Anglistyki, Biblioteki Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego, Biblioteki Socjologicznej, Biblioteki Geograficznej, Biblioteki Fizycznej i Biblioteki Wydziału Matematyki.

Dziekani poszczególnych wydziałów umożliwili zakup potrzebnego sprzętu (komputery, drukarki, czytniki kodów paskowych) i licencji Horizon. Samodzielna Sekcja ds. Komputeryzacji BUŁ przeszkoliła pracowników w zakresie podstawowej obsługi programu Horizon, natomiast Centrum Komputerowe UŁ zapoznało bibliotekarzy z programami Word i Excel. Rok 2002 upłynął na szkoleniach pracowników. Uczestnictwo we współkatalogowaniu wymagało, aby pracownicy wyżej wymienionych bibliotek zostali zapoznani z obsługą modułu katalogowania w systemie „Horizon" oraz nauczyli się sporządzać opisy bibliograficzne druków zwartych w formacie MARC 21. Początki nie były łatwe – oprócz konieczności opanowania nowych zasad katalogowania istniała jeszcze bariera jaką była sprawna obsługa komputera. Należy pamiętać, iż w owym czasie komputery nie były jeszcze w bibliotekach powszechnie wykorzystywane.

W początkowym okresie komputeryzacji cały ciężar współpracy Biblioteki Głównej z bibliotekami zakładowymi spadł na Odział Opraco-

[35] A. Stolarczyk, *op. cit.*, s. 166–167.

wania Alfabetycznego Zbiorów, poczynając od szkoleń a kończąc na korekcie rekordów napływających do bazy buforowej, utworzonej do pracy dla komputeryzowanych bibliotek. Zgodnie z przyjętym założeniem, iż do bazy głównej włączane będą tylko rekordy kompletne tzn. posiadające również przydział przedmiotowy, do współpracy z bibliotekami włączono również Oddział Przedmiotowego Opracowania Zbiorów.

W styczniu 2003 r. sześć pierwszych bibliotek przystąpiło do katalogowania w nowym systemie. W tym samym roku, dyrekcja Biblioteki Uniwersyteckiej postanowiła przekazać część obowiązków wynikających z komputeryzacji Bibliotek Zakładowych Oddziałowi Bibliotek Zakładowych (OBZ), jako jednostce powołanej do szeroko pojętej współpracy i koordynowania działań w uczelnianej sieci bibliotecznej[36]. Po niemal rocznym okresie przygotowawczym uznano, że Oddział Bibliotek Zakładowych jest gotowy do przejęcia większość dotychczasowych zadań Oddziału Opracowania, obejmujących zarówno szkolenia kolejnych pracowników bibliotek zakładowych jak i korektę rekordów bibliograficznych napływających do bazy buforowej.

Chęć przystąpienia do tworzenia wspólnego z BUŁ katalogu komputerowego zgłaszały kolejne biblioteki zakładowe, które sukcesywnie przystępowały do współkatalogowania.[37]

Na początku 2006 r. zaczęto przygotowania do wprowadzania do katalogu komputerowego druków ciągłych z bibliotek zakładowych i do wdrożenia modułu elektronicznej akcesji czasopism. Jedna z pracownic OBZ została przeszkolona w Oddziale Wydawnictw Ciągłych w sporządzaniu rekordów zasobu, zestawu i egzemplarza dla wydawnictw ciągłych, obsługi „Formatu Marc 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ciągłego" oraz zapoznał się z zasadami prowadzenia akcesji elektronicznej dla tychże wydawnictw. Równolegle w Oddziale Wydawnictw Ciągłych rozpoczęło się szkolenie z tego zakresu pracowników Biblioteki Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego i Biblioteki Socjologicznej.

W roku 2007 szkolenie na tym polu (z poszerzeniem o akcesję) przejął Oddział Biblioteka Zakładowych.

Ogółem w latach 2003–2012 w Sekcji Instruktażu i Nadzoru OBZ przeszkolono 52 pracowników bibliotek zakładowych z obsługi modułu katalogowania w systemie Horizon oraz elektronicznej akcesji wydawnictw ciągłych.

Kolejnym etapem komputeryzacji bibliotek ogólnouczelnianej sieci bibliotecznej było uruchomienie modułu udostępniania. Wdrażanie elektronicznej rejestracji wypożyczeń i zamawiania zbiorów bibliotecznych rozpoczęto w bibliotekach zakładowych w roku 2009 Szkolenia

[36] A. Stolarczyk, *op. cit.*, s. 164–165.

[37] *Ibidem*, s. 165.

przygotowujące do obsługi tego modułu odbywały się w Oddziale Udostępniania Zbiorów BUŁ. Szczegółowy przebieg procesu komputeryzacji bibliotek zakładowych przedstawia tabela.

Tabela 1. Szczegółowy przebieg procesu komputeryzacji bibliotek zakładowych

Nazwa biblioteki	Moduł katalogowania – rok przystąpienia	Moduł udostępniania – rok przystąpienia	Liczba przeszkolonych osób		
			Moduł katalogowania	Moduł udostępniania	Elektroniczna akcesja wydawnictw ciągłych
Biblioteka Polonistyczna	2003	–	3	–	1
Biblioteka Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego	2003	2011	4	12	1
Biblioteka Socjologiczna*	2003	–	2	–	1
Biblioteka Geograficzna	2003	2010	3	2	1
Biblioteka Fizyczna	2003	–	3	–	2
Biblioteka Wydziału Matematyki i Informatyki	2003	–	3	–	1
Biblioteka Instytutu Anglistyki	2004	–	2	–	1
Biblioteka Instytutu Psychologii**	2004	–	3	–	–
Biblioteka American Corner	2004	–	1	–	–
Biblioteka Wydziału Zarządzania	2006	2011	2	5	1
Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji	2006	2011	3	10	3
Biblioteka Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej	2007	–	1	–	–
Biblioteka Instytutu Historii	2007	–	2	–	1
Biblioteka Wydziału Nauk o Wychowaniu	2007	2009	3	7	1
Biblioteka Instytutu Filozofii	2009	–	2	–	–
Biblioteka Instytutu Kultury Współczesnej***	2009	–	2	–	1
Biblioteka Katedr Germanistyki	2009	–	2	–	1
Biblioteka Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych	2010	2013	2	2	–
Biblioteka Instytutu Rusycystyki	2010	–	1	–	1
Biblioteka Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej	2010	–	1	–	–
Biblioteka Instytutu Archeologii	2012	–	1	–	–

* Biblioteka Socjologiczna została w roku 2010 włączona do Biblioteki Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego.

** Biblioteka Instytutu Psychologii została w roku 2010 włączona do Biblioteki Wydziału Nauk o Wychowaniu.

*** Poprzednia nazwa, obowiązująca do roku 2011 – Biblioteka Instytutu Teorii Literatury, Teatru i Sztuk Audiowizualnych.

Korzyści, jakie odniosły biblioteki ogólnouczelnianej sieci bibliotecznej UŁ wynikające z komputeryzacji są ogromne. Przede wszystkim program współkatalogowania przyczynił się do ujednolicenia opisów bibliograficznych i skrócił czas opracowania zbiorów. Czytelnik stosunkowo szybko otrzymuje informację o nabytkach bibliotek zakładowych. Tworzony wspólnie z Biblioteką Uniwersytetu Łódzkiego katalog komputerowy dał możliwość zaprezentowania własnych zasobów bibliotecznych na szerokim forum, a wprowadzony w części bibliotek moduł udostępniania stworzył czytelnikowi możliwość zamawiania książek online i skrócił czas jego obsługi.

Bibliografia

„Dziennik Urzędowy Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego" 1961, nr 3, poz. 9.

Informator Oddziału Bibliotek Zakładowych 1950, 1961, 1974, 1980–1982, 1989, 2007, 2008.

Justyna M., *Rozwój bibliotek zakładowych Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–2005*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2008.

Stolarczyk A., *Komputeryzacja bibliotek zakładowych Uniwersytetu Łódzkiego – od katalogu kartkowego do katalogu komputerowego*, [w:] *Stare i nowe w bibliotece. Współpraca czy konkurencja*, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź 2010.

Sprawozdanie Oddziału Bibliotek Zakładowych za lata 1950, 1952, 1961, 1975, 1984, 2000–2005, Łódź [mpis.].

Zarządzenie Rektora UŁ z dnia 7.07.1999 r.

Zarządzenie Rektora UŁ nr 73 z dnia 21.06.2002 r. w sprawie powołania Biblioteki Wydziału Zarządzania UŁ.

Zarządzenie Rektora UŁ nr 86 z dnia 29.06.2007 r. w sprawie powołania Biblioteki Wydziału Nauk o Wychowaniu UŁ

Zarządzenie Rektora UŁ nr 37 z dnia 12.11.2008 r. w sprawie likwidacji Biblioteki Katedry Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego UŁ.

Zarządzenie Rektora UŁ nr 48 z dnia 18.12.2008 r. w sprawie powołania Biblioteki Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych UŁ.

Zarządzenie Rektora UŁ nr 19 z dnia 30.12.2009 r. w sprawie likwidacji Biblioteki Instytutu Psychologii UŁ.

Zarządzenie Rektora UŁ nr 76 z dnia 6.09.2010 r. w sprawie połączenia bibliotek na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ.

Zarządzenie Rektora UŁ nr 74 z dnia 10.08.2010 r. w sprawie połączenia bibliotek na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UŁ.

Zarządzenie Rektora UŁ nr 37 z dnia 10.03.2010 r. w sprawie zmiany statusu Biblioteki Geograficznej UŁ.

Zarządzenie Rektora UŁ nr 12 z dnia 26.11.2011 r. w sprawie podporządkowania organizacyjnego Biblioteki Geograficznej UŁ dziekanowi Wydziału Nauk Geograficznych UŁ.

Zarządzenie Rektora UŁ nr 135 z dnia 19.09.2011 r. w sprawie podporządkowania organizacyjnego Biblioteki Wydziału Matematyki i Informatyki UŁ dziekanowi Wydziału Matematyki i Informatyki UŁ.

Zarządzenie Rektora UŁ nr 149 z dnia 30.09.2011 r. w sprawie podporządkowania organizacyjnego Biblioteki Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ dziekanowi Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ.

Monika Sulejewicz-Nowicka[*]

Gromadzenie rzadkich wydawnictw XIX- i XX-wiecznych oraz druków przeznaczonych do zbiorów specjalnych w latach 2005–2012 w BUŁ

Abstract: Acquisition of Rare Publications from XIX and XX Century and Prints for Special Collections in The Library of Łódź University, in the Years 2005–2012

The article discusses the policy of the development of the collection of rare publications from XIX and XX century and prints for special collections, in the years 2005–2012. The earlier policy of collection development, to 2004, has already been discussed in the article *Acquisition of Collections in the Łódź University Library in the Years 1945–2004* (*Gromadzenie zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–2004. Zarys problematyki)* included in the bibliography to the article.

The collection covers prints, bibliophilic prints, old prints, old print maps and atlases, manuscripts, bookplates, photographs, graphics, songbooks, musical notes, and ephemeral materials. Among the prints, some are particularly interesting because of their contents, graphical compositions, circulation, places and dates of publication or provenance.

The items are acquired mainly through the antiquarian purchase. The analysis covers the domestic purchase of books, periodicals and prints for special collections, over this period in which the policy of the development of the collection was aimed at its completeness, purposefulness, functionality, and usability.

1. Gromadzenie zbiorów

Podejmując ten wąsko specjalistyczny temat, warto przypomnieć kilka opinii badaczy, których studia stanowią pozycje klasyczne w zakresie literatury o gromadzeniu zbiorów. Jerzy Ratajewski powtarza starą

[*] Dr Monika Sulejewicz-Nowicka, Oddział Opracowania i Uzupełniania Zbiorów BUŁ.

prawdę, że „podstawowym procesem w każdej bibliotece-systemie jest proces gromadzenia zbiorów (materiałów bibliotecznych i informacji)"[1]. Bogumiła Kozłowska uświadamia rzecz ogólnie znaną, że biblioteka naukowa winna przede wszystkim pozyskiwać i udostępniać zbiory, które obok kategorii użytkowników są podstawowym czynnikiem określającym typ danej biblioteki[2].

Strategię gromadzenia, określającą zasady budowania księgozbioru, kształtuje się w oparciu o cztery źródła wpływu: egzemplarz obowiązkowy, dary, wymiana i kupno. Polityka gromadzenia, to planowe pozyskiwanie i wprowadzanie do biblioteki materiałów bibliotecznych, zgodnie z jej typem i specjalizacją[3]. W Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) w drodze zakupu gromadzi się: książki polskie i zagraniczne, polskie i zagraniczne e-booki, XIX- i XX-wieczne wydawnictwa rzadkie, polonika, druki przeznaczone do Oddziału Zbiorów Specjalnych (mapy, rękopisy, stare druki, nuty i śpiewniki, druki ulotne i dokumenty życia społecznego) i wyjątkowo, uzupełnienia starszych brakujących numerów czasopism.

2. Zakup antykwaryczny

Pierwsza nowoczesna, bo w oparciu o drukowany do tego celu katalog, udokumentowana aukcja książek, odbyła się 6 lipca 1599 r., w holenderskim mieście Lejda i przeprowadził ją Ludwik Elzewir. Pół wieku później, aukcje organizowano w państwach skandynawskich, Niemczech, Anglii i Francji. Początki działalności antykwarycznej w dawnej Rzeczypospolitej przypadają na wiek siedemnasty. Pierwszą aukcję przeprowadzono na początku lat 70. XVII stulecia w Gdańsku, a następnie w Toruniu (1716), Elblągu (1717), Warszawie (1761) i kolejno we Lwowie, Wilnie, Krakowie, Lesznie i Poznaniu[4]. W międzywojniu wydawano katalogi i czasopisma antykwaryczne, wielu wybitnych księgarzy współpracowało z bibliofilami. W 1951 r., na mocy rozporządzenia, powołano antykwariat państwowy, a pięć lat później rozpoczęto organizację państwowych au-

[1] J. Ratajewski, *Wprowadzenie do bibliotekoznawstwa czyli Wiedza o bibliotece w różnych dawkach*, Warszawa 2002, s. 64.

[2] B. Kozłowska, *Model gromadzenia zbiorów w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego i jego implikacje dla wdrażanego modułu gromadzenia*, [w:] *Strategie gromadzenia zbiorów w bibliotekach polskich. Materiały z IV ogólnopolskiej konferencji naukowej Pobierowo, 15–17 września 2011*, red. U. Ganakowska, M. Różycka, Szczecin 2012, s. 136.

[3] *Gromadzenie zbiorów*, [w:] *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski i J. Trzynadlowski, Warszawa–Wrocław–Kraków 1971, Wrocław 1971, szp. 838.

[4] I. Imańska, *Per medium auctionis. Aukcje książek w dawnej Rzeczypospolitej (XII–XVIII w.)*, Toruń 2013, s. 23–24, 10.

kcji antykwarycznych. Przełom lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych dwudziestego wieku to szczyt działalności antykwarycznej[5].

BUŁ rozpoczęła współpracę z antykwariatami w 1947 r., kiedy kierownikiem Działu Nabytków została Janina Pelcowa. Lata 1947–1949, to okres bujnego rozwoju UŁ, a co za tym idzie, rozbudowy księgozbioru. Zaczęto coraz więcej pozycji pozyskiwać drogą kupna krajowego i zagranicznego. Ściśle współpracowano z antykwariatami, początkowo głównie łódzkimi, później z Krakowa, Warszawy, Wrocławia i Lublina. W ten sposób zdobywano starsze publikacje, nowe gromadzono głównie dzięki egzemplarzowi obowiązkowemu[6]. W latach 70. minionego wieku, gdy kierownikiem Oddział Opracowania i Uzupełniania Zbiorów BUŁ (OgiUZ) został dr Janusz Dunin, szczególny nacisk kładziono właśnie na zakupy antykwaryczne. W 1973 r. po raz pierwszy ukazał się w prasie anons o skupowaniu przez BUŁ, od osób prywatnych, dawnych książek i czasopism. Zakupiono wówczas 2152 druki zwarte, 675 wol. i 1830 zeszytów druków ciągłych[7]. Obecnie politykę tę kontynuuje się już bez ogłaszania anonsów. Początek lat 80. XX w., to z kolei kryzys gospodarczy i stan wojenny, które ograniczały kupno krajowe i, przede wszystkim, zagraniczne. W 1983 r. wznowiono wyjazdy do antykwariatów i na aukcje[8]. W 1998 r., ze względu na przekroczenie przez BUŁ przyznanego jej budżetu, zdecydowano o ograniczeniu wydatków na kupno dawnych wydawnictw zwartych i uzupełnień czasopism oraz druków przeznaczonych dla zbiorów specjalnych, na rzecz podręczników akademickich, monografii, informatorów oraz publikacji przeznaczonych na wymianę[9]. Od lat 2000. wydatki na druki dla zbiorów specjalnych kształtowały się bardzo różnie. Starano się uzupełniać kolekcje starszych wydawnictw ciągłych oraz dawnych i rzadkich książek, jak i map, rękopisów, ekslibrisów i grafiki, starych druków, nut czy dokumentów życia społecznego. W roku 2007 wydatki te były najniższe i wynosiły 3,22% w stosunku do całości budżetu przeznaczonego na zakup krajowy i zagraniczny. Zazwyczaj wahały się w granicach 3,77%–5,77%. W roku 2008 wyniosły 7,27%, zaś w 2011 r. były najwyższe i osiągnęły 10,71%[10].

[5] M. Sarnecka, I. Blicharska, *Znaleźć i zakupić czyli o zmieniających się tendencjach w poszukiwaniu książek do zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego na przestrzeni ostatnich czterdziestu lat*, [w:] *Biblioteka otwarta. Wczoraj i jutro Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*, red. M. Kycler, D. Pawelec, Katowice 2008, s. 188–193.

[6] M. Suska, *Gromadzenie zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–2004. Zarys problematyki*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008, s. 105.

[7] *Ibidem*, s. 110.

[8] *Ibidem*.

[9] *Ibidem*, s. 113.

[10] M. Sulejewicz-Nowicka, *Krajowy zakup drukowanych wydawnictw zwartych w latach 2005–2012 w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*, „Forum Bibliotek Medycznych" 2012, R. 5, nr 2, s. 104.

3. Polityka gromadzenia zbiorów w drodze kupna antykwarycznego

Obecnie bibliotekarz zajmujący się kupnem antykwarycznym ma możliwość dotarcia do kilku źródeł informujących o rzadkich publikacjach polskich, zagranicznych, polonikach i drukach przeznaczonych dla Oddziału Zbiorów Specjalnych (OZS). Są to: drukowane oferty antykwaryczne, drukowane katalogi aukcyjne, strony internetowe antykwariatów i księgarni antykwarycznych[11], internetowe bazy dubletów bibliotek, prywatne księgozbiory, egzemplarze okazowe twórców, regularne, przypadające raz na kwartał, aukcje antykwaryczne[12]. Dzięki zakupom antykwarycznym dokonuje się więc retrospektywnego uzupełniania zbiorów, zarówno o wydawnictwa zwarte, jak i ciągłe oraz kształtuje się księgozbiór zbiorów specjalnych. Systematycznie gromadzi się publikacje zgodne z humanistycznym profilem uczelni, a więc zakupuje się: dzieła literatury pięknej polskiej i światowej, libretta, elementarze, materiały konspiracyjne z tzw. drugiego obiegu, materiały związane z filmem i teatrem, słowniki i podręczniki rzemiosł. W przypadku takich zakupów zwraca się szczególną uwagę na lodziana czyli publikacje związane z Łodzią i szeroko rozumianym regionem łódzkim, na tradycję łódzkiej Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. Leona Schillera (wcześniej Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej) oraz łódzkiej Akademii Sztuk Pięknych i łódzkiego Muzeum Sztuki (prace Katarzyny Kobro, Władysława Strzemińskiego czy Stanisława Szukalskiego). Przy zakupie ważnym kryterium jest również nakład (niski, autorski, bibliofilskie egzemplarze numerowane) i zagraniczne miejsce wydania (Berlin, Brema, Chicago, Moskwa, Bringhton, Jerozolima, Londyn, Nowy Jork, Paryż, Nicea, Rzym). Uzupełnia się także brakujące numery tytułów literackich, artystycznych, satyrycznych i łódzkich wydawnictw ciągłych. Osobny przedmiot zakupów antykwarycznych stanowią druki przeznaczone

[11] Obecnie ściśle współpracuje się z następującymi antykwariatami: „TOM" Tomasz Marszewski (Warszawa), „LAMUS" Dom Aukcyjny (Warszawa), LOGOS Warszawski Antykwariat Naukowy Lech Woźniak (Warszawa), „OKNA SZTUKI" Dom Aukcyjny (Warszawa), „Emax" (Łódź), „POLIART" Beata Kalke (Tarnowskie Góry), „Rara Avis" (Kraków), Wójtowicz (Kraków), Krakowski Antykwariat Naukowy (Kraków), Bydgoski Antykwariat Naukowy Wiesław Dreas (Bydgoszcz), Antykwariat Naukowy im. J.K. Żupańskiego (Poznań).

[12] Pracownicy OGiUZ wyjeżdżają na aukcje organizowane kwartalnie przez krakowskie antykwariaty (Wójtowicz bądź „Rara Avis"). W pozostałych aukcjach uczestnictwo pracowników OGZ w aukcjach zastępuje się zakupami korespondencyjnymi (tzw. pocztą). Warto podkreślić, że aukcja to nie tylko miejsce pozyskania cennych dla biblioteki zbiorów, to także okazja do spotkania się z ludźmi z branży, z którymi się bądź współpracuje, bądź wymienia się doświadczeniami i wiedzą.

dla zbiorów specjalnych, a więc: stare druki, dokumenty ikonograficzne (grafika i rysunek, ekslibrisy, fotografie, pocztówki i książki artystyczne), starodruczne i rzadkie mapy i atlasy, rękopisy, rzadkie nuty i śpiewniki oraz druki ulotne. Oryginały te do zakupu typują specjaliści z poszczególnych agend OZS, którzy kierują się kryterium kompletności księgozbioru oraz pozyskaniem cennych i wartościowych dla BUŁ zbiorów – pracownicy OGiUZ i OZS w największym stopniu odpowiadają za dobór, kompletność i oryginalność zbiorów biblioteki.

4. Szczegółowe kierunki gromadzenia zbiorów w drodze kupna antykwarycznego

Na podstawie wypracowywanej przez dziesiątki lat polityki pozyskiwania wydawnictw, można określić szczegółowe kierunki gromadzenia i kształtowania kolekcji, wśród których należy wymienić: dzieje książki i naukę o książce, literaturę piękną polską i światową, historię literatury i teorię literatury, historię Polski i historię powszechną wraz z naukami pomocniczymi, kulturę i sztukę. Są to dziedziny zgodne z kierunkami badań naukowych prowadzonych na uczelni i kierunkami kształcenia uniwersyteckiego. Biblioteka kieruje się również kryteriami treściowymi (pomocniczymi), a więc celowością, kompletnością, wartościami dydaktyczno-wychowawczymi, źródłoznawczymi, artystycznymi i kulturalnymi oraz cechami indywidualnymi poszczególnych druków (proweniencja, oprawa, sposób i technika wykonania). Dzięki antykwarycznym zakupom w latach 2005–2012 wzbogacono księgozbiór BUŁ o pozycje cenne, rzadkie i oryginalne[13].

5. Dziewiętnasto- i dwudziestowieczne wydawnictwa zwarte oraz wydawnictwa ciągłe

Wśród zgromadzonych tą drogą zbiorów należy wyróżnić prace z zakresu historii Polski, w tym lat 1815–1914, jak np. *Królestwo Polskie 1815–1914* Ludwika Kulczyckiego (Kraków 1916) czy też publikacje dotyczące stosunków polsko-rosyjskich i polsko-niemieckich w szczególności w latach 1870–1914 i 1900–1945. Są to kolejno: *Die Polenfrage im Ruhrkohlengebiet. Eine wirtschaftspolitische Studie* (Leipzig 1909) Johanna Vicotra Bredta (1879–1940), *Über die antipolnische Politik der Preussischen Regierung*

[13] Nie sposób przytoczyć wszystkich zakupionych druków, wspomnę jedynie o najważniejszych i najbardziej charakterystycznych dla gromadzonych w BUŁ nabytkach.

aus anlass des Enteignungsgesetzes Zygmunta Czartoryskiego (Kraków 1911), *Der polnische Korridor als europäisches Problem* Carla Buddinga (Danzig 1932). Ponadto pozyskano prace Władysława Studnickiego dotyczące Ziem Wschodnich i okupacji sowieckiej w latach 1939–1941 jak: *Rządy Rosji sowieckiej we wschodniej Polsce 1939–1941* (Warszawa 1943) czy traktujące o relacjach polsko-rosyjskich i polsko-niemieckich i granicach polskich, jak rzadki polonik *Polska za linią Curzona* (Londyn 1953).

Zbiory BUŁ wzbogacono również o liczne źródła do historii Polski, a więc o takie pozycje jak: *Z archiwum Drohobycza. Zbiór przywilejów, aktów, dekretów organicznych, lustracyj, memoriałów* wydany przez Feliks Gątkiewicza nakładem gminy m. Drohobycz w 1906 roku, *Pamiętniki o polskich spiskach i powstaniach 1831–1862* Nikolaja W. Berga w tłumaczeniu Aleksandra Ryszczewskiego (Kraków 1880, nakł. tłumacza), *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau* opracowany przez Edmunda Charta (Dachau [1946]), *Intimité de l'ile Saint-Louis* Alberta T'Serstevensa w tłumaczeniu artysty-grafika, malarza, typografa i podpułkownika Wojska Polskiego Franciszka Prochaski (Paris 1954).

Zgodnie z humanistycznym profilem uczelni w latach 2005–2012 starano się zakupić cenne wydania dzieł literackich. Wśród nich należy wspomnieć o rzadkim na rynku antykwarycznym wydaniu *Sonetów krymskich* Adama Mickiewicza. Tom wyszedł spod prasy drukarskiej w 1922 r. we Lwowie i w Poznaniu nakładem oficyny Wydawnictwo Polskie Rudolfa Wegnera. Tekst opracował Stanisław Lam, a siedemnaście kolorowych autolitografii w stylu art deco przygotowali Ernest Czerper i Teodor Rożankowski. Równie nieczęsto można spotkać tom poezji Zygmunta Halickiego przejściowo związanego z futurystami – *Shimmy poezji* (Warszawa 1923).

Szczególny nacisk kładzie się na pozyskanie cennych pierwodruków. Wśród w ten sposób zgromadzonych pierwszych wydań dzieł literatury polskiej znalazły się takie publikacje jak: *Cola Rienzi: dramat historyczny z XIV wieku w pięciu aktach prozą oryginalnie napisany* Adama Asnyka (Kraków 1873), tom *Fantazyje i drobnostki* zawierający takie utwory jak: *Wspomnienie*, *Znak zapytania, Szczęście*, *Serce*, *Ono*, *Sam jeden*, *W sam czas*, *Cnota* (Warszawa 1891) i tragedia *Ich czworo* (Warszawa 1912) Gabrieli Zapolskiej, *Legion* Stanisława Wyspiańskiego (Kraków 1900, nakł. autora), *Die Liebe der Magdalena* Rainera Marii Rilkego (Leipzig 1912) z podpisem Emila Zegadłowicza, poemat oparty na legendach ziemi bocheńskiej *Legenda* Antoniego Waśkowskiego (Warszawa 1926), tom poezji siedemnastoletniego poety Pawła Hertza *Nocna muzyka* (Warszawa 1935), *Barbakan warszawski* Kazimierza Wierzyńskiego ([Nicea] 1940), tom poezji Józefa Mondscheina *Miecz płomienisty* ([S.l.] 1945) czy *Wiersze* Andrzeja Bursy (Kraków 1958). Zakupiono również pierwsze wydanie *Dziesiątej muzy. Zagadnień estetycznych kina* Karola Irzykowskiego (Kraków 1924).

Wartościowymi nabytkami są również *Dzieła poetyckie* Adama Mickiewicza przygotowane do druku i objaśnione przez Tadeusza Piniego (wyd. 5 zupełne, Nowogródek 1933), antologie zbierające teksty polskie i obce, jak dwutomowy *Panteon wielkich twórców poezji i prozy powszechnej* w opracowaniu Józefa Bromskiego (tom 1) i Emila Biedrzyckiego (tom 2) pod redakcją Stanisława Lama (wyd. 1 – dodruk, Warszawa [1959]), czy też druga edycja osiemnastowiecznego dramatu *Python Lipsko-Warszawski Diabeł* przypisana Karolowi Surowieckiemu, która wyszła spod prasy drukarskiej w 1822 r., ale z nieznanym miejscem wydania.

Księgozbiór BUŁ poszerza się również o cenne dzieła literatury obcej, jak chociażby zbiór XIX-wiecznych pieśni francuskich *Oeuvres complétes* Pierre'a-Jeana de Bérangera (Paris 1840). Klasyk piosenki, bo tak nazywano de Bérangera, opiewał nie tylko wielką rewolucję francuską i Napoleona. Wśród tekstów znalazł się polonik zatytułowany *Poniatowski*, wraz z objaśnieniami, datowany na rok 1831. Tom opatrzono ilustracjami (drzeworytami) znanego rysownika, karykaturzysty i litografa Grandville'a [1803–1847]. Przedmiotem zakupu antykwarycznego są również wydania bibliofilskie arcydzieł literatury polskiej bądź światowej – numerowane, drukowane na papierze czerpanym lub japońskim, opatrzone artystycznymi ilustracjami bądź drzeworytami. Są to: tom poezji *Sen o wiosennem świtaniu* Wacława Teofila Husarskiego (Warszawa 1918), *Niobe* Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego z drzeworytami Jacka Żuławskiego (Warszawa 1970), *Zakochany bibliofil. Ballada tragiczna* Juliana Tuwima w opracowaniu graficznym Zygfryfa Gardzielewskiego (Toruń 1977), *Cienie. Refleksje z pierwszego spotkania bibliofilów toruńskich dnia 23 października 1981 r. w odrestaurowanych Hotelu-Muzeum, siedzibie Towarzystwa Naukowego w Toruniu a do niedawna także Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika* Leonarda Jarzębowskiego (Toruń 1982), *Powtórka* Antoniego Pawlaka (Warszawa 1984), *Czuwanie* Artura Międzyrzeckiego (Warszawa 1984), *Prawdziwa cnotka nie boi się kotka. Andrzej Matynia o Andrzeju Kocie i jego ekslibrisach* (Warszawa 1986), *Aukcjofraszki opolskie wydrukowane w 44 numerowanych ściśle imiennych egzemplarzach w wyłącznej dyspozycji prezesa Michała I* (Rogów 1987), przedruk tekstu poświęconego zakończeniu działalności graficznej Konstantego Marii Sopoćki zatytułowany *Rozstanie* (Toruń 1988), zbiór XIX-wiecznej poezji polskiej *Przestroga z prośbą* Juliusza Ligonia w opracowaniu Romana Chrząstowskiego (Katowice 1998) i *Józefa Piłsudskiego słów kilka o generałach wojsk naszych* ([2006]).

Kompletuje się również kolekcję tekstów literackich awangardy, w tym krakowskiej. Zakupiono rzadki druk *Nuits végétales* Jana Brzękowskiego (Paris 1938) wydany w nakładzie 220 egzemplarzy (ten o nr 138).

Spośród lodzianów, które wzbogaciły zbiory BUŁ w omawianym okresie, należy wymienić: satyrę *Szopka na tle stosunków łódzkich z doby*

ostatniej Stanisława Czajkowskiego, wydaną pod pseudonimem Szczery (Łódź 1907, nakł. autora), *Z wszechświata. Najnowsze odkrycia i wynalazki z dziedziny przemysłu, aeronautyki, elektrotechniki, fizyki, chemii, astronomii, meteorologii, nauk przyrodniczych, tudzież opisy podróży, przygód myśliwskich, krajów i ludzi* [...] opracowane przez Bronisława Gustawicza i Emila Wyrobka (Łódź–Warszawa [1908]), *Jednodniówkę Grupy Literackiej „Argo"* (Łowicz 1934), podręcznik *Jak wyrabiać wina czerwone z jagody czarnej, jeżyny, jagód bzu czarnego i porzeczki czarnej (smrodyni). Wykład, streszczony z prac drukowanych w miesięczniku „Winiarstwo Domowe" i przeznaczony dla tych, którzy chcieliby, zamiast wódki, mieć do stołu codziennego zdrowy i szlachetny napój* Władysława Ciesielskiego (Łódź [1939]), *Nowele i wiersze* Marii Konopnickiej, które ukazały się w Łodzi nakładem Związku Młodzieży Wiejskiej R.P. w 1945, a wydrukowała je Drukarnia nr 4 Spółki Wydawniczej „Czytelnik", *Don Kichota z Manczy* Miguela de Cervantesa (Łódź 1947), *Detâm* Juliana Tuwima (Moskwa 1964), *Jednodniówkę czterdziestopięciolecia Armii Krajowej* (Łódź 1987) czy *Katedrę przyzwoitości* Stefana Themersona z rysunkami Franciszki Themerson w przekładzie Anny i Piotr Bikontów (Łódź 1994).

Uwzględniając kryterium miejsca wydania, spośród wielu publikacji wydanych za granicą, należy wymienić: tom poezji średnioangielskiej *The Canterbury tales* Geoffrey'a Chaucer'a z miniaturami urodzonego w Łodzi artysty Artura Szyka (New York 1946), wspomniany wcześniej tom dziewiętnastowiecznych pieśni francuskich *Oeuvres complétes* de Bérangera (Paris 1840), *„Mare Nostrum"* Józefa Łobodowskiego (New York 1986), *L'histoire. (Opérette). Dessins de Lebenstein* Witolda Gombrowicza (wyd. 3 popr., rozsz., uzup. Paris 1977), *Jednodniówkę karykatur. Generał Stanisław Sosabowski w oczach artystów jego brygady* z komentarzem redaktorów Jana J. Lorysa i Jerzego Leśniaka (Londyn 1992).

Kierując się z kolei kryterium kompletności księgozbioru, poszukuje się na rynku antykwarycznym serii, przeważnie serii literackich. W ten sposób uzupełniono: „Bibliotekę Teatrów Amatorskich" o numer 28, a więc o drugie wydanie komedii *Chwała Bogu stół nakryty* L. Gozlana (Lwów 1894), o numer 39 – komedię *Postrzelony* Adolfa Wiesiołowskiego (Lwów 1886), o numer 42 – komedię *Państwo Wackowie* Zygmunta Przybylskiego, o numer 45 – komedię *Na przystanku* Czesława Pieniążka (Lwów 1889), o numer 48 – komedię *Tyran z miłości* Ed. Gondineta (Lwów 1889), o numer 54 – komedię *Reprezentant domu Müller i Sp.* Władysława Koziebrodzkiego (Lwów 1901) i o numer 56 – komedię *W mamusi oczach* Juliusza Rosena (Lwów 1891); serię „Teatr dla Młodzieży Żeńskiej" o dramat *Za wieczną prawdę* Zofii Glossównej (Poznań 1933); serię „Teatr dla Wszystkich" o numer 56 – *Swaty cioci Jadzi* Jerzego Turnau (Lwów [1920]); serię „Teatra Warszawskie" Oddział 2 o numer 9 – *Błyskawica. Opera komicz-*

na w 3ch aktach de Planarda i de Saint-George'a (Warszawa 1836); serię „Biblioteka Zapomnianych Poetów i Prozaików Polskich XVI–XVIII w." o zeszyt 16 – Stanisława Orzechowskiego *Opowiadanie upadku przyszłego polskiego z r. 1560* w wydaniu Teodora Wierzbowskiego (Warszawa 1901); serię monodramów, komedii i oper wydawanych wraz z nutami „Naród Sobie!" o numer 14 – komedię *Kominiarz i młynarz czyli Zawalenie się wieży* Jana Nepomucena Kamińskiego (wyd. 5, Poznań 1926) o numer 19 – komedię *Miłostki ułańskie* Ksawerego Godebskiego (wyd. 3, Poznań 1929) o numer 21 – komediooperę *Okopy na Pradze* Ludwika Adama Dmuszewskiego (wyd. 3, Poznań 1926) o numer 46 – monodram *Berek zapieczętowany* Aleksandra Ładnowskiego (wyd. 7, Poznań 1927) o numer 97 – dramat ludowy *Nasi wieśniacy* Telesfora Klepaczewskiego (Poznań 1926), o numer 113 – wodewil *Gołe panny czyli Karnawał w Warszawie* Cyryla Danielewskiego (Poznań 1928); serię „Biblioteka Humoru T-wa Wydawniczego" o serię 2 numer 8 – *Literaturę w negliżu* (Warszawa 1928); serię Biblioteka „Spraw Narodowościowych" o tom 26 – *Problem etniczny Polesia* Józefa Obrębskiego (Warszawa 1936).

Przedmiotem zakupów są również teksty literackie o niskim, bądź autorskim nakładzie, jak np. *Cztery ballady na czasie* śląskiego pisarza Gustawa Fihausera (pseud. E. Mieczowski, nakł. autora, Łódź 1927), *Z wiosny życia* poezje Bronisławy Wieliczkówny (Kraków 1896, nakł. matki), rzadka na rynku antykwarycznym *Osypka woli* jednego z najwybitniejszych polskich artystów neoawangardowych – Andrzeja Partuma (Pruszków 1969, wyd. własne), *Pieśń o diunach* Franciszka Dziubińskiego (Chicago 1966, nakł. własny) czy *Trafunek nieszczęśliwy* Stanisława Herakliusza Lubomirskiego (Poznań 1936, wyd. prywatne Romana Pollaka).

Powiększa się także księgozbiór bibliologiczny. Zazwyczaj są to bardzo rzadkie druki, trudno dostępne na rynku wydawniczym. W ten sposób uzupełnia się bibliografie, jak np. o dwutomowy katalog *Bibliografii gór świata* (*Polskie książki alpinistyczne i wspinaczkowe* i *Polskie książki o Wysokiej Azji* wyd. 1 prowizoryczne, Düsseldorf 1997) i o dwuczęściowy katalog *Bibliografia Tatr* wraz z przewodnikami (wyd. 3 popr. i uzup. Düsseldorf 1999) Jana Kiełkowskiego. Ponadto zbiory wzbogacono o *Praktyczny podręcznik bibliotekarza* Leona Crozeta z przedmową Pola Neveux i Karola Schmidta z wykazami bibliograficznymi uzupełnionymi przez Ksawerego Świerkowskiego (Lwów–Warszawa 1938) i monografię *Walter Crane as a book illustrator* Rodneya K. Engena (London–New York 1975) czy materiały źródłowe, jak *Wyższa Szkoła Rzemieślnicza w Łodzi i jej absolwenci (materiały do dziejów inteligencji technicznej)* Jacka Strzałkowskiego (Łódź 2009).

Osobną kolekcję stanowią dawne podręczniki, w tym techniczne, albowiem to cenne źródło wiedzy i rzadko występujące na rynku księgarskim. Zbiory wzbogacono więc o: *Podręcznik dla tokarzy. Wskazówki*

do obliczania kół zębatych potrzebnych do nacinania gwintów na miary reńskie, angielskie i metryczne, w tłumaczeniu z języka niemieckiego Tadeusza Rolnika (Warszawa 1902), *Wolny Cech Krawiecki w Poznaniu. Monografja historyczna* Zygmunta Zaleskiego (Poznań 1927), *Podręcznik dla Generalnego Gubernatorstwa w Polsce. Przegląd obszaru, ukształtowania i historii* Maxa du Prela (Kraków 1940) i o elementarz *Pierwsza czytanka dla dzieci* Mariana Falskiego z obrazkami Kamila Mackiewicza (New York 1945).

Uzupełnia się także brakujące numery, zeszyty, bądź roczniki rzadkich XIX- i XX-wiecznych wydawnictw ciągłych oraz braki późniejszych czasopism, które już są niedostępne na rynku, a ich pojedyncze egzemplarze są w posiadaniu bądź antykwariuszy, bądź bibliofilów. W latach 2005–2012 uzupełniono następujące czasopisma: „Humorystę Warszawskiego" o rok 1839, samborską kolekcję „Książki Zbiorowej" o dwa roczniki 1877 i 1878, zawierające poezję i prozę, m.in. *Hasło i odzew* M. Bołoza Antoniewicza, list J.I. Kraszewskiego do wydawcy, szereg wspomnień G. Kohna, *Zgon Matki Polki* Idy Teibels, „Rocznik Towarzystwa Osad Rolnych i Przytułków Rzemieślniczych" o rok 1903 i 1904, „Widnokręgi" o zeszyt 7 z 1910 r., wychodzący codziennie łódzki dziennik polityczny, przemysłowy, ekonomiczny, społeczny i literacki redagowany przez Wiktora Czajewskiego i Stanisława Łopińskiego „Rozwój" o numer 4 z 1912 r., tygodnik społeczno-ekonomiczny i polityczny, poświęcony sprawom Łowicza i jego okolic „Łowiczanin", pod redakcją Karola Rybackiego, o numery 1–52 1921 r., miesięcznik artystyczny „Nowa Sztuka" pod redakcją Anatola Sterna i Jarosława Iwaszkiewicza o numer nr 2 z roku 1922, „Tygodnik Solidarność", którego redaktorem naczelnym był Tadeusz Mazowiecki, o numery 31–37 z roku 1981, dziennik CK KP Litwy „Kurier Wileński" o numery 144–177 z roku 1994.

6. Druki przeznaczone do zbiorów specjalnych

Kryteriami kompletności i oryginalności zbiorów kierują się specjaliści poszczególnych agend OZS, którzy typują do zakupu pozycje z katalogów aukcyjnych bądź ofert antykwarycznych. Niejednokrotnie bezpośrednio kontaktują się z osobami prywatnymi, które są w posiadaniu cennych prac, lub z samymi twórcami.

Pozyskano więc egzemplarze wzbogacające zbiory starych druków. Obecnie BUŁ ma ich 28 tys. wol. Przeszło 10 tys. pochodzi z tzw. zbiorów zabezpieczonych (poniemieckich, podworskich bądź porzuconych)[14]. Wśród najważniejszych zakupów dokonanych w latach 2005–2012 nale-

[14] M. Suska, *op. cit.*, s. 104.

ży wspomnieć o tych, które stanowią istotne źródło wiedzy do dziejów Rzeczypospolitej jak *List obywatela do JMci księdza N. pisany* podpisany prawdopodobnie pseudonimem Tomasz Rzetelnicki (Warszawa [post 21 III] 1778). Wartościowym nabytkiem jest dwutomowy zbiór anegdot i wiadomości czerpanych głównie z pisarzy starożytnych, ale i ciekawostek, takich jak ta o pojawieniu się w Polsce syfilisu czy też niesprowadzaniu do Rzeczypospolitej książek Jana Innocentego Petrycego (1592–1641) – *Comitia sapientum* (Kraków 1628). BUŁ zakupiła również *Histoire de la révolution de Pologne en 1794, par un temoin oculaire* (Paris 1797), generalnego konsula i sekretarza ambasady dworu francuskiego w Polsce w okresie Sejmu Czteroletniego Jeana-Alexandre'a Bonneau, opisujące dzieje za panowania króla Stanisława Augusta Poniatowskiego od 1788 r. do zdobycia Pragi przez gen. Suworowa oraz zawierające dokumenty epoki z końca XVIII w., takie jak: noty ministrów pruskiego i rosyjskiego przy rozpoczęciu sejmu konstytucyjnego, traktat króla pruskiego z Polską z 29 marca 1790 r., tekst konstytucji 3 maja 1791 r., proklamację Tadeusza Kościuszki. Z kolei wśród druków o wartości źródłowej dokumentujących dzieje powszechne, należy wspomnieć o tomie Jakuba de Strady prezentującym sylwetki cesarzy rzymskich – *Epitomé thesauri antiquitatum, hoc est, impp. rom. orientalium et occidentalium iconum, ex antiquis nimismatibus quqm fidelissime deliniatarum* (Tiguri [Zurich] 1557) czy też o dziele prezentującym panoramę władców europejskich na szerokim tle historycznym – *Bailigraphia Europaea: sive de Europaeis Regibus ad novissimos nostros mores methodica & repetita tractatio....* Ernesta Gockela (Ulmae 1688).

Oprócz prac o charakterze źródłoznawczym, kompletuje się również teksty literackie. Zakupiono wielokrotnie wznawiane trzytomowe dzieło, zawierające listy kilku żydów portugalskich, niemieckich i polskich, adresowane do Voltaire'a i będące repliką na jego traktat o tolerancji – *Lettres de quelques Juifs portugais, allemande et polonois à M. de Voltaire, avec en petite commentaire extrait d'un plus* Antoine'a Guénée'a (Paris 1776) oraz zbiór 15 listów Franciszka Bielińskiego, dotyczących edukacji poszczególnych warstw społeczeństwa – *Sposób edukacyji w XV. listach opisany które do Komisyji Edukacyji Narodowej od bezimiennego Autora były przesyłane* ([Warszawa 1775]).

Szczególnym zainteresowaniem cieszą się bardzo rzadkie polonika np. pierwsze wydanie zbiorowe dzieł mistyka Bartłomieja Sclei *Theosophische-Schrifften: Oder eine Allgemine und Geheime, jedoch Einfältige und Teutsche Theologia. Wie nemlich ein jeder Mensch durch das Geheimnuß Jesu Christi in uns, zu dem wahren und lebendigen Glauben und Erkäntnuß... geniessen sole: Gegründet und angewiesen in dem Dreyfachen Göttlichen Offenbahrungs-Buch [...]* (in Klein Pohlen anno 1596) czy *Brutus tragedyja w piąciu aktach* Voltaire'a (Warszawa 1780).

Księgozbiór starych druków uzupełnia się na bieżąco o dzieła literatury klasycznej, m.in. o bardzo rzadkie wydanie dwóch listów Cycerona: do żony Terencji i do wyzwoleńca poety, jego sekretarza i bibliotekarza Tirona – *Duo electissimi epistolarum libri, decimusquartus ad Therentiam uxorem: et decimussextus ad Tironem libertum suum* (Liptzk 1515) oraz zbiór dzieł Cycerona, reprint wydania z 1514 r. *In hoc volvmine haec continentvr: rhetoricorum ad C. Herennium lib. IIII. M.T. Ciceronis de inuentione lib. II. Eiusdem de oratore ad Quintum Fratrem lib. III. Eiusdem de claris oratoribus, qui dicitur Brutus lib. I. Eiusdem Topica ad Trebatium lib. I. Eiusdem oratoriae partitiones lib. I. Eiusdem de optimo genere oratorum praefatio quaedam [...]* (Venetiis 1533).

Warto również wspomnieć o utworach literatury powszechnej XVIII stulecia np. o sławnej dwutomowej powieści satyrycznie opisującej bogate społeczeństwo angielskie i realistycznie jego klasę robotniczą Fanny Burney *Évelina, ou L' entree d' une jeune personne dans le monde* (Paris 1797) czy o tomie pierwszym *Nocy Younga* Edwarda Younga. Ten sentymentalny poemat pisany białym wierszem, o przeżyciach związanych ze śmiercią żony autora oraz jej dzieci z pierwszego małżeństwa, dwukrotnie, bo w 1785 i 1787 r., wychodził spod prasy drukarni w Lublinie.

Skupiając się na oficynach, należy zaznaczyć, że kładzie się również szczególny nacisk na uzupełnianie kolekcji druków dawnych, wydawanych w Kaliszu. Zakupiono więc: *Disputatio de societate virtutis ac naturae seu responsio ad quaestionem unam e tribus ab Academia Vesontina propositam: quanta sit nimirum ex probis moribus ad naturae dotes accessio. Illustrissimo Ignatio de Skrzypno Twardowski, Palatino Calissiensi, Equiti Aquilae Albae, Capitaneo Moderscensi, Collegii Calissiensis nomine dicata cum permissu superiorum* Jana Załuskowskiego z 1764 r. i *Ziemiopismo powszechne czasów naszych dawnego i srzedniego dotykające. Na gwiazdarskie naturalne i dziejopiskie podzielone dla publicznej przysługi, a szczególniej narodowej młodzi [...] krótko zebrane z przydatkiem wierszy [...]. T. 1* Ignacego Giecego [...] z 1772 r. Ów tom pierwszy był równocześnie tomem ostatnim.

Wśród cennych nabytków należy również wskazać słowniki. Jednym z nich jest siedmiojęzyczne dzieło *Septem linguarum Calepinus: hoc est lexicon latinum, variarum linguarum interpretatione adiecta in usum seminarii Patavini* (Padwa 1726).

Oprócz druków o charakterze źródłoznawczym czy literackim, kupuje się także wydawnictwa rzadkie, które stanowią cenne źródło ówczesnej wiedzy technicznej, bowiem zbiory starych druków reprezentują wszystkie dawne dziedziny i gałęzie nauki. Takim nabytkiem jest XVII-wieczna edycja jednej z najbardziej znanych prac z architektury, autorstwa Jacopo Barozzi da Vignola, wybitnego architekta włoskiego, który przejął kierownictwo prac nad Bazyliką św. Piotra w Rzymie po śmierci Michała Anioła

– *Nouveau livre des cinq ordres d'architecture* (Paris 1780). To swoisty traktat o zasadach pięciu porządków architektonicznych, który bardzo szybko stał się podstawowym podręcznikiem z tej dziedziny. Egzemplarz, który wszedł do księgozbioru BUŁ zawiera 32 miedziorytowe całostronicowe tablice, rytowane przez Claude'a-René'a-Gabriela Poulleau. Na kolejnych 12 widnieją znane paryskie budowle, jak Luwr, Fontanna Niewiniątek czy kościół St. Suplice.

Pozyskuje się również druki przeznaczone do zbiorów ikonograficznych. O ile większą część tej kolekcji stanowią albumy z reprodukcjami i katalogi wystaw, o tyle na szczególną uwagę zasługują oryginały, czyli: pocztówki, fotografie, grafiki i ekslibrisy. W latach 2005–2012 zakupiono zbiór 64 przedwojennych i powojennych pocztówek uwieczniających Łódź i jej okolice, m.in.: dworzec, gimnazjum żeńskie (1905–1914), Wille Casino w łódzkich Łagiewnikach, magistrat Żychlina (1915), ul. Warszawską w Łasku (1905–1914), ratusze w Zgierzu (1939–1944) i w Łasku, letnią rezydencję cesarską w Spale (ok. 1915), kościół parafialny w Rawie Mazowieckiej (ok. 1915), rynek (1915) i pałac cesarski w Skierniewicach, rynek w Tomaszowie Mazowieckim, kościół księży Filipinów w Studziannej, Arkadię pod Łowiczem (1915), basztę gen. Klickiego w Łowiczu, szpital św. Tadeusza w Łowiczu, kościół św. Ducha i kościół ewangelicki w Łowiczu, kościół farny, ratusz i Hotel Polski w Łowiczu (1915), Gminne Towarzystwo Dobroczynności oraz ulice Rokoszycką, Kaliską i Sieradzką w Piotrkowie Trybunalskim. Zakupiono 11 kart pocztowych Henryka Gąsiorowskiego z 1925 r. (Grudziądz), na których widnieje polski brzeg Morza Bałtyckiego, 34 karty pocztowe dokumentujące Wilno i 4 wydane w 1945–1946 r. na fundusz budowy mauzoleum Zegadłowicza z krajobrazem Podbeskidzia, portretem pisarza i napisem „1888–1941 Emil Zegadłowicz" oraz rewersem zapisanym czterema wersami utworu *Beskidzki las*.

Ponadto zgromadzono reprodukcje 10 krajobrazów Tatr Konstantego Mackiewicza (Łódź [1950–1990]), reprodukcje 10 krajobrazów Ciechocinka Zygmunta Nirnsteina (Łódź [1950–1990]), 30 reprodukcji prac Rafała Chwolesa przedstawiające sceny z getta wileńskiego, 2 grafiki autorstwa Andrzeja Gieragi (*Promień S* i *K. św.* z 1992 i 1993 r.), grafikę komputerową Stanisława Fijałkowskiego *3 II 2012*, grafikę akwarelową Leszka Rózgi *Pejzaż z księżycem* (1988), miedzioryt przedstawiający panoramę Piotrkowa Gabriela Bodenehra, relief *Bridge auri/argenti* Jolanty Rudzkiej-Habisiak (2011), 2 akwaforty ucznia J.P. Norblina – Michała Płońskiego *Dziadek sparty na kiju* (1802) i *Stara kobieta* (1802), akwafortę *Nagie postacie dziewczyny i chłopca* Ludwika Misky, tekę 10 tablic w litografii Jevgenija Klimova *Bilder von Ostland* (Riga [1942]), 10 drzeworytów architektury Inowrocławia Stanisława Łuczaka, 8 drzeworytów ucznia L. Sleńdzińskiego, J. Hoppena i T. Niesiołowskiego – Edwarda Grabowskiego *Mój ojciec był cieślą* (Bielsko 1949),

drzeworyty życzeń okolicznościowych Adama Młodzianowskiego (*Grafikę okolicznościową*), rzadką tekę 12 litografii na papierze chińskim, francuskiego rysownika i karykaturzysty Paula Gavarniego (właśc. Sulpice-Guillaume Cheveliera) zatytułowaną *Les Parisiens* (Paris 1857), 6 drzeworytów o tematach ludowych Stanisława Raczyńskiego i 10 prac jego autorstwa przedstawiających zabytkową architekturę polskich miast. BUŁ posiada również XVII-wieczną rycinę przedstawiającą zamek w Łowiczu, jego rzut i widok budowli otoczonej fosą *Ichnographia operum quibus SRM Sueaciae Lovitzium [...]* pochodzącą z dzieła niemieckiego teoretyka prawa i historyka, oficjalnie szwedzkiego historiografa Samuela von Pufendorfa *De rebus a Carlo Gustavo Sueciae rege gestis* (Norymberga 1696).

Kompletuje się także kolekcję rysunków. Zakupiono: 2 rysunki akwarelą Jerzego Flisaka do wiersza Juliana Tuwima *Idzie Grześ przez wieś* i 29 karykatur – prac krakowskiego środowiska artystycznego: Wiktora Sadeckiego, Tadeusza Wesołowskiego w *Dzikiej kaczce*, Zofii Lubartowskiej jako Zuzi w *Magazynie M. Charette*, Anny Sobolewskiej w *Balladzie o Ambrożym Kaczorze*, Zofii Stachurskiej, Juliusza Wirskiego, Lucjana Motyki i Tadeusza Burnatowicza wykonanych przez krakowskich artystów: Bronisława Cudzicha, Tadeusza Łakomskiego, Stanisława Rodzińskiego, Andrzeja Stopkę, Izę Wicińską, Jerzego Zawieyskiego czy Juliana Żebrowskiego, datowane na lata 50.–60. XX w.

BUŁ ma też bardzo bogatą kolekcję przedwojennej i powojennej fotografii, powiększoną w omawianym okresie o: 3 fotografie Lwowa, 23 fotografie Podola i okolic, 9 fotografii przedstawiających koszary niemieckie w Łodzi w latach 1941–1942, 21 fotografii wsi Anielin w województwie łódzkim – miejsca śmierci majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala", zbiór 63 fotografii II Zlotu Narodowego ZHP w Poznaniu w 1929 r., 5 fotografii Artura Rubinsteina (1956–1957), fotografię Stanisława Ignacego Witkiewicza „Witkacego" w towarzystwie kobiety, na wycieczce w Czorsztynie (1925), 2 zdjęcia hrabiego Leona Łubieńskiego, 2 fotografie autorstwa Henryka Poddębskiego przedstawiające łowiczanina i łowickie wieśniaczki, fotografię ratusza w Pabianicach – pracę Stanisława Dobrskiego datowaną na lata 90. XIX w. czy portret aktora, dyrektora teatru i legionisty Włodzimierza Kosińskiego wykonany w łódzkim zakładzie „Piotrowski".

Przedmiotem zakupów są również książki artystyczne. BUŁ zakupiła artystyczny druk *Ca ira* Rogera Watersa czy *Missa Latina* Zdzisława Szostaka.

Ponadto księgozbiór wzbogacono o 2 ryciny przedstawiające kosynierów i oficerów gwardii narodowej, 12 miedziorytów z osiemnastego stulecia Daniela Chodowieckiego portretujących kobiety i mężczyzn, zbiór 145 XVII-wiecznych miedziorytów (Wiedeń 1639) autorstwa Johanna Wilhelma Baura będących ilustracjami do *Metamorfoz* Owidiusza.

W zbiorach Biblioteki jest też duża kolekcja tzw. małych dzieł sztuki, nierzadko wykonanych przez malarzy czy grafików. Należą do nich ekslibrisy, które kupuje się bezpośrednio od autorów lub w antykwariatach. W kolekcji można znaleźć prace Zbigniewa Dolatowskiego, Wandy Korzeniowskiej (*Ex libris Adami Bogdanowicz sacerdotis* ([1914] przeznaczony dla lwowskiego duchownego pochodzenia ormiańskiego), ucznia J. Mehoffera Mieczysława Kościelniaka (*Ex libris Stefanji i Mariana Kościelniaków*, b.m. 1948), Franciszka Siedleckiego (*Biblioteka Szelejewska: ex-Libris Róży z XX Ponińskich Karłowskiej*, [Warszawa 1928], Zdzisława Maja (33 sztuki), dziewiętnastowiecznego artysty Kajetana Wincentego Kielisińskiego, ucznia Władysława Skoczylasa Kazimierza Wiszniewskiego oraz Wojciecha Jakubowskiego.

Biblioteka stara się uzupełniać ikonografię regionu – katalogi wystaw Muzeum Historii Sztuki w Łodzi czy XIX-wieczne albumy, dokumentujące Łódź bądź okolice (*Vidy g. Lodzi. Widoki m. Łodzi. Anschiten* „łódzkiego Canaletto" Bronisława Wilkoszewskiego, [Łódź] 1899).

Zakupiono też projekt karty tytułowej tygodnika „Szpilki" 17 lutego 1974 r., znanego z karykatur, satyrycznych rysunków i plakatów autorstwa Edwarda Lutczyna.

Zgodnie z prowadzoną przez BUŁ polityką gromadzenia, pracownicy OZS starają się właściwie kształtować zbiór druków kartograficznych, którego podstawę stanowią zbiory zabezpieczone. Kartografia gromadzi także przewodniki, jednak najcenniejszymi obiektami są właśnie zarówno starodruczne, jak i XIX-wieczne mapy i atlasy. BUŁ ma bowiem znaczącą kolekcję kartografii zabytkowej[15]. Księgozbiór starodrucznych map powiększono o siedemnastowieczną mapę *Polonia Parte Orientale, Dedicata All'III.mo, et Ecc.mo S.r. Francesco Cornaro, Procuratore di S. Marco, Ambasciatore Straordinario della Serenissima Republica di Venetia, alla Santita di N. S. Alessandro VIII. Dal P. Cosmografo* Cornelli'ego (Wenecja ok. 1690) i o miedziorytową mapę Nicolasa de Fera (1646–1720) *Kamieniec Podolski* (Paris 1691). Ta ostatnia to plan miasta z zamkiem warownym, pochodzący z dzieła *Les forces de l'Europe ou description des principales villes, avec leurs fortifications* de Fera, uzupełniający gromadzoną przez BUŁ kolekcję.

Większość zakupów antykwarycznych dawnych map stanowią dokumenty kartograficzne, niekiedy kolorowane i inkrustowane kartuszami, będące częścią wieloarkuszowych atlasów. Zbiory wzbogacono więc: o XVII-wieczny widok Łowicza wraz z zamkiem, ratuszem i kościołami *Lovicensis Civitas quae est Archiepiscopa Gnesnensis residentia in Masovia* (1617), pochodzący ze słynnego atlasu miast świata *Civitates Orbis Terrarum*, wydawanego w latach 1572–1617 w Kolonii, o miedziorytową XVIII-wieczną

[15] *Zbiory i prace polonijne Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Informator*, oprac. całości J. Fontner, Łódź 2000, s. 69.

mapę ziem Rzeczypospolitej, opublikowaną przez Joachima Ottensa, a powtórnie wydaną ze zmienionym adresem wydawniczym i niewielkimi zmianami treści geograficznej *Reipublicae et Status Generalis Poloniae Nova Tabula, Comprehendens Maioris et Minoris Poloniae Regni, Magni Ducatus Lithuaniae, Ducatus Prussiae, Curlandiae, Samogitiae, Massoviae, Volhyniae, Podoliae, Russiae, Ucraniae et de Moscoviae pars Accuratam Descriptionem* przez jego synów Reiniera i Josuę Ottensów (Amsterdam po 1726), o XVIII-wieczną mapę miedziorytową *La Polonia divisa ne' suoi Palatinati: Tratta dall' Atlante Polacco,* wykonaną według rysunku Pitteri Giovanni'ego i rytownika Zuliani Giuliano (Venezia 1782), pochodzącą ze specjalnego wydania Antonio Zatty *Atlante novissimo*, o mapę miedziorytową kolorowaną ręcznie, wydaną przez Vincentego Carli Pazzini'ego *I Regni di Ludomiria, e Gallicia: gia semebrati dalla Polonia e riuniti all' Ungheria* (Siena 1789,) pochodzącą z atlasu *Atlante geographico* wydawanego w latach 1788–1800 i stanowiącą uzupełnienie tejże kolekcji, o mapę Polski i Litwy Louisa Briona de la Toura *Estats de Pologne et de Lithuanie Divisés par Palatinats et Provinces Ecclésiastiques. Avec le Roiaume de Prusse et le Duche de Curlande [...]*, wchodzącą w skład wielokrotnie wznawianego atlasu *Atlas général, civil at ecclésiastique [...]*, o mapę Polski w opracowaniu Franza Johanna von Reilley'a, będącą przeróbką ściennej mapy Sotzmanna z 1793 r. *Karte von Polen. Nach Sotzmann neu verzeichnet herausgegeben von Franz Joh. Jos. von Reilly* (Wien 1796).

Kolekcję wzbogacono także o 7 map dawnych ziem polskich z lat 1856–1859 Josepha Rittera von Schedy, z *General-Karte von Central Europa des österreichischen Kaiserstaates mit einem großen Theile der angränzenden Länder*. Są to: mapa Pomorza Zachodniego, dokładniej – Kołobrzegu, Koszalina, Szczecinka, Słupska, Drawska Pomorskiego i Gryfic, mapa Helu, Łeby, Pucka, mapa Królewca, mapa Pomorza Zachodniego i Gdańskiego dokładniej – Gdańska, Kołobrzegu, Koszalina, Słupska, Elbląga, Grudziądza, Człuchowa, mapa Szczecina, Gryfic, Pyrzyc, Myśliborza, Kostrzyna nad Odrą, mapa Prus Wschodnich, a więc Mazur, Braniewa, Dobrego Miasta, Kętrzyna, Olsztyna, Ostródy, Iławy, mapa Torunia, Bydgoszczy, Chełmna, Świecia, Gniezna, Nakła, Włocławka, mapa Bobrujska, Starego Bychowa.

Kolekcję XIX-wiecznych map zakupionych w latach 2005–2012 zamykają: topograficzna mapa Kujaw *Theil von Warschau. Partie de Warsovie,* stanowiąca jeden z arkuszy wielosekcyjnej mapy *Topographisch militarische Charte von dem Königreichen Preusen und Polen [...] in 85 Sectionen,* wydawanej w Weimarze w latach 1811–1815, mapa Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Poznańskiego *Karte von dem Königreich Polen, Gross--Herzogthum Posen und den angrenzenden Gebieten Russlands, Oestreichs und*

Preussens (Berlin 1831), której wydawcą był Simon Schropp et Comp. oraz mapa guberni radomskiej *Karta radomskoj gubernii* (St. Petersburg [1887]), która ukazała się w wydawnictwie generała i kartografa Aleksieja Afigenowicza Iljina, twórcy *Atlasu Imperium Rosyjskiego* z 1871 r. Oczywiście, szczególny nacisk kładzie się na druki dotyczące Łodzi i okolic. Księgozbiór kartograficzny powiększono więc o rzadką mapę odległości drogowych w powiecie sieradzkim z okresu I wojny światowej – *Amtliche Entfernungskarte des Kreises Sieradz* (Düsseldorf 1918).

Przedmiotem zakupów antykwarycznych są też rękopisy. Sekcja Rękopisów szczyci się bardzo bogatą kolekcją utworów literackich, materiałów warsztatowych, dokumentów o charakterze źródłowym. To spuścizna łodzian: ludzi pióra, profesorów, działaczy społecznych. Dokonując wyboru rękopisu do zakupu, dba się o kompletność zbiorów dotyczących Łodzi i jej okolic albo nawet powstałych w Łodzi. BUŁ ma więc: farsę A. Krukowskiego *Zamrożona teściowa* ([Łódź 1916]), *Wspomnienia pobytu w szkołach piotrkowskich* Antoniego Gustowskiego, *Kronikę dziejów Piotrkowa Trybunalskiego* Marcina Gąsiora, *Wspomnienia łódzkiego dziennikarza* Jana Kazimierza Wojtyńskiego.

Poszukuje się także na rynku antykwarycznym rękopiśmiennych tekstów literackich i dokumentów epoki o wartości historycznej. Księgozbiór wzbogacono więc o: wiersz Władysława Broniewskiego *Stary kelner*, tragedię Ludwika Kropińskiego *Ludgarda królowa Polska*, komedię Stanisława Bogusławskiego *Opieka* wojskowa i rękopis Kornela Ujejskiego *Na zgon Szaramowicza, Celkińskiego, Rejmera i Kotowskiego zastrzelonych w Irkucku dnia 27 listopada 1866 roku*, rękopis statutu towarzystwa „Bratnia Pomoc" (Paryż 13 lutego 1891 r. i 9 marca 1981 r.), rękopis ustawy z 1921 r. o uposażeniu profesorów, korespondencję Jarosława i Marii (córki) Iwaszkiewiczów (cztery listy i 2 karty pocztowe traktujące o sprawach prywatnych, ale też poruszające sprawę wysokiej oceny wierszy przez redaktora „Twórczości"), łódzki list czeladniczy Romana Wolickiego do Zgromadzenia Czeladzi Tokarskich datowany na 7 listopada 1899 r. z autografami majstra – Michała Jera i starszego czeladnika – Franciszka Kurnatowskiego, również o Joachima Lelewela manuskrypt okolicznościowy dla malarza, historyka i krytyka sztuki Aleksandra Lessera *Przy miłym w brukselskiej ustroni spotkaniu, braterskiem lessera sercu poleca się życzliwy ziomek Lelewel*.

Osobną kolekcją jest zbiór dokumentów generała wojska polskiego i dowódcy armii „Łódź" i armii „Warszawa" Juliusza Rómmela. Są to: legitymacja wojskowa, książeczka uposażeniowa Ministerstwa Obrony Narodowej na rok 1947, akta nadania 2562 ha ziemi, rysunek konia z podkową, autorstwa generała, fotokopia odezwy do obywateli stolicy z dnia 16 września 1939 r. i fotokopia Uchwały Prezydium Rady Obrony Narodu z dnia 27 grudnia 1939 r., w sprawie obrony Warszawy.

Przedmiotem zakupów są również współczesne rękopiśmienne pierwodruki, jak np. praca Krzysztofa Ćwiertniewskiego traktująca o dziejach łódzkiej rodziny Lubiczankowskich.

Zakup antykwaryczny kształtuje również zbiór muzykaliów. Muzykę gromadzi się na różnych nośnikach: płytach winylowych, kompaktowych, kasetach. Do najcenniejszych zakupów antykwarycznych z lat 2005–2012 należą przede wszystkim partytury, np.: Stefana Themersona *St. Francis & the wolf of Gubbio, or „Brother Francis' lamb chops": an opera in 2 acts* (Amsterdam; London 1972), *Suita orawska*: *na chór męski a cappella i mezzosopran (tenor) solo* Tadeusza Zygfryda Kasserna (Kraków 1963) czy *La rencontre: (Oedipe et le sphinx): ballet de Boris Kochno* Henriego Saugueta, *Pieśni podhalańskie: według zbiorów J. Kleczyńskiego, A. Stopki, K. Tetmajera i J. Kantora: na chór męski* Stanisława Lipskiego (Kraków 1930).

Księgozbiór powiększono także o *Siedem pieśni na chór mieszany a capella: zeszyt VI* Stanisława Wiechowicza (Poznań 1928) czy też o zbiór nut 12 pieśni na głosy *Omaggio Mattia Battistini: Wielkiemu śpiewakowi w hołdzie*. *Astry. Gli Astri. (Ad. Asnyk). 12 Pieśni na głos solowy. Tradutione italiana di Giovanna Colonna Walewska* (Lwów ca. 1926) St. Niewiadomskiego czy o *Bławatki z Olszy: walce na fortepian: dzieło 64* dyrektora orkiestry Adama Wrońskiego (Kraków ok. 1890/1900). Zakupiono starodruk muzyczny – XVIII-wieczny zbiór 78 pieśni wolnomularskich opatrzonych nutami *Auswahl von Maurer-Gesängen mit Melodien der vorzüglichsten Componisten inz zwey Abtheilungen getheilt* autorstwa Böheim F.M (Berlin 1798). Pozyskano czterotomowy zbiór patriotycznych pieśni na cztery męskie głosy „*Harfiarz*" Stefana Surzyńskiego z lat 1891, 1896, 1904 i 1910, *Śpiewnik Kółka Śpiewackiego „Rota" chóru męskiego przy Dyrekcji Generalnej Polskich Kopalń Skarbowych w Chorzowie wydany z okazji 15-letniej rocznicy założenia* z 1937 r. oraz dziewiąte wydanie *Piosenek harcerskich* Henryka Śniegockiego (Poznań 1946). Przedmiotem zakupu są również druki opatrzone cenną dedykacją jak np. zbiór nut *La Recontre (Edipe et el Sphinx) Ballet De Boris Kochno* Henriego Sauguet'a (Paris 1952) z dedykacją w języku francuskim od kompozytorki, dyrygentki, wybitnego pedagoga kompozycji XX w. dla ucznia Wawrzyńca Żuławskiego.

Kolekcję druków ulotnych i okolicznościowych[16] uzupełnia się o plakaty, szczególnie polskiej szkoły plakatu (prace: Romana Cieślewicza,

[16] Pod pojęciem druków ulotnych i okolicznościowych przyjmuje się za A. Firlej-Buzon wydawnictwa nieksiążkowe przechowywane w bibliotekach naukowych o humanistycznym profilu gromadzenia zbiorów i wymiennie stosuje się je z takimi pojęciami jak: materiały/ druki/ publikacje efemeryczne, niekonwencjonalne, a także dokumenty życia społecznego oraz akcydensy. Cyt. za: A. Firlej-Buzon, *op. cit.*, s. 10. Będą to więc: druki okolicznościowe (uniwersały, panegiryki, epitalamia, mowy i kazania pogrzebowe), dokumenty urzędów państwowych, akta sądowe, protokoły zrzeszeń i stowarzyszeń, archiwa

Henryka Tomaszewskiego, Jana Lenica, Waleriana Borowczyka, Jana Młodożeńca, Marka Mosińskiego, Franciszka Starowieyskiego, Waldemara Świerzego, Witolda Janowskiego, Wojciecha Zamecznika, Wojciecha Fangora, Wiktora Górkę, Józefa Mroszczaka, Rosława Szaybo, Macieja Hibnera, Macieja Urbanieca, Jerzego Treutlera, Leszka Hołdanowicza, Tadeusza Trepkowskiego, Mieczysława Wasilewskiego i Juliana Pałkę) i jej kontynuatorów (prace Jacka Ćwikły, Sebastiana Kubicy, Michała Sitka, Moniki Starowicz, Stefana Lechwara, Michała Batorego, Romana Kalarusa i Andrzeja Klimowskiego) oraz dokumenty życia społecznego, druki efemeryczne i akcydensowe, w tym dotyczące Łodzi i regionu.

Z afiszy teatralnych i plakatów filmowych zakupiono: 2 afisze Teatru Domu Żołnierza, 29 negatywów z afiszami dotyczącymi łódzkiego getta, plakat filmowy Jana Młodożeńca *O wpół do jedenastej wieczór, latem* z 1968 r., do amerykańsko-hiszpańskiej produkcji w obrazie J. Dassina, rzadki plakat filmowy Franciszka Starowieyskiego *Polowanie na mężczyznę* do francusko-włoskiej komedii w reżyserii E. Molinaro (1969), plakat przedstawiający Jerzego Stuhra w filmie „Wodzirej" Waldemara Świerzego (1978), plakat filmowy *Orzeł* Mariana Stachurskiego (1959), plakat filmowy *Galia* Krzysztofa Lenka do francusko-włoskiej produkcji w reżyserii G. Lautnera (1969), plakat filmowy Andrzeja Krajewskiego *Narkotyk* (1971) czy plakat Piotra Tomaszewskiego do duńskiej komedii w reżyserii E. Ballinga *Ostatni skok gangu Olsena* (1976).

BUŁ wzbogaciła zbiory dokumentów życia społecznego o pierwszą ulotkę Stanisława Szukalskiego *Górne cięcie. Rozbohuszowanemu Bawłowi na Wawelu* z 2 czerwca 1929 r. dotyczącą nieprzyjęcia przez redakcję IKC artykułu artysty w sprawie krakowskiej wystawy jego prac i ankiety IKC *Co Pan myśli o Szukalskim* oraz o trzecią z kolei ulotkę *Biała zaraza w Krakowie* z 27 czerwca 1929 r., w sprawie krakowskiej wystawy prac artysty, zawierającą jego tekst, polemizujący z krytycznymi wobec niego wypowiedziami prasowymi. Ulotka ukazała się po wycofaniu przez Szukalskiego swoich prac z wystawy w gmachu TPSP.

Wśród zakupionych łódzkich druków ulotnych, dokumentujących życie społeczne, znajdują się: lista do zbierania ofiar PCK, domowa księga meldunkowa, druk funduszu kolonii letnich i kalendarz Ligi Obrony Powietrznej Państwa w Łodzi na rok 1926.

---

gospodarcze posiadłości, rachunki, dekrety ministerialne, druki parlamentarne, programy wykładów, widowisk, koncertów, plakaty, afisze (dokumenty życia teatralnego, filmowego, muzycznego), blankiety i formularze urzędów, instytucji, zrzeszeń, przedsiębiorstw, etykiety, legitymacje, okólniki, cenniki, akcje (akcydensy), bilety, banknoty rozkłady jazdy komunikacji, banderole, bony, broszury, dyplomy, wykazy kleru, nauczycieli, oficerów, dyplomatów, sprawozdania uczelni, szpitali, organizacji społecznych, książki telefoniczne, listy gończe, ulotki, reklamówki, szkolne listy obecności (druki efemeryczne). *Ibidem*, s. 13.

Podsumowanie

Zgromadzony drogą kupna antykwarycznego księgozbiór stanowi unikatową kolekcję druków cennych ze względu na treść, szatę graficzną, miejsce i rok wydania, nakład czy proweniencję. Są to pozycje uzupełniające zasoby rzadkich wydawnictw zwartych i ciągłych oraz oryginalnych i interesujących druków przeznaczonych do zbiorów specjalnych. Drukami zakupionymi do OZS są zbiory autentycznych dokumentów, szczególnie cennych dla badaczy, przede wszystkim polskiej kultury artystycznej lub makroregionu łódzkiego. Zakup antykwaryczny jest dość specyficznym rodzajem wpływu, zorientowanym zarówno na zbiory, jak i na wymagających użytkowników, jakimi są pracownicy naukowi prowadzący szczegółowe badania niełatwo dostępnych na rynku księgarskim druków. Zbiór obiektów cennych i rzadkich spełnia więc funkcję naukową, kiedy korzystają z niego badacze oraz dydaktyczną, gdy udostępniany jest studentom i gościom polskim i zagranicznym. Z jednej strony stanowi on podstawę badań, z drugiej zaś jest przedmiotem wykładów i pokazów prowadzonych przez pracowników poszczególnych agend. BUŁ zatem prowadząc działalność biblioteczną i gromadząc zbiory, umożliwia działalność naukowo-badawczą. Planowane i długofalowe zakupy antykwaryczne uzupełniają od lat budowane kolekcje oraz kształtują użyteczne, zrównoważone i cenne zbiory druków unikatowych.

Bibliografia

Firlej-Buzon A., *Druki ulotne i okolicznościowe jako źródła do badań dziejów i kultury Dolnego Śląska lat 1945–1956*, „Acta Universitatis Wratislaviensis" 2013, nr 3495.

Gromadzenie zbiorów, [w:] *Encyklopedia wiedzy o książce*, pod red. A. Birkenmajera, B. Kocowskiego i J. Trzynadlowskiego, Warszawa–Wrocław–Kraków 1971, Wrocław 1971, szp. 838.

Imańska I., *Per medium auctionis. Aukcje książek w dawnej Rzeczypospolitej (XII–XVIII w.)*, Toruń 2013.

Kozłowska B., *Model gromadzenia zbiorów w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego i jego implikacje dla wdrażanego modułu gromadzenia*, [w:] *Strategie gromadzenia zbiorów w bibliotekach polskich. Materiały z IV ogólnopolskiej konferencji naukowej Pobierowo, 15–17 września 2011*, red. U. Ganakowa, M. Różycka, Szczecin 2012.

Ratajewski J., *Wprowadzenie do bibliotekoznawstwa czyli Wiedza o bibliotece w różnych dawkach*, Warszawa 2002.

Sarnecka M., Blicharska I., *Znaleźć i zakupić czyli o zmieniających się tendencjach w poszukiwaniu książek do zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego na przestrzeni ostatnich czterdziestu lat*, [w:] *Biblioteka otwarta. Wczoraj i jutro Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*, red. M. Kycler, D. Pawelec, Katowice 2008.

Suska M., *Gromadzenie zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–2004. Zarys problematyki*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2008, s. 105.

Sulejewicz-Nowicka M., *Krajowy zakup drukowanych wydawnictw zwartych w latach 2005–2012 w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*, „Forum Bibliotek Medycznych" 2012, R. 5, nr 2, s. 97–106.

Zbiory i prace polonijne Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Informator, oprac. całości Jolanta Fontner, Łódź 2000.

Róża Rajchert[*]

Opracowanie przedmiotowe w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego – droga od katalogu klasowego do języka haseł przedmiotowych KABA

Abstract: The Subject Preparation in the Library of Łódź University – the Way from the Classified Arrangement to the Subject Classification – CAAL (Catalogues of Automatic Academic Libraries)

The article presents the transformation of the subject preparation which has been appreciated since the beginnings of The Library of Łódź University.

At first, the alphabetical-classed catalogue was formed. After introducing the automatization, the subject preparation of the library holdings has been continued in the modern information language which enabled the origin of CAAL.

1. Prapoczątki – katalog klasowy

Początki opracowania przedmiotowego w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego sięgają lipca 1946 r.[1] Powstał wówczas katalog rzeczowy typu klasowego, za przyjęciem którego przemawiała prosta budowa nie wymagająca ani tworzenia schematu opartego na logicznym podziale nauk i piśmiennictwa, ani budowania logicznie współrzędnych działów. Istotną rolę odgrywała łatwość pracy, niezmiernie ważna wobec braku doświadczonych bibliotekarzy oraz możliwość przekształcenia z czasem katalogu klasowego w katalog

[*] Mgr Róża Rajchert, Oddział Opracowania Zbiorów BUŁ.

[1] *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. Kalendarium*, oprac. M. Kowalska, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008, s. 10.

przedmiotowy[2]. Już w pierwszych latach istnienia Biblioteki zwrócono bowiem uwagę na fakt, że katalog typu klasowego dostosowany do niewielkich zbiorów, w miarę ich przewidywanego powiększania się, będzie można stosunkowo łatwo rozwinąć, przekształcając w katalog typu przedmiotowego. Wybór okazał się trafny; funkcjonujący od 1947 r. katalog rzeczowy dzieł zwartych był dobrze dopasowany do potrzeb rozwijającego się przecież od podstaw księgozbioru, stanowiąc zarazem pewne odbicie jego rozwoju.

Katalog rzeczowy dzieł zwartych na kartach formatu międzynarodowego, podzielony był według klas, miał odsyłacze i ułożony był alfabetycznie. Początkowo obejmował kilkanaście bardzo rozległych dziedzin, z których z czasem zostały wyodrębnione zagadnienia bardziej szczegółowe, skupiające całość problematyki dzieł zwartych. Już po kilku miesiącach katalog zawierał 105 klas i 187 nagłówków, przy pomocy których opracowano 14 tys. pozycji, a w 1948 r., po roku istnienia, było już 115 klas i 23 tys. opisów bibliograficznych[3]. W tym samym roku katalog klasowy został udoskonalony, częściowo rozbudowany oraz zmeliorowany we współpracy z pracownikami naukowymi Uniwersytetu Łódzkiego. Melioracja polegała na wycofaniu beletrystyki i podręczników szkolnych, z wyjątkiem podręczników licealnych o wartości naukowej, przy jednoczesnym włączeniu do katalogu rzeczowego opisów bibliograficznych czasopism i wydawnictw zbiorowych wraz z opisami poszczególnych rozpraw. W rezultacie, w roku 1949 katalog ten liczył 679 klas, obejmując swym zasięgiem 45 tys. pozycji[4].

2. Wyszczególniający katalog przedmiotowy

Wobec dynamicznego rozwoju Biblioteki i szybkiego przyrostu zbiorów, w roku 1950 konieczna okazała się zmiana katalogu rzeczowego typu klasowego na nowszy, bardziej szczegółowy i precyzyjny, lepiej niż dotychczas istniejący dostosowany do charakteru zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej oraz stale rosnących potrzeb i wymagań jej użytkowników – pracowników nauki i studentów. Zgodnie z pierwotnymi planami i zamierzeniami wybór padł na wyszczególniający katalog przedmiotowy, który dawał możliwość przedmiotowego opracowania zbiorów w procesie tworzenia metainformacji, dotyczącej treści, a w razie potrzeby, także istotnych, pozatreściowych cech katalogowanych dokumentów w języku haseł przedmiotowych[5]. Wybór był tym bardziej oczywisty i prosty,

[2] K. Pieńkowska, *Opracowanie książek*, [w:] *Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955 [mpis pow.], s. 39.

[3] *Ibidem*.

[4] K. Pieńkowska, *op. cit.*, s. 40.

[5] Por. *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*, oprac. B. Bojar, Warszawa 2002, s. 153–154.

że na gruncie bibliotekoznawstwa polskiego istniała już literatura teoretyczna – podręczniki katalogu przedmiotowego[6], napisane przez Adama Łysakowskiego, przedwojennego dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego i dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1946-1948. Podkreślić w tym miejscu należy, że A. Łysakowski, cieszący się dużym autorytetem wybitny specjalista, znawca tematu, teoretyk i twórca zasad katalogu przedmiotowego na gruncie polskim, uznawanego wówczas za wzorowy[7], był gorącym orędownikiem wprowadzenia procesu katalogowania przedmiotowego w podległej sobie bibliotece. Nawet, gdy przestał nią kierować i objął stanowisko dyrektora Państwowego Instytutu Książki w Łodzi, a od 1949 r. Instytutu Bibliograficznego w Warszawie, udzielał bibliotekarzom łódzkim bardzo potrzebnych, bezcennych wręcz konsultacji, włącznie z udostępnieniem własnych materiałów źródłowych oraz maszynopisu słownika tematów do katalogu przedmiotowego z Instytutu Bibliograficznego[8]. To życzliwe, żywe zainteresowanie i stała opieka dyrektora Łysakowskiego bardzo pomogły Oddziałowi Opracowania Rzeczowego w przezwyciężeniu początkowych, sporych trudności. W BUŁ brakowało bowiem bibliotekarzy – praktyków. Pracownicy co prawda byli przygotowani teoretycznie, ale nie mieli żadnego doświadczenia w wyszczególniającym katalogowaniu przedmiotowym.

Od momentu wprowadzenia katalogu przedmiotowego opracowanie zbiorów przebiegało dwoma równoległymi drogami. Wpływ bieżący był już katalogowany przedmiotowo, a karty katalogowe układano w odrębnych blokach nowego katalogu przedmiotowego. Jednocześnie stary katalog klasowy poddawany był planowej i systematycznej melioracji. Stopniowo opracowywano materiał zawarty w poszczególnych klasach poczynając od obszernych nauk społecznych i humanistycznych, poprzez prawo, po nauki ścisłe i dziedziny węższe. Melioracja przeprowadzana przez pracowników stałych oraz specjalnie w tym celu zatrudnionych, przy współpracy pracowników naukowych UŁ, jako bardziej pracochłonna i czasochłonna niż przewidywano, została ukończona po trzech latach, w roku 1953. Do jej zakończenia, w Bibliotece UŁ współistniały dwa uzupełniające się katalogi, co z powodu rozproszenia literatury, stanowiło pewną niedogodność i sprawiało wiele trudności zarówno katalogującym, jak i czytelnikom korzystającym z obydwu katalogów.

Od początku istnienia katalogu przedmiotowego zadbano o jak największą jego jednolitość przejawiającą się w jednoznaczności, precyzji

[6] Po wydanej w 1928 r. w Wilnie części pierwszej, ukazała się w roku 1946 w Warszawie, część druga podręcznika. Por. A. Łysakowski, *Katalog przedmiotowy*, cz. 1. *Teoria*, Wilno 1928; A. Łysakowski, *Katalog przedmiotowy. Podręcznik*, Warszawa 1946.

[7] Por. B. Baranowski, K. Baranowski, *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1949)*, Łódź 1985, s. 214.

[8] K. Pieńkowska, *op. cit.*, s. 41.

i konsekwencji przy formułowaniu haseł przedmiotowych. Założony cel został osiągnięty dzięki kartkowemu słownikowi tematów i określników (rzeczowych, geograficznych, chronologicznych i formalnych) oraz odsyłaczy (częściowych i całkowitych). Słownik ten obrazował w postaci nagłówków aktualny stan katalogu[9]. Przy jego tworzeniu wykorzystano uzyskany z Instytutu Bibliograficznego słownik tematów, który został jednak znacznie rozwinięty, uzupełniony i zaktualizowany[10].

Konstrukcja nagłówków, składnia i semantyka języka haseł przedmiotowych stosowanego w Bibliotece UŁ, były zgodne z założeniami metodologicznymi wypracowanymi przez klasyka teorii katalogu przedmiotowego Adama Łysakowskiego. Jedynym odstępstwem od tych założeń było szeregowanie określników gatunkowych i językowych, które zostały umieszczone po określnikach ogólnych.

Jak już wspomniano, zmiany polegały na aktualizowaniu słownictwa, wprowadzaniu nowych potrzebnych tematów i określników oraz zwiększeniu liczby rozwiniętych haseł przedmiotowych[11].

Dodatkowo, przy opracowywaniu przedmiotowym egzemplarza obowiązkowego wykorzystywane były drukowane opisy bibliograficzne z *Przewodnika Bibliograficznego*, zawierające m.in. charakterystykę przedmiotową. Jednakże, dbając o zachowanie jednolitości łódzkiego słownika haseł przedmiotowych, stosowano własne tematy i określniki, a dla zachowania wyszczególniającego katalogowania przedmiotowego rezygnowano ze stosowanych przez Bibliotekę Narodową haseł uogólniających.

Nagłówki zawierające hasła przedmiotowe, zarówno proste, jak i rozwinięte zawsze miały kolor zielony i zapisywane były odręcznie w górnej części karty katalogowej nad opisem bibliograficznym. Po drugiej stronie karty katalogowej odnotowywano, również pismem ręcznym, ewentualne pozostałe hasła przedmiotowe dla katalogowanej pozycji[12]. Tak przygotowane karty katalogowe włączane były do katalogu przedmiotowego, zgodnie z założeniami Łysakowskiego, w porządku chronologicznym, od wydań najstarszych do najnowszych, zaś odsyłacze (całkowite i częściowe) zawsze umieszczano na początku poszczególnych tematów.

Podobnie, jak w przypadku katalogu rzeczowego klasowego, także z katalogu przedmiotowego wyłączono beletrystykę, podręczniki szkol-

---

[9] *Ibidem*.

[10] Jeszcze przed zaplanowaną przez Instytut Bibliograficzny publikacją słownika tematów, nawiązano kontakt z Instytutem i przesłano nowe, wprowadzone w BUŁ, hasła przedmiotowe. Por. *Pierwsze dziesięciolecie...*, s. 42.

[11] Przed zamknięciem katalogu kartkowego słownik liczył 63 380 haseł przedmiotowych. Zob. *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2004*, Łódź 2005, s. 16.

[12] Pełna charakterystyka przedmiotowa znajdowała się także na odwrotnej stronie głównej karty katalogowej w katalogu alfabetycznym.

ne i „mierną publicystykę”[13]. Dlatego też, obok katalogu przedmiotowego prowadzony był w naszej bibliotece katalog tekstów literackich[14], zawierający oryginalne teksty literatury pięknej oraz ich tłumaczenia. Z czasem pozycje z literatur: angielskiej, francuskiej, niemieckiej, polskiej i rosyjskiej ograniczono do wydanych po roku 1918, pozostawiając wszystkie inne literatury bez ograniczeń czasowych.

Dodatkowo, na użytek obu opisanych wyżej katalogów, prowadzone były 3 indeksy kartkowe: indeks nazw osobowych i indeks nazw geograficznych dla katalogu przedmiotowego oraz indeks autorski dla katalogu tekstów literackich[15].

Przez lata stosowania wyszczególniającego opracowania przedmiotowego zbiorów i funkcjonowania katalogu przedmiotowego zaobserwowano ich liczne zalety. Przede wszystkim precyzję w oddawaniu problematyki katalogowanych dokumentów, dużą użyteczność oraz łatwość korzystania zarówno dla katalogujących, jak i czytelników. Dzięki alfabetycznemu układowi haseł, otwartemu i praktycznie nieograniczonemu zasobowi tematów i określników, użytkownicy poszukujący informacji, mogli do katalogu zaglądać jak do encyklopedii, a katalogerzy mieli możliwość stałego rozwijania języka haseł przedmiotowych poprzez wprowadzanie, w zależności od potrzeby, nowych tematów.

3. Język haseł przedmiotowych KABA

Historia lubi się powtarzać... W roku 1997 zapadła w BUŁ decyzja o wdrożeniu z dniem 1 stycznia 1998 r. opracowania druków zwartych w zintegrowanym systemie bibliotecznym Horizon. Wówczas po raz kolejny pojawiła się potrzeba zastosowania nowego języka haseł przedmiotowych.

[13] Określenie za: K. Pieńkowska, *op. cit.*, s. 41. funkcjonował do 1997 r. Zob. *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. Kalendarium...*, s. 11, 17, 24. Swego rodzaju kontynuacją katalogu tekstów literackich są tematy przedmiotowe formalne dla literatury pięknej, występujące w wykorzystywanym obecnie katalogu komputerowym BUŁ, języku informacyjno-wyszukiwawczym. Tuż przed zamknięciem słownika tematów indeksy osobowy i autorski liczyły odpowiednio ponad 22 tys. oraz niespełna 12 tys. nazw osobowych. Zob. *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2003*, Łódź 2004, s. 17. Por. *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych...*, s. 104–105.

[14] Katalog ten powstał w 1969 r. z przekształcenia istniejącego od 1949 r. katalogu językowego i funkcjonował do 1997 r. Zob. *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. Kalendarium...*, s. 11, 17, 24. Swego rodzaju kontynuacją katalogu tekstów literackich są tematy przedmiotowe formalne dla literatury pięknej, występujące w wykorzystywanym obecnie katalogu komputerowym BUŁ, języku informacyjno-wyszukiwawczym.

[15] Tuż przed zamknięciem słownika tematów indeksy osobowy i autorski liczyły odpowiednio ponad 22 tys. oraz niespełna 12 tys. nazw osobowych. Zob. *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2003*, Łódź 2004, s. 17.

Podobnie jak na przełomie lat 40. i 50., wystąpiła konieczność dokonania trudnego, odpowiedzialnego wyboru. Bibliotekarze łódzcy zdawali sobie sprawę, że chcąc dotrzymać kroku nowym czasom, powinni zastosować nowoczesny język informacyjno-wyszukiwawczy, rozumiany jako podtyp języka opisu rzeczowego dokumentów przy użyciu haseł przedmiotowych[16].

Decyzja została podjęta w określonej sytuacji, o której słów kilka. W drugiej połowie lat 90., jeszcze przed wdrożeniem automatyzacji w katalogowaniu przedmiotowym i przed pojawieniem się katalogu komputerowego OPAC, Biblioteka Uniwersytecka podjęła współpracę z bibliotekami akademickimi wykorzystującymi zintegrowany system biblioteczny VTLS[17], które jeszcze na początku lat 90., pod przewodnictwem Teresy Głowackiej[18], zainicjowały prace nad nowym językiem haseł przedmiotowych, prezentowanym w formie kartoteki haseł wzorcowych[19]. Pracownicy Oddziału Opracowania Przedmiotowego BUŁ brali udział w konferencjach[20] i warsztatach poświęconych temu językowi, odbywali praktyki w Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego oraz staże specjalistyczne w Centrum Formatów i Kartotek Wzorcowych w Warszawie. Dlatego oczywisty wybór padł na język haseł przedmiotowych KABA[21], który bibliotekarze BUŁ poznawali dogłębnie podczas wspomnianych praktyk, warsztatów tema-

[16] Por. *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych...*, s. 104–105.

[17] Akronim nazwy: Virginia Tech Library System.

[18] Por. np. T. Głowacka, *Analiza dokumentu i jego opis przedmiotowy*, Warszawa 2003.

[19] W roku 1992 były to: Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego i Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej. W latach 1994–1995 dołączyły kolejne: Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Biblioteka Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej, Biblioteka Główna Politechniki Lubelskiej i Biblioteka Główna Akademii Rolniczej w Lublinie. W kolejnych latach do współpracy przystąpiły biblioteki wykorzystujące zintegrowany system biblioteczny Horizon, m.in.: Biblioteka Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika, Biblioteka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. Obecnie jhp KABA powstaje we współpracy 37 bibliotek akademickich, naukowych i specjalistycznych z Białegostoku, Bydgoszczy, Gdańska, Kielc, Krakowa, Lublina, Łodzi, Olsztyna, Poznania, Torunia, Warszawy i Wrocławia. Zob. *Biblioteki tworzące słownictwo jhp KABA*, [dostęp: 14.07.2014 r.], World Wide Web, http://centrum.nukat.edu.pl/index.php.

[20] Por. np.: *Materiały z Konferencji nt. Język haseł przedmiotowych KABA: stan obecny i perspektywy rozwoju, Sopot 9–11.09.1997*, red. M. Burchard, M. Lenartowicz, Warszawa 1998; *Materiały na Międzynarodową Konferencję nt. Współpraca bibliotek naukowych w zakresie automatyzacji. Kraków 16–19.11.1998*, Warszawa, 1998; *Konferencja Języki informacyjno-wyszukiwawcze. Tradycja, stan obecny, perspektywy rozwoju, Lublin 10–12 września 2002*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne" t. 79 (2003), s. 197–377.

[21] Akronim nazwy: Katalogi Automatyczne Bibliotek Akademickich.

tycznych i konferencji. Nieoficjalna początkowo współpraca, po otwarciu w 2002 r. wspólnego katalogu NUKAT[22], została sformalizowana[23].

Język KABA, zaprojektowany jako język informacyjno-wyszukiwawczy, przeznaczony do wykorzystania w dużych bibliotekach uniwersalnych, zwłaszcza w bibliotekach akademickich, powstawał przy pomocy mieszanej metody indukcyjno-dedukcyjnej. Indukcyjnie, w toku katalogowania przedmiotowego, tworzono – po pierwsze zbiór tematów w zależności od problematyki zbiorów, po drugie aktualizowano zasób określników, które jako elementy powtarzalne w zdaniach języka haseł przedmiotowych i mniej uzależnione od tej tematyki zostały utworzone dedukcyjnie[24]. Zakres pola semantycznego był więc wyznaczany przez zakres tematyczny zasobu bibliotecznego, a segmentacja języka stworzyła możliwość katalogowania przedmiotowego wyszczególniającego, z charakterystycznym nieograniczonym zakresem leksyki, umożliwiającym pełną reprezentację wiedzy zawartej w katalogowanych dokumentach. Twórcy języka KABA odwoływali się bowiem do dorobku i znanych nam założeń teoretycznych sformułowanych przez przywoływanego już A. Łysakowskiego[25].

Język haseł przedmiotowych KABA bardzo różnił się od języka stosowanego przez nas wcześniej, pod względem stopnia rozwoju, gramatyki, słownictwa, semantyki i składni. Łączyła je jednak możliwość katalogowania przedmiotowego wyszczególniającego. Pod tym względem pracownicy Oddziału Opracowania Przedmiotowego Zbiorów byli przygotowani do zmiany sposobu opracowania rzeczowego dokumentów z kartkowego na komputerowy.

W momencie dokonania wyboru nowego języka zapadło ustalenie, że nie będą już sporządzane opisy bibliograficzne do katalogu kartkowego dla druków zwartych wydanych po 1 stycznia 1998 r. Tę formę informacji o zbiorach zachowano tylko dla maszynopisów prac doktorskich oraz dla wydawnictw, które ukazały się wcześniej; nabytych drogą zakupu antykwarycznego oraz dla darów. Tak jak przed laty, pojawiła się zatem dwutorowość opracowania przedmiotowego, a co za tym idzie, jednoczesne stosowanie dwu języków haseł przedmiotowych. Pozycje wydane przed rokiem 1998 katalogowane były przy pomocy „starego" języka, a do publikacji, które ukazały się po tej dacie, wykorzystywano język haseł przedmiotowych KABA.

---

[22] Akronim nazwy: Narodowy Uniwersalny Katalog.

[23] Por. M. Augustyniak, *Współpraca Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi z NUKAT*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego...*, s. 117.

[24] *Kartoteka wzorcowa języka KABA: praca zbiorowa*, cz.1 *Nazwy własne* red. J. Woźniak, Warszawa 1994, s. 21–22.

[25] T. Głowacka, *Kartoteka wzorcowa języka KABA. Stosowanie w katalogu przedmiotowym*, Warszawa 1997, s. 11–12.

Stan przejściowy, przy zmiennych proporcjach i stałym zmniejszaniu się liczby druków zwartych opracowanych w katalogu kartkowym[26] trwał do 2007 r., kiedy to została podjęta ostateczna decyzja o zaprzestaniu kartkowego katalogowania druków zwartych.

Obecnie, po z górą 16. latach stosowania w opracowaniu przedmiotowym w Bibliotece Uniwersyteckiej języka haseł przedmiotowych KABA, bibliotekarze i czytelnicy w pełni doceniają jego zalety.

Do najistotniejszych, wymienianych w literaturze przedmiotu[27], należą:

– nieograniczony zakres leksyki, umożliwiający pełną reprezentację wiedzy zawartej w katalogowanych dokumentach, a co za tym idzie, możliwość wyrażenia pełnej informacji o wszelkich dziedzinach, zjawiskach, obiektach, ich przedmiotach i właściwościach prezentowanych w katalogowanych dokumentach;

– struktura słownictwa dostosowana do katalogowania przedmiotowego wyszczególniającego;

– prezentacja słownictwa w formie kartotek haseł wzorcowych, rozumianych jako ustalone wyrażenia języka informacyjno-wyszukiwawczego (ujednolicone nazwy osób, ciał zbiorowych, imprez, tytułów, przedmiotów)[28], przy zachowaniu spójności z odpowiednimi hasłami kartoteki haseł formalnych. Zorganizowanie języka w formie kartoteki wzorcowej zapewnia nam z jednej strony wysoki stopień sprawności wyszukiwawczej katalogu OPAC, a z drugiej umożliwia kontrolę jakości danych wprowadzanych do kartoteki dzięki określeniu zbioru terminów, ich podziałowi na przyjęte i odrzucone, uściśleniu zakresu stosowania oraz sprecyzowaniu związków między poszczególnymi terminami (każde hasło wprowadzane do KHW podlega sformalizowanemu procesowi walidacji);

– wyodrębnienie 2 typów określników (swobodnych i związanych), ze względu na ich łączliwość z tematami, przy zachowaniu, charakterystycznego dla wszystkich języków haseł przedmiotowych, podziału leksyki na dwie kategorie syntaktyczne: tematów i określników;

[26] Dla przykładu, w 2003 r. na ogólną liczbę 18 347 dzieł, w katalogu komputerowym zostało opracowanych 16 076. W 2004 r. na 20 497 dzieł, 17 140 przypadło na katalog komputerowy. W roku 2006 odpowiednio: 11478 i 9937, a w 2007 r. – 9971 i 9903. Zob. *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2003*, s. 17; *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2004*, s. 16; *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2006*, s. 16; *Sprawozdanie roczne Oddziału Opracowania Zbiorów za rok 2007* [mpis], s. 1.

[27] T. Głowacka, *Języki haseł przedmiotowych nowej generacji*, [w:] *Konferencja Języki informacyjno-wyszukiwawcze. Tradycja, stan obecny, perspektywy rozwoju, Lublin 10–12 września 2002*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne" t. 79 (2003), s. 265–277.

[28] Zgodnie z opracowanymi przez IFLA wspólnymi zasadami tworzenia khw dla haseł przedmiotowych. Por. *Guidelines for Subject Authority and Reference Entries [GSARE]*, London 1992. Cyt. za: A. Stanis, *Język haseł przedmiotowych KABA prezentowany w formie kartoteki haseł wzorcowych*, [w:] *Materiały z Konferencji nt.: „Język haseł przedmiotowych KABA, stan obecny i perspektywy rozwoju", Sopot, 9–11.09.1997*, Warszawa 1998, s. 16.

– szczegółowe określenie zasad łączliwości poszczególnych tematów z określnikami geograficznymi;

– ścisłe określenie zasad prekoordynacji, określających porządek jednostek leksykalnych (kolejność określników) w zdaniu języka informacyjno-wyszukiwawczego (haśle przedmiotowym rozwiniętym);

– przyjęcie w strukturze hasła wzorcowego systemu relacji odpowiadającego relacjom zalecanym dla artykułu deskryptorowego w tezaurusie;

– kompatybilność z najbardziej znaczącymi i rozpowszechnionymi na świecie językami haseł przedmiotowych: jhp Biblioteki Narodowej Francji – RAMEAU[29], jhp Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie – LCSH[30], oraz jhp Biblioteki Lavala w Quebecu – RVM[31]. Kompatybilność ta wyraża się zarówno w identyczności znaczenia, funkcji i zasad łączliwości odpowiednich wyrażeń jhp z innymi jednostkami leksykalnymi, jak i w zgodności metodyki tworzenia języka i zasad gramatyki. Warto podkreślić, że tak rozumiana kompatybilność nie oznacza jednak identyczności zasobów leksykalnych, uwzględnia bowiem specyficzne wymagania poszczególnych języków naturalnych i daje możliwość samodzielnego rozwoju każdego języka haseł przedmiotowych, przy zachowaniu zgodności metodycznej z pozostałymi, kompatybilnymi językami[32];

– możliwość półautomatycznego tłumaczenia haseł wzorcowych, związana z wymienioną wyżej kompatybilnością;

– dostęp do podręczników i opracowań metodycznych[33], materiałów z warsztatów, materiałów szkoleniowych zarówno w formie drukowanej, jak i online.

Reasumując, od początku istnienia Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi doceniano znaczenie i wartość opracowania przedmiotowego. Pracownicy Oddziału Opracowania Rzeczowego, wykształceni w poszczególnych

[29] Akronim nazwy: Répertoire d'Autorité-Matière Encyclopédique et Alphabétique Unifié.

[30] Akronim nazwy: Library of Congress Subject Headings.

[31] Akronim nazwy: Répertoire de Vedettes-Matière.

[32] Por. T. Głowacka, *Kompatybilność języka KABA z językami RAMEAU-RVM-LCSH*, [w:] *Materiały z konferencji nt. „Język haseł przedmiotowych KABA...*, s. 35–42.

[33] Por. np.: *Kartoteka wzorcowa języka KABA. Cz. 1. Nazwy własne*, red. J. Woźniak, Warszawa 1994; T. Głowacka, *Kartoteka wzorcowa języka KABA: stosowanie w katalogowaniu przedmiotowym*, Warszawa 1997; *Materiały z Konferencji nt.: „Język haseł przedmiotowych KABA*; *Materiały na Międzynarodową Konferencję nt. Współpraca bibliotek naukowych w zakresie automatyzacji. Kraków 16–19.11.1998*, Warszawa 1998; *Język haseł przedmiotowych KABA. Zasady tworzenia słownictwa*, red. T. Głowacka, Warszawa 2000; T. Głowacka, *Analiza dokumentu i jego opis przedmiotowy*, Warszawa 2003; A. Bober, D. Patkaniowska, *Opis przedmiotowy dokumentów z dziedziny literatury*, Warszawa 2005; B. Majchrowska, *Opis przedmiotowy dokumentów z dziedziny językoznawstwa*, Warszawa 2007; G.M. Wilczyńska, *Opracowanie piśmiennictwa z zakresu teologii i religioznawstwa*, Warszawa 2009; P. Ćwikowski, *Opis przedmiotowy dokumentów na temat wojen i wojskowości*, Warszawa 2013.

dziedzinach wiedzy, tematowali druki zwarte i ciągłe, prowadzili katalogi: przedmiotowy i tekstów literackich, kontrolowane przez kartkowe indeksy: przedmiotowy, nazw osobowych, autorski i geograficzny.

Kiedy w naszej Bibliotece wdrożony został zintegrowany system biblioteczno-informacyjny Horizon, a następnie Symphony, opracowanie przedmiotowe było i jest kontynuowane przy użyciu doskonałego narzędzia – języka haseł przedmiotowych KABA, prezentowanego i kontrolowanego przy pomocy kartotek haseł wzorcowych.

Po połączeniu, w wyniku zmian w strukturze organizacyjnej naszej biblioteki, w 2005 r. Oddziału Opracowania Rzeczowego[34] z Oddziałem Opracowania Alfabetycznego i powstaniu nowego Oddziału Opracowania Zbiorów[35], w Sekcji Opracowania Druków Zwartych są wciąż opracowywane przedmiotowo katalogowane dokumenty; tworzone hasła osobowe i korporatywne do Kartoteki Haseł Formalnych, a rozwinięte hasła przedmiotowe (rhp) oraz hasła wzorcowe języka KABA do Kartoteki Haseł Przedmiotowych. Katalogerzy pracują przy tym nie tylko na rzecz naszego katalogu lokalnego, ale w ramach współpracy z najważniejszymi polskimi bibliotekami akademickimi, wzbogacają wspólny katalog NUKAT.

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego jest też reprezentowana, w osobie piszącej te słowa, w Zespole Konsultacyjnym języka haseł przedmiotowych KABA, który powstał wiosną 2005 r., zastępując działający od 1994 r. Międzyuczelniany Zespół Walidacyjny. Dzięki temu BUŁ uczestniczy w podejmowaniu kluczowych decyzji dotyczących zasad tworzenia i stosowania języka haseł przedmiotowych KABA oraz mamy wpływ na jego dalszy rozwój.

Katalogowanie przedmiotowe zbiorów ma w naszej Bibliotece długą i piękną tradycję. Pamiętając o osiągnięciach i dokonaniach poprzedników, bibliotekarze rozwijają i kontynuują ich dorobek w nadziei, że sprostają temu trudnemu zadaniu.

Bibliografia

Baranowski B., Baranowski K., *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1949)*, Łódź 1985.
Bober A., Patkaniowska D., *Opis przedmiotowy dokumentów z dziedziny literatury*, Warszawa 2005.
Ćwikowski P., *Opis przedmiotowy dokumentów na temat wojen i wojskowości*, Warszawa 2013.
Głowacka T., *Analiza dokumentów i jego opis przedmiotowy*, Warszawa 2003.

[34] Oddział Opracowania Rzeczowego wyodrębnił się z Oddziału Opracowania Zbiorów w 1963 r. Zob. *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. Kalendarium*, s. 15.

[35] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 2005*, s. 3.

Głowacka T., *Kartoteka wzorcowa języka KABA, stosowanie w katalogu przedmiotowym*, Warszawa 1997.
Język haseł przedmiotowych KABA, zasady tworzenia słownictwa, red. T. Głowacka, Warszawa 2000.
Kamińska K., Treichel I., *Katalogi biblioteczne*, [w:] *Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955 [mpis pow.], s. 56–64.
Kartoteka wzorcowa języka KABA, cz. 1 *Nazwy własne*, red. J. Woźniak, Warszawa 1994.
Konferencja Języki informacyjno-wyszukiwawcze. Tradycja, stan obecny, perspektywy rozwoju, Lublin 10–12 września 2002 r., „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne", t. 79 (2003), s. 197–377.
Łysakowski A., *Katalog przedmiotowy*, cz. 1, *Teoria*, Wilno 1928.
Łysakowski A., *Katalog przedmiotowy. Podręcznik*, Warszawa 1946.
Majchrowska B., *Opis przedmiotowy dokumentów z dziedziny językoznawstwa*, Warszawa 2007.
Materiały na Międzynarodową Konferencję nt. Współpraca bibliotek naukowych w zakresie automatyzacji. Kraków 16–19.11.1997, [red. M. Burchard, M. Lenartowicz], Warszawa 1998.
Materiały z konferencji nt.: Język haseł przedmiotowych KABA. Stan obecny i perspektywy rozwoju. Sopot 9–11.09.1997, Warszawa 1998.
O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008.
Pieńkowska K., *Opracowanie książek*, [w:] *Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955 [mpis pow.], s. 33–46.
Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych, oprac. B. Bojar, Warszawa 2002.
Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za lata 1947–2005.
Sprawozdania roczne Oddziału Opracowania Zbiorów za lata 2007–2012 [mpis].
Stare i nowe w bibliotece. Współpraca czy konkurencja, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź 2010.
Wilczyńska G.M., *Opracowanie piśmiennictwa z zakresu teologii i religioznawstwa*, Warszawa 2009.
Wzorce współpracy bibliotek naukowych w Polsce. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego 21–23 września 2005 roku, red. R. Gaziński, Szczecin 2005.

Urszula Kowalewska[*]

Popularyzacja nauki i kultury w działalności Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

Abstract: Popularization of Science and Culture by the Library of Łódź University

Popularization of science and culture by the Library of Łódź University has always been vital aspect of its activities.

In the article are presented some selected initiatives taken up by The Library in the years 2006–2014. They originated in order to reach a wide circle of people and popularize the institution friendly to them, through conferences, seminars, exhibitions and meetings with interesting people from the world of the book. In the given period, The University of Łódź Repository and The Digital Library were created. The American Corner and The British Centre came into being.

Owing to different initiatives taken up, The Library of Łódź University has become the place of various scientific, educational and cultural events for all users.

Biblioteki to instytucje usługowe, głęboko zakorzenione w kulturze, nauce, informacji i technologii, a gwałtowny rozwój technik informacyjnych i komunikacyjnych wymusił zmianę ich działalności. Nastąpiła ewolucja w sposobie gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów, rozwinęły się nowe kanały komunikacji z czytelnikami. Wszystkie działania podejmowane przez bibliotekarzy mają za zadanie budowanie wizerunku biblioteki jako instytucji nowoczesnej, otwartej i atrakcyjnej dla użytkowników, służącej kreowaniu społeczeństwa opartego na wiedzy.

Biblioteki akademickie zajmują ważne miejsce w systemie komunikacji naukowej i upowszechnianiu wiedzy, skupiają się na szeroko pojętej edukacji oraz na różnego rodzaju usługach dostosowanych w dużym stopniu do profilu danej uczelni. Działania przez nie oferowane muszą

[*] Mgr Urszula Kowalewska, Oddział Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych BUŁ.

odpowiadać potrzebom środowiska, w którym funkcjonują tj. studentom i pracownikom naukowym. Efektem tej działalności powinien być zadowolony czytelnik, któremu biblioteka pomogła w zdobyciu potrzebnych informacji, w podniesieniu kwalifikacji i w ten sposób przyczyniła się do jego rozwoju naukowego i kulturalnego.

Biblioteki uniwersyteckie XXI w. to instytucje dbające o jakość świadczonych usług. W swoich ofertach mają nie tylko usługi cenne dla procesów kształcenia akademickiego, ale tworzą również przestrzeń kulturalną dla wystaw i spotkań z szerokim kręgiem odbiorców. Tymi działaniami podkreślają swoje znaczenie dla wspólnoty uniwersyteckiej, a także lokalnej. Stają się tzw. „trzecim miejscem" kojarzonym z czasem wolnym od pracy i obowiązków, w którym skupia się życie towarzyskie, gdzie spędza się prywatny czas, realizuje plany, czy też po prostu relaksuje się i odpoczywa od rutyny dnia codziennego.

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) wpisuje się w ten światowy nurt, realizując różnorodne przedsięwzięcia służące czytelnictwu i upowszechnianiu nauki, zachęcając przy tym użytkowników do coraz pełniejszego i aktywnego korzystania ze swoich zbiorów i proponowanych usług.

W artykule przedstawiono wybrane inicjatywy podejmowane przez BUŁ w latach 2006–2014 mające na celu dotarcie do jak największej liczby odbiorców oraz popularyzowanie instytucji przyjaznej całemu regionalnemu środowisku.

Otwarcie nowego gmachu BUŁ w październiku 2006 r. zapoczątkowało nowy etap w działalności tej Instytucji. Rozbudowa Biblioteki wydatnie przyczyniła się do polepszenia i usprawnienia obsługi czytelników. Już od lat 90. XX w. systematycznie rozszerzano zakres gromadzenia tradycyjnych form piśmiennictwa o zasoby cyfrowe w postaci różnego rodzaju baz i serwisów książek i czasopism elektronicznych. Dla wygody użytkowników, w 2010 r. zakupiono narzędzie HAN służące do zarządzania bazami i serwisami elektronicznych książek i czasopism, które czytelnikom (pracownikom i studentom UŁ) zarejestrowanym w systemie bibliotecznym umożliwia dostęp do zasobów elektronicznych z komputerów działających także poza siecią UŁ – domowych. Katalog online prowadzony od 1998 r., zawierający początkowo tylko rekordy wydawnictw zwartych, jest systematycznie uzupełniany o wydawnictwa ciągłe, starsze wydawnictwa zwarte oraz o zbiory bibliotek zakładowych. Biblioteka rozpoczęła również proces digitalizacji tradycyjnych katalogów kartkowych. Od 1 września 2009 r., jako pierwsze, udostępniono na stronie internetowej katalogi zbiorów specjalnych: starych druków, ikonografii i kartografii. W czerwcu 2014 r. zakończyły się prace nad digitalizacją całego katalogu kartkowego BUŁ, który został również udostępniony na stronie

internetowej. Całkowicie uległa zmianie organizacja udostępniania zbiorów poprzez automatyzację prac w Wypożyczalni Miejscowej i wyodrębnienie części księgozbioru do Strefy Wolnego Dostępu. Do dyspozycji czytelników oddano urządzenia do samodzielnego wypożyczania i zwrotu książek, samoobsługowe kserokopiarki i skaner, stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu, pokoje do pracy indywidualnej i grupowej oraz pomieszczenia ze specjalistycznym sprzętem umożliwiającym osobom niedowidzącym korzystanie z materiałów bibliotecznych. Otwarto dwie sale konferencyjne i jedną szkoleniową, wyposażone w odpowiedni sprzęt multimedialny. Poszerzeniu uległa przestrzeń ogólnodostępna, odpowiednia dla wystaw i imprez o różnorodnym charakterze, promujących osiągnięcia nauki i kultury. Od czerwca 2012 r. w czasie trwania sesji egzaminacyjnej, Biblioteka wydłużyła godziny otwarcia Stref Wolnego Dostępu do księgozbioru pod hasłem *BUŁ-a do północy doda sesji mocy*.

Od czerwca 2009 r., co dwa lata odbywały się w BUŁ konferencje naukowe. Pierwsza z nich pt. *Stare i nowe w bibliotece: współpraca czy konkurencja* miała miejsce w dniach 3–5 czerwca 2009 r. Jej celem było podsumowanie dotychczasowego stanu wiedzy w zakresie rozwiązań technologicznych, sposobów organizacji pracy, wykorzystania przestrzeni bibliotecznej, nowych form książek, czasopism i innych dokumentów oraz komunikacji i obsługi czytelników. Wspólnie szukano odpowiedzi na pytania: czy i jak nowe rozwiązania technologiczne i związane z nimi zmiany organizacyjne współdziałają z tradycyjnymi formami pracy biblioteki? Trzydniowe obrady, w których uczestniczyło ponad 100 osób podzielono na 7 sesji tematycznych, podczas których zaprezentowano 26 referatów. II Konferencja Naukowa zatytułowana *Biblioteka jako „trzecie miejsce"* odbyła się w dniach 31 maja – 2 czerwca 2011 r. W trakcie obrad podjęto dyskusję nad teoretycznymi założeniami i praktycznymi doświadczeniami związanymi z funkcjonowaniem biblioteki akademickiej jako miejsca, gdzie ludzie mogą spotykać się regularnie i dla przyjemności, zupełnie nieformalnie i tylko dlatego, że mają na to ochotę. W obradach wzięło udział 70 osób; w ciągu trzech dni wygłoszono 22 referaty, a 7 sponsorów przedstawiło najnowsze osiągnięcia swoich firm działających na rzecz bibliotek. W dniach 4–6 czerwca 2013 r. odbyła się Międzynarodowa Konferencja pt. *Biblioteka w komórce? Przyszłość usług bibliotecznych*. Podczas obrad debatowano nad przyszłością usług bibliotek naukowych i czynnikami, które zmieniają biblioteki w instytucje bardziej interaktywne, otwarte na nowe potrzeby użytkowników. Przedmiotem rozważań uczyniono nowe technologie mobilne, usługi informacyjne online, wygląd i funkcjonalność katalogów interaktywnych z interfejsem przystosowanym do telefonów komórkowych, tabletów i innych czytników elektronicznych. W konferencji wzięło w udział 100 osób, w tym

8 gości zagranicznych. Podczas 7 sesji wygłoszono 26 referatów. Panel dyskusyjny, którego tematem była dostępność usług bibliotecznych dodatkowo odwiedzili studenci i pracownicy naukowi UŁ. Konferencja uzyskała dofinansowanie z konkursu ofert na realizację zadania *Współpraca z wyższymi uczelniami w zakresie promocji Łodzi jako ośrodka naukowego i akademickiego*. Wszystkie dotychczasowe konferencje objęli patronatem honorowym: Marszałek Województwa Łódzkiego, Prezydent Miasta Łodzi oraz JM Rektor Uniwersytetu Łódzkiego. Patronem medialnym był Międzywydziałowy Zakład Nowych Mediów i Nauczania na Odległość, który prowadził w Internecie bezpośrednie transmisje z obrad. Wygłoszone referaty ukazały się w materiałach pokonferencyjnych opublikowanych drukiem przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Towarzyszące konferencjom wydarzenia miały miejsce także w Muzeum Sztuki MS2, Muzeum Książki Artystycznej, Muzeum Włókiennictwa oraz w Centrum Żydów Łódzkich. Stały się one okazją do pokazania miasta jako prężnego ośrodka kultury.

W nowoczesnych wnętrzach Biblioteki odbywały się również konferencje organizowane przez inne instytucje. Warto wymienić kilka z nich. W dniach 22–23 września 2011 r. w formie panelu dyskusyjnego toczyły się obrady XIII Konferencji Bibliotek Wyższych Szkół Niepaństwowych pt. *Dziś i jutro bibliotek niepaństwowych szkół wyższych* przygotowanej przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich oraz firmę księgarską Waldemara Juszczaka. Centrum Naukowo-Badawcze UŁ „Bałkany na przełomie XX/XXI w." w dniach 8–9 grudnia 2011 r. zorganizowało ogólnopolską konferencję pt. *Bałkany Zachodnie – między przeszłością i przyszłością (w 20-lecie rozpadu Jugosławii)*, której towarzyszyła wystawa książek ze zbiorów Biblioteki UŁ. W dniu 21 listopada 2011 r. zorganizowano państwowy egzamin na stanowisko bibliotekarza dyplomowanego. Od 2012 r. Akademickie Biuro Karier Zawodowych UŁ organizuje kolejne edycje Akademii Kompetencji dla studentów i absolwentów UŁ.

Oprócz ogólnopolskich trzydniowych konferencji bibliotekarskich, w których biorą udział przedstawiciele uczelni, ośrodków informacji i bibliotek oraz sponsorzy, BUŁ organizuje również jednodniowe spotkania tematyczne.

Od marca 2012 r. corocznie, w ramach obchodów Tygodnia Książki Elektronicznej, w Bibliotece odbywają się prelekcje i seminaria pod hasłem *Kierunek e-książka.* Wydarzenia te organizowane są wspólnie z Wydawnictwem Uniwersytetu Łódzkiego. Patronat honorowy obejmują Rektor i prorektorzy UŁ, a patronat medialny „Gazeta Wyborcza" i Radio Łódź. Zapraszanymi gośćmi są pracownicy uczelni wyższych, wydawcy, przedstawiciele portali czytelniczych, pisarze, dziennikarze, blogerzy. Praktycy prezentują istniejące już w formie elektronicznej publikacje oraz przedstawiają nowe rozwiązania dla uczelni, bibliotek i wydawców. Spotkania

te corocznie gromadzą bardzo wielu sympatyków i miłośników książki elektronicznej. Towarzyszą im konkursy dla uczestników, w których można wygrać m.in. kody dostępu do e-booków na platformie ibuk.pl, a także książki drukowane ufundowane przez Wydawnictwo Naukowe PWN oraz Wydawnictwo UŁ.

Od 2010 r. w październiku, w Tygodniu Open Access organizowane są spotkania, na których przedstawiciele różnych środowisk zapoznają słuchaczy z ideą Open Access i prezentują profesjonalne sposoby jej wdrażania w polskim środowisku naukowym. W dniu 23 października 2012 r., podczas III Seminarium Open Access pt. *Kurs na otwartą naukę,* nastąpiło uroczyste otwarcie Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego. Akt powołujący Repozytorium UŁ odczytał prof. dr hab. Jarosław Płuciennik, Prorektor ds. programów i jakości kształcenia UŁ.

Prace nad uruchomieniem instytucjonalnego Repozytorium wiedzy, które ma na celu gromadzenie i udostępnianie materiałów dydaktycznych oraz bieżącego dorobku naukowego pracowników Uniwersytetu Łódzkiego, trwały od 2010 r. W porozumieniu z JM Rektorem UŁ i przy udziale Centrum Komputerowego UŁ wybrano oprogramowanie do obsługi Repozytorium. Zadecydowano, że serwer z danymi zostanie zainstalowany w Centrum Komputerowym UŁ, zaś obsługa administracyjna pozostanie w gestii pracowników BUŁ. Przeprowadzono wstępne rozmowy z władzami UŁ, pracownikami naukowymi, redakcjami czasopism naukowych UŁ oraz Wydawnictwem UŁ nt. zamieszczania materiałów w Repozytorium. Do chwili obecnej (maj 2014 r.) udało się zgromadzić w nim 3 850 publikacji. Decyzją Rektora UŁ, obligatoryjnie w Repozytorium zamieszczane są wszystkie czasopisma wydawane przez Wydawnictwo UŁ, a każdy artykuł dostaje numer DOI. Repozytorium UŁ zostało zarejestrowane w Agregatorze Centrum Otwartej Nauki[1], stanowiącym wspólny punkt dostępu do polskich zasobów otwartych repozytoriów. Przystąpiono także do projektu OpenAIRE[2], skupiającego europejskie otwarte repozytoria cyfrowe. Uruchomienie Repozytorium instytucjonalnego wydatnie przyczyniło się do promocji UŁ oraz dokonań badawczych i edukacyjnych pracowników. Stało się ono narzędziem promującym naukę i elementem strategii marketingowej uczelni, dostarczając informacji o jej osiągnięciach[3].

Zgodnie z wieloletnią umową zawartą pomiędzy Uniwersytetem Łódzkim, a firmą Digital Center, od listopada 2006 r. trwa digitalizacja cennych zbiorów BUŁ. Zdigitalizowane materiały są sukcesywnie włączane

[1] Agregator Ceon, [dostęp: 22.07.2014], http://agregator.ceon.pl/Welcome.action.

[2] OpenAIRE, [dostęp: 22.07.2014], https://www.openaire.eu/.

[3] L. Mikołajuk, *Repozytorium instytucjonalne jako nowa forma komunikacji naukowej*, [online], „Podkarpackie Studia Biblioteczne" 2014, nr 3, [dostęp: 22.07.2014]; http://psb.ur.edu.pl/repozytorium-instytucjonalne-jako-nowa-forma-komunikacji-naukowej.

do Biblioteki Cyfrowej, która została udostępniona czytelnikom 1 kwietnia 2008 r. Założeniem jej jest umożliwienie dostępu do następujących zasobów: czasopism z XIX i początków XX w., czasopism regionalnych „drugiego obiegu", wybranych cennych egzemplarzy z kolekcji specjalnych – muzykaliów, zbiorów ikonograficznych, zbiorów kartograficznych i starych druków, przy jednoczesnej ochronie oryginalnych materiałów zagrożonych zniszczeniem. Cyfryzacja zasobów bibliotecznych jest narzędziem pozwalającym Bibliotece na nowoczesne rozszerzenie oferty dla czytelników, a tym samym na aktywne włączenie się w proces budowy społeczeństwa wiedzy. Zwiększa również atrakcyjność propozycji skierowanej do użytkowników. Biblioteka Cyfrowa UŁ należy do Federacji Bibliotek Cyfrowych, co w znacznym stopniu zwiększa widoczność jej zasobów i ułatwia korzystanie z nich[4]. W 2011 r. zdigitalizowano unikatową kolekcję druków muzycznych z XVIII i XIX w. Projekt został dofinansowany przez Fundację Kronenberga przy Citi Handlowy. W maju 2013 r. zakończono digitalizację dekretów administracji RP i PRL z lat 1945–1970 oraz druków periodycznych ukazujących się do 1945 r. na terenie Łodzi. Ukończono również digitalizację rzadkich poloników z XVI i XVII w. Projekty te zostały dofinansowane ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach działalności upowszechniającej naukę. Biblioteka Cyfrowa UŁ ma służyć wszystkim czytelnikom zainteresowanym prezentowanymi w niej publikacjami, a dostęp do niej jest nieograniczony. Jedyną kolekcją, do której dostęp ze względu na prawa autorskie został ograniczony do sieci lokalnej BUŁ, są rysunki Wacława Kondka. Obecnie zasób Biblioteki Cyfrowej UŁ liczy 23 320 materiałów (dane z czerwca 2014 r.).

Repozytorium UŁ oraz Biblioteka Cyfrowa należą, obok bibliograficznej bazy publikacji naukowych pracowników UŁ, do tych kolekcji zbiorów cyfrowych, które Biblioteka tworzy sama i udostępnia je przez Internet. Ponadto, BUŁ dokonuje zakupu baz i serwisów różnych innych wydawnictw elektronicznych.

Wszystkie opisane działania podejmowane są w celu zaspokajania potrzeb czytelników. Automatyzacja prac bibliotecznych oraz cyfryzacja zbiorów ułatwiają dostęp do potrzebnych materiałów, a naukowe konferencje bibliotekarskie służą podnoszeniu kwalifikacji pracowników biblioteki, zapoznaniu ich z aktualnymi zagadnieniami ważnymi dla środowiska bibliotekarskiego. Służą dyskusji i wymianie myśli.

Od 2012 r. w BUŁ celebrowany jest Międzynarodowy Dzień Książki przypadający 23 kwietnia. Pierwszym wydarzeniem przygotowanym

[4] Federacja Bibliotek Cyfrowych, [dostęp: 22.07.2014], http://fbc.pionier.net.pl/owoc/main.

w związku z tym była akcja głośnego czytania fragmentów ulubionych lektur. Wzięli w niej udział entuzjaści słowa pisanego z różnych środowisk. Wśród czytających znaleźli się: Zdzisław Jaskuła – dyrektor Teatru Nowego w Łodzi, Irena Kujawska – wicedyrektor BUŁ, Joanna Podolska-Płocka – dyrektor Centrum Dialogu im. Marka Edelmana, Jacek Grudzień – publicysta pracujący w TVP3, Hanna Gill-Piątek z łódzkiej Krytyki Politycznej, Michał Kędzierski – dyrektor Centrum Promocji UŁ, jak również wykładowcy i studenci bibliotekoznawstwa oraz bibliotekarze. Spotkanie poprowadzili: dr Magdalena Rzadkowolska i mgr Zbigniew Gruszka z Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ. Akcji towarzyszył kiermasz książki akademickiej zorganizowany przez Wydawnictwo UŁ. W roku następnym pracownicy BUŁ przygotowali akcję głośnego czytania utworów Juliana Tuwima. W spotkaniu wzięli udział pracownicy BUŁ i UŁ, Akademickiego Ośrodka Inicjatyw Artystycznych, Akademickiego Radia UL oraz dzieci z łódzkich przedszkoli, które recytowały wiersze poety. Imprezę powtórzono również w 2014 r.

Od początków działalności, w Bibliotece organizowano wystawy okolicznościowe i tematyczne[5]. Materiały wystawiennicze najczęściej pochodzą ze zbiorów BUŁ, ale także z dokumentów wypożyczonych od innych instytucji m.in. muzeów, archiwów, teatrów czy towarzystw naukowych. Część eksponatów pochodzi ze zbiorów prywatnych. Niektóre wystawy organizowane są przez pracowników BUŁ, inne – przy współudziale pracowników naukowych UŁ bądź rozmaitych instytucji kulturalnych. W przypadku każdej ekspozycji projektowany jest plakat, rozsyłane są zaproszenia. Informacja o wydarzeniu zamieszczana jest na stronie internetowej BUŁ, na Facebooku, przesłana zostaje do mediów lokalnych, tj. do radia, telewizji i prasy. W czasie wernisażu wyłożona jest Księga gości, aby zwiedzający mogli podzielić się wrażeniami i uwagami wyniesionymi z wystawy. Od października 2006 r., kiedy to powiększyła się przestrzeń wystawiennicza w nowym gmachu, powstała możliwość organizowania większej liczby wernisaży, spotkań i seminariów. Jako pierwszą zorganizowano wystawę *Biblioteka Uniwersytecka w obiektywie* pokazującą ok. 100 fotografii ilustrujących powstanie i rozbudowę akademickiej Książnicy oraz kopię aktu wmurowania kamienia węgielnego. Ta i następne wystawy na wernisażach zgromadziły liczne grono uczestników. Z czasem wystawom zaczęły towarzyszyć seminaria, wykłady i prelekcje.

[5] I. Łabiszewska, *Działalność wystawiennicza Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1949–2005*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008, s. 145–158; eadem, *Czy wystawy okolicznościowe współtworzą „trzecie miejsce" w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego?*, [w:] *Biblioteka jako „trzecie miejsce". Międzynarodowa Konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź 2011, s. 74–90.

Aby uwidocznić bogactwo tematyczne wystaw i seminariów należy przypomnieć ważniejsze z nich.

29 października 2008 r. odbyło się uroczyste otwarcie wystawy poświęconej zmarłemu, długoletniemu wicedyrektorowi BUŁ i kierownikowi Oddziału Zbiorów Specjalnych dr. Jerzemu Andrzejewskiemu. Po wernisażu, wspólnie z Łódzkim Towarzystwem Przyjaciół Książek zorganizowano wieczór wspomnień. Oglądano również fragmenty filmów z Jego udziałem. Wystawie zorganizowanej w listopadzie 2009 r. pt. Juliusza Słowackiego świat teatralny. Reminiscencje towarzyszyło wystąpienie prof. Jacka Brzozowskiego z UŁ nt. dramatów poety oraz występ aktorów i studentów Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej w Łodzi, którzy deklamowali fragmenty poematów autora Balladyny. Liczną publiczność zgromadziła wystawa pt. *Tam gdzie pozostały nuty Chopina* otwarta w marcu 2010 r. Imprezę uświetniła prelekcja Małgorzaty Grajter z Akademii Muzycznej w Łodzi zat. *Fryderyka Chopina muzyczne pamiątki z podróży*. Inną dużą wystawę pt. *150 lat drukarstwa łódzkiego* przygotowano w tym samym roku (2010). Prelekcje na seminarium towarzyszące ekspozycji przygotowali pracownicy naukowi z Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ: dr M. Kwiatkowska – *Drukarnie na prowincji Królestwa Polskiego*; dr hab. prof. UŁ J. Konieczna – *Trudne początki drukarstwa w Łodzi w II połowie XIX w.*; prof. dr hab. H. Tadeusiewicz – *Łódzkie firmy drukarskie XX wieku (do 1945 r.)*; dr M. Rzadkowolska – *Łódzkie firmy drukarskie po 1945 r.* Pod koniec sesji Ryszard Uliański, założyciel Fundacji „Ocalić od zapomnienia" i twórca Muzeum Papieru i Druku w Łodzi opowiedział o historii i działalności tej instytucji. Z okazji wystawy pt. *Zabytkowe przestrzenie UŁ* w Bibliotece gościli Karolina Kołodziej i Maciej Kronenberg, pracownicy naukowi UŁ i autorzy książki *Zabytkowe przestrzenie Uniwersytetu Łódzkiego* opublikowanej przez wydawnictwo Primus Verbum. Opowiadali, jak powstawała publikacja i odpowiadali na pytania obecnych na sali słuchaczy. W 2011 r. zorganizowano wystawę pt. *Podróżny świata, czyli w stronę Miłosza* wraz z sesją naukową poświęconą polskiemu Noblisście. Referaty wygłosili pracownicy Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Łódzkiego: dr Marzena Woźniak-Łabieniec – *Obecny nieobecny. Czesław Miłosz w dokumentach cenzury PRL w latach pięćdziesiątych – rekonesans*; dr Jerzy Wiśniewski – *Słońce Epilog poematu „Świat" Czesława Miłosza*; dr Tomasz Cieślak – *O wierszu O! [O, szczęście! Widzieć irys...] z tomu „To"*; prof. Krystyna Pietrych – *„Jak to jest w starości?" Uwagi Miłosza o ciele, umieraniu i poezji*; dr Jacek Ladorucki – *Miłosz w świecie książek*). Sesję uświetniła recytacja wierszy i fragmentów prozy autora *Zniewolonego umysłu* w wykonaniu studentek III roku Wydziału Aktorskiego PWSFTviT w Łodzi. *Sztuka przekładu w „Tyglu Kultury". Wkład łódzkich tłumaczy w popularyzację wiedzy o regionie i dziedzictwie kulturowym Łodzi* to tytuł wystawy zorganizowanej w czerwcu 2012 r. wraz z konferencją pod tym sa-

mym tytułem, która wygrała konkurs Urzędu Miasta Łodzi na realizację zadania „Współpraca z wyższymi uczelniami" w zakresie promocji Łodzi, jako ośrodka naukowego i akademickiego. Sesja naukowa poruszała teoretyczne i praktyczne zagadnienia warsztatu translatorskiego. Głównym jej celem była popularyzacja wiedzy na temat translatoryki literatury pięknej, promowanie działalności łódzkich tłumaczy oraz upowszechnianie informacji o regionie i dziedzictwie kulturowym Łodzi. Uczestniczyli w niej zaproszeni tłumacze. Leszek Engelking wystąpił z referatem *Gra warta świeczki – o tłumaczeniu gier słów w utworach literackich*; Maciej Świerkocki mówił na temat własnych doświadczeń translatorskich dotyczących Ulissesa Jamesa Joyce'a; Małgorzata Półrola wygłosiła referat pt. *Wczoraj i dziś – wielokulturowość versus „polskość" jako atuty w popularyzacji regionu łódzkiego*; Krystyna Stołecka opowiedziała o Sztuce przekładu w „Tyglu Kultury": problemach z wiedzą historyczną w literaturze przekładowej. W konferencji wzięło udział ok. 60 osób. Patronat nad konferencją objęły: Urząd Miasta Łodzi, Urząd Marszałkowski w Łodzi i Uniwersytet Łódzki. Patronat medialny – TVP S.A. Oddział w Łodzi oraz Radio Łódź SA. Podczas sesji wręczono nagrodę im. Zbigniewa Dominiaka przyznawaną, od 2003 r., za przekłady poezji polskiej na języki słowiańskie. Nagrodę ufundowali łódzcy slawiści i notariusz Małgorzata Badowska, a wręczana jest przez redaktorów czasopisma „Tygiel Kultury". W 2012 r. przypadła ona Andrejowi Chadanowiczowi z Białorusi – prezesowi białoruskiego PEN Clubu, poecie, tłumaczowi i krytykowi literackiemu. W tym samym roku przygotowano wystawę pt. *Łódzka książka żydowska w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego i Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi*, której towarzyszył wykład prof. nadzw. dr hab. Jadwigi Koniecznej z Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ nt. historii książki żydowskiej w Łodzi oraz spotkanie z Rabinem Symchą Kellerem z Łódzkiej Gminy Żydowskiej. W maju 2013 r. Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ zorganizowała konferencję *Jan Muszkowski: ludzie, epoka, książki. Polska bibliologia uniwersytecka w 60 lat od śmierci Profesora*. Z tej okazji w BUŁ otwarto wystawę okolicznościową, a Joanna Muszkowska, córka Profesora, odsłoniła tablicę pamiątkową ku czci Uczonego. We wrześniu odbył się wernisaż wystawy pt. *Dawne i obecne mapy z terytorium Republiki Czeskiej* pod auspicjami Ambasadora Republiki Czeskiej w Warszawie, Konsula Honorowego Republiki Czeskiej w Łodzi i Rektora Uniwersytetu Łódzkiego. W październiku 2013 r. wspólnie z Mieczysławem Gajosem, prof. UŁ przygotowano ekspozycję poświęconą Edith Piaf. W sali konferencyjnej urządzono wieczór wspomnień, na którym prof. Gajos barwnie opowiadał o życiu francuskiej pieśniarki. Przedstawiono również kilka scen z życia Piaf i wykonano piosenki z jej repertuaru. Impreza zakończyła się wspólnym zaśpiewaniem jednego z utworów z programu artystki. W następnym

miesiącu odbył się wernisaż i seminarium naukowe zat. *Julian Tuwim – impresje muzyczne.* Współorganizatorem przedsięwzięcia była Filharmonia Łódzka im. Artura Rubinsteina, natomiast partnerami – Zespół Szkół Muzycznych im. Stanisława Moniuszki w Łodzi oraz Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa im. Feliksa Parnella w Łodzi. Na ekspozycji zostały wykorzystane materiały obydwu instytucji oraz zaprezentowano prace plastyczne dzieci i uczniów przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych Łodzi i województwa łódzkiego – uczestników konkursu *Odkrywanie Tuwima* zorganizowanego przez Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Łódzkiego. W seminarium nt. roli muzyki w życiu poety wzięli udział pracownicy naukowi UŁ oraz pracownik archiwum Filharmonii Łódzkiej im. Artura Rubinsteina. Wydarzenie to połączono z pieśniami, które J. Tuwimowi w dzieciństwie śpiewała matka, w interpretacji uczniów Wydziału Wokalnego Szkoły Muzycznej II Stopnia z Zespołu Szkół Muzycznych im. Stanisława Moniuszki w Łodzi. Uczniowie Ogólnokształcącej Szkoły Baletowej im. Feliksa Parnella w Łodzi zainscenizowali jeden z utworów J. Tuwima pt. *Rzepka*. W grudniu tego roku (2013) miał miejsce wernisaż wystawy malarstwa Roberta Krężlaka *Duchowość Wenusjańska* przedstawiający cykl aktów kobiecych. W dniu 10 kwietnia 2014 r., w 30. rocznicę śmierci prof. Heleny Więckowskiej, dyrektor Biblioteki UŁ w latach 1948–1969, zorganizowano konferencję naukową zat. *Prof. Helena Więckowska – kobieta polska w nauce*, której towarzyszyła wystawa dokumentów związanych z postacią i działalnością Uczonej. Uczestnicy konferencji omówili osiągnięcia prof. Więckowskiej jako dyrektora BUŁ i kierownika Katedry Bibliotekoznawstwa UŁ w latach 1953–1968. Przywołano także wspomnienia pracowników i uczniów Profesor oraz podsumowano Jej dorobek naukowy w dziedzinie historii (np. Joachim Lelewel), rękopisoznawstwa (np. kolekcja batignolska), jako autorki biogramów do *Słownika Pracowników Książki Polskiej.*

To tylko wybrane przykłady działań – wystaw i towarzyszących im seminariów – mających na celu popularyzację szeroko rozumianej nauki i kultury w działalności BUŁ. W wydarzeniach tych uczestniczyli zaproszeni goście, pracownicy i studenci UŁ oraz wszyscy zainteresowani prezentowanymi tematami.

Od 2011 r. na stronie internetowej BUŁ obecne są wystawy wirtualne. Jako pierwsza zaistniała ekspozycja *Karol Estreicher, jr. (1906–1984)*. Następne to: *Moje miasto Łódź. Fotografie z kolekcji Jarka Pawlika – pracownika BUŁ*, *Architektura zabytkowa UŁ*, *XIX-wieczne druki muzyczne w Bibliotece Cyfrowej UŁ*, *5 lat minęło*, *Audiobooki BUŁ* oraz *Nagrody naukowe Rektora UŁ za rok 2012* i *2013*. Ta ostatnia wystawa od lat organizowana jest w Bibliotece w formie tradycyjnej, a w 2013 r. po raz pierwszy pokazana została w formie elektronicznej.

Od 2010 r. zapoczątkowano organizowanie spotkań z pisarzami i z osobami związanymi z książką. Pierwszymi z tego cyklu imprezami były promocje dwóch książek: *Toast za przodków* Wojciecha Góreckiego (maj 2010 r.) oraz *Pustka jest radością czyli filozofia buddyjska z przymrużeniem (trzeciego) oka* Artura Przybysławskiego (listopad 2010 r.). W marcu 2011 r. miało miejsce spotkanie z Leonem Sikorskim, emerytowanym nauczycielem akademickim, pracownikiem Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców oraz promocja jego książki *Opowieści bałódzkie*. W kwietniu 2011 r. Alicja Mazan-Mazurkiewicz, pracownik naukowy UŁ, literaturoznawca od wielu lat piszącą poezję i teksty dla dzieci, promowała najnowsze tomiki swoich wierszy: *Nikły płomyk, Chropawe głoski.* W 2012 r. odbyło się spotkanie, m.in. z Gabrielą Niedzielską, właścicielką agencji autorskiej „Autograf", z dr. Janem Janiakiem, byłym dyrektorem BUŁ, poetą. Z imprez zorganizowanych w 2013 r. warto wymienić spotkanie z Łukaszem Urbaniakiem z Wydawnictwa Oficyna, który promował dwie książki napisane oraz zilustrowane przez tajwańskiego autora Jimmy'ego Liao: *Dźwięki kolorów* i *Księżyc zapomniał*. W drugiej części wystąpiła Anna Krysztofiak, muzyk i historyk sztuki, artystka Filharmonii Łódzkiej i doktorantka w Zakładzie Azji Wschodniej UŁ. Opowiadała o swoich fascynacjach kulturą chińską, podróżach na Tajwan, o nauce języka chińskiego. Zagrała m.in. na erhu (chińskie skrzypce), chińskiej lutni. Zaśpiewała także fragmenty chińskich pieśni. W marcu 2014 r. miało miejsce spotkanie z Tomaszem Grzywaczewskim, doktorantem na Wydziale Prawa i Administracji UŁ, dziennikarzem, reporterem i podróżnikiem, autorem książki pt. *Przez Dziki Wschód*.

Na wszystkie spotkania zapraszani są czytelnicy i sympatycy Biblioteki UŁ.

W maju 2014 r. Biblioteka UŁ po raz pierwszy włączyła się w organizowaną przez miasto od kilku lat Noc Muzeów. Hasłem przewodnim tego wydarzenia było „obcowanie ze starym drukiem, plakatem i książką współczesną". Zaprezentowano na niej unikatowe kolekcje zbiorów specjalnych. Noc Muzeów w BUŁ zgromadziła niespodziewaną liczbę gości, przede wszystkim osoby, dla których była to pierwsza wizyta w Bibliotece UŁ.

Od 2010 r. mają miejsce comiesięczne spotkania naukowo-informacyjne dla pracowników BUŁ i bibliotek zakładowych. Ich bardzo zróżnicowana tematyka wzbudza zainteresowanie, aczkolwiek dominują zagadnienia bibliotekarskie, tj. droga książki w bibliotece, zasady udostępniania zbiorów, prezentacja ciekawych i mało znanych kolekcji (np. Cymelia). Zapraszani są przedstawiciele innych instytucji np. przewodnicząca Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich z okręgu łódzkiego, redaktor czasopisma „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum", pracownik kina „Cytryna". Na spotkaniach promują się biblioteki zakładowe UŁ, pracownicy

zdają relacje ze służbowych wyjazdów zagranicznych i z konferencji oraz przedstawiają efekty własnych zainteresowań naukowych i pasji. Na jednym ze spotkań, które zgromadziło bardzo liczne grono słuchaczy, pokazano fragmenty filmów fabularnych kręconych we wnętrzach Biblioteki UŁ. Spotkania te poprzez rozmaitość form i tematyki nie tylko umożliwiają pogłębienie wiedzy zawodowej, ale także integrują środowisko bibliotekarskie.

Wszystkie formy aktywności przedstawiane są w „*biBULe*. Biuletynie Informacyjnym BUŁ", miesięczniku elektronicznym, który na stronie internetowej zagościł w styczniu 2007 r. *„biBUŁa"* dokumentuje istotne wydarzenia, podaje informacje o konkursach i nagrodach literackich, nowych tytułach czasopism, a w stałej rubryce *Polecamy – wybrane nowości książkowe BUŁ* zaznajamia z polskimi i zagranicznymi nabytkami. W styczniu 2013 r. czasopismo uzyskało numer ISSN.

W nowym gmachu BUŁ oddano do dyspozycji bibliotekarzy i czytelników dwie sale konferencyjno-szkoleniowe wyposażone w sprzęt multimedialny pozwalający na prowadzenie prezentacji oraz salę szkoleniową wyposażoną w stanowiska komputerowe. Przyczyniło się to wydatnie do zwiększenia liczby organizowanych warsztatów, szkoleń i pokazów dotyczących baz danych i serwisów książek i czasopism elektronicznych nowo zakupionych lub planowanych do zakupu, przeznaczonych nie tylko dla bibliotekarzy, ale również dla pracowników naukowych, doktorantów i studentów UŁ oraz dla wszystkich innych czytelników. Dla zainteresowanych organizowane są warsztaty z obsługi najpopularniejszych baz m.in. LEX i Ibuk. Coraz więcej grup studenckich zgłasza się na szkolenia przygotowujące do korzystania z baz specjalistycznych z danej dziedziny. Przeprowadzane są również szkolenia indywidualne dostosowane do konkretnych potrzeb czytelnika. Oddział Zbiorów Specjalnych organizuje szkolenia dotyczące zasobów znajdujących się w poszczególnych sekcjach. Zajęcia prowadzone są także dla studentów bibliotekoznawstwa i dotyczą takich zagadnień jak zasady gromadzenia i opracowania zbiorów, magazynowanie itp. Uczniowie szkół ogólnokształcących uczestniczą w szkoleniach nt. sporządzania bibliografii do prezentacji maturalnych. W 2012 r. wraz z uruchomieniem Repozytorium UŁ zaczęto przeprowadzać cykl szkoleń dla pracowników naukowych dotyczących deponowania materiałów w RUŁ. Takie szkolenia i pokazy odbywają się również na wydziałach. Od 2013 r. dla słuchaczy Łódzkiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku im. Heleny Kretz organizowane są szkolenia tematyczne np. biblioteki w Internecie, biblioteki cyfrowe. Repertuar przeprowadzanych szkoleń i warsztatów ciągle się rozszerza tak, aby oferta trafiała do jak największej liczby zainteresowanych. Od wielu lat dla studentów I roku wszystkich kierunków studiów na UŁ prowadzone są zajęcia

z przysposobienia bibliotecznego. Początkowo były to wykłady z ćwiczeniami. Następnie wykłady wzbogacono o film przedstawiający zasady udostępniania zbiorów w Bibliotece. Od 2012 r. zajęcia te prowadzone są w formie kursu online na platformie e-learningowej UŁ. Kurs kończy się testem, po zdaniu którego studenci otrzymują zaliczenie. Forma tych zajęć jest ciągle uatrakcyjniana – w 2013 r. pojawił się komiks prezentujący poszczególne Oddziały Biblioteki. Dla studentów chcących poznać bibliotekę „na żywo" trzy razy w tygodniu na początku roku akademickiego organizowane są wycieczki po Bibliotece. Bibliotekę, jako nowoczesną i przyjazną czytelnikom instytucję odwiedzają również grupy gości zagranicznych – profesorowie goszczący na UŁ, studenci oraz bibliotekarze uczestniczący w programach wymiany międzyuczelnianej. Wycieczki po BUŁ organizowane są również dla uczniów szkół gimnazjalnych i ogólnokształcących. Coraz częściej w gmachu BUŁ goszczą przedszkolaki, dla których przeznaczone są specjalistyczne zajęcia promujące książki dla najmłodszych, organizowane najczęściej w Dzień Dziecka. Szkolenia i pokazy wydatnie przyczyniają się do poznania bogatej oferty Biblioteki przez szerokie grono potencjalnych użytkowników.

Biblioteka cały czas podejmuje działania zmierzające do promocji oferowanych usług oraz organizowanych wydarzeń. Strona internetowa BUŁ jest na bieżąco aktualizowana, a co kilka lat następuje jej przebudowa (ostatnia – w czerwcu 2013 r.). W 2013 r. powstała również tzw. wersja mobilna strony internetowej przystosowana do odczytu na smartfonach i tabletach. W swoich działaniach Biblioteka stara się wykorzystywać najnowsze nowinki technologiczne, dlatego też na terenie BUŁ i w ulotkach informacyjnych pojawiły się kody QR pozwalające na otwieranie stron internetowych bezpośrednio na urządzeniach przenośnych np. telefonach komórkowych.

Poszerzeniu ulegają kanały komunikacyjne z czytelnikami, obok poczty elektronicznej dostępny jest również komunikator gadu-gadu. Od marca 2010 r. prowadzona jest strona BUŁ na Facebooku, która do czerwca 2014 r. zgromadziła 2400 fanów. Facebook i jego narzędzia oferują skuteczny sposób dotarcia do potencjalnych użytkowników, a Biblioteka poprzez prezentowanie w nowoczesny, interesujący sposób zasobów i swojej działalności w pełni z nich korzysta. Informacje o usługach i wydarzeniach odbywających się w BUŁ rozsyłane są również Newsletterem do czytelników, którzy wyrazili chęć otrzymywania biuletynu. Od 2006 r. systematycznie opracowywane są nowe foldery informacyjne dotyczące m.in. zasad korzystania ze zbiorów BUŁ, rozmieszczenia księgozbioru w strefie wolnego dostępu, zbiorów specjalnych, korzystania z katalogu i składania zamówień elektronicznych, baz danych i serwisów naukowych e-książek i e-czasopism.

W ramach realizacji projektu edukacyjnego finansowanego ze środków Funduszu Inicjatyw Obywatelskich, w BUŁ od 2011 r. udostępnia się pracownikom naukowym i studentom UŁ, wideotekę oferującą 40 filmów dokumentalnych z festiwalu *WATCH DOCS. Prawa Człowieka w Filmie.*

Na terenie Biblioteki UŁ działa Centrum Informacji i Kultury Amerykańskiej, (American Corner), Centrum Brytyjskie UŁ oraz Centrum Badań nad Historią i Kulturą Basenu Morza Śródziemnego i Europy Południowo-Wschodniej im. prof. Waldemara Cerana (Ceraneum).

American Corner (AC) powstało w 2004 r. w Łodzi w wyniku porozumienia zawartego między Ambasadą Amerykańską w Warszawie, a UŁ. Jego główną misją jest udostępnianie wszystkim zainteresowanym informacji o Stanach Zjednoczonych w postaci wykładów i spotkań z ciekawymi ludźmi uwzględniającymi różnorodną tematykę związaną z Ameryką, warsztatów i spotkań edukacyjnych dla dzieci i młodzieży. W AC działa biblioteka z anglojęzycznymi zbiorami z różnych dziedzin wiedzy. Można w niej również skorzystać z bogatej kolekcji beletrystyki, płyt dvd, audiobooków, popularnych tygodników i magazynów amerykańskich.

Centrum Brytyjskie UŁ (CB UŁ) funkcjonuje od 1987 r. na mocy umowy o współpracy pomiędzy UŁ, a British Council. Celem działalności jednostki jest promocja i przybliżenie czytelnikom kultury i literatury brytyjskiej. Biblioteka CB UŁ udostępnia bogatą anglojęzyczną literaturę brytyjską dla dorosłych oraz dzieci i młodzieży współczesną i klasyczną, podręczniki i testy do brytyjskich egzaminów z języka angielskiego, tzw. readersy (uproszczone wersje książek), audiobooki i płyty z filmami brytyjskimi. Prowadzi działalność edukacyjną organizując lekcje biblioteczne dla młodzieży szkolnej oraz warsztaty dla nauczycieli języka angielskiego.

Uroczyste otwarcie Ceraneum nastąpiło w dniu 18 maja 2011 r. Zebrani wysłuchali wykładu prof. dr. hab. Kazimierza Ilskiego pt. *Interwencjonizm państwowy w gospodarce bizantyjskiej* oraz wystąpienia prof. Anny-Marii Totomanovej dotyczącego współpracy polsko-bułgarskiej w dziedzinie nauk humanistycznych. Kolekcja Ceraneum gromadząca materiały źródłowe, opracowania, encyklopedie, słowniki, czasopisma z zakresu historii starożytnej i Bizancjum, dziejów i kultury państw bałkańskich oraz kręgu kultury prawosławnej stanowi część zbiorów BUŁ.

Rokrocznie dla użytkowników organizowane są kiermasze książek – dubletów lub materiałów wycofanych ze zbiorów BUŁ. Wydawnictwo UŁ na terenie Biblioteki organizuje sprzedaż własnych wydawnictw.

Od 2009 r. w Łodzi pojawiło się wiele inicjatyw ze strony bibliotek i bibliotekarzy promujących książkę i czytelnictwo. Inicjatywy te realizowane są poza macierzystymi placówkami bibliotecznymi. Imprezą integrującą środowisko bibliotekarzy i czytelników jest akcja „Odjazdowy Bibliotekarz" zainagurowana w maju w 2010 r. z okazji Dnia Bibliotekarza. To rajd

rowerowy bibliotekarzy i wszystkich miłośników słowa pisanego. Inną formą promocji czytelnictwa i kreowania pozytywnego wizerunku pracowników biblioteki jest Biblio Cup – Turniej Piłki nożnej bibliotekarzy, który po raz pierwszy odbył się w maju 2009 r. Organizatorzy zapewniają, że jest to impreza rodzinna dla wszystkich, którzy chcą czynnie spędzić czas[6]. W obydwu wydarzeniach czynnie uczestniczą pracownicy BUŁ.

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego od początku swojego istnienia (od 1945 r.) ma charakter ogólnodostępnej publicznej biblioteki naukowej. Służy nie tylko pracownikom naukowym i studentom uczelni, ale wszystkim mieszkańcom regionu. Dlatego dąży do zaspokajania różnorodnych potrzeb swoich użytkowników. Upowszechnianie kultury i popularyzowanie nauki realizuje poprzez organizowanie wystaw, seminariów, wykładów i spotkań seminaryjnych. Dynamiczny rozwój technologii cyfrowych i komunikacyjnych oferuje bibliotekarzom nowe narzędzia pracy, dzięki którym mogą w sposób nowoczesny i efektywny powiększać zakres świadczonych usług. W obecnej, szybko zmieniającej się i dynamicznej rzeczywistości, biblioteki nie powinny być wyłącznie miejscem pracy, ale także miejscem różnorodnych wydarzeń naukowych, edukacyjnych i rozrywkowych dla wszystkich. Biblioteka, dzięki wykorzystaniu atrakcyjnych form popularyzacji nauki i kultury jest zauważana i doceniana w środowisku uczelni. Kolejne udane wydarzenia przysparzają jej nowych użytkowników, zapewniają współpracę z innymi jednostkami uczelni oraz instytucjami kulturalnymi miasta, ułatwiają pozyskiwanie sponsorów oraz patronów medialnych i honorowych. Organizowanie wydarzeń wykraczających poza tradycyjne obowiązki bibliotekarzy jest okazją do podnoszenia przez pracowników kwalifikacji i nabywania nowych umiejętności. Profesjonalizm, umiejętności, wiedza i predyspozycje bibliotekarzy oraz ich postawy niejednokrotnie świadczą o zdolności instytucji do odpowiedzi na potrzeby i oczekiwania użytkowników.

Bibliografia

Agregator Ceon, [dostęp: 22.07.2014, http://agregator.ceon.pl/Welcome.action.

Federacja Bibliotek Cyfrowych, [dostęp: 22.07.2014], http://fbc.pionier.net.pl/owoc/main.

Łabiszewska I., *Czy wystawy okolicznościowe współtworzą „trzecie miejsce" w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego?*, [w:] *Biblioteka jako „trzecie miejsce". Międzynarodowa Konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź 2011, s. 74–90.

[6] J. Stawińska, *Formy promocji książki i czytelnictwa na przykładzie wybranych łódzkich inicjatyw w latach 2009–2012*, [w:] *Strefa kultury, strefa nauki. Współczesny obraz biblioteki*, red. M. Wojciechowska, Gdańsk 2014, s. 250–258.

Łabiszewska I., *Działalność wystawiennicza Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1949–2005*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008, s. 145–158.

Mikołajuk L., *Repozytorium instytucjonalne jako nowa forma komunikacji naukowej*, [online] „Podkarpackie Studia Biblioteczne" 2014, nr 3, [dostęp: 22.07.2014], http://psb.ur.edu.pl/repozytorium-instytucjonalne-jako-nowa-forma-komunikacji-naukowej.

OpenAIRE, [dostęp: 22.07.2014], https://www.openaire.eu/.

Stawińska J., *Formy promocji książki i czytelnictwa na przykładzie wybranych łódzkich inicjatyw w latach 2009–2012*, [w:] *Strefa kultury, strefa nauki. Współczesny obraz biblioteki*, red. M. Wojciechowska, Gdańsk 2014, s. 250–258.

Barbara Saletra[*]

Kolekcje cymeliów i rezerwy w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego

Abstract: The Cymelia and Rezerwa Special Collections in The Library of Łódź University

The authoress presents the Library collections of books named Cymelia and Rezerwa.

The Cymelia holdings are valuable for their artistic aspects. Some books were illustrated by famous artists and/or published by reputable artistic publishing houses in the XIX and the XX century. Among them, there are also unique prints considering their historical importance. The Cymelia holdings also include the collection of Lodziana (books about Łódź).

The Rezerwa collection (Reserve) contains the so-called prohibita (restricted documents) separated from the main library holdings at the end of the 40s. of the XX century by order of the Ministry of Higher Education and Science.

The collection includes documents from 1918 to 1990 published in the country and in exile: documents published before the Second World War; emigration documents published after 1939; materials from 1945 to 1990, inconvenient for the Polish government and published in samizdat. The authoress describes the genesis of the collection and some restrictions preventing the readers of the Library of Łódź University from using the items from these collections.

1. Księgozbiór cymeliów

Historia powstania kolekcji

W bibliotekarskim piśmiennictwie naukowym określenia cimelia i cymelia[1] są używane zamiennie i oznaczają rzadkie zbiory, cenne ze względu na: wartość artystyczną, wartość historyczną, formę czy pochodzenie. Cymelia, wyłączone najczęściej z głównych zasobów biblioteki, udostępniane są na szczególnych zasadach z uwagi na konieczność ich specjalnej ochrony.

---

[*] Mgr Barbara Saletra, Oddział Zbiorów Specjalnych BUŁ.

[1] Obecnie w BUŁ obowiązuje nazwa cymelia.

W początkowym okresie istnienia Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ), wobec dużych trudności lokalowych, personalnych i finansowych, wyodrębnienie zbiorów specjalnych, w tym cimeliów, odsunięto na dalszy plan[2]. Pod koniec lat 50. XX w. cymelia wydzielono w zbiorach każdej sekcji Oddziału Zbiorów Specjalnych (OZS). Te cenne jednostki biblioteczne przechowywane są nadal w sekcjach OZS. Są to: unikatowe zbiory kartograficzne, ikonograficzne, rękopisy, muzykalia i stare druki.

Wydawnictwa opublikowane po 1800 r., niekwalifikujące się do żadnej z ww. kategorii zbiorów specjalnych, tworzą w BUŁ odrębną kolekcję cimeliów. Bezpośredni związek z jej powstaniem miało ukazanie się publikacji Andrzeja Banacha *Polska książka ilustrowana 1800–1900*, Kraków 1959. W książce zamieszczono bibliografię 1000. najcenniejszych ilustrowanych poloników, obejmującą wydawnictwa zwarte i ciągłe z oryginalną grafiką, drzeworytami, miedziorytami, litografiami i innymi technikami druku artystycznego, stosowanymi przez ilustratorów w XIX w.

Lektura publikacji Banacha zainspirowała kierownictwo Biblioteki do wyodrębnienia z księgozbioru magazynowego wymienionych przez autora wydawnictw ilustrowanych.

Ze względu na zły stan zachowania i niekompletność ilustracji w wielu przeglądanych drukach zadecydowano o ich przeniesieniu i udostępnianiu, w celu lepszej ochrony, w Sekcji Ikonografii OZS. Każdy wybrany egzemplarz opatrzono przy sygnaturze inwentarzowej stemplem o treści „CIMELIA" i nadano mu kolejny numer w obrębie kolekcji. Ze *Sprawozdań* Sekcji Ikonografii wynika, że od stycznia 1969 r. do czerwca 1974 r. udostępniono w Czytelni Ikonografii 1684 wol. cymeliów[3].

W pierwszej połowie lat 70. XX w. zbiory ikonograficzne znacznie się powiększyły i zaistniała konieczność znalezienia dla cimeliów w Bibliotece innego miejsca.

W lipcu 1974 r. kolekcję umieszczono na kilku środkowych piętrach magazynu głównego za kratami zamykanymi na klucz razem z prohibitami, nazwanymi w Bibliotece rezerwą (Rez.)[4] – „niepoprawną" poli-

---

[2] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za lata 1945–47*, s. 24: „[…] nie powstał dotychczas osobny dział pracy poświęconej zgromadzonym zbiorom specjalnym".

[3] *Sprawozdania Sekcji Ikonografii OZS za l. 1969–1974,* [mpis powiel.]. Od 1968 r. „[...] w Czytelni Ikon. [ografii] […] udostępniano prócz zbiorów właściwych także przechowywane w Sekcji cimelia tj. polskie wydaw.[nictwa] ilustrowane z XIX w."

[4] *Sprawozdanie Sekcji Ikonografii OZS za 1974 r.*, [mpis powiel.] oraz hasło *Cimelia*, [w:] *Encyklopedia Wiedzy o Książce*, Wrocław: Ossolineum, 1971 szp. 411: „Niekiedy w bibl. pol. tworzy się z C.[cimeliów] osobne działy, podobnie jak za granicą działy „rzadkich książek" (np. w Związku Radzieckim) lub „rezerwy" (we Francji, Belgii)".

tycznie literaturą emigracyjną i drukami zawierającymi krytykę ówczesnych władz.

Zbiory cymeliów i rezerwy przechowywano w ten sposób w magazynie głównym Biblioteki do końca września 2006 r. Udostępniano je tylko na miejscu, w Czytelni Głównej. Po przemianach politycznych w 1989 r. z cymeliów i rezerwy mogą korzystać, zgodnie z Procedurami postępowania ze zbiorami cymeliów w BUŁ i Regulaminem udostępniania zbioru cymeliów w BUŁ, pracownicy naukowi, studenci zbierający materiały do prac magisterskich, na podstawie pism od promotorów oraz inni czytelnicy „w celach naukowych, dydaktycznych i wystawienniczych".

W nowym gmachu, oddanym do użytku czytelników w październiku 2006 r., przeznaczono na magazyn i czytelnię zbiorów cymeliów i rezerwy dwa klimatyzowane pomieszczenia.

Prezentacja wybranych publikacji ze zbioru cymeliów

Na koniec 2013 r. kolekcja cimeliów liczyła ponad 4500 tytułów wydawnictw zwartych i około 900 tytułów wydawnictw ciągłych i obejmowała:

- polonika wydane po 1800 r., cenne ze względu na wartość historyczną, ze szczególnym uwzględnieniem druków konspiracyjnych z okresu polskich powstań narodowych oraz II wojny światowej;
- polonika ukazujące się z uwagi na cenzurę poza granicami Polski w latach 1945–1989,
- druki drugiego obiegu, wydawane w kraju poza cenzurą w latach 1976–1990;
- lodziana – wydawnictwa dotyczące miasta i regionu łódzkiego;
- druki ilustrowane przez znanych malarzy i ilustratorów książek;
- wydawnictwa artystyczne uznanych oficyn drukarskich działających w kraju i poza Polską;
- druki bibliofilskie wydane w XX i XXI w.;
- pierwodruki utworów najwybitniejszych pisarzy polskich;
- publikacje cenne ze względu na swoją proweniencję;
- niekonwencjonalne formy wydawnicze: druki miniaturowe, zwój w kapsule, wydawnictwa o nietypowych oprawach.

Cymelia cenne ze względu na wartość historyczną, ***wśród nich:*** *druki związane z polskimi powstaniami narodowymi, wydane w XIX w.:*

- *Tadeusz Kościuszko jego odezwy i raporta […] odnoszące się do powstania narodowego 1794 r.*, t. 1, Księgarnia Luxemburska, Paryż 1871;

• Józef Straszewicz[5], *Les Polonais et les Polonaises de la révolution du 29 novembre 1830, ou Portraits des personnes* [...], Paris, impr. et fonderie de A. Pinard 1832;

• biogramy wraz z portretami stu uczestników i uczestniczek powstania listopadowego, wykonanymi techniką litografii. Egzemplarz z kolekcji cimeliów pochodzi ze zbiorów Biblioteki Polskiej w Raperswilu;

• Józef Dąbrowski[6], *Rok 1863* [wyd. pod pseud.] J. Grabiec w *pięćdziesiątą rocznicę* [wybuchu powstania styczniowego], nakł. Z. Rzepeckiego, Poznań 1913.

W przedmowie autor wyjaśnia: „cytaty z pism ówczesnych oraz znaczna część ilustracji, zamieszczonych w tekście, czerpane są z bogatej skarbnicy Muzeum Narodowego w Rapperswilu. Ilustracje dobierał i zestawiał [...] Stanisław Zielińsk"[7].

W kolekcji zgromadzono również 10 konspiracyjnych druków ciągłych z powstania styczniowego. Szczególnie interesujący, ze względu na informacje o walkach w regionie łódzkim, jest wydany przez Komitet Centralny Narodowy w Warszawie w 1863 r. periodyk „Wiadomości z Pola Bitwy". W zbiorach cimeliów znajduje się 12 numerów tego czasopisma. W numerze 5., z 14 marca, zamieszczono informacje opisu bitwy powstańców z Rosjanami w miejscowości Dobra, położonej kilkanaście km od Łodzi.

Do cennych cymeliów ze względu na wartość historyczną należą także **periodyki wydawane na terenie Chin, w Harbinie**[8], przez Polaków pracujących przy budowie kolei wschodniochińskiej w pierwszej połowie XX w. W kolekcji znajduje się pięć poniżej wymienionych tytułów czasopism harbińskich. Najstarszy rocznik pochodzi z 1917 r.:

- „Daleki Wschód", roczniki za lata: 1933, 1934, 1936,
- „Listy Polskie z Dalekiego Wschodu 1917",
- „Pamiętnik Harbiński" 1924,
- „Tygodnik Polski" 1924–1925, 1928–1939,
- „Listy Harbińskie" 1931, 1932 (ryc. 1).

---

[5] J. Straszewicz (1801–1838) ziemianin, członek Rządu Centralnego Polskiego dla Litwy i Żmudzi w 1831 r., emigrant, historyk powstania listopadowego, wydawca. *Polski Słownik Biograficzny*, Warszawa 2006, t. 44, s. 223–225.

[6] J. Dąbrowski (1876–1926) prawnik, publicysta, literat, działacz społeczny, organizator polskiego sądownictwa wojskowego. *Encyklopedia Popularna PWN*, Warszawa 1992 [dalej EP PWN], s. 168.

[7] S. Zieliński (1880–1936) działacz niepodległościowy, publicysta, redaktor, bibliotekarz, bibliograf, *Słownik Pracowników Książki Polskiej*, Warszawa–Łódź 1970 [dalej SPKP], s. 1021–1022.

[8] Harbin, miasto w Chinach założone w 1898 r. przez inż. Stanisława Szydłowskiego; do 1937 r. centrum polonii w Azji, skupiało kilkadziesiąt tysięcy Polaków-budowniczych kolei wschodniochińskiej i ich rodziny. M. Nowicka, *Polacy w Harbinie*, [dostęp: 30.01.2014], http:// wwwchinypopolsku.pl

NUMER NOWOROCZNY

LISTY HARBIŃSKIE

Pismo stowarzyszenia „Gospoda Polska" wychodzi dwa razy miesięcznie. Adres Redakcji i Administracji 24 Gluhaya „Gospoda Polska" Harbin.

№ 1 1 STYCZNIA. № 1

1932

Nowy rok! Jak wiele wszyscy bez wyjątku oczekują i spodziewają się od tego następcy starego roku, który nie jednego z nas zawiódł w polskalnych w nim nadziejach.

Redakcja "Listów Harbińskich," idąc starym polskim zwyczajem, przesyła ristylko wszystkim swoim czytelnikom, lecz także i całej Kolonji polskiej serdeczne życzenia noworoczne. Jednakż nie będziemy zakładać banalnych życzeń zdrowia, szczęścia i t. p., lecz pragniemy złożyć takie życzenia, które przemówią do serca każdego Polaka w Mandżurji. Życzymy naszym rodakom:

Ażeby w ciągu 1932 r. Komitet Rodzicielski rozwinął jaknajszerszą swą pracę, ni tylko między uczącą się młodzieżą, lecz także i między rodzicami, aby polska szkoła w Harbinie znajdą kontakcie wszystkie polskie dzieci;

Ażeby w naszej kolonji nie było ani jednego młodzieńca, nie umiejącego władać swym ojczystym językiem.

Ażeby cała, bez wyjątku Kolonja Polska, wzięła jaknajczynny udział w kulturalno-społecznej pracy.

Ażeby ten nowy rok współnej pracy dał nam możność powinnowania robie w wypełnieniu wszystkich na siebie obowiązków przed Ojczyzną i społeczeństwem.

Ażeby nie były poddziały Polaków naszej Kolonji na partje, stronnictwa i koterje, lecz aby "Gospoda Polska" jej organ "Listy Harbińskie" stały się tym ośrodkiem dookoła którego powinno się skupić wszystko co myśli i czuje po polsku, aby "chcieć razem", aby cała kolonja polska była jedną rodziną, jedną przeszkicja myślą pomagać ze wszystkich swych sił i możności naszej dalekiej Ojczyźnie w jej Wielkich poczynaniach, ...

Ażeby Harcerstwo należycie rozwinęło się pod kierunkiem odpowiednich instruktorów, których przysłanie nam dalekie Ojczyzna. Ci instruktorzy przesiąkniętej ideałami Wielkiej Macierzowej Polski i duchem Twórcy Niepodległości, pracować będą nie tylko nad rozwojem ciała lecz, co ważniejsze, nad rozwojem ducha, aby w całej pełni w swej pracy przeprowadzali hasło "w zdrowem ciele zdrowy duch".

KOMITET RODZICIELSKI

Gimnazjum Polskiego im. H. Sienkiewicza w Harbinie

przesyła wszystkim Rodzicom i Opiekunom zamieszkałym w Mandżurji i sympatykom w dalekiej

Ojczyznie serdeczne życzenia Noworoczne,

Ryc. 1. Pierwsza strona noworocznego wydania „Listów Harbińskich" z 1932 r. Foto: B. Gamrowska

Wydawnictwa dotyczące najważniejszych wydarzeń z historii Polski XX w., a wśród nich: *Legiony polskie: 16 sierpnia 1914–16 sierpnia 1915: (dokumenty)*, nakł. Departamentu Wojskowego Naczelnego Komitetu Narodowego, Piotrków 1915.

Ciekawostką wydawniczą jest pochodzące z tego samego okresu wydawnictwo periodyczne „Brukiew. Czasopismo humorystyczno-satyryczne 2-go Pułku Ułanów Polskich". W kolekcji zgromadzono numery wydane w kwietniu, maju i lipcu 1917 r.

Druki konspiracyjne z czasu II wojny światowej 1939–1945, wśród nich wydawnictwa z powstania warszawskiego. W cymeliach znajduje się około 200 tytułów, w tym ponad 40 konspiracyjnych wydawnictw zwartych z kolekcji Leopolda Kummanta[9]. Większość egzemplarzy ostemplowano pieczątką o treści: „Zbiór inż. Leopolda Kummanta". Druki konspiracyjne są bezcenne ze względu na swoją unikatowość i charakter pamiątki narodowej. Niektóre z nich posiadają sfingowane tytuły, miejsca i daty wydania oraz ochronne okładki.

[9] L. Kummant (1920–1987) porucznik AK, powstaniec warszawski, po upadku powstania w niewoli niemieckiej. Leopold_Kummant, [dostęp: 30.01.2014], http://www.1944.pl/historia/powstancze-biogramy/.

Wśród konspiracyjnych druków ciągłych szczególną wartość ma „Biuletyn Informacyjny – wydanie codzienne" 1944. W numerze z 2 sierpnia zamieszczono rozkaz generała Tadeusza Bora-Komorowskiego[10], wzywający do rozpoczęcia powstania, numer z 3 sierpnia i następne zawierają bieżące wiadomości o przebiegu kolejnych dni powstania, numer z 4 października 1944 r. informuje o kapitulacji powstańców warszawskich.

Z literackich wydawnictw konspiracyjnych na wyróżnienie zasługują:

• dwa pierwodruki zbiorów poezji Tadeusza Gajcego[11], wydane pod pseudonimem Karol Topornicki w serii czasopisma „Sztuka i Naród, pt. *Biblioteka „Sztuki i Narodu*";

• *Widma*, Warszawa 1943, (Z *Biblioteki „Sztuki i Narodu" nr 1)"*. Egzemplarz nr 112 z 250 powielonych;

• *Grom powszedni*, Warszawa 1944, (Z *Biblioteki „Sztuki i Narodu'' nr 3*). Egzemplarz nr 336 z 400 wydanych;

• antologia poezji opracowana przez Czesława Miłosza[12], wydana pod pseudonimem Jan Robak;

• *Pieśń niepodległa: poezja polska czasu wojny)*, Oficyna Polska, Warszawa 1942;

• ilustrowane drzeworytami Wacława Bulzackiego[13] wiersze;

• Zbigniew Mystkowski[14], *Godziny czekania*, Neubrandenburg 1943, wydane w niemieckim obozie jenieckim oficerów Wojska Polskiego, w nakładzie 50 egzemplarzy. W kolekcji znajdują się dwa egzemplarze – jeden z nich, oznaczony nr 6, zawiera rękopiśmienną dedykację autorów: *„Drogiemu Andrzejowi, twórcy lepszego od treści tytułu Z. Mystkowski, W. Bulzacki, 8.VIII.43 r."* Drugi egzemplarz, (nr 22), zawiera dedykację o treści: „Jego Lordowskiej Wysokości Zygmuntowi Firynowi Z. Mystkowski, 1 X 43 r."

Tomik cieszył się dużą popularnością, w latach 1943–1946 wznawiano go czterokrotnie. Numerowano tylko egzemplarze pierwszego wydania. Wynika stąd, że posiadane przez Bibliotekę tomiki są pierwodrukami.

---

[10] T. Bór-Komorowski (1895–1966) generał, działacz opozycyjny, 1943–1944 dowódca Armii Krajowej, EP PWN, s. 388.

[11] T. Gajcy (1922–1944) poeta, redaktor czasopisma konspiracyjnego „Sztuka i Naród", żołnierz Armii Krajowej, zginął w powstaniu warszawskim. *Literatura Polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 1 (A–M), Warszawa 1984, [dalej LP: pe t. 1], s. 282–283.

[12] Cz. Miłosz (1911–2004) prawnik, dyplomata, poeta, prozaik, eseista, historyk literatury, tłumacz, laureat literackiej Nagrody Nobla (1980). LP: pe, t. 1, s. 671–672.

[13] W. Bulzacki (1915–2009) architekt, uczestnik kampanii wrześniowej, jeniec niemieckich obozów dla oficerów polskich, [dostęp: 20.08.2014], http://www.inmemoriam.architektsarp.pl/pokaz/waclaw_bulzacki,553.

[14] Z. Mystkowski (1907–1974) dziennikarz, uczestnik kampanii wrześniowej, jeniec niemieckich obozów dla oficerów polskich w 1949 r. wyemigrował do Australii, [dostęp: 20.08.2014], http://catalogue.nla.gov.au/Record/4694743.

Ilustracje: sześć drzeworytów przedstawiających sceny obozowe i dwa ozdobniki, odbito na terenie obozu z drewnianych klocków, ręcznie wykonanych przez W. Bulzackiego[15].

Wspomnienia i dokumenty z okresu II wojny światowej, wydane ze względu na cenzurę poza granicami kraju

Szczególną wartość historyczną mają relacje więzionych w łagrach i obozach koncentracyjnych oraz ustalenia i dokumenty odnoszące się do zbrodni dokonanej na polskich oficerach w Katyniu:

- Edmund Chart[16], *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau*, Dachau 1946, zawierający obok danych statystycznych dotyczących więzionych w obozie także informacje o pomordowanych więźniach, ich adresie zamieszkania przed aresztowaniem, zawodzie, wyznaniu i dacie zgonu;
- *Katyń*, Warszawa 1943, druk przypisany Andrzejowi Ciesielskiemu oraz polskiej drukarni Gebethnera i Wolffa w Warszawie. W rzeczywistości książka napisana została przez nieznanego autora i wydana przez Niemców, którzy chcieli oczyścić się z zarzutów Rosjan, obwiniających ich o zbrodnię katyńską. Publikacja zawiera ustalenia międzynarodowej komisji powołanej przez Niemców do zbadania okoliczności zbrodni dokonanej przez Rosjan na oficerach polskich więzionych w okolicach Katynia;
- *Komunikat Komisji Specjalnej*, […] Wydawnictwo Literatury w Językach Obcych Moskwa 1945, broszura podarowana BUŁ przez Związek Patriotów Polskich w Moskwie, będąca efektem pracy komisji rosyjskiej, która przedstawiła fałszywe dowody, obciążające Niemców zbrodnią w Katyniu.

Lodziana

- Adam Mickiewicz[17], *Pan Tadeusz czyli Ostatni zajazd na Litwie: historja szlachecka z roku 1811 i 1812, w dwunastu księgach*, *nakładem Redakcji „Rozwoju"*, Łódź 1906.

Ozdobne wydanie z ilustracjami Stanisława Masłowskiego[18], przygotowane na pamiątkę 50. rocznicy zgonu wieszcza na kredowym papierze,

---

[15] K. Woźniakowski, *Godziny czekania Zbigniewa Mystkowskiego (1943) – epizod z dziejów książki i literatury oflagowej*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia," Kraków 2001, t. 1, s. 81–90.

[16] E. Chart, ksiądz katolicki, więzień niemieckiego obozu koncentracyjnego w Dachau.

[17] A. Mickiewicz (1798–1855) najwybitniejszy poeta polski, tłumacz, działacz i publicysta polityczny, LP: pe, t. 1, s. 663–665.

[18] S. Masłowski (1853–1926) malarz i rysownik, wybitny akwarelista, EP PWN, s. 492.

sprowadzonym z Rygi przez wydawcę, właściciela czasopisma „Rozwój", Wiktora Czajewskiego. Miniaturowe ilustracje zamieszczone przy inicjałach każdej z dwunastu ksiąg przedstawiają miejsca związane z życiem i działalnością poety m.in. College de France w Paryżu, pomniki Mickiewicza w Poznaniu, Lwowie i Warszawie, portret żony poety, Celiny z Szymanowskich.

• pierwodruk Juliana Tuwima[19] *Rewolucja w Niemczech*, Łódź: Warszawa, „Książka i Sztuka" 1919, z ilustracjami Artura Szyka;[20]

• pierwszy numer najstarszego periodyku wydanego w Łodzi – „Łódzkie Ogłoszenia" = „Lodzer Anzeiger", datowany na 2 grudnia (20 listopada) 1863 r.

Łódzkie judaica:

• Filip Friedman[21], *Dzieje Żydów w Łodzi. Od początków osadnictwa Żydów do r. 1863. Stosunki ludnościowe, życie gospodarcze, stosunki społeczne*, Łódzki Oddział Żydowskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Polsce, Łódź 1935, w serii *Biblioteka Prac Historycznych* [bez oznaczenia nr serii];

• Stary cmentarz żydowski w Łodzi: dzieje i zabytki, Gmina Wyznaniowa Żydowska, Łódź 1938, publikacja wydana w serii *Biblioteka Prac Historycznych*, t. 1.

2. Druki cenne ze względu na wartość artystyczną

Dzieła literackie ilustrowane przez uznanych malarzy i ilustratorów

• Wincenty Pol[22], *Rok myśliwca*, Nakł. Księg. J.K. Żupańskiego, Poznań 1870. Drukowane w Dreźnie w Drukarni J.I. Kraszewskiego, z rysunkami Juliusza Kossaka[23] (ryc. 2);

---

[19] J. Tuwim (1894–1953) poeta, pisarz, autor wodewili, librett operetkowych, tekstów piosenek. *Literatura Polska: przewodnik encyklopedyczny*, t. 2 (N–Ż), Warszawa 1985 [dalej LP: pe, t. 2], s. 506–507.

[20] A. Szyk (1894–1951) artysta grafik, ilustrator książek, karykaturzysta, SPKP. Suplement 3, Warszawa 2010, s. 271–272.

[21] F. Friedman (1901–1960) polski historyk pochodzenia żydowskiego, prekursor badań historii Łodzi, [dostęp: 20.08.2014], http://pl.wikipedia.org/wiki/Filip_Friedman.

[22] W. Pol (1807–1872) poeta, geograf, uczestnik powstania listopadowego, LP: pe, t. 2, s. 195–196.

[23] J. Kossak (1824–1899) malarz, rysownik, ilustrator książek, SPKP, s. 446–447.

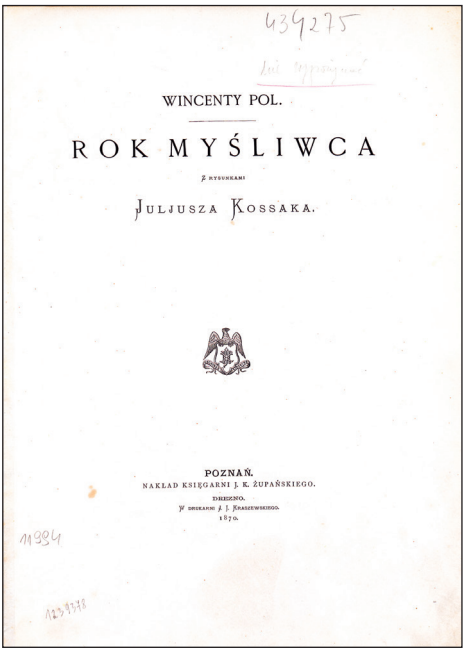

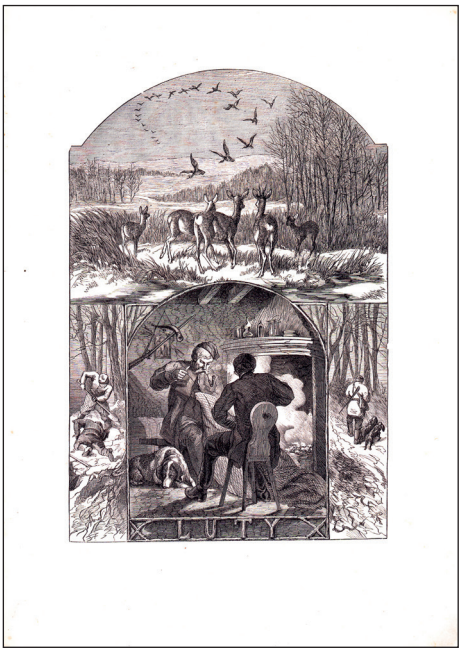

Ryc. 2. Po lewej karta tytułowa książki *Rok myśliwca;* po prawej drzeworyt (wg rys. J. Kossaka) – ilustracja do rozdz. *Luty*. Foto: B. Gamrowska

• Jozef Ignacy Kraszewski[24]; *Stara baśń, Wydanie jubileuszowe z portretem autora*. Gebethner i Wolff, Warszawa 1879, z 24. drzeworytami wykonanymi według rysunków Michała Elwiro Andriolliego[25];

• Henryk Sienkiewicz[26], *Quo vadis*, Warszawa; Kraków, nakł. Gebethnera i Wolffa; G. Gebethner i Spółka, 1902, *wydanie luksusowe z dwudziestoma heliograwiurami Piotra Stachiewicza*[27];

• Władysław Stanisław Reymont[28], *Legenda*, Warszawa; Bydgoszcz, Nakładem Instytutu Wydawniczego, 1924 z drzeworytami Władysława Skoczylasa[29]. Egzemplarz nr 7 z 300 wydanych, z autografem pisarza;

---

[24] J.I. Kraszewski (1812–1887) powieściopisarz, publicysta, właściciel drukarni, kolekcjoner i zbieracz książek, ilustrator, SPKP, s. 468–469.

[25] M.E. Andriolli (1836–1893) rysownik, ilustrator, malarz, SPKP, s. 12–13.

[26] H. Sienkiewicz (1846–1916) powieściopisarz, autor nowel, publicysta, filantrop, działacz społeczny, laureat literackiej Nagrody Nobla [1905], *Literatura Polska*: *encyklopedia PWN*, Warszawa 2007 [dalej LP: ePWN], s. 658–660.

[27] P. Stachiewicz (1858–1938) malarz, rysownik, ilustrator, SPKP, s. 842–843.

[28] W.S. Reymont (1867–1925) powieściopisarz, autor nowel, laureat literackiej Nagrody Nobla [1924], LP: pe, t. 2, s. 286–288.

[29] W. Skoczylas (1883–1934) grafik, malarz, pedagog, ilustrator, twórca nowoczesnego drzeworytu polskiego, opartego na tradycji ludowej, SPKP, s. 826–827.

• Miguel de Cervantes Saavedra[30], *Przedziwny Hidalgo Don Kichot z Manczy*, Warszawa; Kraków, J. Mortkowicz, [ca 1938], „z dwudziestoma czterema drzeworytami Stefana Mrożewskiego" – jedna z piękniej wydanych książek w okresie międzywojennym (ryc. 3).

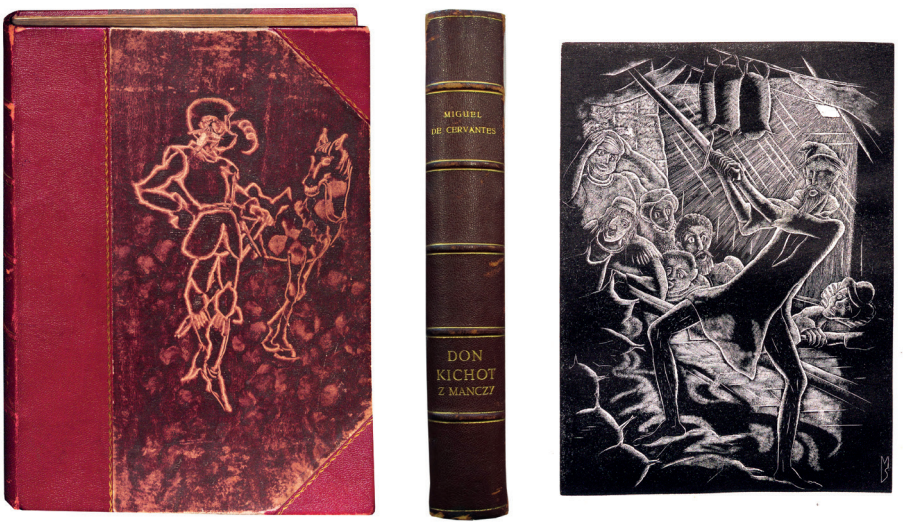

Ryc. 3. Z lewej okładka, pośrodku grzbiet; z prawej ilustracja (drzeworyt S. Mrożewskiego) do rozdz. 35 „o […] walce jaką Don Kichot stoczył z bukłakami pełnymi czerwonego wina [...]". Foto: B. Gamrowska

W kolekcji znajdują się pierwsze wydania utworów Stanisława Wyspiańskiego[31], który był nie tylko wybitnym dramaturgiem i malarzem ale także reformatorem kroju czcionki, układu, zdobnictwa i ilustracji książki polskiej. Wśród nich:

• pierwodruk *Wesela*, nakł. autora, Kraków 1901. Układ książki i krój czcionki zaprojektował Wyspiański, który ilustrował także utwory innych twórców, zgromadzone w cymeliach[32], np.

• Lucjan Rydel[33], *Poezje*, (drukarnia L. Anczyca, Kraków) Warszawa 1899, z ornamentami kwiatowymi z róż, lilii, goździków, ostów, koniczyny, chabrów lub dzwonków, charakterystycznymi dla ilustracji S. Wyspiańskiego;

[30] M. de Cervantes Saavedra (1547–1616) powieściopisarz hiszpański, twórca nowożytnej powieści europejskiej, EP PWN, s. 128.

[31] S. Wyspiański (1869–1907) poeta, dramaturg, malarz, grafik, ilustrator, artysta książki, SPKP, s. 995–996.

[32] E. Skierkowska, *Wyspiański artysta książki*, wyd. 2, Wrocław1970, s. 67–177.

[33] L. Rydel (1870–1918) poeta, dramatopisarz, prozaik okresu Młodej Polski , reżyser, bibliotekarz, właściciel i ofiarodawca biblioteki, SPKP, s. 777.

• Maria Konopnicka[34], *Wybór pism*. *Jubileuszowe wydanie ludowe*, Nakładem Komitetu Jubileuszu Maryi Konopnickiej, Kraków 1902, „ze słowem wstępnym Lucjana Rydla z rysunkami St. Wyspiańskiego i ozdobą tytułową Wincentego Wodzinowskiego"[35].

Dużą wartość artystyczną ze względu na niepowtarzalny, indywidualny styl mają wydawnictwa ilustrowane przez Zofię Stryjeńską[36]. Na szczególne wyróżnienie zasługują:

• *Pastorałka złożona z 7 kolęd*, [s. l.: s. n , 1915];

• Kazimierz Przerwa Tetmajer[37], Jak baba djabła wyonacyła, Spółka Wydawnicza „Fala", Kraków ca 1920, druk bibliofilski. […] „odbito tysiąc sto numerowanych egzemplarzy, na papierze japońskim. Klisze wykonał Zakład Fototechniczny Stanisława Welanyka w Krakowie".

Cenną publikacją z późniejszego okresu jest Ks*ięga Hioba* [w tłum.] Cz. Miłosza, Paryż Éditions du Dialogue, Paryż 1981, luksusowe wydanie ilustrowane przez Jana Lebensteina[38], z dedykacją wydawcy: „Czesławowi Miłoszowi Laureatowi Nagrody Nobla w siedemdziesiątą rocznicę urodzin w hołdzie Editions du Dialogue. Paryż, 30 czerwca 1981".

Dzieła o oryginalnych oprawach artystycznych

W kolekcji wyróżnia się pochodzący z pierwszej połowy XIX w. modlitewnik Karla von Ekartshausena[39], Bóg jest najczystszą miłością: moja modlitwa i rozmyślania. *Najnowsze zupełnie przerobione wydanie*, u Wilhelma Bogumiła Korna, Wrocław 1829. Zachowała się oryginalna okładka – grzbiet oprawiony w półskórek, okładziny oklejone zielonym aksamitem, na wierzchniej okładce ozdobne zapinki i mosiężne narożniki oraz pośrodku obrazek w mosiężnej ramce pod szkłem przedstawiający Świętą Rodzinę w otoczeniu innych świętych. Blok złocony, okładziny wewnętrzne posiadają ozdobną rolkę z motywami kwiatowymi w kolorze złota (ryc. 4).

---

[34] M. Konopnicka (1842–1910) poetka, autorka nowel, prozaik, krytyk, publicystka, tłumaczka, autorka utworów dla dzieci, LP: pe, t. 1, s. 467–468.

[35] W. Wodzinowski (1889–1940) malarz, [dostęp: 30.01.2014] http://pl.wikipedia.org/wiki/Wincenty_Wodzinowski.

[36] Z. Stryjeńska z domu Lubańska (1881–1976) malarka, graficzka, ilustratorka, scenografka, SPKP. Suplement 3, s. 266–267.

[37] K. Przerwa-Tetmajer (1891–1976) poeta, nowelista, powieściopisarz, dramaturg, LP: pe, t. 2, s. 476.

[38] Jan Lebenstein (1930–1999) malarz, grafik, mistrz malarstwa figuratywnego, EP PWN, s. 437.

[39] K. von Ekartshausen (1752–1803) niemiecki katolicki mistyk, pisarz, filozof, [dostęp: 20.08.2014], http://en.wikipedia.org/wiki/Karl_von_Eckartshausen.

Ryc. 4. Oryginalna okładka modlitewnika Bóg jest najczystszą miłością, Wrocław 1829
Foto: B. Gamrowska

Bibliofilskie publikacje polskich artystycznych oficyn drukarskich działających w XX w. na emigracji i w kraju

Stamperia Polacca – drukarnia utworzona przez Samuela Tyszkiewicza[40] we Włoszech, we Florencji, działała w latach 1928–1939, 1946–1954. W oficynie florenckiej wskrzeszono tradycje dawnej sztuki typograficznej. Tyszkiewicz sam wykonywał własne projekty graficzne opatrzone na wzór starych druków kolofonem, jego sygnetem drukarskim i autografem. Wydał ponad 40 bibliofilskich druków w nakładach od 50 do 300 egzemplarzy w języku polskim, angielskim, łacińskim i włoskim. W zbiorach cimeliów znajduje się kilka wydawnictw powstałych w jego florenckiej drukarni, w tym jedno z najbardziej cenionych: Adam Mickiewicz, *Sonety krymskie*, Florencka Oficyna Tyszkiewiczów 1929, egzemplarz nr 14. Linoryty kolorowych wyklejek z motywami ludowymi tkanin tatarskich, 10 oryginalnych akwafort oraz 18 iluminowanych ręcznie na miedzi inicjałów są dziełem żony wydawcy, malarki Maryli z Neumannów Tyszkiewiczowej. Oprawione w kremowy pergamin sonety „[…] z portretem Poety, mapką Krymu i faksymilem tytułowej karty

[40] S. Tyszkiewicz (1889–1954) inżynier, wydawca, drukarz, introligator, bibliofil, SPKP, s. 920–921.

pierwszego moskiewskiego wydania", ukazały się w nakładzie 144 egzemplarzy w sto lat po wydaniu pierwodruku i 75 lat po śmierci Mickiewicza, jako 5. wydawnictwo oficyny (ryc. 5).

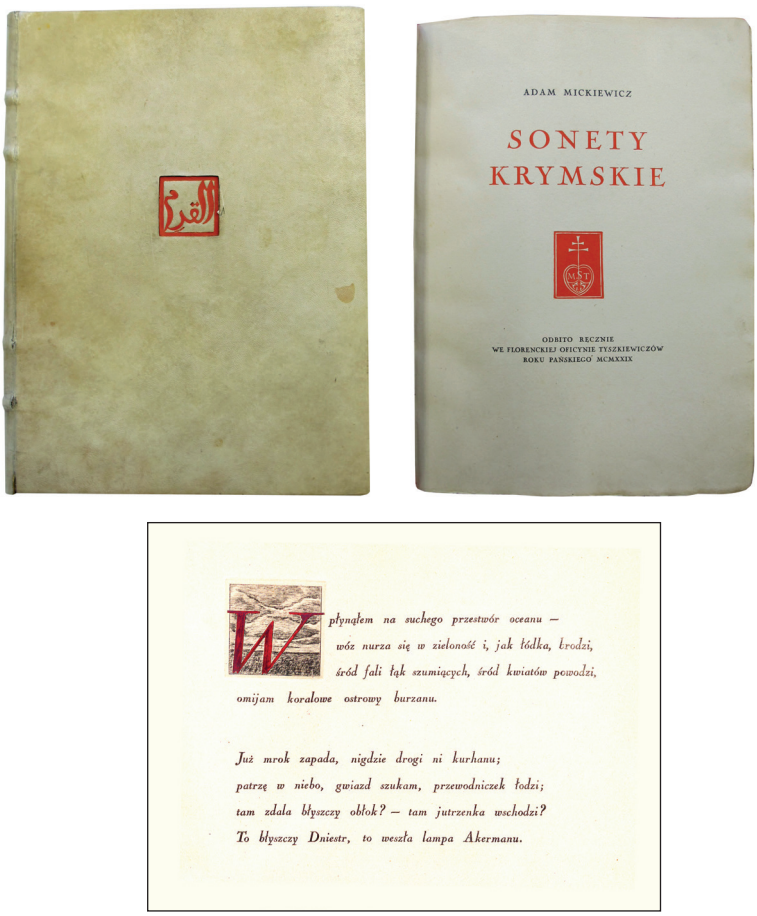

Ryc. 5. Po prawej – oryginalna okładka *Sonetów krymskich*, wyd. Florencja 1929, obok – strona tytułowa, poniżej fragment sonetu A. Mickiewicza *Stepy akermańskie*. Foto: B. Gamrowska

Wydawnictwo Officina Typographica Stanisława Gliwy[41], działające w Londynie od 1962 do 1986 r. W oficynie wydano 38 druków bibliofilskich. Są to reprinty starych druków oraz publikacje artystyczne drukowane na tradycyjnej dziewiętnastowiecznej maszynie drukarskiej. Książki wydawane przez S. Gliwę cechowała szczególna dbałość o układ typograficzny i szatę graficzną. Artysta tak pisał o swoich drukach: „[…]

[41] S. Gliwa (1910–1986) wydawca, drukarz, grafik, artysta, SPKP, Suplement 3, s. 83–84.

wykonywane są na prasie tyglowej (pedale bez motoru) i na prasie ręcznej Albion, […] Gdzie tylko możliwe stosuję grafikę oryginalną tłoczoną z klocków, najczęściej własnych linorytniczych. […] Nakłady moich wydawnictw wahają się […] od 99 do 300 egz."[42] W cymeliach znajduje się kilka wydawnictw z jego oficyny. Wśród nich: Aleksander Janty-Połczyński[43], *Godzina dzikiej kaczki. Mała antologia poezji japońskiej*, Oficyna Stanisława Gliwy, [Londyn] 1966, odnotowane w kolofonie jako „pierwsze w historii literatury bibliofilskie wydanie''[…] ilustrowane reprodukcjami japońskich drzeworytów z połowy XIX stulecia oraz licznymi przerywnikami typograficznymi […]. Słowo wstępne napisał Jan Miś „kierownik Działów Słowiańskiego i Wschodniego New York Public Library" Egz. nr 417 z 444. Autorem projektu okładek, wyklejek, linorytu oraz innych prac graficznych w tekście jest S. Gliwa.

Biblioteka Medycka, założona i kierowana przez Michała Gwalberta Pawlikowskiego[44]. Oficyna, działająca w kraju w latach 1924–1939, nie ustępowała poziomem artystycznym omówionym już wydawcom. W Bibliotece Medyckiej, słynącej z tanich i eleganckich wydań, ukazało się 15 utworów (opus 1–15), których autorami byli członkowie spokrewnionych rodzin Pawlikowskich i Wolskich. Najpopularniejszym wydawnictwem serii było wspólne opracowanie M.G. Pawlikowskiego i Maryli Wolskej[45], *Arthur i Wanda. Dzieje miłości Arthura Grottgera*[46] *i Wandy Monné*[47]*. Listy – pamiętniki* T. 1–2, Medyka 1928. Biblioteki Medyckiej opus 4. „Ilustrowane licznemi, przeważnie nieznanemi dziełami artysty". Publikacja, podobnie jak 13 innych wydawnictw tej oficyny, znajduje się w zbiorach cimeliów.

Wydawnictwa Jana Kuglina[48], ukazujące się w okresie międzywojennym w Poznaniu. Wśród nich dwie serie bibliofilskie:

- Biblioteka Studwudziestu, wydawana od 1929 r. w nakładzie 120 egzemplarzy na czerpanym papierze, z ozdobnikami i rysunkami Zbigniewa Pronaszko[49] oraz Artura Marii Swinarskiego[50]. W cymeliach zgro-

[42] S. Gliwa, *O własnej oficynie wędrownej*, Toruń 1989, s. 16–17.

[43] A. Janta Połczyński (1908–1974) prozaik, poeta, publicysta, tłumacz, bibliofil, LP: pe, t. 1, s. 390.

[44] M.G. Pawlikowski (1887–1970) pisarz, wydawca, bibliofil, kolekcjoner, PSB, R.25, 1980, s. 455–459.

[45] M. Wolska (1873–1930) poetka, LP: pe, t. 2, s. 623–624.

[46] A. Grottger (1837–1867) rysownik, malarz, ilustrator, SPKP, s. 298.

[47] W. Młodnicka z domu Monne (1850–1923), narzeczona A. Grottgera, matka M. Wolskiej, [dostęp: 30.01.2014], http://pl.wikipedia.org/wiki/Wanda_M%C5%82odnicka.

[48] J. Kuglin (1892–1972) drukarz, introligator, grafik, bibliofil, SPKP Suplement, Warszawa–Łódź 1986, s. 113–114.

[49] Z. Pronaszko (1885–1958) malarz, rzeźbiarz, scenograf, pedagog, ilustrator, SPKP, s. 717.

[50] A.M. Swinarski (1900–1965) poeta, satyryk, dramatopisarz, tłumacz, plastyk, grafik, LP: pe, t. 2, s. 414.

madzono kilka publikacji wydanych w tej serii, m.in. Jana Sztaudyngera[51], *Ballady poznańskie,* Poznań 1930, 7. pozycja serii, egzemplarz nr 70, „znak biblioteczny i winietę tytułową wykonał Artur Maria Swinarski".

• Biblioteka Jana z Bogumina, wydawana od 1932 r., w nakładzie od 3 do 100 egzemplarzy. Spośród kilku druków z tej serii znajdujących się w kolekcji należy wymienić: A. Janty-Połczyński, W*lki wóz,* Poznań 1935. Egzemplarz zawiera rękopiśmienną dedykację autora o treści: „Gaberze z wierną, dawną przyjaźnią autor – styczeń 1935".

CUDA POLSKI – Pomniki Przyrody – Pomniki Pracy – Zabytki Dziejów, monografie z serii krajoznawczej, wydawane w okresie międzywojennym w Poznaniu w Wydawnictwie Polskim Rudolfa Wegnera. Od 1928 do 1939 r. ukazało się w serii 14 publikacji – przewodników, napisanych w formie opowieści o najważniejszych miastach i regionach Polski międzywojennej. Wśród autorów znaleźli się znani pisarze: Ferdynand Antoni Ossendowski[52], Gustaw Morcinek[53] i Tadeusz Łopalewski[54] oraz krajoznawcy: Aleksander Janowski[55] i Aleksander Patkowski[56]. Szczególną wartość książek wydanych w serii stanowią ilustracje, grafiki oraz zdjęcia wybitnych przedwojennych fotografików: Jana Bułhaka[57], Henryka Poddębskiego[58] i Tadeusza Wańskiego[59]. Mottem serii są słowa Aleksandra Fredry[60]: „To Polska – to ojczyzna nasza".

Cuda Polski mają staranną i atrakcyjną formę wydawniczą. Wszystkie publikacje drukowane były jednolitą czcionką na papierze bezdrzewnym

[51] J. Sztaudynger (1904–1970) poeta, satyryk, teoretyk lalkarstwa, tłumacz, LP: pe, t. 2, s. 433–434.

[52] F.A. Ossendowski (1878–1945) pisarz, podróżnik, autor prac geograficzno-krajoznawczych oraz z dziedziny chemii, LP: e PWN, s. 513.

[53] G. Morcinek (1891–1963) pisarz, działacz społeczny związany ze Śląskiem, LP: e PWN, s. 454–455.

[54] T. Łopalewski (1900–1980) autor powieści i opowiadań historycznych, dramatopisarz, tłumacz, LP: pe, t. 1, s. 615.

[55] A. Janowski (1866–1944) pionier krajoznawstwa polskiego, autor książek i przewodników krajoznawczych, EP PWN, s. 334.

[56] A. Patkowski (1890–1942) podróżnik, pedagog, społecznik związany z Ziemią Sandomierską, [dostęp: 20.08.2014], http://pl.wikipedia.org/wiki/Aleksander_Patkowski.

[57] J. Bułhak (1876–1950) fotografik, twórca polskiej fotografii artystycznej, autor licznych prac z dziedziny estetyki i techniki fotografii, EP PWN, s. 114.

[58] H. Poddębski (1890–1945) fotograf, członek Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, przedstawiciel fotografii krajoznawczej, głównie kresowej, [dostęp: 20.08.2014], http://teatrnn.pl/leksykon/taxonomy/term/4921.

[59] T. Wański (1894–1958) fotografik, wybitny przedstawiciel fotografii pejzaży i architektury, nagradzany w kraju i za granicą, [dostęp: 20.08.2014], http://pl.wikipedia.org/wiki/Tadeusz_Wa%C5%84ski.

[60] A. Fredro (1793–1876) najwybitniejszy komediopisarz polski, poeta, pamiętnikarz, autor aforyzmów, LP: e PWN, s. 201–204.

i wydane zostały w identycznym formacie (21×16 cm). Układ graficzny i fotografie większości monografii zaprojektował i opracował techniką heliografii Jan Bułhak, oprawy przygotował Ernest Czerper[61]. Autorem map był płk Tomasz Kazimierz Rybotycki[62]. Okładki projektowali: Jan Kilarski[63], Kamil Mackiewicz[64], Rafał Malczewski[65], Teodor Rożankowski[66] i Leon Wyczółkowski[67]. Przygotowanie poszczególnych tomów do druku trwało kilka lat.

W serii wydane zostały 4 monografie polskich miast: Warszawa, Lwów, Wilno, Gdańsk oraz 10 monografii regionów: Morze i Pomorze, Wielkopolska, Śląsk, Polesie, Tatry i Podhale, Puszcze polskie, Huculszczyzna, Gorgany i Czarnohora, Sandomierskie. Góry Świętokrzyskie, Między Niemnem a Dźwiną. Ziemia wileńska i nowogrodzka, Karpaty i Podkarpacie. W zbiorach cimeliów znajdują się wszystkie pozycje wydane w tej serii. Oryginalne oprawy posiadają książki: Aleksander Janowski, *Warszawa*, Wydawnictwo Polskie Rudolfa Wegnera, Poznań (ok. 1930) „z okładką wielobarwną rysunku Teodora Rożankowskiego" i licznymi bardzo cennymi ilustracjami oraz Tadeusz Łopalewski, *Między Niemnem a Dźwiną. Ziemia wileńska i nowogrodzka*, Wydaw. Polskie R. Wegnera, Poznań (1938) z „okładką wielobarwną według obrazu T. Rożankowskiego. Układ ilustracyjny i graficzny Jana Kilarskiego".

Po 1945 r. książek z serii Cuda Polski na terenie PRL nie wznawiano ze względu na cenzurę, która nie dopuszczała do druku publikacji o tematyce kresowej oraz do zapoznania społeczeństwa z dorobkiem II Rzeczypospolitej. Wiele tomów serii zostało ponownie wydanych po 1989 r., jednak ich poziom artystyczny nie dorównuje wydaniom przedwojennym.

Druki Muzeum Książki Artystycznej, utworzonego przez Jadwigę i Janusza Tryznów w 1993 r. Wydawnictwo ma siedzibę w Łodzi,

[61] E. Czerper (1899–1933) grafik, ilustrator, współpracownik Wydawnictwa Polskiego R. Wegnera, autor projektów graficznych opraw, [dostęp: 20.08.2014], http://culture.pl/pl/tworca/tadeusz-wanski.

[62] T.K. Rybotycki (1894–1974) pułkownik, dowódca w kampanii wrześniowej, uczestnik Bitwy nad Bzurą, więzień niemieckich obozów dla oficerów polskich, wydawca i księgarz w Niemczech i Anglii, działacz emigracji polskiej w Anglii, [dostęp: 20.08.2014], http://pl.wikipedia.org/wiki/Tomasz_Rybotycki.

[63] J. Kilarski (1882–1951) matematyk, fizyk, pedagog, profesor Politechniki Gdańskiej, krajoznawca, historyk Gdańska. [dostęp: 20.08.2014], http://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_Kilarski.

[64] K. Mackiewicz (1886–1931) karykaturzysta, ilustrator książek, rysownik, prekursor polskiego komiksu, SPKP, s. 551.

[65] R. Malczewski (1892–1965) malarz, rysownik, pisarz, piewca Tatr, EP PWN, s. 480.

[66] T. Rożankowski (1891–1970) rosyjski grafik, ilustrator książek, współpracownik Wydawnictwa Polskiego R. Wegnera, akwarelista, autor karykatur i plakatów, [dostęp: 20.08.2014], http://pl.wikipedia.org/wiki/Teodor_Ro%C5%BCankowski.

[67] L. Wyczółkowski (1852–1936) malarz, grafik, rysownik, pedagog, EP PWN, s. 959.

przy ul. Tymienieckiego 24, w zabytkowej willi Henryka Grohmana[68]. W 2002 r., w uznaniu zasług H. Grohmana dla kultury Łodzi, Muzeum Książki Artystycznej wydało w 140. lecie jego urodzin druk bibliofilski opracowany przez Jerzego K. Andrzejewskiego[69], *Henryk Grohman – mecenas i kolekcjoner*, Łódź 2002. W zbiorach cimeliów znajdują się również inne druki bibliofilskie wydane przez Muzeum Książki. Artystycznej. Między innymi:

- Stefana Themersona[70], *Katedra przyzwoitości*, Łódź, 1994 – z ilustracjami Franciszki Themerson[71];
- *Urzędowy Wykaz Druków wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej*, Druki Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki*:* R. XXX, od 11 kwietnia 1967 r. do 11 kwietnia 1997 r., nr specjalny, opracowany przez Jerzego K. Andrzejewskiego, wydany przez Łódzkie Towarzystwo Przyjaciół Książki (ŁTPK) w 1997 r. z okazji jubileuszu 30. lecia powstania ŁTPK.

Publikacja zawiera wykaz fikcyjnych druków, których tytuły trafnie oddają bibliofilskie i zawodowe pasje autorów, członków ŁTPK. Są wśród nich pracownicy Biblioteki: Jerzy K. Andrzejewski, Jadwiga Cesak[72], Maria Łysiak-Konopacka[73] oraz Hanna Tadeusiewicz[74].

Pierwodruki dzieł najwybitniejszych pisarzy polskich tworzących w XIX i XX w.

- Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, Paryż 1834;
- Juliusz Słowacki[75], *Kordian (*wydanie anonimowe), nakładem autora w Księgarni Polskiej, Paryż 1834;
- Henryk Sienkiewicz, *Trylogia*: *Ogniem i mieczem*, Warszawa 1884; *Potop*, Warszawa 1886; *Pan Wołodyjowski*, Warszawa 1887;
- Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis*, Warszawa 1896;

---

[68] H. Grohman (1862–1939) łódzki fabrykant, mecenas kultury, bibliofil, kolekcjoner sztuki. J. Andrzejewski, *Henryk Gromann. Mecenas i kolekcjoner*, Łódź 2002, s. 4–14.

[69] J. Andrzejewski (1944–2008) bibliotekarz, bibliotekoznawca, bibliofil, wicedyrektor BUŁ w latach 1984–1987; 2000–2008, SPKP Suplement 3, s. 10–11.

[70] S. Themerson (1910–1988) awangardowy artysta, prozaik, poeta, eseista, filozof, filmowiec, twórca koncepcji poezji semantycznej, SPKP Suplement 3, s. 280–281.

[71] F. Themerson (1907–1988) malarka, ilustratorka książek, scenograf, SPKP Suplement 3, s. 279–280.

[72] J. Cesak, bibliotekarka, długoletnia, obecnie emerytowana pracownica Sekcji Kartografii OZS BUŁ.

[73] M. Łysiak-Konopacka, bibliotekarka, długoletnia, obecnie emerytowana pracownica Sekcji Rękopisów OZS, w latach 2008–2012 kierownik OZS BUŁ.

[74] H. Tadeusiewicz, bibliotekoznawca, bibliotekarz, obecnie emerytowana profesor Uniwersytetu Łódzkiego, redaktor naczelna SPKP w latach 1992–2010.

[75] J. Słowacki (1809–1849) poeta, dramatopisarz, jeden z najwybitniejszych pisarzy polskich okresu romantyzmu, LP: pe, t. 2, s. 375–378.

• Czesław Miłosz, *Dolina Issy*, Instytut Literacki: Editions et Librairie „Libella" Paryż 1955, t. 10 serii *Biblioteka Kultury*;

• Wisława Szymborska[76], *Pytania zadawane sobie*, Wydaw. Literackie, Kraków 1954.

Wydawnictwa wyjątkowe ze względu na pochodzenie

Publikacja ze zbiorów Pruskiej Biblioteki Państwowej, zwanej Berlinką:

• *Japanische Dramen: Terakoya u. Asagao*, C.F. Amelangs Verlag; T. Hasegawa, Leipzig; Tokyo 1901, drukowana na podwójnie złożonych kartach, na oryginalnym, miękkim, karbowanym papierze japońskim przypominającym bibułę. Książkę opatrzono dwiema pieczęciami: pierwszą – okrągłą o treści: „Berliner Stadtsbibliothek", z herbem Berlina przedstawiającym niedźwiedzia, drugą – owalną o treści: „Stadt Bibliothek Berlin-Goerlitz-Lubeck".

• Paulina Krakowowa[77], *Wspomnienia wygnanki*, Gebethner i Wolff, Warszawa 1884, książka ofiarowana w 1885 r. w nagrodę uczennicy łódzkiej pensji, Stanisławie Nejman z dedykacją oraz podpisami nauczycieli w języku rosyjskim i podpisem księdza w języku łacińskim. W tłumaczeniu na język polski dedykacja brzmi: „Rada pedagogiczna łódzkiej, 4-klasowej pensji żeńskiej przyznała tę książkę uczennicy jako nagrodę za wzorowe zachowanie, pilność i sukcesy w naukach. Miasto Łódź, 24 czerwca, rok szkolny 1884/85".

• Fragment księgozbioru Elizy Orzeszkowej[78] (ponad 60 wol.), pochodzący ze zbiorów Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, któremu poświęcono w niniejszej monografii oddzielny artykuł.

Cymelia cenne ze względu na formę wydania

• Owidiusz[79], *O kosmetyce twarzy pań*, Urszula Kurtiak i Edward Ley Wydawnictwo Artystyczne Koszalin 1994, publikacja wydana w języku polskim i łacińskim w 460 egzemplarzach w formie zwoju, na ręcznie czerpanym papierze z Dusznik Zdroju. Zwój umieszczono w kapsie**.** Kształt książki, ilustracje i pismo wzorowano na zachowanych starożytnych zwojach[80].

---

[76] W. Szymborska (1923–2012) poetka, eseistka, krytyk literacki, tłumaczka, felietonistka, laureatka literackiej Nagrody Nobla (1996), LP E PWN, s. 713–714.

[77] P. Krakowowa (1813–1882) pisarka, publicystka, nauczycielka, działaczka społeczna, LP: pe, t. 1, s.491.

[78] E. Orzeszkowa (1841–1910) powieściopisarka, publicystka, działaczka społeczna, właścicielka księgarni nakładowej, SPKP, s. 649–650.

[79] Naso Publius Ovidius (43 p.n.e. –17 lub 18 n.e.) poeta rzymski, autor utworów o tematyce miłosnej, EP PWN, s. 607.

[80] [Dostęp: 30.01.2014], http://www.kurtiak-ley.pl/owidiusz-o-kosmetyce-twarzy-pan-zwoj-papirusow/.

• Zenon Fajfer[81], *Spoglądając przez ozonową dziurę*, Korporacja ha! Art.! Kraków 2004, wydawnictwo z tekstem wydrukowanym na kawałku folii, umieszczonym w butelce. Egzemplarz cimeliów ma nr 97 z 200 numerowanych.

• *The Smallest English dictionary in the world*, [ca 1900], najmniejsza książka w zbiorach Biblioteki – słowniczek do nauki języka angielskiego o wymiarach 26x20 mm. Jego lektura wymaga użycia lupy (ryc. 6).

Ryc. 6. Najmniejszy druk w zbiorach cymeliów BUŁ, *The Smallest English dictionary in the world*, [ca. 1900], fotokopia w skali 1:1 z położoną obok monetą pięciozłotową. Foto: B. Gamrowska

• Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie: historia szlachecka z r. 1811 i 1812 we dwunastu księgach wierszem*, Łódź: Wydawnictwo ADI 1998. Publikacja, wydana z okazji 200. rocznicy urodzin poety w nakładzie 12 egzemplarzy, ma okładki z desek.

3. Księgozbiór zastrzeżony nazwany w Bibliotece rezerwą (REZ)

Geneza zbioru zastrzeżonego w BUŁ sięga końca lat 40. XX w. W zbiorach cimeliów zachowały się dwa spisy liczące ponad tysiąc publikacji zastrzeżonych. Nadesłano je do Biblioteki z Departamentu Ministerstwa Szkół Wyższych i Nauki, w załączeniu do pisma przewodniego, datowanego na 22 stycznia 1951 r., opatrzonego klauzulą „poufne" (ryc. 7).

[81] Z. Fajfer (ur. 1970) poeta, twórca i teoretyk liberatury, wydawca serii „liberatura", [dostęp: 20.08.2014], http://pl.wikipedia.org/wiki/Zenon_Fajfer.

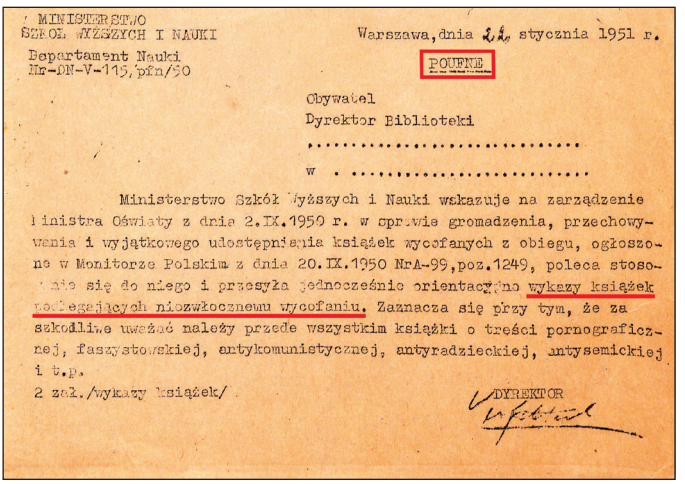

MINISTERSTWO
SZKÓŁ WYŻSZYCH I NAUKI
Departament Nauki
Mn-DN-V-115/pfn/50

Warszawa, dnia 24 stycznia 1951 r.

POUFNE

Obywatel
Dyrektor Biblioteki
.....
w .....

Ministerstwo Szkół Wyższych i Nauki wskazuje na zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 2.IX.1950 r. w sprawie gromadzenia, przechowywania i wyjątkowego udostępniania książek wycofanych z obiegu, ogłoszone w Monitorze Polskim z dnia 20.IX.1950 Nr A-99, poz. 1249, poleca stosowanie się do niego i przesyła jednocześnie orientacyjne wykazy książek podlegających niezwłocznemu wycofaniu. Zaznacza się przy tym, że za szkodliwe uważać należy przede wszystkim książki o treści pornograficznej, faszystowskiej, antykomunistycznej, antyradzieckiej, antysemickiej i t.p.

2 zał./wykazy książek/

DYREKTOR

Ryc. 7. Fotokopia poufnego pisma z MSWiN, dotyczącego książek zastrzeżonych
Źródło: Archiwum BUŁ. Foto: B. Gamrowska

Spisy zatytułowano Wykaz książek podlegających niezwłocznemu wycofaniu. W niektórych przypadkach przy nazwiskach autorów dopisano: „wszystkie dzieła". Można przypuszczać, że na podstawie tego pisma lub podobnych kierowanych wcześniej do Biblioteki utworzono, w oparciu o załączone do nich spisy, księgozbiór zastrzeżony zwany także prohibita.

Niewygodne dla władzy publikacje rejestrowano w BUŁ do 1956 r. w oddzielnym inwentarzu. W sprawozdaniu rocznym Biblioteki za 1955 rok podano, iż stan inwentarza zbiorów zastrzeżonych wynosił na koniec roku 924 dzieła w 983 wol.[82]

Do połowy lat 50. biblioteki naukowe nie mogły udostępniać prohibitów lub udostępniały je w bardzo ograniczonym zakresie, natomiast pozwolono na ich gromadzenie i opracowywanie. Opracowanie tego rodzaju zbiorów powierzano zaufanym bibliotekarzom. W trakcie opracowywania prohibita zamykano na klucz w szafach, by chronić je przed kradzieżami oraz ograniczyć pracownikom dostęp do nich. W archiwum Biblioteki zachowało się zarządzenie, wydane przez Dyrektora BUŁ w maju 1980 r., nakazujące „publikacje kwalifikujące się do Rez. opracowywać w sposób maksymalnie skrócony i jak najszybciej kierować do wydzielonej części magazynu". Przepływ druków zastrzeżonych między oddziałami należało dokumentować wykazami wewnętrznymi, z podaniem daty wpływu[83].

[82] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1955*, s. 36.

[83] Zarządzenie Dyrektora BUŁ Bolesława Świderskiego z dn. 26.05.1980 r. w sprawie „gromadzenia, opracowywania i udostępniania wydzielonej kolekcji wydawnictw specjalnych oznaczonych 'Rez.', […] zgodnie z zaleceniem Rektora UŁ z dn.12.04.1980 r." [Archiwum BUŁ].

Publikacji oznaczonych pieczątką Rez. nie uwzględniały do 1981 r. katalogi dostępne dla czytelników. W Bibliotece istniała kartoteka zbiorów zastrzeżonych, przeznaczona tylko do użytku służbowego.

W połowie 1956 r., Uchwałą Senatu UŁ z dn. 22 czerwca 1956 r. zniesiono prohibita w zbiorach Biblioteki. Zlikwidowano wówczas oddzielny inwentarz zbiorów zastrzeżonych. W rezerwie pozostawiono wydawnictwa szczególnie cenne, zniszczone oraz wrogą ideologicznie publicystykę[84].

Z relacji ustnej historyka, doktora Jacka Ojrzyńskiego[85], który był wówczas studentem UŁ wynika, że w latach 1956–1960, w Czytelni Czasopism korzystał z najnowszych numerów paryskiej „Kultury". W tym czasie w Czytelni Głównej mógł czytać cenione przez historyków wydawnictwo emigracyjne Władysława Poboga-Malinowskiego[86] *Najnowsza Historia Polityczna Polski 1864–1945*, t. 1–3, Paryż, Londyn 1953–1960. Po 1960 r. zasady korzystania z prohibitów zostały ponownie zaostrzone i jego młodszy kolega ze studiów już nie miał takiej możliwości.

Następnym okresem, kiedy z prohibitów mogli korzystać w Bibliotece wszyscy czytelnicy, był początek 1981 r. do wprowadzenia stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. „[…] W odpowiedzi na zgłaszane postulaty pracowników i studentów"[…] rektor UŁ w styczniu 1981 r. wystąpił do MNSzWiT z pismem w sprawie udostępnienia prohibitów będących w zbiorach BUŁ wszystkim zainteresowanym"[87]. Ministerstwo wyraziło zgodę.

Poza tymi dwoma okresami skorzystanie z rezerwy do 1989 r. wymagało dużo cierpliwości i odwagi, gdyż wnioski kierowane do dyrekcji Biblioteki były kontrolowane przez pracowników Służby Bezpieczeństwa (SB). Dyrekcja wyrażała zgodę na udostępniane zbiorów zastrzeżonych w wyjątkowych, popartych pisemnymi uzasadnieniami przypadkach. Wielokrotne korzystanie z tej samej pozycji wymagało zawiadomienia bibliotekarza, który cenny druk w czasie nieobecności czytającego zamykał na klucz w specjalnej szafie (szafa przetrwała i obecnie znajduje się w Czytelni Historycznej Biblioteki). Bez względu na ograniczenia zbiory *rezerwy* czytali po kryjomu bibliotekarze oraz oficjalnie upoważnieni funkcjonariusze państwowi. Inni czytelnicy musieli spełnić szereg warunków.

W archiwum BUŁ zachował się komplet dokumentów z sierpnia 1980 r., jakie należało wypełnić, aby uzyskać zgodę na skorzystanie z prohibitów. Były to:

---

[84] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1956*, s. 10.

[85] J. Ojrzyński historyk, bibliotekarz, wykładowca w Akademii im. J. Długosza w Częstochowie, wicedyrektor Muzeum Sztuki w Łodzi w latach 1996–2006 [informacje od J. Ojrzyńskiego z dn.16.01.2014 r.].

[86] W. Malinowski Pobóg (1899–1962) historyk, publicysta, działacz sanacyjny. EP PWN, s. 481.

[87] *Informacja dotycząca demokratyzacji i procesu odnowy w Uniwersytecie Łódzkim*, podpisana przez rektora UŁ Romualda Skowrońskiego, s. 9, p. 4. [Archiwum BUŁ].

• podanie do dyrekcji BUŁ, poparte przez pracodawców; z uzasadnieniem potrzeby wypożyczenia;

• wypełniony wniosek o udostępnienie publikacji z określeniem celu korzystania. Należało podkreślić jedną z trzech możliwości: dla potrzeb urzędowych, badań naukowych lub działalności publicystycznej;

• oświadczenie o znajomości aktualnych przepisów o ochronie tajemnicy państwowej i zobowiązanie do zachowania w tajemnicy przeczytanych wiadomości[88].

Czytelnicy niezwiązani z żadną instytucją, na przykład emeryci, pozbawieni zostali dostępu do wydawnictw zastrzeżonych. Niektórzy z nich nie potrafili się z tym pogodzić, o czym świadczy fragment wpisu czytelnika-emeryta do Książki życzeń Czytelni Czasopism Biblioteki z dn. 31 października 1984 r. „[…] Traktowanie „Aneksu" jak granatu, który się ma wręczyć czytelnikowi to lekka przesada"[89]. Kiedy zdesperowany domagał się pisemnego wytłumaczenia powodu odmowy sprawa trafiła do radcy prawnego UŁ, który w uzasadnieniu odmowy udostępnienia *„Aneksu"* powołał się m.in. na poniższy zapis § 2 Zarz. Ministra Kultury i Sztuki i Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 30 kwietnia 1984 r.: „[…] biblioteki posiadające publikacje zagraniczne mogą je udostępniać do celów służbowych lub zawodowych".

Po zniesieniu stanu wojennego w 1983 r. nie wymagano już podpisywania oświadczeń o zachowaniu tajemnicy państwowej. Jednak korzystającymi ze zbiorów zastrzeżonych Biblioteki nadal interesowała się SB. Jeszcze w drugiej połowie lat 80., jak wspominał ówczesny dyrektor Biblioteki dr Jan Janiak[90], oficer SB przychodził do Biblioteki co kilka miesięcy. Przeglądał wnioski czytelników chcących skorzystać z rezerwy i wypytywał szczegółowo o czytających wydawnictwa zastrzeżone.

Po przemianach ustrojowych w 1989 r. znaczna część „niepoprawnego" politycznie księgozbioru oznaczonego Rez. została włączona do głównych zbiorów magazynowych. Pozostawiono w kolekcji wybraną część dawnej rezerwy ze względów historycznych, jako dowód, że tego rodzaju księgozbiory istniały w polskich bibliotekach naukowych w latach 1945–1989.

Na koniec 2013 r. kolekcja rezerwy liczyła ok. 1000 tytułów wydawnictw zwartych oraz ponad 160 tytułów czasopism w ok. 700 wol. Są to w większości wydawnictwa emigracyjne wydane po II wojnie świa-

[88] Korzystający z prohibitów Biblioteki Jakub Florek wypożyczył *Historię ruchu oporu w kraju*, wyd. w Londynie w 1945 r. w celu „uzupełnienia danych ewidencyjnych do ZBOWiD", [Archiwum BUŁ].

[89] Czytelnik chciał przeczytać bieżący numer czasopisma „Aneks", wyd. w Londynie.

[90] J. Janiak historyk, bibliotekarz, bibliotekoznawca, dyrektor BUŁ w latach 1987–2006, obecnie emerytowany, [Archiwum BUŁ].

towej oraz druki zwarte i ciągłe „drugiego obiegu," ukazujące się poza cenzurą w latach 1976–1990, które opracowano w Bibliotece przed 1989 r.

Zbiór wydawnictw rezerwy powiększa się jedynie o uzupełniane braki w rocznikach czasopism. Nowe tytuły wydawnictw drugiego obiegu, pozyskane przez Bibliotekę po 1989 r., włączane są do kolekcji cimeliów.

Uwagi końcowe

Tematykę odrębnego zbioru cimeliów w BUŁ podjęto po raz pierwszy. Ze względu na ograniczoną objętość artykułu zaprezentowano tylko niektóre rodzaje bardzo zróżnicowanego pod względem treści i formy zbioru.

Wybór kilkudziesięciu publikacji, omówionych w niniejszej pracy, z kolekcji liczącej kilka tysięcy druków, ma charakter subiektywny. Przypisanie wydawnictwa do określonego rodzaju zbiorów cimeliów jest niekiedy trudne, gdyż niektóre z prezentowanych druków można zaliczyć do kilku kategorii np. druk *Rewolucja w Niemczech,* zaklasyfikowany do lodzianów, jest także pierwodrukiem i wydawnictwem ilustrowanym przez znanego grafika i karykaturzystę.

Nie wszystkie dane zamieszczone w artykule, dotyczące kolekcji rezerwy, mogły zostać udokumentowane. Do wielu informacji dotyczących zbiorów zastrzeżonych w BUŁ nie można już dzisiaj dotrzeć. Pracownicy, którzy kierowali Biblioteką w latach 40., 50. i 60. XX w. nie żyją, zaś wiele dokumentów dotyczących zbiorów zastrzeżonych, opatrzonych klauzulą „poufne", zostało prawdopodobnie zniszczonych.

Bibliografia

Banach A., *Polska książka ilustrowana 1800–1900,* Kraków 1959, s. 205–471.

Górniak T., Saletra B., *Cenzura w polskich bibliotekach naukowych w latach 1945–1989 na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, [w:] *Nie po myśli władzy: studia nad cenzurą i zakresem wolności słowa na ziemiach polskich od wieku XIX do czasów współczesnych*, red. D. Degen, M. Żynda, Toruń 2012, s. 266–281.

Książka Życzeń Czytelni Czasopism, [Archiwum BUŁ].

Michalewska A. *Działalność wydawnicza Rudolfa Wegnera*, „Roczniki Biblioteczne" 1978, R. 22, nr 1–2, s. 126–127.

Nowak A. *„Cuda Polski" czyli Rudolf Wegner rediviva*, „Wiadomości Księgarskie" 2008 R. 15 [57], nr 4, s. 85.

Nowicka M. *Polacy w Harbinie*, [dostęp: 30.01.2014], wwwchinypopolsku.pl.

O Bibliotece Medyckiej, fragment [dostęp: 30.01.2014] http://www.ptta.pl/pef/pdf/p/pawlikowskim.pdf.

Rausz M., *„Cuda Polski" Rudolfa Wegnera. Historia edycji*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia", Folia 39, t. 4, Kraków 2006, s. 156–166.
Skierkowska E., *Współczesna ilustracja książki*, Wrocław 1969.
Sprawozdania z działalności Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego za lata 1947/49–2006.
Sprawozdania Sekcji Ikonografii [OZS BUŁ] *za lata 1967–1975* [Archiwum BUŁ].
Szypulski M., *Magister Samuel Typographus. Rzecz o Samuelu Tyszkiewiczu drukarzu emigracyjnym (1889–1954*), Kraków 2004.

Dorota Bartnik[*]

XIX-wieczna kolekcja map topograficznych regionu łódzkiego

Abstract: The XIX Century Collection of Topographic Maps of Łódź Region

The cartographic collection of The Library of Łódź University consists of over 24 thousand items, and was created relatively recently, i.e. after World War II. The maps selected after 1945 constitute the main part of the whole collection, which was gradually growing by means of purchase, gift exchange and legal deposit copies from publishers.

However incomplete, considering the scope of publications, the collection includes numerous topographic maps of the areas of Poland in the XIX century, belonging to Prussia, Austria and Russia. The article mentions the most valuable maps from that period.

Among the XIX century maps are those covering the region of Łódź. They are undoubtedly a valuable part of the national heritage. The collection plays a significant role in regional historical research. Furthermore, as a very rich source of knowledge, it serves a wide range of users, especially those who conduct studies into geographical environment.

Kolekcja kartograficzna Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ), licząca obecnie ponad 24 tys. jednostek, jest zbiorem młodym, powstałym po drugiej wojnie światowej, którego racjonalne kompletowanie rozpoczęto w latach pięćdziesiątych. W ramach Oddziału Zbiorów Specjalnych utworzono wówczas Sekcję Kartografii, która planowo zajęła się gromadzeniem, selekcjonowaniem i katalogowaniem dokumentów kartograficznych. Podstawę kolekcji stanowi materiał wybrany po 1945 r. z tzw. zbiorów zabezpieczonych, uzupełniany drogą kupna, wymiany darów oraz zasilany na bieżąco publikacjami egzemplarza obowiązkowego. Przedmiotem szczególnej troski jest kompletowanie XIX-wiecznych map topograficznych regionu łódzkiego. W niniejszym opracowaniu, zgodnie z periodyzacją przyjętą w pracach historycznych, uwzględniono dokumenty kartograficzne wydane w okresie od 1795 r. do zakończenia

[*] Mgr Dorota Bartnik, zastępca Dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, Oddział Zbiorów Specjalnych BUŁ.

I wojny światowej[1]. Szczegółowej analizie poddano wieloarkuszowe mapy topograficzne ziem polskich: pruskie, austriackie, polskie oraz rosyjskie, obejmujące swym zasięgiem obszar współczesnego województwa łódzkiego.

Koniec XVIII w. był tragicznym w skutkach okresem dla państwa polskiego, którego terytorium zostało podzielone między trzy państwa zaborcze: Prusy, Rosję i Austrię. Państwa te, po zajęciu nowych obszarów, przystąpiły do opracowania własnych dokładnych map, które były niezbędne do prowadzenia działań wojennych oraz prac administracyjno-gospodarczych. Był to bowiem okres wielkich przemian politycznych i masowych operacji militarnych, wymagających doskonałej znajomości właściwości taktycznych i operacyjnych terenu. W ciągu przeszło 100 lat ziemie polskie, znajdujące się w centrum zainteresowań państw zaborczych, zostały pomierzone ze szczególną dokładnością. Za pracami triangulacyjnymi postępowały szczegółowe zdjęcia terenowe, zagęszczano i udoskonalano osnowę geodezyjną. W drugiej połowie XIX w. do prac pomiarowych wprowadzono kierownicę topograficzną z kołem pionowym i dalmierzem, która umożliwiła dokładniejsze sporządzanie rysunku urzeźbienia powierzchni Ziemi za pomocą warstwic[2].

Mapy wykonane przez państwa zaborcze oraz polskie służby kartograficzne w znacznej części przetrwały do czasów współczesnych i stanowią świadectwo materialnego dziedzictwa kartografii europejskiej. Obejmują one swym zasięgiem terytorium dzisiejszego województwa łódzkiego i stanowić mogą przedmiot zainteresowania szerokiego kręgu specjalistów. Najliczniejszy spośród nich jest zbiór map pruskich, wśród których najstarszą jest mapa Prus Południowych Davida Gilly'ego (*Special Karte von Sudpreussen*). Teren współczesnego województwa łódzkiego znalazł się pod panowaniem pruskim już po II rozbiorze Polski i wszedł w skład nowej prowincji zwanej Prusami Południowymi[3]. Kwatermistrzostwo pruskie przeprowadziło na tym terenie prace pomiarowe pod kierunkiem Gilly'ego, Crona i Langnera w latach 1796–1800. W ich rezultacie powstało zdjęcie topograficzne w skali 1:50 000, obejmujące 89 arkuszy,

[1] Zob. A. Chwalba, *Historia powszechna: wiek XIX*, Warszawa 2008, s. 10; T. Kizwalter, *Historia powszechna: wiek XIX*, Warszawa 2007, s. 7.

[2] B. Dzikiewicz, *Topografia*, Warszawa 1960, s. 79.

[3] Po 1793 r. obszar współczesnego województwa łódzkiego znalazł się w departamencie piotrkowskim, a od 1796 r., w wyniku zmian administracyjnych, w dwóch departamentach: warszawskim i kaliskim. W 1816 r. przemianowano departamenty na województwa. Część naszego terytorium znalazła się w województwie kaliskim, a reszta należała do województwa mazowieckiego. Sześć lat po powstaniu listopadowym, w 1837 r. przemianowano województwa na gubernie. Po powstaniu styczniowym Rząd Narodowy przywrócił podział na województwa. Stan ten utrzymał się mimo upadku powstania aż do końca 1866 r. zob. J. Dylik, *Województwo ze stolicą bez antenatów*, Łódź 1971, s. 123–124, 129–132.

które zostało wydane dopiero w 1831 r.[4], natomiast jego 13-arkuszowa redukcja w skali ok. 1:150 000, znana jako mapa D. Gilly'ego (1748–1808), ukazała się w Berlinie w latach 1802–1803[5]. Dokładność tej mapy jest mała, ponieważ zdjęcie terenowe nie było poprzedzone pomiarami triangulacyjnymi ani obserwacjami astronomicznymi. Wykonano je w terenie wyłącznie przy pomocy busoli. Średni błąd położenia punktu na mapie Prus Południowych Davida Gilly'ego waha się od ±1,4 km do ±4,2 km[6].

Treść mapy wykazuje zróżnicowanie na poszczególnych arkuszach. Przejawia się to w zubożeniu treści na obszarach znajdujących się poza granicami Prus Południowych. Rzeźba terenu przedstawiona jest za pomocą metody kreskowej, ale tylko na dwóch arkuszach (A–I i B–I). Na mapie zaznaczono także lasy, łąki, bagna i trzęsawiska oraz granice departamentów i powiatów, wyróżniając wielkością i krojem czcionki nazwy ich siedzib. Terytorium województwa łódzkiego, należące wówczas do departamentu warszawskiego i kaliskiego, położone jest na siedmiu arkuszach tej mapy (ryc. 1). W zbiorach Biblioteki *Special Karte von Südpreussen* występuje w formie atlasu[7].

Mapa Prus południowych D. Gillego była ostatnią mapą topograficzną wykonaną starymi metodami zarówno pod względem pomiarów jak i sposobu przedstawienia jej treści. W XIX w. uległy zmianie warunki i kierunek prac nad zdjęciami terenowymi; pobieżne pomiary wykonywane za pomocą busoli zostały zastąpione dokładniejszymi instrumentami pomiarowymi. Zdjęcia terenowe zaczęto wykonywać na podstawie punktów triangulacyjnych w ściśle określonym odwzorowaniu.

W 1805 r. Gottlob Daniel Reymann (1758–1832) podjął się opracowania specjalnej mapy topograficznej Europy Środkowej w skali 1:200 000. Zleceniodawcą prac był król pruski Fryderyk Wilhelm III. Zdjęcia terenowe wykonali oficerowie-topografowie sztabu generalnego, wykorzystując w pracy wszystkie wcześniejsze materiały kartograficzne. W 1806 r. ukazały się pierwsze arkusze *Geographische Special-Karte von Deutschland und den angränzenden Ländern*, bo tak nazywała się mapa do 1843 r.[8]

---

[4] Mapa przechowywana jest obecnie w Bibliotece Państwowej w Berlinie.

[5] *Centralny katalog zbiorów kartograficznych w Polsce*, z. 5: *Wieloarkuszowe mapy topograficzne ziem polskich 1576–1870*, cz. 1: *Tekst*, oprac. T. Paćko, W. Trzebiński, Wrocław 1983, poz. 33; zob. też. B. Olszewicz, *Polska kartografia wojskowa. Zarys historyczny*, Warszawa 1921, s. 59–60.

[6] G. Bonatowski, *Działalność Prof. Stanisława Pietkiewicza w zakresie badania dawnych map z obszaru Polski*, „Prace i Studia Geograficzne" 1995, t. 17, s. 65; zob. też E. Papińska, *Wpływ antropopresji na przemiany środowiska geograficznego województwa łódzkiego (w granicach z lat 1975–1998)*, „Acta Geographica Lodziensia" 2002, nr 81, s. 30.

[7] Mapa dostępna jest także w wersji cyfrowej w zakładce: Biblioteka Cyfrowa UŁ [http://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=12].

[8] Taki tytuł mapy Reymanna podaje *Centralny Katalog*…, poz. 103.

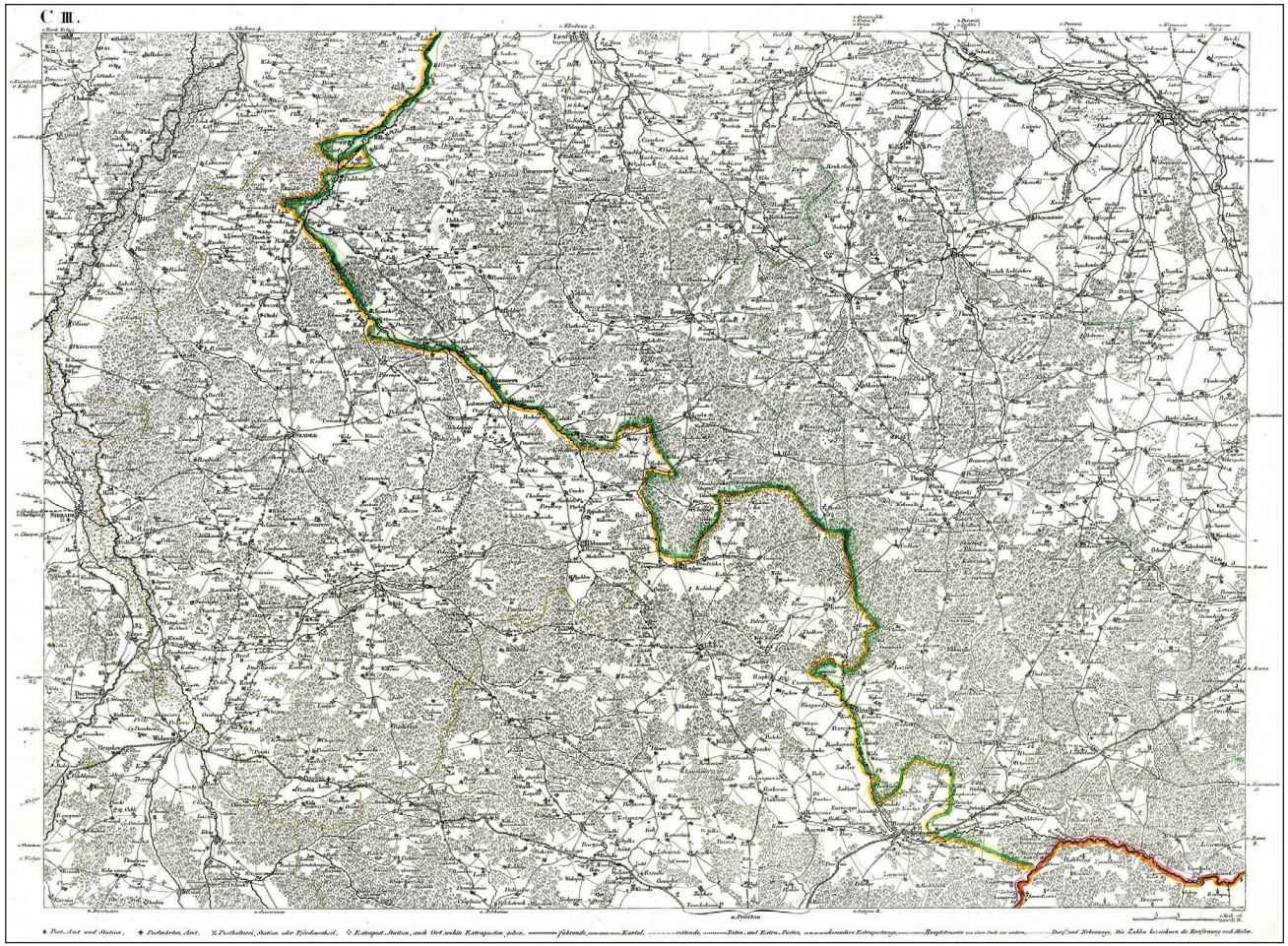

Ryc. 1. *Special Karte von Sudpreussen*, ark. C III, sygn. K 159. Foto: A., D. Bartnik

Została ona sporządzona w odwzorowaniu stożkowym prostym, a długość geograficzną mierzono od południka Ferro. Rzeźbę terenu przedstawiono metodą kreskową Lehmana. Od 1844 r. prawa do mapy zakupiła prywatna firma wydawnicza Karola Fleminga z Głogowa. Pod kierunkiem Friedricha Handkego znaczna część arkuszy została wówczas zaktualizowana, zwłaszcza w zakresie linii kolejowych i dróg bitych, bądź opracowana na nowo. Rozszerzono także zasięg mapy po Niemen i Bug na wschodzie oraz zmieniono jej tytuł na *Topographische Special-Karte von G. D. Reymann*[9]. W praktyce jednak używano najczęściej nazwy skróconej: *Reymannische Karte lub Reymann's Special-Karte.*

W 1874 r. prawa wydawnicze do mapy nabył pruski sztab generalny. Dalszym jej opracowaniem zajął się Oddział Kartograficzny Königlische-Preussische Landesaufnahme. Od tego czasu mapa nosiła nazwę: *Topographishe Special-Karte von Mittel-Europa.* W związku z poszerzeniem zasięgu mapy opracowano nowy skorowidz, zmieniając numerację arkuszy, np. dotychczasowy arkusz nr 116 Łódź otrzymał numer 314, arkusz 98 Łowicz – 285, arkusz 135A Opoczno – 345. Wydawanie *Topographishe Special-Karte von Mittel-Europa* zaprzestano dopiero na początku XX w., w wyniku decyzji niemieckiego sztabu generalnego, podjętej ze względu na przestarzałe podstawy kartograficzne. Mimo że mapę drukowano jednobarwnie, dzięki precyzyjnemu rysunkowi i graficznie wyważonym elementom, treść jest dobrze czytelna i estetyczna. Ponieważ była ona wykonywana przez 100 lat, na podstawie różnych materiałów, przy zmieniających się technikach pomiarów i reprodukcji, jej dokładność jest bardzo różna. Średni błąd położenia punktu waha się od ± 120 m do ± 570 m[10]. *Spezialkarte Reymanna* uznawana jest za największe dzieło kartograficzne XIX-wiecznej Europy.

Spośród 14 arkuszy *Topographische Special-Karte* pokrywających terytorium województwa łódzkiego w zasobie kartograficznym BUŁ znajduje się 9. Większość z nich to przedruki polskie z lat 20. XX w. Oryginalnymi wydaniami są arkusze: 285 Łowicz, 314 Łódź (*Topographische Special-Karte von Mittel-Europa*) (ryc. 2) oraz arkusz 135A Opoczno (*Reymann's Special-Karte*).

Kolejna mapa pruska *Karte von Ost-Preussen, Litthauen, West-Preussen und dem Netz-Distrikte* Fridricha Bernhardta Engelhardta w skali 1:325 000, ukazała się w 1819 r. w Berlinie nakładem Simona Schroppa. Obejmowała ona wówczas swym zasięgiem obszar Prus oraz znaczną część Królestwa Polskiego, w tym całe województwo płockie, augustowskie oraz fragmenty województw mazowieckiego i siedleckiego. Podstawą opracowania

[9] *Centralny Katalog...*, poz. 169.
[10] G. Bonatowski, *op. cit.*, s. 75.

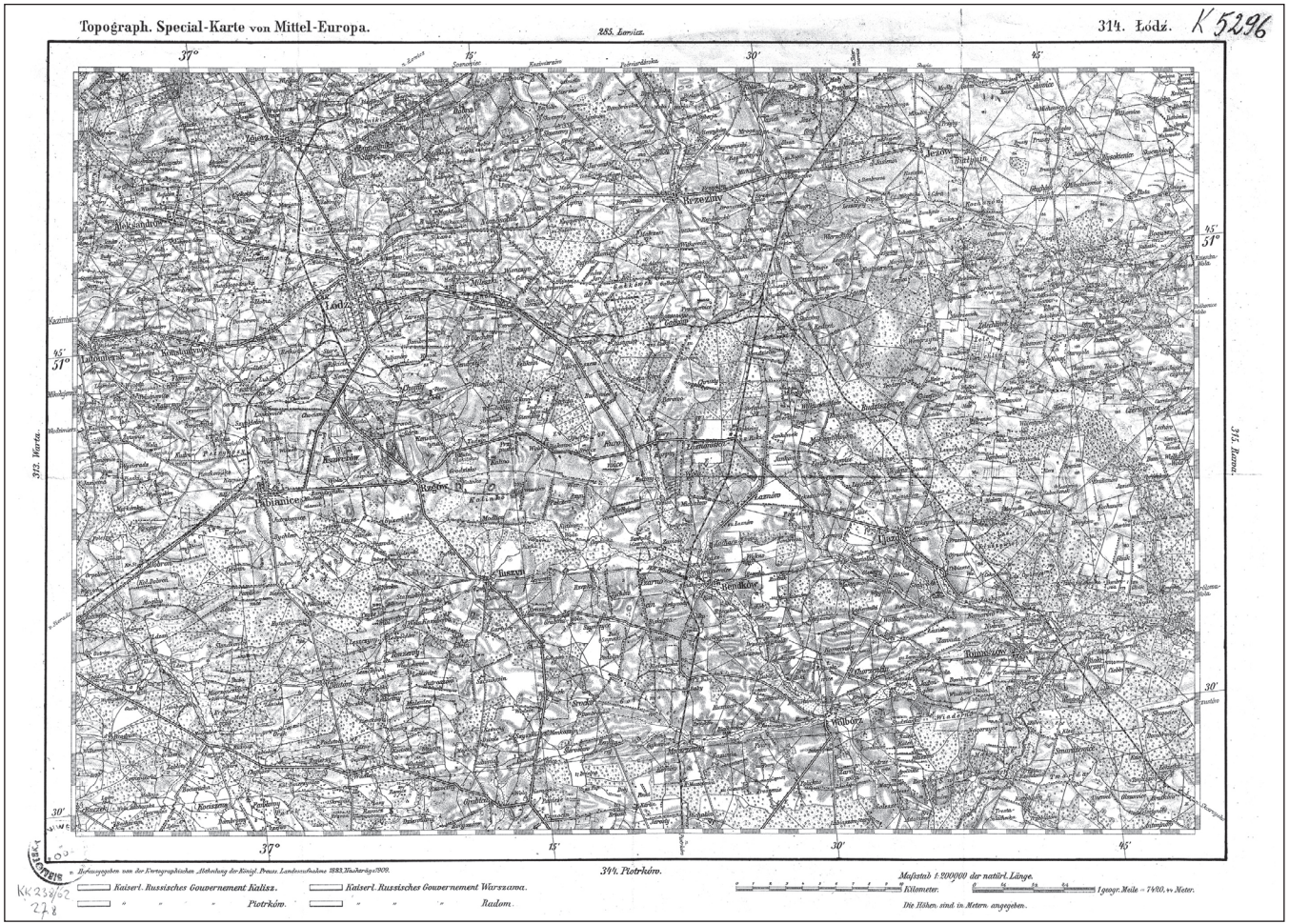

Ryc. 2. *Topographishe Special-Karte von Mittel-Europa*, ark. 314 Łódź, sygn. K 5296. Foto: A., D. Bartnik

mapy była *Karte von Ost-Preussen nebst preussisch Litthauen und West-Preussen nebst dem Netzdistrict* w skali 1:152 000, zwana mapą Schröttera-Engelhardta, którą wykonano w oparciu o pomiary triangulacyjne[11]. Drugie wydanie mapy w skali 1:325 000, rozszerzone do 23 arkuszy, ukazało się w 1835 r. i objęło swym zasięgiem całe Królestwo Polskie, północną Galicję z Lwowem, prawie cały Śląsk oraz północne Czechy. Mapa nosząca również tytuł: *Karte vom Preussischen Staate und dem angränzenden Ländern östlich von Berlin*, była wielokrotnie wznawiana, odbijana z tych samych, systematycznie uaktualnianych płyt aż do 1863 r.[12] Aktualizacji podlegała przede wszystkim sieć osadnicza, komunikacyjna i granice administracyjne, na większości arkuszy zaznaczone kolorem. Treść mapy jest bogata (zastosowano 57 znaków topograficznych) a zarazem czytelna. Rzeźbę terenu zaznaczono metodą kreskową[13].

Obszar województwa łódzkiego pokrywa 5 arkuszy mapy F.B. Engelhardta, spośród których aż 4 są w zbiorach kartograficznych BUŁ (ark. XI, XVI, XVII, XXI) (ryc. 3). Szczegółowa identyfikacja arkuszy mapy jest utrudniona ze względu na obcięte marginesy, na których zamieszczono m.in. nazwę wydawcy, numer arkusza i datę wydania. Prawdopodobnie jest to jedno z ostatnich wznowień mapy z lat 60. XIX w.

W drugiej połowie XIX w. nastąpiły zmiany w dziedzinie organizacji prac kartograficznych, na które miały wpływ przemiany polityczne i masowe operacje militarne. Wcześniej opracowaniem map, w szczególności zaś map topograficznych, zajmowały się osoby prywatne. Później, gdy okazało się, że prace te wymagają wielkich nakładów finansowych, przejęły je instytucje państwowe, głównie wojskowe[14].

Niemcy, podobnie jak inne kraje europejskie, wzorując się na organizacji Wojskowej Służby Geograficznej we Francji, przeprowadziły reorganizację swoich polowych oddziałów Służby Geograficznej, tworząc stacjonarne komórki Służby Wojskowo-Topograficznej, które od tej pory miały zajmować się opracowaniem map dla potrzeb wojska. Prace te nabrały szybkiego tempa po zjednoczeniu Niemiec w 1871 r. pod rządami kanclerza Bismarcka. Zatwierdzono wówczas plan przeprowadzenia triangulacji oraz wykonania zdjęcia terenowego całego obszaru Cesarstwa Niemieckiego. Zadanie to powierzono nowo powołanej instytucji pod nazwą Königlische-Preussische Landesaufnahme, która już ok. 1900 r. sporządziła

[11] *Centralny Katalog...*, poz. 65.

[12] L. Szaniawska, *Mapy Królestwa Polskiego wydane w latach 1815–1915 w zbiorach Biblioteki Narodowej: katalog*, „Studia i Materiały z Historii Kartografii" 1997, XVI, s. [15]–28.

[13] E. Ostrowska, J. Ostrowski, *Ziemie Królestwa Polskiego na mapach Fryderyka B. Engelhardta z lat 1812–1867*, [w:] *Z Dziejów Kartografii*, t. X, Warszawa 2000, s. 102.

[14] W. Grygorenko, *Polskie mapy topograficzne na tle kartografii europejskiej – zarys dziejów do końca XIX wieku*, [w:] *Z Dziejów Kartografii*, t. X, ..., s. 336.

Ryc. 3. *Karte von Ost-Preussen, Litthauen, West-Preussen* […], ark. XVI, sygn. K 20720. Foto: A., D. Bartnik

mapę podstawową w skali 1:25 000 – *Messtischblätter*, obejmującą także Wielkopolskę. Na jej podstawie została opracowana mapa w odwzorowaniu wielościennym Müfflinga w skali 1:100 000, zwana *Karte des Deutschen Reiches*, w skrócie KdDR[15].

Pierwsze podstawowe wydanie mapy, zwane A, zakończono w 1909 r. i opublikowano je w tonacji czarno-białej techniką miedziorytniczą. Od 1899 r. rozpoczęto druk mapy w kolorze. Wydawano także połączone arkusze mapy w skali 1:100 000, jako mapy specjalne. Łącznie opracowano 674 arkusze[16]. Najsłabszą stroną mapy jest niejednolity sposób przedstawienia rzeźby terenu. W wydaniu A zastosowano bowiem metodę kreskową, rezygnując z poziomic. Dopiero w kolejnych wydaniach mapy, początkowo tylko w górach, zastosowano poziomice jako element uzupełniający kreski. Główny nacisk położono na prawidłowe zaznaczenie sieci komunikacyjnej. Na mapie sygnaturami wyróżniono wiele obiektów o różnym przeznaczeniu, często umieszczając obok nich opis w postaci skrótu literowego, np. tartak – Sägewerk (S.W.), zamek – Schloss (Schl.), nadleśnictwo – Oberforstamt (O.F.). Zaznaczono także granice administracyjne, używając do tego linii przerywanej. *Karte des Deutschen Reiches* stanowi pierwsze jednolite dzieło kartografii topograficznej całego obszaru Niemiec i służy za przykład szczegółowości i różnorodności informacji, jakie może dawać mapa topograficzna[17]. Błąd położenia punktu na mapie Niemiec wynosi średnio ±200 m[18]. Na obszar Polski przypadają w całości lub częściowo 202 arkusze.

Terytorium współczesnego województwa łódzkiego obejmują zaledwie 4 arkusze mapy, z których 3 znajdują się w zbiorach BUŁ (ark. 376, 426, 427). Na większości z nich zamieszczono oprócz daty pierwszego wydania także datę druku[19]. Na szczególną uwagę zasługuje arkusz Wieluń–427 i Bolesławiec–426, które nie są jednolite pod względem rzeźby. Część arkusza jest oryginalnym zdjęciem mapy, gdzie zastosowano metodę kreskową, natomiast pozostały obszar przedstawiono za pomocą poziomic. Dokonano bowiem rekonstrukcji części arkusza z mapy rosyjskiej w skali 1:84 000 (dwuwiorstówki).

W okresie poprzedzającym wybuch I wojny światowej Niemcy, na potrzeby przyszłych operacji wojennych na terenach Rosji Zachodniej, przystąpiły do opracowania mapy w skali 1:100 000, zwanej *Karte des Westlichen*

[15] J. Pasławski, *Mapa topograficzna 1:100 000 Polski zachodniej i północnej, wydana w drugiej połowie XIX wieku,* cz. I, „Przegląd Geodezyjny" 1967, t. 39, z. 1, s. 7–13.

[16] Szczegółowe informacje dotyczące kolejnych wydań KdDR zob.: *Das Reischmat für Landesaufnahme und Seine Kartenwerke*. Berlin 1931; J. Pasławski, *op. cit*., cz. III, „Przegląd Geodezyjny" 1967, t. 39, z. 3, s. 109–111.

[17] Próba oceny dokładności mapy zob. J. Pasławski, *Mapa topograficzna*…, z. 3, s. 108.

[18] G. Bonatowski, *op. cit*., s. 84.

[19] Arkusze wyd. A dla terytorium województwa łódzkiego wykonano w latach 1886–1890, zob.: J. Pasławski, *op. cit*., z. 3, s. 110.

Russlands, w skrócie KdWR. Obejmowała ona swym zasięgiem Królestwo Polskie, część Litwy oraz ziemie zachodniej Białorusi i Ukrainy. Większość arkuszy przygotowano już w 1914 r., pracę tę kontynuowano do roku 1916 z częściowymi uzupełnieniami. Ogółem wydano ponad 300 arkuszy, z których 261 pokrywało tereny Polski. Podział na arkusze zastosowano taki sam, jak w przypadku *Karte des Dutschen Reiches*. Jako materiał źródłowy przy jej opracowaniu wykorzystano głównie mapy rosyjskie w skali 1:84 000 (trójwiorstówki) i 1:42 000 (dwuwiorstówki), stare mapy Reymanna w skali 1:200 000, powiększając je do skali 1:100 000 oraz mapy austriackie w skali 1:75 000, odpowiednio zmniejszone. Rysunek mapy był wskutek tego niejednolity. Arkusze wykonane na podkładzie map rosyjskich miały rysunek bardzo dokładny a rzeźbę ternu przedstawiano za pomocą warstwic. Arkusze wykonane na podstawie mapy Reymanna, ze względu na powiększenie oraz przedstawienie rzeźby terenu metodą kreskową, miały gruby rysunek i były mało czytelne[20]. Mapa Rosji Zachodniej była podstawowym materiałem kartograficznym, który posłużył państwom centralnym w działaniach operacyjnych w czasie I wojny światowej. Wywarła ona także duży wpływ na kartografię odrodzonej Polski.

Region łódzki pokrywa 31 arkuszy *Karte des Westlischen Russlands*, w tym ponad połowa – 23 arkusze, znajdują się w zasobie kartograficznym BUŁ (ryc. 4). Większość z nich to oryginalne wydania niemieckie z lat 1914–1916. Kilka arkuszy, ze względów praktycznych, zostało wydanych wspólnie (arkusze F–34–35–G–34–35). Nieliczne są kopiami Wojskowego Instytutu Geograficznego z lat 20. XX w. Były one rozpowszechniane przez lokalne księgarnie. Na arkuszu Pabianice (E 35) wydanym przez WIG podano informację, iż był on dostępny w księgarni S. Seipelta w Łodzi. Nie często takie informacje były umieszczane na mapach topograficznych, dlatego warto ją tu przytoczyć.

Kartografia topograficzna zaboru austriackiego ziem polskich, pomimo iż stanowił on odrębność administracyjną, była częścią planowych działań wojskowych monarchii. Dotychczasowe mapy okazały się mało dokładne, a opracowanie nowej, jednolitej i szczegółowej mapy topograficznej było konieczne nie tylko dla potrzeb wojska, lecz także w związku z rozwojem gospodarczym. W 1874 r. rozpoczęto opracowanie podstawowej mapy topograficznej w skali 1:25 000, tzw. *Militär Aufnahmssektionen* w odwzorowaniu wielościennym. Długość geograficzna liczona jest od południka początkowego Ferro[21]. Na podstawie mapy w skali 1:25 000 przystąpiono do sporządzenia tzw. mapy specjalnej, zwanej *Spezialkarte*

[20] J. Lewakowski, *Terenoznawstwo i kartografia wojskowa*, Warszawa–Kraków 1920, s. 111–113.

[21] Południk ten określany jako Ferro austriackie, oddalony był na zachód od południka Greeenwich o 17°38'46''.

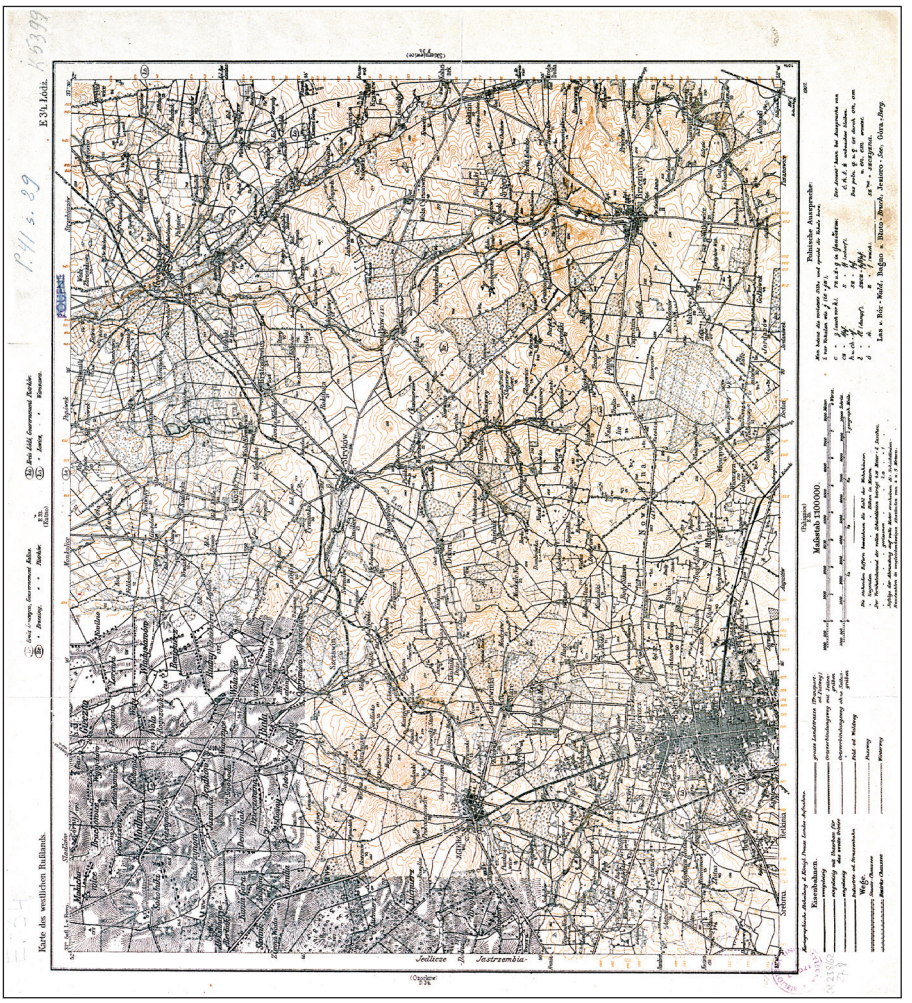

Ryc. 4. *Karte des Westlichen Russlands*, ark. E 34 Łódź, sygn. K 5399. Foto: A., D. Bartnik

der österreichisch-ungarischen Monarchie w skali 1:75 000. Ukończono ją w 1886 r., ale efekt prac nie był zadowalający, zawierała ona bowiem wiele błędów. W 1887 r., aby wyeliminować niedoskonałości, podjęto prace nad drugim, poprawionym wydaniem mapy specjalnej. Materiałem podstawowym dla tej edycji była prowadzona w latach 1886–1897 reambulacja oryginalnych sekcji zdjęcia, a następnie rewizja terenowa i nowe zdjęcie o podwyższonej precyzji[22].

Arkusze mapy specjalnej drugiego wydania drukowano podobnie jak pierwsze, tzn. w kolorze czarnym, stosując heliograwiurę z płyt miedzianych na oryginalnym papierze japońskim. Dzięki zastosowaniu wysokiej jakości papieru mapa wyróżniała się ostrością i czystością rysunku. Dla większych nakładów używano techniki litografii. Od 1897 r. zastosowano do druku mapy płyty aluminiowe. Wprowadzono również zmiany w rysunku, redukując częściowo opis i modyfikując sygnatury w celu lepszej przejrzystości[23]. W 1912 r., w wyniku zastosowania druku offsetowego, wydano pierwsze kolorowe arkusze Tatr Wysokich i Tarvisio. Od tej pory wiele arkuszy mapy specjalnej ukazało się w odbitkach kolorowych.

Największym mankamentem mapy jest sposób przedstawienia rzeźby. Na arkuszach pierwszego wydania przestawiono ją wyłącznie za pomocą metody kreskowej, w drugiej edycji uzupełniono małą liczbą poziomic, które często rysowano kameralnie na podstawie barometrycznie wyznaczonych wysokości. Z tego względu mapa specjalna, choć sporządzona w dużej skali (1:75 000), nie spełnia wymagań stawianych ówczesnym mapom topograficznym[24]. Średni błąd położenia punktu na mapie wynosi od ± 130 m do ± 320 m[25]. Pomimo niedoskonałości wynikających z niedokładności prezentacji rzeźby terenu, jest ona najdokładniejszą mapą dawnej Galicji.

Spezialkarte der österreichisch-ungarischen Monarchie obejmuje swym zasięgiem obszar całego regionu łódzkiego. Spośród 31 arkuszy tej mapy, zaledwie 12 znajduje się w zbiorach BUŁ. Większość z nich jest powiększeniem mapy Niemiec w skali 1:100 000, gdzie rzeźbę terenu przedstawiono za pomocą poziomic. Wyjątkiem są arkusze: 3164–Sochaczew, 3364–Tomaszów Mazowiecki (ryc. 5) i 3365–Nowe Miasto, na których rysunek rzeźby zaznaczono za pomocą metody kreskowej. Wszystkie arkusze,

[22] Więcej szczegółów o mapie specjalnej podaje A. Konias, *Kartografia topograficzna…*, s. 26–36.

[23] W pierwszym wydaniu mapy każdy arkusz miał podaną nad górną ramką nazwę główną i liczbę odnośnego pasa i kolumny, np. Zonne – 1, Colonne – XXI Radomsko. Zmian w oznaczeniu mapy dokonano w 1917 r.; nowe sygnatury były już liczbami czterocyfrowymi (arabskimi), pierwsze dwie cyfry oznaczały pas a następne kolumnę.

[24] B. Krassowski, *Polska kartografia wojskowa w latach 1918–1945*, Warszawa 1974, s. 97.

[25] G. Bonatowski, *op. cit*., s. 83.

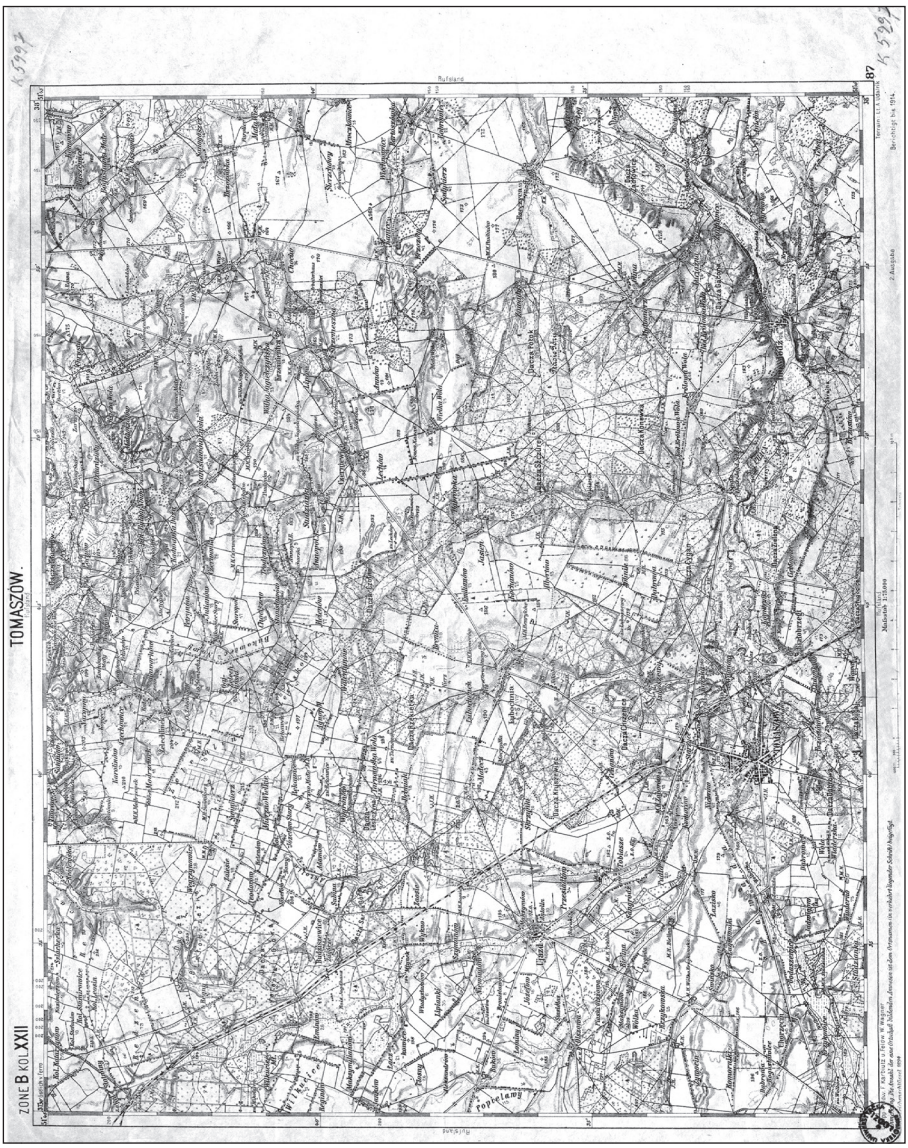

Ryc. 5. *Spezialkarte der österreichisch-ungarischen Monarchie*, ark. 3364 (B XXII) Tomaszów, sygn. K 5997. Foto: A., D. Bartnik

z wyjątkiem wspomnianego wcześniej arkusza nr 3164–Sochaczew (1887), wydano w pierwszej połowie drugiego 10. XX w. W zbiorach kartograficznych BUŁ brak arkuszy pokrywających zachodnie rejony województwa. Najdotkliwiej odczuwany jest brak arkuszy: 3262, 3263 i 3362, na których znajduje się miasto Łódź – stolica regionu.

Cennym materiałem kartograficznym jest także austriacka mapa generalna w skali 1:200 000 (*Generalkarte von Mitteleuropa*), *obejmująca prawie całość ziem polskich.* Redakcyjne prace przygotowawcze nad mapą rozpoczęto w Wojskowym Instytucie Geograficznym w Wiedniu w 1879 r. Pierwsze arkusze mapy wydano w roku 1889. Cała mapa miała składać się z 282 kolorowych arkuszy, z których do 1905 r. wydano 266[26].

Mapę Generalną w skali 1:200 000 wykonano w odwzorowaniu wielościennym. Obejmuje ona osiem arkuszy mapy specjalnej w skali 1:75 000 i ma kształt, wydłużonego w kierunku południkowym, symetrycznego trapezu. Podstawą opracowania *Generalkarte von Mitteleuropa* na obszarze cesarstwa były mapy wykonane na podstawie zdjęć: „Józefińskiego" i „Franciszkowskiego"[27]. Dla pozostałych obszarów, nie należących do Austro-Węgier, podstawę opracowania stanowiły najnowsze dostępne wówczas mapy, jak: *Karte des Deutschen Reiches 1:1:100 000, Wojenno-topografičeskaâ karta evropejskoj Rosii 1:126 000, Topographische Karte der Schweiz 1:100 000* i inne.

Treść mapy jest bogata a zarazem czytelna i estetyczna. Rzeźbę terenu przedstawiono zmodyfikowaną metodą Lehmana. Rysunek rzeźby uzupełniają punkty wysokościowe. Przez wiele lat mapa ta uznawana była za najlepszą średnioskalową mapę Europy Środkowej. Błąd położenia punktu na mapie generalnej jest niewielki i wynosi od ±133 m do ±306 m; z całą pewnością mogła służyć celom wojskowym i administracyjnym[28]. Terytorium województwa łódzkiego obejmuje 6 arkuszy *Generalkarte von Mitteleuropa* i wszystkie one znajdują się w zbiorach BUŁ (ryc. 6).

W pierwszej połowie XIX w. polska kartografia miała znaczne osiągnięcia. Było to dużą zasługą kartografów wojskowych, zorganizowanych od 1815 r. na wzór armii rosyjskiej w Kwatermistrzostwie Sztabu Generalnego, którzy przejęli dobre tradycje kartografii francuskiej. W 1822 r. rozpoczęto zdjęcie terenowe kraju w skali 1:42 000 (dwuwiorstówka) oraz przeprowadzono rzadką sieć triangulacyjną. Na ich bazie powstała pierwsza szczegółowa mapa ziem polskich, zwana *Topograficzną Kartą Królestwa Polskiego* w skali 1:126 000. Za osie współrzędnych siatki kartograficznej

[26] A. Konias, *XIX-wieczne mapy Ziem Polskich w Zbiorach Kartograficznych Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego*, [w:] *Z Dziejów Kartografii*, t. XII, ... s. 210.

[27] Szczegółową analizę tych map wraz z określeniem ich dokładności przeprowadził A. Konias, *Kartografia…*, s. 120–191.

[28] G. Bonatowski, *op. cit.*, 73, 83.

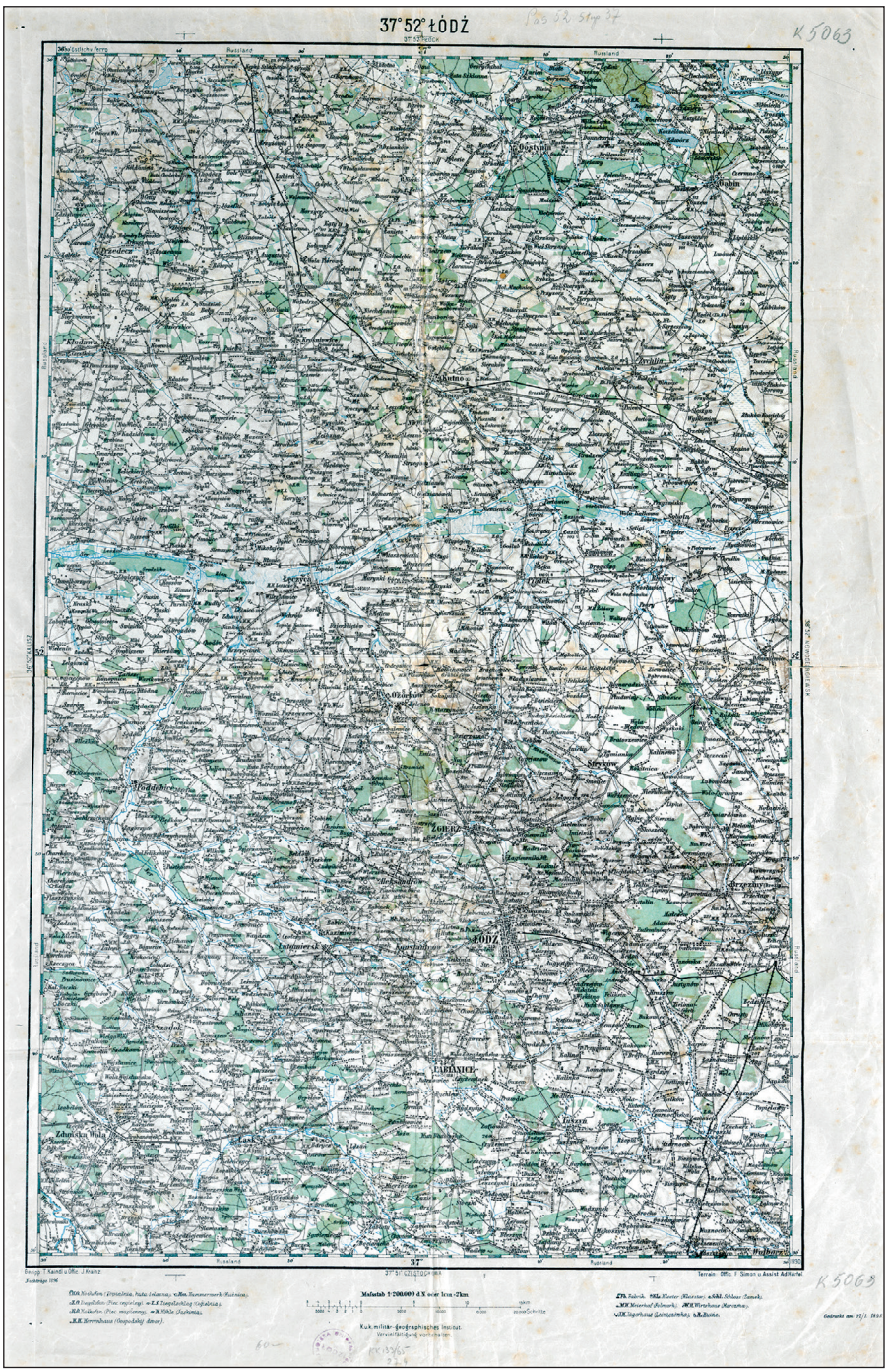

Ryc. 6. *Generalkarte von Mitteleuropa*, ark. 37–52 Łódź, sygn. 5063. Foto: A., D. Bartnik

przyjęto południk przechodzący przez Warszawę[29] i równoleżnik 52° szerokości geograficznej północnej. Przy pomocy linii prostych równoległych i prostopadłych do południka zerowego podzielono obszar królestwa Polskiego na prostokąty, uzyskując 59 arkuszy mapy[30].

Do wybuchu powstania listopadowego wydano 27 sekcji zdjęcia, a 8 kolejnych było rozpoczętych. Po 1831 r. prace nad mapą przejął rosyjski korpus topografów pod kierunkiem gen Karola Richtera. Opracowanie pozostałych arkuszy trwało 7 lat. Mapa kwatermistrzostwa ukazała się w 1843 r. Tytuł dzieła podano w 3 językach: rosyjskim, polskim oraz francuskim, podobnie jak legendę. Poszczególne sekcje, opisane wyłącznie po polsku, były rytowane w miedzi przez Karola Fryderyka Mintera i wydawane w Warszawie.

W stosunku do skali, *Topograficzna Karta Królestwa Polskiego* jest bardzo bogata pod względem treści, a dzięki delikatnemu rysunkowi, dokładna, przejrzysta i czytelna. Najsłabiej opracowanym elementem mapy jest rzeźba terenu, którą przedstawiono za pomocą metody kreskowej Lehmanna. Średni błąd położenia punktu na mapie Kwatermistrzostwa wynosi ±750 m i jest znacznie większy od rosyjskiej „trzywiorstówki"[31]. *Topograficzna Karta Królestwa Polskiego*, pomimo iż nie jest w pełni dziełem rąk polskich, stanowi pomnik polskiej kartografii wojskowej. Początkowo była ona tajna i pilnie strzeżona przez Rosjan. Odtajniono ją dopiero w 1857 r. i dopuszczono do druku. W Bibliotece UŁ Topograficzna Karta Królestwa Polskiego znajduje się w postaci reprodukcji, którą wykonała Biblioteka Narodowa w 1978 r. Obszar województwa łódzkiego pokrywa w całości lub częściowo 14 arkuszy tej mapy (ryc. 7).

Działalność kartograficzna Rosji na terenie ziem polskich miała szczególne znaczenie z uwagi na jej związek z kartografią wojskową Królestwa Polskiego. Od 1896 r. prace topograficzno-kartograficzne przejęło od Kwatermistrzostwa „Depo Kart". Instytucja ta przeprowadzała także pomiary i szkoliła kadry. Dla obszaru Królestwa Kongresowego Rosjanie, pod kierunkiem Karola Tennera, wykonali triangulację w latach 1845–1889, a w okresie późniejszym zdjęcie terenowe w skali 1:42 000. Posłużyło ono do opracowania mapy topograficznej, zwanej „trójwiorstówką" w skali 1:126 000. Rosjanie przy jej wykreślaniu wzorowali się na *Topograficznej Karcie Królestwa Polskiego* i francuskiej mapie *Carte de l'Etat Major* w skali 1:80 000[32]. Mapa ta stanowiła kontynuację na zachód nowej wojskowej to-

[29] Południk ten jest oddalony o 38°50'na wschód od Ferro.

[30] W. Grygorenko, *op. cit*., s. 33–35; B. Krassowski, *Topograficzna Karta Królestwa Polskiego*, „Zabytki Polskiej Kartografii" 1978, z. 1.

[31] S. Pietkiewicz, *Analiza dokładności map z XVII, XVIII, XIX wieku, obejmujących Polskę w dawnych granicach*, „Prace i Studia Geograficzne" 1995, t. 17, s. 107.

[32] B. Olszewicz, *op. cit*., s. 173; zob. też G. Bonatowski, *op. cit*., s. 69.

Ryc. 7. *Topograficzna Karta Królestwa Polskiego*, Kol. II Sek. IV, sygn. K 6025. Foto: A., D. Bartnik

pograficznej mapy Rosji *(Voenno-topografičeskaâ karta evropejskoj Rosii)*. Wybuch powstania styczniowego w 1863 r. spowodował wstrzymanie prac nad mapą na 2 lata.

W 1870 r. na znacznej części obszaru Królestwa Kongresowego przeprowadzono rekonesans topograficzny, którego celem było naniesienie zmian, jakie zaszły od czasu wykonania zdjęć. Aktualizacja mapy dotyczyła przede wszystkim granic administracyjnych[33] i klasyfikacji miejscowości, w związku ze zmianą statusu kilkuset miast na osady wiejskie. Obszar Królestwa Polskiego został objęty 53 arkuszami „trójwiorstówki". Pierwotnie mapa miała być wydana w języku polskim, ale po powstaniu styczniowym władze rosyjskie odstąpiły od tego projektu i gotowe płyty zastąpiono nowymi z nomenklaturą rosyjską[34]. Opracowanie mapy zakończono w 1875 roku, a jej wydanie nastąpiło dwa lata później. Mapa obejmująca Królestwo Kongresowe nosiła nazwę Wojskowo-topograficzna mapa warszawskiego okręgu wojskowego (*Voenno-topograficzeskajaâ karta varšavskogo voennogo okruga*). „Trójwiorstówka" została odbita w kolorze czarnym. Rzeźbę terenu przedstawiono kreskami według skali Lehmana, z bardzo rzadko naniesionymi punktami wysokościowymi. Średni błąd położenia punktu na mapie jest niewielki i wynosi od ±100 m do ±200 m[35]. Niestety treść mapy jest słabo czytelna z powodu złej jakości odbitek, które były sporządzone na podstawie pospiesznie wykonanych płyt.

Spośród 11 arkuszy pokrywających obszar województwa łódzkiego, 7 znajduje się w zbiorach BUŁ (ryc. 8). Na marginesach wszystkich arkuszy, będących w posiadaniu Sekcji Kartografii, zamieszczono nazwy guberni i daty rekonesansu topograficznego na obszarze regionu łódzkiego (1872–1874), który był podstawą kolejnej edycji mapy. Ze względu na częściowo obcięte marginesy, tylko niektóre arkusze zawierają informacje o dacie druku (1909 lub 1914).

Wiek XIX ze względu na prowadzone wojny i zmiany terytorialne, stanowił okres szczególnego nasilenia w Europie prac topograficznych. Potrzeby armii stały się podstawą prac geografów, kartografów i inżynie-

[33] Zmiany administracyjne nastąpiły pod koniec 1866 r. Zamiast województw wprowadzono gubernie, których liczbę zwiększono dwukrotnie w stosunku do stanu z 1845 r. Ziemie dzisiejszego województwa łódzkiego znalazły się wówczas w granicach guberni kaliskiej, piotrkowskiej, warszawskiej i radomskiej; zob. *Mapa Królestwa Polskiego pod względem jeograficznym, administracyjnym, duchowym, naukowym, sadowym i przemysłowym ułożona na zasadzie źródeł urzędowych przez M. Nipanicza i poprawiona na 1870 r.: 1:504 000*. [Warszawa] 1870; J. Dylik, *op. cit.*, s. 131–132.

[34] *Centralny katalog*…, poz. 170; zob. też B. Olszewicz, *op. cit.*, s. 187–188.

[35] G. Bonatowski, *op. cit.*, s. 83.

Ryc. 8. *Voenno-topograficzeskajaâ karta varšavskogo voennogo okruga*, ark. XVIII C, sygn. K 843. Foto: A., D. Bartnik

rów wojskowych, których zadaniem były pomiary terenu i przygotowanie dokładnych map. Bez wiedzy o obszarze działań i znajomości mapy trudno było prowadzić walkę zbrojną w terenie. Dlatego też zaopatrzenie armii w dokładne mapy wraz z uzupełnieniem tych danych o syntezę dotyczącą stosunków politycznych, ekonomicznych i demograficznych, stało się niezbędnym elementem prowadzenia wojny[36].

Obecnie, XIX-wieczna kartografia szczegółowa ziem polskich, przechowywana w zbiorach Biblioteki UŁ jest podstawowym źródłem informacji w badaniach regionalnych i stanowi niewątpliwie część dziedzictwa narodowego. Odgrywa ważną rolę nie tylko w studiach historycznych, lecz znajduje także bardzo wielu użytkowników, przede wszystkim wśród osób zajmujących się badaniami zmian środowiska przyrodniczego, infrastruktury społecznej i technicznej.

Bibliografia

Aksamitowski A., Augustyniak J., *Obszar Królestwa Polskiego w wybranych studiach wojskowo-geograficznych*, [w:] *Z Dziejów Kartografii*, t. X, Warszawa 2000.

Bonatowski G., *Działalność Prof. Stanisława Pietkiewicza w zakresie badania dawnych map z obszaru Polski*, „Prace i Studia Geograficzne" 1995, t. 17.

Centralny katalog zbiorów kartograficznych w Polsce, z. 5: *Wieloarkuszowe mapy topograficzne ziem polskich 1576–1870*, cz. 1: *Tekst*, oprac. T. Paćko, W. Trzebiński, Wrocław 1983.

Chwalba A., *Historia powszechna: wiek XIX*, Warszawa 2008.

Dylik J., *Województwo ze stolicą bez antenatów*, Łódź 1971.

Dzikiewicz B., *Topografia*, Warszawa 1960.

Grygorenko W., *Redakcja i opracowanie map ogólnogeograficznych*, Warszawa 1970.

Kizwalter T., *Historia powszechna: wiek XIX*, Warszawa 2007.

Konias A., *XIX-wieczne mapy Ziem Polskich w Zbiorach Kartograficznych Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego*, [w:] Z *dziejów kartografii*, t. XII, Warszawa 2000.

Konias A., *Kartografia topograficzna Śląska Cieszyńskiego i zaboru austriackiego od połowy XVIII wieku do początku XX wieku*, Katowice 2000.

Krassowski B., *Polska kartografia wojskowa w latach 1918–1945*, Warszawa 1974.

Krassowski B., *Topograficzna Karta Królestwa Polskiego (1822–1843)*, Warszawa 1978.

Lewakowski J., *Terenoznawstwo i kartografia wojskowa*, Warszawa 1920.

Olszewicz B., *Polska kartografia wojskowa. Zarys historyczny*, Warszawa 1921.

Ostrowska E., Ostrowski J., *Ziemie Królestwa Polskiego na mapach Fryderyka B. Engelhardta z lat 1812–1867*, [w:] *Z Dziejów Kartografii*, t. X, Warszawa 2000.

Papińska E., *Wpływ antropopresji na przemiany środowiska geograficznego województwa łódzkiego (w granicach z lat 1975–1998)*, „Acta Geographica Lodziensia" 2002, nr 81.

[36] Szerzej o znaczeniu map do celów wojskowych w XIX w. zob. A. Aksamitowski, J. Augustyniak, *Obszar Królestwa Polskiego w wybranych studiach wojskowo-geograficznych*, [w:] *Z Dziejów Kartografii*, t. X. ... s. [113].

Pasławski J., *Mapa topograficzna 1:100 000 Polski zachodniej i północnej, wydana w drugiej połowie XIX wieku*, „Przegląd Geodezyjny" 1967, t. 39.
Pietkiewicz S., *Analiza dokładności map z XVII, XVIII, XIX wieku, obejmujących Polskę w dawnych granicach*, „Prace i Studia Geograficzne" 1995, t. 17.
Das Reischmat für Landesaufnahme und Seine Kartenwerke, Berlin 1931.
Szaniawska L., *Mapy Królestwa Polskiego wydane w latach 1815–1915 w zbiorach Biblioteki Narodowej. Katalog*, „Studia i Materiały z Historii Kartografii" 1997, XVI.
Tooley R. V., *Tooley's dictionary of mapmakers*, New York 1979.

Radosław Michalski[*]

Plakat i film – polska szkoła plakatu w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

Abstract: Poster and Film – The Polish School of Poster in the Collections of the Library of Łódź University

The article presents the collection of posters located in The Special Collection Department in the Library of Łódź University. This collection mainly includes the film posters, but also the theatre, the social, the sports and the circus ones. Some posters were the mainstream of The Polish School of Posters – the phenomenon that influenced post-war fine arts in our country. Their authors were affiliated with the young generation of artists longing to find their own place in new reality. Here, the names of Henryk Tomaszewski, Eryk Lipiński, Tadeusz Trepkowski, and Józef Mroszczak should be mentioned.

The Library collection of film posters consists of 2000 items. The article mainly focuses on those that were the mainstream of The Polish School of Poster.

Wyobraźmy sobie scenę filmową, w której młody mężczyzna stojąc na podeście w auli Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego wypowiada następujące słowa: „Salmosalar! Niezwykle rzadki łosoś ma przedziwne obyczaje. Raz na rok wszystkie te ryby płyną do jednego i tego samego miejsca gdzie spotykają się tak jakby były umówione. Na randkę albo na noc poślubną, ale ten romantyzm je zgubi". Tą osobą jest Jerzy Skolimowski, a to jedna ze scen z jego pierwszego filmu pt. *Rysopis*, z 1963 r.[1] 49 lat później po wyglądzie dawnej auli nie ma już śladu, ale w tym samym miejscu aktorka Anna Grycewicz przegląda akta sprawy kryminalnej w jednej ze scen serialu *Paradoks*. Zamiast krzeseł i niewielkiego podestu stoją metalowe regały. Obecnie znajduje się tutaj Sekcja Dokumentów Życia Społecznego, która w serialu jest przedstawiona jako archiwum policyjne, a w rzeczywistości gromadzi materiały będące świadectwem życia publicznego.

[*] Mgr Radosław Michalski, Oddział Zbiorów Specjalnych BUŁ.

[1] W 1963 r. budynek Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego pełnił rolę planu zdjęciowego do filmu *Rysopis* w reżyserii Jerzego Skolimowskiego.

„To jest właśnie magia filmu" stwierdza Grzegorz Zgliński po zakończeniu ostatniego ujęcia. Jest on wprost oczarowany mrocznym i chłodnym pomieszczeniem Biblioteki UŁ. Prawie północ. Za chwilę zgasną światła i Sekcja Dokumentów Życia Społecznego ponownie powróci do swojej pierwotnej roli gromadzenia druków ulotnych[2]. Filmowy duch jednak w niej pozostanie, metalowe regały kryją bowiem w sobie zbiór polskich plakatów filmowych, które stały się fundamentem rodzącej się zaraz po wojnie polskiej szkoły plakatu.

Kolekcja plakatów filmowych Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego liczy ponad 2 tys. jednostek. Ich autorami są wyłącznie polscy artyści przedstawiający kino polskie i zagraniczne[3]. Wśród tego zbioru można wyodrębnić grupę plakatów, które wpisują się w okres tzw. „polskiej szkoły plakatu".

Termin „polska szkoła plakatu" obecnie używany jest powszechnie. Trudno jednak określić dokładne ramy chronologiczne tego zjawiska. Równie trudno podać jego dokładną definicję[4]. Z pewnością wpływ na jego upowszechnienie miał rozwijający się w latach pięćdziesiątych kierunek w polskim kinie określany jako „polska szkoła filmowa". Przypuszcza się, że po raz pierwszy użył tego określenia Jan Lenica na łamach szwajcarskiego czasopisma „Graphis" w numerze 88 z 1960 r.[5] Znany krytyk i historyk sztuki Zdzisław Schubert zjawisko tzw. polskiej szkoły plakatu podzielił na trzy etapy. Pierwszy z nich to okres pierwszej połowy lat pięćdziesiątych. Drugi wiązał się z czasem odwilży politycznej w Polsce po roku 1956. Okresem schyłkowym była pierwsza połowa lat sześćdziesiątych[6].

Plakat zaraz po wojnie znalazł się w centrum uwagi ówczesnej władzy, która widziała w nim doskonałe narzędzie do agitacji i propagowania ustroju socjalistycznego. W porównaniu ze stanem sprzed II wojny światowej miejsce prywatnych pracowni i agencji reklamowych zajął scentralizowany system kilku branż reprezentujący politykę państwa obejmujący m.in. WAG (Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne) i CWF (Centrala Wy-

[2] W 2012 r. pomieszczenia Zbiorów Specjalnych służyły jako plan zdjęciowy do serialu *Paradoks* w reżyserii Grzegorza Zglińskiego. Opisywane fakty pochodzą z relacji pracowników uczestniczących w produkcji serialu.

[3] Oprócz plakatu filmowego w zbiorach Dokumentów Życia Społecznego znajdują się także kolekcje plakatu teatralnego, społecznego, sportowego, cyrkowego i tzw. plakatu łódzkiego, stojącego w silnej opozycji wobec malarskich tendencji polskiej szkoły plakatu.

[4] Termin polska szkoła plakatu pisano zawsze małymi literami bardzo często z poprzedzającym ją zwrotem „tak zwana" co wskazywało na jego umowność, zob. *Plakat musi śpiewać*, red. Z. Schubert, Poznań 2012, s. 96.

[5] S. Giżka, *Polska szkoła plakatu*, [dostęp: 12.12.2013], http://culture.pl/pl/artykul/polska-szkola-plakatu.

[6] *Plakat musi...*, s. 101.

najmu Filmu). Radykalnie zmieniła się rola autora, który stał się wykonawcą jedynego w kraju zleceniodawcy, jakim była nowa władza.

W nowej rzeczywistości politycznej rodził się plakat filmowy, różniący się znacznie od przedwojennego reklamowego afisza, tworząc wyjątkowy polski styl[7]. Pierwsze niekomercyjne plakaty filmowe powstawały w Łodzi, poza ramami Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Znaczącą rolę w ich tworzeniu odegrali dwaj adepci warszawskiej uczelni: Henryk Tomaszewski i Eryk Lipiński oraz niezwiązany z tą uczelnią Tadeusz Trepkowski – w dużej mierze samouk. W 1946 r. zastępca kierownika działu reklamy Filmu Polskiego w Łodzi, Hanna Tomaszewska zwróciła się z prośbą do E. Lipińskiego i H. Tomaszewskiego o projektowanie plakatów filmowych. Początkowo obaj panowie odmówili. Wiązało się to ze starym przedwojennym myśleniem, które traktowało tę dziedzinę plakatu jako rzecz błahą, drugiej kategorii, niezwiązaną z szeroko pojętą sztuką. Artyści jednak szybko zmienili zdanie. Dostrzegli oni bowiem w tworzeniu plakatu filmowego możliwość niezależnego przedstawiania własnych wizji artystycznych, opartych na własnej interpretacji filmu, i nie podporządkowanych komercyjnemu wydawcy. Oczywiście, budziło to sprzeciw zawodowych filmowców i reżyserów, przyzwyczajonych do form tradycyjnych, zwykle z wypełniającymi ramy plakatu wizerunkami twarzy lub postaciami aktorów. Jednak pomysł na nową koncepcję plakatu filmowego wygrał[8]. Cechowały go nowe rozwiązania graficzne i typograficzne, polegające na zintegrowaniu warstwy obrazowej i tekstowej. Od poziomu informacyjnego ważniejsza stała się interpretacja i odautorski komentarz. Co prawda plakat stał się przekazem wymagającym większego zaangażowania ze strony odbiorcy, ale zarazem dostarczał większych doznań estetycznych i intelektualnych, porównywalnych do odbioru dzieł sztuki[9].

Jan Lenica pisał: „Forma nowego polskiego plakatu filmowego odbiega znacznie od komercyjnego afisza, który niewybrednymi środkami apelował do tanich i niskich gustów. Zerwała ona całkowicie ze stylem «sentymentalnym» i «rewolwerowym», stwarzając od razu w pierwszych próbach nowy polski styl nową poetykę plakatu filmowego”[10]. Styl ten charakteryzował się przede wszystkim skrótem plastycznym oddającym

[7] F. Zieliński, *Społeczne i polityczne ramy plakatu PRL*, [w:] *100 lat polskiej sztuki plakatu*, red. K. Dydo, Kraków 1993, s. 40.

[8] *Mistrzowie plakatu i ich uczniowie*, koncepcja, wybór prac i teksty Z. Shubert, Warszawa 2008, s. 31.

[9] K. Matul, *Wykonawca–Twórca–Artysta. Model Autorski w Plakacie filmowym i filmie 1946–1968*, [w:] *Plakaty w zbiorach muzeum plakatu w Wilanowie*, red. M. Kurpik i D. Parczewska, Warszawa, s. 56.

[10] *Polski Plakat Filmowy*, oprac. Tadeusz Kowalski, Warszawa 1957, s. 3.

treść i klimat filmu. Widać to bardzo wyraźnie w pracach Tadeusza Trepkowskiego, o którym J. Lenica pisał na łamach „Przeglądu Artystycznego" tak: „Chłodny i dystyngowany, przemawia do intelektu ciekawą metaforą, statystycznie monumentalnym obrazem"[11]. I tak np. w pracy do filmu *Ostatni Etap* (1948 r.) ukazany jest złamany goździk na tle obozowego pasiaka.

Film coraz częściej stawał się ulubionym tematem polskich grafików, a polski powojenny plakat filmowy bardzo szybko zdobył uznanie w kraju i zagranicą. Charakteryzowała go przede wszystkim tendencja malarska, w której można było odnaleźć wpływy neorealizmu włoskiego, grafiki meksykańskiej, ale także rodzimej sztuki ludowej[12]. Jego wysoki poziom artystyczny został doceniony m.in. na Międzynarodowej Wystawie Plakatu Filmowego w Wiedniu w 1948 r., na której Henryk Tomaszewski zdobył aż pięć złotych medali[13]. Plakat filmowy stał się graficzną interpretacją dzieła filmowego, w którym dominowała ekspresja, groteska, liryka, dramatyzm. Jako przykład może posłużyć plakat H. Tomaszewskiego *Piątka z ulicy Barskiej* (1953), na którym autor w ekspresyjny sposób przedstawia mężczyznę, chwytającego za szyję krzycząca kobietę. Trzeba podkreślić, iż H. Tomaszewskiego intrygowała sama technika filmowa, będąca często źródłem inspiracji graficznej.

W związku z tym, że plakat filmowy nie mieścił się w kręgu zainteresowania władzy tak bardzo jak plakat polityczny, przyciągał wielu młodych studentów nie tylko po studiach malarskich, ale i architektonicznych[14]. Zresztą taką możliwość dawała im działająca w ramach głównego dystrybutora filmów CWF specjalna komisja, czuwająca nad poziomem artystycznym wydawanych plakatów. W skład pierwszego gremium wchodzili: Henryk Tomaszewski, Józef Mroszczak, Wojciech Fangor i Eryk Lipiński. Komisja zlecała prace nie tylko grafikom o ugruntowanej pozycji, ale także młodym artystom, co rodziło wyjątkową, zdrową rywalizację prac uczniów z pracami profesorów[15].

Autorzy plakatów starali się unikać socrealistycznej „nowomowy". W plakatach do filmów zagranicznych nie było miejsca na przesłanie propagandowe, ale i plakaty reklamujące filmy polskie nie miały charakteru stricte agitacyjnego. Jak pisze Katarzyna Matul: „Socrealistyczny model sztuki był realizowany bardziej poprzez konwencjonalizacje, ujednoli-

[11] J. Lenica, *Sztuka dzisiejszych czasów*, „Przegląd artystyczny" 1952, nr 5, s. 41.

[12] *Mistrzowie plakatu...*, s. 55.

[13] A. Kowalska, *Syn Henryka Tomaszewskiego o ojcu i wystawie w Zachęcie*, [dostęp: 08.09.2014], http://wyborcza.pl/1,75475,15634045,Syn_Henryka_Tomaszewskiego_o_ojcu_i_wystawie_w_Zachecie.html.

[14] *Plakat musi…*, s. 99.

[15] *Mistrzowie plakatu…*, s. 56.

cenie motywów i wymowy"[16]. Plakat był oparty, podobnie jak w latach 20. i 30., na przedstawieniu postaci ludzkiej z tą jednak różnicą, że twarze aktorów zostały zastąpione sylwetkami ludzi walczącymi o wolność dla proletariuszy i chłopów. W Zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego odnajdujemy dwa plakaty, które potwierdzają tę tezę: *Autobus odjeżdża 6:20* (1954) Aleksandra Kobzdeja i *Ulica* (1956) Józefa Mroszczaka.

Wraz z odwilżą polityczną w 1956 r. plakat filmowy zaczął zyskiwać coraz większą autonomię uwalniając się spod skrzydeł socrealizmu, czerpiąc inspirację zarówno z twórczości klasyków nowoczesności (np. Picasso, Chagall), jak i z ówczesnych nurtów sztuki abstrakcyjnej: ekspresjonizmu i surrealizmu[17]. Florian Zieliński mówi nawet o tzw. podwójnym wyzwoleniu, w którym autor-plakacista, uwolniony wcześniej od presji wolnego rynku i prywatnego producenta, teraz wyzwala się jeszcze spod kontroli państwa[18]. Bardzo dobrym przykładem walki z socrealizmem, w sztuce plakatu, był często formalny i estetyczny infantylizm[19]. W zbiorach Biblioteki odnajdziemy kilkanaście takich prac. Na szczególną uwagę z pewnością zasługują dwie z nich: *Wszystko dla Pań* (1962) autorstwa Jana Młodożeńca i *Posądzenie* (1959) Franciszka Starowieyskiego.

Druga połowa lat 50. przyniosła prawdziwy boom w tworzeniu plakatów filmowych. Nadal znaczącą rolę odgrywał plakat malarski, w którym widoczne były ślady pędzla, kresek i gry cieni. Cechy warsztatu malarskiego odnajdziemy m.in. w pracach Jana Lenicy, który uważał się za niezależnego twórcę przedstawiającego własną wizję świata z ironiczną i dowcipną postawą[20]. Biblioteka posiada jedynie osiem jego prac, w tym cztery niezwykle cenne: *Niebieski Ptak* (1955 r.), *Ziemia* (1956 r.), *Opowieści o Leninie* (1957 r.), *Oko za oko* (1958 r.). Malarskość widoczna jest także w plakatach Józefa Mroszczaka, który często operował swobodną plamą. Zachowywał jednak przy tym równowagę między warstwą informacyjną i plastyczną[21]. Jego plakaty były spokojne, przesycone ciepłym klimatem. Widać to chociażby w pracy do filmu *Młodzi przyjaciele* (1958). Ekspresja malarska dominuje również w twórczości Jana Młodożeńca, któremu była bardzo bliska twórczość tak wielkich malarzy jak Pablo Picasoo, Paul Klee czy Fernard Leger. Jego prace tkwiły mocno w polskiej kulturze zwłaszcza w folklorze. Posługiwał się on zazwyczaj prostymi środkami

[16] K. Matul, *op. cit.*, s. 57.

[17] *Mistrzowie plakatu…*, s. 57.

[18] F. Zieliński, *op. cit.*, s. 41.

[19] *Ach! plakat filmowy*, koncepcja, tekst, oprac. Dorota Folga-Januszewska, Olszanica 2009, s. 62.

[20] *Plakat musi...*, s. 105.

[21] E. Gorządek, *Józef Mroszczak*, [dostęp: 12.12.2013], http://culture.pl/pl/tworca/jozef-mroszczak.

wyrazu, stając się przy tym mistrzem syntetycznej skrótowej wypowiedzi. Na potwierdzenie tych słów warto wspomnieć o takich pracach jak *Motyl z Nefrytu* (1958), *Komandorzy* (1960), *Świadectwo urodzenia*(1961) czy *Kuba w ogniu* (1964). Malarzem tworzącym plakaty filmowe był także Franciszek Starowieyski. Reprezentował on malarstwo surrealistyczne, gdzie świat realny łączył się z ezoteryczną wyobraźnią artysty. Plakaty Starowieyskiego cechuje refleksja nad przemijaniem i śmiercią. przesycone są groteską i humorem[22]. Z jego wcześniejszych prac warto zwrócić uwagę m.in. na: *Nieziemskie historie* (1959) i *Dziewiąty krąg* (1960), a z późniejszych na plakaty do filmów: *Zabawa w masakrę* (1968) czy *Lokis* (1970).

W omawianym okresie zlecenia dla CWF wykonywała już spora grupa artystów, którzy tworzyli po kilkadziesiąt plakatów filmowych rocznie. Były one oparte przeważnie na przedstawieniu sylwetki ludzkiej, która miała stanowić metaforę dla interpretacji dzieła filmowego. Taka sytuacja doprowadziła do stanu, w którym język plakatu zaczął się unifikować, a powstające prace były bardzo podobne do siebie[23]. Warto tu zwrócić uwagę na prace mniej znanych autorów z tamtego okresu, a zaliczanych przecież do czołówki ówczesnego polskiego plakatu. W zasobach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego znajdują się: *Szalona Barbara* (1958), *Marynarz z Komety* (1959), *W okopach Stalingradu* (1959), *Tańczące molo* (1958), *Sprawcy Nieznani* (1958) Macieja Hibnera; *Hotel duNord* (1957) *Ani widu, ani słychu* (1958), *Diabeł Morski* (1963), *Najlepszy* (1963), *Hrabia Monte Christo* (1961) Jerzego Treutlera; *Piekło w mieście* (1960), *Dawne Czasy* (1958), *Wieczór Kawalerski* (1960) Wojciecha Wenzela; *Dowcipniś* (1962), *Przeciwnicy* (1960), *Szeherezada* (1965) Liliany Baczewskiej; *Flip i Flap na bezludnej wyspie* (1961), *Siedmiu Samurajów* (1960), *Tajemnicza Grota* (1957), *Krążownik Szos* (1963), *Music-Hall* (1961) Mariana Stachurskiego; *Malwa* (1957), *Książę i aktoreczka* (1962), *Czas Miłości* (1965), *Córka Gejszy* (1962) Hanny Bodnar; *Europolis* (1963), *Gangsterzy i Filantropi* (1962) Macieja Raduckiego.

Pomimo tak przygniatającej dominacji warsztatu malarskiego do głosu dochodzili także ci plakaciści, którzy zaczęli wykorzystywać w swoich pracach elementy fotografii. Na tym polu znaczącą rolę odegrał Wojciech Zamecznik, który od połowy lat pięćdziesiątych zaczął interesować się fotografią eksperymentalną i jej zastosowaniem w grafice[24]. Próbował on osiągnąć podobne rezultaty jakie osiągali jego koledzy przy pomocy warsztatu malarskiego. W porównaniu z jego wcześniejszymi plakatami

[22] E. Gorządek, *Franciszek Starowieyski*, [dostęp: 12.12.2013], http://culture.pl/pl/tworca/franciszek-starowieyski.

[23] Jan Lenica zaniepokojony tym zjawiskiem zaczął szukać inspiracji w obszarach dziewiętnastowiecznej grafiki.

[24] Wojciech Zamecznik jako jeden z pierwszych zaczął eksperymentować z kliszą fotograficzną.

filmowymi opierającymi się jeszcze na rysunku np. znajdujący się w Bibliotece plakat do filmu pt. *Miasto Nieujarzmione* (1954), możemy zauważyć wykorzystywanie nowych technik w procesie tworzenia plakatu. Opierały się one nie tyle na wywołanych zdjęciach, ile na ingerencji m.in. światła i substancji chemicznych w błonę fotograficzną[25]. W. Zamecznik często zestawiał negatyw z pozytywem lub poddawał fotografię procesowi kontrolowanego prześwietlania np.: *Chłopiec z czarnego lądu* (1961), *Mondo Cane* (1964). Fotografią eksperymentalną posługiwał się także Wojciech Fangor, który jeszcze na początku lat 50. tworzył zgodnie z zasadami socrealizmu, a niedługo potem jako jeden z pierwszych zerwał z tą konwekcją bezpowrotnie. Zanim wyjechał z kraju w 1961 r., wykonał niezwykle interesujące plakaty do takich filmów jak: *Bezkresne horyzonty* (1955), *Białe Noce* (1959), *Noworoczna ofiara* (1958), *Strzały na granicy* (1958) czy *Pożegnanie z Bronią* (1960). Elementy fotografii eksperymentalnej pojawiały się także w pracach Stanisława Zagórskiego, który szybko wyemigrował i stał się w kraju artystą trochę zapomnianym. Na uwagę z pewnością zasługują jego najbardziej rozpoznawalne prace z tamtego okresu np. *Hiroszima moja miłość* (1959), *W czepku urodzeni* (1960) *Dwie twarze Agenta* (1961), *Kocham Cię Życie* (1961). Na polu fotomontażu prym wiódł Roman Cieślewicz traktujący plakaty filmowe jako pole doświadczalne czerpiąc inspirację m.in. z prac radzieckich konstruktywistów. Posługiwał się on poetycką metaforą, syntetycznym znakiem i bogactwem środków wyrazu: *Eroica* (1958), *Ludzie i wilki* (1959) *Rozstanie* (1960).

Plakaty, w których dominowała fotografia wciąż jeszcze się mieściły w kręgu formuły malarskiej, jednak coraz częściej pojawiały się prace, prezentujące oszczędną formę. Ten swego rodzaju radykalny bunt można zaobserwować przede wszystkim u najmłodszej generacji ówczesnych grafików. Najbardziej wyrazista była trójka uczniów Henryka Tomaszewskiego, debiutujących na polu plakatu filmowego. Byli to: Bronisław Zelek, Marek Freuderaich i Leszek Hołdanowicz. Zrezygnowali oni przede wszystkim z operowania kolorem na rzecz czarno białej kompozycji z silnym kontrastem graficznym, posługując się często zgrafizowaną fotografią. Pismo odręczne zastąpiono literami ze składu typograficznego, miejsce metafory zajęła aluzja. Pojawił się nowy układ kompozycyjny, gdzie często połowa arkusza była pozbawiona jakichkolwiek elementów[26].

Plakaty filmowe skierowane do widza o mocnych nerwach, to niewątpliwie specjalność B. Zelka. „Złowrogi trzepot liter" oddający mroczny klimat filmu dostrzeżemy w pracy *Ptaki* (1965). Na plakacie do filmu *Głód* (1967) przedstawiona jest anatomia ludzkiej głowy, jako kwintesencja

[25] *Mistrzowie plakatu…*, s. 62.
[26] *Ibidem*, s. 89.

niezaspokojonego poczucia głodu. Natomiast w pracy pt. *W Pierwszym krzyku* (1965) bohaterowie szepczą do siebie „drobniutkimi literami", dzięki temu widz postawiony jest w roli osoby podsłuchującej intymną rozmowę. W plakatach Marka Freunderaicha dostrzegamy kompozycję opartą na geometrycznych kształtach. Po mistrzowsku autor operował także literą, która często była podstawowym motywem jego prac. W plakacie do filmu pt. *Harakiri* (1963) układ liter wskazuje na kształt ostrza przebijającego w domyśle ciało bohatera. Ostatni z trójki „buntowników" Leszek Hodanowicz skierował plakat na drogę znaku, lapidarności i geometrii. Wielką wagę przykładał do układu typograficznego. Warto zwrócić uwagę na jego plakaty do takich filmów jak: *Requiem dla 500 tysięcy* (1963) *Ręce nad Miastem* (1964), *Czarne i białe* (1965).

W przeciwieństwie do młodych studentów polskich uczelni doświadczona generacja grafików podążała raczej drogą ewolucyjną. Tak było w przypadku ikony polskiej szkoły plakatu – Waldemara Świerzego. Od początku poszukiwał on własnego stylu. W jego wczesnych pracach rozwiązania graficzne dominowały nad malarskimi. Charakteryzowały je nowatorskie układy typograficzne i uproszczenie formy. Można tu wspomnieć o takich pracach jak plakaty do filmu: *Nocny nalot* (1957) czy *Ostatni akt* (1958). Na początku lat 60. plakat W. Świerzego stał się bardziej malarski podążający w kierunku abstrakcji np. *Herbaciarnia pod księżycem* (1964), *Trzy światy Guliwera* (1963). W późniejszym okresie w pracach W. Świerzego dostrzegamy „malarstwo gestu" i „abstrakcji lirycznej", a przede wszystkim pop artu – kierunku, który coraz bardziej zaczyna dochodzić do głosu, a który był całkowicie obcy polskiej tradycji. Z wielu znakomitych plakatów na uwagę zasługuje m.in. *Powiększenie* (1968) czy *Dancing w kwaterze Hitlera* (1968).

W drugiej połowie lat 60. nastąpił okres zasadniczych zmian w procesie tworzenia plakatu. Powoli formuła polskiej szkoły plakatu wyczerpywała się, a sama sztuka plakatu stawała się o wiele bardziej zróżnicowana[27]. Twórcy zaczęli stawiać na indywidualność, każdy z osobna zaczynał podążać własną drogą. Z początkiem lat 70. Plakat polski ponownie powrócił do form malarskich nawiązując do tzw. „nowej figuracji". Trudno tu jednak mówić już o zjawisku tzw. polskiej szkoły plakatu[28].

Omówiona w artykule kolekcja plakatów filmowych Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego stanowi jedynie część jej ogromnego zbioru, w ramach którego wyodrębniamy plakat społeczny, teatralny, sportowy, cyrkowy, plakat polityczny i tzw. łódzki plakat oparty na typografii i kon-

[27] *Plakat musi…*, s. 264.

[28] M. Kurpik, *Czas, twórcy, plakat*, [w]: *Plakaty w zbiorach muzeum plakatu w Wilanowie*, red. M. Kurpik, D. Parczewska, Warszawa 2008, s. 45.

struktywizmie. Należy wspomnieć, że do ww. grupy plakatów zaliczamy także kolekcję afiszy[29].

Plakat filmowy stanowił fundament tzw. polskiej szkoły plakatu, a sztuka plakatu stała się polską specjalnością. Artyści doskonale odnaleźli się w nowej powojennej rzeczywistości, znacznie podnosząc walory artystyczne plakatu filmowego, który stał się polem eksperymentowania z nowymi formami. Nierzadko był to plakat intrygujący, poruszający i wyzwalający emocje. Wymagał od odbiorcy zaangażowania, zmuszał do wysiłku intelektualnego umiejętnie wprowadzając go w treść i klimat filmu.

Samo zjawisko polskiej szkoły plakatu zostawiło po sobie prace inteligentne, wieloznaczne, niezwykle komunikatywne, malarskie, z wielkim bogactwem środków wyrazu. Dla artystycznego świata tzw. polska szkoła plakatu stanowiła awangardę przyciągając wielu stażystów z Zachodu. Dla władzy natomiast polski plakat stał się swego rodzaju towarem eksportowym na międzynarodowym rynku sztuki. Jego rola nie kończyła się bowiem na ulicy i nie ograniczała się do informowania o nowych filmach czy spektaklach teatralnych. Plakat szybko został dostrzeżony za granicą Polski stając się obiektem pożądania międzynarodowych wystaw i kolekcjonerów. Ogólnopolskie wystawy plakatu w latach: 1953, 1955, 1961 były ważnymi wydarzeniami artystycznymi, i zaowocowały powołaniem I Międzynarodowego Biennale Plakatu w Warszawie w 1966 r. oraz powołaniem do życia, dwa lata później, Muzeum Plakatu w Wilanowie[30].

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, jako jedna z pierwszych w Polsce, podjęła prace związane z opracowaniem bibliograficznym plakatów do Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego (NUKAT). Swoje działania poprzedziła usystematyzowaniem zbioru plakatów wyszczególniając w nim działy tematyczne. Do tej pory opracowano i zdigitalizowano całą kolekcję plakatu filmowego liczącą 2 tys. jednostek. W dalszej kolejności planowane jest opracowanie kolekcji plakatu teatralnego, cyrkowego i społecznego.

Zbiory Specjalne Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego upowszechniają wiedzę na temat polskiego plakatu m.in. poprzez organizowanie wystaw związanych z tą tematyką. W 2012 r. we współpracy z klubokawiarnią Owoce i Warzywa w ramach festiwalu „Łódź Design" przygotowano wystawę pt. *Informacja, sugestia, prawda*, na której zaprezentowano oryginalne polskie plakaty filmowe, cyrkowe i społeczne pochodzące ze zbiorów BUŁ oraz wygłoszono referat na ich temat. W 2014 r. Biblioteka UŁ wzięła

[29] Mowa tu o zbiorze obwieszczeń i zawiadomień wydawanych przez władze komunistyczne z lat 1945–1970 r., które są dostępne w Bibliotece Cyfrowej Uniwersytetu Łódzkiego.

[30] Z. Schubert, *Plakat polski 1970–1978*, Warszawa 1979, s. 3.

udział w Nocy Muzeów, podczas której przedstawiono m.in. plakaty reklamowe i BHP z okresu PRL.

Odnosząc się do tytułu wystawy zorganizowanej przez Muzeum Narodowe w Poznaniu: *Plakat musi śpiewać* pozwolę sobie na jego modyfikację: *Plakat musi śpiewać także w bibliotece.*

Bibliografia

Ach plakat filmowy, koncepcja, tekst, oprac. Dorota Folga-Januszewska, Olszanica 2009.

Giżka S., *Polska szkoła plakatu*, [dostęp: [12.12.2013], http://culture.pl/pl/artykul/polska-szkola-plakatu.

Gorządek E., *Franciszek Starowieyski*, [dostęp: 12.12.2013], http://culture.pl/pl/tworca/franciszek-starowieyski.

Gorządek E., *Józef Mroszczak*, [dostęp: 12.12.2013], http://culture.pl/pl/tworca/jozef-mroszczak.

Kowalska A., *Syn Henryka Tomaszewskiego o ojcu i wystawie w Zachęcie*, [dostęp: 08.09.2014], http://wyborcza.pl/1,75475,15634045,Syn_Henryka_Tomaszewskiego_o_ojcu_i_wystawie_w_Zachecie.html.

Kurpik M., *Czas, twórcy, plakat*, [w:] *Plakaty w zbiorach muzeum plakatu w Wilanowie*, red. M. Kurpik, D. Parczewska, Warszawa 2008.

Lenica J., *Sztuka dzisiejszych czasów*, „Przegląd Artystyczny" 1952, nr 5.

Matul K., *Wykonawca-Twórca-Artysta. Model Autorski w Plakacie filmowym i filmie 1946–1968*, [w:] *Plakaty w zbiorach muzeum plakatu w Wilanowie*, red. M. Kurpik, D. Parczewska, Warszawa 2008.

Mistrzowie Plakatu i ich uczniowie, koncepcja, wybór prac i teksty Z. Shubert, Warszawa 2008.

Plakat musi śpiewać, red. Z. Schubert, Poznań 2012.

Polski Plakat Filmowy, oprac. Tadeusz Kowalski, Warszawa 1957.

Schubert Z., *Plakat polski 1970–1978*, Warszawa 1979.

Zieliński F., *Społeczne i polityczne ramy plakatu PRL*, [w:] *100 lat polskiej sztuki plakatu*, red. K. Dydo, Kraków 1993.

Jarosław Pawlik[*]*, Małgorzata Roszkowska*[*]

Muzykologiczny zbiór Philippa Spitty: niezwykła historia pewnej kolekcji

Abstract: The Extraordinary History of The Musicological Collection of Philipp Spitta

The article presents the most important information on Philipp Spitta as well as the extraordinary history of his private musicological collection located in The Special Collection Department.

Philipp Spitta (1841–1894) was a German musicologist, a friend of Schumann and Brahms, a prominent expert on the life, and music of Johann Sebastian Bach and the famous author of his monography. During his life Ph. Spitta collected monuscripts, printed music and books from the XVI century.

During World War II, the collection, containing about 4000 works, was scattered. One part found its place in the Library of the Universität der Künste in Berlin, another one – in the The Library of Łódź University.

In this article, various problems concerning the discovery, the arrangement, and the presentation of this collection in the Library, are described. The cooperation with the German side is also mentioned, as a result of which appeared the combined catalogue covering the whole collection.

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) w swoich bogatych zbiorach posiada wiele cennych i ciekawych kolekcji. Jedną z nich jest prywatna biblioteka muzykologiczna Philippa Spitty, której część znajduje się w sekcjach Muzykaliów i Starych Druków oraz w magazynie ogólnym.

Julius August Philipp Spitta (1841–1894) to niemiecki teolog, filolog klasyczny i muzykolog, przyjaciel Roberta Schumanna i Johannesa Brahmsa, wybitny znawca życia i twórczości Jana Sebastiana Bacha, autor słynnej jego monografii. Przez wiele lat był profesorem historii muzyki oraz dyrektorem administracyjnym Królewskiej Akademii Sztuki w Berlinie (Königliche Akademie der Künste – późniejszej Hochschule für Musik). Tam, po jego nagłej śmierci, trafiła znaczna część gromadzone-

[*] Jarosław Pawlik, mgr Małgorzata Roszkowska, Oddział Zbiorów Specjalnych BUŁ.

go systematycznie przez niego zbioru cennych i rzadkich dzieł, liczącego ponad 4000 woluminów, w tym rękopisy, druki muzyczne oraz książki z okresu od XVI do XIX w. (ryc. 1).

Ryc. 1. Philipp Spitta (1841–1894). Źródło: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*
Zbiory BUŁ. Foto: J. Pawlik

Podczas II wojny światowej kolekcja Spitty uległa rozproszeniu. Jedna część znajduje się w Bibliotece Uniwersytetu Sztuki w Berlinie (Bibliothek der Universität der Künste Berlin) – prawnej następczyni Königliche Akademie der Künste, druga jest w posiadaniu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, w której znalazła się wraz z organizowanym od podstaw księgozbiorem nowopowstałej książnicy.

Warto zauważyć, że los wielu innych zbiorów muzycznych ewakuowanych ze względów bezpieczeństwa z bibliotek niemieckich, do dziś pozostaje nieznany. Natomiast kolekcja Spitty stanowi idealny przykład zbioru, którego powojenne dzieje szczęśliwie udało się ustalić.

W roku 1943, w obawie przed bombardowaniem Berlina przez aliantów, personel biblioteki Hochschule für Musik spakował najcenniejsze materiały w drewniane skrzynie, które następnie przetransportowano i złożono w miejscach, które uznano za bezpieczne. Większa część zbiorów biblioteki została wysłana do pobliskiego bunkra i po wojnie wróciła na swoje dawne miejsce. Partię dokumentów, której zawartości niestety

nie można określić, tymczasowo przewieziono do zamku Charlottenburg w Berlinie, gdzie uległy zniszczeniu podczas bombardowania. Kolejną, znaczną grupę materiałów zabezpieczono w kilkudziesięciu skrzyniach i wywieziono na wschodnie tereny ówczesnej Rzeszy, uważane przez Niemców za względnie bezpieczne, pozostające poza zasięgiem nalotów. Nigdy nie powróciły do berlińskiej biblioteki i przez wiele lat nie było wiadomo, co się z nimi stało. Pośpiech podczas ewakuacji zbiorów spowodował duże zamieszanie w dokumentacji dotyczącej zawartości poszczególnych skrzyń oraz miejsca ich docelowego składowania. Dlatego po wojnie stronie niemieckiej trudno było ustalić, gdzie trafiły poszczególne zasoby biblioteki. Dodatkowo sytuację tę skomplikowała zmiana granic w wyniku ustaleń konferencji jałtańskiej, skutkiem czego Niemcy utracili dostęp do ukrytych przez siebie zbiorów bibliotecznych.

Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi od chwili powstania w 1945 r. gromadziła zbiory muzyczne, których podwaliną stały się księgozbiory opuszczone, poklasztorne, podworskie, kolekcje prywatne oraz porzucane w popłochu zbiory poniemieckie. Wśród nich znalazły się książki z bibliotek niemieckich ewakuowane w czasie II wojny światowej na tereny Śląska i Pomorza. Akcję „zbierania książek" i sprowadzania powstałych w jej wyniku tzw. zasobów zabezpieczonych z terenów zachodnich rozpoczęto 18 czerwca 1945 r., po uzyskaniu odpowiedniego zezwolenia Ministerstwa Oświaty w porozumieniu z Ministerstwem Ziem Odzyskanych. Przeprowadzał ją pierwszy personel BUŁ wspomagany przez studentów oraz robotników niemieckich. Wtedy to, z pałacu w Biedrzychowicach (niem. Friedersdorf) k. Lubania na Dolnym Śląsku, został sprowadzony do Łodzi pokaźny i niezwykle cenny zespół druków muzycznych pochodzący właśnie z berlińskiej biblioteki Hochschule für Musik. Wśród nich znalazł się zbiór Spitty, ale wówczas bibliotekarze BUŁ nie wiedzieli jeszcze, że niektóre dzieła pochodzą z jednej kolekcji.

Kiedy w 1956 r. w obrębie Oddziału Opracowania Zbiorów powołano do życia Referat Muzykaliów, rozpoczęto dorywczo opracowywanie nut. Zadania tego podjęły się ówczesna dyrektor Biblioteki Helena Więckowska oraz Maria Stromengerowa. Po pewnym czasie, w opracowywanych dokumentach zauważono wielokrotnie występujące jednakowe znaki proweniencji: pieczęcie biblioteczne, sporządzone czarnym tuszem autografy Philippa Spitty (własnoręczny podpis i naniesione przez niego sygnatury), a także przyklejone na wewnętrznych stronach okładek większości woluminów niewielkie różowe kartki z wydrukowanym napisem „Aus dem Nachlass des Herrn Geheimen Regierungsraths Prof. Dr. Spitta" (ze spuścizny tajnego radcy rządowego prof. dr. Spitty) (ryc. 2).

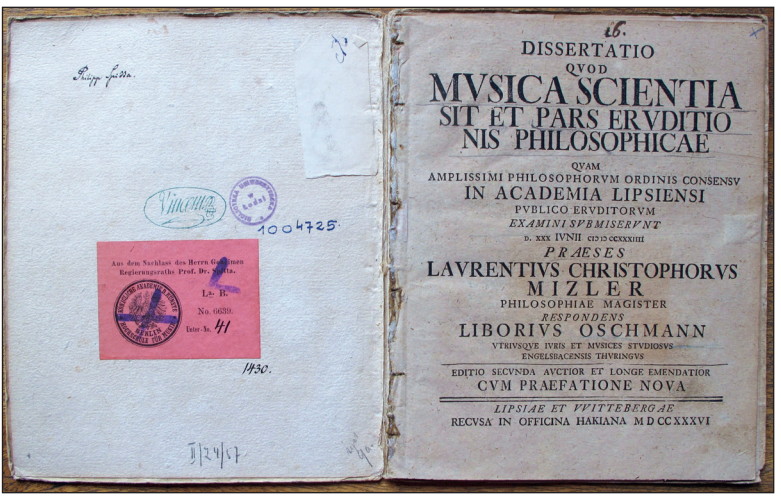

Ryc. 2. Znaki proweniencyjne kolekcji Spitty. Foto: J. Pawlik

Na marginesach nielicznych egzemplarzy widnieją odręczne adnotacje uczonego, a między stronami odnajdywano luźne kartki z jego notatkami. Od tego momentu zaczęło się celowe wyodrębnianie charakterystycznych egzemplarzy tworzących kolekcję.

W obawie przed przejęciem tych wartościowych dokumentów przez Instytut Muzykologii Uniwersytetu Warszawskiego założony i prowadzony przez prof. Zofię Lissę, z polecenia dyr. Heleny Więckowskiej, ekslibrisami BUŁ zaklejano znaki proweniencyjne niemieckiej biblioteki (wspomniane wcześniej różowe kartki). Wówczas dość powszechną praktyką pozyskiwania wyjątkowo cennych zbiorów, szczególnie poniemieckich, przez prężnie rozwijający się Instytut Muzykologii – było przejmowanie ich z innych polskich bibliotek.

W dniu 1 stycznia 1964 r. kierownictwo Sekcji Muzykaliów (istniejącej w strukturach organizacyjnych Oddziału Zbiorów Specjalnych od roku 1958) objęła adiunkt bibliotekoznawstwa Krystyna Bielska. Po przeprowadzeniu dokładnej inwentaryzacji oraz zgromadzeniu niezbędnego warsztatu informacyjno-bibliotecznego przystąpiła do trwającego blisko półtora roku katalogowania kolekcji.

W tamtym czasie żadna z łódzkich uczelni artystycznych ani innych instytucji kultury nie dysponowała odpowiednio dużym zasobem dzieł muzycznych. Zaistniała więc potrzeba zorganizowania w Łodzi księgozbioru muzycznego dostępnego wszystkim zainteresowanym. W 1968 r. w Bibliotece Uniwersyteckiej otwarto dla czytelników Sekcję Muzykaliów. Jej zbiory stały się dostępne publicznie i od początku cieszyły się olbrzymim powodzeniem.

W latach 1975–1984 zostały opublikowane trzy katalogi wydawnictw muzycznych i librett operowych z zasobów BUŁ opracowane przez Krystynę Bielską i Jerzego Andrzejewskiego. Analiza ich zawartości mogła nasunąć środowisku muzykologów przypuszczenie, że w łódzkiej Bibliotece znajdują się bogate zbiory poniemieckie. Prawdopodobnie katalogi te stały się też pierwotnym źródłem informacji o miejscu przechowywania kolekcji Spitty. Wtedy do Sekcji zaczęły napływać liczne zapytania krajowe i zagraniczne. Ciekawym przykładem zwiększonego zainteresowania tymi zbiorami była wizyta kanadyjskiego muzykologa, poszukującego librett operowych włoskiego poety Pietra Metastasia. Informację o posiadaniu przez naszą Bibliotekę kompletu tych librett uzyskał w mediolańskiej La Scali, gdzie znajdował się egzemplarz wyżej wspomnianego katalogu.

W latach 70. i 80. XX w. Krystyna Bielska wielokrotnie uczestniczyła w konferencjach muzykologicznych i bibliotekarskich, na których wygłaszała referaty dotyczące zbiorów muzycznych. 20 października 1988 r. podczas pobytu na University of Western Ontario, Faculty of Music w London (Kanada) wystąpiła z odczytem pt. *Zbiory muzyczne w bibliotekach polskich oraz kolekcja Philippa Spitty w zbiorach muzycznych BUŁ*. Odbił się on szerokim echem i wzbudził dużą ciekawość środowiska muzycznego.

Wizyta w BUŁ, jeszcze tego samego roku, kolejnego wybitnego uczonego Christopha Wolffa – profesora muzykologii z Harvardu, który uzyskał wiarygodną informację o lokalizacji w Łodzi dużych zbiorów z kolekcji Spitty, potwierdza wielkie zainteresowanie tymi zasobami. Ch. Wolff, już w latach 60., kiedy studiował w berlińskiej Hochschule für Musik, rozpoczął pracę naukowo-badawczą nad spuścizną Philippa Spitty. Jest on również autorem biogramu zamieszczonego w *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Podczas pobytu w Bibliotece UŁ miał możliwość wnikliwego zapoznania się z materiałami tu zgromadzonymi. Rezultatem tych badań była publikacja artykułu pt. *From Berlin to Łódź. The Spitta Collection Resurfaces*, która ukazała się na łamach specjalistycznego czasopisma „Notes" w 1989 r. Artykuł wywołał ogromne zainteresowanie międzynarodowego środowiska muzykologicznego. Znacznie zwiększyła się liczba kierowanych do Sekcji Muzykaliów zapytań, zwłaszcza z niemieckiego obszaru językowego.

Wówczas z naszą Biblioteką skontaktowali się pracownicy berlińskiego Uniwersytetu Sztuki, posiadacza pozostałej części kolekcji Spitty. W 2001 r., na zaproszenie dyrekcji BUŁ, przyjechali do Łodzi na naukowy rekonesans niemieccy muzykolodzy prof. dr Wolfgang Dinglinger i dr hab. Wolfgang Rathert. Przywieźli ze sobą *Bücher-Verzeichnis* (*Spis książek*), czyli katalog akcesyjny założony w 1863 r. przez samego Spittę i prowadzony przez niego aż do śmierci, obejmujący 3754 tytuły. Dla potrzeb gości zrobiono mikrofilmy najciekawszych pozycji z kolekcji. Następnie,

w październiku 2002 r., w wyniku rozmów prowadzonych między Uniwersytetem Łódzkim a Uniwersytetem Sztuki w Berlinie, podpisano umowę w sprawie wspólnego udostępniania i rekonstrukcji całego zbioru. Projekt sfinansowany przez Fundację Muzyczną Ernsta von Siemensa polegał na stworzeniu jednej internetowej bazy danych łączącej opisy bibliograficzne obu części zbioru Spitty – z Łodzi i z Berlina. Wykonawcami ze strony niemieckiej byli Peter Sühring, a ze strony polskiej – mgr Krystyna Bielska pod kierunkiem dr. Jerzego Andrzejewskiego.

W roku 2003 odbyły się dwa naukowo-robocze spotkania ze stroną niemiecką, podczas których personel BUŁ porównał *Spis książek* Spitty z katalogami kartkowymi Sekcji Muzykaliów i Sekcji Starych Druków oraz z Katalogiem Głównym (kartkowym i komputerowym). Przejrzano blisko 12 tys. jednostek celem weryfikacji egzemplarzy należących do kolekcji Spitty. Z wielkim zaskoczeniem i zadowoleniem niemieccy goście przyjęli fakt, że ślady berlińskiego pochodzenia nie zostały usunięte z książek przechowywanych w Łodzi. Zachowały się one w lepszym lub gorszym stanie pomimo tego, iż niejednokrotnie na stare znaki proweniencyjne naklejane były nowe. Pracownicy Sekcji Muzykaliów przystąpili do niezwykle żmudnego, wymagającego cierpliwości i precyzji zadania, jakim było ich odsłanianie. Dzięki temu udało się ustalić dawne sygnatury, a zwłaszcza pierwotne numery ze spisu Spitty (ryc. 3).

Ryc. 3. Odsłonięte znaki własnościowe. Foto: J. Pawlik

Przedsięwzięcie zakończyło się utworzeniem zintegrowanego katalogu w wersji elektronicznej, obejmującego całość kolekcji Philippa Spitty[1]. Uroczysta promocja drukowanej wersji dwujęzycznego, niemiecko-polskiego katalogu miała miejsce w Berlinie 10 listopada 2005 r. Wzięli w niej udział zaproszeni przez stronę niemiecką dyrektor BUŁ Jan Janiak i współautorka Krystyna Bielska (ryc. 4).

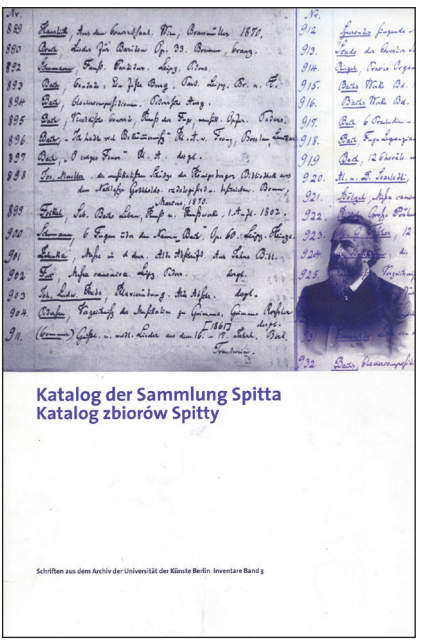

Ryc. 4. Drukowana wersja Katalogu zbioru Spitty. Foto: J. Pawlik

Katalog der Sammlung Spitta (*Katalog zbiorów Spitty*) rejestruje 4315 jednostek, z czego 417 jest w posiadaniu BUŁ. Łódzka część uważana jest za najbardziej wartościową z podzielonej kolekcji. Znajdują się tu cenne rękopisy, tabulatury, druki muzyczne, libretta operowe oraz rzadkie piśmiennictwo muzyczne. Najliczniejszy zespół tego zbioru tworzą, sukcesywnie uzupełniane przez niemiecką bibliotekę po śmierci Spitty, kompletne edycje dzieł J. S. Bacha, wyd. w latach 1851–1926 (sygn. M 4292), W. A. Mozarta, wyd. w latach 1877–1886 (sygn. M 6003), G. P. Palestriny, wyd. w latach 1862–1907 (sygn. M 4573) i H. Schütza, wyd. w latach 1885–1927 (sygn. M 4572) (ryc. 5).

[1] [Dostęp: 17.09.2014], http://primo.kobv.de/primo_library/libweb/action/dlSearch.do?institution=UDK&vid=UDK&onCampus=false&group=GUEST&bulkSize=10&fn=search&dym=true&highlight=true&lang=ger&displayField=creator&query=scope,contains,udk_spitta.

Ryc. 5. Kompletna edycja dzieł W.A. Mozarta. Foto: J. Pawlik

Ważną grupę stanowią też pierwodruki i wczesne wydania utworów m.in.: Sperontesa *Singende Muse an der Pleisse...*,1742 (sygn. 1022023) (ryc. 6), C.H. Grauna *Te Deum laudamus*, 1757 (sygn. M 35000/9), C.P.E. Bacha *Sechs Sonaten fürs Clavier mit veränderten Reprisen...*, 1760 (sygn. M 6989), J.S. Bacha *Vierstimmige Choralgesänge*, 1784–87 (sygn. M 2989). Spośród kolekcji rękopisów wyróżniają się: *[Lauten-Tabulatur]* pergaminowy palimpsest z początku XVI w. (sygn. M 6983) (ryc. 8), *[Klavierstücke in deutscher Orgeltabulatur]*, 1692 (sygn. M 3780), *II Suites pour le Clavessin* J.S. Bacha – kopia wykonana przez J.N. Forkela, jednego z pierwszych entuzjastów twórczości Bacha (sygn. M 34998/3) oraz *Der Geist hilft unser...* J.S. Bacha – kopia organowego głosu motetu, co ciekawe, sporządzona przez samego Philippa Spittę (sygn. M 35000/6) (ryc. 7).

Na szczególną uwagę zasługują również pozycje z zakresu ogólnie pojętej literatury muzycznej oraz innych obszarów wiedzy: *La Bible, qui est toute la saincte escriture de vieil & du nouveau testament autrement l'anciene & la nouvelle alliance*, 1605 (sygn. 1006450), G. Buchanan *Paraphrasin psalmorum collectanea*, 1619 (sygn. 1015196), *Gesangbuch christlicher Psalmen und Kirchenlieder*, 1625 (sygn. 1006269), L.Ch. Mizler von Kolof *Dissertatio quod musica scentia sit et pars eruditionis philosophicae...*, 1736 (sygn. 1004725), J.N. Forkel *Musikalisch-kritische Bibliothek*, 1778 (sygn. 1005637).

Prof. Christoph Wolff, we wspomnianym wcześniej artykule, podkreśla wyjątkową otwartość i gotowość do współpracy ze strony pracowników BUŁ w udostępnianiu bogatych, poniemieckich zbiorów do celów naukowych. Zauważa, że świat nauki ma wielki dług wobec polskich

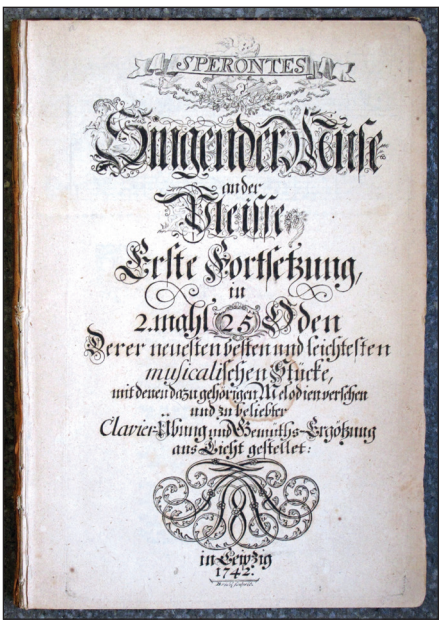

Ryc. 6. Sperontes, Singende Muse an der Pleisse..., 1742. Foto: J. Pawlik

Ryc. 7. Kopia motetu J.S. Bacha sporządzona przez Spittę. Foto: J. Pawlik

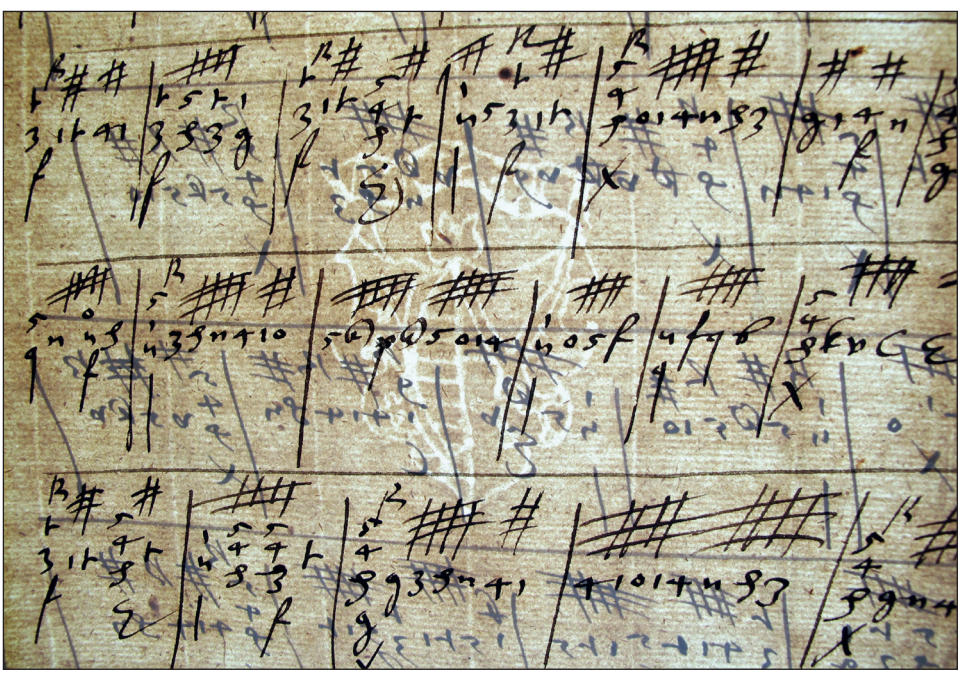

Ryc. 8. [Lauten-Tabulatur] pergaminowy palimpsest z początku XVI w. Foto: J. Pawlik

bibliotek za ich uratowanie i sprawowanie nad nimi opieki. Przez długie lata klimat polityczny nie sprzyjał, a czasem wręcz uniemożliwiał badaczom dotarcie do tych zasobów. Tym bardziej, rozpowszechnienie łódzkich zbiorów w świecie poprzez opisanie ich w publikowanych katalogach jest przykładem postępowania zasługującego na szczególną pochwałę. Bibliotekarze z BUŁ zawsze szczegółowo odpowiadali na wszystkie napływające zapytania oraz wysyłali potrzebne kserokopie i mikrofilmy. Materiały w postaci zmikrofilmowanego zbioru Spitty trafiły m.in. do USA. W ostatnich latach, przy okazji digitalizacji najcenniejszych druków muzycznych, udało się zeskanować 157 wol. nut z wyżej wspomnianego zbioru i zamieścić w Bibliotece Cyfrowej UŁ[2].

Dzięki nowoczesnym, elektronicznym technologiom wykonanie tak wartościowego zadania, jakim była rekonstrukcja kolekcji Philippa Spitty, ponownie uczyniło ją powszechnie dostępną dla dalszych badań muzykologicznych i bibliotekarskich. Mimo, iż obecnie znajduje się ona w dwóch miejscach i przez to nie stanowi jednorodnego, zamkniętego zbioru, a przez długie lata uznawana była za bezpowrotnie straconą, cieszy fakt, że skarby te są teraz dostępne i służą promowaniu wspólnego kulturowego dziedzictwa.

Na zakończenie warto przytoczyć fragment z preambuły umowy o współpracy niemiecko-polskiej: „... obie instytucje z zadowoleniem witają i wspierają [...] projekt jako oznakę pełnej zaufania i przyjacielskiej współpracy pomiędzy polskimi i niemieckimi instytucjami w łączącej się Europie. Niniejszy projekt służyć ma utrzymaniu dobrosąsiedzkich stosunków oraz pogłębieniu dalszej wymiany w dziedzinie sztuki, kultury i nauki [...]. Umowa nie narusza i nie zmienia istniejących ustaleń prawnych po stronie niemieckiej i polskiej dotyczących kwestii własności dóbr kultury przemieszczonych w wyniku działań wojennych".

Bibliografia

Andrzejewski J., *Kolekcja muzykologiczna Philippa Spitty w Łodzi*, „Poradnik Muzyczny" 2006, nr 1–2, s. 18–19.

Andrzejewski J., *Piśmiennictwo niemieckie w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, [online], „BIBiK" nr 4 (32) (październik 2005), s. 4–5, [dostęp: 8.05.2012], http://www.wimbp.lodz.pl/wimbp/pliki/bibik/bibik_32/bibik_32.pdf.

Andrzejewski J., *Współpraca Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi z bibliotekami berlińskimi*, „Notes Konserwatorski" 2006, t. 10, s. 55–59.

Andrzejewski J., *Zbiory specjalne*, [w:] *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok akad. 2003*, 2004, nr 38, s. 31–32.

Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego, Komitet Organizacji UŁ, Kat. A, t. 1, Protokoły posiedzeń Komitetu, Protokół nr 26 z 15.05.1945 r., aneks.

[2] http://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=11.

Bielska K., *Katalog nut. Antologie, edycje zbiorowe dzieł, wydawnictwa seryjne 1801–1945*, Łódź 1975.

Bielska K., *Opera w partyturach, wyciągach fortepianowych i nagraniach. Katalog*, Łódź 1977.

Bielska K., Andrzejewski J.K., *Libretta operowe. Katalog*, Łódź 1984.

Bilica K., *W świetle pism*, „Ruch Muzyczny" 2008, R. LII, nr 22, s. 30–33.

Hiszpańska Z., *Zbiory biblioteczne*, [w:] *Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955, s. 18.

Katalog der Sammlung Spitta = Katalog zbiorów Spitty. Hrsg. von der Bibliothek der Universität der Künste Berlin und der Bibliothek der Universität Łódź; Bearb. von Peter Sühring unter Mitarb. von Krystyna Bielska, Berlin 2005.

Notatki z rozmowy Jarosława Pawlika z Krystyną Bielską przeprowadzoną w BUŁ w 2013 r.

Projekte der Universitätsbibliothek der UdK, Abgeschlossene Projekte, 2002–2005 „Die Sammlung Philipp Spitta", [dostęp: 1.10.2013], http://www.udk berlin.de/sites/universitaetsbibliothek/content/ub_info/projekte/index_ger.html.

Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok akad. 1959, s. 100.

Więckowska H., *Kronika naukowa BUŁ (1945–1956)*, „Roczniki Biblioteczne" 1957, R. 1, s. 255–259.

Więckowska H., *Zbiory muzyczne*, [w:] *Pierwsze dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955, s. 72–78.

Wolff Ch., *From Berlin to Łódź. The Spitta Collection Resurfaces*, „Notes" 1989, vol. 46, no. 2, s. 311–327.

Piotr Kowal[*]

Polskie książki podróżnicze z okresu XVII i XVIII w. w zbiorach Sekcji Starodruków Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

Abstract: The Polish Travel Books in the XVII and the XVIII Century in the Collections of The Old Prints Section in The Library of Łódź University

The old books collection located in The Old Prints Section numbers about 28 thousand volumes. They are mostly German literature from the XVI to the XVIII century. The collection also includes numerous old Polish books described in this article among which can be found travel reports from the XVII and the XVIII century.

The article is divided into two parts. The first part is a short overview of the whole collections of the Section. The following part presents various kinds of Polish travel publications from the XVII and XVIII century. They are divided into the following categories: travel reports; geographical dictionaries and lexicons; descriptions of the world, particular countries or geographical lands.

Zbiór starych druków w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) liczy około 28 tys. tomów. Są to przeważnie druki niemieckie z XVI–XVIII w.

Polonika XVII i XVIII w. stanowią znaczną część zbioru starych druków BUŁ. Traktują one o sprawach politycznych, wojskowych, religijnych. Druki literackie oraz podejmujące inną od wymienionych problematykę, są w mniejszości. Książki związane z podróżami tworzą niewielką część całego księgozbioru, ale jakże ciekawą, ukazującą świat oczami jego odkrywców, kronikarzy.

[*] Mgr Piotr Kowal, Oddział Udostępniania Zbiorów BUŁ.

Zagadnienia podejmowane w artykule ukazują różne formy relacji z podróży, na podstawie książek będących w posiadaniu Sekcji Starych Druków BUŁ. Opisane zostały 22 polonika o tematyce podróżniczej. Przedstawiony zbiór to w większości polskie druki z XVII i XVIII w. Podzielony on został na trzy kategorie:

- relacje z podróży;
- leksykony, dykcjonarze geograficzne;
- wszelkie opisy świata lub wybranych krajów, krain geograficznych.

Porównując polskie druki podróżnicze z XVII i XVIII w. z obcymi, zauważyć można dużą różnicę. Druki polskie zawierają znacznie mniej rycin i ilustracji w stosunku do druków obcych, gdzie wielość ilustracji jest ich ogromną zaletą. Ilustracje, ryciny w książkach podróżniczych pozwalały na dokładniejsze odwzorowanie opisywanego miejsca i były niezwykle pomocne w wyobrażeniu sobie przedstawianych przez autora krain, regionów itp. Ta polska oszczędność mogła mieć związek z wyższymi honorariami dla ilustratorów u zagranicznych drukarzy, u których i polscy ilustratorzy byli zatrudnieni. Nie bez znaczenia był także fakt większego zainteresowania podróżą w krajach zachodnioeuropejskich, co przekładało się na odpowiednio bardziej dopracowane wydania książek o tej tematyce.

1. Relacje z podróży

Cudzoziemiec ciekawy

Prawdopodobnie druga połowa XVIII w., brak miejsca i roku wydania. Książka pisana wierszem. Ma charakter relacji z podróży. Autor nieznany, był mieszkańcem Moraw. Początkowo opisuje Polskę na podstawie tego co usłyszał i przeczytał. Obraz ten był bardzo pochlebny. Po przybyciu do Polski spotkał się z zupełnie innymi faktami. Był przerażony brakiem reakcji społecznej na biedę, ogólnie panującą przemocą w miastach, przestępczością, pijaństwem. Autor był na tyle zniechęcony Polską, że przestrzegał czytelników przed przyjazdem do niej. Bardzo żałował lat w niej spędzonych. Stwierdził, że to najgorsza część świata. Krytykował postawy wszystkich warstw społecznych: arystokracji wytykał zbyt hulaszczy styl życia, duchowieństwu opieszałość i ignorowanie problemów w diecezjach, szlachcie ciągłe spory, mieszczanom i chłopom przemoc i pijaństwo.

Historya podróży i osobliwszych zdarzeń sławnego Maurycego Augusta Hrabi Beniowskiego…

Maurycy Beniowski, Warszawa, Drukarnia Tomasza Lebrun.

Dzieło wydane zostało w czterech tomach. W zbiorach BUŁ znajdują się tomy III, IV. Każdy wolumen kończy „Tablica", w której wyszcze-

gólnione są opisywane zagadnienia wraz z podaniem numerów stron. Książka zawiera relacje Beniowskiego z czasu Konfederacji Barskiej, z wygnania do Kazanu i na Kamczatkę, z podróży morskiej przez Ocean Spokojny do Japonii, Formozy, Kantonu w Chinach, z założenia przez niego osady na Madagaskarze na zlecenie rządu francuskiego, z wypraw wojennych, z ogłoszenia go najwyższym rządcą.

Obserwacje polityczne Państwa Tureckiego, rządu, religii, sił iego, obyczaiow, i narodow pod tymze żyiacym panowaniem… przez Imci Pana Mikoszę, w czasie mieszkania iego w Stambule.

Józef Mikosza, Warszawa 1787, nakładem i drukiem Michała Groella.

Książkę otwiera dedykacja dla króla Stanisława Augusta, kończy „Regestr Rzeczy znayduiących się w tym Dziele". Dzieło składa się z 15 rozdziałów. Rozdział 1 zawiera relację z podróży z Warszawy do Konstantynopola. Autor przedstawia szereg miast, miejsc przez które przejeżdża tj. Kamieniec, Zwaniec, Chocim, Zamek Chocimski, wieś Mamaluga, Wołoszyna, Komora Mołdawska, Botuszany. W następnych rozdziałach pojawia się opis Konstantynopola, obyczajów, religii (m.in. relacja z obrządku ślubu), dworu cesarskiego, powszechnych zabaw Turków. gospodarki Turcji (skarb, podatki, cło), polityki zagranicznej oraz wewnętrznej, historii a także prowincji tureckich (Irak, Kurdystan, Syria, Natolia, Egipt, Grecja).

Polak w Paryżu albo dwutygodniowa w tymże mieście bytność hrabiego

Brak nazwiska autora, Warszawa 1787, Drukarnia P. Dufour.

Książka przedstawia relację z dwutygodniowego pobytu autora w Paryżu. Nie jest to typowy opis przewodnikowy, lecz ma fabularny charakter przygodowy i poradnikowy.

Wiadomości o Państwie Tureckim przez iednego Polaka, w Listach do Przyjaciela pisanych, przesłane…

Brak podanego autora, Warszawa 1797, Drukarnia Poiezuicka.

Książkę rozpoczyna „Przedmowa tłumacza tych listów", kończy „Reiestr Listów, i Materyi w nich zamkniętych". Łącznie zawiera osiemnaście listów. Napisane zostały w miastach takich jak: Chocim, Jass, Galatzu, Aidos, Stambuł (trzynaście listów). Autor opisuje: drogę do stolicy Księstwa Mołdawii (list II), do miasta Galatzu; handel na Morzu Czarnym Mołdawii i Walechii; drogę przez Bułgarię, Rumelię (dzisiejsze tereny Albanii i Macedonii); Wielki Seraj; stosunki handlowe krajów europejskich (także Polski) z Turcją; religię muzułmańską; Greków, Ormian i Żydów żyjących w Państwie Tureckim.

2. Leksykony, dykcjonarze geograficzne

Dykcyonarzyk geograficzny czyli opisanie królestw, margrabstw, portów, fortec y innych mieysc znacznieyszych w czterech częściach Świata. Z wyrażeniem w którym Królestwie, Powincyi, Krainie iakie się mieysce znayduie, do którego Państwa należy…

Laurence Echard, Franciszek Siarczyński, Piotr Dufour, Warszawa 1782, Drukarnia Piotra Dufour.

Dodatki: *Przydatki i poprawy 16 s., Nota niektórych ksiażek znayduiecych się u Piotra Dufour [2]k., Wypisanie, samych nazwisk łacińskich, miast, Kraiow, Gór y Rzek, które są wzmiankowane w tym Dykcjonarzu…1–67 s., Imiona JJ.OO.JJ.WW.WW. Ichmciów Panów, Którzy Prenumerowali na Dykcyonarz Geograficzny. [2]k.* – na liście znajdują się m.in. książę Poniatowski, Czartoryski, Radziwiłł, Sapieha, księżna Czartoryska, Lubomirska, Korpus Kadetów, komisja Edukacyjna…

Słownik ten opisuje w kolejności alfabetycznej miasta i krainy geograficzne świata. Przekład polski poszerzony został przez F. Siarczyńskiego o szereg miast i krain polskich.

Dykcyonarz historyczny y geograficzny do zrozumienia autorów tak Łacińskich, jako też z Łacińskiego na Polski Tłumaczonych…

Brak podanego autora, Warszawa 1784.

Słownik objaśnia antyczne hasła, będące nazwami rzek, gór, prowincji, krain geograficznych, wysp. Hasła ułożone są alfabetycznie. Książkę rozpoczyna nota „Do Czytelnika". Kończy się częścią opisująca starożytne terytoria (Galia, Italia, Germania, Hiszpania, Brytania) – „Obiaśnienia względem Kraiow dawnych".

Leksykon geograficzny dla gruntownego pojęcia gazet i historyi z różnych autorów zebrany, przetłumaczony i napisany przez X. Hilaryona Karpińskiego Z.S. Bazylego W. Prowincyi Litewskiej kapłana i teologa…

Hilaryon Karpiński, Wilno 1766, Drukarnia J. K. Mci XX. Bazylianów.

Leksykon ten był źródłem informacji dla zainteresowanych krótkim i zwięzłym opisem krajów, miast. Prezentuje większość znanych ówcześnie regionów geograficznych.

Część główna (leksykon) ułożona jest alfabetycznie. Części poprzedzające to:

dedykacja do: „Jaśnie Oświeconej Mości Xiężnej"

„Rzecz w powszechności o geografii, gdzie i terminy geograficzne wykładają się" – objaśnienie podstawowych terminów geograficznych,

„Wyrazenia abbrewiacyi dla krotkości w tej xiędze uzywanych" – wyjaśnienie skrutów,

„Omyłki geograficzne tak popraw" – korekty omyłek,

„Przestroga".

3. Opisy świata, krain geograficznych

Atlas dziecinny czyli nowy sposób do nauczenia dzieci geografii… zawierający dokładnieysze opisanie polski y Litwy… Z Francuskiego przełożony, powiększony, y poprawiony przez X. Dominika szybińskiego…

Tłum. z franc. Dominik Szybiński, Warszawa 1772, nakład Michała Groella.

Książkę otwiera przedmowa do czytelnika, w której autor wyjaśnia znaczenie map w nauczaniu geografii.

W opracowaniu znajdują się opisy kontynentów. Europę potraktowano wyjątkowo, poświęcając jej najwięcej uwagi, w tym leżące w niej państwa: Hiszpania, Francja, Cesarstwo Rzymsko-Niemieckie, Szwajcaria, Włochy, Holandia, Wielka Brytania, Dania, Norwegia, Szwecja, Rosja, Prusy, Polska i Litwa, Węgry, Turcja (część europejska). Każdy z krajów wyżej wymienionych, opisany jest z uwzględnieniem obyczajów, religii, gruntów, podziału administracyjnego, ważniejszych miast, rzek, gór, wysp, jezior. Polska i Litwa zostały przedstawione wyjątkowo obszernie (strony 113–217).

Inne kontynenty – Azja , Afryka, Ameryka opisane są mniej szczegółowo, przedstawiony jest jedynie wykaz państw w nich leżących. W ogólnych informacjach uwzględniono: religię, rządy, obyczaje, ważniejsze wyspy, miasta, rzeki, morza, jeziora, góry.

W dalszej części książki pojawia się opis najbliższych gwiazd i planet oraz wyjaśniono podstawowe terminy astronomiczne.

Treść kończy obszerny „regestr" (strony 289–314).

Fragments Historiques et Geographiques sur La Scythie, La sarmatie et Les Slaves…

Jan Potocki, Brunszwik 1796, La Librairie des Ecoles.

Dzieło składa się z czterech tomów napisanych w języku francuskim, wyjątkiem jest t. 4, który zawiera teksty w różnych językach słowiańskich. Na stronach od 151–175, znajduje się *Kronika Macieja Stryjkowskiego*, napisana w języku polskim.

Geografia czasow teraznieyszych albo opisanie naturalne y polityczne Królewstw, Państw, Stanow wszelakich, ich rządu, praw, rzemiosł, handlu, przemysłu...

Karol Wyrwicz, Wilno 1794, Drukarnia J. K. Mci przy Akademii.

Na odwrocie karty tytułowej znajduje się nota cenzorska. Całość otwiera „Przemowa". Ma dwa indeksy:

„Regestr tytułów" – dotyczy podejmowanych zagadnień (początek książki),

„Regestr rzeczy" – ułożony alfabetycznie, znacznie bardziej obszerny niż poprzedni (koniec książki).

Dzieło składa się z kilku rozdziałów:

„O geografii naturalnej" – wyjaśnienia pojęć geograficznych, informacje o „starym świecie" (Europie, Azji, Afryce), „nowym świecie" (Ameryce), krainach polarnych – Grenlandii, Spitsbergenie, Islandii oraz opis oceanów i ważniejszych wysp.

„O Geografii Astronomicznej" – opisy gwiazd i planet.

„O Geografii Politycznej" – wyjaśnienia pojęć – panowanie, państwo; informacje o różnicach obyczajowych między narodami, religiach, językach narodowych, rasach ludzkich.

„O granicach i obszerności Europy" – opisane są: Państwo Papieskie, Królestwo Obojga Sycylii, państwo Kawalerów Maltańskich, Cesarstwo Niemieckie, państwa będące lennami Rzeszy Niemieckiej, Państwo Tureckie, państwa Monarchii Moskiewskiej, królestwa – Francji, Hiszpanii, Portugalii, Anglii, Sardynii, Węgier, Szwecji, Danii, Prus.

Geografia czyli opisanie naturalne, historyczne y polityczne kraiow y narodow we czterech częściach świata zawieraiących się…

Franciszek Siarczyński, Warszawa.

Dzieło składa się z trzech tomów – T. I – 1790, Drukarnia J. K. Mci i Rzeczypospolitey u XX. Scholarum Piarum; T. II, III – 1794, Drukarnia Xięży Piarow.

T. I. podzielony jest na dwie części (księgi). Tuż za przedmową otwierającą dzieło znajduje się „Przestroga względem wymawiania obcych wyrazów".

Księga I.: występują objaśnienia terminów geograficznych; słownik terminów geograficznych z przekładem na język polski z języków: łacińskiego, francuskiego, hiszpańskiego, włoskiego, angielskiego, niemieckiego, holenderskiego, flamandzkiego, arabskiego, hebrajskiego; opis matematyczny i fizyczny Ziemi.

Księga II.: przedstawia „Północne Państwa Europy" – Danię, Norwegię, Szwecję, Rosję, Wielką Brytanię. Księga kończy się rejestrem i erratą.

T. II. opisuje: Niemcy, Austrię, kraje Niderlandzkie, Czechy wraz z Morawami, Śląsk Austriacki, Prusy, Holandię.

T. III. traktuje o: Szwajcarii, Węgrzech, Francji, Hiszpanii, Portugalii, Turcji (część europejska), Grecji, Włoszech.

Na końcu każdego z tomów znajduje się rejestr (spis treści).

Autor w opisach krajów uwzględnia ich powierzchnię, ludność, płody ziemi, handel, walutę, dochody, potencjał militarny, naukę, religię, miasta, prowincje, historię.

Geografia powszechna czasów teraznieyszych albo opisanie krótkie kraiów całego świata, ich położenia, granic, płodu ziemnego, skónności obywatelów, handlu, obyczaiów, etc. etc. Z nayświeszych wiadomości, Kraiopisarzów i Wędrowników…

Karol Wyrwicz, Warszawa 1773, Drukarnia J. K. M. i Rzeczypospolitey in Collegio Soc. Jesu.

Na odwrocie karty tytułowej jest aprobata sądu cenzorskiego (imprimatur).

Książkę rozpoczyna dedykacja „Do Jaśnie Oswieconego Xiązęcia Imci Michała Czartoryskiego", następnie przemowa oraz indeks („Regestr ksiąg i rozdziałów").

Główna część podzielona jest na księgi i rozdziały. Zawiera m.in. informacje na temat podstaw geografii, astronomii, potencjału gospodarczego i militarnego Europy, populacji „starego kontynentu".

Opisane są cztery kontynenty:

Europa – Państwo Papieskie, Państwo Neapolitańskie, Państwo Sześćdziesięciu dwóch Kawalerów Maltańskich, Rzesza Niemiecka, Turcja, Państwo Moskiewskie, Francja, Hiszpania, Portugalia, Królestwo Sardynii, Anglia, Węgry, Szwecja, Dania, Prusy, Republika Wenecką, Holandia, Szwajcaria, państwa Korony Polskiej.

Azja – Cesarstwo Chińskie, Państwo Tatarskie, Królestwo Perskie, państwa narodu arabskiego, państwa na wyspach Oceanu Indyjskiego.

Afryka – państwa i narody leżące w „Barbaryi", państwa Etiopskie, Nigryckie, Gwinejskie, wyspy Afrykańskie.

Ameryka – Ameryka Północna, Ameryka Południowa, kraje polarne.

Krótkie zebranie historyi y geografii polskiey

Teodor Waga, Supraśl 1767, Drukarnia Supraślska XX. Bazylianów.

W pierwszej części książki opisana jest historia Polski. W dalszej części pt. „Geografia o Polszcze y W. X. Litewskim", znajdują się ogólne informacje na temat Polski i Litwy, takie jak: położenie, powierzchnia, władza, religia, ważniejsze rzeki (Wisła, Dniepr, Niestr, Bug, Niemen, San, Narew), prowincje (Wielkopolska, Małopolska i W. K. Litewskie). Opisane są także województwa w nich leżące, miasta, powiaty, starostwa, ziemie, etc.

Monarchia Turecka Opisana. Przez Ricota Sekretarza Posła Angielskiego V Porty Ottomanskiey residviącego. Z Francuskiego Ięzyka Na Polski Przetłvmaczona. Przez Szlachcica Polskiego…

Paul Rycaut, brak podanego tłumacza na język polski, brak miejsca wydania i oficyny, 1678.

Oryginał powstał w języku angielskim. Na język polski dzieło przetłumaczono z francuskiego.

Książkę otwiera przedmowa napisana przez anonimowego tłumacza, informująca o tym, że autorowi dzieła oryginalnego (Paulowi Rycaut), niezmiernie pomocny był podczas pisania Polak, Wojciech Bobowski, który spędził dziewiętnaście lat na dworze otomańskim.

Tuż za przedmową znajduje się wykaz cesarzy tureckich, począwszy od pierwszego – Osmana, po ówczesnego – Mahometa IV.

Książka przedstawia opis Turcji. Wyróżnia się wieloma wspaniałymi rycinami.

Treść podzielona jest na trzy księgi, a w nich na rozdziały.

Księga I. zawiera informacje na temat: nieograniczonej władzy cesarza, Saraiu (pałacu cesarskiego), Wielkiego Wezyra i jego powinności, „Dywanu" (sądu), Tatarów, terytoriów które złożyły hołd Turcji (Multan, Wołoszczyzna, Siedmiogród, Ziemia Raguzańska), sposobu przyjmowania posłów, etc.

Księga II. opisuje: religię w Turcji, jej odłamy i wynikającą z nich niezgodę pomiędzy narodem tureckim i perskim, instytucję małżeństwa i rozwodu, obrzędy, pięć punktów będących podstawą życia każdego Mahometanina, zakaz spożywania mięsa wieprzowego i wina, etc.

Księga III. dotyczy spraw wojskowych, m.in.: wojskowego wymiaru sprawiedliwości, armii tureckiej, wojsk z terenów Egiptu, poszczególnych formacji wojskowych, tureckiej marynarki wojennej, etc.

Książkę kończą: „Informacya Introligatorowi", „Przestroga Czytelnikowi", „Omyłki Drukowe".

Nowe Ateny

Benedykt Chmielowski, Lwów 1745, Drukarnia J. K. Mci Collegii Leopoliensis Societatis Jesu.

Ta ogólnie znana encyklopedia mogła odegrać rolę informatora o świecie. Szczególnie przydatna w tym zakresie jest część opisująca kontynenty, a w nich państwa i regiony geograficzne. Wśród cennych informacji krajoznawczych jest także wykaz siedmiu cudów świata wraz z krótką charakterystyką i opisem.

Opisanie naturalne, historyczne y polityczne roznych kraiow swiata to jest ich położenie, Klima, Historya, Rewolucye, rząd, potęga, prawa, zwyczaie, sądy, rękodzieła, handel, bogactwa, miny, urodzaie, Religia, zabobony, Kościoły, Kapłani, nauka, wesela, pogrzeby, stroy, rzadkie ptastwa, zwierzęta, ryby…

Contant Dorviile, tłum. z franc. Joachim Karwowski, Warszawa 1774, Drukarnia XX Scholarum Piarum.

Oryginał wydany był w języku francuskim przez Contant Dorville. Tekst przełożony został na język polski przez Joachima Karwowskiego.

Druk zawiera opisy Chin, Korei, Japonii, Formozy, Liauo-Kieuo. Kolejne rozdziały przedstawiają charakterystykę tych krajów pod względem geograficznym, handlowym, administracyjnym, religijnym, obyczajowym.

Przed częścią główną, opisującą wybrane przez autora kraje, znajduje się dedykacja „Do Jaśnie Wielmożnego JMCI Pana Jerzego Potockiego starosty Tłomackiego".

Książkę kończą:

„Regestr rozdziałów zamykających się w tym tomie" oraz „Cenzura teologiczna", w której cenzor – prof. Paulus Fischer stwierdza, że w książce tej brak informacji przeciwko „wierze świętej y obyczaiom" – cyt., wobec czego książka może być podana do druku.

Opisy Turków y Tatarow przez Barona de Tott z Francuskiego Języka Przełożone. Przez Stanisława Szymańskiego

Francois Tott, z francuskiego Stanisław Szymański, Warszawa 1789, Drukarnia Nadworna J. K. Mosci i P. K. E. N.

Oryginał wydany został w 1784 r. w czterech tomach. Wydanie polskie, przełożone przez S. Szymańskiego wyszło w dwóch tomach, T. I – 1789, T. II – 1790. Książkę rozpoczyna „Przemowa", w której autor m.in. wyraża analogię pomiędzy klimatem a charakterem Turków.

Baron de Tott spędził długi czas w Turcji. Nauczył się języka tureckiego, wiele podróżował, dzięki czemu książka ta oddaje wierny obraz życia tureckiego.

Świat we wszystkich swoich częściach większych y mnieyszych, to iest : w Europie, Azyi, Afryce y Ameryce w monarchiach, królewstwach, xięstwach, prowincyach, wyspach y miastach, geograficznie, chronologicznie y historycznie okryślony…

Władysław Łubieński, Wrocław 1740, Drukarnia Wrocławskiey w Śląsku Akademii Societatis Jesu.

Książkę otwiera portret króla polskiego Fryderyka Augusta III.

Na odwrocie karty tytułowej jest dedykacja królowi. Dalej zamieszczono „Przemowę do Nayiasnieyszego i Naypotężnieyszego Augusta III…", napisaną w jęz. polskim i francuskim.

Książka przedstawia Europę (bardzo obszerny opis Polski i Litwy), Azję, Afrykę, Amerykę. W części poświęconej Ameryce, znajduje się charakterystyka Australii i Nowej Zelandii. Treść kończy rejestr oraz errata.

Tauryka czyli wiadomości starozytne i poznieysze o stanie i mieszkancach Krymu do naszych czasow.

Adam Naruszewicz, Warszawa 1787, Drukarnia Nadworna JK. Mci.

Książka jest relacją z podróży Naruszewicza na Ukrainę wraz z królem Stanisławem Augustem Poniatowskim. Otwiera ją dedykacja „Do króla Jegomości", „Podział Rzeczy" (spis treści), „Omyłki i poprawy" (errata).

Treść książki zawiera informacje na temat historii nazewnictwa Krymu – Taurica, Tauris, Taurica Cherfonefus, Chazaria, Crimea, Perekop.

Herodot określił kraj Scytów (narodu osiadłego na półwyspie Krymskim) nazwą Tauryka, zaś cały półwysep nazwał Cherfonefus, co prawdopodobnie wiąże się z nierównością tego terenu.

Opisany został także stan „Tauryki" od momentu panowania na jej terenie Cymmerów, Scytów, Greków, Bosforów, Rzymian, Chazarów, państwa Ruskiego, Tatarów Kapczackich, Litwinów, Turków aż po czasy ówczesne.

Theatrum świata wszystkiego na którem Europa, Asia, Afryka y Ameryka: także narodow, kraiow, miast…

Giovanni Botero, tłum. z włoskiego W. O. Lencicyus, Kraków 1659, Drukarnia dziedziców Stanisława Bertutowica.

Treść podzielona jest na pięć części z osobną numeracją. Książka rozpoczyna się przedmową „Do Czytelnika". Każda z części posiada indeks – regestr. W pierwszej podany jest na początku, w pozostałych częściach na końcu treści.

Cz. I. – opisuje cztery kontynenty – Europę, Azję, Afrykę i Amerykę, z wyszczególnieniem państw, miast, obyczajów, rozwoju gospodarczego, etc.

Cz. II. –zawiera opis mórz, oceanów i występujących na nich wysp

Cz. III. – opis najpotężniejszych władców i ich państw.

Cz. IV. – opis różnych społeczności wyznaniowych – katolików, odszczepieńców, żydów, muzułmanów, pogan.

Cz. V. – opis praktyk religijnych ludności Ameryki prekolumbijskiej oraz sposoby wprowadzania wiary chrześcijańskiej na tych terenach.

Całość kończy informacja o prawach autorskich należących do dziedziców Stanisława Lenczewskiego Bertulowica.

Wiadomości O Xięstwie Kurlandskim y Semgalskim z Różnych Dziejopisów zebrane Nayjaśnieyszem Królewicowi Jmści Polskiemu Karolowi I. Z Bożej Łaski Xiążęciu Kurlandskiemu y Semgalskiemu…

Franciszek Paprocki, Wilno 1759, Drukarnia J. K. M. Akademii Soc. Jesu.

Na odwrocie karty tytułowej znajduje się okazały herb Księstwa Kurlandii.

Książka zawiera opis Kurlandii pod względem: położenia, herbu, powierzchni, urodzaju ziemskiego, charakterystyki terenu, ważniejszych rzek (Dźwina, Musza, Wenta…), handlu, religii (kraj luterański), ważniejszych miast (Nitawa – stolica, Bowsk, Szemberg, Nowa Ryszka, Jakobsztat, Lipawa, Guldynga…), władzy, stanu Księstwa po złączeniu się Inflant z Litwą, inkorporacji z Koroną.

Na końcu książki jest „Imprimatur…" – zezwolenie na druk (cenzura).

Widok Królewstwa Polskiego Ze wszystkiemi woiewodztwami, xięstwy y ziemiami…

Jan Bielski, Poznań 1763, Drukarnia J. K. Mci Collegium poznańskiego Societatis Jesu.

Na odwrocie karty tytułowej jest cenzura – „Aprobatio Diacesana".

Dzieło dedykowane jest Józefowi z Brudzewa Mielżyńskiemu. Zawiera okazałą ilustrację przedstawiającą herb Mielżyńskich, znajdujący się na odwrocie karty z dedykacją.

Tom I. ks. I zawiera opisy historii Polski, granic Królestwa Polskiego, potencjału rolniczego i gospodarczego Polski, gór, rzek, jezior, prowincji, polityki wewnętrznej, lenn polskich (Kurlandii i Prus Książęcych), prowincji utraconych przez Polskę (Śląska, Inflant, Kijowa, Smoleńska…).

T. I. ks. II wymienia w kolejności chronologicznej dawnych władców Polski, królów i książąt, opisuje sejm Rzeczypospolitej, prawa królewskie, etc..

T. II. Ks. III zawiera opis szlachty, duchowieństwa, urzędów, hierarchii kościelnej i wojskowej.

T. II. Ks. IV ukazuje informacje o prawie polskim, sejmach, sejmikach, senacie, konfederacjach, posłach, historii pieniądza w Polsce, prawach do bicia monet, dawnych mennicach polskich, dochodach Rzeczypospolitej, wymiarze sprawiedliwości, wojsku, wypowiadaniu i toczeniu wojen, pospolitym ruszeniu, religii. Każdy tom ma indeks oraz wykaz omyłek.

Podsumowanie

Celem pracy było ukazanie różnorodnych książek podróżniczych z okresu XVII i XVIII w., znajdujących się w zbiorach Sekcji Starodruków BUŁ. Opisane zostały 22 polonika, traktujące o tematyce podróży.

W posiadaniu Biblioteki znajduje się najwięcej druków opisujących świat oraz przedstawiających relacje z podróży.

Na szczególną uwagę zasługuje tłumaczenie z języka francuskiego dzieła Poula Rycouta, *Monarchia Turecka [...]*. Pozycja ta jest wyjątkowo bogato ilustrowana rycinami, ukazującymi charakterystykę społeczności tureckiej, począwszy od ubioru mieszkańców, po scenki z życia codziennego.

Warto nadmienić że autorzy nie ograniczali się tylko do opisów natury, krajobrazu, poruszali także sprawy ustroju, religii, gospodarki, obyczaje, co czyni te dzieła bardzo przydatnymi nie tylko dla miłośników podróży.

Pochwalić należy także aparat pomocniczy w postaci wykazów, indeksów, errat, dołączony do wielu z wyżej wymienionych opracowań.

Niestety można mieć zastrzeżenia co do rzadko występujących map i ilustracji w wydaniach polskich.

Analizowany materiał pozwala stwierdzić, że literatura o tematyce podróżniczej cieszyła się zainteresowaniem wśród czytelników, pozwalała zaspokoić ciekawość o dalekich krajach, a także dawała rzetelną o nich informację. Z czasem wykształciła swoją własną stylistykę, pozwalającą na wyróżnienie jej spośród popularnych w XVII i XVIII w. druków o tematyce religijnej i politycznej.

Bibliografia

Andrzejewski J., *Zbiory specjalne w bibliotekach Łodzi*, [w:] „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum" 1992, s. 135–141.

Encyklopedia wiedzy o książce, Wrocław 1971.

Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego, Wrocław 1976.

Gajek J., *Starodruki*, [w:] *Pierwsze Dziesięciolecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1954*, Łódź 1955.

Kowalczyk M.E., *Obraz Włoch w polskim piśmiennictwie geograficznym i podróżniczym osiemnastego wieku*, Toruń 2005.

Mączak A., *Peregrynacje wojaże turystyka*, Warszawa 2001.

Mąka H., *Sarmaci na morzach. Morskie millenium Rzeczypospolitej*, Warszawa 2008.

Przewodnik Bibliograficzny. Urzędowy wykaz druków wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej i poloniców zagranicznych. Druki zarejestrowane w Bibliotece Narodowej w Warszawie, Warszawa 1946.

Słabczyński W., *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1973.

Staropolski ogląd świata – problem inności, red. F. Wolański, Toruń 2007.

***Atlas dziecinny czyli nowy sposób do nauczenia dzieci geografii…zawierający dokładnieysze opisanie polski y Litwy… Z Francuskiego przełożony, powiększony, y poprawiony przez X. Dominika Szybińskiego…* (Warszawa 1772).**
Sygnatura: 1026592

Cudzoziemiec ciekawy
Sygnatura: 1007646

***Dykcyonarzyk geograficzny czyli opisanie królestw, margrabstw, portów, fortec y innych mieysc znacznieyszych w czterech częściach Świata. Z wyrażeniem w którym Królestwie, Powincyi, Krainie iakie się mieysce znayduie, do którego Państwa należy…* (Warszawa 1782).**
Sygnatura: 1003062

Dykcyonarz historyczny y geograficzny do zrozumienia autorów tak Łacińskich, jako też z Łacińskiego na Polski Tłumaczonych… **(Warszawa 1784).**
Sygnatura: 1015784

Fragments Historiques et Geographiques sur La Scythie, La sarmatie et Les Slaves… **(Jan Potocki, Brunszwik 1796).**
Sygnatura: 1010550

Geografia czasow teraznieyszych albo opisanie naturalne y polityczne Królewstw, Państw, Stanow wszelakich, ich rządu, praw, rzemiosł, handlu, przemysłu... **(Karol Wyrwicz, Wilno 1794).**
Sygnatura: 1003145

Geografia czyli opisanie naturalne, historyczne y polityczne kraiow y narodow we czterech częściach świata zawieraiących się… **(Franciszek Siarczyński, Warszawa 1794).**
Sygnatura: 1002959

Geografia powszechna czasów teraznieyszych albo opisanie krótkie kraiów całego świata, ich położenia, granic, płodu ziemnego, skónności obywatelów, handlu, obyczaiów, etc. Etc. Z nayświeszych wiadomości, Kraiopisarzów i Wędrowników… **(Karol Wyrwicz, Warszawa 1773).**
Sygnatura: 1025931

Historya podróży i osobliwszych zdarzeń sławnego Maurycego Augusta Hrabi Beniowskiego…
Sygnatura: 1026415

Krótkie zebranie historyi y geografii polskiey **(Teodor Waga, Supraśl 1767).**
Sygnatura: 1007248

Leksykon geograficzny dla gruntownego pojęcia gazet i historii z różnych awtorów zebrany, przetłumaczony i napisany przez X. Hilaryona Karpińskiego Z.S. Bazylego W. Prowincyi Litewskiej kapłana i teologa… **(Wilno 1766).**
Sygnatura: 1011441

Monarchia Turecka Opisana. Przez Ricota Sekretarza Posła Angielskiego V Porty Ottomanskiey residviącego. Z Francuskiego Ięzyka Na Polski Przetłvmaczona. Przez Szlachcica Polskiego… **(Paul Rycaut, 1678).**
Sygnatura: 1023162

Nowe Ateny **(Benedykt Chmielowski, Lwów 1745).**
Sygnatura: 1006899

Obserwacje polityczne Państwa Tureckiego, rządu, religii, sił iego, obyczaiow, i narodow pod tymze żyiacym panowaniem…przez Imci Pana Mikoszę, w czasie mieszkania iego w Stambule. **(Józef Mikosza, Warszawa 1787).**
Sygnatura: 1007635

Opisanie naturalne, historyczne y polityczne roznych kraiow swiata to jest ich położenie, Klima, Historya, Rewolucye, rząd, potęga, prawa, zwyczaie, sądy, rękodzieła, handel,

bogactwa, miny, urodzaie, Religia, zabobony, Kościoły, Kapłani, nauka, wesela, pogrzeby, stroy, rzadkie ptastwa, zwierzęta, ryby… **(Contant Dorville, Warszawa 1774).**
Sygnatura: 1002603

Polak w Paryżu albo dwutygodniowa w tymże mieście bytność hrabiego **(Warszawa 1787).**
Sygnatura: 1000008

Świat we wszystkich swoich częściach większych y mnieyszych, to iest : w Europie, Azyi, Afryce y Ameryce w monarchiach, królewstwach, xięstwach, prowincyach, wyspach y miastach, geograficznie, chronologicznie y historycznie okryślony… **(Władysław Łubieński, Wrocław 1740).**
Sygnatura: 1020256

Tauryka czyli wiadomości starozytne i poznieysze o stanie i mieszkancach Krymu do naszych czasow **(Adam Naruszewicz, Warszawa 1787).**
Sygnatura: 1013271

Theatrum świata wszystkiego na którem Europa, Asia, Afryka y Ameryka : także narodow, kraiow, miast… **(Giovanni Botero, Kraków 1659).**
Sygnatura: 1002661

Wiadomości o Państwie Tureckim przez iednego Polaka, w Listach do Przyjaciela pisanych, przesłane… **(Warszawa 1797).**
Sygnatura: 1002963

Wiadomości O Xięstwie Kurlandskim y Semgalskim z Różnych Dziejopisów zebrane Nayjaśnieyszem Królewicowi Jmści Polskiemu Karolowi I. Z Bożej Łaski Xiążęciu Kurlandskiemu y Semgalskiemu… **(Franciszek Paprocki, Wilno 1759).**
Sygnatura: 1015870

Widok Królewstwa Polskiego Ze wszystkiemi woiewodztwami, xięstwy y ziemiami… **(Jan Bielski, Poznań 1763).**
Sygnatura: 1000921

Teresa Górniak[*]

Orzeszkowiana w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego

Abstract: The Orzeszkowiana Special Collection in the Library of Łódź University

The article describes a part of the private library of Eliza Orzeszkowa, a famous Polish writer (1841–1910).

There are manuscripts and iconographic documents given as presents to the writer on the occasion of 25th and 40th anniversaries of her literary work. They include: diplomas, letters, albums, and photographies from 1860 to 1890.

In the Cymelia Reading Room (highly valuable holdings) there are 69 books. The majority of them are marked with the seal of Eliza Orzeszkowa's name. Some books also include her photographies and the autograph. A large part of the collection are her books translated into ten foreign languages. A few translations were dedicated to Eliza Orzeszkowa herself.

Eliza Orzeszkowa – jedna z najwybitniejszych polskich powieściopisarek, dwukrotnie nominowana do literackiej Nagrody Nobla, pozostawiła po sobie nie tylko bogatą spuściznę literacką, ale też liczne dowody uznania, jakim cieszyła się u sobie współczesnych i cenny materiał archiwalny w postaci rękopisów, listów, notatek.

Spadkobiercy (Maria i Maksymilian Obrębscy), na mocy testamentu, całą bibliotekę pisarki w liczbie 2294 dzieł w 4500 tomach oraz niemal wszystkie eksponaty (649 przedmiotów) z wystawy zorganizowanej w pierwszą rocznicę jej śmierci w gmachu „Lutni" w Wilnie, przekazali Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Wilnie, którego autorka *Bene nati* była współzałożycielką i pierwszym członkiem honorowym[1].

[*] Mgr Teresa Górniak, Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów BUŁ.

[1] J. Andrzejewski, B. Karkowski, *Łodzianie Elizie Orzeszkowej*, „Listy Bibliofilskie" 1974, s. 46–53.

Wśród przekazanych dokumentów znalazły się osobiste rzeczy E. Orzeszkowej i jej bliskiej rodziny, publikacje prac, dary otrzymane podczas obchodów jubileuszy, a także przedmioty pozostałe z jej pogrzebu (ogłoszenia o śmierci i pogrzebie, wycinki z gazet, wianki, telegramy i listy kondolencyjne, zdjęcia)[2].

Do wybuchu II wojny światowej i przez okres jej trwania materiały te znajdowały się w bibliotece i muzeum Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Po wojnie jedna ze skrzyń z pamiątkami po Elizie Orzeszkowej, za pośrednictwem przedstawiciela rządu PRL, trafiła do organizującej się Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Zbiór zawiera dyplomy, adresy dziękczynne, listy, albumy, wycinki prasowe, wstęgi, a także bogaty dorobek fotograficzny Michała Greima – wybitnego fotografa-artysty z Kamieńca Podolskiego. Łódzka Książnica Uniwersytecka posiada także kilkadziesiąt woluminów książek z prywatnej biblioteki pisarki.

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie całej, przechowywanej w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego, kolekcji Elizy Orzeszkowej, zarówno dokumentów rękopiśmiennych, jak i ikonograficznych, a także księgozbioru autorki *Nad Niemnem*.

1. Dokumenty rękopiśmienne w Sekcji Rękopisów BUŁ

Do najcenniejszych pamiątek po Elizie Orzeszkowej, zachowanych w Bibliotece UŁ, należy własnoręczny list pisarki do Czesława Jankowskiego[3], pisany w Grodnie dnia 27 września 1889 r. (piątek). Ponieważ list jest krótki warto przytoczyć go w całości:

> Szanowny Panie
>
> Nie wiedząc do kogo w Redakcji Kuryera Codziennego udać się z tem wypada, Szanownego Pana trudzę uprzejmą prośbą, aby, jeżeli nowelka moja „Czy pamiętasz?", którą wczoraj wysłałam, – drukowana w Kuryerze będzie, z ostatniego jej ustępu wykreślić dwa wyrazy: „z wysokooświeconego oka". Wtenczas ustęp ten (zupełnie końcowy) brzmieć ma tak: „Na wyraz następny spadła gruba łza, rozpłynęła się po nim i uczyniła go nieczytelnym".
>
> Z wysokim szacunkiem i szczerze życzliwa Eliza Orzeszkowa.

[2] H. Ilgiewicz, *Societates Academicae Vilnenses. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy*, Warszawa, 2008, s. 331.

[3] Czesław Jankowski – polski poeta, krytyk, publicysta, historyk, krajoznawca, działacz społeczny. W 1883 r., rozpoczął działalność publicystyczną na łamach „Kuriera Warszawskiego", a następnie powstałego na jego miejscu „Kuriera Codziennego" (był jego kierownikiem literackim, a w latach 1890-1893 – sekretarzem). Współpracował również z „Tygodnikiem Ilustrowanym", „Ateneum", petersburskim „Krajem", ale jak twierdzi R. Jurkowski, do 1889 r. wciąż był bardziej poetą niż dziennikarzem.

Równie cennym dokumentem jest rękopis dramatu Elizy Orzeszkowej *Westalka*[4] w języku francuskim w tłumaczeniu Cecile Methal. Dzieło w pięknej jedwabnej oprawie o wymiarach 22 x 18 cm ze złoconymi stronicami, nosi znak własnościowy w postaci pieczęci imitującej podpis El. Orzeszkowa.

Pisarka cieszyła się ogromnym uznaniem i szacunkiem polskiego społeczeństwa, stąd lata 1891 i 1906, które wyznaczały dwudziestopięciolecie i czterdziestolecie twórczości autorki *Meira Ezefowicza* stały się okazją do publicznego uczczenia jej zasług.

Na szczególną uwagę zasługują dwa rękopiśmienne albumy ofiarowane pisarce z okazji srebrnego jubileuszu pracy literackiej przez mieszkańców Grodna i nauczycielki z Warszawy.

Adres hołdowniczy od Grodnian ma formę kodeksu o wymiarach 13 x 17 cm, oprawnego w zamsz. Zamykany jest na metalową klamrę (fibułę), jak w starych drukach. Na okładce widnieje liotografowany monogram E.O. i napis Grodno. Na każdej ze 170 kart albumu umieszczono drukowaną dedykację: „Elizie Orzeszkowej w dwudziestopięcioletnią rocznicę pracy pisarskiej z wyrazami hołdu i czci Grodno Maja 1891". Poniżej widnieją podpisy przedstawicieli różnych środowisk i stanów (w sumie ponad 250 mieszkańców Grodna)[5].

Drugi dokument zatytułowany *Elizie Orzeszkowej nauczycielki. Warszawa 1891,* to oprawiony w skórę rękopiśmienny sztambuch o wymiarach 24,5 x 19 cm. Na okładce u góry znajduje się srebrny orzeł w koronie i liść laurowy, u dołu – otwarta księga w koronie cierniowej i lata 1866–1891. Każda strona kodeksu jest bogato zdobiona odręcznymi rysunkami i malowidłami. Sztambuch zawiera cytaty z dzieł Jubilatki i podpisy ponad 90 działaczek oświatowych, m.in.: Marii Dzierżanowskiej, Marii Gerson [Dąbrowskiej], Z[uzanny] Morawskiej, Izabelli Moszczeńskiej [Rzepeckiej], Stefanii Sempołowskiej, Anieli Szyc[ówny], Marii Weryho [Radziwiłłowiczowej][6]. Dużo skromniejszy jest oprawiony w płótno rękopiśmienny album od Polek w Kazaniu[7] i od studentów Polaków z Kazania.

Jeżeli jubileusz 25. lecia pracy autorki *Chama* miał charakter lokalny i raczej konspiracyjny, to obchody 40. lecia twórczości odbiły się szerokim echem w całej Polsce. Nie ominęły również Łodzi. Mieszkańcy Łodzi ofiarowali autorce *Bene nati* dwa adresy hołdownicze, o których Jerzy Andrzejewski i Bogumił Karkowski napisali:

---

[4] E. Orzeszko, *La Vestale*, Varsovie, 1900, ss. 96. Sygn. BUŁ, Rps 5054.

[5] Adres hołdowniczy. Sygn. BUŁ, Rps 5063.

[6] Adres hołdowniczy. Sygn. BUŁ, Rps 5062.

[7] Adres hołdowniczy. Sygn. BUŁ, Rps 5055.

Jeden z nich stanowi owoc działalności komitetu jubileuszowego. Jest to kaseta drewniana (w kształcie książki) obciągnięta srebrną blachą o wymiarach 33 x 45 cm. Kasetę przykrywa gruba kryształowa szyba, a na niej w miejscach, w których przebiegają zapinki (jak w starych drukach) umieszczono wykuty napis na srebrnych paskach: „Elizie Orzeszkowej – Łódź 1907". Kaseta ta zapinana jest na klamry (fibuły). W dolnej części szyby kryształowej znajduje się fragment głowy i skrzydeł lecącego orła, a w jego oku czerwony kamień. Kaseta przechowywana jest w specjalnym pudle ochronnym, wybitym w środku zielonym aksamitem i białym jedwabiem. [...] Sam adres formatu 29 x 42 wykonany na papierze (pergaminowym) zbliżonym do mapowego składa się z 19 kart (38 stron). [...] Adres posiada bogatą szatę ilustracyjną. Na karcie 1 – komin fabryczny w obłokach pary oraz typowy dla widoku Łodzi obraz dymiących kominów i czarnych sylwetek domów. Na karcie 2 – obrazki z Łodzi: trzy kościoły – na placu Wolności (w tych latach ewangelicki), bożnica żydowska na al. Kościuszki (już nieistniejąca), kościół św. Krzyża na ul. Sienkiewicza (rzymsko-katolicki) oraz fragment ulicy Piotrkowskiej itd. [...] Wszystkie karty są przedziurkowane i połączone sznurem, który wieńczy złota pieczęć z herbem Łodzi, umieszczona w srebrnym pudełeczku[8].

Drugi dar, przesłany od komitetu organizacyjnego gimnazjum żeńskiego w Łodzi, pragnącego nadać szkole imię Elizy Orzeszkowej,

to księga o formacie 23 x 37 obciągnięta jedwabiem. Na wierzchniej stronie namalowano rysunek: na tle Łodzi kominów i fabryk, świecących wyblakłą czerwienią w ciemności – robotnik skuty w kajdany, a nad nim postać półnagiej dziewczyny (o twarzy młodej Orzeszkowej) z pochodnią, książką i wrzecionem oraz napis: „Elizie Orzeszkowej Łódź 1907[9].

Dzień jubileuszu 40. lecia pracy literackiej autorki *Nad Niemnem* stał się świętem literatury polskiej i manifestacją patriotyczną. Pisarka została obdarowana tak wieloma dowodami uznania, że trudno wymienić wszystkie. W zachowanym zbiorze adresów hołdowniczych odnajdujemy przesłania od: Polaków z Humania, Kijowa, Odessy, Petersburga, Mińska Litewskiego, z Prus Zachodnich, ludzi pióra i inteligencji z Warszawy, Krakowa, Berdyczowa, mieszkańców Rygi, Kazania, Mińska Lubelskiego, Grodna, Poselskiego Koła Polskiego z Wiednia, słuchaczy Akademii Górniczej w Loeben, Stowarzyszenia i Koła Szkoły Ludowej w Morawskiej Ostrawie, Polskiego Stowarzyszenia Demokratycznego w Wiedniu, „Głosu Ukrainy", kobiet na Litwie i wielu innych.

Formatem (54 x 43 cm) wyróżnia się dyplom od Zarządu Grodzieńskiego Towarzystwa Polskiego Opieki nad Dziećmi, umieszczony w ozdobnej jedwabnej kopercie zamykanej z wierzchu na klamrę z monogramem E.O. Znamienna jest treść dokumentu, zapisana na specjalnym pergaminowym papierze:

[8] J. Andrzejewski, B. Karkowski, *op. cit.*, s. 49–50.

[9] *Ibidem*, s. 50.

Jaśnie Wielmożna Eliza Orzeszkowa w Grodnie
Czcigodna Pani!

Kiedy ze wszystkich stron kraju ślą Ci rodacy hołd i wdzięczność swoją, my mieszkańcy Grodna, którzy najwięcej Tobie zawdzięczamy, boś była w naszym smutnym, pognębionym zakątku, kapłanką, pielęgnującą troskliwie zarzewie miłości Ojczyzny i języka naszego, łączymy się z całym społeczeństwem polskiem, aby dać wyraz uczuciom przepełniającym serca nasze.

Po długim przymusowem obezwładnieniu, gdy naród cały zbudził się do nowego życia i wszyscy pracują dla jaśniejszej przyszłości, my w miarę sił i środków naszych rozpoczęliśmy pracę od podstaw: od wychowania i nauczania dzieci tych maluczkich, pokrzywdzonych, którzy byli zawsze Twemu sercu najbliżsi i zawiązaliśmy Grodzieńskie Towarzystwo Polskie opieki nad dziećmi.

Pozwól o zacna Pani, że tę pierwszą skromną instytucję na gorące żądanie członków Towarzystwa nazwiemy tak drogiem dla Grodnian imieniem „Elizy Orzeszkowej".

Pod tekstem, z prawej strony, swoje podpisy złożyli członkowie Zarządu Towarzystwa, z lewej strony umieszczono datę – „Dnia 3 czerwca 1907 roku". Rangę dokumentu podnosi lakowana pieczęć Towarzystwa. Karta z tekstem ozdobiona odręcznym malunkiem przedstawiającym polne kwiaty: stokrotki, chabry i maki oraz otwarty elementarz z pierwszymi literami alfabetu[10].

2. Zbiory ikonograficzne w Sekcji Ikonografii BUŁ

Do najcenniejszych dokumentów ikonograficznych BUŁ należy kolekcja zdjęć z lat 1860–1890 ofiarowana pisarce z okazji srebrnego jubileuszu pracy twórczej. Zbiór liczący 163 fotografie, naklejonych na 115 kartonów, opatrzony został objaśnieniami lub komentarzami Michała Greima – autora zdjęć. Każde ze zdjęć posiada wyciskaną, suchą owalną pieczęć z podwójnym otokiem, o treści: „Photographie/ M. Greim/a Kamenetz Pod.". Kolekcję podzielono tematycznie na 7 części:

I. Widoki Kamieńca Podolskiego, Chocimia, Żwańca i innych miasteczek podolskich oraz besarabskich, fotografie zabytków historycznych i miejskich scen rodzajowych;
II. Widoki wsi podolskich i besarabskich;
III. Sceny rodzajowe i typy ludowe wiejskie z Podola;
IV. Sceny rodzajowe i typy ludowe wiejskie z Besarabii;
V. Żebracy miejscy i wiejscy z Podola i Besarabii;
VI. Sceny rodzajowe i typy szlachty polskiej z Podola;
VII. Sceny rodzajowe i typy ludności żydowskiej z Podola.

[10] Adres hołdowniczy. Sygn. BUŁ, Rps 5058.

Ponadto w zbiorze znajdują się zdjęcia M. Greima i jego rodziny oraz kilka reprodukcji fotograficznych starych obrazów i sztychów. Należy podkreślić, że większość fotografii Greima posiada, obok wartości dokumentu historycznego i etnograficznego, wysokie walory artystyczne[11].

Do zbioru fotografii Michał Greim dołączył wierszowany list następującej treści (przechowywany w Sekcji Rękopisów BUŁ):

Photographie M. Greim
Kamieniec Podolski
(20 grudnia 1891) 1 stycznia 1892

Wielmożna Pani
Eliza Orzeszkowa
w Grodnie

Czcinajgodniejsza Pani i Srebrna Jubilatko!
Za piękne (w „Kraju") „Zwierzenia" składam Noworoczne Serdeczne Życzenia Zdrowia!... aż do jubileuszu Złotego, a potem Brylantowego. A za świetne dla ludzkości czyny skromny dar: Podolskie w obrazkach „Niziny" – racz przyjąć od wielbiciela nieznanego i sługi najoddańszego – Michała G[reima].
P.S. Przy nizinach i wąwozach są – bo być muszą – pagórki i gór nieco M.G.

Eliza Orzeszkowa cieszyła się tak wielkim uznaniem i szacunkiem polskiego społeczeństwa, że jej pogrzeb w dniu 23 maja 1910 r. przerodził się w wielką społeczną manifestację. Mimo silnych restrykcji ze strony grodzieńskiego generał-gubernatora w uroczystościach pogrzebowych uczestniczyło około 15 tys. osób. Jak wspominał H. Nusbaum: „udział w nim [pogrzebie] brali i narodowcy nasi i socjaliści, i postępowcy i klerykali, i Żydzi, zarówno wolnomyślni, jak zachowawczy, wszyscy [...]"[12].

Z całego kraju przybyło 130 delegacji. W kondukcie szli m.in. przedstawiciele urzędu miasta Grodna, Wilna, Warszawy, zarządów miejskich Kowna, Mińska, Kijowa, Petersburga, Moskwy, Białegostoku, reprezentanci licznych organizacji i zrzeszeń kulturalnych oraz zawodowych warszawskich, wileńskich, łódzkich, a także z Moskwy i Kijowa.

Z pięknym gestem wystąpili grodzieńscy Izraelici. Gmina żydowska, dla ułatwienia powszechnego udziału w pogrzebie, zaleciła swym wyznawcom zawiesić wszelką działalność handlową na czas uroczystości. Na drodze pochodu wszystkie sklepy były zamknięte, a oświetlone latarnie osłonięte kirem[13].

---

[11] J. Bartyś, *Materiały fotograficzne Elizy Orzeszkowej dotyczące etnografii Podola i Besarabii, w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, „Łódzkie Studia Etnograficzne" 1965, t. VII, s. 147–181.

[12] H. Nusbaum, *Z dnia pogrzebu śp. E. Orzeszkowe*, [w:] *Elizie Orzeszkowej w hołdzie*, Grodno 1929, s. 56.

[13] H. Bursztyńska, *„Zamknęła się księga pracy". O Elizie Orzeszkowej dopełnienie*, [w:] *Tvorčasc' Elizy Ażeški i belaruskaâ kul'tura. Zbornik navukovyh prac*, red. S.P. Musienko, Grodno 2002, s. 79, [dostęp: 8.10.2013], http://belkabinet.by/_ld/0/55_62791.pdf.

W Sekcji Rękopisów BUŁ znajduje się 113 żałobnych szarf z dedykacjami wyrażającymi najwyższe uznanie i szacunek dla wielkiego człowieka i twórcy, m.in.:

„W hołdzie pamięci Elizie Orzeszkowej – Towarzystwo w Sosnowcu",
„Niestrudzonej bojowniczce za równe prawa – Związek Pracowników Bankowych Królestwa Polskiego",
„Przyjaciółce młodzieży – młodzież ucząca się m. Białegostoku",
„Od serc kochających",
„Co nad wszystko miłowała prawdę i naokół rozsiewała miłość – Rodacy z Kowna",
„Tej, co o nasze prawa walczyła – młode Polki z Białegostoku. D. 5 maja 1910"

Z uroczystości pogrzebowych zachowała się też kolekcja szarf z wyrazami hołdu od przedstawicieli licznych stowarzyszeń żydowskich np. Żydowskiego Towarzystwa Naukowo-Literackiego z Wilna, Stowarzyszenia Nauczycielek i Nauczycieli Żydów m. Warszawy, Żydowskiego Towarzystwa Historyczno-Etnograficznego oraz Wileńskiej Żydowskiej Szkoły Rzemieślniczej. Z głębokim żalem autorkę *Marty* żegnały również Palestra Grodzieńska, Dyrekcja Teatru oraz organizacje kobiece m.in. Suwalskie Koło Równouprawnienia Kobiet, Grono Kobiet z Wilna i wiele, wiele innych.

3. Księgozbiór Elizy Orzeszkowej w Czytelni Cymeliów BUŁ

W księgozbiorze pisarki znalazło się kilka pierwszych osobnych wydań jej powieści. Są to: *Meir Ezofowicz* (Warszawa, nakład i druk S. Lewentala, 1879), *Dwa bieguny* (Petersburg, Księgarnia Br. Rymowicz, 1892), *Argonauci*, t. 1 i 2 (Warszawa 1900), *...I pieśń niech zapłacze* (Warszawa 1905), a także *Ascetka* (Warszawa 1910) – ogłoszona drukiem już po śmierci pisarki. Z mniejszych form literackich wymienić należy zbiór nowel pt. *Chwile* i opowiadanie *Z chłopskiej drogi* (z ilustracjami E. Lindemana) oraz dramat *Pokociło się* i *Dam nogę, scena z życia dwóch braci* (Wilno 1881).

Na uwagę zasługuje luksusowo wydany *Upominek. Książka zbiorowa na cześć Elizy Orzeszkowej (1866–1891)*, Kraków–Petersburg 1893, ofiarowany pisarce przez warszawski komitet „literacki" z okazji jubileuszu 25. lecia pracy twórczej (ryc. 1).

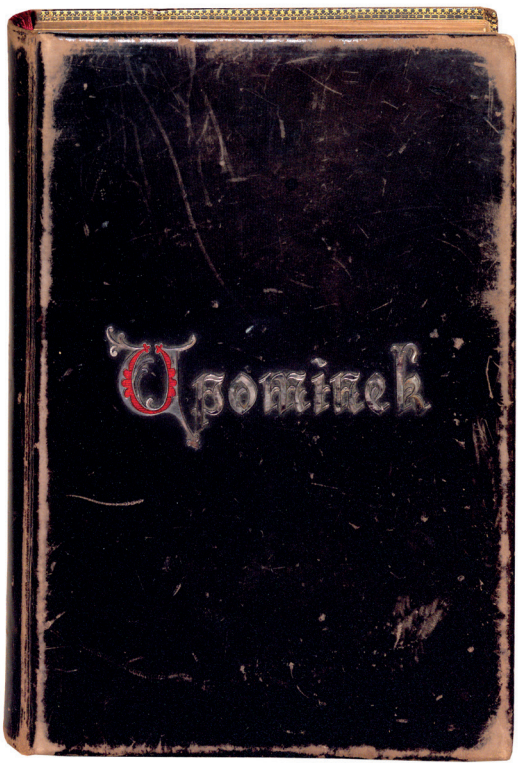

Ryc. 1. *Upominek. Książka zbiorowa na cześć Elizy Orzeszkowej (1866–1891)*, Kraków, 1893
Sygn. BUŁ 293581. Foto: B. Gamrowska

Księga, oprawiona w czarną skórę z tytułem wybitym ozdobnymi metalowymi literami na okładce i złoconymi stronicami, zawiera drukowaną dedykację, wyrażającą hołd dla Jubilatki:

> Czcigodna Pani
> Za potężne siły, któremi podnosiłaś społeczeństwo omdlewające w trudach i walkach życia; za bogate dary, które złożyłaś w skarbcu jego literatury; za promienie, które padły z Twego umysłu na jego ciemną drogę; za uczucia, które pokrzepiającą mocą spłynęły do jego piersi z Twego szlachetnego serca; za balsamy, które położyłaś na jego ranach; za ożywcze drgnienia, które obudziłaś w jego duszy; za ukochanie dobra, prawdy i piękna; za siew obfity i plenny na niwie ojczystej; za działalność płodną, za pracę ogromną, za miłość gorącą; za to żeś była wielką, jasną i dobrą gwiazdą swej ziemi, dostojną kapłanką świątyni duchowej narodu, kochającą jego córką i wierną służebnicą; za to, żeś była twórczynią natchnioną, myślicielką głęboką, obywatelką zacną i człowiekiem pełnym: w rocznicę dwudziestopięciolecia Twych zasług, składamy Ci w hołdzie i z serdeczną wdzięcznością ten skromny Upominek. Pisarze polscy.

Publikacja zawiera utwory ponad dwustu polskich poetów i prozaików, m.in. J. Kasprowicza, M. Konopnickiej, K. Tetmajera, G. Zapolskiej i H. Sienkiewicza. Tom otwiera wiersz Adama Asnyka pt. *Sonet*.

Komitet warszawski nie zapomniał również o przygotowaniu ozdobnych wydań dwu nowych prac jubilatki, *Bene nati* i *Westalki*, z których w zbiorach Biblioteki UŁ odnajdujemy pięknie oprawiony w ciemnoszarą skórę i przyozdobiony portretem autorki dramat – *Westalka* (Warszawa, wyd. S. Lewental, 1891).

Cennym wydawnictwem książkowym związanym z czterdziestą rocznicą debiutu literackiego Elizy Orzeszkowej jest księga pamiątkowa zatytułowana *Jako lecące na wyraj żurawie*, ofiarowana Jubilatce przez Polonię Petersburską z zamieszczoną na pierwszej stronie publikacji drukowaną dedykacją:

> Gdy nad Newę nadeszła wieść, że Polska cała zamierza uczcić czterdziestolecie w szeregu projektów, za których pomocą należało oddać widomy hołd Jubilatce. Poczęto myśl wydania pisma zbiorowego złożonego z prac polaków zamieszkałych w Petersburgu, a dochód ze sprzedaży wydawnictwa przeznaczono na zasiłek dla tutejszego „Koła pomocy uczącej się młodzieży", a więc z imieniem Orzeszkowej związano sprawę, zawsze miłą jej sercu.
>
> Komitet redakcyjny zamierzonego pisma pozostawił autorom zupełną dowolność treści i formy, a obowiązek swój zrozumiał jedynie jako pracę mechaniczną, jako dbałość o zewnętrzny wygląd wydawnictwa.
>
> Idzie więc w świat pierwsza próba zjednoczonej literackiej pracy polaków, fizycznie oderwanych od kraju – idzie pod godłem hołdu dla Orzeszkowej, pod godłem wspomożenia naszej młodzieży – nadziei lepszej przyszłości. W listopadzie 1906 r. Petersburg.

Luksusowym wydawnictwem jubileuszowym, oprawionym w skórę, jest także praca Gustawa Manteuffela pt. *Pierwotni krajowcy prowincyj nadbałtyckich, pomiędzy którymi, wbrew wywodom uczonych nadnewskich, byli także Słowianie*. Na stronie tytułowej publikacji widnieje dedykacja tłoczona drukiem następującej treści:

> Dostojnej Jubilatce Elizie Orzeszkowej jako dowód, że jej 40 letni ślub z piórem, nawet na oddalonych Kresach Inflanckich w radości serca wdzięczni obchodzą rodacy. Pracę niniejszą w hołdzie składa Autor.

Obok dedykacji zamieszczono znaczek z fotografią Elizy Orzeszkowej i latami pracy twórczej 1866 XL 1906 (ryc. 2).

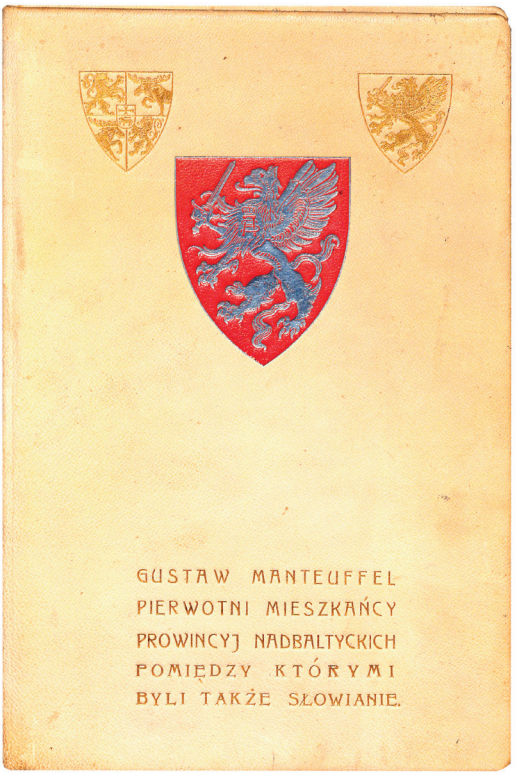

Ryc. 2. Gustaw Manteuffel, *Pierwotni krajowcy : prowincyj nadbałtyckich, pomiędzy którymi, wbrew wywodom uczonych nadnewskich, byli także Słowianie*, Warszawa, 1907
Sygn. BUŁ 244091. Foto: B. Gamrowska

4. Przekłady dzieł Elizy Orzeszkowej na języki obce

Dzieła Elizy Orzeszkowej trwale weszły do skarbnicy piśmiennictwa światowego, czego dowodem są liczne przekłady na języki obce. Czterdzieści sześć woluminów z prywatnej biblioteki pisarki, przechowywanych w Sekcji Cymeliów BUŁ, to utwory tłumaczone na języki obce: angielski, chorwacki, czeski, francuski, hebrajski, litewski, niemiecki, rosyjski, szwedzki, włoski. O swojej popularności za granicą Orzeszkowa pisała:

> Powieści moje liczne są tłumaczone w czterech krajach: w Czechach, Niemczech, Szwecji i Rosji; przybywają też stamtąd i do mnie echa przyjazne. Posiadam mnóstwo odezw zbiorowych od stowarzyszeń kobiecych niemieckich i czeskich, dyplomy na honorowego członka tamtejszych instytucji literackich,

> książki przesyłane mi stamtąd od autorów obu płci. Pisują do mnie Czesi, Szwedzi, Niemcy i Rosjanie, także obu płci. Odpisuję zwykle wszystkim po francusku, z wyjątkiem tłumaczy, do których piszę po polsku. [...] W Pradze czeskiej przed trzema laty robiono mi owacje huczne i kwieciste. Jednak największą miarę powodzenie to otrzymało w Rosji[14].

Potwierdzeniem słów pisarki jest struktura zachowanego księgozbioru, w którym dominują tłumaczenia na język rosyjski. Część z nich ma formę nadbitki z czasopisma, głównie: „Russskoj Mysli"[15], „Detskogo Čteniâ"[16] i „Mira Božego"[17]. Inne z kolei wydawane bez troski o estetykę, drukowane są na nie najlepszym papierze, w prostej broszurowej oprawie, najczęściej bez ilustracji. Na uwagę zasługuje wydanie zbiorowe utworów Elizy Orzeszkowej w tłumaczeniu na język rosyjski *Polnoe sobranie sočinenij Elizy Ožeško v vos'mi tomah*. Kiev, 1902. Dzieła współoprawne w czterech woluminach z zachowaną oryginalną oprawą płócienną w kolorze zielonym, z tłoczeniami w ciemnozielonym, złotym i czarnym kolorze. Autorką przekładu jest A.U. Bronovicka.

Z osobnych wydań dzieł Elizy Orzeszkowej w języku rosyjskim wymienić należy powieści: *Cham* (Moskva 1892 – brak informacji o tłumaczu), *Mirtala*, istoričeskaâ povest' (S. Petersburg 1893, tłum. A.I. Onufrovič), *Dwa bieguny* ([S. Petersburg] 1893, tłum. G. L.) oraz *...I pieśń niech zapłacze* (Moskva, 1905). Tłumaczem tego ostatniego tytułu jest Vukol' Mihajlovič Lavrov – niezmiernie zasłużony w upowszechnianiu literatury polskiej w społeczeństwie rosyjskim redaktor „Russkoj mysli" i najgorętszy chyba z Rosjan wielbiciel talentu E. Orzeszkowej, o czym świadczy zamieszczona na karcie tytułowej ww. powieści następująca rękopiśmienna dedykacja:

> „Glubokouvažaemomu avtoru ot bezkonečno preddannogo i blagodarnogo perevodčika" wraz z podpisem Lavrov.
>
> Tłum.: „Dla wielce szanowanego autora od bezgranicznie oddanego i wdzięcznego tłumacza".

Innym rosyjskim tłumaczem, którego rękopiśmienna dedykacja widnieje na stronie przedtytułowej dramatu *Harde dusze* (Lomża 1899. adapt. Zygmunt Sarnecki) jest Grigrij Aleksandrovič Vorob'ev:

---

[14] *Eliza Orzeszkowa o swych powieściach*, „Warszawski Dziennik Narodowy" 1935, nr 1, s. II.

[15] Opowiadania: *S' pož ara, iz vospominanij*, Nadb.: „Russkaâ Mysl" 1898, Kn. 1; *Panna Roza*. Nadb.: „Russkaâ Mysl" 1898, Kn. 1; *Magon*. Nadb.: „Russkaâ Mysl", 1905, Kn. 3.

[16] *Iz grečeskih predanij razskaz*. Nadb.: „Detskoe Ctenie", 1904 nr 1.

[17] *Raznymi putni, razskaz*, Nadb.: „Mir Božij" 1906.

Slavnomu avtoru „Bene nati" počtitel'noe prinošenie perevodčika. Lomža. 31 maâ/12 iunâ 1899.

Tłum.: Wybitnemu autorowi „Bene nati" wyrazy szacunku od tłumacza.

W kolekcji znalazła się także *Avtobiografiâ Elizy Ožeško v treh pis'mah* w tłumaczeniu Ludmily Akolevny Krukovskoj. W przypisie podano informację, że listy napisane przez Orzeszkową do Antoniego Wodzińskiego w 1896 r., a wydane w języku rosyjskim już po śmierci pisarki na pewno spotkają się z dużym zainteresowaniem rosyjskiego czytelnika „tak wysoce ceniącego talent i utwory Elizy Orzeszkowej"[tłum. autorki art.][18].

Dużą popularnością Eliza Orzeszkowa cieszyła się także w Czechach, co podkreślił Edward Jelinek, podsumowując dwadzieścia pięć lat pracy twórczej pisarki:

Potężny talent autorki „Meira Ezefowicza" zdobył sobie i u nas zasłużone prawo obywatelstwa. Liczne przekłady jej dzieł, zajęły wcześnie w piśmiennictwie czeskim stanowisko, zarówno chlubne, jak i popularne. Już w r. 1877 wychodzi na świat jej Pajęczyna w „Morawskiej Orlicy". Ukazywały się następnie Cnotliwi (1875), Meir Ezofowicz, podwakroć na język czeski przetłómaczony (1882), Złota nitka (1882), Zgubiony, Widma (1882), Nie różowa sielanka (1883), Dziurdziowie (1889), Cham (1889) itd. Przekłady te należą do piór najrozmaitszych: F.A. Hory, Jerzego Bittnera, Mrstika, J. Hudca, C. Friča i innych[19].

Z wymienionych tytułów w języku czeskim w kolekcji Elizy Orzeszkowej znalazły się: *Cnotliwi*, *Zgubiony*, *Widma*, *Nie różowa sielanka*. Tom *Ztraceny* (*Widma*), *načrtek vypravovani pravnikova; Preludy, povidka* (Praha [1882]) zawiera rękopiśmienną dedykację autora przekładu:

Wielmożnej Pani Elizie Ożeszkowej autorce „Straconego" i „Widem" tłumacz Coelestin Fricz. Czeska Praga 20/5 1882.

Twórcą ogromnie zasłużonym na polu propagowania polskiej literatury w społeczeństwie czeskim był Josef Paulik. W jego tłumaczeniu Biblioteka UŁ posiada powieści *Bene nati* (Praha, 1892) i *Nad Niemnem* [t. 1, 3]. (Praha, 1894) oraz nowelę *Romanowa* (Praha, 1891), opatrzoną rękopiśmienną dedykacją następującej treści:

Wspaniałomyślnej i wielkiej autorce poświęca tłumacz.

Również w powieści pt. *Mirtala, roman se stareho Roma* (Praha, 1893) odnajdujemy dedykację tłumacza:

[18] *Avtobiografiâ Elizy Ožeško v treh pis'mah*, [S. Petersburg s.n.] 1896. Nadb.: „Russkoe Bogatstvo", s. 1.

[19] E. Jelinek, *Orzeszkowa w Czechach*, „Kraj" 1891, nr 50, s. 19.

Hlovutne autorce Mirtaly Boża Kvapilova 1893.
Tłum.: Zacnej autorce Mirtaly Boża Kvapilova.

Nie mniej liczne są przekłady dzieł Elizy Orzeszkowej na język szwedzki. W BUŁ reprezentują je powieści: *Meir Ezefowicz* (Stockholm 1895), *Argonauci* (Stockholm, 1900), *Dwa bieguny* (Stockholm 1897), *Dziurdziowie* (*Häxan*. Stockholm, 1901), *Cham* (*Hans Hustru*, Stockholm 1899), *Czciciel potęgi* (*Gastabudet*, Stockholm 1906). Autorką tłumaczeń jest Ellen Wester (pseudonim E. Weer), która darzyła Elizę Orzeszkową ogromną sympatią i szacunkiem. Przełożyła na język szwedzki 14 utworów pisarki, m.in. *Nad Niemnem* (1897), propagując w Szwecji literaturę i kulturę polską. W jednym z listów napisała do autorki *Chama* po francusku:

A zatem Pani rozumie, że jeżeli wydawca ogłasza jedno za drugim dzieło, to dlatego, że są one dobrze przyjmowane przez czytelników, a mogę dodać, że obecnie nie ma żadnej autorki zagranicznej, niewielu autorów mężczyzn, którzy by się cieszyli tak wielką renomą, jak Pani[20].

W zbiorach BUŁ rękopiśmienne dedykacje Ellen Wester odnajdujemy na kartach tytułowych powieści *Dziurdziowie* i *Czciciel potęgi*:

A Madame Eliza Ożeszko avec l'expression de la sympathie respecteusse la traductrice. Vaxholm 4.10.1901. [*Dziurdziowie* (*Häxan*)].
Tłum.: Pani Elizie Orzeszko z wyrazami sympatii i szacunku tłumaczka.

Madame Eliza Orzeszko hommage respecteux de la traductrice. Vaxholm 19.3.1906. [*Czciciel potęgi* (*Gastabudet*)].
Tłum.: Pani Elizie Orzeszko w hołdzie od tłumaczki.

Entuzjastką Elizy Orzeszkowej i propagatorką jej twórczości na gruncie niemieckim była Malwina Blumberg. W jej tłumaczeniu w prywatnej kolekcji pisarki znalazły się powieści *Czciciel potęgi* (Bd.1. Berlin [etc.], [ca 1901]) i Pan Graba (Bd.3. Berlin 1888*)* oraz nowela Gedali (Dresden; Leipzig, [ca 1896]). Przekłady na język niemiecki w Bibliotece UŁ reprezentują także: powieść *Widma* (Berlin [ca 1885]) – w tłumaczeniu A. Erlicha oraz nowele *Jula (*tłum. A. Erlich)[21] i *Złota nitka* (tłum. M. Posner*)*[22].

Jednak największy sukces w bismarckowskich i wilhelmowskich Niemczech, przesyconych szowinistyczną propagandą, odniósł *Meir Ezofowicz* (Dresden, 1885).

[20] Ś. Kotowska Hagström, *Eliza Orzeszkowa w kręgu literackiej Nagrody Nobla. Eliza Orzeszko och Nobelpriset i literatur*, Stockholm 2008, s. 12–14, [dostęp: 8.10.2013], Full text – DiVA Portal www.diva-portal.org/smash/get/diva2:450392/FULLTEXT01.pdf.

[21] *Jule, Erzählung*, [Berlin: s.n., ca 1888], nadb.: Nord und Sud, Bd. 40, s. [340]–397.

[22] *Ein goldener Faden*, [Berlin: s.n., ca 1886], nadb.: Nord und Sud, Bd. 36.

W zbiorach BUŁ zachował się egzemplarz powieści ofiarowany pisarce w dowód uznania od Laury Brix – tłumaczki, występującej pod pseudonimem Leonharda Brixena. Świetnie przełożona książka przyczyniła się do przełamania zaprogramowanej nienawiści i wrogości do wszystkiego, co polskie. Jej lektura pobudziła do niezwykłej wypowiedzi Leopolda Sacher-Masocha – jednego z najbardziej zaciętych „polakożerców", autora brukowych, sensacyjnych powieścideł, w których rolę czarnych charakterów najczęściej spełniali Polacy:

> Dobra książka, piękna poezja znaczy więcej niż pochód zwycięski; w pewnych razach miewa ona znaczenie proroctwa. Uważaliśmy Polaków za zgubionych [...]. Ale wraz z tą książką przeniknął do nas promień obiecujący lepszą przyszłość. Naród posiadający takich wieszczów i takie kobiety, jak Eliza Orzeszkowa, nie może być skazany na zagładę[23].

Meir Ezofowicz cieszył się ogromną popularnością na arenie międzynarodowej. Był najczęściej tłumaczonym utworem Elizy Orzeszkowej. W zbiorach BUŁ z proweniencją pisarki odnajdujemy powieść w wersji językowej: polskiej, angielskiej, niemieckiej, rosyjskiej i szwedzkiej. Polski oryginał oraz edycje w językach angielskim i niemieckim zawierają ilustracje Michała Elwiro Andriolliego – jednego z najbardziej znanych ilustratorów drugiej polowy XIX w. Angielski przekład powieści wyróżnia dodatkowo zamieszczone w nim rękopiśmienne i drukowane podziękowanie autorki dla tłumacza (Izy Young):

> Uprzejmie dziękując za chęć przedstawienia powieści mojej p.t. Meir Ezofowicz, publiczności czytającej po angielsku, upoważnienie na angielski przekładów tej powieści z przyjemnością przesyłam, prosząc zarazem o przyjęcie wyrazów wysokiego szacunku. El. Orzeszkowa.

Meir Ezofowicz był pierwszym dziełem pisarki przetłumaczonym na język angielski Drugą powieścią w angielskiej wersji językowej są Argonauci. Oba tytuły zostały opublikowane w Nowym Yorku. Ten ostatni z rękopiśmienną dedykacją tłumacza Jeremiaha Curtina:

> To madame Eliza Orzeszko from Jeremiah Curtin with best wishes. Bristol Wesmont United State of America Octobre 1`5 1901.
>
> Tłum.: Pani Elizie Orzeszko od Jeremiaha Curtina z najlepszymi życzeniami.

Powieść *Argonauci* została przełożona również na język włoski[24] i ofiarowana pisarce z okazji jej jubileuszu 40. lecia pracy twórczej z następującą adnotacją tłumaczki:

---

[23] E. Jankowski, *Eliza Orzeszkowa*, Warszawa, 1964, s. 337.

[24] *Argonauti moderni. Romanzo*, Milano [etc] [ca 1905].

Á Madame Eliza Ożeszko son roman habillé á l'italien offre avec beaucoup de souhaits dans son glosieux anniversaire. Maritzka Olivotti.

Tłum.: Pani Elizie Orzeszkowej jej powieść w szacie włoskiej ofiaruje z najlepszymi życzeniami z okazji podniosłej rocznicy. Maritzka Olivotti.

Język włoski w zbiorach cymeliów reprezentuje także opowiadanie *Momento*[25].

Z utworów tłumaczonych na język francuski w kolekcji Elizy Orzeszkowej występuje opowiadanie dla dzieci pt. *Przygody Jasia* (*Les avantures du petit Jean*. Paris [1894]) z dedykacją Leona Golschmanna – jednego z współautorów[26] przekładu:

Jako słaby dowód wdzięczności dla talentu i szacunku dla autorki.

Znacząca jest dedykacja od wydawców noweli *Ogniwa* (Warszawa 1909) przetłumaczonej na język hebrajski przez Józefa Markusa Torończyk-Thornera:

Tej, która życie całe poświęciła wykuwaniu ogniw miłości i braterstwa łączących dzieci jednej ziemi niniejszy egzemplarz przekładu *Ogniw* w hołdzie składają wydawcy.

Pojedyncze tytuły występują też w języku litewskim. Są to: adaptacja opowiadania *Niziny* (*Šunadvokatis*. [Bitėnai] 1901) autorstwa Józefa Chociszewskiego oraz nowela *Pieśń przerwana* (Ryga 1910) w przekładzie Kazysa Puidy.

W tłumaczeniu na język chorwacki w kolekcji odnajdujemy wybrane nowele i powieść *Bene Nati*[27].

Ogółem, księgozbiór pochodzący z prywatnej biblioteki Elizy Orzeszkowej liczy 63 tytuły wydawnictw zwartych w 68 wol. oraz jeden niekompletny numer gazety „Kresy" [ca 1906], zawierający artykuł Zygmunta Mosiewicza pt. *Jubileusz Elizy Orzeszkowej* [40. lecie pracy twórczej]. W latach 1960–2010 cała kolekcja książek, razem z innymi rękopiśmiennymi pamiątkami po pisarce, była przechowywana w Sekcji Rękopisów Oddziału Zbiorów Specjalnych BUŁ, obecnie – w Czytelni Cymeliów.

Prawie wszystkie książki ze zbioru opatrzone są niewielką podłużną pieczątką z autografem pisarki „El. Orzeszkowa" oraz znakami własnościowymi Wileńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w postaci niewielkiej

[25] *Momento*, Firenze [s.n.] 1900. Nadb.: La Rivista Moderna di Cultura, 3, Fasc. 5–6, 1900.

[26] Drugim autorem przekładu jest Ernest Jaubert.

[27] *Izabrane pripoviesti*, [tłum. I. Velikanovič], Sv. 2. Zagreb 1903.

owalnej pieczęci o treści: „Książnica T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie". Kilka tomów zawiera ekslibris Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, a nieliczne – zdjęcie z autografem autorki *Nad Niemnem*.

Podsumowanie

Analiza dokumentów z kolekcji Elizy Orzeszkowej rzuca nowe światło na autorkę *Meira Ezofowicza* i na epokę, w której żyła. Pozwala na nowo odkryć fenomen pisarki, której twórczość z Grodna promieniowała na całą Europę. Utwory Orzeszkowej tłumaczone na prawie wszystkie języki europejskie, a wydawane również poza granicami Starego Kontynentu, bo w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, szczególnie podbijały serca narodów ościennych, w tym zaborców – Rosjan i Niemców, czyniąc wyłom w murze nienawiści do wszystkiego, co polskie. Znaczące są dedykacje rękopiśmienne i drukowane zamieszczane w luksusowych wydawnictwach jubileuszowych, jak i w skromnych tanich wydawnictwach popularnych, ofiarowanych jej w dowód przyjaźni, uznania dla talentu i zasług dla społeczeństwa. Popularność pisarki przyczyniała się do podniesienia sprawy polskiej na arenie międzynarodowej. Ogromna i nie do przecenienia była rola Elizy Orzeszkowej jako ambasadora polskości w czasach zaborów, dlatego też tak wysoko ceniona i hojnie obdarowywana była przez sobie współczesnych, o czym świadczą zgromadzone w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego dokumenty rękopiśmienne i ikonograficzne.

Artykuł jedynie sygnalizuje bogactwo i szerokie możliwości badawcze, jakie otwiera przed nami kolekcja Elizy Orzeszkowej.

Bibliografia

Andrzejewski J., Karkowski B., *Łodzianie Elizie Orzeszkowej*, „Listy Bibliofilskie" 1974.

Bartyś J., *Materiały fotograficzne Elizy Orzeszkowej dotyczące etnografii Podola i Besarabii, w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, „Łódzkie Studia Etnograficzne" 1965, t. VII.

Bursztyńska H., *„Zamknęła się księga pracy". O Elizie Orzeszkowej dopełnienie*, [w:] *Tvorčasc' Elizy Ažeški i belaruskaâ kul'tura. Zbornik navukovyh prac*, red. S.P. Musienko, Grodno 2002, [dostęp: 8.10.2013], http://belkabinet.by/_ld/0/55_62791.pdf.

Eliza Orzeszkowa o swych powieściach. „Warszawski Dziennik Narodowy" 1935, nr 1.

Ilgiewicz H., *Societates Academicae Vilnenses. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy*, Warszawa 2008.

Jelinek E., *Orzeszkowa w Czechach*, „Kraj" 1891, nr 50.

Nusbaum H., *Z dnia pogrzebu ś.p. E. Orzeszkowej*, [w:] *Elizie Orzeszkowej w hołdzie*, Grodno 1929.

Kotowska Hagström Ś., *Eliza Orzeszkowa w kręgu literackiej Nagrody Nobla. Eliza Orzeszko och Nobelpriset i litteratur*, Stockholm 2008, s. 12–14, [dostęp: 8.10.2013], Fill text – DiVA Portal www.diva-portal.org/smash/get/diva2:450392/FULLTEXT01.pdf.

Jan Janiak[*]

W kręgu ludzi i książek

Abstract: In the Circle of People and Books

In these reminiscences the ex-director of The Library of Łódź University (1987–2005) describes his work of many years. The stages of Mr Janiak's career from a library storekeeper to a director are described. Special attention is paid to the system of library work before computerization. The atmosphere at the Library as well as the friendly relations between people working there at that time are dealt with. Several people whose work at the Library was significant are recalled. The growing problem of the difficulty with space to store the books is discussed from the author's point of view. Moreover, the stages of a long process of automatization as well as the conditions in which it was introduced, are presented. Many initiatives undertaken to erect a new building of the Library are also mentioned.

W roku 1959, mając osiemnaście lat, znalazłem się w trudnej sytuacji życiowej i szukałem pracy. Dowiedziałem się, że jest możliwość zatrudnienia w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) i kiedy 1 grudnia tegoż roku wszedłem do gabinetu wicedyrektora Michała Kuny w gmachu BUŁ przy ulicy Narutowicza 59a nie sądziłem, że spędzę w tej instytucji ponad czterdzieści lat. Zostałem zatrudniony na etacie pomocnika magazyniera.

Dyrektor Kuna wręczył mi zakres obowiązków służbowych, dowiedziałem się też, że będę pracował w magazynie nowej Biblioteki przy ul. Matejki i w niektóre dni dołączę do zespołu, przenoszącego ostatnie partie księgozbioru z pomieszczeń przy ul. Narutowicza 59a. Polecił mi, abym zszedł na tyły budynku i z kierującym przeprowadzką Mirosławem Cieślakiem, pojechał z transportem książek do nowego magazynu.

Po kilkudziesięciu minutach samochód zatrzymał się na tyłach dziesięciopiętrowego magazynu. Kiedy zajęto się wyładowywaniem skrzyń wszedłem za Cieślakiem w korytarz na parterze gmachu. Cieślak przedstawił mnie Wacławowi Drzewieckiemu, nadzorującemu ustawianie zbiorów w nowym miejscu Drzewiecki przypatrywał mi się dłuższą chwilę,

[*] Dr Jan Janiak, dyrektor BUŁ w latach 1987–2005.

a potem powiedział z wyrzutem do Cieślaka: „No i kogo ten Kuna przyjął do pracy? Chudszego nie było? Takiego do magazynu daje? Przecież tu silnych i zdrowych trzeba, a nie jakiegoś takiego.... patyczaka".

Wzruszył ramionami i machnął ręką, ale polecił mi abym poszedł z nim do jednego z kilku pokoi po lewej i po prawej stronie korytarza. Tam wręczył mi fartuch i kazał dołączyć do noszących skrzynie.

Skrzynie były duże, długie i ciężkie. Na listwach napisano czarnym tuszem numer piętra i regału. Magazyn ma cztery windy towarowe i osobowe, z towarowych nie korzystano bo skrzynia się w nich nie mieściła, w windzie osobowej skrzynię ustawiano skosem ryzykując wypadnięcie zawartości. Po wyjęciu skrzyń z windy trzeba je było nieść, przez całe magazynowe piętro do metalowych regałów. Po kilku kursach czułem, że siły mnie opuszczają. Czyżby Drzewiecki miał rację? W nowym gmachu nie było jeszcze wózków magazynowych. Zdumiewał mnie Cieślak, który przenosił skrzynie sam, bez niczyjej pomocy. Obserwował mnie i po godzinie noszenia odesłał do wyjmowania książek i ustawiania ich na półkach w takich porządku, w jakim były w skrzyniach ułożone, a więc w kolejności sygnatur i według formatów, zwracając uwagę, aby na półce nie stały za ciasno. Następnie należało wyrównać grzbiety tak, aby ani wystawały, ani były wepchnięte w głąb szeregu.

Niebawem, kiedy już wszystkie skrzynie znalazły się na piętrze, czwórka nosicieli przystąpiła do układania książek na regałach. Należało opróżnić wszystkie skrzynie ponieważ wracały tego samego dnia na Narutowicza, żeby popołudniowa zmiana mogła przygotować transport na rano.

W następnych dniach nie zawsze się to udawało z powodu awarii wind. Gdy windy nie działały nosiliśmy książki „kozami". „Koza" składała się z szerokiej deski z przybitą u jednego końca poprzeczną półką oraz z dwu parcianych pasów przymocowanych tak, jak w plecaku. Jeden z nas zakładał sobie „kozę" na plecy a drugi układał na dolnej półce stos książek. Kiedy stos sięgał górnego brzegu deski magazynier wyruszał pieszo na odpowiednie piętro, a tam inny zdejmował książki z zachowaniem kolejności ich ułożenia. „Kozę" nosiło się wygodniej, aniżeli skrzynie i kilka razy z tym nosidłem na plecach wędrowałem wewnętrzną klatką schodową magazynu.

Po drugim śniadaniu Mirek zabrał mnie na piętro dziesiąte. Pokazał mi książkę o sygnaturze „1". Tu zaczynały się druki zwarte, które schodziły piętrami coraz niżej, do piętra piątego, a od piętra pierwszego w górę ustawiano czasopisma. Dowiedziałem się, że magazyn przewidziany jest na milion wol., a na jednym piętrze mieści się około sto tysięcy. Jeśli policzyć roczny wpływ do biblioteki książek, gazet i czasopism, to przewidywano, że za trzydzieści lat książki i czasopisma spotkają się i nie już będzie miejsca na zbiory.

Z okna z widokiem na Katedrę Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, zobaczyłem plac, na który miał stanąć nowy gmach magazynu, jako przedłużenie istniejącego, a ściany miały być wyburzone. Gmach nowego magazynu nie powstał, a po trzydziestu latach to ja zmagałem się z problemem kurczącego się z roku na rok miejsca na zbiory.

Już w roku 1960 decyzją władz uczelni, zostali w Bibliotece ulokowani – na długie lata – sublokatorzy (wg ówczesnych nazw): Zakład Etnografii (cztery pomieszczenia w tzw. pawilonie), Zakład Historii Sztuki (dwie sale na I p. w głównym gmachu), Zakłady i Katedry Literatury Polskiej (osiem lokali na wszystkich 3 piętrach południowego skrzydła gmachu). Aula w pawilonie oraz dwie sale na parterze pozostawały kilka lat w dyspozycji władz UŁ jako sale dydaktyczne. Umieszczono też w BUŁ centralną Powielarnię UŁ. W roku 1972 przybyła Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, w 1971 jeszcze Archiwum UŁ, a każda z tych jednostek (z wyjątkiem Archiwum) z własną biblioteką. Ulokowanie w gmachu BUŁ tylu instytucji wynikało z fatalnej sytuacji lokalowej uczelni, która gnieździła się w kilkudziesięciu starych kamienicach w śródmieściu. Zajmowanie gmachu BUŁ przez jednostki naukowo-dydaktyczne wzbudzało od początku niepokój dyrektora BUŁ, prof. Heleny Więckowskiej, która protestowała przeciwko niechcianym gościom. Sublokatorzy zajęli 1/3 powierzchni Biblioteki czyli 1700 m^2! W budynku przy ul. Narutowicza 59a było podobnie. Miały tam swoją siedzibę: Ośrodek Szkolenia Kadr Oświatowych oraz Poradnia Przeciwalkoholowa. Przez to agendy Biblioteki rozmieszczone były na dwóch niesąsiadujących ze sobą piętrach co niezwykle utrudniało pracę.

W następnych tygodniach polecono mi realizowanie zamówień z Czytelni Czasopism Bieżących, którą w maju 1959 r. tymczasowo, na czas prac budowlanych na drugim piętrze, usytuowano w tzw. pawilonie – parterowym budynku z wejściem od Narutowicza, tam gdzie dzisiaj znajduje się Sekcja Dokumentów Życia Społecznego.

Kiedyś w sali przewidzianej dla Czytelni Czasopism Bieżących zobaczyłem na rusztowaniu człowieka w poplamionym fartuchu, malującego kolorowe koła na tylnej ścianie. Był to autor fresku – Lech Kunka, wybitny malarz, grafik i rysownik. Jedynie dwa dzieła sztuki w Bibliotece nie wzbudzały negatywnych emocji: ów kolorowy fresk Lecha Kunki i płaskorzeźba ceramiczna w hallu na parterze, autorstwa Antoniego Starczewskiego. W opracowaniach poświęconych polskiej sztuce XX w. płaskorzeźba ta jest często reprodukowana i uznawana za jedno z najlepszych dzieł artysty. Pozostałe, czyli ścienny obraz Stanisława Fijałkowskiego pt. *Człowiek w kosmosie* (I p.) oraz rzeźba Mieczysława Szadkowskiego w hallu na II piętrze, nie znalazły uznania w oczach pracowników i czytelników. Pierwsze dzieło nazwano „Portki w kosmosie", a rzeźbę

sugerującą, iż jest to kobieta w pozie siedząco–leżącej rozpoznano jako „Tatarkównę na wczasach" (Michalina Tatarkówna-Majkowska była w latach 1953–1964 I sekretarzem Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Łodzi).

Umieszczenie Czytelni Czasopism Bieżących w pawilonie okazało się bardzo uciążliwe dla magazynierów. Realizacja czytelniczych zamówień wymagała pójścia do Czytelni po rewersy, a więc zjechania windą na parter magazynu, przejścia przez katalog do małego hallu, zejścia schodami do dużego hallu i pokonania kolejnych schodów przed drzwiami sali czytelni. Po powrocie do magazynu i wybraniu z półki żądanych roczników czasopism, trzeba było pokonać tę samą drogę pchając przed sobą wózek naładowany ciężkimi drukami. Najtrudniej było ze schodami. Łatwiej było z gazetami dużych formatów, których magazyn znajdował się w podziemiu. Tam była towarowa winda połączona bezpośrednio z Czytelnią. Wkrótce wpadliśmy na pomysł ułatwienia sobie tej mitręgi.

Między gmachem magazynu a pawilonem jest wewnętrzny dziedziniec. Kiedy dyżurująca w Czytelni osoba w oknie jednej z celek postawiła „chorągiewkę" czyli, np. doniczkę, należało zabrać rewersy, leżące obok „chorągiewki" i – żeby nie biegać długą drogą, wyskoczyć przez okno Sekcji Inwentarza, przebiec przez patio, zabrać rewersy, a jeśli czytelnik zamówił tylko dwa lub nawet cztery dające się unieść w rękach tomy, odnieść je, wyskakując znowu przez okno i kładąc je na parapecie obok „chorągiewki". Była zima, wpadaliśmy często w głęboki śnieg i któryś z nas musiał być tym pierwszym, który przetrze drogę od okna do okna. Po wyprowadzeniu Czytelni Czasopism Bieżących na II piętro, sala została zaanektowana przez władze UŁ. Służyła zarówno jako sala wykładowa, jak i miejsce uroczystych inauguracji roku akademickiego. Przez kilka lat salą wykładową było też pomieszczenie, w którym do nie dawna znajdowała się Biblioteka Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej, a przedtem bardzo długo mieściła się Biblioteka Katedry Teorii Literatury, Teatru i Filmu.

W Oddziale Magazynów pracowałem dwa lata, potem zostałem przeniesiony do Wypożyczalni Miejscowej, gdzie spędziłem siedem lat. Kierownikiem była Natalia Canova, a personel stanowili m.in. długoletni, starsi ode mnie pracownicy: Cecylia Ochędzan, Stanisław Starkiewcz, Teresa Kalas, Józefa Klimczak, Benedykt Krystek.

Nietuzinkową, niezwykłą postacią w tym gronie był Stanisław Starkiewicz. Znał kilka języków obcych, w tym portugalski, węgierski czy litewski i czasami, na prośbę koleżanek z opracowania alfabetycznego i przedmiotowego, katalogował książki w tych językach. Najbardziej wsławił się tym, iż w dniach tzw. kryzysu kubańskiego (15–28 października 1962), w okresie zagrożenia wybuchem nuklearnej wojny między USA i ZSRR, odmówił wybitnemu historykowi profesorowi Stefanowi

Kuczyńskiemu przedłużenia książek. Starkiewicz książki zabrał, a rewersy podarł. Tłumaczył profesorowi, że w obliczu światowego konfliktu Biblioteka musi księgozbiór chronić dla pokoleń, które przeżyją, więc nie ma mowy o wypożyczaniu. Duża to była awantura, która zakończyła się w gabinecie profesor Heleny Więckowskiej. Nigdy się nie dowiedzieliśmy od Starkiewicza, czy rekwirując książki profesorowi Kuczyńskiemu kpił sobie wtedy, czy myślał tak naprawdę. Innym razem Starkiewicz pojawił się o godz. 6.00 rano w bardzo mroźną styczniową niedzielę przed drzwiami mieszkania Dziuni (tak nazywaliśmy Józefę Klimczak), która mieszkała w Zgierzu w starej, pozbawionej kanalizacji kamienicy. Przyjechał, żeby jej przynieść z ulicznego hydrantu dwa wiadra wody, ponieważ czasami narzekała na tę niedogodność w zimie. Pamiętam jeszcze, że gdy Cecylia Ochędzan poszukiwała we wszystkich aptekach zachodniego leku dla ciężko chorego ojca (zachodnie lekarstwa były trudno dostępne, sprowadzano je za dolary) to pewnego dnia odkryła w szufladzie swojego biurka ów drogocenny lek. Długo trwało zanim przyznał się do tego Starkiewicz, który poprzez łańcuszek ludzi dobrej woli dotarł do kogoś w farmaceutycznej hurtowni i lekarstwo zdobył. Niekonwecjonalny sposób bycia pana Stanisława przejawiał się także wówczas, gdy nagle informował, że musi przypatrzeć się cieniom drzew w parku im. Matejki i to pragnienie bezzwłocznie realizował, albo też oświadczał, że musi koniecznie wyjść na pół godziny ponieważ za kwadrans przy zbiegu ul. Narutowicza i al. Kościuszki będzie wsiadała do tramwaju niespotykanej urody kobieta i on musi tam być...

Nie mogę nie wspomnieć Benedykta Krystka czyli po prostu Benka, z którym się zaprzyjaźniłem, mimo sporej różnicy wieku między nami. Był uzdolniony plastycznie, a przede wszystkim pisał znakomite wiersze, publikował je, zdobywał poetyckie nagrody na ogólnopolskich konkursach. Pisał też fraszki i aforyzmy. Kiedy na własną prośbę został przeniesiony do Oddziału Magazynów i Konserwacji Zbiorów, na ścianie III piętra powiesił arkusz pakowego papieru, a na nim umieszczał fraszki trafnie, dowcipnie charakteryzujące ludzi i sytuacje. Niektóre z jego celnych fraszek przekazywano sobie z ust do ust. Był bardzo lubiany, koleżeński, ceniony jako sumienny, odpowiedzialny pracownik. W grudniu 2012 r. Oddział Informacji Naukowej zorganizował poświęcony mu wieczór poetycko-wspomnieniowy.

Dwa miesiące po rozpoczęciu roku akademickiego następował dla magazynierów i pracowników Wypożyczalni Miejscowej czas spokojniejszej pracy – porządkowania księgozbioru, sprawdzania kartotek rewersów i pisania zaległych monitów. Od lutego zaczynało się znowu oblężenie Magazynu i Wypożyczalni, Czytelni Głównej i Czytelni Czasopism Bieżących, bo studenci kierunków humanistycznych zabierali się za materiały

potrzebne im do ćwiczeń i seminariów i za pisanie prac magisterskich. Podręczny księgozbiór Czytelni Głównej był znakomicie zaopatrzony we wszystkie publikacje bibliograficzno-informacyjne niezbędne filologowi, historykowi, kulturoznawcy, etnologowi, prawnikowi czy ekonomiście. Szczególnie wysoko ceniony był przez studentów i pracowników naukowo-dydaktycznych zbiór źródeł historycznych. I jak w październiku i listopadzie ustawiały się tłumne kolejki do Wypożyczalni, tak od lutego w Czytelni Głównej okupowano wszystkie stoliki zaś ci, którzy nie zajęli wcześnie rano miejsca, czekali w hallu aż stolik się zwolni. Z Czytelni Głównej i Czytelni Czasopism sypało na III p. Magazynu rewersami, a ponieważ wielu czytelników nie znało umiaru w ich wypisywaniu wprowadzono okresowy limit: pięć rewersów jednorazowo.

W gronie pracowników Czytelni Głównej niezwykłą osobą był Antoni Romanowski. Pisał niezbyt udane wiersze, które od czasu do czasu czytał na głos na zapleczu podczas drugiego śniadania. Zasłynął z tego, że po zamachu na Johna F. Kennedy'go napisał obszerny rymowany poemat o zamordowanym prezydencie. Utwór ten przesłał wdowie, Jacqueline Kennedy. Śmiano się po cichu i nie po cichu z tego pomysłu, ale po dwu lub trzech miesiącach śmiechy ucichły, gdy Antoni Romanowski otrzymał od wdowy list z serdecznymi podziękowaniami! Chodził niezwykle dumny, uradowany i pokazywał go wszystkim.

Następnym miejscem, w którym pracowałem, była Sekcja Opracowania Wydawnictw Ciągłych w Oddziale Opracowania Alfabetycznego. Tutaj spędziłem siedem lat. Sekcją kierowała Władysława Skibińska, a pracownikami byli: Jadwiga Bogusławska, Jadwiga Kamińska (Jaga) i Jerzy Tynecki. Przeszedłem tutaj rzetelną szkołę katalogowania gazet i czasopism. Wymagano dokładności, wnikliwości, sumienności. Nauczono mnie sięgania do obcych i polskich wydawnictw źródłowych pomocnych przy ustalaniu tytułów druków ciągłych, częstotliwości ich ukazywania się, nazwisk redaktorów, miejsc i lat wydawania itd. Wymagano także czytelnego, ładnego charakteru pisma, albowiem maszyny do pisania nie tak szybko pojawiły się w Bibliotece. Ich wprowadzenie było takim przewrotem w pracy bibliotekarskiej jak zastosowanie komputerów. Przez wiele lat narzędziami pracy były: pióro, atrament, potem długopis; ołówek używany był także wtedy, kiedy przed każdym pracownikiem stała już maszyna do pisania, obok niej jednak leżała szkolna gumka oraz... żyletka. Przez żyletkę przewlekano tasiemkę, najczęściej czerwoną, żeby łatwiej można ją było wziąć do ręki. Żyletka służyła zeskrobywaniu błędnie napisanych słów. Niezwykle rzadkiej, a może jedynej na świecie, pasji kolekcjonowania zeskrobywanych pyłków oddawała się pewna dystyngowana, elegancka pani pracująca w Oddziale Opracowania Przedmiotowego. Katalogowe kartki były w trzech kolorach, a więc i pyłki były kolorowe.

Po kilku latach na biurku sympatycznej hobbystki stały trzy plastikowe miseczki zapełnione kolorowymi pyłkami...

Gdy upowszechniło się katalogowanie na maszynach do pisania, i tak nadal używano żyletek, ponieważ na kartonowych kartkach białe korektory nie zawsze działały. Innym atrybutem bibliotekarza był sznurek, który cięto na potrzebnej długości odcinki. Sznurki przewlekano przez dziurki w katalogowych kartach, aby nie zagubiła się karta główna i karty odsyłaczowe, co było istotne dla osoby korygującej opis przed włączeniem kart do katalogu. Wiele dyskusji wywołały… długopisy. Jedni uważali, że tusz długopisów po jakimś czasie zblednie i kartki katalogowe będą nieczytelne, inni temu zaprzeczali. Okazało się po wielu latach, że jednak rację mieli ci pierwsi, bowiem przy tzw. melioracji katalogów natrafiano na wyblakłe kartki. Także ten problem zgłaszali czytelnicy.

Nie pamiętam, kto wpadł na pomysł kserokopiowania kart katalogowych w przypadku, gdy trzeba było sporządzić kilka ich egzemplarzy. Najczęściej chodziło o tzw. karty cząstkowe czyli odsyłacze. W Pracowni Introligatorskiej sporządzono na sztywnych kartonach coś, co przypominało klaser używany przez filatelistów i przekazano te kartony do Pracowni Fototechnicznej. Tam pracownicy z oddziałów opracowania alfabetycznego i przedmiotowego zanosili oryginały kart do powielenia. Powielone cięto znowu w introligatorni i w ten sposób, zamiast pisania na maszynie, oszczędzano czas i trud. No i trzeba było jeszcze je przedziurkować, żeby nasadzić na pręty w szufladkach.

Po kilku latach biegania z rewersami po piętrach, pchania wózków, stania godzinami przy ladzie, i nieustannego pośpiechu, praca przy opracowaniu gazet i czasopism była czynnością intelektualną i niemal dostojną. Atmosferę pełną dostojeństwa tworzyły Władysława Skibińska i Jadwiga Bogusławska, ucząc nas – młodszych, odpowiedzialności za jakość katalogowych informacji.

Często przychodziła do pracowni Krystyna Pieńkowska – bezpośrednia szefowa, kierownik Oddziału Opracowania Alfabetycznego, autorka przepisów katalogowania druków zwartych, wicedyrektor w latach 1969–1976. Była niekwestionowanym autorytetem. Konsultowano z nią problemy katalogowania w razie trudności z zaliczeniem publikacji do druków ciągłych. Pieńkowska nie sprawiała wrażenia otwartej, bezpośredniej, nawiązującej łatwo kontakt, ale ceniła u pracownika rzetelny stosunek do pracy i umiejętność samodzielnego rozwiązywania problemów.

Dr Jerzy Tynecki był wyjątkową osobowością, indywidualistą, człowiekiem małomównym, samotnikiem, bardzo pracowitym i zdolnym naukowcem, autorem wielu publikacji z historii literatury polskiej XIX i XX w., autorem tomiku wierszy oraz wydanej pod pseudonimem powieści. W wielu sprawach miał opinię odrębną, odbiegającą od schematu

i oczekiwanej poprawności. W Bibliotece UŁ zatrudniony był dwukrotnie. Najpierw w latach 1968–1972. W roku 1972 przeszedł do Instytutu Filologii Polskiej UŁ jako adiunkt w Zakładzie Literatury Nowożytnej. Powrócił do BUŁ w roku 1988. Najpierw pracował w Oddziale Prac Naukowych, następnie w Oddziale Zbiorów Specjalnych. Tutaj podjął się i doprowadził do końca, wydawałoby się niemożliwej do wykonania, rekonstrukcji naukowej spuścizny po profesorze Józefie Litwinie. Otóż po śmierci tego wybitnego prawnika, specjalisty prawa administracyjnego, rodzina przekazała Bibliotece UŁ jego rękopisy i maszynopisy. Na piątym piętrze Magazynu stało kilka kartonowych pudeł zapełnionych po brzegi wąskimi paskami papieru, z jedno- lub dwuzdaniowym tekstem napisanym na maszynie. Były to glosy prof. Litwina do orzeczeń sądowych. Przez wiele lat nikt z Oddziału Zbiorów Specjalnych nie podejmował się opracowania tego zbioru. Gdy Michał Kuna, ówczesny kierownik Oddziału, zaproponował Jerzemu Tyneckiemu pracę nad tymi materiałami, ten zgodził się – zawsze lubił trudne wyzwania i łatwizna go nie interesowała.

Postawiono więc Tyneckiemu biurko i krzesło przy oknie w auli Sekcji Dokumentów Życia Społecznego, zniesiono tam pudła, a on poprosił na początek o sporą ilość biurowych spinaczy, kilka paczek maszynowego papieru formatu A4, a także dużo arkuszy pakowego papieru przyciętego tak, żeby mógł z niego sporządzać obwoluty. Po czym przystąpił do wyjątkowo trudnej, żmudnej pracy, która zajęła mu trzy lata! Cierpliwie układał zadrukowane ścinki, dopasowując ich treść zdanie po zdaniu. Układał paski na papierze A4, każdy pasek spinał na brzegach spinaczami i tak dzień po dniu, rok po roku, uparcie uporządkował ów chaos, aż zrekonstruował treść komentarzy prof. Litwina. Efektem jego pracy są glosy ułożone według kategorii sądowych orzeczeń. Opracował ich własną systematykę i sporządził kartotekę przedmiotową tej rękopiśmiennej kolekcji. Opublikował także artykuł, w którym opisał metodę rekonstrukcji materiału i wewnętrzną strukturę glos. Jest to swego rodzaju przewodnik po tym olbrzymim i bogatym materiale. Niestety, Jerzemu Tyneckiemu nie dane było doczekać się czytelników, którzy korzystaliby z owoców jego trudu i satysfakcji z rezultatów tytanicznej pracy. Zginął pod kołami tramwaju na początku stycznia 1992 r. Miał 57 lat.

Z dniem 1 października 1973 r. zostałem kierownikiem Sekcji Wydawnictw Zagranicznych w Oddziale Gromadzenia Zbiorów. Tutaj praca polegała przede wszystkim na kontaktowaniu się ze światem zewnętrznym: antykwariatami, księgarniami, wydawnictwami, Ośrodkiem Rozpowszechniania Wydawnictw Polskiej Akademii Nauk i Ars Polona w Warszawie. Do tego dochodził codzienny odbiór przesyłek z książkami, rozmowy telefoniczne z dostawcami, pisma do kontrahentów, monitowanie wydawców itd. Ciekawą czynnością było także sprawdzanie

księgarskich ofert w katalogach Biblioteki, a rozpakowywanie paczek z nowymi książkami miało zawsze coś z niespodzianej przygody. Książki wydawane na Zachodzie różniły się od ówczesnych książek polskich. Kolorowe okładki, dobry papier, miły, specyficzny zapach papieru i drukarskiej farby powodował, że z przyjemnością obcowało się z tymi drukami.

Atrakcyjność pracy w Oddziale Gromadzenia polegała i na tym, że raz w roku jechało się do Warszawy na Międzynarodowe Targi Książki. Mimo codziennych wczesnych wyjazdów i wieczornych powrotów do Łodzi i zmęczenia, bardzo lubiłem tę pracę. Miałem bowiem świadomość, że decyzją o zakupie książki kształtuję i wzbogacam księgozbiór Biblioteki. No i możliwość chociażby pobieżnego zapoznawania się z najnowszymi publikacjami z całego niemal świata. Lubiłem atmosferę Targów: tłumy zwiedzających, stosy kolorowych katalogów księgarskich, rozmowy w obcych językach, zapach eleganckich perfum i cygar. Spotykało się znajomych z innych bibliotek przy obiedzie w sławnej restauracji „Trojka".

Na Targi jechały zazwyczaj 3–4 osoby. Zawsze Janusz Dunin, kierownik Oddziału, który razem z nami przeglądał książki na stoiskach, sporządzał opisy, rozmawiał z wydawcami, podtrzymywał stare i nawiązywał nowe kontakty. Pracowaliśmy w pośpiechu. Tempo narzucała konieczność terminowego składania zamówień w Ośrodku Rozpowszechniana Wydawnictw Polskiej Akademii Nauk i w Ars Polona. W czasach centralizacji, biblioteki nie miały możliwości bezpośredniego zamawiania książek lub czasopism u zagranicznych wydawców, nie tylko zachodnich, ale także z krajów socjalistycznych. Zakupy ograniczał limit przyznanych Bibliotece dolarów i dlatego bardzo często, z poczuciem dużej straty, trzeba było dokonywać selekcji wybranych książek.

Ponieważ dewiz nigdy nie wystarczało na kupowanie wartościowych zachodnich książek, Janusz Dunin postanowił wykorzystać możliwość bezdewizowej wymiany naukowych publikacji. Po 2–3 latach Biblioteka miała już ożywione kontakty z wieloma liczącymi się bibliotekami i naukowymi instytucjami w NRF, Anglii, Francji i w USA. Otrzymywaliśmy tą drogą bardzo dużo wartościowych książek.

Ważną rolę w wymianie odegrał monachijski antykwariat Kubon & Sagner. Powstał w roku 1947 i od początku specjalizował się w literaturze naukowej i politycznej krajów Europy Wschodniej. Z biegiem lat stał się jednym z największych w RFN. Pamiętam dobrze wizyty pana Otto Sagnera. Starszy, sympatyczny mężczyzna, przyjeżdżał samochodem z dużym bagażnikiem. Powitanie, kawa, chwila rozmowy w języku polskim, którego Sagner sam się nauczył i schodziliśmy do piwnicy, gdzie gromadzone są i dzisiaj dublety i wydawnictwa zbędne. Sagnera interesowały wyłącznie książki i broszury propagandowe, partyjne materiały szkoleniowe, uchwały zjazdów PZPR i KPZR oraz inne publikacje dotyczące

marksizmu, leninizmu i stalinizmu. Na koniec sporządzaliśmy wykaz wytypowanych przez Otto Sagnera publikacji i ładowaliśmy je do bagażnika i na siedzeniach. Przed odjazdem Dunin wręczał Sagnerowi wykaz potrzebnych Bibliotece książek. Po kilku tygodniach lub miesiącach, listonosz zwalał na podłogę w pokoju Dunina stos paczek, w których pachniały świeżą drukarską farbą angielskie, niemieckie i amerykańskie książki humanistyczne, przyrodnicze, matematyczne. Nurtowało pracowników Oddziału, pytanie: po co Otto Sagnerowi ta polityczna makulatura? Otóż Antykwariat Kubon & Sagner sprzedawał komunistyczne publikacje europejskim i amerykańskim ośrodkom sowietologicznym, zajmującym się badaniem komunizmu w krajach socjalistycznych – przede wszystkim w Związku Radzieckim. Sagner nie tylko od nas dostawał książki, jeździł też do innych bibliotek w Polsce i do ZSRR, skąd również bez problemów wywoził polityczną literaturę. Otto Sagnera interesowały także polskie książki naukowe – te wysyłaliśmy mu pocztą. Rozprowadzał je dalej do wielu niemieckich bibliotek. I za te publikacje otrzymywaliśmy od niego potrzebne książki zachodnie. Współpraca z antykwariatem Kubona i Sagnera była dla Biblioteki bardzo korzystna.

Szczególnie dynamiczna stała się wymiana z polskimi emigracyjnymi ośrodkami kulturalnymi, ale była to droga niełatwa, najeżona kłopotami, które sprawiał Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Każda paczka książek wysłana przez polskie instytucje na Zachodzie była rekwirowana. Bardzo często urząd nie powiadamiał o tym Biblioteki i dopiero z korespondencji między BUŁ a nadawcą dowiadywaliśmy się, że książki dawno wysłano. Wtedy Janusz Dunin uruchamiał biurokratyczną procedurę: powiadamiał pismem dyrektora Biblioteki, ten zaś pisemnie prosił rektora UŁ o interwencję. Jedno pismo rektora nie wystarczało, słano więc następne, urząd cenzorski najczęściej nie odpowiadał. Wtedy Janusz Dunin, albo Michał Kuna, z upoważnienia rektora UŁ, udawali się na rozmowę z cenzorami. Trwało to długo, wymagało uporu, i konsekwencji, kosztowało sporo wysiłku i czasu, ale w końcu książki w większości zwracano. Dzięki temu kolekcja druków emigracyjnych jest liczna, bogata w pozycje znaczące, reprezentatywne dla dziejów powojennej emigracji i polskiej kultury na obczyźnie.

W Oddziale Gromadzenia panowała koleżeńska atmosfera i skłonność do pomagania sobie w nawale pracy. Wpływ na relacje między nami miał niewątpliwie Janusz Dunin, który był człowiekiem otwartym, łączył ludzi, a nie dzielił, nie był drobiazgowy. Potrafił sprawiedliwie ocenić pracę każdego z nas. Imponował księgoznawczą erudycją. Szczególnie znał się na tzw. literaturze jarmarcznej, którą gromadził w domowej bibliotece i której poświęcił swoją badawczą, naukową pasję. Świetnie znał rynek antykwaryczny w Polsce i uczestnicząc w aukcjach, nabywał dla Bi-

blioteki wiele wartościowych książek. W latach 1984–1987 był dyrektorem Biblioteki, potem profesorem w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Dwa, trzy razy gościłem w jego mieszkaniu i oglądałem niezwykłą kolekcję powieści zeszytowych, komiksów, literatury brukowej, kramarskiej, pierwszych książek dla dzieci. Zbierał także ekslibrisy, był ich wytrawnym znawcą. Janusz – znakomity gawędziarz, o dużym poczuciu humoru, dowcipny i towarzyski.

Z czasów pracy w Oddziale Gromadzenia datuje się moja bliższa znajomość z Bogumiłem Karkowskim, poznałem go już wcześniej, gdy pomagał w Wypożyczalni Miejscowej. Bogdan był zadziorny, szedł pod prąd, czasem z rozmysłem wyrażał opinie skrajne, aby wywołać intelektualny ferment i dyskusję. Zajmował się kupnem krajowym i na niejednej aukcji antykwarycznej licytował z powodzeniem cenne dla Biblioteki druki. Podobnie jak Dunin, świetnie orientował się w polskim rynku antykwarycznym. Sumienny i odpowiedzialny, a przy tym koleżeński i uczynny. Miał talent dydaktyczny i organizacyjny oraz dar przekonywania do swoich racji. Lubiłem go i ceniłem. Jego wypowiedzi i sądy były zazwyczaj trafne i wyważone. W roku 1975 przeszedł na etat asystenta, a po potem adiunkta w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Był także nauczycielem łódzkich szkół średnich. Współpracowaliśmy ze sobą w pierwszym okresie istnienia czasopisma „Folia Librorum", gdzie pełnił funkcję sekretarza redakcji. Janusz Dunin, Jerzy Andrzejewski i ja byliśmy członkami redakcyjnego zespołu. Warto przypomnieć, że „Folia" były wspólną wydawniczą inicjatywą Biblioteki i Katedry. Naczelnym redaktorem została profesor Hanna Tadeusiewicz. Pierwszy numer ukazał się w roku 1989.

Studia zaoczne w Instytucie Historii UŁ oraz dwuletnie Międzywydziałowe Studium Bibliotekoznawcze, powołane do życia z inicjatywy dyrektora, ukończyłem w marcu 1972 r. Po dwóch tygodniach sekretarka zaprosiła mnie na rozmowę do Świderskiego. Szło o zdawanie przeze egzaminu dla bibliotekarzy dyplomowanych w grudniowej sesji we Wrocławiu. Broniłem się. Po pięciu latach męczącego łączenia pracy ze studiami nie lękałem się kolejnego wysiłku, tym bardziej, że panowała opinia, iż egzamin zdają nieliczni, egzaminatorzy są wymagający zaś egzamin bardzo trudny. Okazało się jednak, że jako absolwent Międzywydziałowego Studium Bibliotekoznawczego będę zwolniony z części egzaminu oraz, że nie będę sam, bo na przystąpienie do egzaminu zdecydowała się Jadwiga Dura z Sekcji Dokumentów Życia Społecznego. Znałem dobrze sympatyczną Jadwigę (obecnie prof. dr hab. Jadwigę Konieczną – kierownika Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ), ponieważ, niezależnie od naszych kontaktów w pracy, kończyliśmy razem wspomniane Studium.

Egzamin dla kandydatów na bibliotekarzy dyplomowanych przypominał maturę. Najpierw praca pisemna ze streszczeniem w wybranym przez siebie języku obcym. Następnego dnia egzamin ustny. Kandydatów było sporo i przepytywanie trwało długo – trzy dni. Obowiązkowy był egzamin z języka obcego, który polegał na przetłumaczeniu kilku stron fachowego tekstu. Zdanie egzaminu nie oznaczało zatrudnienia na etacie naukowo – dydaktycznym, czekało się dość długo, niekiedy dwa lub trzy lata. Ja czekałem tylko rok.

Następnym miejscem mojej pracy, od 1 października 1974 r., był Oddział Magazynów i Konserwacji Zbiorów, do którego wróciłem jako kierownik, po piętnastu latach od chwili, gdy Wacław Drzewiecki uznał, iż Michał Kuna popełnił poważny błąd angażując mnie – chudzielca – do Biblioteki UŁ.

Z okna pokoju kierownika widziałem, po drugiej stronie patia, okna pawilonu, do których zimą 1959/1960 r. brnąłem po śniegu po wetknięte pod „chorągiewkę" rewersy. Mirek Cieślak i ja spotkaliśmy się więc po latach w tym samym miejscu. Mirek jako kierownik Sekcji Obsługi Czytelniczej znakomicie organizował magazynierom pracę, a nasze relacje układały się bardzo dobrze.

Od pracy nad statystykami, protokołami skontrum, protokołami firm introligatorskich, wykazami braków w księgozbiorze, miesięcznymi, kwartalnymi i rocznymi sprawozdaniami itp. wolałem pracę z ludźmi, chętnie pomagałem w Sekcji Inwentarza, a w okresach czytelniczego oblężenia pomagałem na III piętrze Magazynu przygotowywać transporty do Wypożyczalni. Spośród osób pracujących na III piętrze, nie mogę pominąć Marii Dębowskiej, która dbała sumiennie o ład i porządek w kartotekach wypożyczeń. Jej osobista kultura, spokój i szacunek jakim się cieszyła, wpływały kojąco na nierzadko nerwową atmosferę pracy. Obok niej wspominam Wandę Kaczmarską, Stanisława Rybarczyka, Andrzeja Jastrzębskiego, Stefana Łuczyńskiego. Stały, pracujący ze sobą wiele lat zespół był wartością samą w sobie. Negatywnym zjawiskiem było to, że nowi młodzi ludzie odchodzili po dwu, trzech miesiącach, następni też szybko znikali. Brak stabilizacji źle wpływał na pracę Oddziału. Oczywiście przyczyną było niskie uposażenie.

Warto zatrzymać się na nieistniejącej już, niestety, kawiarni i zarazem barze „Piekiełko". Było to miejsce ważne i dla czytelników i dla pracowników. Składająca się z dwu sal kawiarnia, miała w swojej długiej historii czasy dobre i takie sobie. Jedno jest pewne: tutaj toczyło się studenckie życie: nauka, gra w karty, randki, dyskusje. W kawiarni zawsze panował przytłumiony gwar i unosił się dym z papierosów. Niekiedy wszystkie stoliki były zajęte. Niektórzy pracownicy Biblioteki organizowali tutaj przyjęcia z okazji przejścia na emeryturę, a dwa razy odbył się

bibliotekarski karnawałowy bal ostatkowy. Warunkiem uczestnictwa było przebranie się za kogokolwiek lub cokolwiek. Pamiętam pewną puszystą koleżankę, która wspaniale wyglądała jako motyl! Są zdjęcia z tych ostatkowych imprez. Muzykę zapewniała oczywiście Sekcja Muzykaliów. Trzeba też wspomnieć, że w Bibliotece odbywały się uniwersyteckie bale sylwestrowe. Tańczono w hallu, na podium grał zespół muzyczny, stoły z jedzeniem zajmowały aulę, w której nie było jeszcze Sekcji Dokumentów Życia Społecznego.

„Piekiełko" przechodziło różne kulinarne fazy. Na początku lat 60. sprzedawano nawet piwo, co, ku głębokiemu żalowi studentów, skończyło się po dwu, albo trzech miesiącach. Potem pojawiali się ajenci serwujący sporo ciepłych dań, sałatek, kanapek, ciastek i napojów. Kulinarne ambicje kończyły się plajtami, bo ceny nie były obliczone ani na studencką, ani bibliotekarską kieszeń. W czasach kartek na żywność, kawiarnia okresowo stawała się sklepem mięsnym, w którym pracownicy BUŁ i UŁ zaopatrywali się w deficytowe wówczas przysmaki: szynkę, kiełbasę, wieprzowinę, wołowinę. Wtedy „Piekiełko" przemieniało się w kolejkowe piekło... Po powrocie do ekonomicznej normalności kawiarnia znowu stała się tym, czym powinna być.

Po lewej stronie, przy drzwiach wejściowych, stały dwa stoliki zarezerwowane dla pracowników Biblioteki. Przy nich, codziennie o 10.00, w porze drugiego śniadania, zasiadali, chociaż nie każdego dnia w tym samym składzie: Michał Kuna, Jerzy Andrzejewski, Krystyna Bielska, Janusz Dunin, Bogumił Karkowski i ja. Czasami przysiadał się Jerzy Tynecki. Wymieniano poglądy na wiele spraw bibliotecznych, kłócono się, rodziły się pomysły dotyczące pracy Biblioteki, omawiano politykę zakupów antykwarycznych, radzono nad ciasnotą w magazynie, planowano publikacje dokumentujące cenne kolekcje i debatowano nad wieloma innymi sprawami, mieszcząc się w przeznaczonej na śniadanie pół godzinie. Dominował Michał Kuna, ale nikomu nie narzucał swojego stanowiska. Przysłuchiwanie się tym rozmowom było świetną szkołą, znakomitym praktycznym szkoleniem, odległym od książkowych teorii.

Michał Kuna był dwukrotnie wicedyrektorem Biblioteki (1959–1973 i 1981–1983), organizatorem i wieloletnim kierownikiem Oddziału Zbiorów Specjalnych, księgoznawcą, bibliofilem, kolekcjonerem ekslibrisów i grafiki, prezesem Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki i znakomitym wykładowcą. Cieszył się wyjątkowym autorytetem i był bardzo lubiany z powodu swojego bezpośredniego, sposobu bycia i gotowości do rozmowy na zawodowe tematy z każdym, kto się do niego zwracał. Interesował się sytuacją młodych pracowników, niektórych czasem wspierał materialnie. Słuchałem jego wykładów jako student Międzywydziałowego Studium Bibliotekoznawczego. Był świetnym mówcą i słuchaczy zawsze

nękał dylemat: słuchać, czy notować? Przejrzyście i jasno mówił, tak też pisał. Czynny, ruchliwy, nie potrafił długo usiedzieć w swoim pokoju, krążył po agendach Biblioteki, najczęściej przebywał w którejś z sekcji zbiorów specjalnych, w magazynie, albo w introligatorni, więc był wiecznie poszukiwany. Na korytarzach słyszało się często takie pytania: „Nie widziała pani Kuny? Szukam go i szukam..." Może wiesz, gdzie jest Kuna? Mam do niego ważną sprawę, a on gdzieś się ulotnił". Ktoś ukuł nawet takie powiedzenie: „Kuna jest jak Pan Bóg. Wiadomo, że jest, ale nikt go nie widział". Rozmowa z Michałem Kuną była zawsze kształcąca, szczodrze dzielił się swoją wiedzą, doradzał w sprawach trudnych.

Jerzego Andrzejewskiego poznałem w Wypożyczalni Miejscowej, gdy pomagał w okresach nasilenia pracy przy obsłudze czytelników. Chyba nie pracował nigdzie poza Oddziałem Zbiorów Specjalnych. Tam, po ukończeniu studiów i zdaniu egzaminu dla bibliotekarzy dyplomowanych, został powołany na stanowisko kierownika Sekcji Rękopisów. Był najbliższym współpracownikiem Michała Kuny, który upatrywał w nim swojego następcę jako kierownika Oddziału. Objął to stanowisko po odejściu Kuny na emeryturę. Michał Kuna był dla Jurka wzorcem intelektualnym i osobowościowym. Łączyła ich relacja mistrz – uczeń i to „terminowanie" oraz naukowe zainteresowania Jurka sprawiły, że stał się wkrótce autorytetem w wielu zagadnieniach bibliotekarstwa i księgoznawstwa. Pisał i publikował dużo. Jego dorobek obejmuje metodologię bibliografii, problematykę opracowania zbiorów specjalnych, papiernictwa, dziejów łódzkiego drukarstwa, konserwacji książki, bibliofilstwa, budownictwa bibliotecznego i czytelnictwa. Z historii czytelnictwa napisał rozprawę doktorską pod kierunkiem wybitnego księgoznawcy, twórcy nauki o książce prof. Krzysztofa Migonia z Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Uniwersytecie Wrocławskim, w którym Jerzy studiował. Podobnie jak Michał Kuna był dwukrotnie wicedyrektorem Biblioteki (1984–1987 i 2000–2008).

Moja z Jerzym, długoletnia znajomość przechodziła kilka faz. Od bardzo bliskich kontaktów w latach 70., przez nieco chłodniejsze w późniejszym okresie, do kilku lat bliskiej współpracy, gdy Jerzy zgodził się, objąć w roku 2000 stanowisko wicedyrektora, a kilka lat później – seniora budowy nowego gmachu Biblioteki.

Jerzy Andrzejewski, Bogdan Karkowski i ja, byliśmy najmłodszymi uczestnikami kawiarnianych dysput toczonych przy drugim śniadaniu. Nazywano nas „trójcą biblioteczną", bo często przebywaliśmy razem, dyskutując zawzięcie w kawiarni przy kawie, siedząc popołudniami w ciasnej celce Karkowskiego nad tekstami do „Foliów", albo wychodząc razem po pracy na piwo. Utkwił mi w pamięci pomysł Bogdana, stawiający na głowie istniejący i – wydawałoby się, oczywisty system płac. Rozpoczynający pracę młody człowiek powinien, jego zdaniem, otrzymywać

nie najniższą, ale najwyższą pensję, żeby startując w życie mógł sobie kupić mieszkanie, meble, telewizor, samochód i zapewnić rodzinie godziwą egzystencję. Od pewnego momentu jego pensja byłaby jednak systematycznie pomniejszana tak, aby na starość zarabiał tyle, ile potrzeba dla zaspokojenia elementarnych potrzeb. Stary człowiek dorobił się już wszystkiego, więc nie ma takich wydatków jak młody – twierdził Bogdan.

Zbliżała się druga rocznica mojej pracy na stanowisku kierownika Oddziału Magazynów i Konserwacji Zbiorów, gdy zostałem poproszony na rozmowę do dyrektora.

Bolesław Świderski objął stanowisko dyrektora BUŁ w październiku 1969 r. po odejściu na emeryturę prof. Heleny Więckowskiej. Był człowiekiem bardzo opanowanym, wydawałoby się, że pozbawionym emocji. Sprawiał wrażenie chłodnego, ale moje częste z nim kontakty, szczególnie w latach 1976–1979 przeczyły temu. Na określenie powierzchowności czyichś poglądów lub bylejakości wykonanej pracy używał powiedzenia: „dziobanie po krawędziach", które weszło do języka pracowników Biblioteki. Zarzucano mu niekiedy, że na zbyt wiele spraw patrzy „z lotu ptaka", ale on uważał, że jego poprzedniczka zapewniła bezawaryjne, spokojne funkcjonowanie biblioteki i nie ma powodów do radykalnych zmian. Wystarczyło, według niego, tylko dokonać czasem drobnych korekt wymuszanych przez doraźne potrzeby.

Interesował się zagadnieniami informacji naukowo-technicznej. Brał udział w ogólnopolskich naradach poświęconych tym problemom, wysyłał pracowników do Głównej Biblioteki Medycznej dla zapoznania się z systemem informacji medycznej MEDLARS. Przedstawiciele BUŁ uczestniczyli w pracach nad specjalizacją bibliotek i ośrodków informacji naukowej, nie wiązały się one jednak z kompleksową automatyzacją prac bibliotecznych – nie było wtedy takich możliwości. Pamiętam, że w uczelni i Bibliotece za sukces uznano usługę, dostarczania pracownikom naukowym kserokopii spisów treści z ponad 400 tytułów czasopism zagranicznych. Wówczas było to osiągnięcie, które przydawało Bibliotece znaczenia jako ośrodka informacji naukowej.

Dyrektor czytał systematycznie angielskie, amerykańskie i niemieckie fachowe czasopisma i książki, traktujące o automatyzacji tamtejszych bibliotek. Dzielił się treścią lektur na zebraniach kierowników oddziałów, zobowiązał też kilka osób do referowania wskazanych przez siebie artykułów i rozdziałów książek. Komputer i komputeryzacja były jednak pojęciami obcymi, nikt jeszcze nie widział komputera, osobiste komputery nie istniały, zachodnie biblioteki były zbyt odległe, nic zatem dziwnego, że opiniotwórczy śniadaniowy stolik w kawiarni żywo, ale chłodno komentował wizje dyrektora jako nierealne mrzonki. Okazało się z biegiem czasu, że teoretyczne rozprawianie o komputeryzacji na podstawie lektur to rzeczywiście za mało.

Codzienne życie Biblioteki umilała od czasu do czasu muzyka fortepianowa – nieco przytłumioną, słychać było w całym gmachu. Grał dyrektor Świderski! Otóż, wkrótce po jego przeprowadzce z Poznania do Łodzi, w mieszkaniu po prof. Więckowskiej ustawiono fortepian – dlatego w porze drugiego śniadania dobiegały do naszych i czytelników uszu utwory Schumanna, Chopina, Mozarta. Koncertował jednak, rzadko. Należy wyjaśnić, że profesor Helena Więckowska mieszkała w Bibliotece w latach 1959–1969 w małym pokoju z łazienką, na parterze, zaraz za amfiladą pomieszczeń Oddziału Opracowania Alfabetycznego.

Wracam do dnia, kiedy sekretarka zawiadomiła o oczekującej mnie rozmowie z dyrektorem. Poinformował mnie, że Krystyna Pieńkowska złożyła rezygnację z funkcji wicedyrektora (trzy lata wcześniej, w roku 1973 na własną prośbę przestał być wicedyrektorem Michał Kuna) i poprosił mnie o objęcie tego stanowiska z jednoczesnym dalszym kierowaniem Oddziałem Magazynów i Konserwacji Zbiorów. Nie skoczyłem z radości i poprosiłem o czas do namysłu, bo uświadomiłem sobie, że oto nagle miałbym z dnia na dzień, zostać przełożonym Michała Kuny, dr. Janusza Dunina, Krystyny Pieńkowskiej, i kierowników: Mariana Balceraka (Czytelnia Główna), dr Ireny Treichel (Oddział Prac Naukowych), Wandy Frontczakowej (Oddział Informacji Naukowej), Weroniki Kubickiej (Oddział Opracowania Przedmiotowego), Janiny Racięckiej (Oddział Bibliotek Zakładowych), dr Janiny Jaworskiej, dr Hanny Tadeusiewicz, Krystyny Kamińskiej, Krystyny Bielskiej, Władysławy Skibińskiej, Jadwigi Bogusławskiej. Wszystkie te osoby miały w swoim dorobku publikacje naukowe i bibliograficzne, duży staż zawodowy, były znane i cenione w środowisku bibliotekarskim Łodzi i w Polsce. Niepokoiły mnie też kontakty z administracją uczelni. Nikogo tam nie znałem. I byłbym sam – wtedy wicedyrektor był jeden. Do tego dochodziły jeszcze obowiązki kierownika oddziału. Moje niepokoje i obawy ustąpiły po rozmowie z Michałem Kuną. 1 października 1976 r. objąłem zaproponowaną mi funkcję.

W poszukiwaniu możliwości zastosowania w BUŁ narzędzi nowoczesnej informacji naukowej, dyrektor Świderski wysłał mnie do Biblioteki Głównej i Ośrodka Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej. Działał tam, w ramach Wielodostępnego Abonenckiego Systemu Cyfrowego (WASC), system Selektywnej Dystrybucji Informacji. W Centrum Obliczeniowym pracowały pierwsze maszyny cyfrowe – ODRA, połączone z terminalami na kilku wydziałach i w bibliotece głównej. W ramach WASC abonowano zachodnie bazy streszczeń artykułów naukowych na dyskach taśm magnetycznych, z nich zaś ODRA generowała streszczenia z określonego tematu (profilu) zamówionego przez użytkownika. Usługę taką realizowano także na zamówienie instytucji naukowo-badawczych w kraju. Oprócz systemu wyszukiwania i udostęp-

niania informacji działały podsystemy opracowania druków zwartych, gromadzenia i opracowania wydawnictw ciągłych.

Wizyta we Wrocławiu nie miała skutków praktycznych. W Ośrodku Obliczeniowym Instytutu Organizacji i Zarządzania UŁ pracowała ODRA, ale nie było woli władz i szefów Ośrodka oraz pieniędzy na prenumeratę dysków z bazami danych. Uważano też, że w humanistycznej uczelni, poza pracownikami nauk matematycznych i przyrodniczych, nikt nie będzie z nich korzystał. Kupowanie tematycznych profili od Politechniki Wrocławskiej też było droższe niż sporządzanie kserokopii spisów treści naukowych czasopism. Ewentualna adaptacja na potrzeby BUŁ podsystemów maszynowego gromadzenia i opracowania zbiorów nikogo nie interesowała.

W październiku 1979 r. odszedłem z Biblioteki UŁ na etat naukowo-dydaktyczny w Zakładzie Historii Myśli Politycznej w Międzyuczelnianym Instytucie Nauk Politycznych UŁ. Zakładem kierował prof. dr hab. Andrzej F. Grabski, wybitny historyk historiografii polskiej i europejskiej, od roku 1978 promotor mojej rozprawy doktorskiej. Nie zerwałem kontaktów z Biblioteką. Przychodziłem często, sprawy Biblioteki znałem na bieżąco z rozmów z Jerzym Andrzejewski, Michałem Kuną, Januszem Duninem i innymi pracownikami.

Janusz Dunin kończył kadencję dyrektora BUŁ z dniem 30 września 1987 r. Zamierzał całkowicie poświęcić się pracy naukowo-dydaktycznej w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Zdecydowałem się kandydować. Kontrkandydatem był dr Jerzy Andrzejewski. W drugim głosowaniu Rady Bibliotecznej uzyskałem wymaganą liczbę głosów. Z dniem 1 października Rektor UŁ powołał mnie na stanowisku dyrektora Biblioteki UŁ. Objęcie stanowisk wicedyrektorów zaproponowałem Teresie Kalas (kierownik Oddziału Magazynów i Konserwacji Zbiorów) i Halinie Rosieckiej (kierownik Oddziału Bibliotek Zakładowych). Obie zgodziły się i miałem w nich fachowe i koleżeńskie wsparcie, pomoc i życzliwą radę.

Po objęciu stanowiska dyrektora spotykałem się z Duninem, żeby zapoznać się ze sprawami rozpoczętymi w jego kadencji. W roku 1985 zakończono opracowanie założeń technicznych i ekonomicznych rozbudowy Biblioteki. Zostały zaakceptowane przez władze UŁ i Zarząd Inwestycji Szkół Wyższych w Łodzi oraz Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Planowano budowę magazynu książek, który miał być przedłużeniem obecnego. Współautorem tych założeń był Jerzy Andrzejewski, we współpracy z mgr inż. architektem Jerzym Wiśniewskim. W nowym magazynie przewidywano regały kompaktowe i podwieszone transportery dla szybkiego przesyłania książek do czytelń i Wypożyczalni. Inwestycja ta nie została zrealizowana przez biurokrację dyrekcji

Zarządu, a przede wszystkim z braku funduszy. Dobrze się stało, bo dzisiaj mielibyśmy dwa pełne magazyny, długą drogę książki, no i nie byłoby nowego gmachu i wolnego dostępu do księgozbioru.

Drugą sprawą było nawiązanie współpracy z British Council w Warszawie. Zgodnie z umową między UŁ a British Council w Łodzi powstawała Czytelnia i Biblioteka Brytyjska podległa dyrektorowi BUŁ. Remontowano dla niej byłą studencką stołówkę, zwaną „Gęsiakiem", przy ul. Piotrkowskiej 45. Z ramienia British Council tworzenie się tej placówki nadzorował Russell Drury, zaś kierownikiem została Agnieszka Teresińska. Prace remontowe zakończono w ostatniej chwili i w listopadzie 1988 r. czytelnię uroczyście otwarto. Lokal był obszerny, wyposażenie angielskie, wszystko w pastelowych kolorach, co odróżniało zytelnię od szarzyzny bibliotek polskich. Uczelnia opłacała pracowników, ponosiła koszty remontu i bieżącego utrzymania lokalu. Anglicy dostarczali książki, gazety i czasopisma. Czytelnia Brytyjska miała charakter biblioteki publicznej korzystali z niej przede wszystkim nauczyciele angielskiego, uczniowie szkół średnich, uczestnicy kursów językowych i nieliczni studenci i pracownicy naukowi. Podstawowym jej zadaniem było propagowanie kultury brytyjskiej. W 1990 r. czytelnię przeniesiono na Plac Wolności, do budynku obok Starego Ratusza, po dwu lub trzech latach, z powodu wysokiego czynszu, do kamienicy przy ul. Jaracza, aż wreszcie Czytelnia Brytyjska znalazła swoje miejsce w gmachu Biblioteki UŁ.

Od wielu lat dobrze funkcjonowała umowa o współpracy między naszą uczelnią a Uniwersytetem Justusa-Liebiga w Giessen. Uwzględniała ona coroczną, tygodniową wymianę pracowników bibliotek obu uczelni. Jako pierwszy miał do Giessen jechać Janusz Dunin. Pobyt, zaplanowany z rocznym wyprzedzeniem, wypadł już po zmianie kadencji, więc do Giessen pojechałem ja.

Przyjął mnie dr Bernhard Friedmann, bibliotekarz odpowiedzialny za kontakty między naszymi bibliotekami Przez ponad dwadzieścia następnych lat był kompetentnym przewodnikiem po bibliotece, w swoją misję wkładał wiedzę, życzliwość i troskę o goszczących w Giessen pracowników BUŁ. Absolwent dwu fakultetów: slawistyki i historii (doktorat ze stosunków słowiańsko-germańskich w X w.), znał kilka języków, w tym rosyjski i polski, którego nauczył się sam. Zajmował stanowisko bibliotekarza dziedzinowego, zaś jego żona, Rosa, pracowała w oddziale gromadzenia zbiorów. Friedmann pracy miał bardzo dużo: decydował o zakupie książek z zakresu historii, slawistyki, orientalistyki, anglistyki i politologii, a z malarstwa i architektury, udzielał konsultacji bibliograficznych i merytorycznych studentom i pracownikom naukowym uczelni, szkolił studentów w dostępie do baz danych, zbierał i opracowywał materiały do bibliografii Hesji. Do jego obowiązków należały także kon-

takty z prasą, radiem i telewizją. Ponieważ typował do zakupu publikacje z orientalistyki, ukończył kurs języka tureckiego i arabskiego. No i był odpowiedzialny za współpracę naszych Bibliotek.

W bibliotece w Giessen pracowały wówczas trzy komputery: w oddziale informacji, przy katalogowaniu druków zwartych i katalogowaniu czasopism. Biblioteka wchodziła w skład systemu HEBIS (Hessisches Bibliotheks – und Informationssystem), obejmującego biblioteki naukowe Hesji (Giessen, Marburg, Kassel, Darmstadt, Fulda i Wiesbaden). Te trzy komputery były podłączone do HEBIS przez serwer we Frankfurcie nad Menem. Automatyzacja informacji naukowej i wspólne opracowanie zbiorów przez sześć bibliotek landu robiło wrażenie, chociaż w opinii Friedmanna Hesja była mocno zapóźniona wobec innych landów.

Moje zainteresowanie wzbudził też wolny dostęp do księgozbioru i struktura zawodowa niemieckiego bibliotekarstwa. W polskich bibliotekach naukowych wolny dostęp był źle postrzegany z obawy przed kradzieżami książek. Również wojenne straty dóbr kultury spowodowały chronienie książek w zamkniętych magazynach.

Z inicjatywy Russella Drury dwa pierwsze tygodnie czerwca 1989 r. spędziłem na zwiedzaniu angielskich bibliotek szkół wyższych – w Londynie, Oxfordzie, Nottingham, Sheffield, Manchester i Leeds oraz publicznej w Sutton. Pobyt w Anglii finansowało British Council. Znakomita organizacja sprawiła, że cel mego pobytu – zapoznanie się z automatyzacją – został zrealizowany w stu procentach.

Pobyt w Anglii dał mi wyobrażenie o systemowej automatyzacji bibliotek, współpracy w gromadzeniu zbiorów, tworzeniu baz danych, wspólnym ich udostępnianiu, konieczności zatrudnienia informatyków, o niezbędnej współpracy bibliotekarzy z informatykami i utwierdził mnie w przekonaniu, że nie ma dla nas innej drogi.

Po powrocie przedstawiłem szczegółową relację ze swojego pobytu na zebraniu i poleciłem kierownikom Oddziałów przekazanie informacji pracownikom. Kilka dni po tym zebraniu poprosiła o rozmowę Irena Terlecka, pracownica Oddziału Informacji Naukowej. Okazało się, że bardzo ją interesuje komputeryzacja bibliotek. Irena Terlecka, polonistka z wykształcenia, okazała się pełną pasji i zapału zwolenniczką zapoczątkowania automatyzacji. Lubiana, niezłomna optymistka, miała umiejętność nawiązywania kontaktu i współpracy z ludźmi. Przełamywała sceptycyzm, przekonywała do konieczności unowocześnienia procesów pracy.

W roku 1991 prorektor ds. nauki zgodził się na zakupienie dla Biblioteki czterech komputerów. W Oddziale Informacji Naukowej komputer miał służyć do opracowania kontynuowanej od wielu lat bibliografii dorobku pracowników UŁ. Pozostałe komputery zainstalowano w Sekcji Wydawnictw Zagranicznych, w Sekcji Czasopism Bieżących, w Sekcji Muzykaliów, gdzie służyły tworzeniu roboczych baz.

Zaprosiłem do współpracy Mariusza Robowskiego, z wykształcenia informatyka i pracownika Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Za jego radą zainstalowano program MAK, przydatny do tworzenia niewielkich baz i użyto go do opracowywania bibliografii dorobku pracowników UŁ. W roku 1992 zakupiono od Biblioteki Narodowej *Przewodnik Bibliograficzny* na dyskietkach. Wkrótce został zatrudniony na ½ etatu informatyk Piotr Canova, który napisał programy dla Sekcji Muzykaliów, Sekcji Czasopism Bieżących i Sekcji Wydawnictw Zagranicznych.

Kolejnym etapem było zainstalowanie w Oddziale Informacji Naukowej (rok 1993) sieci komputerowej Novell Net Ware 3.11. Umożliwiono czytelnikom korzystanie, na ośmiu stanowiskach, z dysków CD–ROM, Internetu i światowych baz. W pracowni Oddziału zainstalowano pięć stanowisk. W BUŁ pracowało wówczas już dwóch informatyków: Piotr Canova i Jarosław Dziąg, Irena Terlecka ukończyła Podyplomowe Studium Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Uniwersytecie Wrocławskim, ale jej entuzjazm i zapał już nie wystarczał, konieczne stało się utworzenie jednostki organizacyjnej kierującej i nadzorującej komputeryzację.

W roku 1993 przestały pełnić obowiązki wicedyrektorów Teresa Kalas i Halina Rosiecka. Z dniem 7 stycznia 1993 r. wicedyrektorem ds. administracyjnych został mgr inż. Jerzy Andrzejewski Od 1 grudnia 1993 r. wicedyrektorem została Danuta Rokoszewska (kierownik Czytelni Głównej). Zawsze wysoko ceniłem jej pracowitość, uczynność, odpowiedzialność i umiejętność współpracy z ludźmi. Cieszyła się dużym autorytetem i uznaniem. Inżynier Jerzy Andrzejewski pracował do 31 października 2000 r., kiedy to przeszedł na emeryturę. Pod koniec roku 1999 zaproponowałem dr. Jerzemu Andrzejewskiemu objęcie stanowiska wicedyrektora. Zgodził się i z dniem 1 stycznia 2000 r. został powołany na to stanowisko. Bardzo dobrze nam się współpracowało i miałem w nim kompetentnego doradcę i życzliwego kolegę. Wspominam jak najlepiej, i z dużym uznaniem, doświadczonych i oddanych instytucji pracowników administracji: Zofię Stanisławską, Teresę Kaniewską, Tadeusza Jaźwińskiego, Barbarę Świnogę, a także sekretarki: Halinę Ciszewską, Grażynę Błaszczak i Martę Kuleszę.

W roku 1993 zorganizowałem spotkanie dyrektorów ośmiu bibliotek szkół wyższych Łodzi z udziałem dyrektora Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. J. Piłsudskiego. Zaproponowałem utworzenie (wzorem innych bibliotek w dużych ośrodkach akademickich) konsorcjum, celem wspólnego wystąpienia do działającej wówczas w Polsce Fundacji Andrew W. Mellona (USA) o grant na zakupienie systemu i sprzętu komputerowego. Dyrektorzy zaakceptowali ideę i decyzją Konferencji Rektorów Szkół Wyższych Łodzi z dnia 7 stycznia 1994 r., powstał Międzyuczelniany Zespół Biblioteczny (MZB). Wkrótce opracowano wspólny wniosek o grant, który Fundacja w wysokości 1 000 000 USD przyznała

łódzkim 10 bibliotekom w dwu ratach (w roku 1995 i 1997). Podjęto decyzję o zakupieniu systemu Horizon, komputerów oraz trzech serwerów.

W maju 1996 r., dzięki zgodzie rektora, zainstalowano sieć LAN na 105 gniazd oraz powołana została Samodzielna Sekcja ds. Komputeryzacji pod kierownictwem Ireny Terleckiej. Pełniła tę funkcję do 16 sierpnia 1999 r. Następnym kierownikiem została Bogumiła Cygan (1999–2001), potem (od 1 sierpnia 2001 r.) Mariola Augustyniak. Nastąpiły też zmiany w grupie informatyków.

Po zainstalowaniu systemu Horizon na serwerach konsorcjum rozpoczęło się w Bibliotece wdrażanie kolejnych modułów, początek współpracy z Narodowym Uniwersalnym Centralnym Katalogiem NUKAT, szkolenia grupy bibliotekarzy w tworzeniu Klasyfikacji Biblioteki Kongresu Stanów Zjednoczonych (w związku z planowanym wolnym dostępem do księgozbioru w nowym gmachu). Przedstawiciel BUŁ uczestniczył w pracach zespołu zarządzającego projektem i Międzyuczelnianego Zespołu Bibliotecznego. Pojawiały się nowe, nieznane problemy i wkrótce złożyłem rektorowi UŁ wniosek o utworzenie stanowiska wicedyrektora ds. komputeryzacji. Rektor zaakceptował ten wniosek a ja zwróciłem się z propozycją przyjęcia tej funkcji do Marii Wrocławskiej, którą poznałem jako aktywną i kompetentną uczestniczkę zebrań MZB z ramienia Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej. Wyraziła zgodę i z dniem 1 lutego 2001 r. objęła to stanowisko. Energiczna, rzeczowa, znająca dobrze strukturę Horizona koordynowała złożony proces automatyzacji, podejmowała decyzje, które posuwały do przodu działania zmierzające ku kompleksowemu wdrożeniu systemu.

Krytyczną sytuację magazynowania zbiorów przedstawiałem na posiedzeniach Senatu UŁ oraz w pismach kierowanych do rektora UŁ i w rozmowach z prorektorem ds. nauki. Jedno z posiedzeń Kolegium Rektorskiego, na które zostałem zaproszony, poświęcone były wyłącznie sytuacji lokalowej Biblioteki. Te starania zostały uwieńczone decyzją rektora UŁ prof. dr. hab. Stanisława Liszewskiego o zleceniu opracowania projektu budowy nowego gmachu BUŁ, z wolnym dostępem do księgozbioru. Opracowania projektu architektonicznego i założeń ekonomicznych podjął się inż. arch. Jerzy Wiśniewski we współpracy z dr. Jerzym Andrzejewskim. Wydawało się, że budowa rozpocznie się niebawem, gdy tylko Senat UŁ podejmie uchwałę w tej sprawie. Niestety rozbudowa BUŁ odwlekła się o trzy lata – Senat w 1997 r. zdecydował o zbudowaniu najpierw gmachu Wydziału Zarządzania. Najbogatszy w uczelni Wydział dysponował dużymi, własnymi funduszami na inwestycje, Biblioteka pieniędzy nie miała.

W roku 2002 ogłoszono przetarg na projekt „Rozbudowa budynku Biblioteki UŁ". Nadesłano kilkanaście prac. Po wielu naradach i dyskusjach komisja przetargowa wybrała projekt autorstwa inż. arch. Jerzego

Pietkiewicza. Ku mojemu i Jurka Andrzejewskiego zaskoczeniu i rozczarowaniu przepadła koncepcja inż. Jerzego Wiśniewskiego, z którym Jerzy kilka lat współpracował. Po rozstrzygnięciu przetargu złożyłem wniosek o powołanie dr. Jerzego Andrzejewskiego na funkcję seniora budowy. Wiem jak niekiedy trudno układała mu się współpraca z uczelnianą administracją, jak ostro protestował przeciwko decyzjom, które zmieniały przyjęte założenia architektoniczne, ale uparcie walczył i stawiał na swoim. Wiele funkcjonalnych rozwiązań w nowym budynku jemu należy zawdzięczać.

Uroczystość podpisania aktu erekcyjnego oraz położenia kamienia węgielnego odbyła się w dniu 13 października 2003 r. z udziałem rektora UŁ prof. dr. hab. Wiesława Pusia, premiera RP Leszka Millera, ministra finansów Andrzeja Raczko, prezydenta Łodzi Jerzego Kropiwnickiego oraz członków Senatu UŁ. Natomiast uroczyste otwarcie nowego budynku Biblioteki UŁ miało miejsce 24 maja 2006 r. Brałem w niej udział już jako zaproszony przez rektora UŁ emeryt.

Biblioteki to przecież nie tylko pracownicy i zbiory, ale i czytelnicy, dla nich biblioteki istnieją. Bywali i mam nadzieję, że nadal pojawiają się czytelnicy, którzy traktują bibliotekę jak swój drugi dom (jakkolwiek nie zawsze wychodzi to bibliotekom na dobre). Warto przybliżyć sylwetki trzech czytelników, trzech osób niezwykłych, a przez wiele lat charakterystycznych i rozpoznawalnych w przestrzeni biblioteki.

W latach 60. pojawiał się ubrany w mocno spraną i sfatygowaną wojskową kurtkę i takież spodnie pan B., który najpierw szedł do toalety gdzie się mył, a następnie siadał na parapecie okna dużego hallu i jadł śniadanie złożone z bułki i mleka pitego prosto z butelki. Bułkę przegryzał czosnkiem. Potem szedł do Czytelni Głównej a tam jego stałą i jedyną lekturą były wszelkie encyklopedie, które czytał od litery „A" do litery „Z" informując z dumą raz po raz dyżurujących pracowników do jakiej litery dotarł. Poranna porcja czosnku sprawiała, iż czytelnicy przenosili się do odległych od pana B. stolików. Składali także skargi domagając się od dyrekcji interwencji w sprawie zapachu jaki za przyczyną B. dominował w czytelnianej sali. Pan B. był więc zapraszany na rozmowy do wicedyrektora, ale z tych wizyt nic nie wynikało: poranne toalety i śniadanie na parapecie z czosnkiem jako przysmakiem były przez B. uporczywie kontynuowane. Zdecydowano, że rozmówi się z nim sama pani dyrektor, profesor Helena Więckowska. Rezultatem tego spotkania było to, iż pan B. zadeklarował publicznie, wywieszając własnoręcznie napisane ogłoszenia, że darzy profesor H.W. głębokim i szczerym uczuciem, stara się o jej rękę i że zaprzestanie porannych ablucji oraz porzuci ulubiony czosnek wówczas, gdy naczelna dyrektor BUŁ zgodzi dzielić z nim życie. Przed tymi ogłoszeniami, mimo iż były szybko likwidowa-

ne przez pracowników biblioteki, gromadziły się grupy rozbawionych do łez studentów. Pewnego dnia B. zniknął i nie pojawił się więcej. Cofnięto mu prawo korzystania z biblioteki.

Po niezapomnianym panu B. zapisał się do biblioteki pan S. Wkrótce okazało się, że jego ambitnym zamiarem jest przeczytanie wszystkich książek jakie biblioteka zgromadziła. Dążąc do realizacji tego celu S. zasiadał codziennie w katalogu alfabetycznym i wypisywał rewersy na druki zwarte od litery „A". Składał je w Czytelni Głównej w liczbie od 50 do 60. Gdy magazynierzy zamówienia zrealizowali S. siadał przy stoliku ze stosem książek przed sobą i zamiast czytać przerzucał pospiesznie kartki ledwie muskając wzrokiem ich treść, zamykał książkę i sięgał po następną postępując tak samo jak z poprzednią. W ten niezwykły i radykalny sposób zaspokoiwszy swoją intelektualną ciekawość, oddawał książki, schodził do katalogu i po godzinie przynosił kolejne setki rewersów. Proszono pana S., żeby nie wypisywał tylu zamówień naraz bo to dezorganizuje pracę magazynu, spowalnia realizację rewersów innych czytelników. Pan S. był głuchy na te prośby, a nawet zachowywał się agresywnie, powoływał się na regulamin biblioteki, który w ówczesnej wersji nic nie mówił o liczbie składanych rewersów. Pan S. czasem wyrażał podniesionym głosem pogląd, że formułowane pod jego adresem uwagi to szykany. Sprawa ta trafiła w końcu pod obrady kolegium dyrektorskiego BUŁ. Uznano, że należy wprowadzić do regulaminu zapis o ograniczeniu składanych do czytelń rewersów do 10. Ta decyzja zniechęciła chyba pana S. bo wkrótce przestano go widywać w bibliotece ku ogromnej uldze magazynierów.

Nietuzinkowym człowiekiem był pan J.K., który wiele, wiele lat korzystał z biblioteki „od świtu do nocy" i nie ma żadnej przesady w tym określeniu. Przychodził pierwszy a opuszczał gmach ostatni. Najchętniej korzystał z Czytelni Głównej, ale nie potrafił długo usiedzieć i raz po raz wstawał, wychodził i krążył po gmachu paląc niezliczone ilości papierosów, a także godzinami przesiadywał w „Piekiełku" pijąc tylko kawę. Nie przywiązywał uwagi do swojego wyglądu. Nosił nieco wymięty garnitur, często był nieogolony i jakoś zaniedbany. Zamawiał do Czytelni sporo książek, ale też dużo pisał w cienkich uczniowskich zeszytach w tzw. trzy linie. Intrygowało nas nad czym dzień w dzień J.K., pracuje, ale nikt oczywiście nie śmiał pytać. Okazja nadarzyła się w roku 1978. Byłem wtedy wicedyrektorem. Pewnego dnia sekretarka powiadomiła mnie, że przed chwilą odebrała telefon z Czytelni Głównej. Chodzi o pana J.K., który zwykle spokojny i opanowany, nagle wstał i krzyczał na czytelników: „Cisza!, Cisza! Nie hałasujcie tym przewracaniem kartek! Dosyć mam tego hałasu! To mi przeszkadza! Cisza!". Po chwili weszła do gabinetu pani H.K., która miała wówczas dyżur i opowiedziała szczegółowo o incydencie. Zdecydowała o zatrzymaniu karty bibliotecznej J.K., który wybiegł

wzburzony z czytelni i, jak zeznały szatniarki, opuścił budynek. Po naradzie z panią H.K. ustaliliśmy, że należy ukarać J.K. czasowym zawieszeniem w prawach czytelnika. Pan J.K. nie pojawiał się długo. Minęło kilka miesięcy po tym incydencie, gdy sekretarka powiadomiła mnie, iż przyszedł J.K. i chciałby ze mną porozmawiać. Kiedy usiadł zaproponowałem kawę, a gdy już zapalił papierosa i przełknął łyk powiedział, że bardzo przeprasza za swoje zachowanie w czytelni. Zapytałem wtedy nad czym pracuje, czy zbiera materiały do jakiejś publikacji. Odparł, że tak, że pisze dwie książki. Jedna będzie rozprawą na temat idei schodów, no bo jak kto koło wynalazł, to i schody ktoś, ale od czego się zaczęło? Może od drabiny Jakubowej? A druga książka będzie poświęcona wyglądowi budynków europejskich uniwersytetów. Dlaczego ich architektura jest taka właśnie, a nie inna? Jakie idee przyświecały twórcom tych budowli? J.K. otrzymał z powrotem swoją czytelniczą kartę i jeszcze przez kilka lat krążył po gmachu biblioteki z nieodłącznym papierosem w palcach.

Biogramy dyrektorów i wybranych wicedyrektorów

Katarzyna Mikołajczyk[*]

Zygmunt Dylik

Doktor, kustosz dyplomowany. Urodził się 27 litego 1903 r. w Petersburgu, Rosja, zmarł 26 października 1991 r. w Łodzi.

Jego kariera bibliotekarza rozpoczęła się w lutym 1921 r., został wówczas zatrudniony w Bibliotece Publicznej w Łodzi, w której pełnił funkcję kierownika III Miejskiej Wypożyczalni Książek dla Młodzieży. Przez 10 lat pracował również w bibliotece więziennej.

Po wojnie, w styczniu 1945 r. na polecenie Zarządu Miasta Łodzi zajął się zabezpieczaniem księgozbiorów i odbudową łódzkich bibliotek. W lutym Komitet Organizacyjny Uniwersytetu Łódzkiego powierzył mu zadanie zorganizowania biblioteki uczelnianej. Najpilniejszą potrzebą było zdobycie książek, które na podstawie upoważnienia pełnomocnika Rządu RP i Ministerstwa Oświaty przejmował z opuszczonych łódzkich mieszkań, okolicznych dworów i Ziem Odzyskanych. Nie mniej ważne było zapewnienie pomieszczeń, personelu i sprzętu. Praca ta zaowocowała powstaniem książnicy ze zbiorami liczącymi ok. 300 tys. wol. w mieszczącej się w budynku przy al. Kościuszki 10, oraz w gmachu przy ul. Narutowicza 59a. Stan osobowy liczył piętnastu bibliotekarzy.

1 września 1946 r. Z. Dylik został powołany na stanowisko zastępcy dyrektora Biblioteki UŁ. Jednocześnie pełnił funkcję jej dyrektora administracyjnego, kierował Oddziałem Nabytków i organizował Dział Kartografii.

Lata 1948–1950 poświęcił na reorganizację i scalenie księgozbiorów Biblioteki Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej i Centralnej Biblioteki Pedagogicznej. Równocześnie został powołany do Senackiej Komisji Budowy Dzielnicy Uniwersyteckiej, gdzie współtworzył projekt kampusu UŁ.

W roku 1950 powrócił do BUŁ aby nadzorować prace związane z budową nowego gmachu dla rozrastającej się Biblioteki. Początkowo

[*] Mgr Katarzyna Mikołajczyk, Samodzielna Sekcja Wolnego Dostępu BUŁ.

niewykonalne zadanie, dzięki staraniom Z. Dylika i poparciu władz uczelni, zrealizowano w szybkim jak na owe czasy tempie i już w maju 1960 r. oddano do użytku budynek, który służy społeczności akademickiej po dzień dzisiejszy.

Zainteresowania naukowe Z. Dylika koncentrowały się wokół budownictwa, prawa i organizacji pracy bibliotek ze szczególnym uwzględnieniem bibliotek naukowych, czytelnictwa dzieci i młodzieży oraz współpracy bibliotek w zakresie gromadzenia zbiorów.

W 1946 r. prowadził wykłady na kursie dla bibliotekarzy zorganizowanym przez Państwowy Instytut Książki. Dwa lata później został wykładowcą w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej. W latach 1946–1948 pełnił obowiązki sekretarza Komisji Bibliotecznej UŁ, członka Rady Bibliotecznej PWSP oraz członka Komisji Normalizacyjnej przy Państwowym Instytucie Książki; a także przewodniczącego Podkomisji Bibliotek Naukowych przy Miejskiej Radzie Czytelnictwa i Książki oraz członka Zarządu Łódzkiego Oddziału Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

W 1953 r. uzyskał tytuł magistra na Wydziale Prawa Uniwersytetu Łódzkiego na podstawie pracy *Rozwój bibliotek publicznych w świetle polskiego prawa administracyjnego.*

Pracę doktorską „Rola społeczno-wychowawcza biblioteki szkoły podstawowej" obronił na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego w 1967r.

Zygmunt Dylik został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1948), Medalem 10-lecia Polski Ludowej (1958), kilkakrotnie był wyróżniony nagrodą Rektora UŁ.

Bibliografia

Janiak J. *Pamięci dr. Zygmunta Dylika*, [w:] *„Kronika UŁ"* 1992, nr 1(8), s. 10.

Dunin J., *Moja Łódź pełna książek*, Łódź 2002.

Więckowska H., *Biblioteka Uniwersytecka,* [w:] *Materiały do dziejów Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1950)*, Łódź 1952, s. 113–132.

Słownik pracowników książki polskiej. Suplement III, red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2010.

Katarzyna Mikołajczyk[*]

Adam Łysakowski

Doktor habilitowany, kustosz dyplomowany, dyrektor BUŁ w latach 1946–1948. Urodził się 18 grudnia 1895 r. w Stanisławowie, zmarł 30 września 1952 r. w Warszawie.

W 1913 r. rozpoczął studia w zakresie filozofii oraz filologii polskiej i niemieckiej na Uniwersytecie im. Jana Kazimierza we Lwowie. Naukę przerwało powołanie do wojska w 1915 r., jednak z powodu odniesionych ran został zwolniony ze służby czynnej. Lata 1917–1926 poświęcił na kontynuację studiów na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie i Uniwersytecie Wiedeńskim, do kręgu zainteresowań dołączając bibliografię i księgoznawstwo oraz psychologię. W 1926 r. uzyskał doktorat na podstawie rozprawy Uczucie jako podstawa oceny wartości. W 1948 r. na Uniwersytecie Łódzkim Łysakowski wygłosił referat Zasadnicze pojęcia klasyfikacji piśmiennictwa kończący przewód habilitacyjny. Stopień ten został zatwierdzony przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Nauki w 1951 r.

Równolegle ze studiami Łysakowski rozpoczął pracę zawodową w Bibliotece Dowództwa Okręgu VI Korpusu we Lwowie (1919). Od 1925 r. przeniósł się do Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. W latach 1927–1928 kierował jednocześnie Biblioteką Synodu Ewangelicko-Reformowanego. Kolejne dwa lata pracował w Bibliotece Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego. W 1930 r. wrócił do Wilna aby objąć stanowisko dyrektora, na którym pozostał do 1939 r. W czasie II wojny światowej przedostał się do Warszawy, gdzie pracował w Bibliotece Narodowej, a po Powstaniu Warszawskim brał udział w ratowaniu zbiorów. W 1945 r. był krótko kierownikiem Referatu Bibliotek Naukowych w Ministerstwie Oświaty. Lata 1946–1948 spędził w Łodzi, gdzie stworzył Państwowy Instytut Książki (PIK) oraz pełnił

[*] Mgr Katarzyna Mikołajczyk, Samodzielna Sekcja Wolnego Dostępu BUŁ.

funkcję dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. W 1949 r. po likwidacji PIK powrócił do Warszawy, do Biblioteki Narodowej i pełnił funkcję dyrektora Instytutu Bibliograficznego.

Niezależnie od pracy w bibliotekach Łysakowski był również dydaktykiem i pracownikiem naukowym. W latach 1929–1931 wykładał podstawy bibliotekoznawstwa na Studium Pracy Społeczno-Oświatowej w Wolnej Wszechnicy Polskiej. W czasie wojny w Wilnie i Warszawie organizował tajne komplety i kursy bibliotekarskie. Od roku 1946 prowadził zajęcia w Zakładzie Bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Łódzkim, a od 1951 r. – na Uniwersytecie Warszawskim. Był pomysłodawcą i redaktorem pierwszego podręcznika uniwersyteckiego Bibliotekarstwo naukowe z uwzględnieniem dokumentacji naukowo-technicznej (wydanego już po jego śmierci w 1956 r.).

Głównym obszarem zainteresowań Łysakowskiego była problematyka katalogów alfabetycznego i przedmiotowego. Na początku drogi zawodowej powierzono mu zadanie opracowania tematu katalogu przedmiotowego, który zaczynał pojawiać się w bibliotekach amerykańskich i niemieckich. Zaowocowało to stworzeniem podstaw teoretycznych i metodologicznych katalogowania przedmiotowego w Polsce. W 1928 r. wydał dzieło Katalog przedmiotowy. Teoria, w którym zawarł przegląd piśmiennictwa zagranicznego na ten temat. Drugą część materiałów metodycznych stanowiła instrukcja zawierająca praktyczne wskazówki do budowy katalogu, która została ukończona tuż przed wojną, a wydana pod tytułem Katalog przedmiotowy. Podręcznik, w 1946 r. Cykl miał kończyć słownik haseł przedmiotowych, jednak pomimo wielu lat pracy nad nim Łysakowski nie doczekał jego publikacji. Ostatecznego opracowania dokonali pracownicy Instytutu Bibliograficznego pod kierunkiem J. Kossonogi i w 1956 r. ukazał się pt.: *Słownik dla bibliografii i katalogów w układzie przedmiotowym*.

Drugim zagadnieniem, któremu poświęcał się Łysakowski była bibliografia i bibliologia. Swoje poglądy przedstawił m.in. w pracach: *Badanie czytelnictwa w obrębie nauki o książce* (w: *Badanie czytelnictwa*, 1948), *Polska służba bibliograficzno-dokumentacyjna* (1950), *Określenie bibliografii. Przedmiot, metody i zadania na tle nauki o książce* (1950), *Przedmiot i zadania bibliografii* (w: *Wykłady z dokumentacji naukowo-technicznej*, 1951) oraz *Zagadnienia treści i wartości książki w bibliografii* (1953). Opracował założenia i współtworzył publikowaną w „Dzienniku Wileńskim" bibliografię regionalną okręgu wileńskiego zawierającą dzienną rejestrację książek wydawanych w 4 województwach północno-wschodnich. Przetłumaczył dzieło L.J. Živnego *Bibliografia i bibliologia* uzupełniając je o rozdziały dotyczące polskich i współczesnych zagranicznych teoretyków bibliografii. Pod auspicjami PIK wydał pierwsze roczniki „Bibliografii Bibliografii i Nauki

o Książce" (ukazującej się do dziś pt.: „Bibliografia Bibliografii Polskich", za sprawą Instytutu Bibliograficznego) oraz „Biuletynu Państwowego Instytutu Książki".

A. Łysakowski był doskonałym organizatorem. Znajomość warsztatu bibliotekarskiego pozwalała mu na efektywne zarządzanie bibliotekami, którymi kierował. Dbał o rozwój podległych instytucji i ich pracowników. Wprowadził wiele innowacji, przede wszystkim katalogi przedmiotowe implementowane m.in. w Bibliotece Synodu Ewangelicko-Reformowanego w Wilnie, Bibliotekach Uniwersyteckich w Wilnie, Warszawie i Łodzi, jako zwolennik normalizacji prac w bibliotekach polskich – postulował o stworzenie i współredagował instrukcję katalogowania alfabetycznego, doprowadził do ujednolicenia sprawozdań bibliotek naukowych, był autorem wielu artykułów dotyczących normalizacji w bibliotekarstwie oraz bibliografii. Udzielał się aktywnie w Związku Bibliotekarzy Polskich, pełnił funkcję sekretarza (1926–1929), prezesa Koła Wileńskiego (1930–1939) oraz przewodniczącego Rady Związku (1938–1949). Był orędownikiem ustawy bibliotecznej, forsował powstanie sieci bibliotek na terenie całego kraju, dzięki niemu bibliotekarze zostali zaliczeni do kategorii pracowników nauki, dbał o podwyższanie kwalifikacji bibliotekarzy prowadząc szkolenia i kursy.

Bibliografia

Sadowska J., *Adam Łysakowski* (1895–1952), [w:] *Adam Łysakowski. Bibliotekarz, bibliograf, bibliolog. Materiały z Sesji Jubileuszowej, Warszawa, 10 września 2002*, Warszawa 2003, s. 9, 11–12 (BN. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 39).

Hleb-Koszańska H., *Adam Łysakowski. Życie i działalność*, „Przegląd Biblioteczny" 1971, z. 1–4, s. 5

Słownik pracowników książki polskiej, red. I. Treichel, Warszawa–Łódź 1972.

Teresa Górniak[*]

Helena Więckowska

Profesor doktor. Historyk, bibliolog i bibliotekarz, dyrektor BUŁ w latach 1948–1969. Urodziła się 4 maja 1897 r., zmarła 10 kwietnia 1984 r. w Warszawie. Pochodziła z inteligenckiej rodziny żydowskiej Braunsteinów, skąd wyniosła początki humanistycznego wykształcenia i biegłą znajomość języków obcych: francuskiego, niemieckiego, angielskiego i rosyjskiego.

W 1918 r. brała udział w obronie Lwowa, za co została odznaczona medalem Orląt Lwowskich. W latach 1918–1922 studiowała historię w Uniwersytecie Warszawskim, w 1922 r. uzyskała stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji *Opozycja liberalna w Królestwie Polskim 1815–1830* (Warszawa 1925), przygotowanej pod kierunkiem prof. Marcelego Handelsmana. W trakcie studiów poślubiła Aleksandra Więckowskiego, inżyniera architekta, pracownika Departamentu Budownictwa Ministerstwa Spraw Wojskowych, uczestnika wojny polsko-bolszewickiej.

Od 1927 r. dr Helena Więckowska pracowała w Bibliotece Narodowej w Warszawie, gdzie zajmowała się opracowaniem rękopisów dotyczących emigracji polistopadowej, pochodzących z Rapperswilu, Paryża oraz Londynu, a szczególnie przygotowaniem korespondencji Joachima Lelewela. Uczestniczyła w dyskusjach nad *Wskazówkami katalogowania rękopisów Polskiej Akademii Umiejętności*. Była sekretarką pierwszego zarządu Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem

Podczas II wojny światowej współpracowała z Delegaturą Rządu na Kraj, uczestniczyła w tajnym nauczaniu. Jej córka Maria – łączniczka 2. kompanii Rudy batalionu Zośka – zginęła w powstaniu warszawskim. Syn Jan – żołnierz Armii Krajowej, szef bezpieczeństwa II kompanii Rudy, po upadku powstania trafił do niewoli niemieckiej, skąd uwolniony przez brytyjskie wojska, wyjechał do Anglii, a potem do Stanów Zjednoczonych.

[*] Mgr Teresa Górniak, Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów BUŁ.

W 1945 r. Helena Więckowska powróciła do pracy w Bibliotece Narodowej, biorąc aktywny udział w jej odbudowie ze zniszczeń wojennych.

1 października 1948 r., w drodze konkursu, dr Helena Więckowska objęła stanowisko dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, która tworzona od podstaw na potrzeby powołanej do życia w roku 1945 uczelni, wymagała ogromnego nakładu pracy i środków. Dyrektor Więckowska skupiła się na zdobywaniu funduszów na pomnożenie i opracowanie zbiorów, powiększaniu i kształceniu personelu, zabiegach o nowy lokal, co doprowadziło do wybudowania w 1960 r. nowego gmachu. Była też inicjatorką nowych form pracy, np. stworzenia sieci bibliotek w szkole wyższej. Popierała działalność naukową pracowników BUŁ, zarówno indywidualną jak i zespołową. Pod jej opieką powstał *Słownik pracowników książki polskiej*. Współpracowała z uczelnią jako członkini Senatu UŁ i różnych komisji uniwersyteckich. Dbała o wydawanie Spra*wozdań z działalności Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, *Wykazów czasopism zagranicznych* i innych publikacji. Całą swą działalność podsumowała w opracowaniu pt. *Biblioteka Główna UŁ* (w: *Uniwersytet Łódzki 1945–1970*, Łódź 1970). Odchodząc 1 października 1969 r. na emeryturę, zostawiła dobrze funkcjonującą Bibliotekę z ok. 660 tys. wol. opracowanych książek, czasopism i zbiorów specjalnych.

Przez cały okres dyrektury w BUŁ Helena Więckowska pracowała naukowo, publikowała, a także wykładała bibliotekoznawstwo w Uniwersytecie Warszawskim i naukę o rękopisach w Uniwersytecie Łódzkim, od 1953 r. kierowała Katedrą Bibliotekoznawstwa UŁ. Gdy zawieszono rekrutację na ten kierunek, prof. Więckowska zorganizowała Dwuletnie Magisterskie Studium Eksternistyczne Bibliotekoznawstwa dla absolwentów studiów I stopnia różnych kierunków. Od 1964 r. prowadziła w Łodzi seminarium doktorskie dla bibliotekarzy z całej Polski, a po roku 1969 kontynuowała je w Warszawie. Wypromowała 15 doktorów, była opiekunem 4 habilitacji. W latach 1962–1970 była członkinią komisji egzaminacyjnej dla bibliotekarzy dyplomowanych oraz inicjatorką Międzywydziałowego Studium Bibliotekoznawstwa UŁ, które uruchomiono w roku 1970.

Prof. Helena Więckowska pełniła funkcję wiceprzewodniczącej Światowej Federacji Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich IFLA. Brała aktywny udział w licznych konferencjach naukowych w kraju i zagranicą. Była członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Polskiej Akademii Umiejętności, Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, kolegiów i rad redakcyjnych.

Była także laureatką licznych nagród i odznaczeń, m.in.: Nagrody Ministra Oświaty i Wychowania I i II stopnia, Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Medalu Komisji Edukacji Narodowej, Honorowej Odznaki Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Przez całe życie prof. Helenę Więckowską cechował zapał do pracy, chęć sięgania po nowatorskie rozwiązania i ogromna pracowitość. „Była wyjątkową postacią. Ciężkie osobiste doświadczenia życiowe potrafiła rekompensować i przetwarzać w sukcesy sfery zawodowej i naukowej. Bezwzględna była dla siebie. Narzucała sobie żelazną dyscyplinę. To najpewniej zadecydowało o tym, że dziś mówiąc o Niej, mówimy przede wszystkim o Jej sukcesach”[1].

Najważniejsze prace Heleny Więckowskiej

Joachim Lelewel uczony – polityk – człowiek, Warszawa 1980.
Joachim Lelewel, *Wybór pism historycznych*; oprac. Helena Więckowska, Wrocław 1950 (wznowienie: Wrocław 2005).
Listy emigracyjne Joachima Lelewela; wyd. i wstępem poprzedziła Helena Więckowska, t. 1–5, Kraków 1948–1956.
Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej, Warszawa 1933–1938 (opracowała: Zbiory rapperswilskie, Zbiory batignolskie i Towarzystwa Przyjaciół Polski w Londynie; współautor Adam Lewak).
Akademickie kształcenie bibliotekarzy: zarys historyczny, Warszawa 1979.
Podręczny słownik bibliotekarza, Warszawa 1955 (współautor).
Encyklopedia wiedzy o książce, Wrocław 1971 (współautor).
Artykuły na łamach m.in. „Przeglądu Historycznego”, „Przeglądu Bibliotecznego”, „Roczników Bibliotecznych” i „Rocznika Biblioteki Narodowej”.

Bibliografia

Helena Więckowska: 1897–1984, red. J. Andrzejewski, Łódź 1988.
Słownik pracowników książki polskiej. Suplement II, red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2000, s. 177–179.
pl.*wikipedia.org/wiki/Helena_Więckowska*.

[1] A. Sitarska, *Wspomnienie*, [w:] *Helena Więckowska: 1897–1984*, red. J. Andrzejewski, Łódź 1988, s. 120–121.

Anna Stańczyk-Lutz[*]

Bolesław Świderski

Profesor nadzw. dr hab., starszy kustosz dyplomowany, dyrektor BUŁ w latach 1969–1981. Urodził się 13 kwietnia 1917 r. w Poznaniu, zmarł 8 marca 1998 r. w Łodzi.

W 1939 r. podjął studia geograficzne na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza (UAM) w Poznaniu, które ukończył w 1945 r. W 1948 r. na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UAM uzyskał stopień doktora w zakresie geografii na podstawie rozprawy pt. *Położenie osiedli wiejskich w Polsce w zależności od rzeźby terenu*. W oparciu o publikację zatytułowaną *Współpraca bibliotek w zakresie gromadzenia zbiorów* Rada Wydziału Filologicznego UŁ podjęła uchwałę nadającą B. Świderskiemu stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie bibliotekoznawstwa, zatwierdzoną w 1965 r. W 1968 r. został mianowany docentem. 31 marca 1984 r. decyzją Rady Państwa B. Świderski uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego. Uzasadnieniem tej decyzji była książka jego autorstwa pt. *Bibliotekarstwo, bibliotekoznawstwo i terminy pokrewne: historia, zakres użycia, semantyka*.

W maju 1945 r. B. Świderski rozpoczął pracę w Bibliotece Głównej UAM. W latach 1946-1950 kierował Zbiornicą Księgozbiorów Zabezpieczonych w Poznaniu, a w roku 1947 został kierownikiem Udostępniania Zbiorów i Referatu Kartograficznego. W 1966 r. awansował na stanowisko starszego kustosza dyplomowanego. W latach 1955–1968 pełnił funkcję wicedyrektora Biblioteki UAM. Odbywał liczne staże zagraniczne, uczestniczył w sesjach i konferencjach naukowych, prowadząc jednocześnie pracę dydaktyczną. W 1969 r. przeniósł się do Łodzi, gdzie 1 października objął stanowisko dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Został również mianowany kierownikiem Międzywydziałowego Studium Bibliotekoznawstwa UŁ. W 1969 r. wszedł w skład Senatu i Komisji Bibliotecznej, w 1970 r. – w skład Komisji ds. Awansów Pracowników

[*] Mgr Anna Stańczyk-Lutz, Samodzielna Sekcja Wolnego Dostępu BUŁ.

Bibliotecznych. W tymże roku z inicjatywy B. Świderskiego powołana została Komisja ds. Współpracy Bibliotek Naukowych w Łodzi. Prowadził pracę na rzecz Resortu Szkolnictwa Wyższego i PAN (m.in. jako członek Państwowej Rady Bibliotecznej, Komitetu ds. Techniki Komisji INTE czy Rady Nauk. Biblioteki PAN). W Łodzi B. Świderski podjął pracę w powołanym 1 lutego 1972 r. Zakładzie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UŁ. W 1977 r. uruchomił Zaoczne Studium Bibliotekoznawstwa, a w roku 1980 – Studium Podyplomowe Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, którym kierował do czasu przejścia na emeryturę. W 1981 r. B. Świderski zrezygnował z funkcji dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej i poświęcił się wyłącznie pracy dydaktycznej i naukowej. B. Świderski wypromował ok. 90 magistrów i kilku doktorów, recenzował wiele prac doktorskich i habilitacyjnych oraz książek. Był współredaktorem *Encyklopedii Wiedzy o Książce* (1971), *Encyklopedii współczesnego bibliotekarstwa polskiego* (1976), redaktorem *Bibliografii regionalnej Wielkopolski* wydawanej w latach 1962–1970, *Materiałów bibliograficznych pracowników Uniwersytetu Łódzkiego za lata 1965–1969* (1972) i *za lata 1970–1974* (1980) oraz *Łódzkiej Bibliografii Regionalnej 1945–1970* (1976) i za lata *1971–1980* (1994). Publikował artykuły na łamach czasopism naukowych m.in. „Przeglądu Bibliotecznego" czy „Roczników Bibliotecznych". Od 1947 r. był członkiem Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, członkiem Zarządu Okręgu Łódź-Miasto SBP, członkiem Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Łodzi (od 1972 r.) i Łódzkiego Towarzystwa Naukowego (od 1975 r.). Profesor B. Świderski uhonorowany został m.in. Odznaką Honorową Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (1968), Złotym Krzyżem Zasługi (1974), medalem „Uniwersytet Łódzki w służbie społeczeństwa i nauki" (1981) oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1984). Za osiągnięcia dydaktyczne, wychowawcze i organizacyjne w 1987 r. otrzymał Nagrodę Indywidualną I stopnia Rektora Uniwersytetu Łódzkiego.

Bibliografia

Słownik pracowników książki polskiej. Suplement II, red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2000.

Tadeusiewicz H, *Bolesław Świderski (1917–1998)*, „Acta Universitatis Lodziensis, Folia Librorum" 1999, nr 9, s. 5–7.

Wojtasiak D., *Bolesław Świderski jako pedagog*, „Acta Universitatis Lodziensis, Folia Librorum" 1999, nr 9, s. 9–14.

Monika Pichola[*]

Jerzy Mieczysław Włodarczyk

Doktor habilitowany, kustosz dyplomowany, dyrektor BUŁ w latach 1981–1984. Urodził się 26 maja 1920 r. w Łodzi, zmarł 14 grudnia 1997 r. także w Łodzi. Historyk, bibliotekoznawca, dydaktyk. W roku 1945 rozpoczął studia na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Łódzkiego, gdzie w 1948 r. uzyskał dyplom magistra filozofii w zakresie historii. Podczas studiów, w 1947 r., podjął pracę w Katedrze Historii Społecznej Starożytności i Średniowiecza. W latach 1948–1952 studiował prawo uzyskując dyplom z tej dziedziny.

26 marca 1957 r. Rada Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ nadała J. Włodarczykowi tytuł doktora na podstawie pracy pt. *Tadeusz Korzon. Główne koncepcje historyczne i historiozoficzne*.

20 grudnia 1958 r. rozpoczął pracę w Bibliotece Instytutu Historii UŁ. Pracę bibliotekarza łączył z dydaktyką, wykładając w latach 1963–1970 historię oraz wiedzę o Polsce i świecie współczesnym w Studium Nauczycielskim w Piotrkowie Trybunalskim. W Studium Międzywydziałowym Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UŁ prowadził zajęcia – Wstęp do badań historycznych. J. Włodarczyk w ramach pracy naukowo-badawczej w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ nauczał historii książki i bibliotek oraz prawa bibliotecznego.

W październiku 1961 r. awansował na stanowisko kustosza służby bibliotecznej. Z kolei w październiku 1963 r. objął stanowisko kierownika Biblioteki Instytutu Historii UŁ. Zarówno pracę społeczną, jak i zawodową łączył z działalnością naukową w zakresie studiów historycznych. Zaowocowało to w 1974 r. uzyskaniem stopnia doktora habilitowanego w Uniwersytecie Warszawskim na podstawie monografii pt. *Sejmiki łęczyckie*. Rok później, 1 października, otrzymał awans na stanowisko kustosza dyplomowanego w Bibliotece Instytutu Historii UŁ. W 1978 r. został kierownikiem Zaocznego Studium Bibliotekoznawstwa uruchomionego przy Zakładzie Informacji Naukowej UŁ.

[*] Mgr Monika Pichola, Samodzielna Sekcja Wolnego Dostępu BUŁ.

1 października 1979 r. J. Włodarczyk podjął pracę w Zakładzie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UŁ, rezygnując jednocześnie z funkcji kierownika Biblioteki Instytutu Historii UŁ.

1 września 1981 r. objął stanowisko dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi, rezygnując z dniem 30 tegoż miesiąca z kierownictwa Zaocznego Studium Bibliotekoznawstwa UŁ. Obowiązki dyrektora BUŁ sprawował jedną kadencję tj. do 31 sierpnia 1984 r. Następnie oddał się tylko pracy dydaktycznej i naukowej.

J. Włodarczyk znaczną część swoich publikacji naukowych poświęcił bibliotekoznawstwu. W szczególności skupił się na opracowaniu problemu kształtowania się zawodu bibliotekarza w Polsce od okresu rozbiorów do czasów współczesnych. Począwszy od roku 1984 opublikował m.in. w „Rocznikach Bibliotecznych" kilka artykułów dotyczących tego zagadnienia, a także metodologii badań nim związanej. W 1988 r. ukazała się obszerna rozprawa J. Włodarczyka pt. *Bibliotekarze w Polsce okresu międzywojennego*, która stanowi syntetyczny zarys problematyki kształtowania się zawodu bibliotekarza oraz jego statusu prawnego w latach 1918–1939. Swoje dalsze rozważania nad tym tematem zawarł w monografii z 1990 r. pt. *Kształtowanie się zawodu bibliotekarskiego na ziemiach polskich*.

Ceniony jako bibliotekoznawca przyczynił się do wprowadzenia wyjątkowo ważnego dla tego kierunku studiów przedmiotu nauczania jakim jest prawo biblioteczne.

Za swoją pracę naukową dostał nagrody Rektora UŁ – indywidualnie (w latach 1974, 1978, 1981, 1986, 1989) oraz zespołową (w roku 1977), a także nagrodę za działalność dydaktyczną i organizacyjną dla uczelni (w latach 1984, 1990).

J. Włodarczyk został uhonorowany Odznaką Grunwaldzką i Medalem Zwycięstwa i Wolności (1959), Honorową Odznaką Miasta Łodzi (1969), Złotą Odznaką UŁ (1971), Złotym Krzyżem Zasługi (1976) jak również Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1985).

Bibliografia

Janiak J., *Jerzy Włodarczyk – historyk, bibliotekoznawca, dydaktyk*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum" 1992, nr 3, s. 15–27.

Kita J., Pytlas S., *Uniwersytet Łódzki w latach 1945–199*5, Łódź 1996.

Tadeusiewicz H., *Jerzy Włodarczyk – życie i działalność zawodowa*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum" 1992, nr 3, s. 5–13.

Słownik pracowników książki polskiej. Suplement III, red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2000.

Justyna Jóźwiak[*]

Janusz Dunin-Horkawicz

Profesor UŁ dr hab., starszy kustosz dyplomowany, dyrektor BUŁ w latach 1964–1987. Urodził się 26 czerwca 1931 r. w Wilnie, zmarł 27 lipca 2007 r. w Łodzi.

Po zakończeniu II wojny światowej, został przesiedlony wraz z rodzicami do Łodzi. W 1950 r. zdał maturę i wyjechał na studia do Lublina, gdzie na Wydziale Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego zdobył specjalizację bibliotekarską, a w 1955 r. magisterium polonistyczne.

Po skończeniu studiów wrócił do Łodzi i przez dwa lata pracował w Łódzkim Oddziale Spółdzielni Wydawniczej ,,PAX". 1 września 1957 r. został zatrudniony w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego jako bibliotekarz. Został kierownikiem Sekcji Dubletów i Druków Zbędnych, a od 1972 r. – Oddziału Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów.

W roku 1984 został powołany na stanowisko dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego i pełnił tę funkcję do roku 1987.

Praca bibliotekarza jednak mu nie wystarczała. Został wykładowcą w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego, gdzie oprócz wykładów dla studentów prowadził badania naukowe w zakresie bibliotekoznawstwa i literaturoznawstwa. W 1968 r. otrzymał stopień doktora na podstawie rozprawy pt. *Drugi rynek księgarski w Polsce. Rzecz o wydawnictwach literatury jarmarcznej i brukowej*, a w 1983 r. w oparciu o pracę pt. *Rozwój cech wydawniczych polskiej książki literackiej XIX i XX wieku* został mianowany docentem. Wiele swoich prac badawczych publikował na łamach czasopism naukowych i w książkach. Do najbardziej znanych należą: *Papierowy bandyta. Książka kramarska i brukowa, Ekslibrisy, książki, ludzie, W Bi-Ba-Bo i gdzie indziej…, Philobiblon polski.* Brał udział w tworzeniu *Słownika pracowników książki polskiej* i *Podręcznego słownika bibliotekarza*.

[*] Mgr Justyna Jóźwiak, Samodzielna Sekcja Wolnego Dostępu BUŁ.

Za zasługi dla UŁ został, w 1990 r., awansowany na stanowisko profesora nadzwyczajnego, w 1996 r. Rada Państwa przyznała mu tytuł profesora, Minister Edukacji Narodowej tytuł profesora zwyczajnego.

Janusz Dunin znany był w środowisku miłośników książek jako wybitny polonista, bibliotekarz, bibliotekoznawca i bibliofil. Interesowały go, ekslibrisy oraz literatura dziecięca. Wzbogacił księgozbiór BUŁ o literaturę księgoznawczą, wydawnictwa brukowe i jarmarczne. Zbiory literatury dziecięcej przekazał Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Marszałka J. Piłsudskiego w Łodzi. Jego zainteresowania przedstawiały książki, które napisał: *Książeczki dla grzecznych i niegrzecznych dzieci* i *Czy to bajka, czy nie bajka.* Przez wszystkie lata pracy wyszukiwał rozproszone po wojnie książki, czasopisma, broszury, plakaty, ekslibrisy i starał się stworzyć z nich w Łodzi ważny księgozbiór. W tym celu odwiedzał magazyny dubletów innych bibliotek w kraju i za granicą, przeglądał książki, które oferowały księgarnie, antykwariaty oraz osoby prywatne. Brał udział w aukcjach, a także przebywał na składach makulatury w poszukiwaniu unikatowych zbiorów. Porządkował i opracowywał powojenne zbiory książek. Odchodząc ze stanowiska dyrektora Biblioteki UŁ pozostawił po sobie jeden z największych księgozbiorów w kraju.

Jako miłośnik książek i człowiek nauki prof. Dunin był członkiem wielu organizacji takich jak: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódzkie Towarzystwo Przyjaciół Książki, Polskie Towarzystwo Bibliologiczne, Stowarzyszenie Bibliotek Polskich oraz wielu innych.

Za zasługi i swoje niezwykłe osiągnięcia otrzymał nagrodę Rektora UŁ, Złote Odznaki: ZNP, SBP, UŁ, medal ,,Uniwersytet Łódzki w Służbie Społeczeństwa i Nauki" oraz Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Zmarł w wieku 76 lat, pozostawiając po sobie wiele prac, które po dziś dzień służą i jeszcze długo będą służyć kolejnym pokoleniom miłującym książki.

Bibliografia

Ladorucki J., *Pozostawałem w kręgu książki. Rozmowy z profesorem Januszem Duninem o bibliologii, medioznawstwie i zwyczajnym życiu*, Łódź 2007.

Słownik pracowników książki polskiej. Suplement III, red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2010.

Jan Janiak[*]

Jan Janiak

Doktor nauk humanistycznych, starszy kustosz dyplomowany. Pracownik Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1959–2005. Początkowo zatrudniony w Oddziale Magazynów i Konserwacji Zbiorów, następnie w Wypożyczalni Miejscowej, w Oddziale Opracowania Alfabetycznego Zbiorów (Sekcja Opracowania Wydawnictw Ciągłych), w Oddziale Gromadzenia Zbiorów (Sekcja Kupna Zagranicznego). Absolwent Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ (kierunek: historia) oraz Międzywydziałowego Studium Bibliotekoznawczego UŁ. Kierownik Oddziału Magazynów i Konserwacji Zbiorów i wicedyrektor BUŁ (1976–1979). W latach 1979–1987 asystent, a następnie adiunkt w Międzyuczelnianym Instytucie Nauk Politycznych UŁ (Zakład Historii Myśli Politycznej). Dyrektor Biblioteki UŁ w latach 1987–2005. Przewodniczący Sekcji Bibliotek Naukowych przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (1976–1978). Współzałożyciel ogólnopolskiej Konferencji Dyrektorów Bibliotek Szkół Wyższych i jej pierwszy przewodniczący (1997–2000). Inicjator utworzenia konsorcjum dla wspólnej komputeryzacji 10 bibliotek naukowych Łodzi i przewodniczący (1994–2005) powołanego przez Konferencję Rektorów Szkół Wyższych Łodzi – celem realizacji tego przedsięwzięcia – Międzyuczelnianego Zespołu Bibliotecznego. Dorobek naukowy: 44 publikacje z zakresu organizacji i zarządzania biblioteką szkoły wyższej oraz recepcji myśli politycznej w Polsce w latach 1918–1939. Wykładowca i opiekun studenckiego Koła Naukowego w Zakładzie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UŁ (1976/1977–1978/1979), wykładowca w Instytucie Historii UŁ (1979–1987) oraz w Wyższej Szkole Ekonomii i Prawa im. prof. E. Lipińskiego w Kielcach (Wydział Nauk Społecznych) w latach 2000–2010. Członek Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki.

[*] Dr Jan Janiak, dyrektor BUŁ w latach 1987–2005.

Maria Wrocławska[*]

Maria Wrocławska

Starszy kustosz dyplomowany. Studia matematyczne w Uniwersytecie Łódzkim ukończyła w 1977 r.; tamże, w 1984 r., studia podyplomowe z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. W latach 1977–1982 asystent i st. asystent naukowo-badawczy w pracowni matematycznej Instytutu Elektrotechniki w Łodzi. Od 1982 do 1990 r. pracowała w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. L. Waryńskiego, najpierw jako instruktor ds. bibliotek zakładowych, następnie kierownik Działu Opracowania Zbiorów. W 1990 r. objęła stanowisko zastępcy dyrektora Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego (WSD) w Łodzi, w 1996 r. – stanowisko zastępcy dyrektora ds. merytorycznych w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej (WiMBP) im. J. Piłsudskiego. W latach 2001–2005 zastępca dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego ds. komputeryzacji. Od 2006 do 2013 dyrektor BUŁ.

Autorka (1995 r.) programu i organizatorka pierwszego w Łodzi, czteromiesięcznego, szkolenia dla bibliotekarzy systemowych bibliotek szkół wyższych i instytucji naukowych Łodzi w zakresie formatu USMARC i kartotek wzorcowych KABA. W latach 1995–1997 koordynatorka szkoleń bibliotekarzy wdrażających zintegrowany system biblioteczny i organizatorka spotkań bibliotekarzy systemowych dotyczących opracowania parametrów przedinstalacyjnych do systemu. W 1998 r. organizatorka cyklu seminariów nt. systemów zautomatyzowanych i formatów.

W latach 1987–2002 wykładowczyni Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy (CUKB), członkini Resortowej Komisji Programowej MKiS i Zespołu ds. Reformy Programów Nauczania Szkół Bibliotekarskich przy MKiS oraz Rady CUKB. Autorka programu trzyletniego (1988–1990) szkolenia instruktorów ds. gromadzenia i opracowania zbiorów. Autorka wdrożonych w 1993 r. programów nauczania przedmiotów *Gromadzenie* i *Opracowanie Zbiorów.*

[*] Mgr Maria Wrocławska, dyrektor BUŁ w latach 2006–2013.

Recenzentka książki *Przepisy katalogowania książek* autorstwa Marii Lenartowicz (1985). Autorka projektu komputeryzacji Biblioteki WSD (1995) i projektu automatyzacji WiMBP im. J. Piłsudskiego (1996) przedstawionych Fundacji A.W. Mellona i wdrożonych w latach następnych. Autorka projektu przyłączenia bibliotek sieci UŁ do systemu zintegrowanego (2001), wdrożonego w latach następnych.

Członkini Komisji Normalizacyjnej Biblioteki Narodowej ds. opracowania normy na hasło opisu bibliograficznego i recenzentka normy (1988–1990) oraz członkini Komitetu Technicznego ds. normalizacji bibliograficznej Polskiego Komitetu Normalizacyjnego (2001–2007).

Autorka 41 publikacji, projektów i referatów z zakresu opracowania zbiorów, normalizacji, automatyzacji procesów bibliotecznych oraz organizacji i zarządzania bibliotekami.

W latach 1995–2005 członkini Rady Użytkowników LODMAN.

Członkini Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki.

Tomasz Piestrzyński[*]

Tomasz Piestrzyński

Urodził się 23 sierpnia 1982 r. w Łodzi. Kustosz dyplomowany, absolwent Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego (2006) oraz Studiów Podyplomowych w zakresie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego (2007).

Początkowo zatrudniony w Oddziale Magazynów i Konserwacji Zbiorów (2001), następnie w Oddziale Udostępniania Zbiorów oraz odbył praktyki w Oddziale Opracowania Zbiorów. Kierownik Samodzielnej Sekcji Wolnego Dostępu Biblioteki UŁ (grudzień 2006 – marzec 2008; październik 2013 – lipiec 2014). Inspektor w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Łódzkiego (czerwiec – październik 2008). Zastępca dyrektora Biblioteki UŁ (październik 2008 – styczeń 2014). Od stycznia 2014 r. Dyrektor Biblioteki UŁ.

Autor lub współautor kilkunastu prac naukowych, popularnonaukowych i informacyjnych głównie z zakresu organizacji i zarządzania w bibliotekach oraz budownictwa bibliotecznego. Redaktor wielu dokumentów o znaczeniu praktycznym m.in.: Statutu UŁ, Regulaminu Biblioteki UŁ, Regulaminu korzystania ze zbiorów Biblioteki UŁ. Uczestnik kilkudziesięciu konferencji i spotkań naukowych. Członek komitetów organizacyjnych i rad programowych wielu konferencji i seminariów naukowych. Od 2014 r. członek KDASP oraz Rady Dyrektorów ŁASB, a także członek redakcji czasopisma naukowego „Folia Librorum". Przewodniczący lub członek wielu komisji m.in.: Komisji Statutowej i Organizacyjnej UŁ, Rady Bibliotecznej UŁ, Komisji ds. Selekcji BUŁ, Komisji ds. starodruków BUŁ. Przedstawiciel Biblioteki UŁ w ogólnopolskich spotkaniach zespołu ds. narodowego zasobu bibliotecznego oraz zespołu ds. egzemplarza obowiązkowego. Koordynator kilkunastu projektów realizowanych w Uniwersytecie Łódzkim.

---

[*] Mgr Tomasz Piestrzyński, dyrektor BUŁ od stycznia 2014 r.

Wielokrotnie nagradzany przez Rektora UŁ za wzorowe wykonywanie obowiązków służbowych oraz odznaczony medalem (Brązowy Medal za Długoletnią Służbę) od Prezydenta RP za wyjątkowo sumienne wykonywanie obowiązków wynikających z pracy zawodowej w służbie Państwa.

Paula Gamus[*]

Michał Kuna

Starszy kustosz dyplomowany[1], z przerwami wicedyrektor BUŁ w latach 1959–1983. Urodził się 13 września 1923 r. w Dąbniu nad Nerem koło Uniejowa, zmarł 8 czerwca 1994 r. w Łodzi. Pochodził z rodziny rzemieślniczo-ziemiańskiej; był synem Józefa Kuny i Jadwigi z Trzebińskich. W 1924 r., wraz z rodzicami, przeniósł się do Łodzi, gdzie osiadł na stałe. Do szkoły powszechnej i gimnazjum uczęszczał w Łodzi. Po wojnie, w 1946 r., zdał maturę w liceum humanistycznym przy Państwowym Pedagogium w Łodzi. Studiował na Wydziale Humanistycznym Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Łodzi, dyplom uzyskał w 1948 r. W 1952 r. rozpoczął studia bibliotekoznawcze drugiego stopnia w Uniwersytecie Łódzkim. Naukę ukończył w 1954 r. pracą magisterską *Drukarnia, księgarnia i wydawnictwa Samuela Orgelbranda (1810–1868)*, pod kierunkiem profesor Heleny Więckowskiej.

Jeszcze w czasie studiów w PWSP rozpoczął pracę na stanowisku asystenta bibliotecznego w tamtejszej bibliotece, później był jej kierownikiem, następnie dyrektorem. Po włączeniu PWSP do Uniwersytetu Łódzkiego, został kustoszem w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego.

Włączył księgozbiór PWSP do zbiorów BUŁ. 1 września 1959 r. powołany na stanowisko wicedyrektora BUŁ, funkcję tę pełnił, z przerwami, do 1983 r. Był starszym kustoszem dyplomowanym. Odszedł na emeryturę z końcem roku 1983.

Działalność zawodowa M. Kuny wywarła wielki wpływ na organizację i funkcjonowanie zarówno Biblioteki PWSP, jak i BUŁ. Szczególną zasługą M. Kuny było gromadzenie zbiorów specjalnych, ich organizacja, konserwacja i zabezpieczanie. Kierował sekcją tzw. „zbiorów zabezpieczonych".

---

[*] Mgr Paula Gamus, Samodzielna Sekcja Wolnego Dostępu BUŁ.

[1] J. Andrzejewski, *Michał Kuna (1923–1994)*, „Przegląd Biblioteczny" 1994, nr 3/4, s. 325–329.

Był najbliższym współpracownikiem dyrektor Heleny Więckowskiej.

Poza pracą bibliotekarską prowadził również działalność nauczycielską i dydaktyczną. Jeszcze jako student, w 1946 r., brał udział w akcji zwalczania analfabetyzmu, ucząc w Szkole Powszechnej nr 91 przy ul. Drewnowskiej w Łodzi. W latach późniejszych pracował jako starszy asystent w Katedrze Bibliotekoznawstwa UŁ.

W latach 1963–1967 był członkiem Komisji Egzaminacyjnej dla Bibliotekarzy Dyplomowanych przy Ministrze Szkolnictwa Wyższego.

Pasją M. Kuny było bibliofilstwo. W 1958 r., z profesorem Janem Augustyniakiem, był organizatorem i jednocześnie pierwszym prezesem Klubu Miłośników Książki przy Zarządzie Okręgu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. W 1967 r., z inicjatywy M. Kuny, powołano Łódzkie Towarzystwo Przyjaciół Książki, w którym do 1984 r. pełnił funkcję prezesa. Wokół niego koncentrowały się wszystkie działania ŁTPK. M. Kuna włożył też wiele starań w integrację łódzkiego środowiska bibliofilów. Podjął próbę stworzenia pierwszego profesjonalnego naukowego czasopisma bibliofilskiego „Listy Bibliofilskie". Zorganizował Krajową Naradę Towarzystw Bibliofilskich w Łodzi (1974) i współorganizował Biennale Małych Form Grafiki oraz Ogólnopolski Zjazd Bibliofilów w Łodzi (1987).

Od lat 50. należał do Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, gdzie zajmował wysokie stanowiska[2] i był wielokrotnie odznaczany[3].

M. Kuna był autorem wielu prac naukowych. Opracował bio-bibliografię Stanisława Czernika oraz dwie inne książki dotyczące tej postaci. Pracował nad Katalogami Biennale Małych Form Grafiki. Opublikował wiele artykułów księgoznawczych w prasie fachowej i wydawnictwach encyklopedycznych.

Był animatorem i twórcą wielu inicjatyw kulturalnych Łodzi. Współpracował z bibliotekami, muzeami, wydawnictwami i galeriami, wspierając je w organizacji przedsięwzięć kulturalnych.

M. Kuna cieszył się uznaniem nie tylko w środowisku zawodowym. Doceniano go również w okręgu łódzkim – w 1974 r. zdobył tytuł „Łodzianina Roku". W 1990 r. uhonorowano go Nagrodą Miasta Łodzi.

Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Odznaką Zasłużony Działacz Kultury, Honorową Odznaką m. Łodzi, Medalami: Łódzkiej Wiosny Artystycznej, Biennale Ekslibrisu w Malborku, Federacji Stowarzyszeń Kulturalnych oraz innymi.

---

[2] Pełnił m.in.: funkcję członka Zarządu Okręgu w Łodzi oraz Zarządu Głównego SBP, przewodniczył Komisji Gromadzenia Zbiorów na Zjeździe Bibliotekarzy Polskich w 1968 r.

[3] Otrzymał: Honorową Odznakę SBP, Medal 70. lecia SBP oraz Nagrodę Naukową SBP im. Adama Łysakowskiego.

M. Kuna do końca swoich dni wykazywał wyjątkową aktywność zawodową społeczną. Na emeryturze pracował na pół etatu w Biurze Wystaw Artystycznych. Uczestniczył czynnie w pracach ŁTPK. Był autorytetem w polskim środowisku bibliotekarskim[4]. Całe życie Michała Kuny poświęcone było książce.

Bibliografia

Andrzejewski J., *Michał Kuna (1923–1994)*, „Przegląd Biblioteczny" 1994, nr 3/4, s. 325–329.

[4] Zajął wysoką pozycję w rankingu „Popularni i szanowani" ogłoszonym i opublikowanym przez Jana Wołosza w czasopiśmie „Bibliotekarz" 1993, nr 7/8, s. 44–45.

Irena Łabiszewska[*]

Krystyna Antonina Pieńkowska

Wicedyrektor BUŁ w latach 1969–1976, starszy kustosz dyplomowany wicedyrektor BUŁ w latach 1969–1976. Urodziła się 13 czerwca 1915 r. w miejscowości Lisice (woj. poznańskie), w rodzinie inteligenckiej, zmarła 2 grudnia 2010 r. w Łodzi.

W Łodzi rozpoczęła naukę szkolną, pozostając pod opieką ciotek, Haliny i Felicji Pieńkowskich, właścicielek Łódzkiej Wypożyczalni Książek przy ul. Andrzeja Struga 5. W 1933 r. ukończyła Prywatne Gimnazjum Żeńskie Janiny Pryssewiczówny w Łodzi przy ul. Sienkiewicza 35.

W latach 1934–1938 studiowała na Uniwersytecie Warszawskim (UW) zyskując tytuł magistra filozofii w zakresie historii. W trakcie studiów uczyła się języków angielskiego i włoskiego; uczęszczała na kurs archiwalny dla studentów i absolwentów UW.

Od roku 1945 rozpoczęła działalność w zawodzie bibliotekarskim. Początkowo pracowała w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Łodzi, następnie w Państwowym Instytucie Książki w Łodzi, który powstał z inicjatywy doc. Adama Łysakowskiego. Kilka lat później (1948 r.) zdała, z wynikiem bardzo dobrym, państwowy egzamin dla bibliotekarzy I stopnia.

Od 1950 r. związała się z Biblioteką Uniwersytecką w Łodzi. Pracowała w wielu działach tej Książnicy Akademickiej, wykazując się doskonałą znajomością zagadnień zawodowych i zdolnościami organizatorskimi.

W roku 1952 objęła stanowisko kierownika Oddziału Opracowania Zbiorów. Przeprowadzona przez nią reorganizacja pracy zaowocowała wysoką sprawnością katalogowania zbiorów. Szczególnym osiągnięciem K. Pieńkowskiej był katalog alfabetyczny, który stał się ważnym narzędziem informacyjnym o rosnącej liczbie książek. Jako specjalistka w dziedzinie katalogowania, K. Pieńkowska brała udział w licznych konferencjach i spotkaniach poświęconych tej problematyce. Uczestniczyła

[*] Dr Irena Łabiszewska, Oddział Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych BUŁ.

również w krajowej ogólnopolskiej Komisji opracowującej podstawowe zasady katalogowania w bibliotekach naukowych w Polsce. Duży wkład wniosła w prace Komisji Unifikacji zasad katalogowania w skali międzynarodowej i dostosowania polskiej praktyki do zasad Międzynarodowej Konferencji Paryskiej z 1961 r. Zdobytymi doświadczeniami podzieliła się w pionierskiej pracy zat. *Wytyczne katalogowania czasopism.*

K. Pieńkowska okazała się także znakomitym pedagogiem. Kształciła młodych bibliotekarzy, zatrudnianych w bibliotekach całego kraju.

1 stycznia 1969 r. K. Pieńkowska została powołana na stanowisko wicedyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej. Funkcję tę sprawowała do roku 1976.

Za całokształt pracy organizacyjnej i dydaktycznej w BUŁ i na terenie ogólnopolskim, za nienaganną pracę dla Uniwersytetu Łódzkiego, K. Pieńkowska otrzymała szereg odznaczeń: Honorową Odznakę miasta Łodzi (1970), Złotą Odznakę UŁ (1972), Medal 30-lecia PRL (1974), Złoty Krzyż Zasługi (1975), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1976), Odznaka Zasłużonego Działacza Kultury (1980) i Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1986).

K. Pieńkowska posiadała głęboką znajomość problematyki zawodowej, szerokie oczytanie w fachowej literaturze polskiej i zagranicznej. Długoletnia praktyka i wiedza sprawiły, iż była wysoko cenionym pracownikiem naukowym Biblioteki i poza jej obszarem.

W 1977 r. przeszła na emeryturę.

Krystyna Pieńkowska została pochowana na cmentarzu p.w. św. Józefa przy ul. Ogrodowej w Łodzi.

Bibliografia

Pieńkowska K. A., *Autobiografia*, [maszynopis].

Maria Konopacka[*]

Jerzy Andrzejewski

Doktor nauk humanistycznych, starszy kustosz dyplomowany, wicedyrektor BUŁ w latach 1984–1987 i 2000–2008. Bibliotekarz, bibliotekoznawca, bibliofil, bibliograf, księgoznawca.

Urodził się 25 grudnia 1944 r. w Mianowie koło Łodzi, zmarł 11 lipca 2008 r. w Łodzi.

Całe życie zawodowe, od 1966 r., związał z Biblioteką Uniwersytetu Łódzkiego. Początkowo pracował w Oddziale Opracowania Zbiorów, następnie w Oddziale Zbiorów Specjalnych, którego kierownikiem został w roku 1984. W latach 1984–1987 i 2000–2008 pełnił funkcję wicedyrektora Biblioteki UŁ.

W 1975 r. ukończył studia bibliotekoznawcze, a w roku 1985 uzyskał tytuł doktora nauk humanistycznych specjalizacji bibliotekoznawczej.

Był cenionym dydaktykiem w Instytucie Kształcenia Nauczycieli, w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego, w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Zielonej Górze. Pracował w Komisji Egzaminacyjnej dla Bibliotekarzy Dyplomowanych przy Ministerstwie Edukacji Narodowej.

Dr J. Andrzejewski należał do Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, był członkiem jury Nagrody Naukowej im. A. Łysakowskiego, Komisji Ochrony i Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych. Od 1971 r. aktywnie uczestniczył w Łódzkim Towarzystwie Przyjaciół Książki, m.in. opracował projekt *Bibliofilska mapa Łodzi.* Był członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego i Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego.

Dr Andrzejewski brał udział w krajowych i zagranicznych organizacjach naukowych i społecznych, np. w Radzie Naukowej Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju, w Radzie Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi, w Komisji Wydawniczej przy Prezydencie m. Łodzi, w Ogólnopolskiej Radzie dla Ratowania Zbiorów Bibliotecznych.

---

[*] Mgr Maria Konopacka, pracownik Oddziału Zbiorów Specjalnych BUŁ w latach 1983–2011.

Należał do Rady Bibliotecznej UŁ i do Senackiej Komisji ds. Kadrowych i Komisji Archiwalnej.

Był specjalistą w dziedzinie książki zabytkowej, ekspertem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie księgozbiorów historycznych i przemieszczonych (m.in. w sprawie „Berlinek"). Wydał ponad 270 publikacji z zakresu księgoznawstwa, bibliografii, czytelnictwa, biografistyki, edytorstwa. Autor wielu referatów nt. ochrony zbiorów i trwałego papieru oraz biogramów w *Słowniku pracowników książki polskiej* i *Encyklopedii książki polskiej*.

Dr J. Andrzejewski redagował czasopismo „Fiszka" wydawane przez SBP, współredagował „Folia Librorum", zeszyty naukowe UŁ.

Swoją wiedzę wykorzystywał w pracach związanych z konserwacją książki. Czynił starania, by w BUŁ powstała pracownia konserwacji zbiorów. Zamysł ten został zrealizowany w nowym budynku Biblioteki w 2006 r.

Specjalizował się w budownictwie bibliotecznym; był autorem trzech planów rozbudowy BUŁ – ostatni zrealizowany w 2006 r. Brał udział w konkursach na projekty budowy innych bibliotek, np. Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie.

Dr J. Andrzejewski interesował się historią i współczesnością Łodzi. Owoc tych zainteresowań to liczne artykuły i aktywne uczestnictwo w życiu kulturalnym miasta.

Za swą pracę naukową, zawodową i społeczną dr J. Andrzejewski został wielokrotnie nagrodzony i odznaczony: Złotym Krzyżem Zasługi (1987), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1996 r.), Medalem Uniwersytet Łódzki w Służbie Społeczeństwu i Nauce (1998 r.), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2002) oraz Nagrodami Rektora UŁ (2003, 2007).

Marzena Kowalska[*], *Aleksandra Brzozowska*[*]

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego Kalendarium 1945–2014

W Kalendarium ukazano rozwój i funkcjonowanie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) w latach 1945–2014. Uwzględniono warunki lokalowe, strukturę organizacyjną, kształtowanie się poszczególnych oddziałów i agend. Zaznaczono, kto i w jakich latach, sprawował funkcje dyrektorskie; odnotowano zmiany warsztatu informacyjnego BUŁ oraz wyposażenie techniczne. Z uwagi na znaczne osiągnięcia Biblioteki w działalności wystawienniczej i konferencyjnej, konieczna była selekcja tych wydarzeń, przy których podano daty dzienne lub miesięczne, a w niektórych przypadkach – roczne.

Kalendarium opracowano na podstawie sprawozdań Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za lata 1945/1946–2014[1], prac Heleny Więckowskiej[2], Krystyny Pieńkowskiej[3], Wandy Frontczakowej i Janiny Jaworskiej[4].

11 II 1945

powstanie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego na mocy decyzji Komitetu Organizacyjnego Uniwersytetu Łódzkiego w składzie: prof. dr Teodor Vieweger, prof. dr Bolesław Wilanowski, dr Julian Żukowski

[*] Dr Marzena Kowalska, mgr Aleksandra Brzozowska, Oddział Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych BUŁ.

[1] *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Uniwersyteckiej za rok akad. 1945/46 i 1946/47*.

[2] H. Więckowska, *Kronika naukowa Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 1945–1956*, „Roczniki Biblioteczne" 1957, z. 1–2, s. 255–259.

[3] K. Pieńkowska, *Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi, informator dla czytelników*, Łódź 1951.

[4] W. Frontczakowa, J. Jaworska, *Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi, informator dla czytelników*, Łódź 1966.

1945

II – przydzielenie Bibliotece pierwszego lokalu przy al. Kościuszki 10
– powołanie mgr. Zygmunta Dylika na stanowisko kierownika BUŁ
VII – przydzielenie lokalu przy ul. Narutowicza 59a
X – katalogowanie alfabetyczne zbiorów na kartach formatu międzynarodowego
– przeniesienie części księgozbioru z lokalu przy al. Kościuszki 10 do budynku przy ul. Narutowicza 59a

1946

– udostępnienie Katalogu Alfabetycznego Wydawnictw Zwartych
– przyznanie egzemplarza obowiązkowego
1 V – otwarcie Czytelni Ogólnej
VII – tworzenie Katalogu Rzeczowego Wydawnictw Zwartych
1 IX – powołanie dr. Adama Łysakowskiego na stanowisko dyrektora BUŁ
30 IX – powołanie mgr. Zygmunta Dylika na stanowisko zastępcy dyrektora

15 X – otwarcie Czytelni Czasopism Bieżących oraz Wypożyczalni Międzybibliotecznej

1947

– opublikowanie *Wykazu nabytków Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*
VI – powołanie Senackiej Komisji Bibliotecznej pod przewodnictwem prof. dr. Jana Muszkowskiego
3 IX – rezygnacja dr. Adama Łysakowskiego ze stanowiska dyrektora
16 IX – podpisanie umowy z Łódzkim Towarzystwem Naukowym o przekazywaniu do BUŁ wydawnictw ŁTN
1 X – otwarcie Wypożyczalni Miejscowej

1948

VII – ustalenie pierwszej struktury organizacyjnej BUŁ:
Zarząd Ogólny
Dział Nabytków
Dział Opracowania Książek
Dział Czasopism
Dział Czytelnictwa
Dział Informacji Biblioteczno-Bibliograficznej

1 X – objęcie stanowiska dyrektora BUŁ przez dr Helenę Więckowską, kustosza Biblioteki Narodowej w Warszawie
22 X – otwarcie Czytelni Profesorskiej przy ul. Narutowicza 59a

1949

– otwarcie Wypożyczalni Studenckiej
1 III – otwarcie Działu Informacji Biblioteczno-Bibliograficznej
V – otwarcie pierwszej wystawy *Biblioteka Uniwersytecka w służbie społecznej*
VI – Otwarcie Biura Informacji Bibliograficzno-Bibliotecznej w miejsce Czytelni Profesorskiej
X – przydzielenie dodatkowych pomieszczeń na magazyny czasopism i starych druków oraz na pracownię katalogową w budynku przy ul. Narutowicza 59a
X – rozpoczęcie prac nad Katalogiem Językowym

1950

I – rozpoczęcie prac nad Katalogiem Centralnym Bibliotek Zakładowych
– skatalogowanie czasopism polskich ze zbiorów zabezpieczonych
2 V – opracowywanie starych druków
– otwarcie Katalogu Przedmiotowego w miejsce Katalogu Klasowego

1951

– powstanie Oddziału Bibliotek Zakładowych
– zorganizowanie Działu Kartograficznego
– melioracja księgozbioru podręcznego Czytelni Ogólnej
28 VI – wyznaczenie placu pod budowę gmachu BUŁ na mocy uchwały Rady Narodowej m. Łodzi o pomocy dla wyższych uczelni
1 VIII – przydzielenie pomieszczenia dla Wypożyczalni Miejscowej
15 X – wprowadzenie pierwszego *Regulaminu BUŁ*
– przejęcie prac wystawienniczych przez Dział Informacji Biblioteczno-Bibliograficznej

1952

– wprowadzenie zmian w strukturze organizacyjnej:
Zarząd Ogólny
Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów

Oddział Opracowania Książek
Oddział Czasopism
Oddział Zbiorów Kartograficznych
Oddział Udostępniania Zbiorów
Oddział Informacyjno-Bibliograficzny
Referat Bibliotek Zakładowych (wyodrębniony z Oddziału Opracowania Książek)
– opracowywanie księgozbioru muzycznego

XI – opracowywanie Centralnego Katalogu Czasopism

1953

2 III – powstanie Komisji Bibliotecznej UŁ: prof. Bernard Zabłocki – przewodniczący, dr Helena Więckowska – zastępca
– instalacja dźwigu towarowego do przewożenia książek z Magazynu
– wystawa prac prof. dr Jana Muszkowskiego; prezentacja bibliografii Profesora opracowanej przez dr Irenę Treichel
– wystawa *Polskie zabytki archeologiczne* (współpraca z Muzeum Archeologicznym)

1954

I – wystawa *Wyższe uczelnie Łodzi* prezentująca dorobek naukowy UŁ, przygotowana na zjazd Rektorów łódzkich szkół wyższych
– wprowadzenie podziału księgozbioru Oddziału Informacyjno-Bibliograficznego na informacyjny i bibliologiczny
– zapoczątkowanie serii *Wydawnictwa bibliograficzne Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*
– pierwsze przysposobienie czytelniczo-biblioteczne dla studentów I roku
– przeniesienie książek i czasopism z czytelń przy ul. Narutowicza 59a do magazynu przy al. Kościuszki 10 (ok. 2 tys. wol.)

1955

24 V – położenie kamienia węgielnego pod nowy gmach Biblioteki przy ul. Matejki 34/38

5 VI – otwarcie wystawy *Dorobek naukowy Łodzi w pierwszym dziesięcioleciu Polski Ludowej*

1 IX – rozpoczęcie budowy nowego gmachu BUŁ

1956

– zatrudnienie pracowników Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Łodzi i przejęcie księgozbioru Szkoły po włączeniu PWSP do UŁ
– wprowadzenie zmian w *Regulaminie Biblioteki* uprawniających czytelników do wypożyczania zbiorów na zewnątrz

18 VI – utworzenie Czytelni Matematyczno-Przyrodniczej w budynku przy al. Kościuszki 21 (dawna PWSP)

1957

1 I – wprowadzenie zmian w strukturze organizacyjnej:
Zarząd Ogólny
Oddział Gromadzenia Zbiorów
Oddział Opracowania Zbiorów
Oddział Katalogów Rzeczowych
Oddział Magazynów i Konserwacji Zbiorów
Oddział Udostępniania Zbiorów
Oddział Informacji Bibliograficznej
Oddział Bibliotek Zakładowych
Referat Zbiorów Kartograficznych
Referat Bieżących Czasopism Zagranicznych

III – powołanie Rady Bibliotecznej

XI – transport zbiorów z magazynów przy al. Kościuszki 10 do powstającego gmachu Biblioteki

1958

31 I – przeniesienie zbiorów bibliotecznych do gmachu przy ul. Matejki 34/38 z budynków przy ul. Narutowicza 59a, al. Kościuszki 10 i al. Kościuszki 21

1959

– objęcie stanowiska wicedyrektora BUŁ przez mgr Michała Kunę

1 II – utworzenie Oddziału Prac Naukowych

3–6 VI – zorganizowanie przez BUŁ ogólnopolskiej konferencji poświęconej problematyce Bibliotek Zakładowych

VII – przeniesienie Czytelni Czasopism do budynku przy ul. Matejki 34/38

1 XI – przekształcenie Referatu Bieżących Czasopism Zagranicznych w Referat Czasopism Bieżących

1960

19 I – uroczyste przejęcie nowego gmachu przy ul. Matejki 34/38
– przydzielenie dodatkowych środków finansowych przez Ministra Szkolnictwa Wyższego na rozwój księgozbiorów podręcznych
– decyzja Rektora UŁ o obowiązkowym przysposobieniu bibliotecznym dla studentów I roku
– przejęcie księgozbioru Studium Zaocznego UŁ
V – przeprowadzka do nowego gmachu przy ul. Matejki 34/38
– wystawa *15 lat dorobku naukowego i dydaktycznego Uniwersytetu Łódzkiego*
9 V – otwarcie Czytelni Głównej
1 VI – utworzenie Referatu Dokumentów Życia Społecznego
1 VII – przekształcenie Referatu Czasopism Bieżących w Oddział Czasopism Bieżących

1961

– wystawy: *Obchody Lelewelowskie 1861–1961* i *Joachim Lelewel w dorobku łódzkiego środowiska naukowego*

– opracowanie indeksu ikonograficznego portretów i widoków architektonicznych na podstawie zbiorów BUŁ
1 X – włączenie Biblioteki Wydziału Ekonomicznego do sieci bibliotecznej UŁ
III – zmiana w strukturze organizacyjnej:
– przekształcenie Oddziału Czasopism Bieżących w Samodzielną Sekcję Czasopism Bieżących i Oddziału Prac Naukowych w Oddział Prac Naukowych, Organizacyjno-Naukowych i Dydaktycznych
– utworzenie Oddziału Zbiorów Specjalnych (7 sekcji)

1962

– Zarządzenie Rektora UŁ w sprawie gromadzenia wydawnictw zbędnych i dubletów przekazywanych przez zakłady Uniwersytetu Łódzkiego
– wystawa *Łódź w nauce polskiej*

1963

I – wprowadzenie zmian w strukturze organizacyjnej:
Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów
Oddział Opracowania Zbiorów

Oddział Katalogowania Rzeczowego Zbiorów
Oddział Magazynów i Konserwacji Zbiorów
Oddział Udostępniania Zbiorów
Oddział Informacji Naukowej
Oddział Prac Naukowych, Organizacyjno-Naukowych i Dydaktycznych
Oddział Bibliotek Zakładowych
Oddział Zbiorów Specjalnych
Samodzielna Sekcja Czasopism Bieżących
Pracownia Fototechniczna
Pracownia Konserwatorska

1964

– zakończenie melioracji Katalogu Wydawnictw Ciągłych
– melioracja Katalogu Przedmiotowego
– udostępnienie zbiorów ikonograficznych w trakcie realizacji filmów: *Faraon* Jerzego Kawalerowicza i *Popioły* Andrzeja Wajdy

I – otwarcie Sekcji Muzykaliów
– przekształcenie Oddziału Informacji Biblioteczno-Bibliograficznej w Oddział Informacji Naukowej

1965

14 V – zorganizowanie konferencji bibliotekarzy muzycznych szkół wyższych z inicjatywy Sekcji Muzykaliów

1966

I – udostępnianie prac doktorskich w Czytelni Głównej i mikrofilmów w Czytelni Czasopism

1967

– przeniesienie polskich wydawnictw ilustrowanych XIX w. (cymelia) do Sekcji Ikonografii

I – udostępnienie zbiorów Sekcji Muzykaliów
– wystawa *Życie i dzieło Władysława Reymonta 1867–1925. W setną rocznicę urodzin*

1968

– wystawa *Łódź i region łódzki w nauce polskiej 1945–1968*

III – BUŁ miejscem protestów studenckich (Marzec 1968)

1969

1 I – objęcie stanowiska wicedyrektora BUŁ przez mgr Krystynę Pieńkowską

25 II – przekształcenie Katalogu Językowego w Katalog Tekstów Literackich

1 VII – objęcie stanowiska kierownika Oddziału Zbiorów Specjalnych przez wicedyrektora mgr. Michała Kunę

1 X – objęcie stanowiska dyrektora BUŁ przez doc. dr hab. Bolesława Świderskiego

– wystawa *25 lat przemysłu włókienniczego w Łodzi*

1970

– decyzja Komisji Bibliotecznej o budowie nowego magazynu

– powstanie Komisji ds. Współpracy Bibliotek Naukowych Łodzi z inicjatywy BUŁ

– działalność Centralnego Ośrodka Informacji Naukowej Miasta Łodzi z siedzibą w BUŁ

– ustalenie zasad gromadzenia dokumentów życia społecznego

1 VI – otwarcie wystawy *25 lat rozwoju Uniwersytetu Łódzkiego*

1971

27 I – *Rozporządzenie* Rektora UŁ o podporządkowaniu Bibliotece Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego

– wystawa *Łódź – centrum przemysłu włókienniczego w Polsce*

1972

– remontowanie Czytelni Czasopism i Czytelni Głównej

– wyposażenie Sekcji Muzykaliów w nową aparaturę

7 VI – zorganizowanie konferencji dotyczącej zbiorów specjalnych przy współpracy z Miejską Biblioteką Publiczną im. L. Waryńskiego (MBPiLW)

1973

– wystawa *Mikołaj Kopernik 1473–1543. Życie i dzieło*

1974

IV – przydzielenie nowego pomieszczenia dla Sekcji Rękopisów
VI – przeniesienie kolekcji cymeliów do Magazynu Głównego BUŁ

1975

15–16 II – współorganizowanie z Komisją Współpracy Bibliotek Naukowych sesji *W służbie książki i czytelnictwa. Bibliotekarstwo, informacja naukowa, księgarstwo 1945–1974 w Łodzi i województwie łódzkim*
II – wystawa *Dorobek łódzkiego bibliotekarstwa, informacji naukowej, księgarstwa i bibliofilstwa 1945–1974*

1976

– przyznanie BUŁ dyplomu za osiągnięcia w upowszechnianiu kultury przez Ministra Kultury i Sztuki
– przyznanie pracownikom dyplomu za wkład w rozwój czytelnictwa książki naukowej przez dyrekcję Państwowego Wydawnictwa Naukowego
II – zorganizowanie konferencji dotyczącej zbiorów muzycznych w bibliotekach Łodzi przez Sekcję Zbiorów Muzycznych
X – zorganizowanie pierwszej wystawy z cyklu *Osiągnięcia naukowe pracowników Uniwersytetu Łódzkiego;* cykl kontynuowany

1977

1 X – przydzielenie osobnego pomieszczenia na Katalog Przedmiotowy

1978

III – wystawa *Uniwersytet Łódzki w fotografii i materiałach Bibliograficznych*
– wystawa *Olga Čechová – ilustracja książkowa i małe formy grafiki*

1979

1 X – objęcie stanowiska wicedyrektora przez mgr Halinę Rosiecką
– udostępnianie starych druków w Czytelni Głównej
– wystawa *Osiągnięcia naukowe pracowników Uniwersytetu Łódzkiego 1978 nagrodzone przez Rektora UŁ*

1980

1 VIII – objęcie stanowiska zastępcy dyrektora przez mgr. Jerzego Żurka
– wystawa *35 lat rozwoju Uniwersytetu Łódzkiego*
X – wystawa *Czesław Miłosz. Literacka Nagroda Nobla 1980*

1981

1 X – objęcie stanowiska dyrektora BUŁ przez doc. dr. hab. Jerzego Włodarczyka
XII – powołanie przez dyrekcję BUŁ Komisji ds. Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów w celu ustalenia nowych przepisów pracy w związku z wprowadzeniem Stanu Wojennego

14–17 XII – zamknięcie BUŁ w związku z wprowadzeniem Stanu Wojennego

1982

– wprowadzenie restrykcji Stanu Wojennego (np. zamknięcie Pracowni Fototechnicznej)

1983

– wystawa *Dar Ambasady Francuskiej dla BUŁ*
– wystawa *Cyprian Kamil Norwid (1821–1883) w 100 rocznicę śmierci*

1984

1 I – objęcie stanowiska wicedyrektora przez mgr Aleksandrę Wejman-Sowińską
1 IX – objęcie stanowiska dyrektora BUŁ przez doc. dr hab. Janusza Dunina
– wystawa *Łódź w badaniach naukowych Uniwersytetu Łódzkiego*

1985

– katalogowanie druków zwartych zgodnie z nowymi przepisami[5]
– katalogowanie druków zwartych zgodnie z International Standard Bibliographic Description or Monographic Publications (ISBDM)
– opracowanie wytycznych rozbudowy BUŁ; zatwierdzenie wytycznych przez władze UŁ, Zarząd Inwestycji Szkół Wyższych w Łodzi oraz Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki

22 II – nadanie Czytelni Głównej imienia Profesor Heleny Więckowskiej; zorganizowanie sesji naukowej i wystawy poświęconych Uczonej

24 V – otwarcie wystawy *Listy gratulacyjne, adresy, medale i pamiątki darowane UŁ z okazji 40-lecia*

24 VI – otwarcie wystawy *To jest w Łodzi*

1986

– wystawa *Marian Piechal w 80 rocznicę urodzin*

IV – wystawa *Zbiory ikonograficzne BUŁ*

1987

– nawiązanie współpracy z British Library w Londynie

8 VI – otwarcie wystawy *Nauczanie społeczne Jana Pawła II*

1 IX – objęcie stanowiska dyrektora BUŁ przez dr. Jana Janiaka

X – nawiązanie współpracy z Biblioteką Justus Liebig Universitat w Giessen

1988

– przekazanie archiwaliów BUŁ do Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego
– decyzja Rektora UŁ o powstaniu czasopisma „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum"
– reaktywacja Kolegium Dyrektorów Bibliotek Szkół Wyższych Łodzi z Wojewódzką i Miejską Biblioteką Publiczną im. J. Piłsudskiego; powołanie dyrektora Jana Janiaka na stanowisko przewodniczącego

[5] M. Lenartowicz, *Przepisy katalogowania książek. Cz. I. Opis bibliograficzny*, Warszawa 1984.

XI – otwarcie Czytelni i Biblioteki Brytyjskiej przy ul. Piotrkowskiej 45
– wystawa *10 Jahre Partnerschaft Łódź – Giessen* zorganizowanej przez Justus Liebig Universitat

1989

– wprowadzenie zmian w zakresie gromadzenia czasopism wynikających z destabilizacji krajowego rynku prasowego (likwidacja koncernu RSW „Książka–Prasa–Ruch")
21 IX – otwarcie wystawy *Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego*

1990

– przekazanie do BUŁ darów naukowych z Uniwersytetu w Montpellier, z Uniwersytetu J. Liebiga w Giessen, Uniwersytetu w Hull i z The Levis and Clark College
– wystawa *Judaica łódzkie w zbiorach BUŁ*
13 III – ustalenie wspólnego stanowiska nt. pozycji bibliotek szkół wyższych w świetle nowej ustawy o szkolnictwie wyższym (narada dyrektorów bibliotek uniwersyteckich dotycząca budżetu)

IV – zastosowanie CD ROM-ów w działalności informacyjnej Biblioteki (narada z przedstawicielami firmy Stratus z Poznania)
V – wystawa *Karl Dedecius doktorem honoris causa Uniwersytetu Łódzkiego*
VI – wystawa *Dar Uniwersytetu im. Justusa Liebiga w Giessen dla Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*
XII – wystawa *Lech Wałęsa Prezydentem Rzeczypospolitej*

1991

– zainstalowanie komputerów w Oddziale Informacji Naukowej, Sekcji Muzykaliów, Samodzielnej Sekcji Czasopism Bieżących i Sekcji Wydawnictw Zagranicznych
– otrzymanie książek z Fundacji Konferencji Rektorów Uczelni Niemieckich i Fundacji Volkswagen
I – wystawa *Uniwersytet Łódzki i uczelnie francuskie*
21 I – powołanie mgr. inż. Stanisława Janiaka na stanowisko zastępcy dyrektora ds. administracyjnych
III – wystawa *Bez cenzury, łódzka prasa niezależna 1978–1989*
XI – wystawa *Dar Konferencji Rektorów Uczelni Niemieckich oraz Fundacji Volkswagena*

XII – zorganizowanie kiermaszu dubletów i druków zbędnych (12 212 wol.) w związku z likwidacją Biblioteki Studium Wojskowego i Międzyuczelnianego Instytutu Nauk Politycznych

1992

– zakup komputerowego programu bibliotecznego MAK oraz *Przewodnika Bibliograficznego* na dyskietkach dla Oddziału Informacji Naukowej
– przyjęcie daru pieniężnego od Fundacji Volkswagena na zakup książek

1 I – przyjęcie przez Sekcję Muzykaliów daru pieniężnego od śpiewaka londyńskiego Alfreda Ordy

V – wystawa *Zeit– Worte"* zorganizowana przez Instytut Goethego w Warszawie
– wystawa *Biblia. Księga ksiąg w rękopisach i drukach BUŁ*

1993

7 I – powołanie mgr. inż. Jerzego Andrzejewskiego na stanowisko zastępcy dyrektora ds. administracyjnych

IV – zainstalowanie sieci komputerowej Novell Net Ware 3.11 w Oddziale Informacji Naukowej

V – udostępnienie Internetu i baz komputerowych w Czytelni Oddziału Informacji Naukowej

1 XII – objęcie stanowiska wicedyrektora przez mgr Danutę Rokoszewską
– wystawa *15 lat współpracy UŁ z Uniwersytetem Justusa Liebiga w Giessen*

1994

– przekazanie Bibliotece budynku przy ul. Matejki 32 dla Oddziału Bibliotek Zakładowych

1995

– przyjęcie daru od Biblioteki Polskiej w Londynie (wydawnictwa emigracyjne)
– wystawa *50 lat rozwoju Uniwersytetu Łódzkiego*

III – prezentacja projektu komputerowego zintegrowanego systemu bibliotecznego w bibliotekach łódzkich przez Fundację Andrew W. Mellona

1 IV – podpisanie umowy o współpracy uczelni i placówek naukowych Łodzi; powołanie zespołu odpowiedzialnego za wdrożenie projektu *Automatyzacja bibliotek szkół wyższych Łodzi,* według zaleceń Fundacji A.W. Mellona

VI – przyznanie przez Fundację A. W. Mellona funduszy na zakup systemu bibliotecznego Horizon i sprzętu potrzebnego do skomputeryzowania BUŁ

V – wyprowadzka Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej z budynku BUŁ

1996

– nawiązanie współpracy z Forschungsstelle Osteuropa przy Uniwersytecie w Bremie

– dar od Forschungsstelle Osteuropa (publikacje dotyczące drugiego obiegu w byłych krajach komunistycznych)

– wystawa obcojęzycznych książek naukowych zorganizowana przez A.B.E. Marketing z Warszawy

– wdrażanie modułów „gromadzenie" i „opracowanie" systemu Horizon

1 V – przekształcenie Oddziału Informacji Naukowej oraz Oddziału Prac Naukowych, Organizacyjno-Naukowych i Dydaktycznych w Oddział Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych; powołanie Samodzielnej Sekcji ds. Komputeryzacji

– instalacja sieci komputerowej LAN umożliwiającej dostęp do Internetu

15–16 X – *Zawód bibliotekarza-dziś i jutro* – konferencja zorganizowana przez BUŁ i Sekcję BibliotekNaukowych SBP

1997

– opracowanie projektu dotyczącego wolnego dostępu do księgozbioru w BUŁ przez inż. architekta Jerzego Wiśniewskiego i dr. Jerzego Andrzejewskiego

– udostępnienie katalogu komputerowego OPAC

– adaptacja patio na pomieszczenie dla kartkowego Katalogu Alfabetycznego

– adaptacja części holu Biblioteki na Katalog Komputerowy

V – przyznanie funduszy przez Fundację na Rzecz Nauki Polskiej na adaptację kotłowni węglowej na magazyn składowy (program Librarius)

V – aktualizowanie strony internetowej Biblioteki przez Samodzielną Sekcję ds. Komputeryzacji
– zamknięcie Katalogu Tekstów Literackich

1998

1 I – katalogowanie zbiorów w systemie Horizon; wdrożenie modułów: „gromadzenie" i „opracowanie"
30 IV – zakończenie remontu kotłowni przeznaczonej na magazyn książek
X – przeniesienie Sekcji Inwentarza i Przysposobienia Książki z Oddziału Magazynów i Konserwacji Zbiorów do Oddziału Opracowania Zbiorów
XI – udostępnienie Katalogu Online

1999

– testowanie modułów „czasopisma", „udostępnianie" oraz modułu do obsługi Magazynu Zamkniętego systemu Horizon
– przeniesienie zbiorów do magazynu składowego
– przystąpienie BUŁ do konsorcjum bibliotek szkół wyższych korzystających z elektronicznych baz pełnotekstowych czasopism zagranicznych
I – testowanie nowej wersji systemu Horizon (4.2d3v6)
X – wizyta Karla Dedeciusa w BUŁ; wystawa *Karl Dedecius – ambasador kultury polskiej w Niemczech* zorganizowana przez Instytut Germanistyki UŁ

2000

– szkolenia pracowników z obsługi systemu Horizon
– udostępnienie 8 stanowisk komputerowych i 1 stanowiska dla CD ROM-ów w Oddziale Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych
– rozbudowa Wypożyczalni Miejscowej w związku z wdrożeniem modułu „udostępnianie" systemu Horizon
– *Rozporządzenie* Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie włączenia zbiorów BUŁ do Narodowego Zasobu Bibliotecznego
V – wystawa *Gdy przeszłość coraz bardziej oddala się w noc* zorganizowana z okazji obchodów 55. lecia Uniwersytetu Łódzkiego (dar Rektora Uniwersytetu Justusa Liebiga w Giessen)

XI – utworzenie bazy czasopism polskich w module „czasopisma" systemu Horizon przez Samodzielną Sekcję ds. Komputeryzacji

2001

– projekt rozbudowy BUŁ autorstwa arch. Jerzego Pietkiewicza (Biuro Architektoniczne API PROJEKT); objęcie funkcji seniora rozbudowy przez dr. Jerzego Andrzejewskiego
– objęcie stanowiska zastępcy dyrektora ds. komputeryzacji przez mgr Marię Wrocławską
– projekt włączenia bibliotek zakładowych UŁ do zintegrowanego systemu bibliotecznego Horizon opracowany przez dyrektor Marię Wrocławską

V – wystawa *Łódź i region łódzki w badaniach naukowych 1980–2000*

2002

– wprowadzanie rekordów bibliograficznych do Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego (NUKAT)
– instalacja serwera 1SUN-Solaris dla baz bibliograficznych bibliotek Uniwersytetu Łódzkiego, Akademii Muzycznej, Akademii Sztuk Pięknych, Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej Telewizyjnej i Teatralnej
– instalacja programu MAK WWW
– wystawa *Szymon Kobyliński – pisarz i ilustrator książek*

2003

– wystawa *Publikacje naukowe pracowników Instytutów i Katedr Uniwersytetu Łódzkiego współpracujących z Justus Liebig Universitat Giessen 1998–2002*
– przeniesienie Oddziału Bibliotek Zakładowych z ul. Matejki 32 do budynku BUŁ
– uzyskanie dodatkowej powierzchni magazynowej dzięki przeniesieniu zbiorów do Biblioteki Wydziału Zarządzania (ok. 40 tys. wol.)

X – położenie kamienia węgielnego pod budowę nowego gmachu Biblioteki w obecności premiera RP Leszka Millera, ministra finansów Andrzeja Raczko oraz władz wojewódzkich, samorządowych i uniwersyteckich

XI – wystawa *Badania Ekohydrologiczne na UŁ* zorganizowana przez Katedrę Ekologii Stosowanej

XI – narada nt. wprowadzenia Klasyfikacji Biblioteki Kongresu zorganizowana przez dyrekcję i kadrę kierowniczą BUŁ, dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego i przedstawicieli Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego
– wystawa *Kazimierz Dejmek 1924–2002*

2004

– wzrost wpływu książek z kupna zagranicznego dzięki kontaktom z kontrahentami z krajów Europy Środkowej i Wschodniej
– decyzja dyrekcji, potwierdzona przez Radę Biblioteczną UŁ, o zastosowaniu Klasyfikacji Biblioteki Kongresu w wolnym dostępie w nowym budynku
– utworzenie Oddziału Opracowania Zbiorów i Sekcji Klasyfikacji Biblioteki Kongresu
– zakończenie prac nad katalogiem kolekcji muzykologicznej Philippa Spitty prowadzonych z Biblioteką Uniwersytetu Sztuki w Berlinie
– digitalizacja ulotek z okresu Wiosny Ludów (1848 r.) z kolekcji Georga Fiedländera, we współpracy z Zentral–und Land Bibliothek–Berlin

II – otwarcie Amerykańskiego Centrum Kultury i Informacji (American Corner) w BUŁ, na podstawie porozumienia między Ambasadą USA a UŁ
VI – szkolenie bibliotekarzy Oddziału Opracowania Zbiorów z przepisów obowiązujących w Klasyfikacji Biblioteki Kongresu (Roman Frąckowski, Library Associate I, Rutgers University Libraries, New Brunswick-Piscataway Campus, New Yersey, USA)
– wystawa *Czesław Miłosz. 1911–2004*
X – wystawa *Fenomen Getta Łódzkiego 1940–1944*
XII – przeniesienie części księgozbioru do magazynu Biblioteki Wydziału Zarządzania

2005

– wdrażanie modułu „udostępnianie" systemu Horizon
– rozbudowa sieci komputerowej LAN (110 komputerów)
– współpraca z Narodowym Uniwersalnym Katalogiem Centralnym (NUKAT)
– uruchomienie serwera WebPac umożliwiającego dostęp do bazy katalogowej BUŁ i sieci Bibliotek Zakładowych
– objęcie stanowiska dyrektora BUŁ przez mgr Marię Wrocławską

– ustalenie struktury organizacyjnej:
Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów
Oddział Opracowania Zbiorów (Sekcja Klasyfikacji Biblioteki Kongresu)
Oddział Magazynów i Konserwacji Zbiorów
Oddział Udostępniania Zbiorów
Samodzielna Sekcja Czasopism Bieżących
Samodzielna Sekcja ds. Komputeryzacji
Oddział Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych
Oddział Zbiorów Specjalnych
Oddział Bibliotek Zakładowych
Biblioteka i Czytelnia Brytyjska
Samodzielna Sekcja Administracji BUŁ
Samodzielna Sekcja Technik Reprograficznych
American Corner – Amerykańskie Centrum Kultury i Informacji

IV – wystawa *Jan Paweł II 1920–2005*
– wystawa *Ryszard Kapuściński – cesarz reportażu*

2006

– utworzenie Samodzielnej Sekcji Wolnego Dostępu i Oddziału Czasopism
– szkolenia pracowników i przygotowanie księgozbioru przed otwarciem nowego budynku

I – objęcie stanowiska zastępcy dyrektora przez mgr Irenę Kujawską

V – uroczyste przekazanie Bibliotece nowego budynku (ul. Matejki 32/38) przez władze Uniwersytetu Łódzkiego

VII – objęcie stanowiska zastępcy dyrektora przez mgr Mariolę Augustyniak
– odejście na emeryturę mgr Wiktorii Danuty Rokoszewskiej, zastępcy dyrektora

2 X – otwarcie nowego budynku Biblioteki
– wprowadzenie systemu ochrony i zarządzania zbiorami RFID
– wprowadzenie modułu wypożyczeń elektronicznych
– przeniesienie American Corner do BUŁ

17 XI – zorganizowanie Konferencji Dyrektorów Bibliotek Szkół Wyższych

1 XII – utworzenie Samodzielnej Sekcji Wolnego Dostępu i Oddziału Czasopism

2007

– przyznanie BUŁ medalu *Bibliotheca Magna Perennisque* przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
– wdrożenie elektronicznego zamawiania zbiorów bibliotecznych

I – otwarcie Czytelni Cymeliów XIX i XX w.

III – udostępnienie bezprzewodowego Internetu

IV – utworzenie Pracowni Konserwacji Zbiorów
– przemianowanie Czytelni Bibliologicznej na Czytelnię Oddziału Informacji Naukowej

IX – uruchomienie komory fumigacyjnej
– przeniesienie Czytelni Brytyjskiej do BUŁ

X – wprowadzenie autorskiego internetowego szkolenia bibliotecznego studentów I roku

XI – udostępnienie sprzętu specjalistycznego osobom niepełnosprawnym

2008

IV – udostępnienie Biblioteki Cyfrowej UŁ; włączenie BUŁ do Federacji Bibliotek Cyfrowych w Polsce

VII – zgon zastępcy dyrektora BUŁ dr. Jerzego Andrzejewskiego

IX – udostępnienie sal do pracy grupowej na II i IV piętrze nowego gmachu

X – objęcie funkcji zastępcy dyrektora BUŁ przez mgr. Tomasza Piestrzyńskiego
– otwarcie Czytelni Zbiorów Specjalnych

XI – wdrożenie elektronicznych monitów i komunikatów do czytelników

2009

3-5 VI – *Stare i nowe w bibliotece. Współpraca czy konkurencja*, konferencja naukowa zorganizowana przez BUŁ
– wdrożenie nowego modułu zarządzającego zamówieniami składanymi przez czytelników
– utworzenie kolekcji unikalnych druków muzycznych XIX w. i kolekcji zbiorów ikonograficznych w Bibliotece Cyfrowej UŁ
– udostępnienie zdigitalizowanego katalogu kartkowego Oddziału Zbiorów Specjalnych (zbiory kartograficzne, ikonograficzne i stare druki)
– 14 wystaw (m.in.: *Pamięci Prof. Jana Błońskiego, 90 lat województwa łódzkiego, Juliusza Słowackiego świat teatralny. Reminescencje)*

2010

– zakup narzędzia HAN umożliwiającego dostęp do zasobów elektronicznych z komputerów działających poza siecią UŁ
– zapoczątkowanie cyklu spotkań z osobami związanymi z książką
– prace nad utworzeniem Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego
– utworzenie Samodzielnego Stanowiska ds. Konsorcjów i Sieciowych Źródeł Informacji oraz Samodzielnej Sekcji Kontroli Zasobu

22 X – zorganizowanie pierwszego seminarium *Open Access*
– 12 wystaw (m.in.: *Tam gdzie pozostały nuty Chopina*, *Polska Książka Artystyczna z przełomu XX i XXI w.*, *150 lat drukarstwa łódzkiego)*

2011

– otwarcie Centrum Badań nad Historią i Kulturą Basenu Morza Śródziemnego i Europy Południowo-Wschodniej im. prof. Waldemara Cerana (Ceraneum)

31 V – 2 VI – *Biblioteka jako trzecie miejsce,* konferencja naukowa
28 X – zorganizowanie seminarium *Open Access*
– połączenie Czytelni Głównej i Czytelni Czasopism
– otwarcie Czytelni Historycznej
– wprowadzenie e-kursu z przysposobienia bibliotecznego dla studentów
– 25 wystaw (m.in.: *Tu Polskie Radio 1925–2010*, *30 rocznica porozumienia łódzkiego*, *5 lat minęło... BUŁ 2006–2011*, *Podróżny świata czyli w stronę Miłosza)*

2012

8 III – *Kierunek e-książka*, debata
23 IV – akcja głośnego czytania w Światowym Dniu Książki
VI – *Sztuka przekładu w „Tyglu Kultury". Wkład łódzkich tłumaczy w popularyzację wiedzy o regionie i dziedzictwie kulturowym Łodzi*, konferencja i wystawa
23 X – seminarium *Open Access* oraz otwarcie Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego
– wdrożenie zintegrowanego systemu bibliotecznego Symphony

– wdrażanie systemu bibliograficzno-bibliometrycznego Expertus
– udostępnienie strony www Biblioteki na urządzenia mobilne

XI – utworzenie Samodzielnej Sekcji Bibliografii, Bibliometrii i Sieciowych Zasobów Informacji
– 17 wystaw (m.in.: *Wisława Szymborska 1923–2012*, *Bolesław W. Lewicki – Mistrz i Uczniowie*, *Piotr Skarga w czterechsetlecie śmierci – twórczość, recepcja i badania*)

2013

8 III – *Kierunek e-książka. Stare po nowemu*, spotkanie

23 IV – *Czytamy Tuwima*, spotkanie w ramach obchodów Roku Tuwima

31 V – 2 VI – *Biblioteka w komórce? Przyszłość usług bibliotecznych*, konferencja naukowa

22 X – *Open Access: redefinicja wzrost*, seminarium
– przejście na emeryturę dyrektora BUŁ mgr Marii Wrocławskiej i zastępcy dyrektora mgr Ireny Kujawskiej
– 15 wystaw (m.in.: *Profesor Jerzy Starnawski – historyk literatury polskiej, badacz dziejów polonistyki, 27 lutego 1922 – 9 listopada 2012*, *Jana Muszkowskiego życie z książką* – odsłonięcie tablicy pamiątkowej poświęconej prof. J. Muszkowskiemu, *Julian Tuwim – impresje muzyczne*)

2014

I – objęcie stanowisk: dyrektora BUŁ przez mgr. Tomasza Piestrzyńskiego i zastępców dyrektora przez mgr Dorotę Bartnik i mgr Elżbietę Luzińską. Na stanowisku zastępcy dyrektora pozostała mgr Mariola Augustyniak.

6 III – spotkanie z cyklu „*Kierunek e-książka. Nauka i relaks*"

10 IV – *Prof. Helena Więckowska – kobieta polska w nauce*, konferencja naukowa

17 V – udział BUŁ w akcji *Noc Muzeów*
– powstanie Sekcji Promocji

21 X – *Open Access – Pokolenie otwarte*, seminarium
– 14 wystaw (m.in.: *Łódź Szekspirowi w 450. rocznicę urodzin*, *Tadeusz Różewicz – 9 października 1921 – 24 kwietnia 2014*, *127 Lat Języka Esperanto*)

Kalendarium BUŁ od 1945 do maja 2006 – oprac. dr Marzena Kowalska
Kalendarium BUŁ 2006–2014 – oprac. Aleksandra Brzozowska

Irena Łabiszewska[*]

The Calendar of the Library of Łódź University 1945–2014 (abbreviated)

11 February 1945

The origin of The Library of Łódź University on the **initiative of The Organizational Committee of The University of Łódź**
Zygmunt Dylik appointed the manager of the Library
February – the first address – 10 Kościuszko Avenue
July – the new address – 59a Narutowicz Street

1946

The legal deposit copy from publishers becomes the main source of acquisition of the library holdings
September – dr Adam Łysakowski appointed the head of the Library

1948

July – the first organizational structure of the Library
October – dr Helena Więckowska becomes the head of the Library

1949

May – opening of the first exhibition: The Library of Łódź University in Social Service

1953

The Regulations of The Library of Łódź University introduced

[*] Dr Irena Łabiszewska, Oddział Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych BUŁ.

1954

January – the beginning of *The Bibliographic Publications of* The Library of Łódź University series

1955

Building of the new edifice started

1957

The Library Board appointed

1960

The new edifice of the Library – 34/38 Matejko Street (architect engineer Edmund Orlik)

1969

October – assistant professor, dr Bolesław Świderski becomes the head of the Library

1970

The beginning of The Central Scientific Information Centre of the City of Łódź in the Library

1976

Diploma for achievements in promoting the culture from the Minister of Culture and Art

October – opening of the first exhibition of the cycle: The Scientific Achievements of the Łódź University Teaching Staff; the cycle continued until nowadays

1980

October – the exhibition: *Czesław Miłosz. The Literary Nobel Prize*

1981

October – assistant professor, dr Jerzy Włodarczyk becomes the head of the Library

December – the Library closed due to introduction of The Martial Law

1984

September – assistant professor, dr Janusz Dunin becomes the head of the Library

1985

Cataloging the books according to The International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications (ISBD<M>)

February – giving the name of Professor Helena Więckowska to The Main Reading Room

1987

Cooperation with The British Library in London and The Justus Liebig University Library at Giessen

June – the exhibition: *The Social Teaching by John Paul II*

September – dr Jan Janiak becomes the head of the Library

1990

May – the exhibition: *Karl Dedecius – the Doctor of Honoris Causa of The Łódź University*

December – the exhibition: *Lech Wałęsa – the President of the Republic of Poland*

1992

The purchase of MAK, the first library computer programme

1995

March – the presentation of a project of the integrated library computer system for Łódź libraries made by The Andrew W. Mellon's Foundation

April – agreement on cooperation of Łódź universities with other scientific institutions

June – funds from The A. W. Mellon's Foundation for purchase of *Horizon* library system and the necessary equipment

1996

Cooperation with Forschungsstelle Osteuropa at the University in Brno
LAN computer network installed

1997

The project of the extension of the Library edifice prepared by architect engineer Jerzy Wiśniewski and dr Jerzy Andrzejewski

2000

The Library collections included in The National Library Holdings on *The Regulation of the Minister of Culture and National Heritage*

2001

The project of including the branch libraries to *Horizon* system

2002

Introducing bibliographic records to The Universal National Central Catalog (NUKAT)
October – a foundation stone for the next building of the Library (32/38 Matejko Street) in the presence of the state and university authorities

2004

The decision on adoption of The Library of American Congress Classification in the extension of the Library in the open access area

2005

Certificated custodian, Maria Wrocławska becomes the head of the Library
May – the ceremonial taking possession of the new building of the Library by the university authorities

2006

October – opening of the extended building of the Library
Opening of the American Corner within the Library

2007

Bibliotheca Magna Perennisque medal given to the Library by The Polish Librarians Association
Opening of The British Library within the Library

2008

April – opening of The Digital Library of The Łódź University

2009

June – Old and New in the Library: Cooperation or Competition – scientific conference organized by the Library

2010

The purchase of HAN– the tool allowing access to computer databases located outside The Łódź University network
E-course of library training for students

2011

May-June – Scientific Library as "The Third Place" – scientific conference

2012

October – opening of The University of Łódź Repository
The implementation of the Symphony library system and the Expertus bibliographic and bibliometric system
The Library website available on mobile equipment

2013

May–June – Library in the Cell Phone? – the Future of the Library Services – scientific conference

2014

January – certificated custodian, Tomasz Piestrzyński becomes the head of the Library
April – Prof. Helena Więckowska – the Polish Woman in Science – the seminar
May – participation in The Night of Museums, the city cultural event

Piotr Bajsarowicz[*]*, Teresa Kaniewska*[**]

Spis pracowników Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego za lata 1945–2014

Spis został opracowany na podstawie Sprawozdań Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego i teczek osobowych znajdujących się w Archiwum BUŁ.

Adamala Michał	1951–1952	Bach A.	1958–1958
Adamczewska Irena	1969–1969	Baczyński Mariusz	1991–1993
Adamczyk Bożena	1984–1985	Bajak Jacek	2012–
Adamowicz Elżbieta	1984–1988	Bajak Katarzyna	2003–
Adasiewicz Mirosław	1985–1986	Bajsarowicz Piotr	1999–
Al.-Rabi Teresa	1996–	Balcerak Joanna	1976–1977
Andrusiak Leon	1954–1957	Balcerak Maria	1987–
Andrzejczak Lucjan	1991–2008	Balcerak Marian	1950–1991
Andrzejewska Anna	1976–1987	Balcerak Tomasz	1973–
Andrzejewska Iwona	1997–1999	Balcerzak Leszek	1984–1989
Andrzejewska Zdzisława	1979–1980	Baleja (Walas) Jolanta	1981–1982
Andrzejewski Jerzy	1966–2008	Banasiak Hanna	1996–
Antczak Elżbieta	1973–1973	Banaszczyk Elżbieta	1980–1990
Antczak Małgorzata	1982–1984	Bania Radosław	1994–1995
Antkowiak Jacek	1979–1987	Baran Alicja	1973–1973
Antoszewska Małgorzata	1974–1975	Baran Anna	1998–1998
Arabski Przemysław	1990–1994	Baraniak Jakub	2000–2003
Arkuszewska Anna	1990–	Baranowska Halina	1959–1978
Augustyniak Bożena	1980–1981	Baranowski Janisław	1961–1971
Augustyniak Marcin	2009–2010	Bardzińska Barbara	1980–1988
Augustyniak (Kwiatosińska) Mariola	1980–	Barszczak Marianna	1973–1975
		Bartczak Bożena	1978–1979
Azarowicz (Wlazińska) Ewa	1991–1998	Bartczak Grzegorz	2007–

[*] Mgr Piotr Bajsarowicz, Oddział Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych BUŁ.

[**] Teresa Kaniewska, Samodzielna Sekcja Administracji BUŁ.

Bartczak Wiesława 1967–1967
Bartczak Władysław 1959–1959
Bartłomiejczyk Gabriela 1986–1987
Bartnicka Krystyna 1993–1994
Bartnik Dorota 2001–
Bartosik Michalina 1950–1958
Bartoszek Marianna 1973–1976
Bartoszewska Maria 1976–2001
Bartyzel-Kłak Magdalena 1990–1992
Batarowicz Maria 1971–1972
Bator Beata 1987–1988
Bączyńska Wanda 1970–1972
Bąk Krystyna 1976–1979
Beda Jolanta 1963–1966
Bednarek Elżbieta 1970–1970
Bednarek Iwona 2007–
Bejm Tatiana 1973–1989
Belka-Santi Łucja 1961–1981
Belke Hanna 1979–1980
Berezka Sławomir 1975–2011
Bergson Maria 1973–1981
Berowska Stefania 1959–1964
Berson Maria 1974–1975
Białas Tomasz 1979–1981
Białasik Marek 1988–1989
Białek Ryszard 1968–1969
Biela-Sakwa Krystyna 1989–1992
Bielecki Marek 1978–1980
Bielska Krystyna 1950–1990
Bienias Stefan 1961–1962
Bieniasiewicz Franciszek 1973–1983
Bierezin Jacek 1966–1967
Bijak Justyna 2006–
Bilińska Irena 1970–1971
Biliński Adam 1961–1967
Biliński Zbigniew 1972–1975
Bilska Jadwiga 1975–1977
Bilski Dariusz 1992–1992
Bińczyk Paweł 1978–1979
Bińkowski Feliks 1988–1990
Bitner Tadeusz 1961–1961
Bluszcz Monika 2007–
Błachut Ewa 1978–
Błaszczak Bogusława 1973–
Błaszczak Grażyna 1994–
Błaszczak Mirosław 1974–1976
Błaszczyk Leon 1947–1949
Błaszczyk Tadeusz 1950–1950
Błazińska Ewa 1991–1998
Bobina Irina 2002–2003
Bogusławska Jadwiga 1963–1990
Bogusz Anna 1979–1983
Bohusz Małgorzata 1985–1985
Bojanowska Anna 1946–1956
Bojanowska Wanda 1947–1948
Bolek Krystyna 1982–1988
Boniecki Andrzej 1997–1998
Bońkowska Zofia 1961–1965
Borkowska Halina 1971–1973
Borkowska Marzanna 1989–1989
Borkowska-Kerszmanowa Helena 1958–1989
Bormińska Magdalena 1974–1975
Bornińska (Szreter) Jolanta 1973–1991
Boska Krystyna 1948–1963
Brodowicz-Pietrzak Beata 2002–
Broniecka Jadwiga 1976–1999
Brożek Bogumiła 2007–
Brożyniak Halina 1991–1999
Bruc Bogumiła 2005–2007
Bruziak Bożena 1983–
Brzezińska-Benedyczak Małgorzata 1986–1986
Brzeziński Cezary 1992–1993
Brzozowska Aleksandra 2007–
Brzozowska (Przygońska) Elżbieta 1982–1985
Brzozowski Jan 1979–1980
Brzozowski Tadeusz 1950–1967
Buchard Zofia 1969–2002
Buchner Marek 1975–1987
Budzichowska Mieczysława 1961–1990
Bugaj Ewa 2012–
Bujanowski Wiesław 1979–1979
Bukała Barbara 1974–1974
Bukała Urszula 1973–1989
Bukowicka-Lauks Renata 1997–
Bukowska Jadwiga 1956–1960
Bulska Anna 1983–1983
Bursówna Amelia 1945–1970
Burzyński Edward 1960–1961

Cabaj Agnieszka 1984–1985
Canova Natalia 1948–1970
Canova Piotr 1993–1997
Cech Ewa 1970–1971
Celińska Barbara 1989–1989
Cesak Bogdan 1972–1973
Cesak (Nowak) Jadwiga 1970–2007
Chadrysiak Maciej 1992–1993
Chajowa Stanisława 1960–1961
Chanturewicz Teofila 1950–1952
Chęciński Tadeusz 1973–1998
Chędzelewska (Długosz) Iwona 1978–1987
Chlebny Robert 1989–1991
Chlebowska Małgorzata 1986–1986
Chmieliński Maciej 1995–1995
Chmura Wojciech 1975–1980
Chochel Elżbieta 1984–1984
Chojecki Bogusław 1963–2002
Chojecki Robert 1989–1990
Chojna Aleksandra 1989–1990
Chojnacka Anna 1967–1981
Chojnacka Helena 2007–2010
Chorąziak Tadeusz 1980–1999
Chorchos Krystyna 1967–1967
Chorosz Tadeusz 1945–1975
Chruściel Aleksandra II 2012–
Chruściel Aleksandra 2006–
Chruściel Anna 1995–
Chruścielewska Dorota 1970–?
Chruścik Lucyna 2003–
Chudobińska Ewa 1969–1978
Chudzicki Józef 1960–1985
Chyrczakowska Irena 1955–1955
Ciakało Elżbieta 1984–1985
Cieniewska-Zajdel Iwona 1993–
Cieplak Kazimierz 1986–1987
Cieplucha Teresa 1984–1988
Ciesielska Joanna 2007–2008
Cieszkowska Ewa 1976–1978
Cieślak Małgorzata (I) 1979–1980
Cieślak Małgorzata 1992–
Cieślak Mirosław 1958–1977
Cieślikowska Aurelia 1954–1965
Cieślikowska Urszula 1980–1982
Cieślikowski Sławomir 1950, 1953–1954
Ciszewska Halina 1982–1995
Ciszewski Karol 1997–1998
Ciupiński Jan 1987–1989
Cupriak Mariola 1996–
Cybulska Maria 1988–
Cybulski Marcin 1999–2000
Cygan Bogumiła 1987–2001
Cygan Marcin 1998–2001
Cymborska Małgorzata 1977–1978
Cyrulińska Rita 1995–
Cywińska (Marcinkowska) Barbara 1975–1999
Czajka Barbara 1998–2011
Czajka Tomasz 2002–
Czajkowska Elżbieta 1986–1986
Czajkowska-Pluta Dorota 1988, 1990–2002
Czapnik Elżbieta 1974–1981
Czapnik (Andrzejczak) Elżbieta 1974–1981
Czarnecka Anna 1978–1994
Czarnecka Jolanta 1966–1981
Czarnecka Stefania 1978–1986
Czech Agnieszka 1996–2000
Czech-Klauze Teresa 1975–1975
Czekaj Dariusz 1980–1981
Czekan Henryk 1995–1995
Czerniecki Janusz 1981–2010
Czernik Kamila 1987–1987
Czerwińska Jadwiga 1981–1983
Czerwiński Robert 1983–1986
Czubińska Elżbieta 1950–1956
Czubińska Irena 1958–1966
Czubiński Włodzimierz 1957–1957
Czyszanowski Piotr 1987–1988
Czyżewski Paweł 1976–2002

Damas Waldemar 1981–1983
Darnowska Urszula 1982–1992, 1994–2009
Darnowski Andrzej 1983–1983
Daszkiewicz Anna 1960–1961
Dauksza Dorota 1980–1988
Dąbrowska Hanna 1961–1961
de Michelis Grażyna 1988–
Deląg Elżbieta 1973–1974

Demich Małgorzata 2006–
Detmer Pelagia 1965–1971
Dębowska Władysława 1960–1971
Dębski Krzysztof 1974–
Długosz Iwona 1984–1987
Dłużniewska Małgorzata 1984–1985
Dobrasiński Sławomir 1981–1989
Dobrasiński Zbigniew 1981–1989
Dobroniak Stefan 1945–1960
Dobrzańska Zofia 1948–1948
Domagalska Ewa 1998–1999
Domagalski Adam 1970–1971
Dominiak Anna 1985–1986
Dominik Józef 1961–1966
Dominik Sylwia 1988–1992
Dominikowska Jolanta 1982–1983
Domońska Bożena 1969–1970
Dopart Alicja 1966–1971
Dośpiał Janina 1959–1960
Drelich Roman 1971–1976
Dreszerowa Zofia 1955–1963
Drobik Gabriela 1988–1988
Drożdż Andrzej 1985–1988
1990–1997
Drożdż Urszula 1975–1978
1980–1984
Drożdżowski Krzysztof 1975–1979
Drzewiecka Elżbieta 1974–1975
Drzewiecka-Koj Jolanta 1981–
Drzewiecka-Wrona Małgorzata 1993–
Drzewiecki Wacław 1950–1974
Duczek Józef 1961–1975
Duda Bożena 1982–1984
Dudek Teresa 1975–?
Dulęba-Kasza Magdalena 2008–2010
Dunin Janusz 1957–1994
Dura Jadwiga 1970–?
Durska Jadwiga 1985–1987
Durys Izabela 2006–
Duszyk Maria 1960–1994
Dutkiewicz Maria 1975–2005
Dutkiewicz Piotr 2004–
Dworak Ewa 1978–1978
Dworek Ewa 1978–1978
Dylik Zygmunt 1945–1969
Dyszewska Teresa 1975–1999
Dyszewski Lesław 1991–1997
Dyszkiewicz Jerzy 1973–1973
Dziąg Jarosław 1992–1993
1995–1999
Dziedziczak-Papis Małgorzata 2006–
Dzięcielski Ryszard 1992–1992
Dzięgielewski Bolesław 1986–1988
Dzika Jadwiga 1989–1989
Dziomdziora Piotr 1991–1993
Dziuda Antonina 1956–1959

Eastham Aneta 2006–2008
Eljasz Maria 1966–1988
Erwińska Genowefa 1962–1969
Estal (Polna) Elżbieta 1982–

Farbotko Leonard 1970–1979
Fąfara Joanna 1988–1989
Felińska Renata 1990–
Ferenc Jolanta 1975–2012
Fidrysiak Barbara 1969–1988
Figarska Anita 1989–1990
Figiel Katarzyna 2008–
Fijałkowska Magdalena 1991–1996
Fijałkowska Maria 1983–1984
Fiks Barbara 1982–2003
Filipowicz Agnieszka 1988–1993
Fiszer Paweł 2007–
Fitoł-Bednarek Eleonora 1971–2001
Fontański Stanisław 1962–1969
Fontner Jolanta 1970–2011
Fornal Bożena 1973–1973
Fornalik Franciszek 1960–1978
Fornalik Stanisław 1978–
Fraczak Agnieszka 1997–1998
Frankowska Krystyna 1973–1974
Frontczak Wacław 1945–1974
Frontczak Wanda 1959–1990
Frydrysiak Ewa 1991–
Fudali (Rzeczyca) Hanna 1958–1992
Furmańczyk Maria 1960–1963

Gabrysiak Alicja 2012–
Gajak Jerzy 1955–1957

Gajl Karyna 1980–1986
Gajek Józef 1950–1956
Galant Leokadia 1967–1980
Gałaj Arkadiusz 1990–1990
Gałaj Stanisław 1986–1990
Gałaman Piotr 1994–1995
Gałązka Barbara 1989–2001
Gałecki Andrzej 1978–1979
Gałka Dorota 1987–1987
Gamrowska Beata 2011–
Gamus Paula 2013–
Garncarek Józef 1978–1987
Gandziarska Izabella 1989–1990
Garstka Tadeusz 1961–1967
Gasek Magdalena 1979–1979
Gasik Genowefa 2000–2006
Gasparowicz Alicja 1972–1975
Gaszak Franciszek 1958–1968
Gawałkiewicz Filipina 1952–1952
Gawińska Ewa 1988–1990
Gawlik Krystyna 1984–2003
Gawłowska Joanna 2003–
Gawron Maciej 1984–1985
Gawrylówna Jadwiga 1947–1947
Gawryszewska Ewa 1982–1994
Gbyl Anna 1983–1985
Generowicz Ewa 1971–2001
Gerber (Antczak) Małgorzata 1982–1985
Gerhard Anna 1968–1971
Gerlach Maria 1972–1978
Gertner Elżbieta 1973–1974
Gibka Anita 1974–1974
Giermaziak Anna 1989–
Glamaczyńska Małgorzata 1992–1993
Gładzik Adam 1992–1993
Głowacka Irena 1967–1967
Głowacka Janina 1974–2004
Głowacki Wojciech 1983–1984
Głusińska Jadwiga 1996–
Goc-Skarżyńska Iwona 1982–1982
Golacik Jacek 1987–1987
Golas Tadeusz 1972–1973
Golec (Grodzka) Lidia 1987–
Goleń Jan 1977–1982
Golińska Małgorzata 1982–1982
Golub Krystyna 1989–1994
Gołuchowska Marta 2006–
Gorczyńska Anna 2004–
Gorzuch (Mastej,Woracz) Barbara 1966–2010
Gostkowska Szczęsna 1947–1947
Goszczyńska Agnieszka 2011–
Goszczyńska (Wrochna) Krystyna 1979–1987
Gosztowt Anna 1990–1992
Góral Paweł 2010–2010
Górecka Agnieszka (historia) 2005–
Górecka Agnieszka 1998–
Górniak Wiesław 2012–
Górska Anna 1987–
Górska Beata 1991–1991
Górska-Grabarczyk Teresa 1982–
Grabarczyk Mariola 1986–1986
Grabowski Marek 2007–
Grabski Tadeusz 1961–1962
Grala Barbara 1989–1998
Gralewski Zbigniew 1964–1965
Graliński Jerzy 1959–1966
Granicka Cecylia 1961–1968
Granicka Halina 1974–1975, 1978
Gratel Jadwiga 1983–1984
Gregorek Wiesław 1983–1984
Gregorowicz Anna 1973–1973
Grembosz Janina 1983–2007
Grodzka Bogusława 1984–
Gromadziński Andrzej 1979–1980
Gromadzka-Płusa Elżbieta 1975–1978
Gromek Andrzej 1971–2011
Gromek Sławomir 2005, 2006–2010
Grossman Elwira 1986–1986
Groszek Walentyna 1973–1991
Gruda Ludwika 1959–1974
Gruszczyńska (Kikosicka) Monika 2006–2008
Gruszka Zbigniew 2008–2013
Grygorowicz Anna 1973–1973
Gryka Mieczysław 1960–1961
Grymaszewska Helena 1948–1968
Grzegorczyk Marek 2001–2002
Grzegorzewska Renata 1967–1975

Grzelka Monika	2013–
Grzesiak Edyta	1995–
Grzesiak Maria	1990–2003
Grzesiowska Małgorzata	1989–1990
Grzęda Stanisława	1979–1989
Grzędowska Elżbieta	1974–1976
Grzymkiewicz Bogusława	1973–2007
Grzywacz Jolanta	1973–1976
Grzywacz Krzysztof	1975–1976
Gulbinowicz Aleksandra	2007–
Gulbinowicz Krzysztof	1978–1978
Gulbinowicz Marcin	2006–
Gurazda Beata	1990–1991
Gurowski Maciej	1968–1970
Guzek Maria	1976–1978
	1982–1984
Haag Artur	1948–1949
Hajduk Aleksandra	1961–1983
Hajkowska Barbara	1946–1947
Hajowa Aleksandra	1960–1975
Hamernik Paweł	1975–1981
Hanke Bronisław	1984–2010
Hasiuk Agnieszka	1998–
Hazelmajer Julietta	1989–1990
Helbik Anna	1993–
Hentschel Artur	1950–1950
Hirbacewicz Helena	1989–
Hiszpańska Zofia	1948–1973
Hłouszek Janina	1959–?
Horbaczewski Hubert	1986–1987
Hornung Zofia	1978–1996
Hynas Halina	1974–1975
Idzik Aneta	1990–
Idzikowska Anna	1985–1988
Idzikowska Janina	1976–2004
Idzikowska Krystyna	1989–1989
Ignaczak Irena	1982–1990
Ignaczak Władysław	?–1955
Jabłońska Iwona	1985–1987
Jabłońska Regina	1968–1987
Jachowicz Elżbieta	1974–2007
Jachowicz Małgorzata	1982–1988
Jackowski Andrzej	1970–1980
Jadczyk Mirosława	1985–1985
Jagiełło Edwarda	1967–1990
Jagodzińska Liliana	1975–
Jagudzka Alicja	1988–1989
Jagusiak Anna	1984–1985
Janaszczyk Joanna	1998–1998
Janiak Jan	1959–1979
	1987–2006
Janiak Stanisław	1991–1993
Janik Jadwiga	2011–
Janik Krystyna	1982–1983
Janowska Danuta	1973–1979
Janowska Iwona	1973–1978
Janowska Krystyna	1971–1973
Jardzioch-Walczak Henryka	1968–1979
Jarosz Jerzy	1983–1985
Jarota Jolanta	1972–1974
Jarzyńska Ewa	1974–2010
Jarzyńska Krystyna	1993–1993
Jaskułd Zdzisława	1993–
Jastkowski Albert	1946–1946
Jastrzębska Irena	1972–1974
Jastrzębska Joanna	1971–1979
Jastrzębski Andrzej	1967–2004
Jastrzębski Bogdan	1979–1980
Jaszczak Beata	1993–1994
Jaśkiewicz Sławomira	1975–1979
Jaworska Ewa	1992–2002
Jaworska Iwona	1983–1984
Jaworska Janina	1957–1979
Jaworska Magdalena	1987–1988
Jaworska Maria	1983–1986
Jaworska Sabina	1963–1971
Jaworski Tadeusz	1984–1985
Jaźwiński Tadeusz	1970–2009
Jażdżyk Bartosz	2006–2006
Jażdżyńska Irena	1969–1969
Jączak Zygmunt	1979–1985
Jedlińska Halina	1980–1981
Jerzewski Andrzej	1983–1986
Jerzewski Leszek	1991–1992
Jerzyk-Wojtecka Justyna	2007–
Jeziorska (Kapica) Monika	1989–2007
Jeziorski Sławomir	1986–
Jędrych Alicja	1976–1997
Jędrychowska Kamila	1993–

Jędrzejczak Maria	1980–1982
Jędrzejczak Monika	2012–
Jędrzycka (Piotrowska) Anna	1984–
Józefowicz Agnieszka	1986–1987
Józiak Halina	1979–1987
Jóźwiak Irena	1982–
Jóźwiak Justyna	2006–
Jóźwiak Małgorzata	1993–1996
Juraniec Edyta	1989–1990
Jurga Karolina	1987–1988
Justyna (Mastej) Maria	1966–2011
Jużyczyński Jarosław	1984–1985
Kacperczyk Dorota	1987–
Kacperski Michał	2006–2010
Kacprowicz Stanisław	1947–1952
Kacprzak Zofia	2007–
Kacprzyk Helena	1987–1987
Kaczanowska Jadwiga	1949–1956
Kaczkowska Genowefa	1964–1967
Kaczmarek Józef	1983–1984
Kaczmarek Tadeusz	1960–1961
Kaczmarska Ewa	1982–1984
Kaczmarska Kazimiera	1958–1968
Kaczmarska Wanda	1961–2001
Kalas (Herman) Teresa	1958–1995
Kaleta Katarzyna	1984–1986
Kalinowska Elżbieta	1966–1968
Kalinowski Paweł	1947–1952
Kalisz Lucjan	1946–1959
Kałużyńska vel Kałużna Iwona	1990–1991
Kamieńska Elżbieta	1956–1983
Kamińska Aleksandra	1975–?
Kamińska Ewa	1980–1981
Kamińska (Kuzia) Jadwiga	1967–2006
Kamińska Krystyna	1951–1967
Kamińska Maria	1955–?
Kamińska Tekla	1974–1982
Kamińska Teresa	1974–1982
Kamiński Łukasz	2012–2012
Kamiński Marcin	1988–1989
Kamocka Halina	1952–1953
Kania Anna	2000–
Kania Jadwiga	1970–2008
Kaniewska Anna	2006–2006
Kaniewska Grażyna	1992–2002
Kaniewska Jadwiga	1961–1969
Kaniewska (Czarnecka) Teresa	1978–
Kapica Monika	1989–1990
Karasińska Grażyna	1982–1983
Karbownik Jadwiga	1976–1983
Karczewska Agnieszka	1988–1989
Karkowski Bogumił	1969–1975
Karłatka Helena	1950–1950
Karpinski Waldemar	2011–
Karsznia Katarzyna	1988–1989
Kaskiewicz Marcin	2000–2001
Kasprowicz Stanisław	1947–1950
Kaszańska Ewa	1978–1978
Kasztelan Piotr	1988–1992
Kaszuba Arleta	1988–1996
Kaszubowa Wiesława	1947–1975
Kawczyńska Halina	1985–1991
Kawczyńska Monika	2000–
Kawecki Kazimierz	1960–1962
Kawnik Elżbieta	1968–1969
Kazimierczak Barbara	1993–1994
Kazimierczak Magdalena	1994–1997
Kazimierska Beata	1990–1992
	2002–
Kazimierska Bożena	1963–1997
Kazimierski Daniel	1989–1993
Kaźmierczak Bogusław	1966–1966
Kaźmierczak Bożena	1966–?
Kaźmierska Małgorzata	1987–1988
Kaźmierski Wiesław	2006–
Kądzielska Krystyna	1961–1966
Kejna Henryka	1961–1990
Kempa Grażyna	1988–1989
Kempa Henryk	1956–1958
Kempa Jolanta	1985–1986
Kędzielska Krystyna	1961–1966
Kędzierski Krzysztof	1973–1973
Kędziorowska Izabela	1947–1947
Kędziorowski Włodzimierz	1945–1945
Kielan Małgorzata	1989–
Kiersztejn Małgorzata	1985–
Kierul Aleksandra	2000–
Kiewel Jarosław	2002–

Kik Dariusz 2002–2006
Kikosicka Genowefa 1979–1993
Kikosicki Irysław 1980–1983
Kindela Iwona 1985–1986
Kirchner Ewa 1978–1978
Kitaszewska Elwira 1983–1983
Kitlińska Iwona 2003–2003
Kulikowska Anna 1980–1988
Klajn (Zemsta) Urszula 1975–
Klamut Jan 1981–1989
Klasztorny Wiesław 1985–1985
Kliber Jan 1982–1990
Klim Dagmara 1979–1991
1992–
Klimczak Alicja 1971–?
Klimczak Bożena 1963–?
Klimczak Józefa 1956–1994
Klimkiewicz Krystyna 1987–1993
Klink Magdalena 1983–1984
Klink Waldemar 1957–1962
Klinkowa Helena 1950–1965
Kluba-Połatyńska Anna 1979–
Klucznik Małgorzata 1972–?
Kluczyński Marcin 2007–2008
Kluf Agnieszka 2009–2009
Kluze Elżbieta 1988–
Kłaczek (Stępień) Elżbieta 1979–
Kłapciński Tadeusz 1985–1986
Kłąb Krystyna 1973–2001
Kłobus Ewa 1978–1982
Kłyś Jacek 1986–1989
Kmiecikowa Elżbieta 1952–1954
Kmieciński Rafał 1986–1986
Kmita Marianna 1979–1987
Knapek Elżbieta 1976–1979
Kochanowska Elżbieta 1979–1981
Kochowicz (Zielińska) Iwona 1984–1991
Kocięcka-Połeć Anna 1976–1983
Kocik Barbara 1996–1998
Kokiel Jadwiga 1947–1951
Kolasa Maciej 2006–
Kolasiński Paweł 1984–1985
Kolbuz Helena 2007–2008
Kolimaga (Cytrowska) Małgorzata 1989–1997
Kołodziej Małgorzata 1989–1989
Kołodziejczyk Henryka 1981–2007
Kołtuniak Grażyna 1986–1986
Konarczak Dorota 1983–1984
1989–1990
Konieczna Jadwiga 1976–1977
Kononowicz Grażyna 1966–2007
Konopacki Stanisław 1981–1985
Konopko Bogusława 1980–1985
Kopania Paweł 1993–
Kopciowska Anna 1982–1991
Kopeć Maria 1982–1983
Kopka Iwona 1973–1973
Kopka Maria 1975–2007
Kopka Piotr 1972–1976
Korbecka Barbara 1984–1984
Korcyl Aleksandra 1956–1957
Kordala Andrzej 2009–2009
Kortan Maria 1959–1964
Korycka Daniela 1990–1996
Korycka Tatiana 1994–
Kos Mieczysława 1982–1982
Kosatka Konrad 1992–1993
Kosatka (Kośka) Jadwiga 1984–2000
Kosińska Dorota 1990–
Kosińska Ewa 1980–
Kosińska Helena 1978–1984
Kosiński Amilkar 1979–1985
Kosmalski Krzysztof 1988–1989
Kossakowska-Galewicz Maria 1957–1961
Kostowska (Kusak) Bogusława 1980–1994
Kostro Ewa 1976–1980
Kotarska Alicja 2009–
Kotyk Beata 2005–2008
Kotyńska Anna 1999–
Kotyńska Eugenia 1962–1990
Kotyńska Wiesława 1966–1972
Kotyński Jerzy 1961–1975
Kotyński Mariusz 1992–1994
Kowal Dominika 2004–
Kowal Piotr 1998–
Kowalczyk Agnieszka 2008–2009
Kowalczyk Ewa 1973–1973
Kowalczyk Iwona 1986–1987
Kowalczyk Małgorzata 1984–1985

Kowalczyk-Lorynowicz Barbara 1975–1976
Kowalewska Teresa 1961–1990
Kowalewska Urszula 1991–
Kowalewski Marek 1973–1975
Kowalska Jadwiga 1945–1954
Kowalska Janina 1948–1956
Kowalska Krystyna 1961–1977
Kowalska Magdalena 1986–1989
Kowalska Marta 2002–
Kowalska Marzena 1995–
Kowalska Sylwia 1968–2004
Kowalski Rafał 1978–1981
Kozłowska Hanna 1994–2000
Kozłowska Jolanta 2009–2010
Kozłowska Marianna 1984–1997
Krajewska Iwona 1993–1996
Kraszewska Janina 1948–1950
Krauze Ryszard 1983–1984
Krawczyk Stanisław 1950–1966
Kredens Józef 1986–1986
Krempińska Grażyna 1979–1984
Kronc Jolanta 1989–1990
Król Dorota 1972–2011
Królikowska Anna 1987–1989
Krüger Ewa 1986–1988
Krukowska Agnieszka 2003–2009
Krupa Jaromir 2002–2002
Krystek Benedykt 1956–1995
Krzesińska Aleksandra 1983–1984
Krzeszewska Jolanta 1981–
Krześniak Bogumiła 1992–1993
Krzymińska Barbara 1972–1972
Krzysztofczyk Rafał 1980–2009
Krzysztofek Halina 1974–1985
Krzyżaniak Krystyna 1966–1967
Krzyżanowski Grzegorz 1974–1985
Książczyk (Krzyśpiak) Dorota 1980–2009
Kubala Bożena 1976–1977
Kubarska Ewa 1981–1983
Kubas Bogusław 2005–
Kubiak Barbara 1964–1991
Kubiak Dorota 1988–1992
Kubiak (Grabowska) Donata 1988–1990
Kubicka Weronika 1948–1973
Kubicki Andrzej 1990–
Kucharska Elżbieta 1983–1988
Kucharska Władysława 1971–2000
Kucharski Józef 1978–1983
Kucharski Ryszard 1995–1997
Kucińska Julitta 1986–1993
Kuczyńska Anna 2002–
Kuczyńska Zofia 1974–1975
Kuć Bogusława 2011–2013
Kudelska Ewa 1984–2008
Kudra Kamila 2004–2007
Kudra Marta 2003–2004
Kujawińska Krystyna 1976–1976
Kujawska Irena 1976–2013
Kuklińska (Kizińczuk) Ewa 1976–1978
Kulesza Marta 1999–
Kulińska Barbara 1975–1975
Kuliś Anna 1980–1989
Kulpiński Bronisław 1969–1969
Kuna Michał 1956–1983
Kunicki Stefan 2007–2008
Kupisz Dorota 2010–
Kurek Katarzyna 1987–1988
Kurpiel Tomasz 1992–?
Kurzyk Monika 1991–1992
Kusak Bogusława 1980–1990
Kuśmirek Krystyna 1978–1983
Kuźniak Anna 1989–1990
Kuźniak Dorota 1989–
Kuźnicka Magdalena 2005–
Kwaczyńska Joanna 2008–
Kwiatkowska Genowefa 1990–1990
Kwiatkowski Euzebiusz 1998–2006
Kwiatkowski Jacek 1981–1983
Kwiecień Jerzy 1995–1996
Kwietniak Małgorzata 1994–1994

Lach Stanisław 1961–1970
Lament Marek 1990–1990
Lang Kazimierz 1957–2000
Lang Łukasz 1999–2000
Lang Regina 1964–1992
Laskowska Halina 1972–1978
Laskowska Maria 1974–1975
Latkowska Katarzyna 1986–
Latocha Wiesława 1995–

Leder Beata	2006–
Lehmann Marta	1986–1988
Lenarczyk Barbara	1985–1985
Lendzioszek Iwona	1985–1986
Lesiak Michał	2002–2005
Lesicki Jan	1974–1974
Lesik Barbara	1984–1985
Leśniak Barbara	1982–2010
Lewandowska Aneta	2007–
Lewandowska Iwona	1973–1985
Lewandowska Małgorzata	1973–1974
Lewandowska Maria	2010–2011
Lewandowski Lech	1984–1985
Lewkowicz Piotr	1980–
Lewy Andrzej	1973–1977
Lipińska Zofia	1957–1968
Liskowska Maria	1966–1987
Lisowska Aneta	1992–1993
Lisowska Helena	1989–1991
Lizińczyk Aleksandra	2006–2009
Lorenc Anna	1972–1975
Luba Mirosława	1985–
Lubaszko Jadwiga	1974–2001
Ludwiczak Andrzej	2011–2012
Luzińska Elżbieta	1989–
Lach (Łyp) Aleksandra	1976–
Łabiszewska Irena	1981–
Łakoma Balbina	1989–1992
Łaska Danuta	2005–
Łasoń Grażyna	1990–2008
Łatkowski Paweł	2006–
Łazarz Irena	1981–1983
Łężak-Pogoda Aleksandra	1998–2010
Łokieć Joanna	1990–
Łopatka Ewa	1992–1993
Łopatka Grzegorz	1975–1976
Łuczak Helena	1976–1977
Łuczak Jadwiga	1978–1982
Łuczak Lucjan	1983–1994
Łuczyński Stanisław`	1948–1968
Łukasik Zdzisława	1984–1984
Łyczek Anna	1984–1985
Łysakowski Adam	1945–1949
Łysiak Elżbieta	1990–1996
Łysiak-Konopacka Maria	1979–2011
Maciaszczyk Magdalena	2009–2010
Maciaszek Jadwiga	1981–2006
Maciejewska Joanna	1955–1958
Maciejewska Maria	1975–1979
Maciejewski Sławomir	1978–2011
Maćczak Agata	2013–
Madalińska Joanna	1989–1991
Madej Helena	1967–1970
Maj Barbara	1974–1983
Maj Ewa	1969–1970
Majchrzak Jan	1969–1970
Majdańska Anna	2010–2013
Majewska Magdalena	1987–1987
Majewska Małgorzata	1987–1987
Majewska Stanisława	1989–1989
Majkowska Sylwia	1996–1997
Majkowska (Janowska) Anna	2011–2012
Major Piotr	1971–1978
Majsiej Zofia	1974–1982
Majsik Wawrzyniec	1982–1983
Majzner Maria	1966–1980
Makarski Feliks	1958–1961
Makowicz Grażyna	1991–
Malawska Stanisława	1950–1983
Malec Grażyna	2003–2003
Małecka Monika	2006–2006
Małecka Teresa	1994–
Małkiewicz Maria	1979–1991
Mańkowska Danuta	1970–1970
Marchwicka Alicja	1987–1999
Marciniak Agnieszka	1980–1980
Marciniak Beata	2009–
Marciniak Bożena	1978–2011
Marciniak Janina	1948–1952
Marciniak Maria	1960–1981
Marciniec Kazimierz	1962–1962
Marczak Walentyna	1976–1982
Markiewicz Grzegorz	1984–1984
Marszałek Alfons	1969–1972
Martyńska Barbara	1971–?
Marynowicz Anna	2011–
Marynowicz Barbara	2014–
Maślanek Małgorzata	1980–1981
Maślanka Jolanta	1983–1984
Matlingiewicz Ewa	1978–1984

Matusiak (Żak) Barbara 1969–2011
Matusiak Agnieszka 1989–1990
Matusiak Anna 1988–1989
Matusiak Helena 1955–1958
Matusiak (Rychlik) Elżbieta 1984–1989
Matuszak Anna 1978–1979
Matuszak Grzegorz 1968–1970
Matuszak Jacek 1967–1970
Matusiak M. ?–1958
Matuszak Mirosława 1957–1991
Matuszewska Małgorzata 1985–1987
Matuszewska Maria 1966–1973
Matwij Jan 1991–1997
Mazgiel Jan 1990–
Mazur Anna 1982–1983
Mazurek Jerzy 1970–1971
Mądra Katarzyna 1997–1997
Mądrzycki Tomasz 1994–1996
Mens Jacek 1989–1990
Mesjasz Jacek 1997–2004
Mędrzak Anna 1965–1978
Miazek Grażyna 2002–2013
Michalak Karol 1988–1989
Michalak Zdzisław 1969–1981
Michalecka Maria 1947–1947
Michalewska Anna 1964–1993
Michalewska Emilia 2003–
Michalska Apolonia 1945–1966
Michalska Barbara 1985–1987
Michalska Barbara 1990–2013
Michalska Kazimiera 1975–1987
Michalska Urszula 1995–
Michalski Radosław 2008–
Michałowska Agnieszka 1987–1988
Michałowska Brygitta 1968–1979
Michel Jan 1976–1977
Mickiewicz Wojciech 1984–1985
Midera Stanisław 1991–1994
Mieczkowski Michał 2006–
Miecznikowska Małgorzata 1978–1979
Miedzińska Jadwiga 1990–2014
Miedzińska Magdalena 1999–
Miejska Dorota 1998–2009
Mieszek Elżbieta 1968–1998
Miętkiewska Teresa 1967–1968
1972–1984
Migas Małgorzata 1997–1998
Mikołajczyk Ewa 1987–1988
Mikołajczyk Halina II 2006–
Mikołajczyk Halina 1989–1989
Mikołajczyk Katarzyna 2003–
Mikołajczyk Mariusz 1990–
Mikołajczyk Regina 1960–1970
Mikołajczyk (Rogut) Anna 2004–2004
Mikołajuk Lidia 1999–
Mikulska Barbara 1989–2008
Mikulski Mirosław 1978–1979
Mikutowicz Jadwiga 1956–1958
Milczarek Agata 2000–2008
Milczarek Mirosława 1985–1986
Milczarek Zofia 1959–1981
Milecka Aleksandra 1992–1992
Milewska Paulina 2014–
Milewski Jan 1985–1988
Miller Maria 1952–1952
Miller-Kozakiewicz Jolanta 1980–2009
Miłaszewska Anna 2006–
Misztal Halina 1976–1981
Misztal Jadwiga 1971–1982
Miśkiewicz Monika 2012–
Mizerska Eugenia 1962–1964
Mizerska (Martyńska) Barbara 1984–1984
Mizgier Bożena 1982–1982
Niziołek Urszula 1997–
Mlostoń Ewa 2004–2007
Młodzik Krzysztof 2004–
Modzelewska Alicja 1986–1987
Moglińska Janina 1975–1984
Mokwa (Żarnowska) Halina 1974–2012
Morasówna Czesława 1967–1971
Mościska (Wieczorek) Lucyna 1980–
Mroczkowski Zbigniew 1972–1973
Mrozowicz Jacek 1979–1982
Mrożewski Wojciech 1980–1981
Mróz Barbara 1978–1978
Mróz Joanna 2002–
Muchowiecka Czesława 2002–2002
Muras Piotr 1999–2001
Muraszewska Elżbieta 1979–1981
Musialska Wiesława 1990–1995

Musiał Halina 2000–2013
Musiał-Lemieszczuk Ewa 1983–
Musierowicz Danuta 1961–1966
Musierowicz Jadwiga 1961–1979
Muszkiet Irena 1956–1962
Mysior Andrzej 1975–1979
Myszkowski Ignacy 1950–1964

Nadaj Danuta 1998–2008
Nadaj Wojciech 1988–1989
Nagadowska Joanna 1989–1990
Nagibor Bartłomiej 2002–
Najder Maria 1985–2014
Natkańska Wiesława 1990–
Neugebauer Janina 1960–1962
Niedzielska Ilona 2007–
Niewczas Ilona 2006–
Niewiadomska (Sobolewska) Dorota 1977–1981
Niezabitowska Sylwia 2001–2001
Nowaczyk Eugeniusz 1983–1988
Nowak Anna 1979–1983
Nowak Barbara 1967–1983
Nowak Joanna 1973–1973
Nowak Łucja 1979–1985
Nowak Monika 2006–2007
Nowak Rafał 2003–
Nowak Zofia 1968–1976
Nowakowska Teresa 1989–1989
Nowakowski Artur 1997–1999
Noweta Cezary 1997–2002
Nowicka Ewa 1979–1985
Nowicka Ewelina 2001–2003
Nowicka Hanna 1981–1981
Nowicki Wojciech 2006–2007
Nowina-Sroczyński Stanisław 1972–1973

Obidowska Franciszka 1956–1965
Ochędzan Cecylia 1961–1979
Ochrytkow Łukasz 2006–
Oczkowska Jadwiga 1948–1948
Ogińska Katarzyna 1987–1988
Okoń Janina 1957–1978
1981–1984
Okraska-Knapik Magdalena 1993–1994
Okulicz Ewa 1969–1970
Okulicz Stanisława 1957–1957
Olaczek Halina 1956–1956
Olczak Anna 1991–1991
Olczak Bożena 1973–1974
Olczyk Halina 1983–?
Olejnicki Wojciech 1988–1990
Olejniczak Jan 1975–1978
Olejniczak Wanda 1979–1980
Olejnik Dorota 1980–1988
Olejnik Karol 1958–1959
Olenderek Jolanta 1977–1977
1980–2010
Olesiak Wiesława 1982–1986
Olszewska Danuta 2006–2007
Olszewski Zdzisław 1988–1991
Omąkowska Anna 1989–1993
Omiecińska Izabela 1986–1987
Omieciński Waldemar 1985–1987
Onisk (Świątek) Bożena 1985–1990
Organka Krystyna 1987–1997
Orłowska Bogusława 1987–2000
Orłowska Maria 1955–1969
Osiecka Justyna 2008–2008
Osiewała Dorota 1972–
Osiewała Renata 1995–
Osińska Maria 1959–1962
Osmulska Zenona 1985–2007
Ostrowska Bronisława 1956–1957
Ostrowska Dorota 1989–1990
Ostrowska Maria 1964–1975
Ościk Aleksandra 1976–2014
Ościk Piotr 2000–
Ośmielak Teresa 1976–1977
Owczarek Wiesława 1966–1967
Ożarowicz Patryk 2006–2012

Pacho Zenon 1993–1993
Paduszyńska (Smolarczyk) Stanisława 1967–1971
Pajkert Janusz 1973–1975
Pajor Dorota 1991–
Pakielewicz Izabela 1998–
Pakuła Jacek 1985–1986
Paluchowa Maria 1960–1969
Paluszkiewicz Grażyna 2008–2008

Pałysa Renata 1993–
Pancenko Katarzyna 1973–1973
Panczenko Katarzyna 1974–1974
Panek (Lewicka) Elżbieta 1979–1997
Paner Anna 1979–1980
Pancer (Pawlik) Ewa 1994–
Pankowska Danuta 1982–
Parnowska Krystyna 1956–1965
Partyka Magdalena 1967–1970
Partyka (Kawczyńska) Magdalena 2000–
Pasek Michał 1967–1969
Pastusiak Roman 1947–1950
Paszczenko Katarzyna 1974–1974
Paszkowski Marcin 1984–1985
Pawełoszek Małgorzata 1982–?
Pawlak Jerzy 1997–2002
Pawlak Małgorzata 1989–1991
Pawlak (Bednarek) Teresa 1981–
Pawlakowa Helena 1958–1962
Pawlicki Witold 1989–1993
Pawlik Jarosław 1990–
Pawlik (Matysiak) Małgorzata 1979–1981
Pawłowska Barbara 1983–1987
Pawłowska Marzenna 1979–1980
Pąśko Ryszard 1971–1975
Pelcowa Janina 1947–1952
Pender Zofia 1987–
Perliński Dariusz 2007–
Piątkowska Krystyna 1989–1997
Pichola Monika 2007–
Piech Maria 1999–2009
Piechura (Dzikowska) Maria 1985–1985
Pieczyńska Czesława 1968–1968
Pieczyński Jerzy 1962–1963
Pielat Aleksandra 2012–
Pielat (Mazur) Anna 1978–
Pielużek (Kasperczyk) Dorota 1987–
Pieńkowska Krystyna 1950–1977
Pieskow Irena 1964–1967
Piestrzyński Tomasz 2001–
Pietrasik-Jończyk Hanna 2000–
Pietrzak Agnieszka 1978–1980
Pietrzak Bożena 1969–?
Pietrzak Edyta 1986–2013
Pietrzak Jarosław 1985–1985
Pietrzak Joanna 1997–
Pietrzak Maria 1985–1988
Pietrzak Tomasz 1976–1979
Pietrzak Władysław 1981–1983
Piętówna Wiesława 1959–1968
Pinkiewicz Krystyna 1983–1986
Piotrowicz Joanna 1989–1990
Piotrowska Agnieszka 2007–2014
Piotrowski Przemysław 1986–1987
Pluta Ewa 1978–1979
Płachcińska Aleksandra 2003–
Płocki Stanisław 1959–1974
Płońska Sylwestra 1988–1989
Płosaj Anna 1983–1984
Płosaj Izabela 1981–1988
Podgórska Anna 2007–
Podolski Waldemar 1950–1950
Podsiadło Alicja 1989–2000
Podziunas Krystyna 1974–1978
Pokora Magdalena 1991–1997
Pokorski Karol 1994–1994
Pokrop Witold 2009–
Pol Paweł 2006–
Polak Małgorzata 1978–
Politowicz Krzysztof 1993–1994
Polkowska Maria 1971–1972
Polkowski Andrzej 1963–1965
Polna Ilona 2004–
Połońska Jadwiga 1947–1977
Ponitka Anna 1987–1989
Popielarz Paweł 1950–1959
Popławska Agnieszka 1992–1995
Popowicz Anna 1997–2000
Popowska Maria 1945–1951
Potakowska Jolanta 1983–1986
Potemska Janina 1959–1991
Potrzebowski Jan 1972–1973
Prajs Elżbieta 1985–1988
Promińska Blandyna 1988–1988
Prosnak (Kmiecińska) Hanna 1977–1989
Prostak Danuta 1972–1973
Przedmojski Robert 2007–2007
Przewieś Anna 2005–

Przewieś Marcin 1997–
Przybylski Krzysztof 1996–1996
Przybylski Lech 1995–2005
Przybysz Jarosław 1983–1986
Przygucka Danuta 1991–2011
Przymęcka Teresa 1980–2002
Ptaszek Ewa 2000–2013
Puchowski Piotr 1991–
Puciata Magdalena 1976–1977
Pućko (Reguła) Joanna 1983–1996
Pulchny Anna 1979–1981
Pyć Elwira 1982–1983
Pytel Rafał 2011–

Racięcka Janina 1949–1972
Raczyńska (Wojtylak) Aneta 1998–
Raczyński Mariusz 1995–
Radomski Stanisław 1994–2014
Radzimska Halina 1973–1992
Rajchert Róża 1996–
Rakoczy Justyna 2006–
Rau Zbigniew 1978–1982
Rembacz Halina 1961–1979
Renardowa Maria 1949–1958
Resiak Halina 1972–1974
Robakiewicz Elżbieta 1978–1990
Rogala Małgorzata 1989–
Rogiewicz Maria 1977–1977
Rogoziński Tadeusz 1988–1990
Rogulski Paweł 2004–
Rogut Krzysztof 2001–
Rokita Elżbieta 1994–2007
Rokita Marzena 2002–
Rokoszewska (Wojciechowska) Wiktoria 1966–2008
Rolińska Jadwiga 1957–1991
Romanowicz Krystyna 1955–1989
Romanowski Antoni 1945–1973
Romaszko Małgorzata 1984–1985
Rosiak Stanisław 1990–2004
Rosiak Szulc Teresa 1983–1984
Rosiecka Halina 1961–1992
Rosiński Piotr 1998–2006
Roszak Barbara 1973–1973
Roszczak Józef 1960–1960
Roszkowska Małgorzata 2007–
Rozet Rebeka 1961–1961
Rozpędowska-Pycia Danuta 1994–1994
Rozwadowska Danuta 1995–1998
Różalska Ewa 1981–1983
Ruda Władysław 1948–1951
Rudnicki Ryszard 1987–1987
Rudziński Grzegorz 1981–1981
Rudzka Bronisława 1952–1954
Rukoyżo Wanda 1952–1971
Rusin-Drabowska Zofia 1956–1963
Ruszczyk Marcin 2008–
Rutkowska Anna 2009–
Rutkowska Emilia 1985–1986
Rutkowska Kazimiera 1988–1990
Rutkowski Bogdan 1980–1981
Rutkowski Zbigniew 1970–1970
Rybakowicz Irena 1973–1975
Rybarczyk Eugeniusz 1951–1951
Rybarczyk (Krawczyk) Halina 1967–2003
Rybarczyk Józef 1959–1960
Rybarczyk Krzysztof 2002–2002
Rybarczyk Stanisław 2012–
Rybarczyk Tadeusz 1945–1978
Rybczyński Bogdan 1993–2003
Rybczyński Jarosław 1989–1990
Rybicki Piotr 1991–
Rybowska Joanna 1989–1989
Rychter (Wierzchołowska) Beata 1991–2010
Ryczkowski Jerzy 1957–1958
Rynżo Maria 1952–1953
Rytych Ewa 1982–1987
Rzeczyca (Peniuk) Aleksandra 1988–1995
Rzeczycka Hanna 1989–2008
Rzeczycka Michalina (Rzeczycki Michał) 1972–2000
Rzepecka Zofia 1959–1963
Rzepecki Janusz 1998–2000
Rzepka Małgorzata 1989–1990
Rzepkowska Ewelina 2008–
Rzetecka Agnieszka 1989–1989
Rzetelska Dagmara 2009–2010

Sabela Teresa 1964–1965

Sadłowska Anna	1973–1991
Sadowska Maria	1955–1969
Saganiak Paulina	1994–1996
Sakwianka (Janiszewska) Krystyna	1972–2003
Salawa Krzysztof	1978–1982
Saletra Barbara	1979–
Salicka Barbara	1984–1993
Santer Elżbieta	1989–1989
Santi Angelo	1960–1969
Sarwińska Monika	2003–2010
Sawaszkiewicz Izabela	1983–2014
Sawiwczuk Anna	1983–1983
Sąsiadek Józefa	1989–
Schille Maria	1972–1972
Sekreta Mieczysław	1961–1964
Serwik Ewa	1969–1970
Sęczkowska Mariola	1978–1979
Siebiata Alicja	1998–
Sieczka Joanna	2006–
Siemińska (Kalińska) Beata	1988–
Sienkiewicz Jan	1988–1989
Sieńczuk Joanna	1991–1997
Sieroszewska Anna	1989–1990
Sikora Mariola	1979–1983
Sikorski Andrzej	1982–1985
Silska Teresa	1977–1977
Sindek Ewa	1990–1991
Sipora Bogusława	1999–1999
Siudek Ewa	1990–1991
Skalska Barbara	1989–1994
Skiba Maria	1974–1978
	1985–1988
Skibińska Władysława	1945–1970
Sklaska-Kowalczykowska Elżbieta	1994–2004
Skonieczna Beata	1992–1992
Skonieczny Krzysztof	1984–1984
Skonka Janina	1966–1968
Skorzepa Danuta	1973–1973
Skowroński Maciej	2009–2010
Skrzętowska-Koptas Katarzyna	1988–1989
Skrzyńska Joanna	1986–1987
Skrzypczak Jadwiga	1982–1982
Skrzypska Krystyna	2002–2010
Skubalska Elżbieta	2006–
Skupińska Cyryla	1967–1991
Skupiński Jan	1982–1983
Słodkowski Zdzisław	1987–1988
Słomiana Małgorzata	1985–1985
Słowik Norbert	1988–1993
Smolarek Teresa	1958–1959
Smoliga Kazimierz	1957–1957
Sobanty Ludwik	1952–1959
Sobczuk Izabela	2000–2000
Sobieraj Józef	1956–1958
Sobieski Ścibor	1992–1993
Sobocki Stefan	1972–1972
Sobolewska Julita	1966–1967
Soboń Aneta	2014–
Socha Janusz	1982–1984
Socha Maria	1975–1983
Sołtysik Aleksandra	1985–1985
Sorbian (Siedlecka) Anna	1979–1983
Sosienka Zofia	1986–1987
Sowiński Stanisław	1946–1958
Sójka Ilona	1988–1995
Spórna Katarzyna	2003–
Spychała Iwona	1988–1989
Spychała Robert	1997–1998
Sroczyńska Henryka	1979–1980
Stachura Zofia	2008–2009
Stachurski Krzysztof	1984–1984
Stachyra Marek	1989–2006
Staciwa Janusz	1973–1977
Staciwa Jarosław	2006–
Staciwa Marianna	2001–2005
Stanisławska Zofia	1953–1986
Stalmach Jolanta	2003–
Stalmach Magdalena	2011–
Stańczyk-Lutz Anna	2005–
Stańczuk Waldemar	1986–1986
Starczewski Mariusz	1973–1974
Starkiewicz Stanisław	1952–1974
Stasinowska Jolanta	1976–2001
Stasińska Halina	1973–1989
Stawińska Joanna	2008–2009
Stawińska Natalia	2008–2010
Stawirowska (Galińska) Małgorzata	1984–
Steciuk Marek	1988–1992

Stefaniak Józef 1962–1963
Stefanik Zdzisław 2001–2008
Stelmach Magdalena 2011–
Stępień Jarosław 1979–1980
Stodolny Zygmunt 1961–1965
Stolarczyk (Kurowska) Agnieszka 1991–
Stolarczyk Tomasz 2007–
Stolarek Marianna 1974–1979
Stolarska Gabriela 1973–1977
Stolarska Małgorzata 2009–2009
Stolińska Nella 1975–1977
Stoliński Robert 1989–1989
Strąk Monika 2008–2009
Stromeneger Maria 1956–1959
Strucińska Dorota 1963–1999
Strzałko Ewa 1984–1985
Strzelecki Jakub 1983–1984
Styczyńska Hanna 1974–1979
Styczyńska Mariola 1985–1989
Stysiak Stefania 1994–1994
Sucherska Teresa 1965–1997
Sulejewicz-Nowicka Monika 2006–
Sulikowska Michalina 1971–1982
Sulikowska Wanda 1961–1991
Sum-Nowak Zofia 1968–1975
Suplińska (Zielińska) Joanna 1985–
Surowiak Urszula 1963–1963
Suska Mirosława 1984–1993
1994–2008
Suwalska Ewa 1974–1976
Suwała Bogdan 2006–2007
Swarzyński Józef 2010–2013
Swat Irena 1987–1989
Sykulska Eunika 2006–2008
Syrkin Erna 1961–1961
Szadkowska Irena 1968–1981
Szafran Dorota 1996–
Szalińska Liliana 2006–2008
Szałek Anna 1998–
Szałowski Michał 1961–1982
Szarpak Mieczysław 1960–1965
Szczepaniak Joanna 1987–1987
Szczepaniak Marek 1985–2013
Szczepaniak Monika 1987–1988
Szczepanowska (Napieralska) Aleksandra 1970–1987
1993–2010
Szczepanowska-Dubas Natalia 2004–
Szczepanowski Tadeusz 1973–1978
2011–
Szczepańczyk Jarosław 1987–1988
Szczepańska Anna 1982–
Szczęsna Anna 1981–1983
Szcześniak Elżbieta 1980–?
Szczęsniak Grażyna 1979–1980
Szczukina Galina 2011–2012
Szczur Władysław 1980–1981
Szczurek Piotr 1987–1987
Szereda Stanisław 1957–1969
Szewczyk Elżbieta 1989–2010
Szmit Dagmara 2005–2007
Szolc Grażyna 1964–1964
Szor Elżbieta 1981–1983
Szostek Jadwiga 1981–1983
Szreder Bronisława 1959–1970
Szubert Piotr 1973–1973
Szukiełojć Anna 2008–2010
Szumińska Dorota 1983–1983
Szych Leszek 1989–1989
Szych Zbigniew 1970–1973
Szychowska Beata 1986–1987
Szylin Stanisław 1994–1994
Szymajda Anna 1991–2011
Szymalak Ewa 1981–1982
Szymaniak Magdalena 1991–1995
Szymankiewicz Izabella 1971–1973
Szymanowska Zofia 1948–1949
Szymańska (Mierzejewska) Krystyna 1966–2003
Szymańska Alicja 1965–1968
Szymańska Blandyna 1999–
Szymańska Jolanta 2006–2012
Szymańska (Mierzejewska) Krystyna 1966–2003
Szymańska Magdalena 1991–1991
Szymczak Agnieszka 1978–1979
Szymczak Łukasz 2004–
Szymczyk-Włoszczowska Zofia 1961–1964

Szymiczek Anna 1979–?
Szyszka Małgorzata 1988–1988

Ściana Jolanta 2003–
Ścieszko Agnieszka 1988–1989
Ściński Bohdan 1959–1987
Śleszyńska Małgorzata 1986–1989
Ślisińska Alicja 1959–1963
Ślusarczyk Agata 2008–2009
Śmiech Adam 1994–
Śmiech Ewa 1996–
Śniadecka Jolanta 1975–1980
Świąderska Teresa 1959–1974
Świątecki Maciej 1989–1989
Świątkowska Halina 1965–1966
Świderek (Stoszek) Renata 1996–2007
Świderek Grażyna 1985–
Świderska Józefa 1970–1971
Świderski Bolesław 1969–1981
Święcicka Elżbieta 1950–?
Święcicka Wanda 1950–1983
Świnoga Barbara 1999–
Świtalska Barbara 1974–1975

Tadeusiewicz Hanna 1964–1965
Talaga Barbara 1994–
Tarasiewicz Ewa 1987–1987
Taraska Ewelina 2008–2010
Targowski Jan 1976–1976
Tarkowska Ewa 1991–1993
Tarnowska-Kiełtyka Maria 1973–1974
Tazbir Małgorzata 1994–
Teresińska Agnieszka 1988–1994
Terlecka Irena 1981–1999
Terlecka Jadwiga 1968–2010
Terlecki Andrzej 1971–1972
Terlecki Rafał 1971–1973
Tkacz Bożena 1980–1982
Tkaczuk Zdzisława 1961–1997
Tobiasz Joanna 1999–2000
Tokarska Anna 1990–1992
Tokarska Roksana 2007–
Tokarski Henryk 1978–1980
Tokarski Stefan 1984–1985
1991–2011
Tomas vel Tomaszewska Monika 1986–1987
Tomasik Jan 1962–1966
Tomasik Monika 2009–
Tomasik Stefan 1965–1968
Tomaszewska-Kieszkowska Jolanta 1973–1987
Tomczak Barbara 1967–?
Tomczak Halina 1986–1988
Tomczak Jan 1960–1961
Tomczak Jan 1963–2008
Traczykowski Jacek 1985–1987
Trawińska Natalia 2013–
Trąbska Halina 1961–1978
Treichel Irena 1945–1978
1987–1987
Trela Anna 1974–1975
Trela Krystyna 1965–1966
Truchimowa Irena 1961–1964
Truszkowska Grażyna 1974–1975
Trzcińska Maria 1945–1957
Trzeciecka Grażyna 1980–2007
Trześniewska Alicja 1982–1985
Trzuskowski Arkadiusz 1974–1975
Tulin Renata 1995–
Twardowska Maria 1952–1968
Twardowska Urszula 1987–1997
Tworek Jacek 1984–1984
Tworkiewicz Anna 1961–1964
Tylińska Krystyna 1956–1968
Tynecka Słowinia 1987–1987
Tynecki Jerzy 1968–1972
1982–1992
Tyszler-Lechowicz Lubomira 1976–1988

Urban Andrzej 1992–2014
Urbanek Agnieszka 2001–2002
Urbaniak Jacek 1989–1992
Urbaniak (Duraj) Alicja 2006–2013
Urbanowska Monika Wirginia 1981–
Urbańska Teresa 1975–1980
Urbański Andrzej 1979–1979
Urbański Witold 1984–1984

Vobozil Róża 1988–1988

Wachowicz Marta 2002–2002
Wagner Henryka 1983–1985
Walak (Pogorzelska) Dorota 1982–1988
Walas Baleja Jolanta 1981–1982
Walszczyk (Kacperska) Maria 2011–
Walczak Bogusława 1983–1986
Walczak Henryka 1985–2001
Walczak Małgorzata 2002–
Walewska Helena 1960–1965
Walicki Jacek 1986–2005
Waliszewska Gabriela 2006–
Walterowa Helena 1945–1951
Warmuzińska Henryka 1971–1993
Wasiak Marek 1989–1992
Wasiak Maria 1986–1986
Wasiak Wiesława 1982–1986
Wasilewska Hanna 1962–1990
Wasilewska Maria 1989–1989
Wasilewska (Adamiec) Bożena 1984–1985
Wasiński Bogusław 1989–1989
Wawrzonowska Zdzisława 1993–2001
Weis Bożena 2010–
Wejman-Sowińska Aleksandra 1976–1984
Wenclewski Grzegorz 1975–1978
Werno Halina 1961–1990
1991–1991
Wesołek Edyta 1988–1988
Wesołek Hanna 1970–?
Wesołowska Beata 1988–1989
Wędzisz Anna 1990–1991
Węgliński Michał 2006–2008
Wich Urszula 2006–2007
Wieczorek (Mościska) Lucyna 1980–
Wieczorek Małgorzata 1988–1989
Wieczorek Maria 1973–1985
Wieczorek (Marciniak) Monika 1986–1992
Wieczorek-Domagała Maria 1973–1980
Wiertelska Katarzyna 1986–1988
Wierucka Beata 1985–1986
Wierzbowski Marek 1975–1976
Więckowska Helena 1950–1969
Winkler Jerzy 1989–?
Wiktorko Irena 1970–1970
Wiktorowska (Nowowiejska) Dorota 1990–
Wiktorowski Krzysztof 1989–2006
Wilczyńska Małgorzata 1980–1981
Wilińska Zofia 1957–1995
Wilkanowska Małgorzata 1996–1997
Wilkoń Tomasz 1990–
Wiśniak Piotr 1985–1986
Wiśniewska Agnieszka 1988–
Wiśniewska Anna 1995–1995
Wiśniewska Danuta 1970–?
Wiśniewska Jadwiga 1985–1985
Wiśniewski Andrzej 1982–1985
Witasiak Elżbieta 1979–1980
Witczak Magdalena 2007–
Witczak Mirosława 1997–1998
Witkowska Maria 1961–1964
Włodarczyk (Robak) Renata 1996–1998
Włodarczyk Anna 1968–1989
Włodarczyk Barbara 1972–2004
Włodarczyk Janina 1959–1988
Włodarczyk Jerzy 1961–1979
Włodarczyk Małgorzata 1979–1995
Wnykowicz-Kłąb Krystyna 1969–2001
Wojciechowska Celina 1975–1981
Wojciechowska Janina 1947–1948
Wojciechowska Jolanta 1968–1969
Wojciechowska Maria 1994–1996
Wojciechowski Marcin 2002–2006
Wojtczak Piotr 1984–1985
Wojda Joanna 1979–1981
Wojdal Janina 2001–
Wojna Ewelina 2009–
Wojtecki Jacek 1996–
Wojtak Zbigniew 1976–1978
Wojtasik Ewa 1994–
Wojtczak Lucyna 1956–1990
Wojtczak Piotr 1984–1985
Wojtczakowa Lucyna 1956–1990
Wojtysiak Marek 1984–1985
Wolanowska Bronisława 1972–1978
Wolna Irena 1971–1987

Wolski Wiesław	1976–1985
Wołodkowicz Alicja	1985–2004
Woźniak (Chudobińska) Ewa	1969–1978
Woźniak Irena	1959–1980
Woźniak Jolanta	1998–2000
Woźniak Michał	2008–
Woźniakowska Teresa	1985–1988
Wójciak Genowefa	1969–1991
Wójciak (Wróblewska) Genowefa	1969–1991
Wójcik Iwona	1986–1987
Wrochna Krystyna	1979–1987
Wrocławska Maria	2001–2013
Wrona Jarosław	1986–1987 1990–
Wróbel Małgorzata	2006–2010
Wróblewska Genowefa	1969–1991
Wróblewski Henryk	1965–2010
Wróblowa Izabella	1957–1971
Wybor Kamil	2003–
Wyganowska Janina	1984–1990
Wyganowski Zbigniew	1995–1997
Wypych Anna	1968–2007
Wypych Małgorzata	1983–1983
Wypych-Zielińska Paulina	2002–
Wysocka Anna	2008–2010
Wysocki Bogdan	1974–1998
Zaborowski Aleksander	2000–
Zagórska Bożena	1983–1983
Zagrodzki Przemysław	1997–
Zając Agnieszka	2007–2007
Zając Romualda	1996–
Zajączkowska (Pilarska) Teresa	1951–1960
Zakrzewska Lucyna	1950–1971
Zakrzewski Bronisław	1959–1961
Zalega Karolina	2010–
Zamecznik Stanisława	2008–2010
Zapart Krzysztof	1976–1977
Zapaśnik Salomea	1971–1971
Zaremba Ewa	1992–2010
Zaremba Jolanta	1991–1993
Zarzycki Marek	2004–2013
Zatońska Jadwiga	1975–1977
Zawadzka Teresa	1987–1989
Zawadzki Czesław	1951–1954
Zawodzińska Marzena	2007–
Zdrojewski Łukasz	2007–
Zdziechowska Lidia	1975–1976
Zdziechowska Olga	1988–1988
Zemler Wojciech	1974–1986
Zgórski Kazimierz	1972–1972
Zielińska Bożena	1980–1997
Zielińska Ewa	1969–2000
Zielińska Iwona	1989–1991
Zieliński Paweł	1995–1997
Zieliński Władysław	1958–1959
Ziobro Jerzy	1983–1987
Ziomek Stanisława	1980–1980
Ziółkowski Paweł	2011–
Znyk (Kłaczek) Marta	2006–2006
Zubrzycka Teresa	1981–1982
Żak Antoni	1952–1958
Żak Helena	1991–2010
ŻakDanuta	1958–1981
Żakowa Zofia	1958–1961
Żerek-Kleszcz Hanka	1982–1990
Żęgota Piotr	1970–1971
Żmuda Ryszard	1975–1988
Żuchowska Maria	1959–1976
Żuchowska (Chędzielewska) Bożena	1956–1999
Żurawska Bogna	1989–1989
Żurek Jerzy	1971–1984
Żwirska Barbara	1962–1989
Żyra Halina	1971–1979

Struktura organizacyjna Biblioteki Głównej Uniwersytetu Łódzkiego – 2015 rok

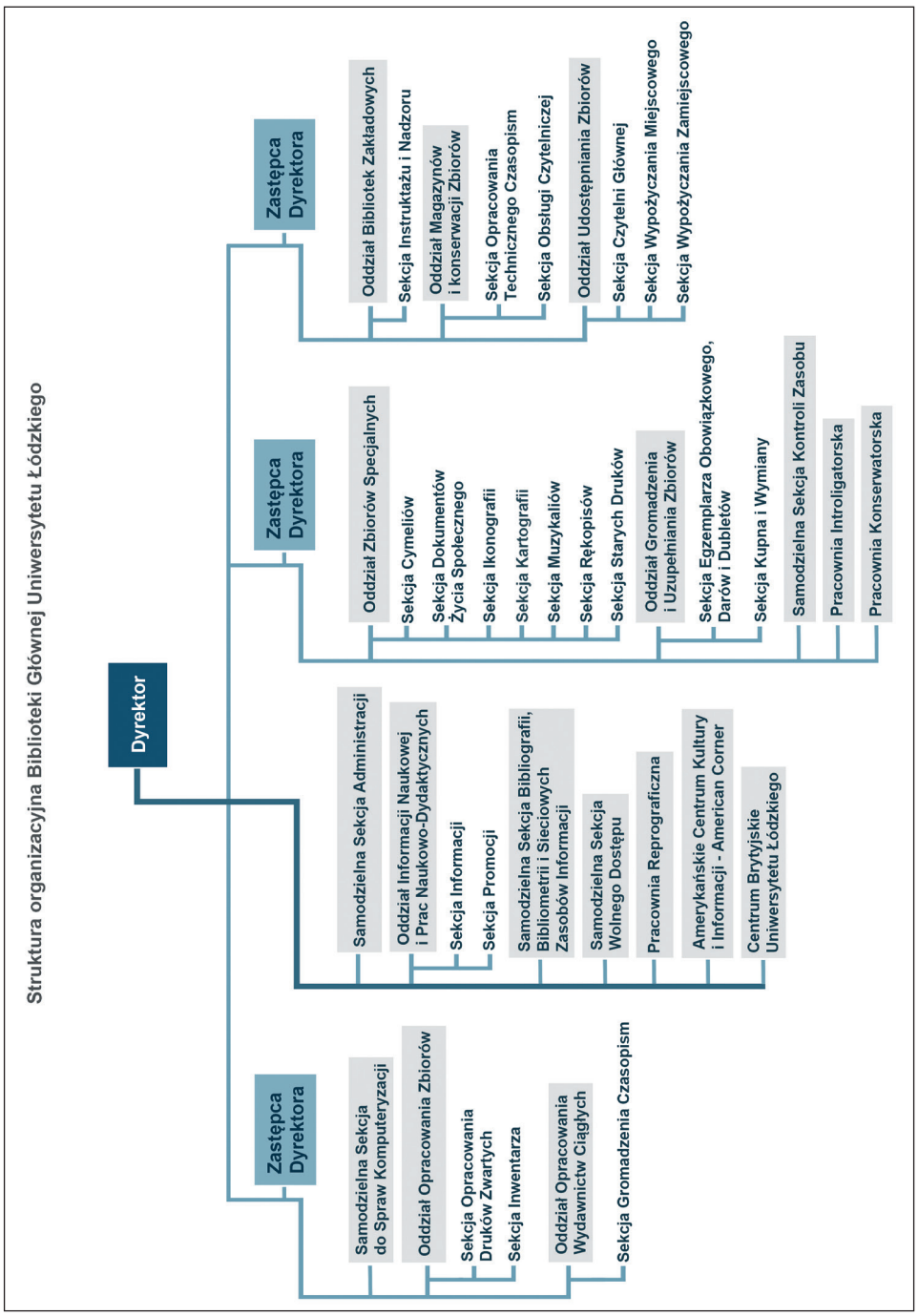

Oprac.: Mgr Beata Gamrowska, Oddział Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych BUŁ.